

1894



1954

УКРАЇНЦІ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

ЮВІЛЕЙНА КНИГА
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
З НАГОДИ 60-РІЧЧЯ

М.Б.Томович

УКРАЇНЦІ у Вільному Світі



ЮВІЛЕЙНА КНИГА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

1894



1954

Зредагували:

Л. МИШУГА й А. ДРАГАН

Видання
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.

ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Написав **ВАСИЛЬ ЩУРАТ**

*Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітзино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам водно.*

*Світи нам, вітзино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слушную годину —*

*У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

*Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав з-під рідних стріх,
На перший поклик, хога б з-під хмар,
Ми злетимо до них.*

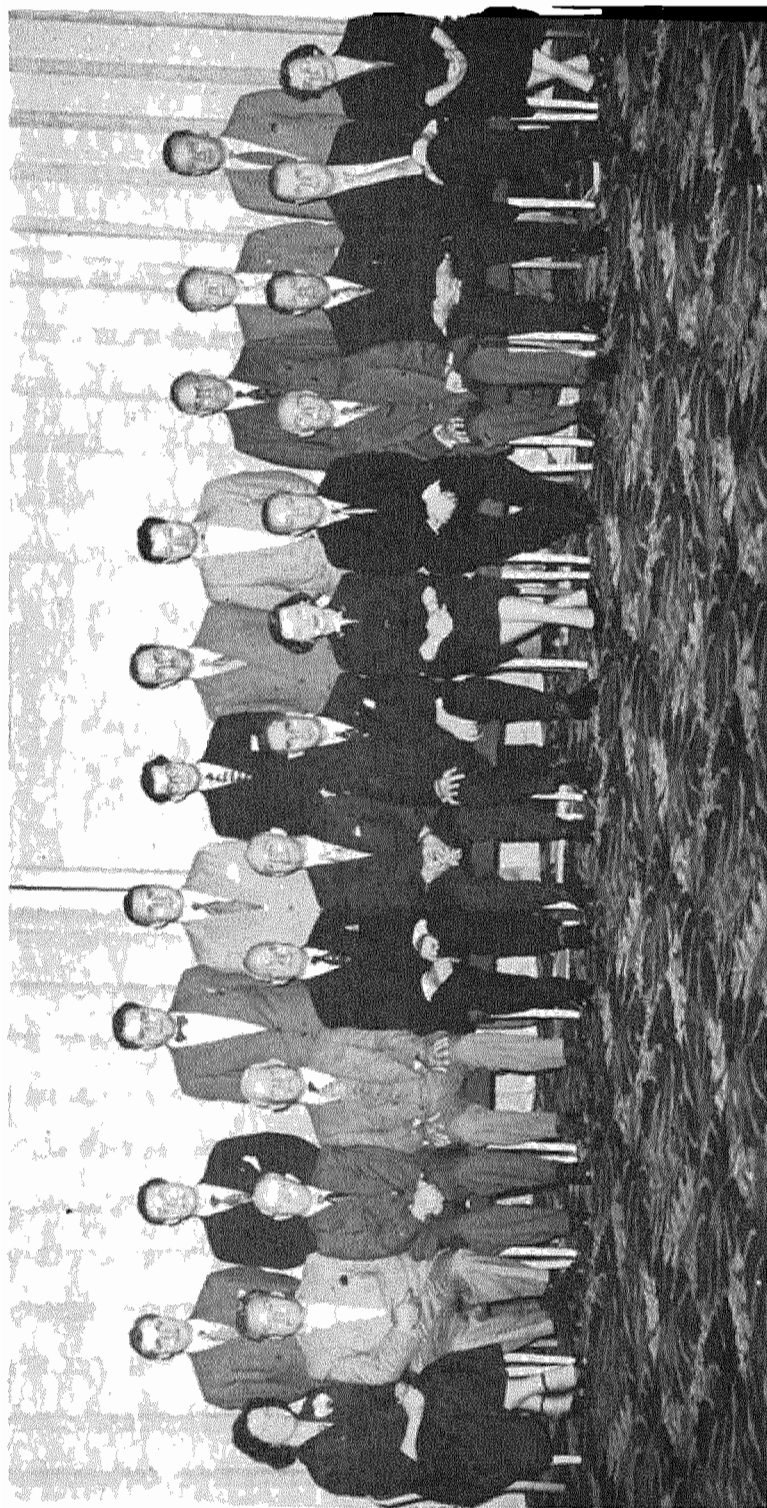
*Поклиж нас, вітзино, поклиж,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слушную годину —*

*У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

*Не даром ми тепер живем
У вітчині свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.*

*Вставай лиш, вітзино, вставай
І клиж нас, Україно!
Ми здобудем заморський наш край
У слушную годину —*

*Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*



ГОЛОВНИЙ УРЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ В РР. 1950—1954

СИДЯТЬ (від ліва): гол. радна Анна Васильовська, гол. контрол. Володимир Гіряк, гол. контрол. інж. Володимир Коссар, гол. контрол. Дмитро Капітула, гол. касир Роман Слободян, заст. голови Йосип Лисогір, голова Дмитро Галиччін, заступниця голови Геновефа Жеребняк, гол. секрета Григорій Герман, гол. головний редактор „Свободи” д-р Лука Мишуга, гол. контр. інж. Степан Куропась, гол. контр. д-р Амвросій Т. Кібзай, гол. радна Олена Шогрин. СТОЯТЬ (від ліва): Гол. радний Петро Кучма, гол. радний Володимир Дідик, гол. радний Тарас Шпікула, гол. радний Іван Коколюський, гол. радний Іван Романишин, гол. радний д-р Іван Василенко, гол. радний Василь Гуссар, гол. радний Дмитро Шмагада, гол. радний Микола Давискиба і редактор „Українського Тижневика” Степан Шумейко.

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Написав СТЕПАН МУСПИЧУК;

Музику скомпонував МИХАЙЛО ГАЙВОРОНСЬКИЙ

*Ликуй, Вкраїно, стороно кохана!
Привіт Тобі з-за моря шлемо свій,
Ликуй, Заморська Вітчина прибрана,
Що нас прийняла за своїх дітей!*

*Ми під зоряним станули прапором
І об'єднались всі, як один муж,
Під Вашингтона з'єднані прапором
В наш Український Народний Союз.*

*Наш синьо-жовтий стяг національний,
Це стяг Союзу, знам'я Свободи,
Під ним покров свій має рід наш славний,
Під ним єднались прадіди й діди.*

*Союз, мов сонце, з темноти нас вивів,
В його рядах старий і молодий.
Доки цвістиме Вашингтон і Київ,
Не згине Батько-Союз дорогий!*



ДІМ У. Н. СОЮЗУ

Перших 10 років існування У. Н. Союз не мав свого приміщення. Книги містилися в домі секретаря, чи інших головних урядників. Постійний льокаль відкрито щойно в 1905 р. Була це маленька крамничка при вулиці Сусекс у Джерзі Ситі, Н. Дж. Дня 12-го грудня 1910 р. куплено на власність дім у Джерзі Ситі, Н. Дж., під ч. 83 вулиці Гренд за ціну \$13,500. По переведенню перерібки перебрано дім в користування на початку 1911 р. Тут приміщено теж і друкарню „Свободи”. В 1927 р. закуплено сусідній будинок за \$11,369.36. В 1928 р. збудовано старий дім Союзу і забудовання на закупленій сусідній парцелі та побудовано на них новий огнетревалий Дім У. Н. Союзу за ціну \$115,236.84, який перебрано в користування 15-го грудня 1928 р.

НА ХВИЛЯХ АТЛАНТИКУ

Написав ОЛ. БАБІН

Куди із палуби погляну,
то базу безмір океану
великого, як мій біль, сум,
і все, від везора до ранку
та цілу днину безнастанку
я гулю тільки моря шум,
і гулю в мряках опалевих,
як жалісно кизогуть леви, —
й над снігами імлі і мжиць
ясніють, мають білі крила,
як понад щогли й над вітрила
злітає зграя милих птиць.
Ты вже далеко, рідний краю!
І я не знаю, не вгадаю,
чи до твоїх сіл, гір і піль
колись повернуся, чи може
на гужині в могильне ложе
зложу я тіло й серця біль.
Знялась, бушує буря грізно.
— Прощай, утражена вітгизно!
крайно горя і пісень!
Молюся вночі на океані:
— Мій вітгизні безталанній
дай, Боже, визволення день! —
Хвилює, плеще море неспокою.
Наш корабель, як воїн, що у бою
відважно йде з валів на вал,
несеться, мзгиться далі й далі
в промінню сонця, що свої кристали
на хвилі сипле під вітрів хорал.
Яка краса й заріаність океану!

А все ж я крию в серці смуток, рану,
бо вже далеко рідний, любий край,
і щохвилини, щогодини
я далі все від України...
Прощай, вітгизно утражена, про-
щай!

Увезорі гуцулогки з Карпат
на палубі співають коломийку.
Беселий спів про дівчину нестійку,
про Черемош, про легеня, про сад
злітає в пільму з подувом вітрів,
над хвилями, понад морське свіжадо
та тих пісень я слухаю не радо,
здивлений у береги морів.
Гей, пісне! Пісне любя, голосна,
з тобою наша мрія й думка лине
аж за Дністер, до рідної хатини,
туди, де наша рідна сторона.
Гуцулогко, пісень тих не співай,
бо я навіки втратив рідний край!
Лишили ми руїни сіл і міст,
батьків могили та домів пороги,
і по війні без щастя перемоги
несе нас буря, як зів'ялий лист.
За океан веде нас біль, одгай,
що рве серця, як вихор моря лоно,
й дзвенять слова, мов похоронним
дзвоном:
— Прощай, вітгизно, утражена, про-
щай!

(На Атлантику 1. 6. 1949.)



ПЕРЕДМОВА

Ця книга появляється в шістдесятиріззя Українського Народного Союзу. Проте, 60-літній ювілей УНС є тільки притокою, а не темою книги. Звизайно, в ній сказано дещо й про Український Народний Союз, але це радше доповнення того, що вже було сказане в інших ювілейних виданнях УНСоюзу, зокрема в „Пропам'ятній Книзі”, виданій в сорокріззя УНС в 1934-36 рр., в „Ювілейному Альманасі”, виданому в 1944 р. з нагоди 50-різзя УНС, та в численних інших виданнях УНСоюзу, головно в його майже щорізних календарях. Джерелом для всіх тих видань послужили переважно різники „Свободи”, органу УНСоюзу, які сьогодні треба вважати найповнішим джерелом матеріалів з життя та історії вже не тільки американських українців, але й українського народу за останніх 60 років взагалі.

Головна тема цієї книги така, як її заголовок: Українці у вільному світі. Це вже належить до історії УНСоюзу, що він „збирає розсипаних по світі дітей матері-України”. Він позая „збирати” їх насамперед на цій землі, опісля, при допомозі свого органу — „Свободи”, позая збирати ідейно в одну українську заморську спільноту тих, що їх доля загнала на Гаваї, в праліси Бразилії та в канадійські прерії. В яких тільки світах і засвітах опинилась українська людина, до неї раніше або пізніше діставалась „Свобода” і нитками рідного слова, довго озікуваної вістки та рідної української ідеї зв'язувала розпорошених по всіх бездоріжжях світу українців з їхньою несвоєю Батьківщиною — Україною, з цілістю українського народу, з його життям і змаганнями.

Після воєнних лихоліть, зокрема після другої світової війни, поза рідними землями опинились уже мільйони українців, несуги в найдальші закутини світу не тільки свою тугу за Україною, але й українську ідею, українську правду і незламне бажання тій правді служити. Разом з українцями зайшла в ці найдальші закутини світу й українська творчість, українська культура, український організаційний хист. У цій книзі зроблено спробу зібрати бодай на папері й бодай в загальному український — що так скажемо — стан посідання у вільному світі, відгородженому важкою залізною заслоною від України.

Ми свідомі, що книга далеко не висерпне теми. На це склалось багато причин. В першу чергу, підготовка книги тривала дуже коротко, заледве кілька місяців. Редакція цієї книги вживала всіх можливих заходів, щоб зорганізувати відповідний матеріал, який охоплював би не тільки фізичний стан українців у вільному світі, але й їх організаційний та духовий розвиток і, головно, їх вклад у спільні для всього українського народу змагання до волі й незалежності. Крім закликів у щоденнику, вислано сотні листів на відомі українські адреси в поодиноких вільних країнах всіх континентів, вислано прохання до найбільш авторитетних в поодиноких ділянках українського життя авторів, але далеко не всі вони відгукнулись. За це не можна мати до них жалю, бо всі ми знаємо, що тверда еміграційна дійсність не завжди дозволяє й дає нагоду відірватись від неї та писати історію. Але це рів-

ногасно зобов'язує нас усіх до тим більшої вдягності для тих, що відгукнулись і часто в найтрудніших обставинах, без будь-яких джерел, з яких могли б герпати свої інформації, постарались дати найкраще, що могли, хог знали, що не можуть озікувати за це ані якоїсь спеціальної високої нагороди, ані якогось спеціального признання.

Підкреслюємо, що ця книга далеко не дає повного образу українського національного потенціалу у вільному світі. Вона тільки характеризує його. При цьому головне, що між тими всіми мільйонами українців у вільному світі навряд ги можна б знайти хогби тільки одиниці, які втекли від України ги українців. Навпаки, всі вони покидали Рідну Землю з найбільшим болем серця, втікаючи від ворогів-займанців, від накиненої тими ворогами нужди та визиску, від політичного, релігійного, національного, культурного і соціального переслідування, утиску та неволі, з безмежною тугою за своєю рідною країною та з безмежною любов'ю до свого рідного народу.

Українці у вільному світі — це ідейний, політичний, культурний і соціальний образ поневоленої на „нашій несвоїй землі” української нації. Українці у вільному світі — це найавторитетніша й найкомпетентніша, бо й найчисленніша репрезентація українського народу. При цьому, не має закутини української землі ані жадного соціального стану, релігійного віровизнання, культурного ступеня ги політичного напрямку серед українського народу, який не мав би своїх представників серед мільйонової української маси у вільному світі.

Мають право ці українці у вільному світі говорити в імені поневоленого українського народу? Тільки божевільний або ворог всякої правди і волі може це заперезувати! Бо тільки божевільний або ворог всякої правди і волі може не тільки видвигати, але й прилузуватись до конценції „непередрішення”, яка базується на безглуздому припущенні, що українська нація може не хотіти волі та незалежного життя. У вільному світі є 56 українських газет, всіх ідеологічних та політичних напрямків, але кожна з них стоїть на тій самій засаді: державна незалежність, самостійність і соборність української нації! Тому можуть гологові, справжньому гологові української нації, хогуть „непередрішені” протиставити створений за гужі гроші один фєдералістичний ефемерид! Зміст цієї книги, хог і як не визернує теми, говорить сам за себе.

Випускаючи цю нову книгу для відзнагєння 60-ріггя Українського Народного Союзу, хай нам буде вільно присвятити її та скласти до стіп розп'ятій, але неподоланій, героїгній Українській Нації, в поклоні від її розпорошених по всьому світі дітей.

РЕДАКЦІЯ І ВИДАВНИЦТВО

ЮВІЛЕЙНІ МІРКУВАННЯ

Написав д-р ЛУКА МИШУГА

Загально відоме, що найстаршою установою в Америці, яка почала на цій землі об'єднувати тих, що походять з українського роду, є Український Народний Союз. Натомість менше відоме і ще менше зрозуміле те, що об'єднуючим чинником у ньому були і залишились не тільки ті цінні традиції та ідеали, що їх привезено із Старого Краю, але теж і життєві закони та кончності американського походження, з якими треба рахуватись, коли хочемо вдержати цю установу якнайдовше при житті з користю й славою для українського імені.

Щоб зрозуміти стару українську імміграцію, а з нею і УНСоюз, треба мати на увазі теж і ті великі переміни, які переживала ця країна якраз в той час, коли прибували сюди масово люди з тих країн, що досі були тут слабо заступлені. До тих країн належала теж і „Росія” та „Австрія”, звідки походила українська імміграція. Понад 26 мільйонів іммігрантів, що прибули до ЗДА в роках 1870-1920, походили — як пише Генрі Вемфорд Паркс у своїй знаменитій історії Америки — з країн економічно відсталих, звиклі до низького життєвого рівня, для яких демократична форма правління була незнана, а влада — чужа, що гнете. Більшість не була вже „протестантською”, а „католицької, православної чи жидівської віри”. Холодно прийняті старими іммігрантами, ці „нові іммігранти”, як їх називає Паркс, жили по містах окремими етнічними групами, говорили тільки своїми мовами, ходили до своїх церков, таких, як у старому краю, стараючись усіма засобами заховати свої старі звичаї і обичаї. Забрало багато часу, поки ЗДА перестали дивитись на ці іммігрантські середовища, як на „чужу терито-

рію” — пише Паркс¹, згадуючи при тому про „процес асиміляції”, який почався від дітей іммігрантів і був „болючий” та повний різних проблем, бо в американській школі вважали „іммігрантські звичаї” перешкодою до „повного американізму” і доступу до „пануючої класи”. Наслідки: тертя і непорозуміння між батьками і дітьми, втеча від мови, звичаїв, обичаїв батьків, чи взагалі від традицій своєї етнічної групи. Але й в таких обставинах ці діти „відчували, що вони не належать до американської спільноти”. До цього треба додати ще й упередження „корінних американців” до „нової імміграції” як „нижчої”, яка не може пристосуватись до американських звичаїв та американської традиції й стає по містах жертвою „політичних меншин”, що їх визискують для своїх темних цілей, апелюючи до них як до „етнічної групи”, яку вони ніби охороняють. Мало хто розумів цю проблему в той спосіб, що „не важне те, що іммігрант робить для Америки, але що Америка робить для іммігранта”, та що насильна американізація шкідлива ще й тому, що „Америка може збагатитись задержанням багатьох традицій іммігрантів та їх способів життя.”²

Теж не легко було тут родженому нашому першому поколінню вдержатись при чомусь такому, що не існувало на карті Європи, ні в науці історії, та про що в школі, до якої воно ходило, учитель(ка) нічого не знав, про що не чув. А так було з українським ім'ям! До того в шкільних підручниках (ще до 1930 року) бачило це покоління такі образки: один, що представляв гарно

¹ *The United States of America*, by Henry Parkes, New York, 1953, с. 470.

² *Ibidem*, с. 471.

вбраного й інтелігентного імігранта — з Німеччини і другий, на якому був заляканий імігрант в лахміттях „з Східньої Європи”, а під образками ще й запит: Хто з них буде кращим громадянином ЗДА?

Таке тривало десятки років і на все це треба було реагувати, поки, по болючих експериментах, вкінці перемогла тут здорова думка, що „З'єдинені Держави стали новим родом нації, нації не зв'язаної спільними предками і спогадами про минуле, але спільними ідеалами і надіями на майбутнє”³

Наводимо це тому, що з прибуттям найновішої української іміграції треба теж ще й сьогодні витратити забагато часу, щоб вона зрозуміла складне минуле американських українців і ті важкі проблеми, які стояли перед УНСоюзом і „Свободою”. Пізнавши це, краще зрозумімо моральний, духовий та матеріальний потенціал УНСоюзу, нагромаджений великим досвідом.

При цьому хочемо окремо відзначити — політичний досвід, в першу чергу в тому розумінні, як, коли і яким способом допомагати тут українській справі. УНСоюз і „Свобода” вже давно прийшли до такого заключення, що й тут найкраще держатись нам випробуваної американської засади: „Дай світло, а нарід уже знайде свій шлях”. Тим „світлом” були не тільки меморіали УНСоюзу до урядових чинників в українській справі, чи усні інтервенції в Вашингтоні, але й видавництва англійською мовою про Україну.

Знов досвід з „гайфенейтед американізм” (назва постала в час першої світової війни), навчив УНСоюз і „Свободу” теж багато, бо й за нього доводилось їм добре платити. Придатись може цей досвід і сьогодні, бо ця проблема ще далі існує у внутрішній американській політиці, зокрема тоді, коли етнічні групи починають надто „натискати”, головню при президентських виборах, на справи, зв'язані з інтересами тих країн, звідки походить їх рід. Артур Крок, чи не найкращий американський політичний коментатор, згадував про це в 1953 р. в „Нью Йорк Таймсі” у зв'язку з тимчасовим припи-

ненням ЗДА фінансової допомоги державі Ізраїлю з приводу озброєного нападу на арабів в Кібії. Спротив деяких американських жидів проти цього зарядження уряду названо нерозумним політикуванням „розпечених дітей”... Що більше: архієпископ Йорку, д-р К. Ф. Гарбет, традиційний політичний речник Англиканської Церкви, теж зібрав голос у справі цього нападу і гостро скритикував американських жидів, згл. „жидівські виборчі голоси в Нью Йорку” та їх „паралізуючий вплив на Об'єднані Нації” в цій справі.

Таке сталося з етнічною групою, яка числом велика, організаційно та матеріально сильна і дуже впливова.

При тому не забуваймо, що маємо в Америці напасливих журналістів, як Вестбрук Пеглер, що тільки шукають нагоди, щоб знову підняти, ніби з патріотичних мотивів, проблему „гайфенейтед американс”, як це зробив Пеглер в сенсаційній американській пресі з польською етнічною групою в час другої світової війни, відмовляючи права ситизенським клябам з громадян польського роду називати себе „польсько-американськими”.

Таких прикладів на різні проблеми, що відносяться до життя та діяльності етнічних груп в Америці, можна б навести більше. Ми згадали про це тільки тому, щоб зазначити, що УНСоюз та „Свобода” ці речі давно просліддили. Їхній досвід у тих справах, набутий довгим і важким трудом, є сьогодні свого роду безпекою перед такою невдачею нашої допомоги визвольним змаганням України, яка походила б з незнання американських відносин. До того не забуваймо, що те, що нас так дуже болить і хвилює, не мусить в такий самій мірі хвилювати американський нарід, зокрема тоді, коли ми не вміємо, чи не маємо змоги представити йому трагедію України в такий спосіб, який потряс би і його душею. Теж і цього навчив нас досвід!

УНСоюз — це живі люди, як члени, так і провід. Якими вони є — таким є не тільки УНСоюз, але й ціле наше народне життя, такою є американсько-українська допомога визвольним змаганням українського народу на Рідній

³ Ibidem, с. 472.

Землі. Ми свідомі, що багато наших людей з-поміж новоприбулих, задивлених у свої ідеологічні організації чи середовища, з цією думкою не погоджуються. Однак вірна історія української іміграції в Америці та 60-літня служба УНСоюзу українській справі, повинні б заставити їх бодай тепер перевірити ці свої переконання чи симпатії якраз в ім'я добра тієї справи, якій вони повинні б служити, а теж і ради охорони нашої етнічної групи та безпеки якнайдовшого її ідейного існування в Америці.

Бувший президент Труман, промовляючи в Нью Йорку в половині 1953-го року, обговорював комуністичну небезпеку, яка смертельно загрожує вже й Америці. Хтось сказав, говорив Труман, що ми вмираємо з того, що їмо й п'ємо, але в пристосуванні до новітнього часу буде вірніше, коли скажемо: вмираємо з того, що ми думаємо. Поступаймо розумно, як думаємо про українське ім'я, теж і у відношенні до УНСоюзу, бо таким чином забезпечимо ще надовго українське життя в Америці, а з ним і допомогу Україні.

Грецька байка про африканського короля Атласа, який своїми плечами підтримує світ — пише В. Дж. Джордан у своїй книжці „Сила Правди” — має модерне пристосування: сьогодні кожна людина є тим чинником, що заважає на судбі світу.

Ніяка це для нас новина, може дехто сказати, як пригадає собі, що до подібної відповідальності у відношенні і до України закликав нас Іван Франко, пишучи: „Кожний думай, що на тобі мільйонів стан стоїть”. Але на рідній землі, де живуть десятки мільйонів українців, і де тих мільйонів буде ще більше, оте „кожний” може здаватися декому не дуже переконливим. Та інакше виглядатиме ця проблема, як пригадуватиметься серйозно над тим, що буде тут з українським ім'ям за наступних 60 років.

В УНСоюзі думали про це піонери вже тому 60 років і тому саме проіснував він так довго й зробив так багато для Рідного Краю. Десятки тисяч добрих членів Союзу вже відійшли у вічність, але зате має тепер Союз у своїх рядах нові десятки тисяч такого самого

матеріалу, доброго для всякого благородного ідейного діла. Тепер маємо в Америці не тільки багато нового й багатонадійного елементу, недавно прибулого з України, але й сотки тисяч тут роджених, між якими є цілком певно багато талановитих та ідейних осіб, яких треба доконче притягнути до нашої спільноти і використати для здійснення ідеалів їхніх батьків.

Це велике завдання. Вступати до УНСоюзу, значить розуміти і це завдання, і то в першу чергу розуміти тим інтелігентам та патріотам, які щойно останніми роками прибули до Америки та стали членами нашої організації. Тут роджені — це наші діти і внуки, природні наслідники і господарі не тільки нагромадженого їхніми батьками матеріального майна, але й ті, що повинні б держатись ідейних заповітів своїх батьків. Тому саме мусимо тепер вжити в УНСоюзі всіх засобів, щоб об'єднати старе і тут роджене нале покоління з новоприбулими та створити з них одну гармонійну цілість. Тільки тоді УНСоюз зможе далі сповняти свою місію.

Старе наше покоління кінчає своє життя. День за днем відходять з рядів УНСоюзу ті „звичайні” члени, чоловіки і жінки, що витримали в організації по 40, 50 чи більше років. Новому поколінню вони невідомі. Часом видається, що тільки в „Свободі” є ще про них скромна згадка відділових секретарів, з додатком, що Покійний чи Покійна, ніколи не вівовляли пожертви на народні потреби та брали активну участь в нашій громадській житті, поки їх не перемогла хвороба...

В 60-ліття УНСоюзу усім їм належить велике признание і пошана за те, що вони вступали до УНСоюзу, коли він був числом малий, а фінансово бідний, що тримали з організацією в час різних потрясень і не покидали її, як на неї падали громи від своїх і чужих (а такого в Союзі було впродовж 60 років дуже багато), та, найважливіше, завжди держали один ряд і не дали ідеї організації зійти на бездоріжжя. Бо видержати в своїй організації, та ще й тоді, коли доводиться у ній нераз особисто й незаслужено витерпіти, не належить до традицій нашої поведінки.

Радше навпаки. Думати об'єднуючими категоріями та йти в одному ряді, теж не наша звичка. Інакше не було б у нас під теперішню пору розпорошення сил і так багато різних організацій, що їх останніми роками натворено, хоч їхнє існування не має ніякого виправдання, як думати реально про нашу будучину в Америці й нашу допомогу Україні.

На крайовій конференції англійської партії праці в Маргейт в 1953 році, відомий робітничий провідник, Артур Грінвуд, закликаючи до об'єднання робітничих сил, назвав розбивання цієї сили „зрадою”. Цей гострий вислів відповідає, очевидно, теперішній дійсності, великий загрози вільному робітництву і всім вільним людям у світі від того самого ворога, що давить волелюбний український нарід. УНСоюз це таке об'єднання американських українців, яке постійно накликає до одного, дисциплінованого, об'єднаного українського фронту тут і всюди поза Україною, вважаючи це виявом власних сил, та бажаючи головню на них спиратись. Власними силами УНСоюз побудований, власними силами вдержується і власними силами веде свою працю. В різних періодах свого існування, як не було тут жадної іншої репрезентації, її функції виконував УНСоюз, виконуючи при цьому всю потрібну працю, в тому політичну і пропагандизну, фінансуючи її з власних фондів, себто з того, що складали його члени. Ті члени рідко були з „високими кваліфікаціями”. Бракувало не раз тих „кваліфікацій” і в головних урядників Союзу, і в редакторів „Свободи”. Але це у великій мірі покривала Велика Ідея, що їх усіх об'єднувала й до добрих діл закривала. Це глибока і вічно палаюча любов до Рідного Краю і свого народу в неволі. Ось та безкорисна і тиха, але щира любов дасть нам і нині змогу легко відчутти велике завдання американських українців, як також і ту роль, яку відіграли за 60 років свого існування УНСоюз та його орган — „Свобода”. Це не значить — а про це вже писано не раз! — що в УНСоюзі чи в „Свободі” все було в ідеальному порядку, що вони верх мудрости і патріотизму. Так воно не було й

не с. Конвенції УНСоюзу можуть бути доказом, чого нам бракувало й бракує під кутом „вищого інтересу”. Проте, той „інтерес” таки перемагав у важливих моментах у минулому, коли то членство Союзу складалось з самих таких „звичайних” людей, ряди яких тепер з кожним днем проріджує невмолима смерть. Але чим би ми могли і повинні бути сьогодні, коли б активними членами УНСоюзу стали визначні сили нової іміграції, чи ті, що тут роджені й виховані українськими батьками? Кажемо виразно „активними” членами, бо ж саме число членів ще нічого не говорить. Можна ж відстатись до Союзу і бути в ньому навіть і без вищої цілі, тільки ради самого матеріального забезпечення. Та це не є те членство, якого бажали собі основники УНСоюзу вже тому 60 років, бо всі вони були ідеалістами, патріотами і поступовцями, що клали в основу організації великі принципи християнської моралі, братолюбія.

Чарлз Линдберг розповідає у своїй знаменитій книзі „Ди Спирит оф Сейнт Луїс”, як робітники збудували літак цієї самої назви за 60 днів. Він твердить, що цю чудову машину збудували так скоро тільки тому, бо всі вони відчували, що прикладають рук до великого й славного діла. Тому працювали днями й ночами з ентузіазму, а не за гроші, бо тих навіть не було аж так багато, — щоб ту працю заплатити. Перелет американця через Атлантик, та ще одинцем і в одномоторовім літаку, ось що творило в робітників цей „спирит”-дух!

З подібним запалом приступали тому 60 років перші наші піонери до праці над будовою УНСоюзу. З тих піонерів вже сьогодні нема ні одного в живих. Живе тільки їхня Ідея, їхній Дух, живе УНС зі своїми 70 тисячами членів. Честь їх пам'яті за те, що вони взяли за це благородне діло з любови до свого народу і що вже тоді так тісно злучили Христову Правду з Українською Правдою та вірою в перемогу як одної, так і другої.

Це той шлях, по якому ми і нині йдемо, це та віра, якою сьогодні живемо не тільки ми, але якою живе і весь український нарід.

В ШІСТДЕСЯТІ РОКОВИНИ

Написав ДМИТРО ГАЛИЧИН

Український Народний Союз обходить в цьому році 60-річчя свого існування. Правда, 60 років це не є такий „круглий” період часу, як 25, 50, 75 чи 100-річчя, які традиційно відмічується, як „срібні”, чи „золоті” ювілеї, проте, у випадку Українського Народного Союзу вже не тільки кожне нове десятиріччя, але й кожний черговий рік становить досягнення, яке заслуговує на окрему увагу. Кожний бо новий рік існування Українського Народного Союзу, це рівночасно кожний новий рік існування й творчої праці нашої американсько-української спільноти в її організаційній оформленості та ідейній цілеспрямованості.

Українці були вже в Америці перед Українським Народним Союзом. Вони ж його створили. Але до створення УНСоюзу була тільки маса, була тільки громада людей, що говорили тою самою мовою, яких в'язало їхнє спільне походження та спільні традиції. Щойно УНСоюз почав надавати їм організаційні форми та наповнювати ті форми відповідним змістом. Сьогодні, при організаційній зрізничкованості нашого життя та при його ідейній скрісталізованості, необзнайомленим з початками та цілістю розвитку нашого українського життя в цій країні досить важко збагнути цю рішальну роль, яку відіграв Український Народний Союз в історії американських українців.

Український Народний Союз це статутно братерсько-запомогова організація. В світлі розвитку національних спільнот це не був припадок, що власне такий організація довелось відіграти головну роль в оформленні української спільноти в Америці. Він бо має в своїй основі те, що стало взагалі першим промотором організації суспільних груп: взаємне порозуміння для

поліпшення своєї долі та полегшення свого життя. Головною і питомою прикметою таких організацій — це принцип взаємної допомоги в нещасті на базі братерства, людяності та взаємного розуміння й рівності всіх.

Початки братерсько-запомогових організацій сягають найдавніших часів. Правда, впродовж віків змінювались форми таких організацій та спосіб їхнього ведення, додержуючи кроку загальному людському прогресові, але незмінними залишались головні принципи й цілі таких організацій. Залишки найдавніших братерсько-запомогових організацій, що звались „похоронними”, подибуємо серед китайців і вони своїми початками сягають майже до передісторичних часів. Вони існували в тій країні аж до захоплення її комуністами, а їхня діяльність полягала в тому, що вони, за відповідну вкладку впродовж життя людини, покривали опісля кошти її похорону.

Записані початки братерсько-запомогових організацій припадають вже на приблизно 800 років перед Христом. Відомі історики та дослідники організацій життєвого забезпечення, Корнеліус Волфорд і Еб Лендіс, твердять, що вже на сотні років перед нашою ерою існували цехи-гільди та чини-ордени, які виплачували допомогу на випадок недуги чи смерті. Ця система запомогових організацій поширилась головню вже після упадку Риму та прибрала щораз досконаліші й ширші форми, здобуваючи собі величезні, в поодиноких випадках рішальні, впливи в суспільному житті.

Такі форми суспільного життя не оминули й українського народу, головню на західно-українських землях. Відома роль українських міщанських та інших братств в 15, 16 і 17-тому сто-

річчях, а львівське братство, основане при церкві св. Успення, набрало з часом такого значення, що стало контрольним органом цілої української суспільності, що рівнялося майже українському національному уряду.

Форму теперішніх заповомових організацій започаткували англійські т. зв. Приятельські Товариства (Френдлі Сосаєтіс), які в кількості коло 11,000 існують до сьогодні. Одним з перших таких товариств, збережених і до сьогодні, було засноване в 1168 році „Кавит де Вінтон Сосаєтіс”.

Американські братерські товариства й асекураційні організації розвинулись незалежно від тих, що вже раніше існували в Європі, і це тільки потверджує життєвість того роду суспільних клітин. Доказом такої незалежності постанови й розвитку американських братських і заповомових організацій може послужити їхня історія, повна невдач і розчарувань. Замість перебрати готову систему того роду суспільних організацій, які в тому часі були в повному розквіті в Англії, американські піонери шукали оригінальних форм, які відповідали б обставинам і потребам Нового Світу.

Початки організацій життєвого забезпечення в Америці сягають 18-го сторіччя. В році 1759 засновано товариство „Ди Призбітірієн Міністерс Фавнд”, що забезпечувало на життя євангелістських проповідників. Знову ж першу грамоту заповомової організації видало 2-го січня 1771-го року товариство „Моравієн Ордер оф Юнітас Фратрум” в Бетлегем, Пенсильвенія. Але властивого розмаху в розвитку набрав заповомовий рух щойно в другій половині 19-го сторіччя, на яке припадає й створення нашого Українського Народного Союзу.

„Батьком” американського братерсько-заповомового руху можна вважати Джана Джорджена Апчерча, що почав пропагувати й поширювати ідеї заповомових організацій та оформлювати їхні цілі. В дні 27-го жовтня 1868 року він заснував першу властиву братерсько-заповомову організацію „Ейншент Ордер оф Юнайтед Воркмен”. П’ять років пізніше постало ще дві подібні організації й від того часу заповомо-

вий рух в Америці здобуває право громадянства та широкою сіткою вкриває цілу країну. Найбільша кількість тих організацій постала в 90-их роках минулого сторіччя, коли то, в „день батька своєї країни” Джорджа Вашингтона, 22-го лютого 1894-го року, засновано в пенсильвенійському містечку Шамокін сьогоднішній Український Народний Союз. Сьогодні в 3’єдинених Державах і Канаді існує понад 200 братерсько-заповомових організацій, що мають разом понад 125,000 відділів із загальною кількістю членства понад 10,000,000 та з загальним майном понад два білйони. За час свого існування ці організації виплатили понад п’ять білйонів посмертних заповом мільйонам вдів і сиріт по своїх членах. Вже понад 80 років сповняють ці організації вірну й корисну службу своїм членам, своїм громадам та своїй державі і своєму народові, як теж і народам, з яких вийшли їхні члени. Майже кожна національна група в Америці має свої братерсько-допомогові організації, які відіграли і продовжують відгравати одну з рішальних роль в розбудові й прогресі американського життя та життя поодиноких етнічних спільнот в цій країні. Нічого дивного, що власне по організаційній та фінансовій силі тих братерсько-допомогових організацій оцінюється найчастіше й силу та спроможності поодиноких національних груп.

Історія модерних братерсько-допомогових організацій в цій країні має вже понад 80 років. За цей час ці організації пройшли важку, часом тернисту дорогу. Багато з них відступили від змагання вже по перших кроках, а деякі з них залишили по собі гіркі розчарування, втрати, нарікання і зневіру. Це тому, бо перші будівничі тих клітин суспільного життя керувались в своїй праці не потрібним в таких випадках холодним розумом, рахунковими калькуляціями та науковими обчисленнями, але переважно серцем і почуваннями.

Тим часом, ціла наука життєвого забезпечення основана на правдоподібності смертності людей. Звичайно, ніхто не може передбачити довжини життя і часу смерті поодиноких осіб,

але на підставі статистик та довголітніх обрахунків можна з досить великою точністю встановити те, що називається пересічною смертністю в різних віках. Встановлено правдоподібність смертності, базовану на т. зв. табелях смертності, які виказують кількість смертності між відповідною групою людей відповідного віку. Щойно після таких наукових передбачень можна було викалькулювати відповідну висоту вкладок до допомогових організацій і в той спосіб поставити тривкі основи під самі організації та їх допомогову діяльність. З поширенням та зростом допомогових організацій, в їхню господарку вмішались теж державні власті, щоб в той спосіб захоронити своїх громадян перед втратами. Сьогодні американські допомогові організації під фінансово-господарським оглядом цілком зрівняні з приватними асекураційними компаніями, з тою тільки різницею, що вони рівночасно зберігають всі ті користі і привілеї для своїх членів, які лягли в основу їх створення та поширення.

Український Народний Союз є тільки дещо понад 20 років молодший від найстаршої американської братсько-допомогової організації в модерному розумінні. Вже сам цей факт зараховує нашу американсько-українську спільноту до піонерів американського суспільного прогресу, в якому братерсько-допомогові організації відіграли таку визначну роль. Історія Українського Народного Союзу списана вже в багатьох книгах і в багатьох виданнях. Вона бо нерозривно зв'язана з історією американських українців взагалі. Факти на цю тему знайдуть зацікавлені й в цьому виданні на іншому місці. Тут хочемо звернути увагу на деякі вагості Українського Народного Союзу, якими не може похвалитись не тільки жадна приватна асекураційна агенція, але й не багато подібних до УНСоюзу інших загально-американських організацій.

Український Народний Союз названо свого часу „союзом праці, ідей та інтересів”. Навряд чи була колинебудь створена така організація, що так ідеально поєднувала б ці три, так важливі в нашому суспільному й особистому

житті елементи, як це робить Український Народний Союз.

Союз праці названо Український Народний Союз, бо працею й для праці він був створений. Прояви громадської праці були вже й перед створенням Союзу, але та праця не була зорганізована, не була „в союзі” й тим самим не можна було очікувати таких результатів, як може дати спільна, з'єднана праця. Не диво, що справжня історія американських українців, як спільноти, починається щойно зі створенням УНСоюзу. В перших початках УНСоюз мав заледви кількадесят членів, а зачався він радше від кількох ідейних наших піонерів, які „змовились” злучити свої зусилля, бо бачили, що один в полі не воєк. Наслідки цієї творчої „змови” бачимо сьогодні. Теперішній могутній Український Народний Союз — це сума муравлиної праці, змагань і жертв вже майже трьох українських генерацій на цій землі. Тільки завдяки союзові праці в Українському Народному Союзі, цю працю пощастило використати максимально для добра нашої спільноти тут, в Америці, та для нашого безталанного українського народу на Рідній Землі. Якщо б сьогодні детально списати історію американських українців та їх творчий прогрес, ми щойно тоді зрозуміли б рішальне значення створеної в Союзі спільноти праці для нашої громади та нашого народу. Наші святині, в яких ми по своєму в Бога кращої долі молимо; наші народні дома, в яких ми відповідно до своїх можливостей та спосібностей цю кращу долю куємо; наші численні громадські, культурні, виховні, допомогіві, політичні та інші організації, в яких ми збільшуємо свою свідомість, гартуємо свою волю та спільними силами дальший шлях собі промощуємо, все це є посереднім або безпосереднім наслідком того „союзу праці”, що його започаткував, вів, продовжує і символізує Український Народний Союз.

Що ми сьогодні й не писали б про працю УНСоюзу, все це буде тільки слабким відгомном того, що справді зроблено. Від своїх перших початків УНСоюз та його члени мусіли пройти той сам процес, що його прохо-

дять кожна будова, окремо така монументальна, яка подумана на сотки років та виставлена на всякі бурі й удари. Треба було насамперед прочистити ґрунт під будову. А цей ґрунт був дуже занечищений невіглазством, темнотою, пересудами, кацапщиною, мадаронством та власною байдужістю. Скільки то палких слів сказано, скільки аргументів, часом і поломаних крисел треба було вжити, щоб цей ґрунт прочистити. Це була боротьба світла з темнотою, поступу з назадництвом. Цю нерівну боротьбу виграно меншими силами тільки тому, що ці сили були з'єдинені й вони притягали до себе щораз нових і нових свідомих та освідомлених громадських працівників.

В тих змаганнях покладено тверді, як криця, підвалини під будову УНСоюзу. Сама будова тривала довго й була не менш важка, та натрапляла на не менші труднощі, як і перші її початки. Проте, праця була вже настільки легша, що вже були виразні зариси нової будівлі, вже була більша надія на її завершення, та й більше сил з кожним роком прибувало. Перешкоди з боку чужих і своїх все ще не пересувались, і як до кого можна застосувати засаду, що перешкоди тільки на те існують, щоб їх перемагати, то це головню до УНСоюзу. Тут не місце вичисляти ці перешкоди, але згадаємо з них тільки дві, які вже більше, або менше висвітлені в нашій союзовій публіцистиці. Коли УНСоюз на своїй ХІІ конвенції в Боффало в 1914 році ухвалив переведення асекураційної реформи на базі нових, наукових досягнень асекураційного діла, то вкортці після того він, переважно наслідком непереможливої демагогії існуючих вже тоді конкуренційних українських організацій, зменшився з 25,335 членів малоощо не до 6,000. Це був удар, що його могла пережити тільки така інституція, що опиралась на таких твердих основах, як УНСоюз. Інше потрясення прийшло під час другої світової війни, коли Америка кон'юнктурально збралась з найбільшим ворогом українства й — тоді скритим, а сьогодні вже явним — всього людства, большевицькою Москвою. Всі темні сили, цілу армію п'ятиколонних шпигунів і зрадни-

ків пущено тоді проти „української заморської твердині” — Українського Народного Союзу, але під їхніми ударами ця вже могутня будівля американських українців навіть не задрожала.

Таких і подібних наступів на цю українську заморську фортецю було більше, та всі вони не тільки були відбиті й переможені, але після кожної з них УНСоюз ще більше кріпшав, ставав ще сильніший.

Рівночасно з творчими наслідками спільної праці в УНСоюзі для добра та розвитку нашої американсько-української спільноти, велась невпинна й все плідніша праця для добра нашого поневоленого українського народу. Почесні Грамоти, що їх дістав УНСоюз і через нього його членство під Просвіти, Рідної Школи, Інвалідів, майже всіх українських центральних інституцій та від безлічі місцевих, ще й сьогодні говорять своєю мовою, дарма, що всі ті інституції сьогодні роздавлені брутальним чоботом наїзника. Для України невпинно впродовж свого існування працював і сьогодні працює УНСоюз теж на цій землі. Згадаю тільки про видані вже старанням і коштом УНСоюзу десять книг англійською мовою про Україну, її історію, культуру та її змагання. Професор Принстонського університету д-р І. Решетар, промовляючи на зібранні Українського Конгресового Комітету в 1953 році, заявив, що ці видані УНСоюзом книги зробили перелом в американській opinіi відносно України та цілого європейського Сходу. Цю його думку потверджують вже не сотні, але й тисячі американських відгомонів на ці книжки, що появились тільки в американській пресі на всьому великому просторі З'єдинених Держав. І тому, коли професор Колумбійського університету, Кларенс Меннінг, писав з нагоди 50-річчя УНСоюзу, що цю організацію треба вважати українською амбасадою в Америці та що УНСоюз виконав і виконує велику місію й для самої Америки, то він тільки потвердив більше, ніж доказаний факт.

Український Народний Союз називасмо теж союзом ідей, і це чи не найбільше його досягнення, бо воно саме

стало першою передумовою його невинного розвитку. Цей створений УН-Союзом союз ідей став своєрідною життєвою філософією американських українців, яка відзеркалює та охоплює найкращі ідеали українського й американського народів. Якщо УНСоюз міг перетривати всі кризи й виходити з них переможно, якщо він в кожних обставинах і для кожного мав велику притягаючу силу, якщо він міг з невеличкого гуртка піонерів розвинути в наймогутнішу українську організацію сьогодні вже не тільки в Америці, але й в цілому вільному світі, то це в першу чергу завдяки тому, що він потрапив знайти й дати відповідну синтезу та об'єднати в один творчий процес всі найкращі українські ідеї та ідеали. Немає віровизнання, політичного переконання, територіального чи соціального походження, яке не було б в Українському Народному Союзі заступлене і респектоване, за виїмком, очевидно, комуністичних зрадників. Якщо існує яка насправду всеукраїнська народна організація, то нею можна вважати в першу чергу Український Народний Союз. Між членами Українського Народного Союзу є визнаві всіх політичних течій та різних віровизнань, є люди, які прибували до американських берегів впродовж минулого понад пів сторіччя з усіх територій широкої України, є люди всіх соціальних походжень і професій та кожного віку життя, і кожний з них має однакові права та однакові обов'язки. Український Народний Союз — це справжня всеукраїнська спільнота, одна велика сім'я братів і сестер, яких в'яже спільна українська кров та спільні ідеали, які лягли в основу цієї організації.

При цьому цей союз ідей є найбільш активний і творчий. Впродовж існування УНСоюзу було багато спроб та намагань надати йому якусь одну релігійну чи партійну закраску. Це нічого дивного, бо кожний член УНСоюзу не тільки може, але й повинен змагати до того, щоб ця організація була така, яка в його переконанні була б найліпша. І з тих змагань в УНСоюзі витворювалась синтеза, витворювався оцей „союз ідей” в їх най-

кращій еманациї. З уваги на те, що з УНСоюзі завжди були заступлені всі віровизнання й політичні напрямки, з ньому силою факту мусіла витворитись та спасенна толеранція та взаємний респект між противниками поодиноких напрямків. Тим самим, УНСоюз мусів стати найбільш потрібною для українців школою і кузнею справжнього державницького виховання і думання.

Що більше, УНСоюз, як організація американських громадян українського роду, мусів знайти відповідну синтезу цього, що вже сказано: американських і українських ідей та ідеалів. В зустрічі тих ідей на організаційному терені УНСоюзу треба було узгодити американізм з українізмом, з'єднати права й обов'язки американського громадянина з українською традицією та українськими змаганнями. Цю розв'язку і таке узгодження знайдено, доказом чого можуть послужити хоч би згадувані вже надані УНСоюзові почесні грамоти від найвищих старокраєвих українських установ, з такими ж признаннями і відзначеннями, що їх одержав УНСоюз від найвищих американських урядових і громадських установ. Для прикладу навести б хоча гратуляційні телеграми від президентів Трумана й Айзенгавера для „Свободи”, ідейного виразника УНСоюзу, зприводу її 60-ліття. Президент Труман в своїй телеграмі з 15-го листопада 1952-го року писав:

„Я радий погратулювати „Свободі” та всім, що зв'язані з її видавництвом, з нагоди її шістдесятих роковин. Впродовж двох світових воєн „Свобода” стояла мужньо в обороні волі і демократії. В останніх роках „Свобода” має знаменитий рекорд в підтримці нашої американської політики мобілізації могутності вільного світу. Я бажаю Вам на багато-багато років дальших успіхів і праці для Ваших читачів. Геррі С. Труман”.

Рік пізніше новий президент З'єдинених Держав теж відзначив орган УНСоюзу окремим гратуляційним листом, в якому написано:

„Я дуже радий вислати Вам і Вашим співробітникам гратуляції з нагоди 60-річчя „Свободи”. Ця чужомов-

на публікація, як мені відомо, завжди була присвячена ідеалам ведення своїх читачів до виявлення доброго американського громадянства, зберігаючи рівночасно в цій новій батьківщині спадщину української культури. Така ціль вимагає респекту від усіх американців. Мої найкращі побажання для вас на багато років вашої дальшої служби вашим читачам і країні. Щировідданий Двайт Д. Айзенгавер".

Ці признання та gratуляції говорять самі за себе та підкреслюють це величезне значення, що їх має для американських українців, для Америки й України той союз праці та ідей, що його створив УНСоюз.

Вкінці — союз інтересів. Піонери УНСоюзу, засновуючи цю організацію, збагнули велику таємницю успіху кожної організації, кладучи в основи УНСоюзу не тільки спільноту праці та ідей, але й інтересів. Кілька прикладів: Український Народний Союз виплатив досі понад 10 мільйонів доларів посмертних заповітів та допомог хворим. Рівночасно він тільки за останніх 14 років виплатив своїм членам понад один мільйон доларів дивіденд та понад 1,200,000 доларів всіляких нагород, отже разом виплатив УНСоюз своїм членам близько 13 мільйонів доларів всіляких допомог, дивіденд і нагород. В останніх роках були випадки, коли родини новоприбулих імігрантів-скитальців тільки за кільканадцять чи кількадесят доларів вплачених до УНСоюзу вкладок, одержували тисячі доларів заповоги після смерті забезпеченого в УНСоюзі свого члена родини. Ці посмертні виплати, як теж допомоги калікам і хворим, часто рятували наших імігрантів від злиднів та найбільших фінансових труднощів. Вони теж причинялися до вдержання людської гідності не одної людини, яка, без тієї допомоги від УНСоюзу, була б може і змушена простягнути руку та просити милостині.

Можна б наводити багато прикладів теж і на важливе в особистому і

суспільному житті поєднання в УНСоюзі громадських і національних інтересів з особистими. Гріш, який члени вплачують до Українського Народного Союзу у формі вкладок на життєве забезпечення, вони заощаджують для себе та своєї родини. УНСоюз зі свого боку переймає ризик виплати повного забезпечення на випадок передчасної смерті. Рівночасно зложений в УНСоюзі гріш обертається на службу своїй громаді і своєму народові. Переглянути б тільки всі видання Українського Народного Союзу українською та зокрема англійською мовами, підрахувати б всі пожертви УНСоюзу та його членства на всілякі народні та добродійні цілі, тоді дістанемо імпозантний образ спільноти інтересів, який гордістю і радістю наповнює наше серце, що ми, українці, потрапили на американській землі створити таку організацію.

Український Народний Союз обходить своє 60-річчя. За тих 60 років він впустив українське коріння глибоко в американську землю та черпає з неї життєдайні соки, видаючи з кожним роком все повніші і все більш зрілі овочі для української волі. З тих 60 років — кажучи образно — виросло, з киненого першими піонерами зерна, могутнє і розлоге дерево, яке видержало всі історичні бурі й негоди, об коріння якого поламали й ламають собі зуби всі чужі й свої шкідники, які хотіли б його повалити. Під охороною того могутнього дерева, яким є Український Народний Союз, може тепер вільно й надійно розвиватись наше життя в усіх його різноманітних ділянках. Як довго росте і міцніє Український Народний Союз, так довго розвиватиметься й це життя та даватиме щораз нові плоди для нашої американсько-української спільноти, для нашої прибраної американської Батьківщини та для нашої рідної України.

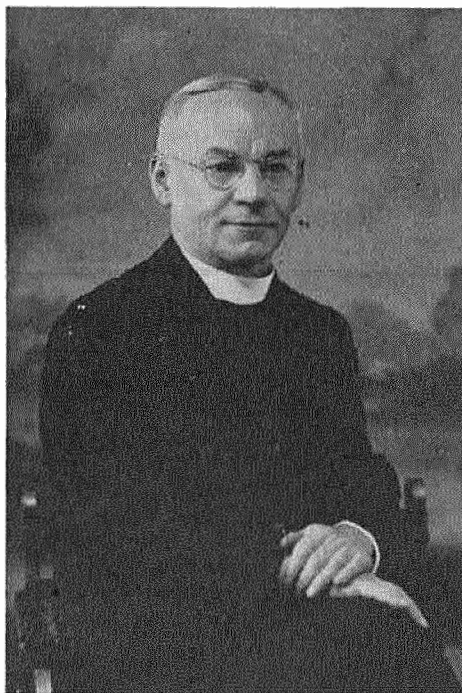


З МОЇХ СПОМИНІВ

Написав о. ПЕТРО ПОНЯТИШИН

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ В АМЕРИЦІ

Митрополит Андрей Шептицький був в Америці двічі. Перший раз приїздив він з нагоди свхаристійного конгресу, що відбувся у Монреалі, Канада, в першій половині вересня 1910 року. Замість їхати до канадського порту, митрополит прибув кілька тижнів перед згаданим конгресом до Нью Йорку, щоб відвідати свого приятеля з чернечої василіянської келії, єпископа Степана Сотера Ортинського у Філадельфії. В тих часах єпископ Ортинський знаходився у великих турботах, бо значна частина угро-руського духовництва завзято його поборювала. Тому єпископ був з цих відвідин



о. ПЕТРО ПОНЯТИШИН,
б. Адміністратор Української Като-
лицької Церкви в ЗДА та визначний
церковний і громадський діяч

митрополита дуже задоволений, сподіваючись, що він зможе своєю повагою примирити та поєднати збунтованих духовників із Закарпаття. Але й вони також бажали стрінутися з митрополитом і з цією ціллю була зааранжована аудієнція чи, краще кажучи, конференція, у філадельфійському готелі Бельвю Стретфорд.

Очевидно, на цій конференції ніхто з галицьких священиків не міг бути. Опісля я довідався з вірогідного джерела, що на конференції угро-руські духовники гудили єпископа Ортинського, нарікали, підносили різні неслухні закиди проти нього та прохали митрополита, щоб він допоміг їм своїм впливом у Римі дістати свого єпископа. Митрополит осуджував досить гостро боротьбу згаданих духовників і заявив їм рішуче, що це виключена річ, щоб Апостольська Столиця найменувала для них іншого єпископа. Митрополит остерігав теж цих духовників, що в борні проти єпископа во-

ни зайшли за далеко і, що коли не опам'ятаються, не минуть їх заслужені канонічні кари. Однак ця конференція не мала на ділі ніякого конкретного успіху. Митрополит вийшов з неї досить пригноблений, бо не міг допомогти своєму приятелеві в його трудному положенні. „Американський Русский Вестник", — орган „Соединения греко-католических

русських братств в Северній Америці" поміщував далі з'їдливі та зловісні статті проти єпископа, а згадане Соединеніє перестерігало угро-руських духовників, щоб ніхто з них не важився просити митрополита до своєї парафії. Про цю конференцію митрополита з бунтарським угро-руським духовенством писав Бр(ат) Й(осиф) Г(родський) у своїй статті під заголовком „Відвідини Америки митр. Андрієм Шептицьким в 1910 році" (гл. Богословія, Львів, 1926 року, книга 1-2, стор. 194). Йосиф, братчик ЧСВВ, приїздив до Америки разом з митрополитом.

Користаючи з нагоди приїзду митрополита до З'єдинених Держав, єпископ Ортинський зарядив був архисейське посвячення катедри Неп. Зач. Пресв. Богородиці у Філадельфії. Крім митрополита, участь в цьому посвяченні брав також кардинал Вінценцо Ванутеллі, який був папським легатом на євхаристійному конгресі. У Філадельфії була тоді велика врочистість.

В серпні митрополит відвідав, разом з єпископом Ортинським, парафію св. Івана Хрестителя в Ньюарку, Нью Джерзі; там душпастирював тоді о. д-р Єрми. Ввечорі відбувся у честь митрополита бенкет у першоякісній залі аудиторії Крігера. Митрополит посвячував теж угро-руську церкву Преч. Діви Марії в Трентоні, Н. Дж., де парохом був, якщо не помиляюсь, о. Євген Гомічко.

З Філадельфії виїхав митрополит разом з єпископом Ортинським на конгрес до Монтреалю, де вони репрезентували нашу церкву. Після закінчення євхаристійного конгресу обидва наші владики повернулись назад до Філадельфії.

Митрополит не забарявся уже довго в З'єдинених Державах, тільки відвідав ще дві церкви, а саме галицьку церкву св. Івана Хрестителя в Пітсбурзі, де парохом був о. Микола Стефанович, колишній голова УНСоюзу, та угро-руську церкву Успення Богородиці у Гвайтінгу, Індіяна, де парохом був о. Валент Балог. Слід зазначити, що згадана угро-руська громада вітала митрополита дуже величаво, а о. Балог дав в його честь бенкет.

На кінець вересня 1910 року митрополит виїхав до Канади. Метою його

поїздки було старатися про єпископа для тамошніх українців католиків. Митрополит осягнув свою ціль, бо Папа Пій Х найменував 13 жовтня 1912 року єпископа для нашої церкви в Канаді. Став ним о. Никита Будка. Він дістав відразу повну єпископську юрисдикцію.

Поїздка митрополита до З'єдинених Держав і Канади забрала чотири місяці. В половині грудня 1910 року митрополит був уже у Львові.

МИТРОПОЛИТ В НЬЮ ЙОРКУ 1921 Р.

Другий раз приїздив митрополит до Америки влітку 1921 року під час польської мілітарної окупації Східної Галичини. Цим разом митрополит приїхав просто до Канади, до єпископа Н. Будки у Вінніпезі. У Канаді забарився митрополит кілька місяців, відвідуючи весь той час головніші наші парафії та збираючи пожертви на повоснні сироти в Галичині. Про цей дворазовий побут митрополита в Канаді писав о. Пантелеймон Божик у книзі під заголовком: „Церков українців в Канаді", Вінніпег, 1927 р., стор. 179 і 194.

В перших днях листопада 1921 року митрополит був уже в Торонті, Канада, звідки мав він приїхати до З'єдинених Держав. В Торонті загостював митрополит у латинського архієпископа Ніл Мекніла. Довідавшись, що митрополит перебуває вже в Торонті, я вважав за відповідне не чекати, аж доки він не повідомить мене про свій приїзд до З'єдинених Держав, тільки я сам поїхав до Торонта, щоб формально запросити його, митрополита, як гостя нашої єпархії. Я знав від Апостольської Делегатури у Вашингтоні, що митрополит приїжджає до Америки не в офіційному характері, наприклад, як Апостольський Візитатор, лише як приватна людина.

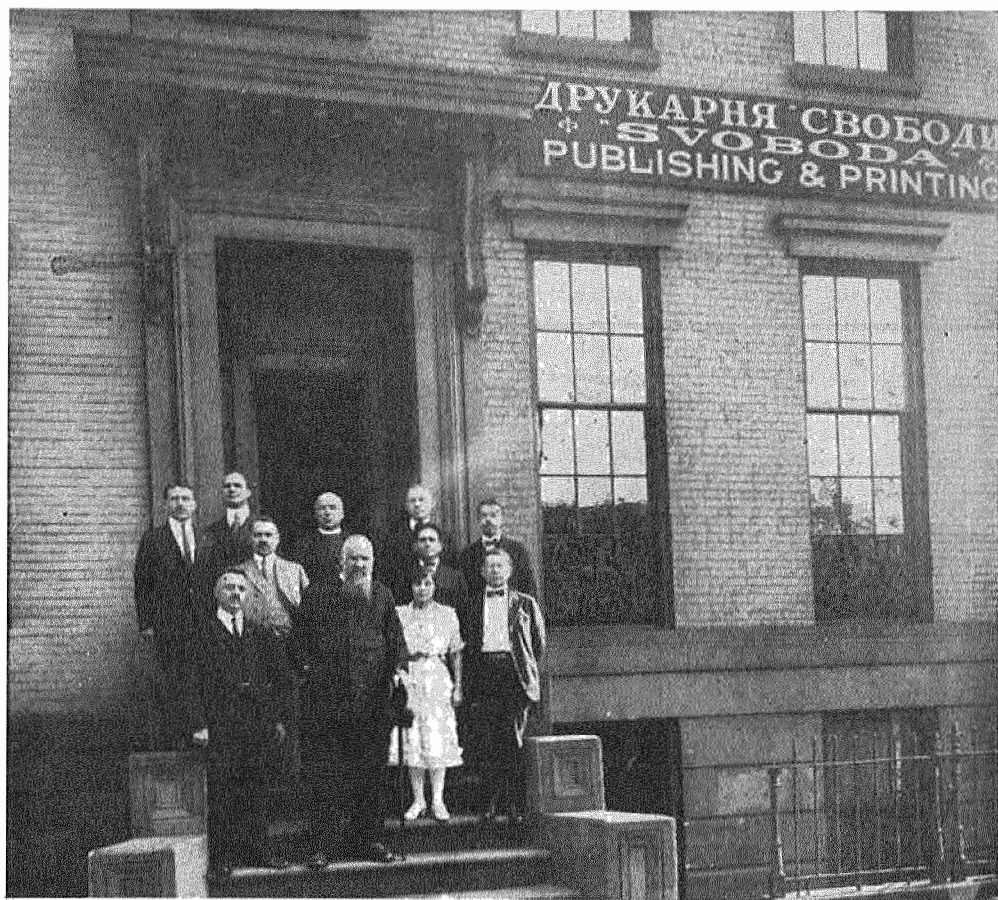
Стрінувшись з митрополитом в архієпископській палаті, я запросив його в гості до нашої єпархії і вручив йому чека на 1,000 дол., як даток від єпархії на сироти в Галичині. Чек датований 10 листопада 1921 року. За цю пожертву митрополит дякував дуже сердечно. Він казав, що залишиться ще якийсь час у Торонті та сповістить мене, коли приїде до Нью Йорку. Митрополит також заявив, що він приїжджає до З'є-

динених Держав цілком приватно, і з його говорення можна було зрозуміти, що він не бажає собі якихось спеціальних привітань. У Торонті митрополит давав латинському клирові та монашам чинам доповіді про східні, православні церкви і про можливості поєднання їх з католицькою церквою. Ці доповіді появились опісля окремою брошурою, очевидно, англійською мовою.

У другій половині листопада прибув митрополит до Нью Йорку і замешкав тимчасово в парафіяльному домі цер-

кви св. Юра, парохом якої був тоді о. Микола Підгорецький. Пізніше митрополит переїхав до Філадельфії і заквартирувався в єпископській палаті при 815 Норт Френклин вулиці. Катедральним парохом у той час був о. Максим Кінаш.

Серед розмови в парафіяльному домі в Нью Йорку виявилось, що в З'єдинених Державах митрополит мав на меті дві головні справи, а саме: а) побачитись з президентом Гардінгом, секретарем торгівлі Гувером і держав-



МИТРОПОЛИТ АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ В БУДИНКУ У. Н. СОЮЗУ І „СВОБОДИ”. Під час свого побуту в ЗДА в 1921 році, Митрополит Андрій Шептицький відвідав УНСоюз і „Свободу” в їхньому, ще старому будинку при 83 Гренд Стріт в Джерзі Сіті. З тієї нагоди зроблено спільну світлину на якій, біля Митрополита, стоять Іван Каштанюк (зліва), тодішній головний рекордовий секретар УНС., п. Марія Кирчів (зправа), експедиторка в „Свободі”, та Семен Ядловський, тодішній голова УНС. В другому ряді (від ліва) стоять: Антін Онисинк, Роман Слободян — тодішній фінансовий секретар і теперішній головний касир УНСоюзу, Стефан Мілянович — б. головний рек. секретар УНС., о. Н. Н., Степан Гладкий (вгорі) і Петро Маційовський (внизу) — працівники друкарні „Свободи”, та Кость Кирчів — тодішній управитель „Свободи”. (Фото з архіву С. Гладкого, що сьогодні є найстаршим щодо часу працівником в УНС і „Свободі”):

ним секретарем Гюзом і б) збирати милостині на утримання сиріт в Галичині, що їх намножилося було велике число, бо дуже багато батьків загинули у світовій війні. Перша справа була політичною, а друга харитативною, добродійною.

Слід примітити, що митрополит не мав цивільного вбрання, а в З'єдинених Державах ані священики, ні єпископи як відомо, не ходять публічно у священничих рясах. Таке вбрання Прінс Альберт сют зробив кравець протягом 24 годин. Убрання коштувало 150 дол., а заплатила за нього наша спархія.

Будучи в Нью Йорку, митрополит хотів доконче відвідати Український Народний Союз, або точніше кажучи, його головний Уряд у Джерзі Ситі. Цю візиту зааранжував о. М. Підгорецький. Я не міг супроводити митрополита до канцелярії УНСоюзу, бо був перешкоджений, а хто ходив з митрополитом до Джерзі Ситі, не можу собі пригадати. Коли опісля я бачився з митрополитом, то він говорив, що УНСоюз є поважною українською установою, яка поклала великі заслуги для нашої еміграції і взагалі висловлювався про УНСоюз дуже похвально. Митрополит був з візиту задоволений. Вона відбулася 12 грудня 1921 року.

В день Патрона митрополита, себто в празник св. Апостола Андрея Первозванного, відбувся в Нью Йорку в готелі Пенсилвенія (тепер Стетлер) на честь митрополита величавий бенкет, в якому брали участь українці католики, як і визначніші православні інтелігенти з Великої України. На бенкеті було яких 300 людей. Очевидно, були там різні промови, але найкращою щодо змісту з української точки зору була промова нашого славного диригента і композитора, Олександра Кошиця. Наостанку промовляв митрополит. Він говорив дуже розумно і гарно про християнський обов'язок любови до свого народу, особливо в часи загального його горя і печалі. Промова митрополита зробила на приваних глибоке враження.

АВДІЄНЦІЯ У ПРЕЗИДЕНТА БОРРЕНА Г. ГАРДІНГА

Кілька днів після бенкету митрополит захотів уже доконче їхати до

Вашингтону, щоб, як вище сказано, бачитися з президентом, секретарем торгівлі та державним секретарем. Не маючи ніяких знайомств у Вашингтоні, митрополит був заклопотаний, в який спосіб зможе він дістати авдієнції у згаданих високих достойників. Митрополит питав мене, чи у Вашингтоні є католицький єпископ, при допомозі якого він, митрополит, міг би евентуально постаратися про ці авдієнції. Я сказав, що у Вашингтоні католицького єпископа немає та що Вашингтон належить до балтіморської архидієцезії. Як відомо, Балтімор є віддалене на 40 миль від Вашингтону, отже митрополит ніяк не міг робити старань про авдієнції через балтіморського архієпископа. Бачучи це заклопотання, я заявив митрополитові, що у Вашингтоні я маю добре знайомого конгресмена з Джерзі Ситі, Джеймса А. Геміла, та сенатора із стейту Нью Джерзі, Джозефа Ш. Фрілінгтайзена, і коли він, митрополит, цього собі бажає, то я міг би з ним до Вашингтону поїхати. З моєї пропозиції митрополит був дуже радий. Я попросив ще й спархіяльного адвоката, Вільяма Дж. Кернса, щоб з нами поїхав. Він міг би був стати нам у пригоді, якби, наприклад, ми не застали в той час ані конгресмена ні сенатора у Вашингтоні.

В дорозі до Вашингтону ми попередили митрополита, що по всякій правдоподібності прийдеться йому важко дістатися на авдієнцію до президента, бо в Білому Домі є твердо усталене правило, що президент не приймає на авдієнції приватних людей, і то без огляду на гідність, а якби й когось прийняв, то хіба стисне руку, але не буде говорити про ніякі справи. Митрополит сказав, що він застосується до прийнятого звичаю. Серед розмови митрополит також питався, чи це правда, що в Америці президента титулюють тільки через Містер Президент. Ми сказали, що так звертатися до президента можуть тільки американські громадяни, які його вибирають, але чужинці, як, наприклад, амбасадори, титулюють президента через „Юр Ексселенсі”.

Ми мали короткий бюлетень про митрополита та про ціль його приїзду до Вашингтону, і Кернс передав його, бюлетень, до Асошіейтед Прес.

Як відомо, старатися про аудієнції у високопоставлених достойників у Вашингтоні можна найкраще через конгресменів або сенаторів. Тому, приїхавши до Вашингтону, ми пішли просто до Капітолю, щоб побачитися з конгресменом Гемілем. Але конгресмена у Вашингтоні тоді не було, отож ми пішли до сенатора Фрлінгтайзена та стрінулися з ним у кулуарах Конгресу. Сенаторові ми представили митрополита як архієпископа тому, що американці, зокрема протестанти, звичайно не розуміють, що в церковній номенклатурі означає митрополит (митрополітен). Коли ми розповіли сенаторові про ціль нашої візити, то він відразу заявив, що дістати аудієнцію у президента буде трудною справою. Однак сенатор сказав, що на всякий випадок він говоритиме про цю аудієнцію з секретарем президента. Митрополит дав сенаторові свою візитну картку і він пішов до телефону. Сенатор говорив досить довго з секретарем, але добитися аудієнції таки не міг. Не допомогло навіть те, що Фрлінгтайзен був найближчим приятелем президента Гардінга.

Але секретар президента піддав від себе плян, як митрополит міг би побачитися з президентом. В тих часах у Вашингтоні була така поведінка, що одного дня в тиждень, в призначеній годині, президент давав так зване публічне прийняття (публік рісепшен). Це прийняття відбувалося так, що президент являвся в канцелярії свого секретаря і, стоячи на одному місці, стискав руку кожному, хто до нього приступив. Цікаві побачити президента шикувалися в лінію і йшли по черзі на таке рукостискання з президентом. На такому прийнятті ніхто не представлявся президентові, ані ніхто нічого не говорив, лише, стиснувши його руку, йшов далі. Це публічне прийняття зродилося мабуть з того, що американці, приїжджаючи з різних стейтів до Вашингтону у своїх справах чи як туристи, нарікали, що, будучи у Вашингтоні, вони президента не бачили. Щось подібне говорили наші люди в Галичині: був у Римі, але римського Папи не бачив.

Таке публічне прийняття мало відбутися якраз наступного дня після на-

шого приїзду до Вашингтону. Президентський секретар порадив сенаторові, щоб митрополит прийшов до секретарської канцелярії трохи скоріше перед призначеною на прийняття годиною, так, щоб він, митрополит, міг перший зустрітися з президентом. Секретар узяв прізвище митрополита та обіцяв сенаторові, що він, секретар, постарється зааранжувати цю зустріч митрополита якнайкраще.

Наступного дня ми приїхали до канцелярії президентського секретаря якої чвертьгодини перед часом, призначеним на це публічне приймання. Крім секретаря і його персоналу, в канцелярії нікого не було. Кернс представив митрополита як архієпископа та й він, секретар, пішов зараз до бюро президента, певне, його сповістити, що першим, кому він стисне руку, буде архієпископ. Наближався час цього прийняття і президент Гардінг увійшов до канцелярії свого секретаря. Митрополит приступив до президента, який привітався з ним дуже ввічливо з усмішкою на устах. Президент, титулюючи митрополита відразу через „арчбішоп“, сказав: Ай'м глед ту міт ю". Як було видно, президентові заїмпонувала сама постать митрополита. Гардінг був високого росту, але митрополит був ще вищий. Президент спитався митрополита, як подобається йому Америка. Митрополит відповів, що вже в повітрі, яким дихає, він відчуває, що Америка — це країна волі і свободи. Ця відповідь припала мабуть президентові до вподоби; з його обличчя можна було читати радість... Тоді президент спитався митрополита, з якої країни він походить. У відповідь митрополит сказав, що він походить із західньої частини України, з Галичини, яка належала перед світовою війною до Австрії, була головним тереном воєнних дій, а тепер опинилась під жакливою мілітарною окупацією Пальці. „Дат'с ту бед", замітив президент досить голосно. Митрополит сказав ще щось президентові, але я не дочув, бо службовець Білого Дому почав уже впускати людей, що стояли в лінії на дворі, до середини, через що при дверях зчинився маленький шум, і я озирнувся. Я чув лише, що президент сказав вдруге: „дат'с ту бед". Розуміючи, що прези-

дента не можна довше задержувати, бо вже й за нами стояли люди в ряді, митрополит побажав йому Божого благословенства на його важкому становищі, а президент, стискаючи руку митрополита, щиро йому дякував. Митрополит титулував президента через „Юр Екселенсі“. Після митрополита я стиснув руку президента, потім стиснув руку Кернса, і ми вийшли з Білого Дому.

Така була авдієнція чи зустріч митрополита з президентом Гардінгом. Вона тривала коротко, яких 5-6 хвилин. Як можна було сподіватися, президент не сказав нічого конкретного, лише обмежився до загальної фрази.

Слід примітити, що таке публічне приймання було для президентів досить дошкульне; вони на це нарікали. Скасував його, як здається, Френклін Д. Рузвельт, бо він, маючи параліч у ногах, не міг довго стояти.

ПОПОЛУДНЕВИЙ ЧАС ПІСЛЯ АВДІЄНЦІЇ У ПРЕЗИДЕНТА

Митрополит хотів бачитися ще того самого дня також з Гувером. Тому після обіду ми пішли знову до сенатора Фрілінггайзена з проханням, щоб він виснавив для митрополита цю авдієнцію. Але сенатор заявив, що авдієнції у секретарів (міністрів) відбуваються звичайно в передполудневих годинах і радив нам до цього застосуватися. Сенатор сказав, щоб ми прийшли до нього на другий день коло 10 год. зранку. Розуміється, ми на це згодилися.

Маючи вільний час після полудня, я запропонував митрополитові поїхати таксівою до Мавнта Вернону, Вірджинія, оглянути ферму і гробницю Джорджа Вашингтона, першого президента З'єдинених Держав. В тих часах водилася така звичка, що визначні достойники, зокрема закордонні, приїхавши до Вашингтону, купували вінки та везли їх до згаданого Мавнта Вернону, щоб покласти їх на доказ пошани на домовину Джорджа Вашингтона. Такі вінки можна було купити готові у флористів, які на очах наліплювали на широкіх стрічках золотавими буквами написи, від кого ці вінки походять. Я хотів купити такий вінок і наліпити ім'я і прізвище митрополита та що він походить з України. Однак ми-

трополит не конче похочував їхати до Мавнта Вернону. Очевидно я не наполягав, щоб митрополит їхав, догадуючись, що причиною цієї неохоти був біль його ноги. Митрополит прохав, щоб ми пішли до готелю. І насправді ми зареєструвалися у готелі (його назви собі не пригадую) і митрополит ніде не виходив, лише весь час відпочивав, або писав листи. Він тільки з'їхав ліфтом на вечерю до готелевої їдальні.

Принагідно скажу, що коли під час першої світової війни ми їздили до Вашингтону в українських справах від імені УНКомітету, то ми поклали такий вінок з написом „Юкрейнієн Нешенел Коміті“ на домовину Джорджа Вашингтона побіч вінків бельгійського короля Леопольда і французького генерала Жоффра. Коли значно пізніше п. Володимир Душник, редактор Українського Бюлетеню (англійською мовою) відвідував Мавнта Вернона, то він казав, що нашого вінка бачив.

АВДІЄНЦІЯ МИТРОПОЛИТА У СЕКРЕТАРЯ ТОРГІВЛІ, Г. ГУВЕРА

Наступного дня уже перед 10 годиною зранку ми явилися у бюро сенатора Фрілінггайзена в справі авдієнції у Гувера. Сенатор потелефонував у нашій присутності до його канцелярії та й митрополит дістав авдієнцію без найменших труднощів, здається мені, таки того самого дня перед полуднем.

Чому хотів митрополит бачитися з секретарем Гувером?

Після першої світової війни навистив був деякі європейські країни, що брали участь у цій війні, голод, декуди більший, декуди менший. Є це загально відомо, що З'єдинені Держави, як добрий дядько Сем, є завжди спочутливі і відзивчиві на всякі стихійні нещастя у світі та несуть поміч жертвам цих нещастя в ім'я християнського милосердя і гуманності. Ото ж З'єдинені Держави почали й тепер в Європі рятункову голодову акцію. Конгрес ухвалив на цю акцію 100 мільйонів доларів, а у Вашингтоні створилася так звана „Амер. Ріліф Адміністрейшен“ (адміністрація американської допомоги), на чолі якої став власне Герберт Гувер. Він виявив себе знаменитим організатором цієї рятукової акції і відразу набув великої слави в Америці.

Вже тоді американці провіщали, що Гувер засяде колись у Білому Домі, а в Вашингтоні ходила гутірка, що уряд З'єдинених Держав складається влас- тиво з трьох „Г”, себто з Гардінга, Гю- за і Гувера.

1921 року навістив був голод, унаслідок світової війни південну Укра- їну і Галичину та й американська до- помогова акція діяла теж у наших сто- ронах.

Слід відмітити, що цією рятунковою акцією Гувер не керував лише з Ва- шингтону, але й сам їздив по країнах, навіщених голодом. Гувер був теж в Україні та в Галичині. Влітку згада- ного року „Нью Йорк Таймс” помістив був на першій сторінці світлину зі Львова, на якій Гувер знаходився в оточенні поляків. На цій світлині я піз- нав львівського польського арцибіску- па, Юзефа Більчевського, який був моїм професором на другому році бо- гословії у львівському університеті 1898-9 року.

У цій рятунковій акції в Галичині найважливіший, рішальний, можна сказати, голос чи вплив мала, розумі- ється, польська окупаційна влада. Та на сором цій владі кажучи, вона у сво- єму шовіністичному засліпленні не мо- гла чи не хотіла спромогтися на спра- ведливість і людяність навіть в такій справі, як рятування людей від голо- дової скрути, бо при розподілянні аме- риканської допомоги ця влада кривди- ла та упереджувала українців. Знаю- чи особисто про це несправедливе трак- тування українців польською окупацій- ною владою, митрополит хотів довести його до відома секретаря Гувера.

Про це негідне поступовання згада- ної влади з українцями розповідав нам митрополит під час їзди до Вашингто- ну. Я був такої думки, що на авдієнції у Гувера митрополит обмежиться тіль- ки до скарги на цю польську владу, а про саму окупацію, як політичну спра- ву, говоритиме з державним секретар- ем Гюзом.

Ідучи таксівною до канцелярії Гуве- ра, я сказав митрополитові, що, як він піде на авдієнцію, ми, себто Кернс і я, пождемо його на коридорі. Але митро- полит заявив, що він не має нічого се- кретного говорити з Гувером і що це

навіть гірше, коли ми всі три будемо на цій авдієнції.

Ми приїхали до бюро Гувера в точ- но призначеному часі. Кернс предста- вився як правний заступник нашої єпархії, потім представив митрополита як архієпископа, а опісля мене як єпархіяльного адміністратора. Гувер привітався з митрополитом увічливо, вимовляючи його прізвище зовсім прав- ильно. Будучи у Львові, Гувер мусів певно чути це прізвище від поляків. Він прохав нас сідати. Митрополит ски- нув з себе плаща і повісив його, капе- люха та палицю на вішалку, що сто- яла в куті, і ми посідали. Сів також Гувер. Згадуючи про це сидання, я хо- чу зазначити, що коли після інавгура- ції Гардінга 1921 року ми мали авдієн- цію від імені Українського Народного Комітету в державного секретаря Гю- за, то під час авдієнції він стояв і, оче- видно, ми стояли.

Тепер почалась розмова. Насамперед митрополит дякував в імені українсь- кого народу в Галичині за голодову до- помогу, подивлявся гуманність і милосер- дя американського народу, але заявив, що при розділюванні цієї допомоги польська окупаційна влада кривдила українців, бо вони не діставали того, що їм пропорціонально належалося. Для Гувера була це не абияка неспо- діванка; він був здивований. Гувер твердив з цілою повагою, що у Львові створився комітет, до якого входять поляки, українці та жида і що амери- канські агенти мають дуже строгий на- каз не робити ніякої дискримінації, тільки розподілювати допомогу спра- ведливо, бо голод не знає расової, на- ціональної чи релігійної різниці, лише дошкуляє всім однаково. Виглядало так, неначе б Гувер не йняв віри митро- политові.

Та митрополит передбачував ма- буть таку евентуальність, що до його голословного твердження про крив- дження польською окупаційною вла- дою українців при розподілюванні аме- риканської голодової допомоги Гувер зможе поставитися байдуже або й не- довірливо. Митрополит розумів, що на- таке серйозне обвинувачення польської влади треба буде йому мати доказ, якийсь позитивний документ. Такий документ митрополит мав, а саме він

витагнув з кишені першу титулову сторінку львівської газети під назвою, наскільки собі пригадаю, „Газета Львовська“, в якій був поміщений офіційний виказ, скільки американської допомоги діставали поляки, українці та жиди. Митрополит, заявивши, що у своїх руках має урядовий виказ польської окупаційної влади, переклав це місце, де приходили цифри, на англійську мову, і з нього виходило, що українці діставали, якщо пам'ять мене не зраджує, тільки 19 відсотків американської голодової допомоги. Гувер був ще більше здивований; він задумався, але не сказав нічого.

Після такого вступу митрополит вважав тепер за пригожий час повести розмову на політичну тему. Він твердив, що Найвища Рада мирової конференції у Версалі зробила велику помилку, давши мандат Польщі мілітарно окупувати Східню Галичину. Поляки, говорив митрополит, зайняли споконвіку українську землю воєнним розбоєм і завели на ній варварський режим, бо покасували всякі права та громадянські вольності, що їх українці мали за Австрії, завісили українську пресу, виарештували інтелігенцію і взагалі українських передових людей та запроторили їх до концентраційних таборів, де їх мучать і катують. Поляки, продовжував митрополит, знуцаються з невинного народу, допускаючись нечуваних насильств і жорстоких злочинств, так, що в Галичині запанував нестерпний, жакхливий терор. І за всі ці беззаконства, наголошував митрополит, що діються тепер у Галичині, відповідальність падає на Найвищу Раду мирової конференції.

Поляки, говорив митрополит, це шовіністичний народ, бо відмовляє свободи українському народові та хоче будувати свою державу на його кривді і поневоленні. Митрополит провіщав, що Європа зазнає через Польщу багато лиха та що вона, Польща, спровокує колись другу світову війну. Інші народи бувшої Австро-Угорської монархії, казав митрополит, самовизначились, осягнувши те, до чого прямували; одні тільки українці становлять виняток, бо вони попали у важку і страшну неволю. Справедливість і гуманність, підкреслював митрополит, ви-

магають, щоб також галицькі українці, які стільки потерпіли через світову війну, дістали те, що їм належить, а то волю, незалежність.

Митрополит говорив досить довго, осуджуючи польську окупаційну владу гострими словами, але гідно і пристойно, а Гувер насторожив свою увагу і слухав, не спускаючи очей з митрополита.

Гувер не сказав нічого щодо беззаконства польської влади, лише відразу заявив, що з самої Східньої Галичини було б трудно і нерозумно творити самостійну державу, бо вона ніяк не могла б устоятись. Большевики, твердив Гувер, могли б протягом 24 годин стати в Карпатах, звідкіль вони, большевики, мали б відкритий шлях у середню Європу, до чого аж ніяк не можна допустити. Як могли б галицькі українці, спитав Гувер митрополита, оборонити свою державу перед большевиками? Митрополит відповів, що їй повинні б оборонити альянти. На це Гувер сказав, що альянти і ЗДА проляли аж надто багато крові у світовій війні та й починали через Галичину нову війну, вони ніяк не будуть. Митрополит не відповів на це нічого. Тоді Гувер поставив митрополитові питання, під якою владою воліли б галицькі українці бути: під владою Польщі чи перейти під владу большевиків. У відповідь митрополит сказав, що це означало б те саме, що перейти з однієї тюрми до другої. Я бачив, що на ці слова митрополита на устах Гувера майнула маленька усмішка, але за ввесь час авдієнції він тримався дуже холодно. Та це мабуть така вже Гуверова вдача.

Якої долі зазнав український нарід у Галичині під час польської мілітарної окупації, видно також з листа, що його писав до мене митрополит зі Львова 18 грудня 1920 року. Цього листа закінчив митрополит оцими словами: „У нас сумно, глухо, тихо, біда, нужда — сльози і кров.“ Лист прийшов у жалібній, з чорною обвідкою, коверті. Але йду далі.

Потім звернув митрополит розмову на Велику Україну. Він сказав, що інакше представлялася б справа із Східньою Галичиною, якщо б мирова конференція у Версалі була визнала незалежність України та допомогла їй удер-

жались. Гувер поспитав митрополита, який уряд були б мали альянти визнати на Україні. Митрополит відповів, що уряд Петлюри. Тоді Гувер спитався, скільки української території мав Петлюра під своєю владою. Митрополит почав говорити, що за Петлюрою стояв увесь український нарід, що Україна мала з усіх боків ворогів... але не встиг ще митрополит докінчити, як Гувер спитався його, скільки гетьманів було на Україні. Очевидно, Гувер мав на думці отаманщину, але він мабуть не розумів, яка є різниця між гетьманами та отаманією. Не чекаючи на відповідь митрополита, Гувер почав наводити прізвиська отаманів. Таких прізвиськ він навів три, а саме Макно (Махно), Тію-тію-ник (Тютюник), Апостол і додав „та багато інших”. Тому, що митрополит зараз нічого не відповідав, бо, може й, не мав в дану хвилину влучного аргументу, Гувер заявив, що большевики не вдержаться довго при владі в Росії, а коли вони проваляться, тоді буде скликана конференція альянтів спеціально для справи впорядкування Східної Європи і на цій конференції вирішиться теж українське питання.

На цьому авдієнція у секретаря Гувера закінчилась. Вона тривала довше як півгодини. Користь з цієї авдієнції була хіба така, що Гувер почув правду про Польщу від митрополита, вірогідного свідка подій в Галичині. Проте для української справи така користь не мала, розуміється, ніякого значення. В урядових вашингтонських колах, як і в цілій Америці та взагалі в західному світі, був насправду поширений тоді такий погляд, що большевицький режим приречений на скорий упадок та що відбудеться нова конференція у справі Східної Європи. Була це газардна гра, що її, як відомо, Америка та західний світ програли.

Митрополит вийшов з бюро Гувера дуже пригноблений і засумований. Я спитав митрополита, яке враження він виніс з цієї авдієнції. Митрополит відповів потихеньку, майже шепотом, що ситий голодного не розуміє. Ці слова треба так розуміти, що американець, живучи на волі та втішаючись нею, не розуміє того, хто живе в неволі, але

жадібно прагне волі. Ми йшли яких 15 хвилин поволі і мовчки; митрополит, дивлячись в землю, щось думав, але не хотів нічого говорити. Щойно під час обіду змінився трохи його настрій, але про авдієнцію ми вже ні словечком не згадували. Митрополит хотів мабуть пустити її в непам'ять, як справу дуже неприємну. Мені було трохи дивно, що митрополит не бажав побачитися також з державним секретарем, Гюзом. Та я доміркувався, що після авдієнції у Гувера митрополитові відпала всяка охота старатися про авдієнцію у державного секретаря. Після обіду ми чимскоріш від'їхали до Нью Йорку. Авдієнцію у Гюза митрополит мав, як нижче буде згадка, аж перед своїм від'їздом до Європи.

Опісля говорив мені Кернс, що митрополит, вийшовши з канцелярії Гувера, боровся з собою, щоб, як йому, Кернсові, здавалося, не прослезитися, тому митрополит нічого не говорив. Кернс казав, що митрополит — це справжній український патріот і що також Ірландія мала таких славних єпископів патріотів, які мужньо заступалися у британських урядів за волю свого народу.

ЗБІРКОВА АКЦІЯ ФОНДІВ НА СИРОТИ В ГАЛИЧИНІ

Але митрополит мав також на меті, як вище сказано, зібрати в З'єдинених Державах фонди на допомогу повосним сиротам у Галичині. Очевидно, він сподівався дістати таку допомогу в першій мірі від американських українців католиків. І справді цю збірку акцію на сироти започаткувала наша церква, що, як відомо, завжди була співчутлива на всякі потреби старого краю і йшла йому на поміч. Невдовзі після приїзду митрополита до З'єдинених Держав я зарядив спеціальною відозвою, щоб у всіх наших церквах відбулись під час Служб Божих збірки на сироти та щоб їх, збірки, посилали на адресу митрополита до Філадельфії.

Сьогодні я не можу точно сказати, яка була загальна сума цих збірок по наших церквах, а скажу лише приблизно. В листі з січня 1922 року митрополит повідомив мене, що він одержав 2,534 долари і 83 центи від 42

наших парафій. В ті часи було в З'єдинених Державах коло 130 наших церков; значить, більша частина наших церковних громад не прислала була ще тоді своїх збірок. У місяці лютому митрополит писав, скільки прийшло на сироти також від інших наших церков, але цей лист затратився і я не пам'ятаю, яка це була сума. Я знаю, що наші церковні громади відгукнулися щедрою жертвенністю на мій заклик і не було майже ні однієї, навіть найменшої громади, що не прислала б якогось датку на сироти. Священики ж вважали попросту за справу своєї честі не постидатися цими збірками. Мені здається, що не буде перебільшенням, коли скажу, що загальна сума збірок по наших церквах становила коло 3,500 доларів. З цієї збірки митрополит був, як мені писав, „дуже вдоволений і всім священикам дуже вдячний”. На мої руки митрополит складав також подяку за пожертви на сироти всім українцям.

Слід відзначити, що в цій збірковій акції найкраще з-поміж усього нашого духовенства в З'єдинених Державах поставився о. Володимир Петрівський, парох церкви св. священомученика Йосафата у Френкорді, Пенсилвенія. Згаданий парох зібрав на сироти 900 доларів, хоч його парафія зовсім не була велика.

Митрополит їздив у неділі на запрошення священиків на Служби Божі по наших парафіях, які, оскільки я міг довідуватися, складали щедрі дари на сироти. У грудні 1921 року митрополит мав Службу Божу в моїй парафії св. Івана Хрестителя в Ньюарку і дістав на сироти 250 доларів, а від себе я додав ще 50 доларів. Ввечорі відбувся в Ньюарку концерт на честь митрополита. З-поміж угро-руських духовників митрополита прохав до себе тільки о. Віктор Коваліцький, парох церкви св. Арх. Михаїла в Перт Амбой, Нью Джерзі. Митрополит мав Службу Божу в галицькій церкві, а ввечорі був у церкві угро-руській.

Добровільні пожертви на сироти від нашого духовенства з мого відома збирав о. Лев Левицький. Він зібрав досить поважну суму, але в цифрах не можу її подати, бо не пам'ятаю.

Тому, що я запросив був митрополита як гостя нашої єпархії, я вважав за

відповідне покривати його витрати на поїздки з візитами до латинських єпископів, як і на його особисті потреби. Я робив це в такий спосіб, що посилав митрополитові по 100 або й по 200 доларів на Служби Божі на інтенцію нашої єпархії. За весь час побуту митрополита в З'єдинених Державах я післяв йому на Служби Божі 11 соток доларів. Розуміється, що титулом утримання митрополита у Філадельфії катедральний парох, о. М. Кінаш, не рахував нічого.

Митрополит намагався дістати якусь допомогу для українських сиріт також від американських католиків латинського обряду. Така допомога залежала, очевидно, від тутешніх латинських єпископів, бож тільки вони могли зарядити збірки по костелах своїх дієцезій. Незабаром після свого приїзду до Нью Йорку митрополит візитував тодішнього архієпископа Патрика Гейса і, очевидно, прохав його помочі у збірковій акції на утримання наших повосенних сиріт. Однак архієпископ Гейс не поставився прихильно до прохання митрополита, як видно було з того, що він зовсім не захоплювався цією візитою та й з його слів можна було доміркуватися, що з цього прохання нічого не вийшло.

Що ньюйоркський архієпископ зайняв неприхильне відношення до справи допомоги нашим повосенним сиротам, цьому кінець-кінцем не можна було й дивуватись. В ті часи латинські єпископи в З'єдинених Державах були буквально засипані просьбами про допомогу від різних європейських країн, зруйнованих війною так, що, просто кажучи, вони, єпископи, не могли дати собі ради. Я знав це від монсіньора Михайла Лявеля, який був парохом катедри св. Патрика в Нью Йорку і великим прихильником нашої церкви. Я був добре знайомий з монсіньором і деколи до нього заходив. Він казав, що до архієпископської канцелярії вплинуло з Європи стільки благальних прохань про підмогу, що треба було б хіба заряджувати збірки по костелах щонеділі впродовж кількох років.

Якби митрополит був приїхав до Америки негайно після світової війни, або хоч одним роком раніше, то справа допомоги українським сиротам пред-

ставлялася б цілком інакше. Або коли б митрополит, приїхавши до З'єдинених Держав понад два роки після війни, був мав рекомендаційного, припоручального листа з Риму, то вже з самого респекту до Апостольської Столиці, латинські єпископи були б напевно трактували серйозніше справу допомоги нашим сиротам, не зважаючи на те, що вони, єпископи, були аж надто обтяжені всякими збірками по своїх дієцезіях. Така рекомендація була б митрополитові дуже пригодила і, напевду, велика шкода, що він її не мав. Коли митрополит приїхав до Нью Йорку, то я відразу його спитав, чи він має рекомендаційного листа з Риму. Митрополит відповів, що він не хотів нікого про такого листа прохати...

Крім архієпископа Гейса, митрополит відвідував також інших латинських єпископів, на територіях яких знаходилися наші церкви, але я сумніваюсь, чи хоч один з цих єпископів заінтересувався справою допомоги нашим сиротам. Тоді було в ЗДА загально відомо, що в Європі діяла американська допомога під керівництвом Гувера, і ту тешня преса писала, що він вирятував 8 мільйонів дітей від голодової смерті. На підставі цих вістей з Європи латинські єрархи могли мати таке переконання, що американська допомога була поширена теж і на українські сироти. Інакше годі собі пояснити цю нехоть, що її показали тутешні єпископи митрополитові в шуканні ним їхньої помочі на таку благородну ціль, як утримання бідних сиріт. Я знаю, що американські католицькі єрархи, як і взагалі тутешні католики, ніколи не були твердого серця на людську нужду...

Не можучи дістати ніякої підмоги на сироти від латинських єпископів, митрополит узявся за інший спосіб, щоб осягнути свою ціль. В більших містах в Америці є агенти, чи посередники, які фахово займаються збиранням фондів на добродійні або якісь інші цілі. Таких агентів називають в Америці промоторами. Митрополит знайшов у Нью Йорку двох таких промоторів і доручив їм збирати гроші на сироти в Галичині. Ці промотори розсилали відповідні письма, памфлети та листи до різних організацій, як і приватних багатих

людей, зокрема католиків, з проханням про милостині для сиріт. Промотори мали своє бюро поблизу ньюйоркської ратуші, та й час від часу митрополит навідувався до них з Філадельфії.

Одного разу я зустрівся випадково з митрополитом у Нью Йорку, на Бродвею, пониже вулиці Канал. Було це в місяці лютому. На тротуарах була велика ожеледь, що було важко втриматися на ногах. Підпираючись палицею, митрополит штильгував до бюро промоторів. Зупинившись на хвилину, я спитав митрополита, чому він, з огляду на ожеледь, як і на свою ногу, не взяв собі таксівки, що не була б, може, й коштувала більше як доляра. Митрополит сказав, що було б шкода тратити й одного доляра, бо в Польщі за доляра можна утримати одну сироту кілька тижнів. Цією відповіддю митрополита я був, напевду, дуже зворушений...

Промотори збирали гроші протягом яких дев'яти місяців. Яким успіхом увінчалася ця збірка, не можу сказати. Знаю лише, що митрополит трохи нарікав на промоторів, бо вони взяли як винагороду за свою роботу аж 40 відсотків від загальної зібраної суми грошей. Річ природна, що промотори мусіли напевно докладати всіх зусиль, щоб зібрати якнайбільше гроша, бож від цього залежала висота їхньої зарплати.

Скільки доларів вивіз митрополит з Америки на допомогу нашим сиротам, ніяк не можна уточнити. Коли митрополит замешкав у Філадельфії, я не міг з ним часто бачитися, бо спархіяльні справи давали мені багато зайняття. А врешті, хоч би й було мені можливо частіше зустрічатися з митрополитом, то я не був би посмів його питати, скільки він зібрав на сироти. На мою думку це було б нахабством... Щодо суми доларів, що її призначив митрополит за час свого побуту в З'єдинених Державах, я можу хіба навести дві версії. І так, у листі з грудня 1944 року п. Володимир Лотоцький писав мені ось що: „Казали тоді (як митрополит виїжджав до Європи), що він повів був у золоті 8 тисяч доларів, які казав зашити собі до одіння в поясі й так завіз до Львова й передав у Земельнім Банку Гіпотечнім для українських си-

ріт". А знову в червні минулого року о. В. Петрівський, що дуже цікавився митрополитом під час його побуту в Америці, писав до мене, що „сума грошева, яку вивіз митрополит, була майже 23 тисячі доларів, уже рахуючи інтенції” (на Служби Божі).

Як видно, різниця щодо суми зібраних митрополитом фондів на утримання сиріт в обидвох цих версіях є доволі велика. Котра версія підходить більше до правди, годі знати. Якщо митрополит зібрав лише 8 тисяч доларів, то слід сказати, що загальна сума збірок у З'єдинених Державах була аж надто мала. Однак ця версія спирається, як видно з листа п. В. Лотоцького, тільки на чутках, що часто є зовсім неправдиві. А щодо другої версії, себто що митрополит вивіз майже 23 тисячі доларів, то мені здається, що така сума була б занадто велика. На мою скромну думку митрополит не міг вивезти з Америки більше як 15 тисяч доларів. Та чи митрополит зібрав у З'єдинених Державах більшу чи меншу суму грошей, то все ж можна сказати, що допомога для українських повосенних сиріт, беручи до уваги тодішню польську валюту, мусіла бути досить значна.

ВІДЗНАЧЕННЯ МИТРОПОЛИТА В НЬЮАРКУ, Н. ДЖ.

В січні 1922 року муніципальна рада Ньюарку відзначила митрополита, як визначного і славнозвісного гостя, в такий спосіб, що надала йому так зв. “Freedom of the City”. Давніш таке відзначення уважалось ма почесне громадянство і такий достойник мав у місті право голосування при виборах, але в той час, коли митрополит був у З'єдинених Державах, це „Фрідом ов ди ситі” давалося уже тільки як вияв особлившої пошани до даної особи. Церемонія відбулася в такий спосіб, що в просторій, дуже гарній ротунді ньюаркської ратуші зібралася міська рада, все міське урядництво, поліційна старшина та численна ньюаркська публіка і посадник міста, Чарлз Гіллен, сказав гарну, привітальну промову та доручив серед оплесків зібраної публіки митрополитові грамоту, якою місто Ньюарк наділяло його почесною „Фрідом ов ди ситі”. Потім Кернс, що був тоді місь-

ким адвокатом (сіті аторні), розповів обширніше про діяльність і заслуги митрополита для українського народу, а наостанку митрополит у видимому зворушенні дякував посадникові, міському урядництву та загалом усій публіці за таке несподіване відзначення і стискав руку кожному, хто до нього приступав. Коли публіка опорожнила ратушу, муніципальна рада фотографувалась разом з митрополитом і світлина була поміщена в дуже поважній газеті „Нью Йорк Сондей Кол”.

Після церемонії надання митрополитові „Фрідом ов ди ситі” посадник запросив до свого бюро його, митрополита, одного члена міської ради, Кернса і мене. В тому часі була вже в З'єдинених Державах ославлена прогібіція (18-ий додаток до конституції) і посадник міста, примкнувши делікатно двері на ключ, щоб ніхто сторонній не міг до бюро ввійти, витягнув з шафи пляшку шампаня і ми всі, числом п'ять осіб, пили поволі за здоров'я і многая літа митрополита. Він був у дуже доброму гуморі; ми балакали про це і те, а посадник розповідав дотепні історії. Коли пізніше я бачився з посадником Гілленом, то він подивлявся інтелігенцію, доброту, скромність і сердешність митрополита.

НЕВДАЧА З ВІДЗНАЧЕННЯМ МИТРОПОЛИТА В НЬЮ ЙОРКУ

Але я мав ще й інший плян. Коли після світової війни приїздив до Нью Йорку славний бельгійський кардинал і патріот Д. Й. Мерсіє, то Нью Йорк вітав його як героя, а в найкращому готелі Валдорф Асторія відбувся в честь кардинала величавий бенкет, в якому брала участь вся ньюйоркська католицька як і не католицька еліта. Кардинал здобув собі славу тим, що під час світової війни публічно осуджував інвазію Бельгії Німеччиною і загіривав своїх земляків до опору та витривалості... Я собі міркував, що коли Нью Йорк улаштував публічне прийняття для кардинала Мерсіє, то чому не міг би Нью Йорк публічно вшанувати митрополита Шептицького, який був також визначною і славною особистістю у католицькому світі, хоч би тому, що він страждав і мучився майже впродовж трьох років як герой за католи-

цьку віру на заслання в російських тюрмах. Я розумів, що далеко більше значення мало б публічне прийняття митрополита в Нью Йорку ніж „Фрідом ов ди ситі” Ньюарку.

Із справою цього прийняття митрополита Нью Йорком я удався до вище згаданого монсінйора, М. Лявеля. Коли я представив монсінйорові справу, то він заявив, що кардинал Мерсіс мав рекомендаційного листа з Риму і спитав мене, чи митрополит має такого листа від кардинала стану, Петра Гаспарі, або принаймні від Конгрегації для Східної Церкви. Коли я відповів, що митрополит не привіз з собою ніякого письма з Риму, то монсінйор сумнівався, чи архієпископ Гейс буде схильний зааранжувати публічне прийняття його, митрополита, в Нью Йорку. Монсінйор сказав, що в усякому разі він говориме про це прийняття з архієпископом і якщо дістане його згоду, то мене повідомить. Але такого повідомлення я не одержав; значить, архієпископ Гейс не згодився, щоб Нью Йорк вітав митрополита публічно. Рекомендація з Риму була б митрополитові знагодилась також і в цьому випадку...

Про моє старання в архієпископа Гейса в справі прийняття у Нью Йорку митрополит, очевидно, нічого не знав і потім я ніколи про це йому не говорив.

ПОЇЗДКА МИТРОПОЛИТА ДО ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

Напровесні 1922 року митрополит виїхав до Південної Америки. Наприкінці березня прибув він до Ріо де Жанейро, столиці Бразилії. Митрополит мав доручення від Конгрегації для Східної Церкви перевести канонічну візитацію наших церковних громад у Бразилії та Аргентині. Впродовж квітня і травня він відвідував наші колонії в Бразилії, а в червні був в Аргентині. Вліті повернувся митрополит назад до З'єдинених Держав. Поїздка до Південної Америки взяла майже чотири місяці. Про побут митрополита в Бразилії та Аргентині написав гарну статтю о. П. Хомин під заголовком: „Митрополит Андрей Шептицький як Апостольський Візитатор для українців в Південній Америці”. (Гл. Богословія,

Львів, 1926 року, Книга 1-2, стор. 206-215).

ЗАНЕДУЖАННЯ МИТРОПОЛИТА В ШІКАГО

Після повороту з Південної Америки митрополит їздив далі по наших парафіях у З'єдинених Державах; кожної неділі був він деінде. У вересні митрополит проводив реколекціями (духовними вправами) для нашого духовенства, які відбувалися в Католицькому Домі в Бернардсвілі, Нью Джерзі. В реколекціях брали участь також угорські священники. Восени відвідував митрополит церкву св. Миколая в Шікаго, де душпастирював тоді о. Василь Стецюк. Там митрополит захворів серйозно на ногу і ми, священники, насправду, побоювалися, щоб він не помер.

Митрополит мав на правій нозі пониже коліна рану, що безперестанно ятрилася і ропіла. Він служив як улан при австрійській армії, впав з коня і вивихнув собі ногу. Інші говорили, що кінь ударив ногу копитом. Ця рана мусіла бути відкрита і ропіти, а лікування полягало лише в тому, щоб зменшувати ропіння і в такий спосіб злагіднювати біль ноги. Спершу митрополит мусів ходити при допомозі палиці, пізніше треба було йому вживати милиць до ходіння, а на старі літа прийшов параліч. Такі інформації про хворобу митрополита подав мені о. Діонісій Головецький ЧСВВ, професор канонічного права Східної Церкви на католицькому університеті у Вашингтоні.

Я сказав трошки докладніше про хворобу митрополита, бо в Америці мало хто про неї знає.

Хворий митрополит лежав деякий час у парафіяльному домі в Шікаго. Тому, що хвороба щораз погіршувалась і митрополит, як звідомляв мене о. Стецюк, ночами почав гарячкувати, лікарі взяли його до шпиталю Алексіян Бродерс, де він лікувався майже два тижні. Але найгіршим було те, що шікаговські лікарі не знали, як ногу лікувати. Вони відбували наради в справі цього лікування і прийшли до висновку, що кінець-кінцем у ногу кинесть гангрена та й прийдеться її відтинати.

Та, на велике щастя, в тому часі ординував у Шікаго знаменитий україн-

ський лікар, д-р Степан Гриневецький, що студіював медицину на віденському університеті. Згаданий лікар заопікувався недужим митрополитом дуже ревно, бо навідував його щоденно, поставив правильну діагносту, нараджувався із шпитальними лікарями і зміг їх переконати, що рану можна лікувати без того, щоб треба було відтинати ногу. Засіб, що його піддав д-р Гриневецький на лікування рани, був успішний. Біль ноги меншав і митрополит почав поволі ходити. За своє медичне обслуговування д-р Гриневецький не жадав нічого. Якби в той час, коли митрополит захворів, не було в Шікаго д-ра Гриневецького, то митрополит імовірно був би втратив ногу та був би помер. Але Боже Провидіння, видно, над ним чувало...

В листі з дня 18 жовтня 1922 року митрополит писав з Шікаго до мене ось так: „Доношу, що я вже вернув зі шпиталю, хоч ще ослаблений... З огляду на опізнення залишаю гадку відвідувати єпископів”, а далі в цьому листі писав: „Сподіюсь, що перед виїздом (із З'єдинених Держав) з Вами побачусь, а може вдасться мені бути і у Вас, хоч мені тяжко тепер їздити, бо лишилось запалення в одному пальці і се мені дуже перешкоджає”.

А в листі з дати 29 жовтня також з Шікаго митрополит писав: „Рука мені ще докучає, тримаю її завинену на тембляку і кожний рух для мене тяжкий. Збиратись і розбиратись, ходити багато мене коштує тим більше, що я ще досить ослаблений”. Та хоч митрополит не був ще цілком здоровий, проте у згаданому листі мене повідомляв, що з Шікаго він поїде ще до Сент Луїсу, у стейті Мізурі, а звідтам повернеться до Філадельфії, щоб уже готуватися в дорогу до Європи.

Слід зазначити, що восени 1921 року митрополит також у Канаді занедужав на ногу. В листі з дати 20 жовтня згаданого року єпископ Будка писав мені ось що: „Ексцеленція митрополит лежить хворий в шпиталі; нога, як звичайно, болить. 23 жовтня, в неділю, вийде (зі шпиталю), бо спочинок і оклади значно помогли”. Ця недуга митрополита пройшла легше та скоріше, бо в Канаді він не був так струджений

і втомлений, як роком пізніш у З'єдинених Державах.

АВДІЄНЦІЯ МИТРОПОЛИТА В ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ Ч. Е. ГЮЗА

Перед виїздом з Шікаго митрополит прохав мене листовно, „щоб виробити (йому) авдієнцію у секретаря стейту, Гюза”. В цій справі треба було мені бачитися з сенатором Фрілінггайzenом тому, що виникнули були труднощі і щодо дня, в якому авдієнція мала б відбутись. Державний секретар не приймав на авдієнції приватних людей тоді, коли вони бажали б, тільки сам призначував дату і годину цих авдієнцій. Не раз треба було чекати на авдієнцію цілими тижнями. Митрополит був тоді вдорозі і я не міг сенаторові сказати, коли він приїде до Вашингтону. Я знав, що за кілька днів митрополит мав уже виїздити до Європи та що він ніяк не міг би чекати на авдієнцію, якщо б державний секретар визначив її на час пізніший. Сенатор обіцяв, що він старатиметься дістати авдієнцію для митрополита негайно після його приїзду до Вашингтону, але не був цілком певний, чи це йому вдасться. Та кінецькінцем авдієнція митрополита у Гюза відбулась того самого дня, коли він, митрополит, приїхав до Вашингтону. Про цю авдієнцію не можу нічого сказати, бо на ній з митрополитом я не був.

Опісля я довідався, що в дійсності справа авдієнції митрополита у Гюза завершилась успішно, завдяки заходам представника уряду Західньо-Української Республіки, яким був тоді у Вашингтоні д-р Лука Мишуга. Промовляючи на святі в пам'ять митрополита в дні 18 лист. 1945 р. в Ньюарку, д-р Мишуга сказав про цю авдієнцію так:

„Деся в першій половині листопада 1922 року приходжу о 8 годині рано до офісу, відчиняю двері й бачу якусь велику постать, що сидить на кріслі й розмовляє з тут родженою панною Юлією Дичко (тепер дружиною адв. Б. Пелеховича в Шікаго), яка сповняла обов'язки секретарки. Особа обертається і я здивований питаю: „Та як це сталося, що Ексцеленція в Вашингтоні та ще так рано?” На те митрополит відповів з усміхом: „За день залишаю

Америку і вертаюся до Європи. Хіба ж можна було б від'їхати, не відвідавши перед від'їздом представництва нашого уряду?" До тих слів, по привіті, додав ще митрополит таке: „Як я уже в Вашингтоні й в нашій представництві, так може я міг би тут вам до чогось придатись і допомогти нашій справі. Я хотів би зложити ще одну візиту президентові і подякувати за гостинність, якої зазнав в цій країні, а як можливо, то дістатись ще до секретаря стейту, хоч знаю, що це дуже трудно, бо не можу залишитись і ждати, а мушу ще сьогодні від'їхати”.

„Це було дійсно дуже трудно. На біду, не було ще й сенатора Фрлінгтайзена в Вашингтоні; виїхав того ж дня і президент Гардінг. Проте при допомозі офісу сенатора та ще декого вдалося таки дістатися для митрополита авдієнцію в секретаря стейту на годину 1.30 пополудні. Але з чим іти до секретаря? Тут не можна було вести політичну дискусію! Я зараз почав розпитувати митрополита про деякі дати з польської окупації ЗУНР, тісно зв'язані з переслідуванням Української Церкви, священства і т. п. На тій підставі, як і додатковому матеріалі, що був у представництві, я виготовив короткий меморіал про важке положення українського народу під Польщею. Я писав, адв. Б. Пелехович зараз перекладав, а секретарка переписувала на машині. Треба було поспішати. Усе було готове на час і ми всі три — митрополит, адв. Пелехович і я — пустилися в дорогу. По дорозі митрополит питав ще про деякі англійські вислови та взагалі про те, що сказати Гюзові. Як ми прийшли і записались, нас відразу впустили до авдієнційної залі. За хвилину вийшов Гюз. Дві визначні постаті — ростом, становищем та інтелектом — стали одна проти одної і вп'яли в себе очі. Митрополит подякував за американську гостинність і просив передати подяку президентові Гардінгові. Потім згадав за ціль своєї подорожі, — збірку на українські воєнні сироти та про їх трагічне положення по окупації Західної України Польщею. Вкінці просив інтерв'ювати, хоч в справі переслідування Української Церкви і українського священства, зазначаючи, що доля Галичини ще не вирішена альянтами.

Секретар стейту пильно слухав, подякував митрополитові за візиту та інформації, а беручи меморіал, заявив, що його докладно перегляне. Прощаючись з митрополитом, усміхнувся і зробив кілька кроків, супроводжуючи його. За той час уже заля була заповнена різними достойниками, що ждали на свою чергу. Всі вони пильно приглядалися митрополитові, а дехто почав навіть розпитувати нас, що це за особа та яка ціль авдієнції”.

ВІД'ІЗД МИТРОПОЛИТА ДО ЄВРОПИ

Митрополит думав спершу, як мені писав, їхати італійським кораблем до Неаполю, а звітдам до Риму. Але пізніше змінив свій плян, бо поїхав насамперед до Відня, щоб повідомити Українську Національну Раду про свою політичну акцію у Вашингтоні та „засягнути деяких інформацій” від згаданої Ради щодо політичної ситуації в Галичині. З Відня поїхав митрополит до Риму на авдієнцію у Папи Пія XI, щоб здати йому особисто звіт з своєї поїздки, зокрема в Південній Америці, та старатися про найменування єпископа для нашої церкви в З'єдинених Державах. Про цю авдієнцію була поміщена в американській пресі коротка каблеграма з Риму.

„Свобода” з вітіврка 14-го листопада 1922 року подала на другій сторінці в рубриці редакційних статей таке повідомлення: „Виїзд митр. Шептицького з Америки. В минулу неділю (тобто 12-го листопада) митрополит Шептицький попрощався з Америкою та від'їхав в далеку дорогу. Рано попрощався в українській церкві при 7-ій вулиці з ньюйоркською українською громадою. Пополудні українські шкільні діти уладили в церковній галі в честь митрополита прощальний концерт, на якому митрополит Шептицький був майже до останку, а вийшов аж перед від'їздом до залізниці. На залізничному дворці Нью Йорк Сентрел попрощали митрополита довколишні священики під проводом адміністратора о. П. Понятишина, і громада цивільних осіб. Від'їхав митрополит о год. 4.45 пополудні до Канади. У вівторок, 14 ц. м. відпливе з Квібеку разом з канадійським єпископом Н. Будкою і ченцем-братом ЧС-

ВВ кораблем „Емперс оф Скотлянд” до Європи.”

ЗАГАЛЬНІ ЗАВВАГИ

Оце є мій спогад про побут митрополита Андрея Шептицького в З'єдинених Державах Америки. Писати цей спогад не приходило мені легко голов-но через те, що в мене не було під рука-ми річників нашої преси, яка під час побуту митрополита в Америці помі-щувала на своїх сторінках вісті про нього. Покладаючись при писанні цієї статті виключно на свою пам'ять, я міг не хочаби зробити помилку у деяких датах, або пропустити такі деталі, чи навіть факти, що про них варто було б згадати.

Що ж годиться мені загально сказа-ти про митрополита, очевидно, на осно-ві того, що написано в цьому спогаді голов-но про його перебування в З'єди-нених Державах другим разом.

Митрополит приїздив до Америки, як угорі згадано, в українській політич-ній справі. Причина, що спонукала йо-го взятися за цю справу, не була, ро-зуміється, інша, тільки його патріо-тизм. Митрополит був таким архиєри-єм, який умів знаменито зв'язувати любов і службу Богові з любов'ю і слу-жбою своєму народові. Треба мати на увазі, що в християнській релігії люби-ти свій нарід і допомагати йому в його слушних змаганнях до кращої долі є обов'язком сумління, себто обов'язком моральним, бож сам Господь Бог впи-сав цю любов глибоко в людські сер-ця, бо її освятив і ублагороднив своїм прикладом Спаситель людського роду, Ісус Христос, що за свого життя на землі, як засвідчує Святе Письмо, був зразковим жидівським патріотом, дар-мащо майже весь Його нарід був до Нього вороже наставлений (гляди: Daniel A. Lord, S. J. Here's Why... We Love Our Country, p. 38-40. The Queen's Work, 1941).

Керуючись гарячою, на вірі заснова-ною, любов'ю до свого народу, митро-полит виступав у Вашингтоні в ролі надзвичайного, можна сказати, посла Західньої Української Республіки, уряд якої під назвою Українська Національ-на Рада внаслідок польської окупації Східньої Галичини опинився був у Від-

ні. Місією митрополита було рятувати після упадку Великої України (листо-пад 1920 року) через американський уряд принаймні малий, але важливий окрасць українських земель, себто Східню Галичину, від загарбання і по-неволення її Польщею, історичним во-рогом українського народу. Слід за-значити, що в тому часі Рада Амбаса-дорів ще не дала була свого остаточ-ного рішення у справі Галичини.

Та хоч політична місія у З'єдинених Державах митрополитові не вдалася, то все ж таки його намагання у Ва-шингтоні обороняти і заступатися за українську справу заслуговує на при-знання і честь. Митрополит зробив те, що міг зробити. Більше зробити ніхто не був би всилі. У великих змаганнях навіть невдача є славною...

Але хай буде мені вільно звернути особливішу увагу шановних читачів на авдієнцію митрополита в секретаря тор-гівлі, Герберта Гувера, зокрема на той момент, коли він говорив про отаманію на Україні. Безперечно, Гувер хотів відзначити, що першою і найважливі-шою умовою незалежності, до якої прямує якийсь поневолений нарід, є єдність і однодушність в його середині та що лише об'єднаний нарід можна вважати повновартісним, політично зрі-лим для самостійного життя, здатним самим собою управляти. Гувер не за-вивав своїх слів у бавовну, але поста-вив майже одним реченням українсь-ку справу руба. Митрополит відчув це дуже болюче, бож він ніяк не міг запе-речити, щоб отаманії та взагалі анархії на Україні не було. Я не хочу бути ментором, одначе українське почуття приневолює мене сказати, що ця коро-тенька лекція, що її дав митрополитові такий визначний державний муж, як Герберт Гувер, повинна б привести до серйозного і глибокого роздуму всіх українців, де б вони не були розсіяні під теперішню пору... „Об'єднані стої-мо, поділені — впадемо”, — казали американці, починаючи боротьбу за не-залежність, і це можна пристосувати й до нас, українців.

Другою справою, що нею займався митрополит за час свого побуту в З'є-динених Державах, було збирання да-рів на утримання повосінних сиріт в йо-го архиєпархії. Ми знаємо, що кожний

єпископ зобов'язаний піклуватися долею сиріт у своїй єпархії, але дбайливість і запопадливість митрополита щодо сиріт були насправді гідні подиву. Знаючи, що матеріальними засобами своєї архієпархії було б важко утримати таке велике число безпритульних сиріт, яке примножилось було внаслідок світової війни, митрополит вибрався у далеку дорогу, за море, з'їздив, наражаючись на всякі невідгоди, Канаду і значну частину З'єдинених Держав, щоб шукати допомоги, збирати милостині від своїх і чужих на прожиток цих сиріт. Безсумнівно, був це мольотний і втомливий труд, тим більше, що митрополитові дошкулював зчаста біль у нозі. Митрополит приносив себе в саможертву для бідних сиріток, бож тільки часте подорожування і перетомлення були причиною його серйозного, небезпечного занедужання у Шікаго. Однак митрополит не жалів своїх трудів і терпінь, лише мав у них святу радість, бо він рятував сироти, невинні людські істоти, від фізичного знищення і моральної погибелі.

Митрополит був насправді героєм християнського милосердя і гідним шляхетної назви „батька сиріт“, як його йменували у старому краю. Митрополит був типом правдивого християнина, який нагадував нам великих і славних пастирів перших віків християнства, як св. Василя Великого, кесарійського архієпископа, св. Отця Миколая, архієпископа мирликійського, св. Івана Милостивого, александрійського патріарха та інших світочів Божої Церкви. Чи історія української церкви знає якогось владику, що був би таким доброчинцем і милостивцем для сиріт, яким був митрополит Андрей Шептицький? Мені здається, що рівного йому під цим оглядом у нас не було...

Згадані мною дві риси характеру або краще кажучи, дві чесноти, себто любов до свого народу та милосердя, що ними визначався митрополит ціле своє життя, а які в особливий спосіб проявив він за час свого побуту в Америці, нехай будуть двома квітами, вплетеними у великий вінок похвал, на які заслужив собі митрополит своєю довголітньої і багатогранною діяльністю

для добра церкви та українського народу взагалі.

Нехай же Господь Бог сподобить митрополита Андрея Шептицького й на землі участі тих, що про них сказав колись Премудрий: „тіла їх поховані в спокої, а їхні імена живуть з роду в рід; нехай їхню мудрість величають люди, і похвалу їх оповіщає Церква” (Сирах. 44, 13, 14).

*
*

МИТРОПОЛИТ А. ШЕПТИЦЬКИЙ І КЛІВЛЕНДСЬКА КОНВЕНЦІЯ УНІОСЮЗУ 1910 РОКУ

Але годиться мені окремо згадати та вияснити одну подію, яку ще й тепер представляється в неправдивому світлі. Маю на думці одинадцятку конвенцію Українського Народного Союзу, що відбулася в Клівленді, Огайо, в днях 20 до 23 вересня 1910 року. Другого дня конвенції, себто 21 вересня, приїхав до місцевого священика, о. Й. Боярчука, митрополит Шептицький і делегати виявляли бажання, щоб митрополита запросили на неї. Але на конвенції була фракція зорганізована і очолювана священиком Іваном Арданом. Вона не мала більше як одну п'яту частину делегатів. Ця фракція дала маркантно про себе чути на другий день, коли на передполудневій сесії конвенції виринула квестія переміни тоді ще Руського Народного Союзу на Греко-Католицький Руський Союз. Акцію в цій справі вели делегати під проводом почесного члена чи покровителя Союзу, єпископа С. С. Ортинського, що теж був на конвенції як звичайний делегат.

Мимохідь слід сказати, що опісля сам єпископ переконався, що намагання перетворити УНІОСЮЗ на церковно-народну установу було помилкове. Що єпископ узявся за таку справу, треба це завдячити тільки його дорадникам, консульторам. Полишений сам собі, єпископ ніколи не був би зважився на такий крок. Тоді була потрібна чисто народна організація, побіч якої було теж місце на іншу подібну організацію, тісніше зв'язану з церквою. Про справу цього перетворення УНІОСЮЗУ я писав обширно в статті, що була поміще-

на у „Свободі” з нагоди 50-літнього ювілею УНСоюзу.

Як тільки справа надання УНСоюзові віровизнаневого характеру прийшла на денний порядок нарад конвенції, Арданова фракція поставилась відразу дуже сильно та гостро проти такої переміни. На конвенційній залі знялася велика колотнеча, бешкет; почались сварки, суперечки, лайки... Я певен, що в дотеперішній історії УНСоюзу клівлендська конвенція щодо бурхливості побила рекорд.

Коли після довгої метушні вдалося голові, а був ним о. Лев Левицький, привести конвенцію до якого-такого порядку, котрийсь з делегатів, хочаби мабуть спрямувати їхню увагу в інший бік, подав внесення, щоб запросити митрополита на конвенцію. Інший делегат це внесення підтримав і голова дав його під голосування. Уряд УНСоюзу як і велика більшість делегатів голосувала і рішуче настоювала на тому, щоб митрополит загостив на конвенцію.

Але партія Ардана виступила галасливо проти такого схвалення конвенції; хтось з опонентів вигукував під адресою митрополита „вон з ляхом”. На конвенційній залі почалася знову завзята сварка. Чому властиво прихильники Ардана не хотіли допустити митрополита як гостя на конвенцію, годі було збагнути. Адже справа відвідин конвенції митрополитом не мала нічого спільного зі справою переміни УНСоюзу на церк.-народну організацію. Та кож не могли ці прихильники думати, що митрополит був би старався вплинути на делегатів, щоб вони не ставили опору такій переміні. Митрополит був тактовною особою і про опозицію згаданої партії на конвенції поінформували його священники зараз, як він приїхав до о. Боярчука. А такий закид, наче б митрополит був поляком, в тому часі був уже дуже яловий і глухий. Митрополит, прийшовши на конвенційну залю, був би, як говорив після конвенції єпископ Ортинський, сказав привітальне слово делегатам, був би згадав про заслуги УНСоюзу для нашої іміграції, побажав би був Союзові Божого Благословення і якнайкращого

розвитку на майбутнє і був би відійшов до парафіяльного дому.

Нічого й казати, що таке ставлення, яке виявила фракція Ардана до запросин митрополита на конвенцію, було дивне, нічим неоправдане й дуже некультурне.

Бачучи, як вороже була настроєна Арданова фракція до митрополита, єпископ Ортинський і священники, що були делегатами, мали під час обідньої перерви коротку нараду, на якій вирішено, що запрошувати митрополита на конвенцію було б дуже ризиковно. Згадані духовники цілком слушно і справедливо побоювалися, щоб прихильники Ардана не зневажили достойного гостя, через що була б кинена чорна пляма як на конвенцію, так і цілий УНСоюз. А до такої зневаги не треба було багато, бо вистачав би був неприязний вигук якогось одного загорільця і був би вже вийшов чималий скандал.

На пополудневій сесії сам єпископ заявив делегатам, що в поведінці опозиційної партії та у вигуках на адресу митрополита він бачив образу для нього і, хоч переважаючою більшістю голосів митрополита запрошено на конвенцію, він на неї не прийде. На цьому справа запросин митрополита на конвенцію закінчилася.

Слід згадати, що конвенція проходила й далі дуже бурхливо, а кінець був такий, що партія Ардана зробила сесією та оснувала собі нову організацію.

Я був теж делегатом на клівлендській конвенції і добре собі її затамив. Мені здається, що зваживши те, що я сказав в оцьому писанні, ніякий добросовісний читач не може дорікати, осуджувати або винувати згадану конвенцію чи взагалі УНСоюз за цю безперечно прикру та сумну приключку, що на клівлендській конвенції сталася з митрополитом Шептицьким. Чогось такого ніхто не міг сподіватися ані передбачити. Всякі інші висвітлювання цієї приключки, які ще й тепер видвигається з незрозумілих для мене причин, є тенденційні і не відповідають дійсності.

Вивертати правду догори дном ніяк не годиться.

КОНВЕНЦІЇ У.Н.СОЮЗУ

Написав ГРИГОРІЙ ГЕРМАН

Історія перших 18 конвенцій УНСоюзу, що відбулись упродовж 40 років існування організації, описана в „Пропагандній Ювілейній Книзі УНСоюзу“, виданій в 1936 році. В Ювілейнім Альманасі, виданім в 1944 році з нагоди п'ятдесятлітнього ювілею УНСоюзу, передано історію наступних двох конвенцій, 19-ої і 20-ої, що відбулись в роках 1937 і 1941. Згадані праці дають перегляд важливіших моментів у розвитку УНСоюзу.

На черговому річному засіданні головного уряду, що відбулося в березні 1944, стверджено, що УНСоюз має 467 відділів, 42,060 членів, і \$7,322,189.37 мастку. У збройних силах Америки і Канади служить 3,697 членів УНСоюзу. Ухвалено \$1,500 на Червоний Хрест і \$2,500 на народні цілі.

Надзвичайне засідання головного уряду відбулося в липні 1945, бо 21 конвенція, яка мала відбутися в травні, відложена для облегшення транспортації та збільшення воєнної продукції. Звіти головних урядників виказують, що відділи і члени відсвяткували 50-літні роковини УНСоюзу гідно і вчисто. З кінцем минулого року було 464 відділів, 44,452 членів і \$7,835,556.74 майна. Удільно \$2,500 на народні цілі й \$5,000 на фонд допомоги жертвам війни.

21-ша конвенція УНСоюзу відбулася в Пітсбургу, Па., від 25 до 30 березня 1946 року. Було 385 делегатів і 20 головних урядників, що разом мали 755 голосів. Головою конвенції вибрано д-ра Павла Дубаса, заступниками Івана Іванчука і Петра Кучму. Секретарювали Володимир Гірняк і Марія Демидчук.

Це була перша конвенція по другій світовій війні. У звітах головних урядників бачимо, що члени УНСоюзу помагали державі закупленням понад 20,

000,000 воєнних бондів, та що 150 членів УНСоюзу полягли у військовій і моряцькій службі. Конвенція схвалила виплати посмертного по членах, які полягли у війні.

З кінцем 1945 року УНСоюз мав 466 відділів, а загальне число повнолітніх членів і дітей було 45,720. Масток вивинив \$7,789,243.33.

Конвенція вислала до президента Трумана меморіал в обороні українського народу на його рідній землі.

Конвенція прийняла ухвалу, що до висилки делегата буде управнений такий відділ, що має щонайменше 45 членів. Ухвалено видавати додаткові умови подвійного відшкодування і запровадити дитячу класу 6 (вивінування в річницю, що наступає по 18-тих народинах). Ухвалено переводити пресову кампанію раз в рік про добровільні датки, \$1 від члена, на пресовий фонд „Свободи“. Конвенція уділила \$12,300 на культурноосвітні цілі й установи, \$5,000 запомоги членам, і \$1,600 стипендій для української молоді.

До головного уряду вибрано: М. Мурашка головним передсідником, Г. Германа і Марію Малевич заступниками головного передсідника, Д. Галичина головним секретарем, Р. Слободяна головним касієром, В. Гірняка, І. Іванчука, Д. Капітулу, д-ра А. Т. Кібзея і С. Куропася головними контролерами, П. Дуду, І. Романишина, І. Кокольського, Геновефу Зепко, Т. Шпікулу, С. Слободяна, М. Давискибу, В. Дідика, Д. Шмагалу, П. Кучму і Олену Штогрин головними радними.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулося в березні 1947, звіти головних урядників виказали, що з кінцем 1946 року в УНСоюзі було 460 відділів, 46,669 членів і \$9,012,210.24 мастку. З культурної праці УНСоюзу помітним було видання книжки „Ди

Сторі оф Юкрейн", що написав Кларенс А. Меннінг, професор Колумбійського університету. На засіданні ухвалено \$2,500 на народні цілі.

Річне засідання головного уряду, що відбулося в березні 1948 року, виявило 466 відділів, 48,262 членів і \$9,627,761. 35 мастку. Ухвалено \$1,000 на ЗУАДК, \$1,000 на УККА і \$1,550 на інші народні цілі.

Річне засідання головного уряду, що відбулося в березні 1949, виказує 464 відділи, 50,873 члени і \$10,379,428.61 майна. До прибутку в членах причинилася поважно нова імміграція, яка почала прибувати до Америки в 1948 році. Засідання рішило виасигнувати \$10,000 на українські народні цілі.

3-го серпня 1949 помер Микола Мурашко, головний передсідник УНСоюзу.

22-га конвенція УНСоюзу відбулася в Клівленд, Огайо, від 22 до 27 травня 1950 року. Конвенцію відкрив Григорій Герман як діючий головний передсідник. Було 429 делегатів і 20 головних урядників, що мали разом 909 голосів. До президії вибрано: Павло Дубас передсідник, Роман Смук і Марія Демидчук заступники передсідника, Юліан Баранюк і Анна Васильовська секретарі.

У звітах головних урядників подано, що УНСоюз мав з кінцем 1949 року 472 відділи, 56,009 членів і \$11,167,057.00 мастку.

Конвенція вислала резолюцію до Президента Трумана з подякою за поміч скитальцям і з проханням про піддержку українським визвольним змаганням. Схвалено важливі зміни в статуті. Тепер контролю майна УНСоюзу має відбуватися найменше раз в році. Головними радними можуть бути вибрані такі члени, які не є громадянами Америки або Канади, але зложили вже свої офіційальні декларації стати громадянами. Заведено нові табелі вкладок на всі грамоти видані після 1-го липня 1950 року, базовані 3% прибутку. Скасовано клясу „0-70", обезпечення платне по смерті з вкладками до 70-го року життя. Заведено дві нові кляси обезпечення, а це клясу Р-65 (обезпечення платне по смерті з вкладками до 65-го року життя). Підвищено суму забезпечення до \$5,000. Підвищено вік прийняття від 55 до 60 років

життя. Підвищено передплату „Свободи" до 50 центів місячно. Відділ має право вибирати делегата, коли має щонайменше 60 членів.

Конвенція доручила головному езекутивному комітетові закупити відповідну посілість для захисту-сиротинця до двох років і зобов'язала всіх повнолітніх членів зложити одноразову пожертву на цю ціль у висоті одного долара.

Конвенція знесла стипендії і рішила зужити ці гроші на покриття шкільної оплати на Вищі Освітні Курси. Уділено на народні цілі \$12,950, на стипендії \$2,010 і запомогу хворим членам \$4,715.

До головного уряду вибрано: Д. Галичин — головний передсідник, О. Лисогір і Геновефа (Зепко) Жеребняк — заступники головного передсідника, Г. Герман — головний секретар, Р. Слободян — головний касир, Д. Капітула, С. Куропась, В. Гіряк, В. Косар і др. А. Т. Кібзей — головний контролери, Д. Шмагала, І. Романішин, др. І. Василенко, І. Кокольський, П. Кучма, В. Дідик, М. Давискиба, Т. Шпікула, Олена Штогрин, Анна Васильовська і В. Гузар — головні радні.

Річне засідання головного уряду, що відбулося в березні 1951, виявило, що УНСоюз мав з кінцем минулого року 473 відділи, 61,520 членів і \$11,920,220.80 майна. Засідання уділило \$5,000 на видання книжки про Україну, \$3,000 на народний фонд УККА і \$1,000 на інші народні цілі.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулося в березні 1952, звіти головних урядників виказують, що УНСоюз мав 476 відділів, 65,790 членів і \$13,043,839.62 мастку. Старанням УНСоюзу видано книжку в англійській мові „Україна 20-го Сторіччя" Кларенса А. Меннінга. Ухвалено \$10,700 на добродійні цілі.

На зборах головного езекутивного комітету 22-го квітня 1952 ухвалено закупити посілість в Кергонксон, Н. Й. на захист-сиротинець.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулося в травні 1953, звіти головних урядників виказують, що УНСоюз мав з кінцем минулого року 485 відділів, 68,494 члени і \$14,110,917.73 мастку. В минулім році закуплено посілість в Кергонксон, Н. Й. за \$70,000,

яка служитиме спочатку як вакаційна оселя, опісля як захист-сиротинець. Видано чергову книжку „Україна під Совєтами” англійською мовою. Започатковане в березні 1952 р. недільне число „Свободи” перемінено на двотижневий додаток до „Свободи”. Засідання прийняло й одобрило звіт головного президента, Д. Галичина, про його участь в Місії УККА до Європи з кінцем 1952 року. Ухвалено, що 23 конвенція УН-Союзу має відбутися у Вашингтоні в 1954 році. Засідання ухвалило, що треба організувати клуби молоді УНСоюзу і курси українознавства. Ухвалено виасигнувати \$12,600 на різні добродійні цілі, а зокрема: на видання Енциклопедії Українознавства англійською мовою, для Українського Народного фонду УКК, на видання книги англійською мовою „Україна під Совєтами”, для Осередку Української Культури в Канаді, для Українського Вільного Університету в Мюнхені, на курси українознавства в ЗДА, на захист для старших віком членів УНС, на Український Католицький Семінар у Вашингтоні, на Український Православний Семінар, для Американського Червоного Хреста, на заочні курси й нову енциклопедію НТШ в Сарсель, Франція, для Організації Української Молоді „Пласт”, на Сиротинець у Філадельфії, для хору „Думка”, для УВАН в Канаді.

На закінчення ще згадаю, що в минулому звикли порівнювати конвенції

УНСоюзу з народними соймами, бо на них полагоджувало справи, які торкались всього нашого життя в Америці. Народне життя вимагало конвенційних нарад і рішень, бо не було іншої організації, яка охоплювала б всі шари нашого суспільства. Це не значить, що з постановам безлічі інших організацій провідна роль УНСоюзу в Америці закінчилася. Організація, яка згуртувала 70 тисяч членів, мусить надалі своїми впливами заважувати на розвоє українського життя в Америці.

Конвенція УНСоюзу являється демократичною установою, бо забезпечує членам контролю над управлінням, над майном і над напрямними УНСоюзу. Нарід збудував УНСоюз і нарід ним управляє.

Демократичний устрій УНСоюзу передбачає демократичну засаду, яка вимагає від меншости підпорядкувати себе більшості. Можна радіти, що УНСоюз пережив цю добу, коли меншість не хотіла підпорядкуватись більшості й покидала організацію. Досвід навчив наших членів, що зміни переведені на конвенціях виходили на користь членам і Союзові. Переглядаючи історію УНСоюзу за 60 років його існування, подивляємо українську інституцію з 70 тисяч членів, різних релігійних переконань і різних політичних поглядів і це збуджує в нас надію і віру в український нарід, який дозрів і вміє собою управляти.



УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ В ЧИСЛАХ

Написав РОМАН СЛОВОДЯН

Український Народний Союз відомий в цілому світі не тільки між українцями, але в багатьох випадках і чужинцями, які інтересуються того роду ділянками суспільного життя. Серед українців він відомий не тільки своїми організаційними і фінансовими успіхами, але головню спосю жертвенністю на благородні цілі, патріотичністю та ідейністю свого членства, своєю передовою ролею в суспільно-громадському житті та своїм великим вкладом в допомогу визвольним змаганням українського народу. Чужинці, натомість, в першу чергу дивляться на числа цієї організації і з них роблять відповідні висновки.

Числа, чи — як загально кажуть — „мова чисел”, не належать до найцікавішої лектури для пересічного громадянина. Проте, хто вмів ті числа читати, хто розуміє їхню мову, для того вони можуть послужити найбільш переконливими аргументами та дозволити на найдаліше йдучи висновки. Бо для знавця ніщо краще не говорить про живучість організації, як власне її „мертві числа”.

Як виглядає сьогодні Український Народний Союз в числах, як сповняв він свої обов'язки супроти своїх членів і їх родин, супроти нашої американсько-української громади та супроти українського народу взагалі?

Для розгляду й відповіді на всі ці питання було б необхідно передати довжезні стовпці чисел і табель. Це неможливо зробити в короткій статті. Все ж таки, для кращого зрозуміння поданих на іншому місці в цій книзі даних про УНСоюз, подаємо тут табелю кількості членів УНСоюзу в З'єдинених Державах і в Канаді. При

повстанню УНСоюзу в 1895 році мав він відділи тільки в 10 громадах. В 1902 році мав їх уже в 52 громадах. Під час 40-літнього ювілею в 1934 р. відділи УНС були вже в 218 громадах, а 10 років пізніше, під час 50-літнього ювілею, УНСоюз поширився на 268 громад. Напередодні 60-літнього ювілею, в 1953 р., члспство УНСоюзу було зорганізоване вже у 499 відділах в 283 громадах.

Зладжена табеля представляє членство УНСоюзу за місцевостями. Місцевості чергуються відповідно до кількості членів, починаючи від Шікаго, Іл., де є найбільше число членів, через Нью Йорк, Філадельфію, Клівленд, Дітройт, Рочестер, Торонто, Ньюарк, Джерзі Сіті і так далі, аж до місцевостей, що мають найменше. В цей спосіб кожна місцевість може побачити свою працю і доложити усіх старань, щоб наступний звіт був зарековдований новими місцевостями і більшим числом членів.

З кінцем грудня 1943 року було в УНСоюзі дорослих членів 31,660, а з кінцем вересня 1953 року було їх уже 49,426. Приріст старших членів за 9 літ і дев'ять місяців виносить 17,766 членів, або 56.11%. В молодечім департаменті УНСоюзу було з кінцем грудня 1943 року 10,400 членів, а з кінцем вересня 1953 року було їх 19,986, отже за 9 років і 9 місяців є приріст в членах молодечого департаменту на 9,586 осіб, або 92.17%. Загальне зіставлення членів таке: з кінцем вересня 1953 року було усіх членів в обидвох департаментах 69,412, а з кінцем грудня 1943 року було їх 42,060; приріст членів за 9 років і 9 місяців виносив 27,352, або 65.05%.

**СКІЛЬКІСТЬ ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
В З'ЄДИНЕНИХ ДЕРЖАВАХ І В КАНАДІ
ДНЯ 30. ВЕРЕСНЯ 1953.**

М І С Ц Е В І С Т Ь			Відді- лів	Повноліт. члени	Діти	Разом
1 Chicago	Ill.	-----	17	4,417	2,027	6,444
2 New York	N. Y.	-----	17	3,461	1,538	4,999
3 Philadelphia	Pa.	-----	15	2,361	876	3,237
4 Cleveland	Ohio	-----	10	2,311	828	3,139
5 Rochester	N. Y.	-----	7	1,480	542	2,022
6 Detroit	Mich.	-----	6	1,470	546	2,016
7 Toronto	Ont., Canada	-----	7	1,114	715	1,829
8 Newark	N. J.	-----	9	1,380	385	1,765
9 Jersey City	N. J.	-----	10	1,147	338	1,485
10 Hamtramck	Mich.	-----	2	981	396	1,377
11 Youngstown	Ohio	-----	4	757	331	1,088
12 Buffalo	N. Y.	-----	3	743	321	1,064
13 Chester	Pa.	-----	4	737	273	1,010
14 Brooklyn	N. Y.	-----	4	672	252	924
15 Elizabeth	N. J.	-----	5	620	212	832
16 Perth Amboy	N. J.	-----	4	629	138	767
17 Montreal	Que., Canada	-----	4	412	325	737
18 Ambridge	Pa.	-----	3	534	130	664
19 Boston	Mass.	-----	3	393	263	656
20 Syracuse	N. Y.	-----	2	446	168	614
21 Hartford	Conn.	-----	2	436	176	612
22 New Haven	Conn.	-----	2	402	207	609
23 Pittsburgh	Pa.	-----	4	409	190	599
24 Allentown	Pa.	-----	2	456	140	596
25 Bridgeport	Conn.	-----	2	411	162	573
26 Ford City	Pa.	-----	1	325	198	523
27 Bayonne	N. J.	-----	3	333	183	516
28 Woonsocket	R. I.	-----	2	362	131	493
29 Auburn	N. Y.	-----	3	319	147	466
30 Olyphant	Pa.	-----	7	342	122	464
31 Scranton	Pa.	-----	7	364	95	459
32 Minneapolis	Minn.	-----	2	335	121	456
33 Wilkes Barre	Pa.	-----	6	369	83	452
34 Passaic	N. J.	-----	2	292	106	398
35 Carnegie	Pa.	-----	5	299	88	387
36 Utica	N. Y.	-----	2	252	123	375
37 Baltimore	Md.	-----	3	257	106	363
38 Amsterdam	N. Y.	-----	1	230	123	353
39 St. Louis	Mo.	-----	3	254	98	352
40 Curtis Bay	Md.	-----	3	240	108	348
41 Berwick	Pa.	-----	2	215	128	343
42 Akron	Ohio	-----	2	222	103	325
43 Windsor	Ont., Canada	-----	1	187	138	325
44 Trenton	N. J.	-----	2	220	102	322
45 Astoria	N. Y.	-----	1	229	72	301
46 Campbell	Ohio	-----	2	206	93	299
47 Bethlehem	Pa.	-----	2	228	63	291
48 Wilmington	Del.	-----	2	236	54	290
49 Ozone Park	N. Y.	-----	1	193	93	286
50 Fort William	Ont., Canada	-----	1	165	105	270
51 McAdoo	Pa.	-----	2	180	86	266
52 Cohoes	N. Y.	-----	1	196	69	265
53 Yonkers	N. Y.	-----	1	200	57	257
54 Nanticoke	Pa.	-----	2	189	66	255
55 Ansonia	Conn.	-----	3	198	55	253
56 New Britain	Conn.	-----	1	172	81	253
57 New Kensington	Pa.	-----	1	190	60	250
58 Lorain	Ohio	-----	2	165	84	249
59 Easton	Pa.	-----	2	186	62	248
60 Millville	N. J.	-----	2	171	77	248
61 McKees Rocks	Pa.	-----	1	210	37	247
62 Johnstown	Pa.	-----	3	174	69	243
63 St. Catharines	Ont., Canada	-----	1	124	117	241
64 Northampton	Pa.	-----	3	166	72	238
65 St. Clair	Pa.	-----	3	212	24	236

М І С Ц Е В І С Т Ь			Відді- лів	Повноліт. члени	Діти	Разом
66	Rossford	Ohio	2	143	78	221
67	Hazleton	Pa.	2	135	85	220
68	Aliquippa	Pa.	1	168	51	219
69	Toledo	Ohio	2	146	68	214
70	Winnipeg	Man., Canada	1	149	63	212
71	Herkimer	N. Y.	1	145	64	209
72	Pittsfield	Mass.	1	115	88	203
73	Wheeling	W. Va.	3	138	63	201
74	Providence	R. I.	2	132	68	200
75	Palmerston	Pa.	1	152	39	191
76	Centralia	Pa.	2	140	50	190
77	East St. Louis	Ill.	2	143	47	190
78	Frackville	Pa.	2	138	48	186
79	Elmira	N. Y.	1	113	72	185
80	Oshawa	Ont., Canada	1	94	90	184
81	Carteret	N. J.	2	153	28	181
82	Monessen	Pa.	1	158	21	179
83	St. Joseph	Mo.	1	92	87	179
84	Rome	N. Y.	1	135	42	177
85	West Pullman	Ill.	3	134	40	174
86	Hamilton	Ont., Canada	1	107	65	172
87	McKeesport	Pa.	2	127	45	172
88	Mahanoy City	Pa.	1	120	51	171
89	Troy	N. Y.	1	124	45	169
90	Sudbury	Ont., Canada	1	75	93	168
91	Binghampton	N. Y.	2	134	33	167
92	Shamokin	Pa.	1	126	41	167
93	Plainfield	N. J.	1	111	52	163
94	Hudson	N. Y.	2	137	24	161
95	Mahanoy Plane	Pa.	2	104	57	161
96	Watervliet	N. Y.	1	110	47	157
97	Manchester	N. H.	2	115	40	155
98	Little Falls	N. Y.	1	118	31	149
99	Stamford	Conn.	1	122	27	149
100	Bristol	Conn.	1	87	59	146
101	Phoenixville	Pa.	1	90	54	144
102	Great Meadows	N. J.	1	115	25	140
103	Mt. Carmel	Pa.	1	104	32	136
104	Paterson	N. J.	1	111	25	136
105	Southport	Conn.	1	79	57	136
106	Bronx	N. Y.	2	112	23	135
107	Clifton	N. J.	1	115	20	135
108	Hempstead	N. Y.	1	103	31	134
109	Lachine	Queb., Canada	2	90	43	133
110	Stapleton	N. Y.	1	105	26	131
111	Sayre	Pa.	1	101	28	129
112	Bristol	Pa.	1	92	34	126
113	Derry	Pa.	2	116	10	126
114	Frankfort	Pa.	1	101	24	125
115	Omaha	Neb.	1	82	43	125
116	Ludlow	Mass.	1	109	15	124
117	Kitchener	Ont., Canada	1	72	51	123
118	Gary	Ind.	2	95	26	121
119	Los Angeles	Cal.	1	88	32	120
120	Lancaster	N. Y.	1	89	28	117
121	Olean	N. Y.	1	94	23	117
122	Bentleyville	Pa.	1	81	35	116
123	New Brunswick	N. J.	1	77	35	112
124	Crowland	Ont., Canada	1	52	59	111
125	East Hammond	Ind.	1	84	27	111
126	Holyoke	Mass.	1	67	43	110
127	Milwaukee	Wisc.	1	75	34	109
128	Irvington	N. J.	2	66	42	108
129	Lackawanna	N. Y.	2	83	23	106
130	Altoona	Pa.	1	70	35	105
131	Minersville	Pa.	2	73	32	105
132	Wallingford	Conn.	1	71	32	103
133	Canton	Ohio	1	58	43	101
134	Ormrod	Pa.	1	77	22	99

МІСЦЕВІСТЬ			Відді- лів	Повноліт. члени	Діти	Разом
135	Kansas City	Kans.	1	69	28	97
136	Irondequoit	N. Y.	1	60	35	95
137	St. Paul	Minn.	1	61	32	93
138	Sharon	Pa.	1	66	26	92
139	Coatesville	Pa.	1	57	34	91
140	Derby	Conn.	1	62	23	85
141	London	Ont., Canada	1	56	29	85
142	Rankin	Pa.	2	63	21	84
143	Brantford	Ont., Canada	1	43	36	79
144	So. Plainfield	N. J.	1	60	16	76
145	Taylor	Pa.	2	68	7	75
146	Central Falls	R. I.	1	55	19	74
147	Yale	Mich.	1	50	24	74
148	Jamaica	N. Y.	1	62	12	74
149	Westbury	N. Y.	1	60	13	73
150	East Chicago	Pa.	1	55	17	72
151	Iselin	Ind.	1	60	12	72
152	S. Deerfield	Mass.	1	57	15	72
153	Harvey	Ill.	2	56	15	71
154	Hillside	N. J.	1	51	20	71
155	Riverhead	N. Y.	1	44	27	71
156	Babylon	N. Y.	1	43	27	70
157	Shenandoah	Pa.	1	58	12	70
158	Breslau	Pa.	1	55	14	69
159	Clifton Heights	Pa.	1	47	22	69
160	Timmins	Ont., Canada	1	35	34	69
161	Niagara on the Lake	Ont., Canada	1	31	36	67
162	Lakewood	Ohio	1	58	8	66
163	Yatesboro	Pa.	1	41	24	65
164	Plains	Pa.	1	35	29	64
165	Hornel	N. Y.	1	32	31	63
166	Latrobe	Pa.	1	44	19	63
167	Linden	N. J.	1	46	17	63
168	Manville	R. I.	1	55	8	63
169	Donora	Pa.	1	41	21	62
170	Slickville	Pa.	1	47	14	61
171	Amherst	Mass.	1	50	9	59
172	Willimantic	Conn.	1	42	16	58
173	Bound Brook	N. J.	1	47	9	56
174	Williamstown	N. J.	1	46	9	55
175	Avoca	Pa.	1	47	7	54
176	Salem	Mass.	1	34	20	54
177	Whippany	N. J.	1	46	8	54
178	Calumet City	Ill.	1	43	10	53
179	Glastonbury	Conn.	1	45	8	53
180	Kirkland Lake	Ont., Canada	1	30	23	53
181	Lublin	Wisc.	1	40	13	53
182	Raritan	N. J.	1	46	7	53
183	Erie	Pa.	1	32	20	52
184	Maplewood	N. J.	1	42	10	52
185	Miami	Fla.	1	34	18	52
186	Saginaw	Mich.	1	32	20	52
187	Spring Valey	N. Y.	1	36	16	52
188	Thomaston	Conn.	1	32	20	52
189	Crompton	R. I.	1	43	7	50
190	Waterford	Ont., Canada	1	18	31	49
191	Grimsby	Ont., Canada	1	25	23	48
192	Hastings on Hudson	N. Y.	1	35	13	48
193	Yorkville	Ohio	1	36	12	48
194	New Alexandria	Pa.	1	36	11	47
195	Niagara Falls	N. Y.	1	38	9	47
196	Taunton	Mass.	1	30	17	47
197	Lundys Lane	Pa.	1	32	14	46
198	New Castle	Pa.	1	35	11	46
199	Lincoln	Nebr.	1	24	21	45
200	Mayfield	Pa.	1	31	14	45
207	Manville	N. J.	1	35	9	44
202	Seymour	Conn.	1	37	5	42
203	Northumberland	Pa.	1	35	6	41

МІСЦЕВІСТЬ			Відді- лів	Повноліт. члени	Діти	Разом
204	Twin City	Minn.	1	21	20	41
205	Joliet	Ill.	1	32	7	39
206	Washington	D. C.	1	36	3	39
207	Denver	Colo.	1	28	10	38
208	Kenora	Ont., Canada	1	17	21	38
209	Titusville	Pa.	1	37	1	38
210	Dunmore	Pa.	1	30	6	36
211	Mahwah	N. J.	1	22	14	36
212	Lyndora	Pa.	1	22	13	35
213	Jeannette	Pa.	1	27	7	34
214	West Newton	Pa.	1	27	6	33
215	Woodbine	N. J.	1	25	8	33
216	Dickson City	Pa.	1	30	2	32
217	Belfield	N. Dakota	1	10	21	31
218	Coaldale	Pa.	1	27	4	31
219	Etna	Pa.	1	29	2	31
220	Ottawa	Ont. Canada	1	12	19	31
221	Sykesville	Pa.	1	22	8	30
222	Val Dor	Queb., Canada	2	15	15	30
223	Barnesboro	Pa.	2	28	1	29
224	Jeffersonville	Ind.	1	23	6	29
225	Zanesville	Ohio	1	20	9	29
226	Pottstown	Pa.	1	26	2	28
227	Ramey	Pa.	1	23	5	28
228	Durhamville	Pa.	1	21	6	27
229	Freeland	N. Y.	1	20	7	27
230	Smoke Run	Pa.	1	22	5	27
231	Bath	Pa.	1	24	2	26
232	Blackstone	Mass.	1	16	9	25
233	Emerald	Pa.	1	19	6	25
234	Glen Lyon	Pa.	1	23	2	25
235	Smithmill	Pa.	1	11	14	25
236	Houston	Tex.	1	9	15	24
237	Peoria	Ill.	1	18	6	24
238	Regina	Sask., Canada	1	13	11	24
239	Broadalbin	N. Y.	1	11	12	23
240	Simpson	Pa.	1	22	1	23
241	Berlin	Md.	1	14	8	22
242	Fulton	N. Y.	1	17	5	22
243	Hautzdale	Pa.	1	18	3	21
244	Portland	Ore.	1	11	10	21
245	San Francisco	Cal.	1	11	10	21
246	Bellefonte	Pa.	1	15	5	20
247	Richmond	Va.	1	12	8	20
248	Spokane	Wash.	1	12	8	20
249	St. Johnsville	N. Y.	1	17	3	20
250	Vandergrift	Pa.	1	7	13	20
251	Forbes Road	Pa.	1	15	4	19
252	Rahway	N. J.	1	17	2	19
253	Rouyn	Queb., Canada	1	4	15	19
254	Tams	W. Va.	1	15	4	19
255	Ziegler	Ill.	1	15	4	19
256	Oxford	N. J.	1	15	3	18
257	Peekskill	N. Y.	1	18		18
258	Seattle	Wash.	1	10	8	18
259	Export	Pa.	1	17		17
260	Thorold	Ont., Canada	1	10	7	17
261	Desloge	Mo.	1	9	7	16
262	Jackson	Mich.	1	14	1	15
263	Jessup	Pa.	1	10	5	15
264	Springfield	Mass.	1	9	5	14
265	Whitestone	N. Y.	1	14		14
266	Danbury	Conn.	1	13		13
267	Helena	Mont.	1	7	6	13
268	Iselin	N. J.	1	10	3	13
269	Edwardville	Pa.	1	12		12
270	Homer	Pa.	1	6	6	12
271	Madison	Ill.	1	12		12
272	Old Forge	Pa.	1	12		12

М І С Ц Е В І С Т Ь		Відді- лів	Повноліт. члени	Діти	Разом
273 Colchester	Conn.	1	7	4	11
274 Phoenix	Arizona	1	11		11
275 Port Jervis	N. Y.	1	10	1	11
276 Coscob	Conn.	1	5	3	8
277 Nesquehoning	Pa.	1	8		8
278 Espanola	Ont., Canada	1	5	2	7
279 Fall River	Mass.	1	7		7
280 Gr. Rapids	Mich.	1	6	1	7
281 Leechburg	Pa.	1	7		7
282 Frontier	Wyo.	1	6		6
283 Canonsburg	Pa.	1	4	1	5
284 Plymouth	Pa.	1	5		5
285 York	Pa.	1	5		5
286 Muskegon Heights	Mich.	1	4		4
РАЗОМ		492	49,426	19,986	69,412

ЯК СПОВНИВ УНСОЮЗ СВОЇ ЗАВДАННЯ?

Від 22-го лютого 1894 року до 31-го грудня 1943 року, отже за 50 років померло старших і молодших членів УНСоюзу разом 7,202 і за них виплачено посмертні запомоги на загальну суму \$6,353,843.18, а від 1-го січня 1944 року до 30 вересня 1953 року, отже за 9 років і 9 місяців, померло 3,780 членів, по яких виплачено посмертних запомог на суму \$1,814,960.62. Разом за 59 років і 9 місяців померло 10,982 членів і УНСоюз виплатив \$8,213,333.85 посмертних запомог.

Крім цього, за минулих 9 років і 9 місяців виплачено запомог з фонду заповогового на суму \$272,949.60, а від 1-го січня 1915 року до 31-го грудня 1943 року виплачено \$437,668.71, отже разом виплачено для калік і невилікувально хворих членів суму \$710,618.31.

З впровадженням нових родів забезпечення УНСоюз став модерною, відповідно загосподарованою організацією і його майно кожного року тепер збільшається мільйоновими цифрами. Цей приріст майна дав змогу давати членам відповідні дивіденди. До 31-го грудня 1943 року виплачено 9 дивіденд на загальну суму \$367,611.05. За минулих 10 років виплачено додаткових 10 дивіденд на суму \$940,272.57. Отже разом УНСоюз виплатив 19 дивіденд на загальну суму \$1,307,883.62.

МАЙНО У. Н. СОЮЗУ

Майно УНСоюзу, дорослих членів і молодечого департаменту, виносить \$15,048,416.63. За останніх 9 років і 9 місяців це майно зросло на суму \$7,769,753.36, або на 106.75%.

Посмертний і резервний фонди, що призначені на безпеку виплати зобов'язань на членських грамотах, виносять суму \$14,301,643.42, або 95.04% всього майна організації. УНСоюз має три і пів мільйона доларів більше на тому фонді, ніж приписують закони для організації з такими зобов'язаннями.

Подане майно УНСоюзу інвестоване так: в готівці \$337,717.52, або 2.25%, в моргеджах \$632,416.65, або 4.20%; в бондах \$13,376,558.69, або 88.89%; у позичках членам \$319,010.55, або 2.12%, в інвестиціях реальностей \$372,169.43, або 2.47%; у друкарні \$10,543.79, або .07%.

Кожному, хто розуміється на інвестиціях, буде ясно, що інвестиційна господарка УНСоюзу є не тільки корисна, але рівночасно і найбільш певна.

Шістдесят років історії Українського Народного Союзу дають нам велику практику та багато вказівок, що й як нам робити та куди йти в майбутньому. УНСоюз, а з ним і багато з нас, зокрема тих, що є у його проводі, пережили великі успіхи, але й не менші труднощі та невдачі. Цей багатющий досвід минулого є запорукою ще світлішого майбутнього.



УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

В МИНУЛОМУ І СУЧАСНОМУ

Написав А. ДРАГАН

Про Український Народний Союз вже багато сказано й написано. Бо яку б тільки тему з американсько-українського життя та діяльності не за торкувати, вона завжди приведе до Українського Народного Союзу, як початку українського громадського життя в Америці і опісля його головної бази. Правда, в різних періодах історії американських українців виникали різні ініці організації, які на довший чи коротший період перебирали те, що можна б вважати репрезентацією української спільноти, але всі вони, якщо вже з різних тактичних мотивів не створені і не керовані УНСоюзом, то в кожному разі мали в УНСоюзі свою головну опору.

В цій статті ми не ставимо собі завдання вичерпувати подану в заголовку тему. На це було б потрібно не одної статті, але й кількатомового твору. Крім того, багато матеріалів на цю тему вже опубліковано в дотеперішніх численних виданнях УНСоюзу, зокрема в його ювілейних книгах на 1934-36, 1944 і 1949 роки. На цьому місці, використовуючи частинно вже надруковані матеріали, як теж річники „Свободи” та протоколи УНСоюзу, хочемо тільки наświetлити деякі події, що мали рішальний вплив на створення УНСоюзу й опісля на його розвиток на тлі загального американсько-українського життя.

ПОЧАТКИ УНС

На початку було слово. Так було і з Українським Народним Союзом. На його

початку було слово, тепле, щире й переконливе слово-ідея, що стало ділом, довкола якого зосереджувалось і розвивалось все життя американських українців у всіх його проявах впродовж останніх 60 років.

Дня 15-го вересня 1893-го року появилось перше число „Свободи”. В четвертому числі того майбутнього органу та ідейного виразника Українського Народного Союзу, яке появилось з датою 1-го листопада 1893-го року, надрукована на цілій першій сторінці велика стаття, що й була тим творчим словом, яке опісля перетворилося у велике діло — Український Народний Союз. Тому, що та стаття — в нашому розумінні — мала рішальне значення не тільки для створення Українського Народного Союзу, але й для дальшого розвитку всього українського життя на цій землі; тому, що її вважаємо за один з найкращих документів тієї піонерської американсько-української доби, передруковуємо її в цілості, бо вона допоможе збагнути те, про що даліше написано: Український Народний Союз та його роллю в минулому і сучасному. Статтю передруковуємо в цілості, змінюючи тільки правопис та заступаючи вживаний тоді термін „руський” на „український”. Заголовок статті: „НАМ ТРЕБА НАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ”. В ній написано:

„В попередньому числі („Свободи”) дали ми слово, що точніше роз’яснимо, в який спосіб ми, українці, що вільно проживаємо тут, в Америці, можемо

поліпшити свою долю і дати знати нашим сусідам, що й український нарід тут живе та займає почесне місце.

Не будемо тут витрачати багато слів, але коротко і просто переходимо до речі, яка повинна обходити кожен українську людину.

Як для риби потрібна вода, як для птаха крила, як для спрагненого вода, як голодному хліб, як, накінці, кожному з нас потрібне повітря, так само для нас, тут розсіяних українців, треба народної організації, себто такого братства, такого всенародного об'єднання, до якого кожний українець, де б він не був, як далеко він не жив би, повинен до того братства, до тієї великої української родини-сім'ї належати. Один чоловік не висилі піднести важкий камінь, але коли візьмуться до нього три або чотири чоловіки, камінь буде двигнений скоро. Так само важко одному відкинути від себе нужду, біду; але, коли візьмуться кілька людей, то допоможуть нещасливому.

Один усім допомогти не може, але всі одному негайно. З того виходить ясно, що в єдності сила, яку важко перемогти. Тому то, браття, добровільні вигнанці з рідного краю, з власної батьківщини, з-під рідної стріхи, лучімс, скупчуймося, єднаймося, і так пізнаємо один одного, пізнаємо нашу біду, нашу нужду, наші хиби, наші недостатки, обмінюємося думками-думками, один одному відкриємо своє серце і спільно, разом на чужині поради-мось про свою біду та відженемо її від себе спільними силами!

Сьогодні в Америці німці, французи, італійці, чехи, словаки, поляки мають свої народні об'єднання, а ми, українці, все позаду інших, не маємо нічого і тому нас мають за ніщо. Гей, браття, вставаймо, уже час і нам взятись до роботи, не засипляймо дорогого часу, протрімо очі та подивімося, як то інші народи, тримаючись разом, нажали багато снопів для свого добра, а ми ще не знаємо навіть, де серп купити. Відкиньмо вже раз від себе тую дрімоту, те недбалство, ту слабодушність, не кажімо: „ех, нехай буде так, як бувало“, але берімо собі приклад від інших та покажімо, що в нас є сила, що ми також потрапимо подбати про своє добро. Нас тут уже не мале число, але на сотки тисяч рахують українського народу як з цього, так і з того боку зелених Карпат.

По довгих, дорогі браття, роздумуваннях, по довгих міркуваннях, по довгій заставові над потребами українського американського народу, прийшли ми до переконання, що треба нам доконче поділитися з вами тією думкою, яка в добру годину зродилася в нашої душі і серце наше оточило її любов'ю до українського народу.

Та думка, та мисль, якщо вона втілюється в діло, тоді грядучі покоління,

які народяться на вільній землі, будуть дякувати і тихим, нелукавим словом згадувати нас, і наші могили завітчають цвітами, политими сльозами радості та вдячності. Ми, закликаючи Всевишнього Бога, щоб поблагословив це зерно, яке кидаємо в українську ріллю, подаємо до відома українському робітникові, що тяжко працює чи то в глибоких, темних і небезпечних майнах, чи то у фабриках, де тисячі коліс, що обертаються, чигають на його смерть, що в Америці доконче треба заложити народну організацію під назвою „НАРОДНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ“, який тільки для українського робітника мав би відкриті двері, підтримуваний робітничим грошем на допомогу нещасному співбратові, який був би робітниками керований, в робітничих руках була б його каса, робітники господарили б своїм власним грошем.

Ціль Народного Українського Союзу була б така:

Допомагати хворим та виплачувати посмертне;

Закладати читальні і вечірні школи для дорослих. Ширити просвіту між народом при допомозі дешевих книжечок, як це робиться в старому краю. Наставити на те, щоб українці брали американські папери та ставали громадянами тієї землі, на якій живуть. Дальше закладати політичні клуби та брати живу участь у виборах. Хоронити наш нарід перед чужими п'явками нашого народу.

Щоб Народний Український Союз міг добре і успішно розвивати свою діяльність, треба доконче закупити, або взяти на виплату дім в тому місті, яке вважалося б за найвідповідніше, і такий дім назвати „Народний Український Дім“. В народнім домі заложити крамницю з церковними речами та з українськими книжками всякого роду, як теж головну агентуру продажу шифкарт і пересилки грошей до старого краю.

Браття дорогі! Якщо б ви знали, скільки тисяч доларів заробляють чужинці від українського або словацького народу річно на книжках, на шифкартах і висилці грошей, то ви б не дали віри! Чи не краще було б, коли б цей гріш діставався в руки робітників і до робітничої каси? Подумайте самі, що не мала б каса Народного Українського Союзу впродовж кількох років яких 25,000 доларів, якщо б ми всі взялися за руки і кожний про це не подбав?

Просимо подумати, скільки то є в самім Нью Йорку чужих агентур, і кожний такий чужинець робить тисячі, а наша одна українська агентура не могла б заповнити касу Союзу для добра важко працюючого робітництва?

Сьогодні з тяжкою бідою приходять-ся поставити яку українську церков-

цю і треба йти жебрати. Але чи не краще було б мати свою народну касу і дати допомогу бідній церковці? Нове українське покоління росте тут, в Америці, мов ті гриби по дощі, і нема кому подумати про майбутнє української молоді. Що з неї буде, як вона не вмітиме по-українськи читати і писати, як не знатиме української історії, як не буде знати українського катехизму?

Завданням Народного Українського Союзу було подбати про це, розвідати, в яким місті скільки є українських дітей в шкільному віці і чи самі люди можуть дати утримання учителеві, а якщо ні, тоді треба їм допомогти в тому ділі.

Знаємо вже наперед, що нашу думку, нашу думку, наше прохання привітає український нарід по всій Америці, але також сподіваємось того, що буде багато таких, які в своїй дурній голові подумують, що того всього непотрібно.

Нехай буде, що буде, ми сміливо кличемо до народу українського: Народо, повір, повір нашим міслям, нашій душі! Богом святым, що на небі, клянємось, що тільки твого добра бажаємо. Встань з гробового сну, пізнай, хто тобі брат і хто тобі рад, маєш очі — подивися, що діється довкруги тебе, як усі тебе за ніщо мають, тільки твою працю, потом і кров'ю полили, цінять, бо вона приносить їм користь. З твого невігластва, з твоєї темноти, з твоєї глупоти багатіють, а ти, мій чоловіче, спускайся глибоко в майні, або, як чорний віл, тягни трохи у фабриці та заробляй на чужих: на корти, на жидів, на довги старого краю. Але коли захворієш і в тяжких болях умреш, треба йти жебрати поміж люди, може на того бідного Лазаря, щоб грішне тіло не викинули гайворонам на болотистій мляці, але щоб по-християнському звичаю в гробі поховали і хрест надії на воскресення мертвих поставили.

В сильній вірі і надії думаємо, що наш голос не буде голосом воюючого во пустині і що наші дорогі українці піднесуть свій голос в тій справі та нам напишуть.

Якщо б наші країни цю так важливу і пекучу справу заспали, на нашу патріотичну відозву жадної відповіді не дали, тоді дали б дуже сумне свідчення духової слабости й недбальства. Але ми в це не віримо, бо наш нарід піднесе свій могутній голос і з усіх сторін відізвуться українці та скажуть: нам треба Народного Українського Союзу, нам треба пізнатись і про свою біду порадитись, нам треба триматися купи, нам треба спільними силами працювати над поліпшенням нашої долі в далекій чужині, нам треба, щоб марно не пропасти!"

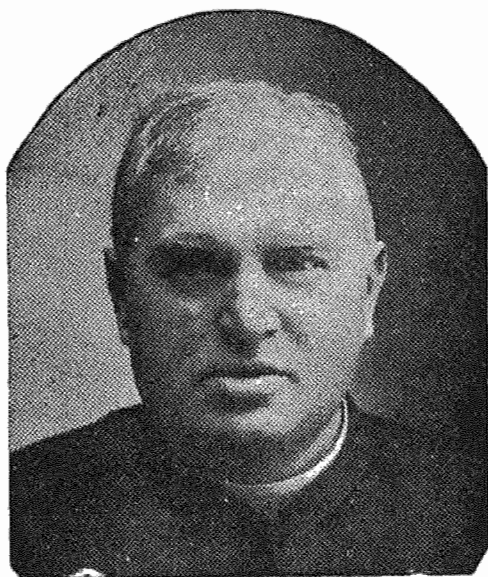
Так і сталося. Пізніша історія виказус, що своє збереження, як окремої національної спільноти, американські українці завдячують у великій мірі Українському Народному Союзові.

Згідно з наявними статистичними даними, загальна кількість українських іммігрантів в Америці в рр. 1893-95 добігала до 300.000 осіб, при чому велику більшість становили українці з Лемківщини та Закарпаття. Був це переважно темний і несвідомий елемент, що не знав не тільки грамоти, але й своєї назви. Про будь-яку їх організацію початково не могло бути й мови. Все ж таки перший український греко-католицький священик в Америці, о. Іван Волянський, якого вислав до Америки, на прохання самих іммігрантів та після того, як вони зложили потрібні йому на дорогу гроші, львівський митрополит, пізніший кардинал Сильвестер Сембратович, потрапив вже в 1885 р., точно 18-го січня, заснувати в Шенандоа, в Пенсильвенії, перше Братство ім. св. Миколая, яке опісля стало ядром для створення Українського Народного Союзу. В дальших кількох роках заложено ще кілька подібних братств, між ними Братство св. Кирила і Методія в Шамокіні, братства в Олеланті, Мейфілді, всі в Пенсильвенії, де у великій мірі скупчувались перші українські іммігранти.

В 1892-ому році постало т. зв. „Соединеніє греко-кафтолических русских братств“, до якого приступили й згадувані вже братства та до якого належали й перші українські священики з Галичини, між ними і о. Іван Констанкевич, що став членом Контрольної Комісії Соединенія, очолюваного т. зв. угро-руськими священиками Іваном Смитом та Ю. Жатковичем. О. І. Констанкевич, як контролер Соединенія, ствердив погану господарку в тій організації і виступив з її критикою на конвенції в Скрантоні в 1893 році, за що попало не тільки йому, але й усім „галицьким русинам“.

Базпосередньо після тієї конвенції з'їхались в домі о. Григорія Грушки, пароха Джерзі Сіті й тоді вже редактора та видавця заснованої ним „Свободи“, перше число якої появилася з датою 15-го вересня того ж 1893-го ро-

ку, три інші священники: о. Іван Констанкевич, о. Т. Обушкевич та о. Амврозій Полянський і спільно вирішили заснувати окремий український, тоді ще „руський” Народний Союз. Негайно після того й появилась зачитована стаття в „Свободі” про потребу народної організації.



о. ГРИГОРІЙ ГРУШКА

Засновник і редактор „Свободи”, що видвигнув ідею заснування УНСоюзу

Проект статуту задуманої організації доручено приготувати о. А. Полянському з Питсбургу, що він і зробив, пересилаючи трьом іншим „змовникам” його копію. При цьому інтересно, що оо. Обушкевич і Полянський домагались, щоб в назві було „руський” з подвійним „с”, бажаючи цим „притягнути” до нової організації теж „твердих”. Проте, о. Грушка, друкуючи статут, одне „с” викинув.

По тій першій підготові рішено скликати перші основуючі збори нового Союзу і на це вибрано „День Батька своєї країни” — Джорджа Вашингтона, що припадає на 22-го січня. На той сам день скликало свої збори Братство св. Кирила і Методія в Шамокіні, Па., яке тим часом виступило із Соєдиненія, за що опісля мало багато клопотів по судах. Збори скликано до міста Шамокін в Пенсилвенії, яке тоді,

під проводом о. Констанкевича та д-ра Сіменовича, входило за найсвідомішу українську громаду.

Збори відбулися згідно з пляном і про них надруковано в „Свободі” з 1-го березня 1894-го року хвилююче звідомлення п. з. „СОВЕРШИПАСЯ”. В повідомленні, яке попереджено цитацією Шевченка: „І, о диво, — трупи встали, і очі розкрили! І брат з братом обнялися і проговорили — слово тихої любови!”, написано:

Дня 22-го лютого 1894 р., того самого дня, в якому вся Америка обходить річницю уродин славного Вашингтона, неustraшимого борця за волю і права людства, о дев'ятій годині ранку зішлись українські (в оригіналі: рускі) священники, делегати українських братств і патріоти-українці з усіх сторін до української церкви в Шамокіні, Па., благати Господа Бога, щоб допоміг щасливо почати таке важливе діло, діло заснування Українського Народного Союзу.

Торжественну літургію, призиваючи помічі Святого Духа, відправив о. Теофан Обушкевич, український священник з Оліфанту, під час якої чудесно співав шамокінський хор під проводом доктора Сіменовича, невтомного трудівника для добра американської України. Не одному сльоза радості покотилась з очей на звук співу, що просибаб душу. Хто б міг сподіватися пару років тому, що українець, який втік з обіймів біди і нужди, з невілничного гніту, — розвине так скоро віками придушену силу українського духа! Хто б погадав, що під полатаною сірячиною або гунькою криється благородна душа, спосібна до всього доброго, гарного і корисного, якщо вона звільниться з кайданів гніту і рабства!

І, о диво, трупи встали
І очі розкрили!

І на вільній землі українська пісня лунає на славу во вишніх Богу! В гарно прибраній українській залі, по відспіванні всіми присутніми „Царю небесний”, о. Полянський з Питсбургу забрав слово і в краснорічній своїй промові вияснив ціль Українського Народного Союзу і те добро, яке український нарід в Америці буде мати з нього.

Тоді приступлено до вибору всіх урядників Українського Народного Союзу, який випав так: Теодозій Талпаш з Шамокіну, Па., — предсідник; Михайло Евчак з Вилксбері, Па., — заступник; о. Іван Констанкевич з Шамокіну, Па., — секретар; Іван Глова з Ексцельзіору, Па., — касир.

Радні: Яків Даньковський з Джерзі Сіті, Михайло Галкович, Онуфрій Мурдза, Михайло Адзима з Мт. Кармел, Па., Іван Гордишинський, Олексій Шлянта з Мейфілду, Па., Семен Федоровський, Юрко Хил'як з Оліфанту, Па., Михайло Ослицький з Питсбургу, Па., Дмитро Зиновяк з Сентерелія, Па.

Контрольна Комісія: о. Гавриїл Гулович з Фріленду, Па., о. Григорій Грушка, редактор „Свободи” і український священик з Джерзі Сіті, о. протосерей Олексій Товт з Вилксбері, Па., о. Теофан Обухкевич — заступник контрольної комісії.

Наведені вгорі урядники сповнятимуть свій уряд до наступного Головного Зібрання, яке відбудеться 30-го травня 1894-го року, ще цим разом в Шамокіні, Па., де або потвердиться тих самих урядників, або вибереться нових.

Коли прийшло до обговорення читальень, які обов'язково має закладати в себе кожне братство, що належить до Українського Народного Союзу, тоді о. протосерей Товт з правдивою українською щедрістю зобов'язався спроводити на свій кошт дві тисячі книжечок для читальень, а о. Гр. Грушка прирік посилати даром газету „Свобода” до кожної української читальні в Америці. Славно!

Отцеві Полянському честь і слава за його мудре і тактовне переведення вибору урядників Українського Народного Союзу!

Печатка Українського Народного Союзу буде така: відкрита книга і трираменний хрест, над якими простягаються братньо стиснені дві руки. Навколо повищого знамени має бути напис по-українськи і по-англійськи. Які мають бути відзнаки членів УНС, це буде вирішено на наступному головному зібранні.

Кожний член УНС одержить гарну грамоту і статут.

Тепер подаємо до відома всім українцям Америки і всім українським братствам, що хто хоче належати до Союзу, хай негайно зголошується або пише до Секретаря Союзу, а гроші хай посилає через „Моні Ордер” до касира. Хто бажає бути членом Союзу, хай шле гроші до касира, і так: вступне 50 центів раз на завжди, а щомісяця по 50 центів. Рівночасно написати до секретаря, що післяв і скільки післяв. Статуту будуть поміщуватись і об'яснятись в „Свободі”.

А тепер, дорогі браття, як уже зібралось нас дуже велике число і як заложено Союз, вступайте до нього громадно, бо це тільки для Вашого добра і на Вашу користь. Ви, яких досі оплакувала Україна-мати, як пропавших, дайте про себе знати світові, що Ви живете і що тут, в Америці, українське народне життя б'є живою струєю.

Важливий крок вже зроблено. Український Народний Союз уже засновано, український нарід воскрес із мертвих в Америці...”

Ми з розмислом навели в цілості те „слово”, що стало початком Українського Народного Союзу, й опісля одушевлений опис перших, установчих зборів цієї організації. Вони бо найкраще віддзеркалюють, якою життєвою konieczністю був Союз в ті безпросвітні часи, які високі цілі він собі ставив від самого початку, та що з ним справді, як сказано на закінчення опису перших зборів, „воскресла Україна в Америці”.

Було б зайвим повторюванням переповідати дальшу історію УНСоюзу в тих його перших початках. Її подробиці й аналіз подані в згадуваних вже дотеперішніх виданнях, і тому обмежимось тільки до коротких фактів та загальної характеристики.

Від часу створення УНСоюзу, українська спільнота в Америці набирає цілком іншого характеру. Справді, з рабів стали люди. В тодішніх обставинах це не була легка справа, маючи до діла тільки з дуже обмеженою кількістю свідомих народних працівників, натомість стоячи перед величезною фалангою запеклих ворогів. Не вистачало організаційного хисту, не можна було промовляти тільки до свідомості і патріотизму, бо вони були не з'ясовані. Треба було говорити „на хлопський розум” і треба було невпинної і затажної боротьби.

І ця боротьбу перебрала на себе „Свобода”, орган новоствореного УНСоюзу. „Нам, українцям в Америці, не одне добре діло можна б зробити, якби не тяжкі вороги українського народу і не та слабодушність поодиноких українців” — нарікає „Свобода” у великодньому числі з 27-го квітня 1894-го року, додаючи: „хоч наша патріотична праця: зібрати в одно розсіяних, просвітити темну масу, збудити в ній національне почуття, познайомити з духом часу, досі йде повільно, проте ми не повинні падати на дусі та втрачати надії на успіх”. І тому „Свобода” кличе до слабодухів, щоб не були „шкаралупинами”, пригадує їм „золоті слова” американського поета Лонгфелло: “In this world of the battle be a

man, not a cattle," та дає своїм читачам віршований переклад фрази: „В боротьбі цього світу будь сміливий мужчина, а не як в ярмі ходяча безумна скотина!"

Під тим кутом і проходила праця УНСоюзу та „Свободи". Ці перші річники „Свободи" і перші дописи та звіти з праці УНСоюзу на місцях насичені такою динамікою і завзяттям, яких побажати б нашій спільноті на всі часи. Для характеристики тих відносин можуть послужити перелицьовані „Десять Народних Заповідей", надрукованих в „Свободі" з 20-го квітня 1894 р. В них сказано:

„Я є „Свобода", що хоче випровадити американських українців з темноти невігластва і душевного рабства.

1. Не будеш читати жадних газет, які тут видаються українськими буквами, а не мають українського духа, крім „Свободи".

2. Не називайся даремно українцем, якщо ти байдуже дивишся на українську народну справу в Америці.

3. Пам'ятай вписатись до Союзу та належати до читальні і виписати собі „Свободу".

4. Шануй, поважай і слухай щирих українців, які напроваджують тебе на добру дорогу, а будеш довго і щасливо жити в Америці.

5. Не вбивай себе самого на тілі і на душі та на здоров'ю і кишені п'янством та розпустою;

6. Не вдержуй жадних любовних зносин з мадяронською клікою, ворожою українському народному ділові.

7. Даром „Свободи" не читай, але за неї наперед заплати.

8. Не свідчи фалшиво проти „Союзу" і „Свободи", але переконайся, де правда.

9. Не пожадай бути подорожним агентом „Вестніка", бо наб'ють тебе.

10. Не пожадай бахташки превелебних мадяронів, бо вона порожня; люди мають розум і кводрів не дають; ані їх фарисейської побожності, ані лисячої хитрости, бо то їх власність".

Не можна не відмітити одного: вже від самого початку піонерська праця УНСоюзу здобувала собі серця робітників. В кожному дальшому числі



Головний Уряд УНСоюзу, обраний на 3-ій конвенції, що відбулася в Мт. Кармел, Па., в 1896 р. В першому ряді (сидять зліва): Ю. Хилек — гол. кас., І. Глова — голова, о. І. Копстанкевич — радний. В другому ряді (стоять зліва): о. І. Ардан — радний, о. Н. Стефанович — радний та о. Н. Дмитрів — гол. секретар.

„Свободи” надруковані численні дописи від тих, що „під землею працюють”, які вибачаються, що хоч їх письмо неграмотне, проте слова написані „від серця”. Не потребували вони того й говорити, бо це видно з кожного слова.

Кульмінаційною точкою того першого величезного піднесення, що заіснувало між відносно малою горсткою піонерів УНСоюзу, були другі збори УНСоюзу, які відбулися 30-го травня того самого 1894-го року в місті Шамокіні в Пенсильнії. Тоді, на цих других зборах УНСоюзу, вперше на американській землі прогомонів гимн відродженої Української Нації: „Ще не вмерла Україна!”, який відспівали злучені оліфантський і шамокінський українські хори в кількості 50 осіб. Гимн відспівано після промови о. Гр. Грушки, редактора „Свободи”, який говорив про труднощі, що їх треба поборювати в організаційній праці, стверджуючи на закінчення, що „при Божій допомозі та при сильній, незламній волі українців-патріотів, почате діло стало історичним фактом, Український Народний Союз, заснований на сильних і міцних підвалинах народної любови та патріотизму, стоятиме і буде розвиватись, доки не візьме в свої обійми всіх американських українців”.

Від того часу все українське життя в Америці проходить під знаком Українського Народного Союзу і для Союзу. Воно проходить в безупинній боротьбі проти темноти і байдужости, проти безприкладних внутрішніх і зовнішніх перешкод. Немає ділянки життя, якої ця боротьба не охоплювала б, від особистої поведінки та родини починаючи, а на спільноті та її відношенні до прибраної американської батьківщини й до українського народу на рідних землях кінчаючи. Але найбільшу увагу кладеться на просвітню і національну свідомість, бо вони були найбільшим недомаганням в тодішній американсько-українській громаді.

Тодішня боротьба за українську спільноту в Америці, яку звів Український Народний Союз та його орган „Свобода” в найбільш невідрадних обставинах, має всі позначки тієї боротьби за Новий Світ, що її звели перші піо-

нери на цьому континенті. Ця боротьба за українську спільноту — це могутня епопея, з усіми позначками романтичного „Дикого Заходу”, де треба було встановлювати закони й величезними жертвами здобувати для них респект, де люди, звичайно, „вмирали в чоботах” та де жив той, хто швидше стрілив. Але рівночасно тут наче живцем перенесено всі ті прикмети, що характеризували боротьбу за самобуття українського народу на рідних землях, зокрема славну епоху Запорізької Січі, з її боротьбою проти всякого гніту, з її обороною слабших і покритих джених, але рівночасно й з її пригодництвом, вервою та дотепом. Виявлена в Українському Народному Союзі історія українського піонерства в Америці — це наче органічна сполука американського „Дикого Заходу” українськими „Дикими Полями”, з усіма характеристичними прикметами одного й другого.

УНС НА ДРУГОМУ ЕТАПІ

Це відноситься головню до останнього десятиріччя минулого сторіччя. З початком нового, нашого сторіччя, історія Українського Народного Союзу, а з ним і американсько-української спільноти входить в свою другу стадію вже більше окресленого та скристалізованого розвитку. В цьому, як і в попередньому періоді, велику роль, крім національного, грає соціальний елемент. Видно це виразно з повідомлення про „Перше американсько-українське віче” („Свобода”, 18-го січня 1900), яке відбулося в Джерзі Сіті в дні 1-го січня 1900 р. і в якому взяли участь „великі маси народу” з Джерзі Сіті, Нью Йорку, Йонкерсу, Водербері, Ансонії, Шамокіну, Стетен Айленду та інших ближчих і дальших місцевостей. Що й які проблеми були темою цього першого українського віча в Америці? О. А. Бончевський з Ансонії „в своїй промові розповів, як жилося й живеться нашим людям в краю, чому вони емігрують в чужі краї, а далі показав, як наші люди до цього часу мало пристосувалися до Америки”. Промовець „замаркував головню цей факт, що наші люди все ще залишаються газдами, як і були в краю; він накі-

нець закликав, щоб усі українці лучилися в робітничі організації, як політичні, так і економічні". Після того промовляв о. Стефанович з Питсбургу та „навів причини, чому українців в Америці не поважають інші народності; головна причина в тому, що українські люди записуються, де треба, поляками, словаками, мадярами, москалями і навіть греками, але встидаються своєї власної української народності". Це саме твердив о. Підгорецький, який „в довій бесіді представляв потребу опіки над емігрантами, які живуть все під гнітом та все, навіть народність свою забувають". В результаті — „ніхто нас не шанує, ніхто нас не знає, нас записують, за кого хто хоче, створено з нас навіть якусь нову греко-католицьку націю... Тарас Бульба, який вбив свого власного сина за те, що відрікся свого народу, хай буде для нас прикладом!.." Був на вічу ще й „реферат просвітній", були „співи і деклямації" і навіть „магічна ляпка", якою о. Іван Ардан висвітлював „українські образки" і з чого люди „навчилися більше, ніж не раз за все життя в старім краю". На віче наспіли телеграми з Плимуту, Трої, Шамокіну та інших місцевостей, в яких м. і. писали: „Чолом перед вами, заступники

українського народу Америки, Канади, Бразилії і Гаваїв. На погибель зрадникам! Хто за нами — Бог за ним; наше діло є святим!"

На переломі минулого і цього сторіччя Український Народний Союз — як це видно з його органу „Свободи" — має вже під кожним оглядом цілком ясне і скристалізоване обличчя, надаючи таке й всій американсько-українській спільноті. Праця УНСоюзу від початку його заснування йшла в таких головних напрямках:

1. Організаційне охоплення української маси, створення його проводу і репрезентації. Для характеристики тієї організаційної праці вистачить навести зріст членів і майна УНС в перших 6 роках існування УНС, отже від його заложення в 1894 році до кінця минулого сторіччя. Немає записки, скільки членів мав УНС при його оформленні на першій установчій конвенції 22-го лютого 1894 р., натомість на другій конвенції, що відбулася 30-го травня того ж року в Шамокіні, Пенсильвенія, було вже 17 делегатів, які репрезентували усіх 439 членів. Союз мав тоді 220 доларів і 35 центів майна. На третій конвенції, що відбулася в Оліфанті, Пенсильвенія, 30 травня 1895 р., в Союзі була та сама кількість членів і



Делегати 10-ої конвенції УНС у Філадельфії 1908 р.

605.60 дол. майна. На четвертій конвенції, що відбулася в Кармелі, Пенсильвенія, 2-го червня 1896 р., було в Союзі 587 членів, а загальні фонди збільшилися до 756. 96 дол. На четвертій конвенції в Мейфілді, Пенсильвенія, в дні 8-го червня 1897 р., було вже 1,019 членів і 2,944.93 дол. майна. На 5-ій конвенції, що відбулася в Шенандоа, Пенсильвенія, в днях 7 і 8-го червня 1898 р., було вже в Союзі 1,593 члени і 5,688.57 дол. майна. На 6-ій конвенції в днях 12-14 червня 1900 року в Питсбургу було в Союзі 3,067 членів і 10,184.40 дол. майна. Не треба додавати, що при тодішньому стані свідомости, організація проходила серед найбільших труднощів, а все ж таки вона мала чималі успіхи. Треба згадати, що тоді в Союзі не було цілої складної теперішньої забезпеченої системи, введеної поступово щойно після відомої реформи на конвенції в Боффало в 1914 році. Спершу ціла забезпечена система полягала в тому, що член платив початково 50, опісля 70 центів місячно до УНС і за те, на випадок смерті, його спадкоємці діставали 300 доларів помертньої допомоги.

2. Освідомлюючи, культурно-освітня праця і цілі УНСоюзу займали в минулому якщо не перше місце, то паралельне з організаційними завданнями. Це видно виразно з передрукованої із „Свободи” першої „платформи” УНСоюзу, яка попередила його створення. Це була справжня його боротьба за українську людину й її душу від самих основ, бо від назви починаючи. В першому статуті УНС на одному з перших місць поставлено, що при кожному відділі, тоді братстві, обов’язково мусіла існувати читальня. Кожний член УНС діставав „Свободу”, яка в ділянці освідомлювання та просвіти української маси в Америці відіграла рішальну роль. Вже в новітніших часах в „Свободі” час від часу поміщували листи від найстарших її читачів, які із засади називали „Свободу” своєю „учительською”, „провідницею”, „розрадою” та „всім”. Неознайомлені з українськими піонерськими часами в Америці не розуміли значення тих слів і думали, що це „Свобода” сама „хвалиться”. На ділі, ті слова є тільки ду-

же слабким відгомонам того, що було. „Свобода” була справжньою „срихонською трубою”, була національним сумлінням українства в Америці, була тим „А”, першою буквою в абетці українського національного немовляти, що ним тоді була українська іміграційна маса. Очевидно, що освідомлюючи й освітня праця УНСоюзу не обмежувалася до „Свободи”. „Свобода” була ядром тієї праці, в програму якої входили книжечки, брошурки, курси, школи і, в першу чергу, церковна проповідниця та Церква взагалі. В Україні тоді ще дійсно були часи „хлопа і попа”; вони були й в Америці. УНСоюз був зорганізований священиками та був своєрідною громадською, чи „цивільною церквою” для народної маси. Братства УНСоюзу існували принципово при церквах і навпаки, де існувало братство, то одним з найперших його завдань була церква, а в дальшому народний дім.

3. Третє завдання УНСоюзу в його початках — це соціальна свідомість і опіка. Українська маса в Америці, крім кількох священиків та інтелігентів, яких можна було порахувати на пальцях однієї руки, це були „перетворені в робітників газди”, які „газдами” залишалися, хоч виконували іншу працю, залишаючись рівночасно „вічними емігрантами”. Вже в першому заклику до творення УНСоюзу видвигнуто потребу „вибирати папери” та ставати громадянами цієї землі, щоб в той спосіб поліпшити свою долю. А на першому американсько-українському вічу в Джерзі Сіті 1-го січня 1900 року видвигнуто виразну пропозицію, щоб місцеві братства УНСоюзу перетворювались, зглядно виконували функції „українських юній” та опікувались робітництвом. Взагалі, соціальний рух та соціальна свідомість грали тоді, поруч з національною свідомістю, першу роль в завданнях УНСоюзу.

4. Організаційна праця, боротьба за українську людину й її душу та боротьба проти рабства і визиску, мусіли йти в парі з четвертим головним завданням УНСоюзу в його піонерських часах, а саме з боротьбою за людську гідність та людину взагалі. Газета, церковна проповідниця, віча й громад-

ські збори — всі становили форум, щоб розбудити в нашій масі почуття людської гідності, бо тільки так можна було перетворити темну масу, тяглоу силу, в національно і соціально свідому спільноту. Боротьба проти

п'янства і розпусти грали тут важливу роль.

ТРЕТІЙ ЕТАП РОЗВИТКУ УНС

На підставі наявних документів та багатючих джерел можна ствердити,



Головний Уряд УНС в рр. 1910-1912

що всі згадані вгорі цілі УНСоюз у великій мірі розвинув, хоч, можливо, ще не досягнув і цілком певно не завершив уже в перших роках свого існування, отже в першій декаді минулого сторіччя, значить — в перших двох етапах свого розвитку: підготові та початковій організації. Тільки великий майстер пера потрапив би бодай в загальних рисах віддзеркалити цю відносно коротку, але велику і величну піонерську епоху українства в Америці, що почалася і стояла під знаком Українського Народного Союзу та горстки „попиків-радикалів” і світських інтелігентів, які УНС створили.

Третій етап УНСоюзу, а з ним і всієї американсько-української спільноти, був програмово-ідейним завершенням тієї спільноти на тлі змагань Української Нації. Все, що наступало пізніше, було радше доповненням і розробленням вже ідейно, суспільно, політично й організаційно оформленої спільноти. Для характеристики того третього етапу наведемо заклик, надрукований в „Свободі” з 17-го жовтня 1900-го року п. з. „До діла, браття!” В ньому сказано:

„Кожний знає, що життя нашого народу в старім краю під кожним оглядом дуже прикре. В усіх трьох державах, в яких українці живуть, приходиться їм терпіти не тільки від самих урядів, під рукою яких вони знаходяться, але й від „добрих сусідів”. Наші народолюбці вживають всіх засобів для поліпшення долі українського народу, але вкінці прийшли до переконання, що тут жадні півзасоби не допоможуть та що єдиним виходом з цього прикрого положення є З'ЄДНАННЯ ВСІХ УКРАЇНЦІВ В ОДНУ САМОСТІННУ ДЕРЖАВУ, З ПОРЯДКАМИ НАСКРІЗЬ ДЕМОКРАТИЧНИМИ (підкреслення в оригіналі). Думка ця з'єднує собі щораз більше прихильників серед українського народу, а в останніх часах цвіт української молоді (в числі 500 осіб), зібраної у Львові, не лише заявився також за цією думкою, але поставив її за ціль свого життя. Що ж на це ми, американські українці? Чи маємо бути на це байдужі? Ні! Ми, як частина великого і славного українського народу, мусимо також приложити цеголку до цього великого діла, бо хоч ми тепер на вільній землі, однак не сміємо забувати Матері, яка нас годувала, ні наших братів, що в неволі.

Наше пропозиція, щоб заложити тут в Америці народну касу, з якої

можна б підтримувати всякі змагання до самостійності нашого народу. Такі каси мають вже словаки, поляки та інші народності. Поляки, наприклад, мають вже в своїй касі сотки тисяч доларів, тільки ми, українці, не маємо ще нічого. Правда, були й є приклади, що й ми, українці, одушевлялись та посилали пару доларів на народні цілі до старого краю, але того всього ще не досить. Ми мусимо старатись про це постійно, постійно збирати датки на таку ціль і при всякій нагоді поширювати думку про потребу такої народної каси для нас. В кожному українським домі, в кожній крамниці і готелі, ба навіть в церквах могли б бути маленькі скриньочки для збирання пожертв на ту святу ціль. Крім того, наша організація, Український Народний Союз, повинна спричинитися до того і кожний член повинен давати на ту ціль бодай один цент місячно. Так роблять, наприклад, словенські і польські організації. Уряд Союзу повинен піддати цю справу під голосування всіх членів, і можна мати впевненість, що вони радо на це погодяться.

Браття! Нас в Америці тепер 200 до 300 тисяч. Якщо б лише десята частина з того, тобто 20 тисяч людей пожертвували місячно одного цента, ми зібрали б місячно 200 доларів, а за рік 2,400 доларів. Скільки то доброго можна б зробити за ці гроші! Лише до діла, браття, не спить, просніться та пізнайте, що ми не найгірші й що нас не мала горстка, а понад 30 мільйонів, отже майже половина стільки людей, скільки живе в цілих З'єдинених Державах. Ми можемо, ми повинні, ми мусимо мати свою власну українську країну, в якій не німець, не москаль, не поляк і не маляр, але українців буде панувати. А коли здвигнемо велику і вільну українську державу, без холопа і без пана, тоді не будемо тинятись по заморських країнах, мов ті сироти бездомні, але вернемо назад до нашого українського краю, до нашої української хати, бо в своїй хаті своя правда і сила і воля! Лише до діла, Браття!”

Таке було організаційне, громадське та ідейне й політичне обличчя Українського Народного Союзу в минулому, вже на переломі попереднього сторіччя. Найбільшим недомаганням кожного нового покоління можна б вважати те, що воно того минулого не знає і ним не інтересується. Автор цих рядків, коментуючи в „Свободі” наради Крайової Ради Українського Конгресового Комітету в жовтні 1953-го року, завважив, що, прислухаючись цим нарадам, малося враження, що чи-

тається „з пожовклих листків” те, що писала „Свобода” 40, 50 і більше років тому. Маленький приклад: найбільшою „новістю” в громадському житті наших днів можна б вважати систему Народного Фонду, прийняту на Конгресі Американських Українців в 1949 році і — до речі — запропоновану головою УНСоюзу п. Дмитром Галичим. Прочитайте наведений вгорі заклик про потребу „народної каси”, і маєте концепцію теперішнього Народного Фонду перед півсторіччям. Тому то, не є жадною фразою, що власне Український Народний Союз був початком і базою українського спільнотного життя в цій країні та його синонімом, не є пустою фразою й ті назви, які йому нарід надав: „Українська заморська твердиня”, „Батько-Союз” і т. п., без уваги на те, чи це кому подобається, чи ні. Український Народний Союз був без сумніву тим математичним опертям, на якому поставлено Архімедову підойму української національної свідомості й активності.

В ЗМАГАННІ ДО МЕТИ

Дальший розвиток Українського Народного Союзу в минулому, отже від початку нашого сторіччя, це вже свідоме й послідовне змагання до точно визначеної мети. Воно, що є вірним віддзеркаленням таких же змагань українського народу на рідних землях, мало теж свої численні етапи та стадії розвитку, воно теж повне бурхливості й боротьби, повне успіхів і невдач, але репрезентована УНСоюзом велика ідея українського національного відродження завжди перемагала, гоїла рани з віднесених невдач та додавала до успіхів все нові й нові. Зайво було б над ними зупинятись. Вони списані і зафіксовані у згадуваних вже в цій статті джерелах. Для загальної орієнтації організаційного розвитку самого Українського Народного Союзу, подаємо коротку таблицю конвенцій УНСоюзу та кількості членів і висоти загального майна, поданих в конвенційних звітах. В таблиці подаємо порядкове число конвенції, рік, місцевість, кількість членів та суму майна.

Ч. пор.	Рік	Місцевість	членів	Майна (дол.)
1	1894	Шамокін, Па.	439	220.35
2	1895	Олифант, Па.	439	605.60
3	1896	Кармел, Па.	587	756.96
4	1897	Мейфілд, Па.	1,019	2,944.93
5	1898	Шенандоа, Па.	1,593	5,688.57
6	1900	Пітсбург, Па.	3,067	10,184.40
7	1902	Джерзі Ситі, Н. Дж.	3,384	14,252.19
8	1904	Шамокін, Па.	5,875	17,993.34
9	1906	Скрентон, Па.	7,888	23,705.34
10	1908	Филадельфія, Па.	8,795	46,071.26
11	1910	Клівленд, Огайо	14,430	100,388.96
12	1912	Вилкс Бері, Па.	14,917	140,530.87
13	1914	Воффало, Н. Й.	25,335	261,729.46
14	1917	Гарисбург, Па.	11,891	432,012.56
15	1920	Филадельфія, Па.	12,237	586,317.98
16	1925	Рачестер, Н. Й.	18,195	1,334,415.47
17	1929	Ньюарк, Н. Дж.	21,286	2,191,786.65
18	1933	Дітройт, Міш.	20,702	3,514,382.35
19	1936	Вашингтон, Д. С.	30,335	4,489,305.96
20	1941	Гаррисбург, Па.	38,167	5,926,167.04
21	1946	Пітсбург, Па.	45,720	8,412,029.14
22	1950	Клівленд, Огайо	56,983	11,167,057.09

З кінцем жовтня 1953-го року, отже напередодні 23-ої конвенції, що має відбутися у Вашингтоні, Д. С., з кінцем травня і початком червня 1954-го року, УНСоюз мав 15,159,026.86 доларів майна.

За цими циферними даними про розвиток УНСоюзу криється бурхлива історія американських українців, насичена боротьбою і творчістю, невдачами і успіхами. Успіхи збільшували його, а невдачі гартували та спонукали до ще більших зусиль.

ДЕСЯТИРІЧЧЯ УНСОЮЗУ

Своє десятиріччя, отже свій перший ювілей, відзначав УНСоюз, а з ним і зорганізована американсько-українська спільнота, під час восьмої з черги конвенції, що відбулася в днях від 30-

го травня до 2-го червня 1904-го року в Шамокіні, Па. В ці ювілейні святкування входив маніфестаційний похід по місті та ювілейний концерт. Для порівняння з теперішніми американсько-українськими імпрезами варто зачитувати дещо з опису тих ювілейних святкувань, надрукованих в „Свободі” з 9-го червня 1904 р. Про похід там сказано:

„Вже десять років минуло, як маленькі братства в Шамокіні і Мт Кармелі заснували Український Народний Союз. І так, як мала, слабосильна дитина під опікою батьків росте, набирає сил і розуму, так і Союз, під опікою щирих патріотів, за тих десять років виріс та набрав сили. А силу Союзу і силу українців бачили ми в торжественному поході на конвенції в Шамокіні. Кожному, хто бачив ту парад, росло серце і кожний був гордий з того, що він — українець... Вже о год, 8-й ранком 30-го травня почали збиратися біля церкви українські братства, а о год, пів до дев'ятої з'єдналися з американськими товариствами і вишикувались у величавий похід. На самім переді йшла міська поліція, а за нею поліція вогневої сторожі. Далі машерували ветерани з еспанської війни з крісами на раменах. Попереду їхав їх старшина на коні, за ним прапорщик і оркестра... Далі йшло п'ять відділів вогневої сторожі. Всі були в червоних сорочках, в руках мали квіти. Поміж відділами коні тягнули пожежні машини, також прикрашені квітами. За ними машерували відділ редменів (індіан). Вони представляли червоних людей, які перші замешкували Америку. Кожний з них тримав в руці відкриту червону парасоло. На чолі цього відділу їхав старшина, що його називають „Вільний Орел”. Він сидів на білому коні, сам був у білому одязі, на плечах мав крила, а на голові шапочку з пер. Тепер йшли українці. Перше було братство Кирила і Методія, яке заснувало Союз. Попереду братства їхав на гарному коні п. Талпаш. Аж любо було дивитися на нього, так гарно виглядав, наче козак із Запорізької Січі. За п. Талпашем несли новий прапор Союзу і два американські прапори. Друге було братство Тараса Шевченка. Попереду їхав старшина п. Колодій на коні, а за ним прапорщик. Третє йшло братство св. Петра і Павла, з церковними хоругвами і оркестрою. Опісля братство св. Дмитрія і братство св. Михайла. Всі ці братства були з Шамокіну. За ними йшли три братства з прапорами і оркестрою з Мт. Кармел. За братствами їхали в каричах делегати. На кінці походу йшли ветерани Громадян-

ської війни з палками, а їхні сини з крісами. Всіх людей було понад 6,000. Пригравало дев'ять оркестр. Погода була прекрасна, а українці вперше показали світові свою силу, свою зорганізованість... Після паради всі братства удалися до церкви, де відправлено торжественну Службу Божу та посвячено новий прапор Союзу. За кумів були всі делегати. При цьому о. Струтинський виголосив гарну промову, закріплюючи всіх до єдності і згоди, до братньої любови і до праці для добра України-Руси...”

Кульмінаційною точкою тих перших ювілейних святкувань УНСоюзу був концерт на закінчення конвенції. Його так описує очевидець в „Свободі”:

„Ювілейний концерт відбувся по конвенції в четвер 2-го червня (1904 р.) ввечері в найбільшій залі місцевого театру. Щоб почути нашу пісню, прийшло на концерт, крім українців, багато американців. На початку концерту виголосив д-р Ардан промову по-англійськи. Він сказав, що неволя й нужда вигнали волюбний нарід український з рідного краю в Америку, і нарід наш, працюючи тут, вчиться і розвиває свої вроджені здібності, користаючи з волі, яка тут панує. Але тому, що до Америки емігрують тільки найбільшні люди, то американці, не знаючи ані української історії, ані культури, судять по імгрантах весь український нарід. Тим часом, такий осуд несправедливий. Українці — це великий нарід, що нараховує понад 30 мільйонів душ, має свою довголітню історію і культуру. Щоб дати американцям бодай слабе поняття про одну ділянку духової творчости українського народу, члени Союзу, з нагоди десятиї річниці його заснування, дають оцей концерт... Опісля хори під проводом о. Стефановича та п. Стеткевича відспівали різні пісні. В хорі співало 70 осіб... Дуже гарна була „Молитва”, яку відспівав хор малих дітей на чотири голоси. Маленькі діти своїми тоненькими голосочками молять Господа Бога, щоб спас Русь-Україну. Аж слези ставали в очах на вид тієї дрібноти, яка й не була в своєму краю, а все таки тягне її туди, де наша вітчизна, де Русь-Україна... Другою дуже гарною піснею, яку відспівав мішаний хор, була „Вулиця” (Ф. Колесси). Кожний, хто почув ту пісню, пригадав собі рідний край, кожному забилося скоріше серце, а думки кожного полинули в рідне село, на вулицю, де під вербами, в масву чудову ніч, парубки й дівчата разом веселяться, співають... Дуже гарно випали пісні Лисенка „Ой Дніпре мій, Дніпре” — баритонове сольо Панасевича, Нижанковського „Нова Січ”, Лисенка „Ой

пуцу я кониченька", Вахнянина „Урра у бій", Копка „Мій край — мій рай", фортепіанові сольо і деклямації..., а головню Шевченка-Вербицького „Заповіт". На закінчення відспівав хор „Ще не вмерла Україна" та „Май кон-три", а всі гості піднеслися з місць, щоб віддати честь нашому народно-му гимнові... Пісні наші сподобалися всім, а вже найбільше американцям, які напевно подумали собі, який то славний мусить бути нарід, що такі гарні пісні має, які то ті українці великі патріоти, коли так люблять свою вітчизну. По концерті відбувся комерс, на якому було багато запрошених аме-риканців. Вони дуже хвалили україн-ців, як чесних людей та великих пат-ріотів, і казали, що коли українці бу-дуть в Америці такі, як у Союзі, то на-дійде час, що виберуть українця пре-зидентом З'єдинених Держав.."

Тоді теж чи не вперше заговорила про українців, як нарід, і американсь-ка преса. Між наведеними в „Свободі" голосами тієї преси читаємо:

„Свободолюбні українці закінчили вчора наради свого Народного Союзу концертом в залі опери. Публіка була численна, між нею найліпші музики міста, і всі вони милувались українсь-кою пісню та були очаровані нею. Для багатьох українська музика була відкриттям. Глибиною почувань вона перевищує музику багатьох інших на-родів і має в собі якийсь смуток і ба-жання, які віддзеркалюють природу цього волелюбного народу, що так дов-го бореться за свою волю і з якого численні приїхали до Америки, щоб за-знати тутешньої волі та стати найліп-шими громадянами нашої країни.."

Ці короткі описи є тільки одним з численних доказів тієї рішальної ролі, яку відіграв Український Народний Союз вже в першому десятиріччі свого існування не тільки для американсь-ких українців, але й для українсько-го народу та його змагання.

УНСОЮЗ У ДРУГОМУ ДЕСЯТИРІЧЧІ

Можна б написати грубезні томи книг про дальший розвиток, працю й боротьбу Українського Народного Со-юзу, що охоплювала щораз нові ділян-ки, поширювалась своєю формою та поглиблювалась своїм змістом. Але в цьому другому десятиріччі заснуван-ня УНСоюзу спостерігається вже дея-ку переоцінку вартостей та деяку змі-ну в наголошуванні поодиноких справ. На одне з перших місць, крім органі-

заційних та внутрішніх американсько-українських справ, тепер з кожним ро-ком щораз більше виступають справи „Старого Краю", а шпальти „Свобо-ди", органу УНС, щораз більше за-повнюються звітами, описами та голов-но безконечними виказами пожертв на цілі вже тоді воюючої соборної Украї-ни.

Зоротка характеристика поодиноких конвенцій з того часу, взята із конвен-ційних звітів або редакційних комен-тарів „Свободи", дасть загальне уя-влення про цей розвиток. Дев'яту з чер-ги конвенцію УНС, яка відбулася в червні 1906-го року в Скрентоні, „Сво-бода" коротко характеризує:

„Треба зазначити, що всі делегати, які брали участь в цій конвенції, були люди свідомі, розумні, люди серйозні, що прийшли на конвенцію не для сво-їх особистих амбіцій або баламут, але для того, щоб найліпше спричинитися до розвитку своєї організації... Між важливими увагами тієї конвенції тре-ба згадати: Замість дотеперішньої по-стійної місячної вкладки до Союзу по 70 центів, ухвалено розмет. Посмерт-не Союзу піднесено з 600, згідно 900, на 1,000 доларів, при чому біднішим та самотнім дано можливість записы-ватись на половину посмертного, себ-то на 500 доларів.. Створено при Со-юзі постійний Народний Фонд. На Во-йовий Фонд в Галичині ухвалив Со-юз із своєї каси 100 доларів. Рішено приймати до Союзу теж канадійських українців. За офіційний правопис для Союзу і „Свободи" прийнято без одного голосу спротиву такий право-пис, якого вживають у всіх українсь-ких школах, книжках і часописах, себ-то фонетичний правопис... Ця конвен-ція була реорганізаційною конвенцією, що поставила Союз на тривких осно-вах і запевнила йому будучність.."

Чергова, десята конвенція УНСою-зу, що відбулася у Філадельфії в лип-ні 1908-го року, замітна тим, що тоді рішено зорганізувати Молодечий Со-юз, куплено та рішено розбудувати друкарню „Свободи", рішено обрати комітет, який опрацюван би „Буквар" і „Читанку" для потреб українських дітей і шкіл в Америці та низку ін-ших постанов. Ця конвенція ухвалила протест „проти всіх гнобителів укра-їнського народу в старім краю і тут на чужині". Першим почесним членом УНСоюзу та духовним покровителем обрано першого американсько-україн-ського єпископа Сотера С. Оргинського, а між пожертвами на різні народні ці-лі, ухвалено одногласно вислати 200 доларів на допомогу для Івана Фран-ка, що „присвятив все своє життя для

праці над освідомленням свого народу".

Чергова, десята конвенція УНС, що відбулася у вересні 1910-го року в Клівленді, вже проходила під знаком назріваючих нових труднощів і перешкод, переважно внутрішнього порядку. Союз тоді ще задержав назву „руського”, але це вже була тільки традиційна форма, бо на ділі вже все проходило під знаком розбудженого українства. Правда, боротьба з москвофільством і кацапнею ще продовжувалася, але це вже не була „внутрішня боротьба”, як радше боротьба з керованим і веденим за російські рублі агресивно-імперіалістичним московським фронтом, що скривався під плащем православ'я. Народний Союз є в тому часі безспірним авторитетом і лідером українства. А коли з кінцем серпня приїхав на відвідини до З'єдинених Держав Галицький Митрополит Андрей Шептицький, то в ньюоркському порті привітав його „іменем американських українців” голова Народного Союзу п. Д. Капітула. Все ж таки на самій конвенції заіснувала подія, що була віддзеркаленням тодішньої боротьби за впливи і що в більшій або меншій мірі має свої наслідки і сьогодні. На тій конвенції винесено ухвалу, щоб змінити назву „Руський Народний Союз” на „Греко-Католицький Руський Союз”. Рішення винесено під впливом єпископа Сотера Ортинського, що був на тій конвенції головою Статуткової Комісії і настоював на такій організації, яка була б підпорядкована кожноточасному єпископові. Дальші постанови в тому відношенні включали, що делегатом на конвенцію може бути тільки греко-католик і що кожний член Союзу має обов'язково йти до великодньої сповіді. Після цієї конвенції почала назрівати затяжна і — як це видно ясно з перспективи пізнішої історії — зайва боротьба за церковні і світські впливи в народному житті. Союзіві почало загрожувати розбиття, боротьба почала загострюватись, радикалізуватись. В тій боротьбі головна роль припала силою факту організації УНСоюзу „Свободі”, яка всіма силами намагалась не допустити до розбиття та злагіднювати антагонізми. Характеристична під тим оглядом редак-

ційна стаття: „Камо грядеши”, надрукована в „Свободі” з 13-го жовтня. В ній сказано багато чого такого, що не втратило своєї актуальності й сьогодні, і тому наводимо її уривками. Там написано:

„Споконвіку найбільшим нашим народним прокляттям була незгода. Незгода і роздори князів розбили нашу славу і могутню державу на десятки дрібних князівств, незгода і роздори князів були причиною, що люта татарська орда знищила нашу самостійність над річкою Калкою. Ця сама незгода промостила шлях на Київ польським грабінниками, вона то зламала силу народу... Ця незгода, що стала справжнім нашим прокляттям, зависла над цілим нашим життям, в'їлася вже так в нашу кість і кров, що стала майже однозначною з поняттям українця. І сьогодні, де зійдеться чотири українці, там можна безпечно покласти свою голову в заклад, що кожний з них належить до іншої „партії”. Це вже інша річ, чи він розуміє, чому належить до тої, а не до іншої „партії”, чи він дійсно передумав те, в що нібито вірить, чи клич, які голосить, голосить з переконання. Такими „дрібничками” у нас не бавляться... І тому то в нас виходить таке, яке під цю пору переживає американська Україна... Візьмімо тільки під увагу факт: чи вийде з того яка користь для американської України та українського народу, коли розіб'ється Народний Союз, коли замість одної, сильної організації, постане три або чотири дрібненьких, слабких? Здається, на це питання не може бути двох відповідей. Ми знаємо, що ми слабі, відірвані від рідного кореня, оточені морем чужинців, тільки в єдності зможемо задержати свою народність, свою віру. Ми знаємо, що „згода буде, а незгода руйнує”, що в'язку прутів і найбільший силач не переломить, хоч кожний прут зокрема потрапить зламати мала дитина, а однак, що ми діємо? Відкидаємо науку, яку дає нам наша історія, топчемо ногами найздоровіший розум, йдемо наперекір простій логіці...”

Ця стаття була написана з думкою втихомирити та злагіднити масовий спротив членства УНС проти „перебрання Союзу полами”. Стаття заспокоює, що єдиним і рішальним господарем Союзу є конвенція, отже народ, і тому Союз буде такий, якого народ захоче. Проте, після конвенції з частини відділів і членів УНСоюзу був створений „Новий Союз”, або „Союз ч.2”, теперішній Український Робітничий Союз. Дещо пізніше, в 1911 ро-

ці у Філадельфії засновано Союз Руських Греко-Католицьких Церковних Братств „Християнська Любов” в Америці, теперішнє „Провидіння”. Заснував цю організацію єпископ Сотер Ортинський за намовою тих самих дорадників, які раніше дораджували замінити назву УНСоюзу на Греко-Католицький Союз. Її засновано зараз після конференції з адвокатами, під час якої виявилось, що зміна назви УНС не може бути переведена, як протизаконна. Тоді теж єпископ Ортинський виступив з членів УНСоюзу.

На черговій, двадцятій конвенції, що відбулася у Вилкс Бері, Па., у вересні 1912 року, на якій делегати „поділилися на два табори, зовсім так, як у якомусь парламенті: з одного боку — праве крило, з другого — ліве”, та на якій „була благородна конкуренція”, все ж таки „обидві фракції змагали до одної мети: поставити свою організацію на народнім ґрунті”. Так її і поставлено, й на тому „народньому ґрунті” вона залишилася до сьогодні і думас залишитися на майбутнє.

Характеристичний для тієї конвенції виступ „делегата центральних товариств з Галичини”, д-ра Семена Демидчука, який в своєму привіті від тих товариств для американських українців говорив:

„Дорогі земляки! Від Кавказу до Карпат, від Дону, Дніпра до Сяну, на всім великим просторі лунає клич, що лучить велику нашу націю в одну сім'ю, а це клич: самостійної України. Цей клич відбивається гомоном від наших гір і летить ген аж за море, куди сотки тисяч наших братів пішли шукати кращої долі, — до вільної американської землі; він запалює їхні серця до тієї спільної ідеї і спонукує їх, хоч і на чужині, до свого національного життя. І нема ніякої події в старім краю, яка не знайшла б відгукону між американськими українцями... І навпаки, всі прояви національного життя американських українців стають предметом дискусії в матірнім краю... Користаючи з доброї нагоди, а то 12-ої головної конвенції Народного Союзу, нашої найстаршої і найповажнішої організації, рішили наші організації вислати до Вас, дорогі земляки, свого делегата та скласти Вам привіт...”

Що сталося з назвою „Греко-католицького Союзу” і які були її результати? Вияснення того подибуємо в зві-

ті голови УНС, п. Д. Капітули, на конвенції у Вилкс Бері. Він твердив, що ухвала із зміною назви організації „наробила великих заколотів та роздорів вже таки на конвенції, а ще більше після конвенції, так що навіть самі делегати, які на конвенції голосували за зміною назви, почали виступати проти неї, коли повернулися додому”. Далі в звіті сказано: „В той самий час так звані поступовці почали всіми силами розбивати нашу організацію, почали відтягати від неї цілі відділи, забирати відділові каси та все це горнути до своєї, в той час починаючої організації „Союз ч. 2”. Наших членів вони найбільше дурили тим, що кричали: виступайте з попівського Союзу, а вступайте в члени свого старого Союзу, що його ви мали до 11-ої конвенції. Другі, знову, домагалися якнайкоршої зміни назви, і так настала велика боротьба...” А з самої „греко-католицької” назви Союзу все одно нічого не вийшло, бо правний дорадник Союзу, адвокат, „заявив рішуче, що після зобов'язуючих тут прав, ухвала щодо зміни назви і чартеру є неважна і тим самим зміни не можна перевести...” Так її і не переведено, але відповідна ухвала на конвенції спричинилася — як уже сказано — до того, що, крім Народного Союзу, поставило ще два інші: „Союз ч. 2”, пізніший Український Робітничий Союз, та теперішнє католицьке „Провидіння”. Постановлення тих двох нових організацій створило нову ситуацію, яка не залишилась без впливу на дальший розвиток американсько-української спільноти, і хоч, з одного боку, закривала її, то з другого коштувала їй багато витраченої енергії на внутрішні суперечності. При цьому треба ствердити характеристичне не тільки для тодішніх, але й для кожноточасних українських обставин явище: нові організації могли виправдати своє постання та існування, якщо б вони, разом з Українським Народним Союзом, були пішли „в народ”, здобували та охоплювали його організаційно та допомогли вести ту піонерську всебічну працю, яку вів Народний Союз. Поле для праці було велике, бо тоді, на початку другої декади нашого сторіччя, на кількості тисяч українців в Америці,

в Союзі все ще було тільки не повних 15 тисяч. Тим часом нові організації постали не з потреб української спільноти, але з конкуренційних мотивів, чи радше на тлі конкуренції, що розвинулася переважно з особистих мотивів. Тому теж і організаційна праця — іншої вони майже не вели — відносилася в тому часі не так до організаційного охоплення незорганізованих ще українських мас, як радше до „відбирання” вже зорганізованих членів УНСоюзу. Піонерську роботу під кожним оглядом продовжував Український Народний Союз, виконуючи рівночасно роль центральної репрезентації американських українців. Тільки для характеристики праці Українського Народного Союзу в тій другій декаді його існування, отже в рр. 1904-1914 рр., наведемо один інтересний звіт.

На конвенції УНСоюзу, що відбулася у Вилкс Бері, Па., в 1912 році, вибрано Просвітню Комісію і надано їй відповідні повноваження для ведення й керування громадською працею УНСоюзу в найширшому засягу. Звіт тієї Просвітньої Комісії УНС, надрукований в „Свободі” з 29-го січня 1914-го року, говорить сам за себе. В ньому подано:

ВИДАВНИЧІ ЗАХОДИ

„Свого часу вислала Просвітня Комісія УНС свого відпоручника по американських колоніях; та вкортці виявилось, що один відпоручник не зможе об'їхати всі колонії на час, щоб до нового року зібрати відповідне число членів для „Американської Просвіти”. Йшло нам головню про те, щоб Просвітня Комісія ближче зіткнулась з ширшими масами нашого народу, а з другого боку, щоб зорганізувати членів для Т-ва „Просвіта” в Америці.

Чим ширше закроюється праця, тим більше часу, трудів та коштів вимагає її здійснення. Як з дитини, поки виросте дорослий чоловік, або з малої жолуді, заки виросте великий дуб, треба багато часу, так і з Просвітньою Комісією та її працею. Проте, Просвітня Комісія не тільки не припинила своєї праці й не тільки постійно працює тут, в Америці, але й в старім краю найвизначніші товариства та люди стали в ряди наших робітників.

Ми думали, що до нового року збереться в Товариство „Просвіти” бодай 5 тисяч членів, а тут, не зважаючи на щирі заходи наших відпоручників та Просвітньої Комісії, ми могли зібрати заледве 2 тисячі. Мимо того,

Просвітня Комісія починає з новим роком видавати щомісяця „просвітні книжечки” для членів „Американської Просвіти”, а для молоді почала видавати газетку з образками; далі працюватиме над видавництвом популярних книжечок та відчитів. Відчити постійно надходять до Просвітньої Комісії і вкортці почнемо їх друкувати; ждемо тільки на надіслання образків до відчитів. Також пригтовляється видання популярних книжечок з різних ділянок науки.

На 100-літній ювілей народження Т. Шевченка вже друкується книжечка про великого нашого поета.

Щодо шкільних справ, то буквар до друку вже приготований, але з друком Просвітня Комісія здержиться ще, а то з тої причини, що найновішими часами заведено цілком нову систему в навчанні читання. Перша і друга частина читанки для американсько-українських дітей і шкіл є в підготовці й після закінчення підготовки буде видрукувана. Для дітей, як уже згадувано, починає Просвітня Комісія видавати від українського нового року місячну ілюстровану газетку, а коли число передплатників збільшиться, то постарасьмося видавати газетку для дітей частіше.

Щодо видавництва загальних книжок, то можемо поділитись доброю новиною, що, при допомозі Просвітньої Комісії, п. Юл. Ващинський видав уже перший том своєї історії Руси-України в Америці і вкортці надішле замовлений транспорт книжок. З другого боку, при допомозі Просвітньої Комісії та Українського Інформаційного Комітету у Львові, п. Рафалович, один з найбільших покровителів Руси-України, хоч не українець, видав історію України англійською мовою. Отже, дві найбільш пекучі для нашого життя справи вже поладжені при допазі та заходами Просвітньої Комісії.

Коли Просвітня Комісія підготує в більшій частині матеріал до друку, крім місячних книжечок і газети для дітей, вона почне систематичне видавництво на ширшу скалю популярних наукових книжечок. Рівночасно Просвітня Комісія візьметься до щирої праці над організацією Американсько-Канадійської Руси-України.

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КЛЮБІВ „СІЧ” І ЧИТАЛЬНІ „ПРОСВІТА”

Перше ми мусимо більше піддержати закладання просвітніх читалень, разом з клубами. До цього часу в таких місцевостях заложено просвітні клуби і читальні: в Шикаго існує і дуже гарно розвивається клуб з просвітньою читальнею. Він має 6 кімнат, більярд, читальню і бібліотеку, драматичний гурток, хор, руханкове товариство

„Січ” і нараховує 100 членів. Заложений в Нью Йорку клуб має два більярди і розвивається дуже гарно. Клуб з читальнею „Просвіти” і з більярдом, заложений в Питсбургу, теж розвивається знаменито. В Скрантоні при „Новім Союзі” існує клуб на взір шिकाгівського і розвивається добре. Цими днями закладається клуб з читальнею „Просвіти” в Оліфанті та інших місцевостях.

Заложення тільки кількох клубів могло б не одному здаватися, що це — справа не значна і малої ваги. Однак, найважливіше те, що зроблено початок і ми певні, що в короткому часі ціла Америка вкриється подібними клубами та читальнями „Просвіти”. В кожному новому ділі найтяжчий початок, найтяжче зрушити камінь з місця, але, зрушивши його, це вже легка справа кинути його далі. Так само і в народній праці найтрудніше переконати людей, що якась справа потрібна, а коли вже люди переконаються, то самі поведуть добре діло далі... Ми певні, що клуби з просвітніми читальнями — це єдиний можливий спосіб для вдержання читальень по наших колоніях в Америці... Завданням таких клубів є не тільки просвіщати, але й давати своїм членам розумну розвагу. Для того ми надрукували книжечки: „Як провадити забави в клубах” та „Забавні, смішні деклямації і монологи”. Клуби ці повинні бути не тільки вогнищем культури і осередком для молоді, але й стати товариством дружнім, братерським, де член члена морально і матеріально спомагає би. Тому в статуті клубів і читальень ми внесли параграф, що обов'язком кожного члена клубу є старатися всіма силами знайти роботу для тих членів, які випадково залишилися без праці. Крім того, кожний член платить місячно по 5 центів на запомоговий фонд для тих членів, які були б в матеріальній потребі... Просвітня Комісія хотіла б з часом витворити з тих клубів, сполучених з читальнями, інституції вроді американських УМСА... В старім краю „Січі” і „Читальні” мають цілком інші потреби і завдання, ніж тут, в Америці, тому то й ми будемо їх у відповідний спосіб закладати і вести... Вкортці Просвітня Комісія проголосить відповідний заклик до молоді в справах „Читальень” та „Клубів”.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНА

Просвітня Комісія поставила собі за цілє zorganizувати Американську Україну теж і на полі політичному, постаратись за те, щоб при кожному клубі і читальні заложити школу синтезів, в якій хтось з відповідних людей вчив би членів, як стати американсь-

кими громадянами. Це справа величезної ваги...

До цього часу Американська Україна жила не тільки майже зовсім окремим життям від старого краю, але й поодинокі громади на цій землі не мали між собою відповідного зв'язку... Ані старий край, ані ми тут про себе нічого не знали, не інтересувалися одні одними. Щойно створення Українського Народного Союзу та заснування при ньому Просвітньої Комісії створило течію нового життя та поклало передумови до єдності не тільки між самими американськими українцями, але й між ними та українцями в старім краю і в інших заморських країнах... Тепер вже настала пора, щоб з представників усіх наших товариств в Америці заснувати відповідний центральний комітет. Завданням такого Центрального Українського Народного Комітету на американській землі було б: 1) Створення політичної організації; 2) Налагодження тісних зв'язків з політичними організаціями нашої старої вітчизни по обох боках кордону, себто в Галичині і Наддніпрянській Україні; 3) Ікформування американської преси про історію нашого народу і про наш нарід взагалі, про його життя та змагання; 4) Закладання політичних клубів в Америці для здобуття політичного значення і впливів у нашій новій батьківщині; 5) Влаштування політичних віч, свят тощо.

СПРАВИ ЕКОНОМІЧНІ

Залишилась ще одна праця для Просвітньої Комісії, яку вона давно має на думці, але якої до цього часу не могла розгорнути на ширшу скалю. Це є справа, що відноситься до економічного і господарського життя наших громад. Маємо закладати по всіх наших громадах позичково-будівельні банки, до заснування яких не потрібна майже жадного капіталу, а тільки бодай одного інтелігентного чоловіка, який умів би вести дуже просту систему банкових книжок. Система цих банків полягає в тому, що люди сходяться, вибирають з-поміж себе голову, касира і фінансового секретаря. Комітет цей інкорпорує себе у відповідних властях на суму, наприклад, 500,000 доларів. Сума, на яку інкорпорує себе таке банкове товариство, вільна від оплати, отже кошт інкорпорації дуже малий. Після інкорпорації дотичний уряд продає акції-шери в той спосіб, що кожний член купує акцію за 100 доларів, а платить 25 центів тижнево до каси. Можна купувати по більше акцій і платити тижнево по 25 центів від кожної. Ці зложені членами-акціонерами гроші позичає банк на т. зв. першу гіпотечку-моргедж, але тільки на нерухому власність. Якщо гроші позичає нечлен, то він відразу стає чле-

ном банку, бо, крім процентів, повинен вплачувати до каси тижнево по стільки кводрів, скільки соток позичає в банку... Отже, як бачите, такі банки дуже піднесли б ощадність серед наших людей і значною мірою спричинилися б до піднесення добробуту та набування нерухомої власності, як лоти, дома, фарми і т. п.

Але на тім не можна зупинятися і треба розгорнути економічну працю ширше. Така праця полягає у: 1) Заснуванні еміграційних домів в найголовніших портах; 2) відкритті бюро посередництва праці як при еміграційних домах, так і в кожній громаді; 3) відкритті правової канцелярії; 4) відкритті бюро пересилки грошей та агенції корабельних карт; 5) заснуванні української книгарні, щоб постачати духову поживу для всіх наших людей по цілій Америці; 6) розбудові стипендійного фонду, з якого вже виплачено сім стипендій та плянується виплату інших..."

З цього звіту Просвітньої Комісії Українського Народного Союзу виразно видно, яку всебічну працю та яку роллю сповняв тоді УНС, охоплюючи і розвиваючи практично всі ділянки українського народного життя. Український Народний Союз був тоді й теперішнім Українським Конгресовим Комітетом, і Допомоговим Комітетом, і Господарською Радою, і Шкільною Радою, і Просвітою, і Рідною Школою, і центральною репрезентацією назовні, і головним промотором всього нашого громадського життя. Проте, з пропозиції створити Центральний Український Народний Комітет бачимо, що УНСоюз вже тоді не монополізував всієї праці і всієї репрезентації виключно для себе, хоч мав на це всі права і можливості, але брав під увагу наявність інших організацій і створював такі форми, які вможливлювали б найширшу працю і співпрацю для всіх. Тієї своєї політики, часом з некористю для себе самого, як організації, але з користю для загальної української справи, тримався Український Народний Союз в дальшому своєму розвитку, практикує її й сьогодні.

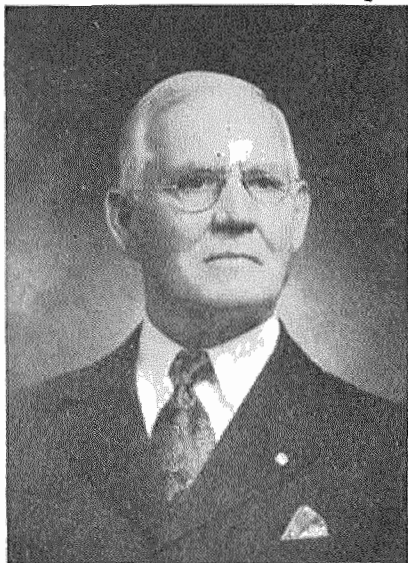
КРИЗА

Найбільшу кризу пережив УНСоюз в 1914-ому році на і після 13-ої конвенції, яка відбулася на початку вересня 1914-ого року і на якій офіційно змінено назву з „Руський Народний

Союз" на „Український Народний Союз". Причиною тієї кризи була реформа, яка полягала у введенні модерної системи забезпечення і зобов'язання всіх членів платити місячні вкладки на підставі т. зв. „нешенел фратернал конгрес тейбл оф морталиті", себто відповідно до віку кожного члена. Головна причина, що примусила головний уряд і конвенцію УНС прийняти цю реформу була та, що асекураційні власті різних стейтів, в яких УНСоюз мав свої відділи і своїх членів, зажадали категорично, щоб Союз мав у себе вимагану законом асекураційну систему. Асекураційний закон вимагав тоді, як і тепер, щоб кожна запомогова організація, яка забезпечує своїх членів на посмертне в різних стейтах, мала в своїх фондах таке майно, яке давало б можливість оцінити грамоти всіх членів не нижче від 100%. Тим часом, оцінка грамот членів УНСоюзу в тому часі була така, що резервовий фонд, який мав тоді значення посмертного фонду, виносив тільки 101,406.23 дол., хоч для мінімальної оцінки грамот повинен був становити 595,351.06 дол. Отже, бракувало 493,944.83 дол. Після реформи між членами, головно старшими, виникло велике обурення, бо на підставі нової системи члени мали платити вкладку не від того віку, в якому приступили до Союзу, а від того, який вони мали в часі переведення реформи, себто в 1915-ому році. Проти Союзу почалася страшна агітація конкурентних організацій, які твердили, що така реформа не була потрібна, хоч опісля й вони самі мусили її перевести. Все ж таки втрат зазнав тільки УНСоюз, і його членство після тієї конвенції, як це видно з таблиці, вміщеної на іншому місці, зменшилося тільки у відділі дорослих членів з приблизно 19,000 під час конвенції в Боффало, до приблизно 6,000, з кінцем того року.

Внутрішня криза УНСоюзу в нічому не зменшила його громадської і національної праці. Що більше, та праця з кожним днем посилювалась та набирала щораз ширших розмірів. На окрему увагу з діяльності УНСоюзу в тому часі заслуговує „Запомоговий фонд для голодуючих в Галичині", „Ювілейний дар для Рідної Школи", допомога „Соколам" і „Січам" та без-

ліч інших акцій, що їх вів тоді УНСоюз та його „славні члени” — як це тоді писалось у всіх закликах.



Дмитро Капітула

голова УНС в рр. 1908—1914 і
тепер голова Контрольної Комісії
УНСоюзу

В тому ж часі помітні дві головні політичні акції: одна проти Польщі у зв'язку з голодом та переслідуванням в Галичині, а друга проти Росії, у зв'язку із забороною відзначити 100-річчя народин Шевченка та іншими переслідуваннями. Замітний в цій акції протест УНСоюзу, висланий до президента З'єдинених Держав, Вудро Вилсона, у зв'язку із забороною відзначати Шевченківські роковини в підросійській Україні. В цьому протесті, датованому в Джерзі Ситі 20-го березня 1914-го року, дослівно сказано:

„Пане Президенте:

Дня 10-го ц. м. минуло 100 років від дня народження найбільшого українського поета Тараса Шевченка. Цей день — це велике національне свято 40-мільйонного українського народу, 35 мільйонів якого живе в південній європейській Росії, 4 мільйони в Австро-Угорщині (в провінціях Галичина, Буковина та північна Угорщина) і один мільйон в Америці. В день 10-го ц. м. готувались наші земляки по всіх своїх територіях якнайбільш торжественно відсвяткувати це велике національне

свято. Найбільше свято з офіційним характером мало відбутись в столиці нашої Батьківщини — в Києві, і в ньому мали взяти участь репрезентанти соборної України. Там міська Рада мала поставити із складок всього українського народу пам'ятник Поетові та влаштувати величаві походи по місті. Так само готувалися до свята наші міста: Полтава, Харків, Одеса, Кам'янець Подільський та інші. Та в останній хвилині російське міністерство заборонило всі ті свята, не подаючи жадних мотивів, а найвища церковна власть Росії, Синод, заборонила в день 10-го березня правити навіть поминальні Богослуження за нашого поета Тараса Шевченка. Отже свято Поета, який уродився біля Києва і могила якого також знаходиться біля Києва над Дніпром, святкуватимуть тільки наші земляки в Австро-Угорщині та емігранти в Америці, Німеччині і Франції. Проти такого нечуваного в культурному світі вчинку російського уряду заперестували всі опозиційні посли в російській Думі, а також українські посли в провінційному соймі австрійського краю Галичини — у Львові. У хвилину такого болючого удару для нашої національної гордості збоку варварського російського уряду мусить віднести свій голос протесту й мільйон українців, що живуть на вільній землі Вашингтона. Не маючи іншого способу заперестувати, передаємо оцей наш протест на руки Ваші, Пане Президенте З'єдинених Держав, і просимо ласкаво подати його зміст представникові Російської імперії при Білому Домі”.

Підписали цей протест „Американської України” члени головного Екзекутивного Комітету Українського Народного Союзу: Дмитро Капітула — голова, Семен Ядловський — фінансовий секретар, Олексій Шаршонь — касир та Михайло Угорчак — ректордовий секретар.

УНС У ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Найбільша внутрішня криза в Українському Народному Союзі припала й на час найбільшої кризи в світі: першої світової війни, проголошеної формально 28-го липня 1914-го року. І коли з першим стрілом цієї світової завірюхи український народ та його провідники почали інтенсивну мобілізацію всіх своїх сил та підготовку до використання нагоди й здійснення своєї вікової мрії — відновлення Української Держави, американські українці під проводом Українського Народного

Союзу не відставали й не залишалися позаду. „Свобода” точно реєструвала всі події на рідних землях, а 20-го серпня т. р. в ній проголошено таке повідомлення:

„Подасмо оцим до публічного відомства, що з ініціативи Головного Уряду Українського Народного Союзу засновано Комітет, який має зайнятися покликанням до життя Української Народної Ради, що обсягом своєї діяльності обніматиме З'єдинені Держави. Справа вибору УНРади, її місце осідку та засяг діяльності будуть обговорені докладно в Воффало на конвенції Українського Союзу, яка відбудеться від 7-го вересня ц. р... УНРада буде безпартійна, зглядно міжпартійна. Ціллю УНРади буде займатися всіми народними справами, передусім політичними, американських українців та нав'язати тісніші взаємини з нашими братами в старім краю... Тепер ми не маємо жадної вістки з рідного краю, але зараз по війні може відкриться теперішня заслона і наші брати скажуть до нас довго очікуване нами слово. Йдеться про те, щоб вони мали до кого сказати, аби була якась одна, спільна організація американських українців...”

Так і сталося. На конвенції УНСоюзу в днях 7-12 вересня 1914-го року, така Українська Народна Рада була створена, і хоч вона була виключним твором УНСоюзу, і хоч УНСоюз мав тоді важкі поразки з конкurentційними організаціями, а в своїй національній праці і політичній акції на користь визволення України практично міг без них цілком добре обійтись, проте він, керуючись, як завжди, вищим добром, доклав усіх зусиль, щоб до тієї Ради увійшли теж і представники інших організацій і в той спосіб створили справжню загальну репрезентацію. Всю, або майже всю працю виконував і далі УНСоюз.

Негайно після свого оформлення, Українська Народна Рада проголосила в дні 10-го вересня такий заклик „до українського народу в З'єдинених Державах”:

„Переживасмо тепер велику хвилину, яка може бути переломова в житті цілої Європи, а зокрема в житті 40-мільйонного українського народу. Теперішня війна в Європі може довести до повного перевороту в європейських державах; може дати почин, що народи, які стогнали досі в тяжкій неволі, будуть покликані до нового, самостійного, державного життя. Можуть пос-

тати по війні нові національні держави, а між ними й Україна. Самостійна Українська Держава — це мрія кожного свідомого українця... Терпів наш нарід польську неволю під Австрією, мадярську неволю під Угорщиною, але найтяжчу неволю терпів під Росією, бо там царі і їх уряди 260 років гнобили 35-мільйоновий український нарід, змагаючи до того, щоб його цілком знищити, як націю, а загарававши його рідну мову та вбивши в нім свідомість національної окремішності, віддати цей волелюбний нарід, давніший від московського, на поталу тому північному грабіжникові, разом з плодючими землями та великими земними скарбами України. І вже царський уряд та всі московські загорільці й наші яничари співали „вічную пам'ять” славному українському народові, а над широкими степами, де „кров ляха, татарина морем червоніла”, розпростер був янгол смерті свої чорні крила. Ту тяжку неволю наш нарід глибоко відчував та оплакував долю України в народних думах і піснях. Не диво, що в тих піснях нарід український співав, що московська неволю гірша від турецької, бісруменської. Але в останніх кількох десятках років український нарід, пробуджений великим Шевченком, кинув сльози та взявся до діла. Взявся кувати народну свідомість, ту твердиню, об яку мусять розбитися всі затії Московщини, що змагає до знищення України... Війна Росії — це війна за Україну. Це не є жадна тайна і з цим не криються ані російський уряд, ані його посіпаки... Проти варварської Росії стала Австро-Угорщина і Німеччина. Не за волю України пішли вони битись, але за свої інтереси... Ми, українці, де б ми не жили, не маємо причини бути приятелями ані Австрії, ані її союзниці Німеччини, бо в Австрії наш нарід з ласки Габсбургів терпів ляхську неволю... Проте, коли Росія буде побита, може прийти визволення України. Ми не є ворогами московського народу, тільки московської неволі, а усунення тієї неволі було б добром теж і для московського народу. Ми бажаємо йому тільки такої самої волі, як і собі... Коли ж би Росія перемогла, то це означало б ще більшу неволю для багатьох народів, зокрема для українського. Тому ми бажаємо Росії прогрі і розпаду: за Переяславський договір, потоптаний царями; за Полтаву, за гетьманів наших понижених, за зруйнування Січі Запорізької, за кості козацькі, на яких побудовано Петербург, за скрування душі — рідної мови нашої, за Сибір і тюрми, за сльози жінок і дітей українських, за сотні літ знущань і неволі...”

Зацитувавши Шевченків заповіт та Франкове: „Прийде час і Ти огнистим видом засяєш у народів вольних ко-

лі...”, маніфест далі звертається до американських українців такими словами:

„Чого ж Українська Народна Рада відзивається сьогодні до Вас, браття-українці в З'єдинених Державах? Не кличемо Вас: до зброї! — але до іншої допомоги рідній Вітчизні. Не допоможемо зброєю, то допоможемо іншим ділом. Це діло — то твір нашої праці — гріш! Кожний з нас мусить віддати, скільки може для допомоги Батьківщині в таку важну хвилину. Для допомоги Вітчизні мусимо створити ФОНД ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ! Цією допомогою займатиметься Українська Народна Рада, як представниця українського загалу в З'єдинених Державах...”

Далі сказано, на які цілі потрібно фонду: політичну акцію, допомогу полоненим, підготову до мирової конференції і т. п. Маніфест підписали за Українську Народну Раду в переважній більшості члени головного уряду УНСоюзу: Дмитро Капітула, Семен Ядловський, Олексій Шаршонь, Михайло Угорчак, Осип Стеткевич, Володимир Лотоцький, Богдан Дуткевич, Андрій Савка, Дмитро Андрейко і Василь Гришко. Свій осідок і свою адресу мала УНРада і Фонд Визволення України в Редакції „Свободи”, тоді вже на сьогоднішньому місці.

Створена УНСоюзом Українська Народна Рада не тільки проголосила маніфест, але рівночасно подала й конкретний приклад, як треба поступати. Рівночасно з маніфестом повідомлено:

„Першу пожертву на цілі Української Народної Ради постановила дати 13-та конвенція УНСоюзу в сумі двох тисяч доларів, з того 1,000 доларів на політичну акцію, а 1,000 доларів на допомогу раненим і полоненим українцям. Після конвенції делегати ще від себе зложили коло 200 доларів добровільних датків на Фонд Визволення України”.

Ця сама історія — як далі побачимо — повторилася майже дослівно і в другій світовій війні.

Українська Народна Рада, „зі своїм осідком в Джерзі Ситі”, вела свою працю, як і заповіла, зокрема збираючи гроші на Фонд Визволення України та пересилаючи їх на призначену ціль. У „Свободі” з 28-го серпня 1915-го року, отже приблизно рік після створення Ради, проголошено „вже четверту

висилку грошей” на руки Юл. Романчука у Відні на потреби української визвольної і запомогової справи. У повідомленні сказано, що „заходом Української Народної Ради, зглядно Українського Народного Союзу, з яким Українська Народна Рада стоїть у тісному зв'язку, вислано вже до Відня суму 18,575.00 доларів, яка у коронах становить 110,000.”

Дня 31-го серпня 1915-го року відбулася в Нью Йорку нарада в справі скликання „американсько-українського сойму”. Справу реферував д-р Семен Демидчук і у висліді тієї наради створено Передсудовий Комітет з д-ром Володимиром Сіменовичем на чолі та рішено скликати на день 30-го жовтня „Український Сойм у З'єдинених Державах”. Сойм відбувся в заповідженому часі і у його висліді створено, на місці дотеперішньої Української Народної Ради, Федерацію Українців у З'єдинених Державах. У звіті Сойму сказано, що на ньому були заступлені 396 українських організацій. У Федерації поступово починають грати щораз більшу роль ліві елементи з Іваном Арданом, Миколою Цеглинським та Мирославом Січинським на чолі, хоч головою Федерації все ще оставався д-р В. Сіменович. І так, як Народна Рада була репрезентацією центральних установ, Федерація перетворилася уже сама в організацію.

Після одного року існування, Федерація почала розлітатися і 2-го листопада 1916-го року з неї виступив Український Народний Союз, згідно з рішенням Головного Уряду УНС на річному засіданні в днях 9-11 жовтня. В повідомленні про виступлення УНСоюзу з Федерації мотивується це рішення тим, що „Федерація не сповнила головних ухвал Українського Сойму, не зважаючи на кількаразові домагання представників Українського Народного Союзу”, що „деякі члени Виділу Федерації намагалися використовувати своє становище для партійних, а навіть особистих цілей”, і що „значна частина Виділу Федерації відносилася неприхильно й вороже до Українського Народного Союзу та його органу „Свободи”, а також до поодиноких головних урядників УНС...” Рівночасно або раніше виступили з Феде-

рації такі організації, як „Згода Братств”, наддніпрянські українці, „Гайдамаки” та деякі інші організації, а „Провидіння”, „Народна Поміч” та ще деякі взагалі відмовились до неї приступити. Негайно після того приступлено знову до організації Української Ради, яку остаточно створено на зборах 25-26 грудня в Нью Йорку і до якої ввійшли представники Українського Народного Союзу, „Провидіння” та „Згоди Братств”.

В тому часі починається нова внутрішня боротьба, при чому спостерігається інтересний факт. Український Народний Союз, створений практично „попиками радикалами” та свідомою горсткою піонерів, початково мусів зводити затяжну боротьбу проти консервативного назадняцтва. І тепер, коли до голосу почали приходити всілякі крайні „прогресивні” і ліві елементи, УНСозові знову прийшлося звести бій за вдержання рівноваги української спільноти, за ту національно-демократичну і ліберальну лінію, яка найбільше відповідає психіці українського народу та яка весь час була характеристична для поступової Америки. Як раніше з назадняцьких кіл, так тепер збоку „прогресивних”, що опісля почервоніли, посипались на УНСозові всілякі брехні і напасти, мовляв, Союз „знову запродався попам” і т. п. Та це, хоч і було перешкодою, але не припиняло всебічної праці УНСозу на всіх ділянках народного життя. Наклепам і словам УНСозові завжди протиставляв працю і жертвенність. На одну таку повіль лайки Головний Уряд УНС в першому числі „Свободи” з 1917-го року відповідає тільки короткими підсумками своїх пожертв на народні цілі впродовж останніх п'яти років. В повідомленні сказано:

„Український Народний Союз свідомий своїх обов'язків і відповідальності супроти свого народу... Український Народний Союз і „Свобода” завжди мали на меті тільки інтереси свого народу. Вони завжди держали високо український народний прапор та боролися з усіма порогами українського народу, без огляду на те, чи це було австрійське чи російське правительство, польське панування чи свої власні кирильники. УНСоз і „Свобода” завжди боролися за правду, хоч за це їм не раз приходилось потерпіти. На-

ша організація завжди спішила з допомогою на народні цілі в Старім Краю. Щоб це твердження не було голословне, хай послужить доказом кілька прикладів з останніх несповна 5 років. На „РІДНУ ШКОЛУ” пожертвував УНСоз \$3,000, зібрано пожертвами \$3,676.61, разом — \$6,676.61; на „ФОНД ГОЛОДУЮЧИХ” пожертвував УНС \$100, зібрано пожертвами \$4,703.51, разом \$4,803.51; на „ФОНД ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ” (до заснування Федерації) пожертвував УНС \$500, зібрано пожертвами \$24,285.08, разом \$24,785.08, на різні фонди для Січинського пожертвував УНСоз \$2,500, зібрано пожертвами \$811.71, разом \$3,311.71; на фонди для ІВАНА ФРАНКА пожертвував УНСоз і зібрав разом \$919.57; на ФОНД СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ пожертвувано \$978.89...”

І так наводиться цілу низку всіляких інших пожертв УНСозу на понад 50,000 доларів, наводиться цілу низку фактів з діяльності цієї організації, стверджуючи „одним словом”, що „Український Народний Союз завжди був і залишається осередком і остовом всього нашого народного життя”.

Піддержувана УНСозом Українська Рада розгортає тоді найширшу діяльність на користь визволення України та допомоги українським жертвам війни. Провідником тієї акції стає о. Петро Понятишин, який, після смерті єпископа Сотера Ортинського в 1916 році перебрав адміністрацію української католицької дієцезії в Америці і, практично, був її творцем. Проголошений президентом Вилсоном „Український День” в З'єдинених Державах, численні інтервенції в уряді, зустріч з президентом Вилсоном, резолюція в Конгресі в справі самостійності й соборності України, висилка мирової делегації до Парижу — все це справа тієї Ради та о. П. Понятишина. Основні матеріали про цю подивугідну діяльність знайдуть заінтересовані в споминах о. Понятишина, надрукованих в Ювілейному Альманасі „Свободи” з 1953-го року.

Це були бурхливі часи в світі. Валився старий порядок і назрівав новий, в якому Україна зголосила своє право на вільне, державне життя. Американські українці переживали ті часи з таким самим піднесенням, як і весь український народ. Не занедбуючи своїх обов'язків супроти прибраної

Батьківщини-Америку, даючи своїх синів і свою кров для боротьби за перемогу З'єдинених Держав, купуючи бонди державної „Позички Волі”, підтримуючи Американський Червоний Хрест та всі державні й суспільні акції, американські українці з Українським Народним Союзом в своїй основі робили — як це недвозначно виходить з усіх наявних документів — справді все можливе, щоб допомогти українському народові в тій переломовій добі його історії. Ясно, що внутрішні непорозуміння і боротьба становили велику перешкоду в тих змаганнях, і знову бачимо творчий крок УНСоюзу до єдності. Цікава річ. УНСоюз, який практично виконував всю багатобічну працю, давав ідею, сили до праці і гроші, який міг цю працю виконувати під своєю власною фірмою і її для себе відповідно „капіталізувати”, все ж таки завжди вважав, що для добра загальної справи буде корисніше, коли ця праця проходитиме під знаком об'єднання, консолідації всіх, хоч часом ті, що їх УНСоюз „консолідував”, не тільки в праці не допомагали, але ще й були тягарем та перешкодою для неї.

Так було і в ті рishальні часи. Не зважаючи на всі атаки, брехні, наклепи та очорнювання збоку тодішнього псевдосоціалістичного табору, Український Народний Союз почав знову змагати до консолідації та створення одного репрезентативного представництва. В результаті тих заходів був створений в дні 23-го листопада 1918-го року Український Народний Комітет, на чолі якого став о. Петро Понятишин, а секретарем Володимир Лотоцький. Ліві елементи з В. Січинським до того Комітету не увійшли і продовжували свою акцію проти нього. Головою нарад, на яких рішено скликати черговий з'їзд і створити Український Народний Комітет, був тоді молодий діяч і опісля аж по сьогодні головний касир УНСоюзу, Роман Слободян.

Хоч репрезентаційні функції американських українців виконували в тому часі створені з ініціативи УНСоюзу та піддержувані ним спочатку Українська Народна Рада, опісля переходо Федерация Українців в З'єдинених

Державах, знову Українська Рада і опісля Український Народний Комітет — Український Народний Союз не зрікався й додатково самостійної акції, зокрема в жертвах на українські визвольні цілі та в підтримці українських визвольних змагань. І коли, наприклад, в червні 1917-го року відбувся в Києві Український Військовий Конгрес, що закликав Центральну Раду зірвати взаємини з Росією та приступити негайно до створення самостійної Української Держави, Українська Рада в Америці вислала на руки проф. М. Грушевського телеграму, в якій сказано:

„Борцям за волю України, зібраним на конгресі в Києві, українці, згуртовані в Українській Раді в Америці, шлють свій гарячий і щирий привіт. За волю України ми готові на життя і смерть. Не спочиньте, поки не встане Україна, світ правди засвітить і поможуться на волі невольничі діти.”

Рівночасно з тим переслано на руки проф. Грушевського 100,000 карбованців для українських жертв війни. А Український Народний Союз ще від себе вислав на адресу проф. Грушевського таку телеграму:

„Сердечний привіт всім учасникам Конгресу. Держіть високо прапор вільної України, дорогої нам усім, без огляду на кордони і моря, якими доля розділила одних синів великої української родини. Сміло вперед, а встане вільна, з'єдинена Україна”.

Під знаком тих бурхливих подій відбувалася і 14-та конвенція УНСоюзу в Гарисбургі в жовтні 1917-го року. Конвенція ця м. ін. ухвалила і вислала окремого листа до президента Вилсона із заявою лояльності та проханням вжити всіх можливих заходів на міжнародному терені для „справедливого вирішення української справи”. Рівночасно вислано гратуляції Українській Центральній Раді в Києві, її президентові та Генеральному Секретарютові з побажаннями видержливості, завзяття та „повного успіху в боротьбі за здобуття волі українському народові”. Тоді то й посипались з каси Українського Народного Союзу та від маси членства УНС фонди на безліч всіляких акцій в Україні, зокрема на визвольну боротьбу та на допомогу

жертвам війни. На політичну акцію в Америці призначувалося все нові й нові фонди, а в 1919 році, коли Український Народний Комітет вів, підтримуваний УНСоюзом, широку політичну акцію на американському і міжнародному теренах у зв'язку з мировим договором та новою загрозою для відродженої молодії Української Держави, УНСоюз передав в травні ще одноразово 5,000 доларів. Тоді теж вислано від Головного Уряду УНС привітальну телеграму Головному Отаманові Симонові Петлюрі та протестаційні телеграми до Вашингтону і Парижу проти нових польських і московсько-більшевицьких зазіхань на українські землі.

УНСОЮЗ МІЖ ДВОМА ВІЙНАМИ

Після першої світової війни та після програних визвольних змагань настала й між американськими українцями помітна депресія. А все ж таки, як українці на рідних землях, так і українці в Америці не опускали рук і одні зброєю, а інші словом і грошем боролись до останнього за привернення Україні волі і державности. Збирали фонди, організовували віча, висилано протести, і в усіх тих, як і в попередніх акціях, перед вів Український Народний Союз. На 15-ій конвенції УНСоюзу у Філадельфії в жовтні 1920-го року одноголосно ухвалено вислати до президента З'єдинених Держав та державного секретаря писемний протест проти призначення Польщі західньо-українських земель, ухвалено 5,000 доларів на допомогу українським жертвам війни та винесено низку інших подібних ухвал в українських справах. На тій же конвенції ухвалено одноголосно резолюцію в справі злуки всіх українських допомогових організацій і навіть вибрано для тієї мети окрему комісію. Але справа ця, як відомо, й досі не здійснилась, бо це вже залежало не тільки від УНСоюзу. Орган УНСоюзу, „Свободу” рішено на тій конвенції перетворити на щоденник.

Тим часом до Америки почали поступово приїжджати офіційні представники українського уряду, а з часом і нові, перші справжні політичні емігранти. Від уряду ЗУНР приїхав

найперше покійний вже сьогодні д-р Лонгин Цегельський і створив у Вашингтоні місію того уряду, яку згодом перебрав висланий урядом ЗУНР в половині 1921-го року д-р Лука Мишуга. З його приїздом поведено широку акцію „Позички Національної Оборони”, яка — разом з місією у Вашингтоні — тривала два роки, до кінця 1923-го року, і дала у висліді 128, 500 доларів фондів на потреби тоді вже екзильного уряду ЗУНР.

В тому теж часі виникла нова потреба створити репрезентативну організацію, яка могла б повести найширшу акцію так для самих американських українців, як і для допомоги продовжуваним визвольним змаганням українського народу. Тоді теж почали наспівати з України перші вістки про страшний польський терор на західніх землях та про голод, терор і страшну трагедію українців під большевиками на східніх землях. У зв'язку з цим в дні 27-го травня 1922-го року появився перший заклик Об'єднання Українських Організацій в Америці, який підписали представники Українського Народного Союзу, „Провидіння”, Української Народної Помочі, Згоди Братств, Січової Організації, Української Ліги Американських Ветеранів. Місяць пізніше, 30-го червня того ж року, відбулись у Філадельфії наради представників тих організацій, на яких і рішено створити Об'єднання Українських Організацій в Америці, з подібними завданнями, як їх має сьогодні Український Конгресовий Комітет. Перший Конгрес Об'єднання відбувся з кінцем жовтня 1922-го року у Філадельфії, і тоді це представництво остаточно оформлено. Історію Об'єднання знайдуть заінтересовані в Ювілейному Альманасі УНСоюзу з 1944-го року в статті д-ра Л. Мишуги, який і був „душею” того представництва і вів всі його аґенди.

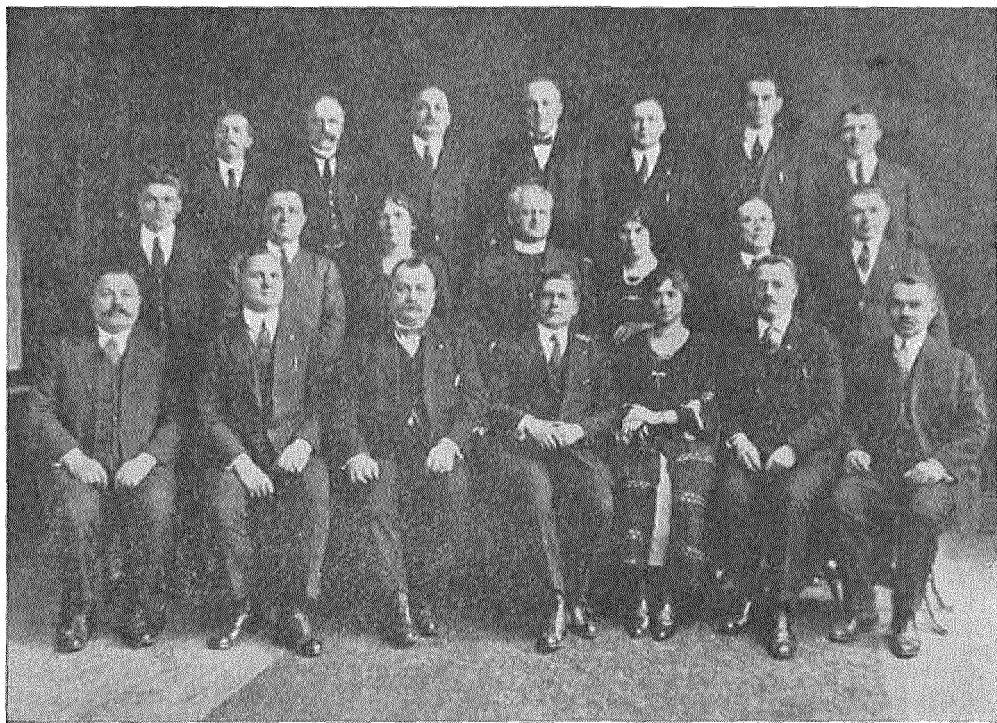
Початкова акція протестів проти нового поневолення України поступово перетворювалася в допомогу численним українським інституціям в Західній Україні, бо підсовєтську Україну вже тоді відгороджено від світу залізною заслоною. Рівночасно з тим „Американська Україна” з Об'єднанням, як

свою центральною репрезентацією та Українським Народним Союзом і „Свободою”, як її головною базою, стала одним з найголовніших підпор українського революційного руху на рідних землях, оформленого початково в УВО, а опісля в ОУН. Це не був випадок і не без причин доляри називались „мишугами” в жаргоні українських революціонерів.

Теж і між двома світовими війнами праця УНСоюзу продовжувалась на тих самих ідейних заложеннях та в тому самому національно-демократичному дусі, що позначували діяльність тієї організації від самих початків її заснування. З тою тільки різницею, що це вже була могутня організація, з великим досвідом та великою традицією, тому й її вплив та значення з кожним днем тільки зростали. Звичайно, в тому періоді, як і впродовж цілої історії УНСоюзу, творились нові організації й репрезентації для кожноточасних спеціальних цілей, але базою всього жит-

тя залишався незмінно Український Народний Союз та маси його ідейного членства. При цьому треба підкреслити, що впродовж існування УНС-у поставало багато організацій, які ставили собі майже за єдину мету — боротьбу з УНСоюзом, але всі вони, звичайно вже по короткому часі, зникали, як ефемериди, й нічого по собі не залишали. На місце кацапів, мадяронів та іншої темноти в періоді перед першою світовою війною, після тієї війни прийшла друга подібна гангрена для українського національного організму — комунізм, якому часто несвідомо допомагали всілякі назадницькі групи, що йшли в хвості розвитку української національної думки.

Рівночасно з широкою громадською працею та акцією в користь визволення України, вдосконалювались і самі організаційні форми УНСоюзу та його забезпеченева система. Перейшовши велику кризу після реформи та переходу на модерну систему забезпе-



Головний уряд УНС в рр. 1921-1925
(Другий зліва в першому ряді сидить тодішній і теперішній гол. касир
Роман Слободян)

чення в 1914 році, УНСоюз після того не тільки „став на ноги”, але й завжди належав до найпрогресивніших того роду американських організацій, достосовуючи свої організаційні форми та свою систему забезпечення до наймодерніших досягнень в тій ділянці.

До старих організаційних і громадських проблем УНСоюзу, після першої світової війни долучилась ще одна, а це проблема дорослої, вже народженої в Америці української генерації. УНСоюз доклав багато зусиль, щоб її задержати при українстві й в тій цілі почав в 1933 році видавати для неї окремий англomовний тижневик, як додаток до „Свободи”.

Всі великі акції американських українців в тому часі, як акція проти польської пацифікації в 1930-их рр., акція проти великого голоду в підсовєтській Україні, протести проти визнання Америкаю совєтського режиму і т. п. — все це мало свою головну опору в УНСоюзі та в „Свободі”, що були практично неофіційною українською амбасадю в З'єдинених Державах. Але в тому теж часі з кожним роком та з кожним новим річником „Свободи” з'ясується щораз виразніше американсько-український світогляд, що стає синтезою найкращих американських та українських ідеалів і традицій.

На міжвоєнний період припадає теж започаткування, згл. відновлення та усистематизування одної важливої ділянки праці УНСоюзу під кутом поширювання правди про Україну, український нарід та його досягнення і змагання. Були це видання англійською мовою. Такі видання приготував і фінансував УНСоюз вже раніше, м. і. у 1918 р. видано англійською мовою „Україну” Степана Рудницького. В 1933 році рішено видати Сновида „Спирит о' Юкрейн”, а в 1939 Грушевського „Історію України”, і відтоді вже видавано періодично приблизно одну книжку в році. Досі старанням і коштом УНСоюзу появились:

1. Snovyd: The Spirit of Ukraine (видана „Об'єднанням” при фінансовій допомозі УНСоюзу);
2. Hrushevsky: History of Ukraine;
3. Vernadsky: Bohdan — Hetman of Ukraine;

4. Manning: Ukrainian Literature;
5. W. H. Chamberlin: Ukraine the Submerged Nation;
6. Manning: Taras Shevchenko — Bard of Ukraine;
7. Manning: The Story of Ukraine;
8. Cundy: Ivan Franko;
9. Manning: XXth Century Ukraine;
10. Manning: Ukraine under Soviets.

Треба додати, що в усіх цих творах, за виїмком першого, немає навіть згадки про те, що вони вийшли старанням і коштом УНСоюзу. Видання тих книжок відбувалося в той спосіб, що УНСоюз ангажував автора й опісля оплачував, крім автора, теж і відповідне американське видавництво, яке книжку поширювало. Для порядку треба згадати, що всі ці книги, згл. більшість з них, заки появились, переходили ще одну основну редакційну перевірку, яку переводив редактор „Свободи” д-р Л. Мишуга, вказуючи авторам на недомогання й недостачі книжок та на необхідність відповідних поправок і доповнень. Хто орієнтується в американських відносинах та знає колишнє і теперішнє познайомлення американської публічної opinіi, зокрема відповідалних політичних, культурних та господарських американських кол до української проблеми, той зможе собі в загальному уявити, яке переломове значення мали для Америки та української справи в Америці ці книги, що признають і самі американці. Завершенням тієї діяльності УНСоюзу буде підготовлюване видання Енциклопедії Українознавства англійською мовою.

У міжвоєнному періоді УНСоюз відбув два свої ювілеї: 40-літній в 1934 і 45-літній в 1939 рр.

УНСОЮЗ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Друга світова війна почалася для американських українців, як і для всього українського народу, восени 1938-го року у зв'язку з подіями в Чехословаччині, що наступили після відомої конференції в Мюнхені. Народ український, а з ним і українська спільнота в З'єдинених Державах пережили знову великі хвилини надій, подібні до тих в 1914 та в 1917-19 рр. Політичну акцію в користь незалежності

Карпатської України вело тоді Об'єднання, головою якого в тому часі був співредактор „Свободи” Омелян Ревюк, а фінанс. секретарем тодішній гол. секретар УНСоюзу, Дмитро Галичин. 3-го жовтня за їхніми підписами проголошено заклик „до української імміграції в Америці”, в якому сказано:

„Світ переживає тепер важку політичну кризу. Трищать кордони держав і без війни переходять краї під нову владу. Часи непевні і не знати, де цей рух зупиниться. Дотикає ця криза безпосередньо й український народ, бо в Чехословаччині, яка цією кризою найбільше захоплена, знаходиться частина української території, з трьома четвертинами мільйона людей українського роду... В останній кризі українці Закарпаття, на з'їзді представників різних установ в Ужгороді, уповажнили першу Українську Центральну Раду говорити авторитетно в імені всього українського населення Закарпаття.

Хвилина стала справді грізна, бо до українських земель під Чехословаччиною видвинули претенсії різні сусіди, передусім Польща, яка боїться, що поширення прав українців на Закарпатті може відбитися на політиці українців за Карпатами під польською окупацією, та Мадярщина, яка домагається тепер Закарпаття в імені так званих історичних прав Мадярщини. Заходить небезпека, що Мадярщина і Польща погодяться коштом Закарпаття.

Грізне положення Закарпатської України комплікується ще й тим, що навіть загрожена її втратою Чехословаччина далі не дає корінному українському населенню і його обраним представникам повної свободи висловити свою волю про майбутню державну приналежність. До того український нарід не має ні в одній частині своєї території самостійної держави, яка могла б виступити в обороні наших братів на Закарпатті. Поза Чехословаччиною українці теж знаходяться під чужими окупантами, які не дають їм виступити свободно в обороні своїх братів на Закарпатті.

Заступитися за своїх братів на Закарпатті можуть свободно тільки ті українські емігранти, що знаходяться тепер у вільних державах світу, а зокрема ми, українські іммігранти в Америці. Лише ми можемо висловитися свободно та домагатися такого права для братів на рідній землі. Ми одні можемо без обмежень звертати увагу світової opinio на положення наших братів.

Тому українській імміграції на свободній землі Америки треба використати це право й виступити всіми можливими способами в обороні долі тієї частини українського народу, що є під Чехо-

словаччиною. Нам треба висилати з усяких зборів, віч та маніфестацій телеграми до урядів З'єдинених Держав та інших великих держав і до міжнародної конференції, що має наглядати над остаточним встановленням кордонів Чехословаччини, і в цих телеграмах та письмах треба нам добиватися того, щоб нашому народові Закарпаття вільно було висловити свою волю про майбутню державну приналежність чи за повну самостійність...

У той самий час нам треба пригладити світові, що, крім закарпатських українців, знаходиться ще понад сорок мільйонів поневолених українців під польською, московською і румунською окупаціями, та що світовий мир не буде так довго усталений, доки весь український нарід не буде звільнений від цих окупацій та не заживе свободно в соборній українській державі”.

Негайно після того по всіх американсько-українських громадах почалися масові віча і демонстрації в обороні Карпатської України та почалась інтенсивна збірка фондів на цю оборону. Очевидно, що Український Народний Союз, як і в усіх подібних акціях, вів перед та давав приклад.

Тим часом, до Європи виїхав представник Об'єднання і УНСоюзу, редактор „Свободи” д-р Лука Мишуга. В обороні Карпатської України він відбув низку конференцій в Лондоні і Парижі. Опісля він переїхав до Відня і там в дні 14-го жовтня 1938-го року виголосив через місцеву радіовисильню промову, якою опісля, під час війни та американсько-советського братання, почали сильно зловживати комуністичні п'ятиколонники, а то й свої слабодухи, в кампанії проти УНСоюзу, „Свободи” та д-ра Л. Мишуги особисто. Вже з тих причин не від речі буде подати на цьому місці повний текст тієї промови. Вона звучала:

„Закарпатська Україна, себто та земля, яку дехто баламутно ще й досі називає „Підкарпатська Русь”, була від непам'ятних часів землею, на якій природним господарем був український нарід. Такою є вона й тепер. Велика частина народу цієї країни була змушена утисками мадярської влади і нуждою покидати та шукати свободи і можливості до життя на американській землі. І саме ті емігранти згодом заважили на тім, що Закарпаття ввійшло по світовій війні в склад Чехословацької республіки.

Не є моїм завданням вичисляти ті безмежні кринди, яких зазнало Закарпаття під владою Праги, коли мати на думці господаря цієї землі, себто український нарід і його право на самостійний розвиток культурного, економічного і політичного життя. Обмежується тільки до ствердження, що це право було знехтуване, а міжнародних договорів, що це право гарантували, Прага не виконала. Ми в Америці добре бачили, до чого веде Чехословаччину того роду політика, і тому в пресі та на різних конгресах і маніфестаціях пробували прилюдно заговорити до політичного розуму провідників Чехословаччини. Ми вважали, що цей момент зіслала історія на те, щоб чехи вилікувалися зі свого політичного русофільства і вже раз пізнали, що вони через Закарпаття сусідують з Україною, а не Московщиною. А коли український нарід зміг по сотках літ неволі піднятися у 1917-18 рр. до самостійного державного життя і таким життям навіть якийсь час захити, і то серед найтяжчих обставин та постійної боротьби зі своїми історичними ворогами, то хіба в країні Томи Масарика і демократії повинні б відчуті ту велику силу, яку виявили та дали виявляють мільйони українські народні маси в боротьбі за здійснення тих принципів, які проголосив американський президент Вилсон, та завдяки яким також і чехи стали державним і самостійним народом. Однак, прайма влада не хотіла цього розуміти і тому не розв'язувала української справи позитивно. Саме цей брак політичного розуму, як і брак людського відчуття трагедії 45-мільйонного українського народу, що бореться за свою волю, не дали змоги Закарпаттю за чехословацької влади розвинути в такому природньому українському вигляді, якого вимагала справедливості та добре зрозумілі інтереси українців, чехів і словаків. Тепер те все мусить бути негайно направлене.

Повідомляю, що я дістав телеграфічне доручення із З'єдинених Держав Америки боронити в імені мільйонної маси американських громадян українського роду право Закарпатської України рішати про свою долю. У зв'язку з тим подаю до загального відома наших братів і сестер на Закарпаттю, як рівнож офіційних чинників, таке:

Формально доводиться мені говорити в імені українсько-американської установи, що називається Український Народний Союз, який існує в Америці 44 роки і має десятки тисяч членів. А також від політично-гуманітарної української установи Об'єднання Українських Організацій в Америці, яке від 17 років допомагає українському народові в його змаганнях до визволення. Кажу „формально“, бо фак-

тично справа мається так, що на цілій американській півкулі серед мільйонів української іміграції нема такої української партії, установи чи церкви, яка фактично вже не заявлялася б за те, що ось тепер стверджую. А саме:

1. Закарпатська Україна є власністю 45-мільйонного українського народу, що від тисячів років з нею сусідує. І тому ціла українська нація відчуває в теперішній хвилині право і обов'язок допомогти словом і ділом цій країні здобути такі права, щоб уже раз на завжди був там справжнім господарем український нарід, зі своєю культурною, мовою та рідною назвою краю.

2. Американсько-українська імміграція, а то й весь український нарід ніколи не відносилися ворожо до чехів і словаків, а також не думають шкочити їм у теперішній важкій хвилині. Вони тільки настоюють на те, щоб український нарід на Закарпатті став вільним і державним та щоб не був далі предметом національного і культурного гноблення та господарського визиску, як теж на те, щоб Закарпаття вже раз перестало бути „пляцдармом“ для ударів у державницькі і національні ідеали української нації не тільки збоку Советів, але й інших ворогів української державності. А якщо чехи і словаки є дійсно за право українського народу на самостійне, державне життя, то вони цілком певно знайдуть і тепер в українському народі щирих приятелів не тільки на Закарпатті, але й всюди, де він тільки живе. Але нехай завжди пам'ятають, що як для них їх рідна земля і воля є на першому місці, так і для чесних, свідомих та характерних українців з України понад усе!

Виконуючи цією заявою дане мені уповноваження, вітаю щиро всіх наших сестер і братів у Закарпатській Україні з їх уже досягненими здобутками та кличу:

Держіться твердо далі на становичі господаря Закарпаття — нашої прадідної української землі. Ми всі, де ми не були б, є з Вами і для Вашої допомоги. Пам'ятайте, що Ваш успіх є успіхом усього українського народу та перемогою правди!"

Цю промову, виголошену через віденську радіовисильню та зі сміливими твердженнями про проскрибовані в гітлерівській Німеччині демократію, волю, принципи Вилсона і т. п., опісля — як згадано — всілякі червоні вороги українського визволення та їх прихвостні намагалися використовувати проти її автора та репрезентованих ним інституцій.

З розвитком дальших подій американські українці та УНСоюз зокрема, не зважаючи на тоді вже дуже несприятливі для українських визвольних змагань обставини, продовжували



Микола Мурашко

голова УНС від 1929 р. до своєї смерті в липні 1949 р.

свою сміливу акцію в обороні української правди та українського визволення. І коли від Карпатської України відрізано з ласки Гітлера Ужгород і Мукачів, УНСоюз вислав до урядів З'єдинених Держав Америки, Англії, Франції, Німеччини та Італії такий телеграфічний протест:

The Americans of Ukrainian descent organized in the largest Ukrainian fraternal order in the United States, known as Ukrainian National Ass'n, vigorously protest against the unjust allocation of the most fertile and richest part of the Carpatho-Ukraine, together with its principal cities of Uzhorod and Mukachiv, and its main rail line to Hungary. Such a division not only violates the ethnographic principle, but also deprives the country of its vital economic needs.

Цю телеграму підписали за Головний Уряд УНСоюзу: Микола Мурашко — голова; Григорій Герман і Марія

Малевич — заст. голови; Роман Слободян — касир і Дмитро Галичін — секретар.

В тому часі наспіла до УНСоюзу телеграма від прем'єра Карпатської України, о. Августина Волошина, в якій сказано:

„Ми, уряд Карпатської України, звертаємось до Вас, наші брати за океаном, із закликом заманіфестувати свою солідарність із нами в сьогоднішній вирішній хвилині. Втрата Ужгороду й Мукачеве, що є зраненням живого тіла нашої Батьківщини, не захитає нашого твердого рішення сповнити велике історичне завдання. Реальна допомога урядові Карпатської України з Вашого боку, наші брати за океаном, докаже про розуміння Вами ваги хвилини. Волошин, прем'єр міністрів”.

На заклик прем'єра Волошина раз відгукнулась „Свобода” редакційною статтею „Допоможемо!” І справді цю моральну і матеріальну допомогу розгортано щораз ширше, аж доки нові події, упадок Карпатської України та початок другої світової війни не видвинули перед американськими українцями нових проблем та нових потреб допомоги їхньому поневоленому „Старому Красві” в найбільш несприятливих обставинах.

В 1939 році, точно 1-го вересня, коли то Німеччина почала війну з Польщею, настала й друга світова війна, а з нею й нова „рішальна хвилина” для України. І хоч ця друга війна почалася в далеко несприятливіших відносинах для самої України, бо вони стояли початково під знаком советсько-німецької, а опісля советсько-альянтської дружби, проте американські українці не опустили рук та продовжували світлу традицію — робити все можливе, щоб допомогти у визвольних змаганнях України. УНСоюз і цим разом грав головну роль, початково в рамках Об'єднання, а опісля, від 1940-го року, вже під знаком Українського Конгресового Комітету.

На початку грудня 1939-го року відбувся в Нью Йорку 8-й з черги Конгрес Об'єднання, у висліді якого проголошено заклик до американських українців, який м. ін. стверджував:

„Наблизився той час, у якому знову рішатиметься доля України... У цій важкій хвилині ми, що є під опікою

зоряного Американського Прапора, хочемо дати нову допомогу Українському Тризубові. Хочемо допомогти тому, хто несе українському народові волю і свободу, а Україні такий суспільний устрій, що забезпечував би кожній одиниці працю, охорону перед визиском, розвиток її індивідуальних сил та змогу по-своєму думати, говорити чи писати і порядкувати своїм особистим життям..."

Рівночасно проголошено теж і Всеукраїнський Національний Конгрес, що мав відбутись в половині березня 1940-го року, а делегати на конгресі Об'єднання ще й „маніфестаційно заявили” за тим, щоб „піти до спільної справи разом з усіма українськими національними організаціями, громадами і парафіями та з усіма українцями доброї волі, що є за один спільний фронт оборони України”. Для скликання Всеукраїнського Національного Конгресу створено ще окремий Координаційний Комітет.

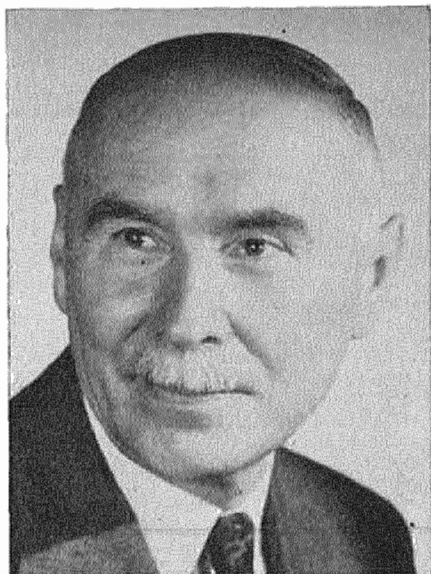
З уваги на складні умовини та всілякі суди і пересуди, Об'єднання, після різних нарад і розмов між допомогливими та іншими організаціями, погодилося відступити від скликання Конгресу, бо виконавчі комітети чотирьох допомогливих організацій: Українського Народного Союзу, Українського Робітничого Союзу, Провидіння і Народної Помочі, погодились перебрати на себе скликання одного спільного Конгресу. З членів тих виконавчих комітетів допомогливих організацій створено Український Конгресовий Комітет в складі 20 осіб та з тодішнім головою Українського Народного Союзу, пок. Миколою Мурашком, на чолі. Цей Комітет проголосив і відбув 24-го травня 1940-го року Перший Конгрес Американських Українців, що відбувся у Вашингтоні та був величавою маніфестацією української єдності в обороні прав України. В Конгресі взяло участь 80 делегатів з 168 місцевостей, репрезентуючи коло 2,000 різних українських організацій. У висліді Конгресу розіслано відповідні меморіяли, зокрема до американського уряду, стверджуючи, що поневолення України є одною з головних причин нової світової війни і що без визволення України та встановлення вільної і соборної та на-

родоправної Української Держави не можна досягнути миру в світі.

Не належить до теми цієї статті переповідати історію УККомітету. Її знайдуть заінтересовані в Ювілейних Альманахах УНСоюзу в 1944 і 1949 рр. Згадаємо тільки, що після всіляких криз і труднощів, Український Конгресовий Комітет, при допомозі УНСоюзу, був зреорганізований з кінцем 1943-го року, а в січні 1944 р. відбувся у Філадельфії Другий Конгрес Американських Українців, в якому вже не взяли участі ліво-соціалістичні елементи, що, тим часом, використовували кон'юнктуру американсько-советської приязни та провадили справжню комуністичну оргію проти Українського Народного Союзу.

Це були тривожні часи не тільки для американських українців, але й для американського народу, з тою тільки різницею, що розпущена комуністична і прокомуністична зграя та її свідомі й несвідомі помічники нападвали українців, зокрема Український Народний Союз, одверто, а свою підривну роботу проти Америки вели тоді всілякі Гісси і Розенберги скрито й таємно. Тим часом на книжковому ринку появилась в 1942 р. „найліпше продавана” книжка „Саботаж” авторства А. Кагна і М. Саєрса, видана у видавництві Гарперс і Брати, та в якій головними „саботажниками” виходили УНСоюз і д-р Л. Мишуга, як головний редактор „Свободи”, органу УНС. Проти УНС і „Свободи” велась страшна комуністична кампанія, майже не було дня, щоб в пресі і радіо не було найогиднішої лайки на „українських нацистів”. Червона п'ята колона вже майже тріумфувала, змобілізувавши не тільки вулицю проти УНС та українців взагалі, але й деяких відповідальних американських коментаторів, між ними й відомого Волтера Вінчела. Членів УНСоюзу в деяких випадках почали збаламучені комуністичною пропагандою підприємці, згл. наставники по фабриках викидати з праці або грозити втратою праці й навіть „дальшими консеквенціями”. Большевицька нагірка на УНС зокрема і залюбки користувалась спровокованим нею фактом, що в грудні 1941-го року департа-

мент скарбниці був помилково на кілька годин заморозив фонди УНСоюзу, а державні власті безпеки перевели перевірку редакційної кореспонденції „Свободи”. І дарма, що опісля самі ці



Д-р Лука Мишуга

колись Голова Місії Уряду ЗУНР у Вашингтоні, опісля і тепер головний редактор „Свободи”

владі зі свого поступку виправдувались та що фонди УНС вже того самого дня, коли було наспіло повідомлення про їх замороження, були знову звільнені до виплат, комуна використовувала ці факти, як засіб морального терору проти членів УНС. З жалем приходить ствердити, що в тій страшній комуністичній баталії проти УНС, яка як це тепер кожному, зокрема американцям, аж надто добре і при цьому болуче видно, була скерована проти самої Америки, намагались пекти свою маленьку печеню й всілякі наші „національні” слабодухи та кон'юнктуристи. Тільки зі соромом за них можна б про ці речі сьогодні писати.

Український Народний Союз і „Свобода” в тій забрудненій червоною п'ятою колоною загальноамериканській воді не тільки не здавали своїх позицій, але, навпаки, мужньо видержали на своїх постах. Авторів і видавців „Саботажу” заскаржено до суду й про-

цес виграно, а всі наклепи на УНС і „Свободу” та її редактора, надруковані в тій книжці, були формально відкликані, як брехня. Вся Америка пережила тоді справжнє божевілля підступної советсько-американської дружби, а УНСоюз і „Свобода” були між тими нечисленними виїмками, що йшли проти течії та ані на хвилину не перестали вказувати на виявлену після війни всю велику загрозу тієї „дружби”. І тут з найбільшим признанням треба підкреслити характер, відвагу та патріотизм десятків тисяч членства УНСоюзу, що разом зі своїм головним урядом видержали у нерівній битві, більше ніж виправдуючи надану УНСоюзові горду назву „української заморської твердині”. В тих важких часах УНСоюз не потребував уже переживати організаційної кризи. Він же мав виховані в твердому українським національним дусі маси й ряди членства УНСоюзу, що в тому часі не тільки не зменшувались, але постійно збільшувались.

Рівночасно з тією відсічю усім воюючим, УНСоюз брав найактивнішу участь у воєнних зусиллях Америки, зокрема в популяризації та допомозі в продажу воєнних державних „бондів перемоги”, акцій для Червоного Хреста та в усіх інших таких і подібних починаннях.

В тому самому часі тисячі молодих членів УНСоюзу своїми грудьми і своєю кров'ю боролись під зоряним американським прапором за волю і перемогу на всіх побовищах світу. З рядів членства УНСоюзу вийшов відомий загально-американський герой Корегідору полковник Теодор Калакука, активні члени УНСоюзу не тільки боролись, але й командували в боротьбі більшими чи меншими військовими частинами, як тоді сотник, а тепер заступник голови УНСоюзу Йосип Лисогір, тоді лейтенант, а тепер завідаєтель Союзівки Данило Слободян та багато-багато інших. А на 21-й конвенції УНСоюзу в Питсбургу в 1945 році в звіті головного касира Романа Слободяна було ключених 150 імен тих членів УНСоюзу, що в рядах американської армії, фльоти і авіації поклали свої буйні голови в боротьбі за во-

лю і демократію, та за яких УНСоюз виплатив їхнім вдовам, сиротам чи спадкоємцям понад 111,000 доларів. Між цими поляглими членами УНС було й 15 старшин та багато підстаршин.

УНСОЮЗ ПІСЛЯ II. СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна закінчилася новою катастрофою для українського народу. Вся соборна Україна попала в найстрашнішу неволю, яку будь-коли записала історія, опинившись в руках т. зв. Советського Союзу за залізною заслоною. Рівночасно з тим мільйони цвіту українського народу опинилися на т. в. скитальщині, початково під страшною загрозою репатріації, а опісля в страшний нужді і злиднях скитальського життя. З цим припали й нові завдання для УНС: рятувати те, що можна. Роля УНСоюзу у всебічній рятунковій, допомогівій і переселенчій акції і для українських скитальців, як і в політичній для допомоги українським визвольним змаганням була в повоенному періоді не тільки рішальна, але й одна з найбільш імпульсивних в багатій в успіхи й жертви для народної справи історії цієї організації.

Повоенна історія УНСоюзу це вже „наша історія”, себто історія великої частини нашої теперішньої спільноти, яка має її ще в живій пам’яті й тому було б зайво над нею довше зупинятися. Натомість, для загальної характеристики стану й діяльності УНСоюзу в перших повоенних роках наведемо уривки звіту тодішнього головного секретаря УНС і теперішнього його голови, Дмитра Галичина, з 22-ої конвенції УНС, яка відбулася в Клівленді в травні 1950-го року. В тому звіті м. ін. сказано:

„Упродовж останніх чотирьох років — 1946-1950 — Український Народний Союз збільшився на 10,289 членів, що треба вважати великим успіхом, безприкладним в дотеперішньому розвитку цієї організації. Цей значний успіх треба завдячувати в першій мірі тому фактові, що українська спільнота на американській землі поповнилась десятками тисяч нових імігрантів... До успіху причинялись теж організаційні поїздки, Союзові свята, ювілеї та збори, а крім того, статті в „Свободі”, а далі обіжники, вислані до відді-

лових зарядів, брошури в українській і англійській мовах, які подавали важливіші факти про УНСоюз, зокрема брошура „В країні Волі”, що на замовлення Злученого Українського Допомогового Комітету була видана коштом Союзу для вжитку нових імігрантів. У статтях, брошурах, обіжниках та інших публікаціях ми старались поширити серед нових імігрантів бодай важливіші інформації про УНСоюз, познайомити їх з цілями та працею Союзу, звернути їм увагу, що Союз може обслужити їх краще ніж будь-яка інша асекураційна компанія, та що тому вони повинні ставати членами УНСоюзу, отже такої організації, яка своєю побудовою, цілями, ідеями та працею відповідає ще найкраще вимогам часу і змаганням та потребам цілої нашої української спільноти.

У цих 4 роках все таки найбільше успішним був 1949 рік, рік 55-літнього існування УНСоюзу. В цьому році Союз зріс на більше як 5,000 членів, отже, на таке число, на яке він збільшився за всі три попередні роки. Збільшивши Союз в році його ювілею тисячами нових членів, та влаштувавши по різних громадах ювілейні свята з відповідною програмою, Союзовці звеличали гідно і достойно свого ювілята. Вони пошанували його своєю посиленою працею в його користь, віддаючи в такий спосіб бодай частинно цей довг, який тяжить на українській спільноті супроти Союзу за його довгу та наполегливу піонерську працю в користь цілого народу.

Для вірного і яскравішого образу нашого організаційного успіху за останні 4 роки, треба подати деякі порівняння щодо загального руху членів з попередніх років. Веручи до уваги 4 передвоєнні роки, 5 воєнних років і останні 4 роки, дістанемо такі порівняння:

У рр. 1937-1940 Союз збільшився на 7,832 членів, в роках 1940-45 це збільшення виносило 7,553, а в останніх 4 роках, це є в роках 1946-1949, Союз збільшився на 10,289 членів. Проте повний образ праці за останні 4 роки дістанемо з табелі нових членів, старших і дітей, кількість яких заокруглюється числом 18,485. Коли відрахувати від цього числа 1,566 членів, що перейшли з Молодечого Департаменту до дорослих членів, то остається 16,919 цілком нових членів, які були зорганізовані впродовж цих 4 років. Якщо ми приєднамо 16,919 членів, а організація збільшилась тільки на 10,289, то деж поділилась 6,630 членів? У першій мірі, через суспенду втрачено 3,635, бо на 5,695 суспендованих членів було прийнято наново тільки 2,060. Далі, з готівкою відійшли 1,242 члени, померло 1,412, а решта перейшли на виплачене обезпечен-

ня, або знову на безплатне продовження... 1949 р. був найгіршим щодо суспендованих членів. В цьому бо одному році суспендовано майже стільки членів, скільки було суспендовано в попередніх роках. На те зложилась головню ця обставина, що в 1949 році суспендовано 1,200 членів з нової імміграції. І як ми підносили з великим



Дмитро Галичін

довголітний секретар а від 1950 р.
голова УНСоюзу

признанням і в заслугу новій імміграції цей факт, що вона зрозуміла вагу Союзу і горнеться до нього чисельними рядами, так знову з прикрістю треба ствердити, що деяка частина з цих, що вписуються в члени, легковажать забезпеченням та не виплачують своїх вкладок, наражуючи в такий спосіб своєю власну українську інституцію на непотрібні грошеві втрати. А ці гроші можна б зовсім добре ужити на якусь корисну ціль, яких в нашому народному життю так багато! Певно, трапляються випадки, що якийсь новий іммігрант стане членом, а опісля втратить працю і, не маючи зложеного гроша, мусить перестати платити вкладку за своє забезпечення. Очевидно, в таких випадках не можливо робити якогонебудь закиду. Тут можна тільки жаліти, що такі обставини існували. Тому, коли ми з прикрістю згадуємо про суспензу, то маємо на увазі таких нових членів, що можуть заплатити, а не платять, не здаючи собі справи з того, що таким посту-

пованням вони наносять шкоду не тільки організації, але теж і собі самим, а часто своїм найближчим. Бо забезпечення, це така життєва konieczність, яку американці ставлять поруч необхідних для кожної людини поживи й одяжі. Такий погляд американців на потребу життєвого забезпечення потверджує факт, що з кінцем 1949 року 80 мільйонів родин в Америці мали в своїх руках понад 200 мільйонів поліс на суму 213 бильйонів доларів. Це значить, що на 150 мильйонів населення ЗДА, на кожну особу припадає більше ніж одна поліса та що кожна особа мала б пересічно забезпечення на приблизно \$1,500. Наведені тут числа повинні і нас переконати про те, як дуже важним є для кожної людини життєве забезпечення. Наведені тут числа є теж відповіддю на те, чому і кожний новий іммігрант повинен конечно забезпечитись, а забезпечившись, не лишати цього забезпечення, а навпаки, держати його за всяку ціну.

Загальне число суспендованих членів виносило в цих 4 роках 5,695. З цього числа тільки 2,060 було прийнято наново, так, що через саму суспензу втрачено 3,635 членів. Згадуючи про суспендованих членів, треба ствердити бодай цю додатню сторінку, що хоча число 5,695 було високе, то в попередніх каденціях воно було ще вище. І так: у родах 1937-1940 число суспендованих членів виносило 11,096, а знову в роках 1940-1945 це число виносило 8,141.

Окремо треба звернути увагу на активність молоді. В часі війни молодецький Союзний рух був зовсім підупав, Союзові ряди молоді були прорідились, бо тисячі цієї молоді були на службі своїй країні, обороняючи її перед ворогом. Коли, по закінченні війни, молодь повернулася, то вона не взялась відразу до цієї праці, яку вона вела раніше по своїх відділах. Вона не спішилась творити молодецькі відділи УНСоюзу, спортові дружини чи знову заніматися ці уряди по відділах, з яких вона зрезигнувала, ідучи на війну. Треба було часу, щоб вона, по воєнних переживаннях, могла знову включитись в активні Союзові ряди. Були знову і такі молоді члени, які, з різних причин, взагалі не виявляли бажання продовжувати цю працю, яку війна їм перервала. Однак більша частина давнішої активної молоді таки знайшла себе, взялась до праці, та почала знову в'язати ці організаційні нитки, що були пірвані війною. Кожний рік приносив більше пожвавлення організаційного Союзового життя молоді. Це видно хоч би з цієї обставини, що коли в 1945 році було тільки около 50 відділових урядників з родженої тут молоді, то сьогодні є їх вже більше ніж 150.

22-га конвенція УНСоюзу випала на 1950 рік, отже на останній рік першого півсторіччя 20-го віку. Цим роком ми закінчуємо півсторіччя, безприкладне в дотеперішній історії людства. Воно бо знає періоди, що були позначені довгими війнами, страшними пошестями, різними стихійними нещастями, а навіть 30-літньою війною. Однак ще ніколи на протязі 50 років людство не зазнало стільки горя, нещастя і терпіння, ще ніколи людство не склало стільки жертв життя і крові, як в теперішньому, минаючому півсторіччі. Правда, людський розум, наука, тріюмфували в цьому часі, як ніколи раніше. Нечуваний технічний поступ, різні винаходи, що відкрили перед нами не тільки тайни атомової енергії, але зближають нас до розв'язки всіх явищ природи, а навіть тайни самого життя, це плоди людського ума, що повинні були зробити це півсторіччя найбільше щасливим, приготувати людству дійсний рай на землі. Та замість раю, людство навістило найбільше нещастя. Бо ці винаходи, попавши в руки звіродніх нацистів і комуністичних дегенератів, вжито ними не на щастя, але на демонське винищування та поневолення людства. У такий спосіб, це минаюче півсторіччя увійде до історії як найбільше жорстоке, нелюдяне, дике, як півсторіччя темряви, невілльництва для соток мільйонів людей.

Між цими мільйонами нещасних рабів знаходиться весь український народ. Він зі всіх цих нещасливців випив найбільшу чашу горя. Йому в цьому півсторіччі тільки раз заблисло було щастя, тільки один раз доля йому була усміхнулась ясним промінням волі, коли то він в роках 1918-1919 створив був власну державу. Та воля ця тривала коротко, всього два роки. Заблисла вона, щоб опісля постійно купатись в крові. Від того часу до сьогодні не мав український народ одного року, одного місяця, а навіть одного дня, який міг би він назвати мирним, спокійним. Він постійно бореться та несе такі величезні жертви, яких ніколи не ніс і не несе тепер ніякий інший народ в світі.

Оце катастрофальне і трагічне укладення українського народу, головним, а під теперішню пору і одним з причинників якого є червона Москва, призвело до того, що на українській землі, в своїй власній хаті, в своїй рідній країні, нема місця для тих, що її найбільше любили, їй вірно служили, для неї трудилися, боролися та були готові на найвищу жертву для неї. Для них не стало місця на своїй землі, і це було причиною, що на американській землі знайшлися десятки тисяч українських людей, самого кращого цвіту української нації...

Згадуємо про це положення українського народу, бо воно спричинило на великі розміри політичну імміграцію українських людей до різних частин земного гльобу, а головню на американську землю. Ця імміграція з черги спричинила цілковиту зміну в дотеперішньому громадському житті американських українців. І треба ствердити, що ця зміна виходить на добро всієї нашої української спільноти. Тисячі нових іммігрантів посилюють тутешні організації американських українців, наповнили церкви новими вірними, своїм знанням та громадським досвідом збагатили зміст тутешнього життя, надали йому нового розгону, а — і це найважливіше — своїм високим патріотизмом та свіжим подихом рідної української землі загрили почування та любов до поневоленого українського народу тих американських українців, які вже тут десятки років, та яких віддалі і час почав робити вже дещо байдужними до долі того народу, з якого вони вийшли. У такий спосіб місцеві організації починають прибирати нове обличчя, на якому, крім виразних американських черт, зарисовуються теж чим раз то сильніше ці українські риси, що впродовж десятиків років почали вже були дещо бліднути, а навіть подекуди затиратись.

Очевидно, давніша імміграція, місцеві американські українці, радіють цим фактом, і хоча сталося так, що це велике нещастя, ця страшна трагедія, яка навістила український народ там, на його рідних землях, принесла американській українській спільноті тільки добро, вплинула тільки корисно на розвиток тутешнього нашого життя, то ясним є, що ніхто з американських українців не бажав собі такого добра, оплаченого кров'ю і терпінням цілого українського народу. Бо скільки добра не зробили б усі іммігранти для розбудови і піднесення українського життя в Америці, то міряючи його інтересами цілої української нації, вся їх тутешня праця, це ніщо в порівнянні з тим, скільки вони були б зробили на рідній землі. Але цього, що сталося, нам не завернути. Ми можемо тільки працювати в тому напрямі, щоб така трагедія не повторилася. Коли судьба кинула вже на американську землю десятки тисяч українців, то рахуючись з цим фактом, нам треба тепер подбати про те, щоб, посиливши наші ряди, повести таку визвольну акцію, яка приспішила б день, коли український народ зможе прийняти в себе цих усіх своїх синів і дочок, яких чужа московська влада викинула поза межі рідної землі.

Цей день ми можемо приспішити, коли, в першій мірі, об'єднаємо нову українську імміграцію в таких організаціях, в яких, за весь час їхнього іс-

нування, праця над визволенням українського народу, матеріальна і моральна поміч його визвольним змаганням, займала завжди видне та головне місце в цілій їхній діяльності. Такою організацією є Український Народний Союз! Він іще на перших установчих зборах, в дні 22-го лютого 1894 року підніс високо синьо-жовтий прапор України, і впродовж цілого свого довгого існування ніколи його не хилив, ніколи не дав його сплямити. Навпаки, він виписував на ньому такі діла, які дивигнули й поставили невідоме з-перед 50-ти років тут на американській землі українське ім'я на рівні з іменами інших культурних народів.

Впродовж останніх 4 років звітового часу УНСоюз виписував теж на цьому прапорі діла, що вкривали честю добре ім'я України, що ширили правду про неї та приносили їй моральну допомогу.

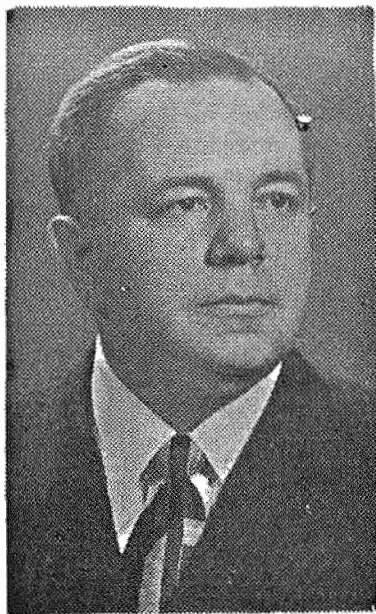
Матеріальна допомога — це в першій мірі поміч тим рідним братам і сестрам, про яких була згадка вище, а яких звироднілий московський кат, під загрозою смерті прогнав з рідної землі. Ця допомога проявилась в цих сотках тисяч доларів, які зло-

ликої допомогової акції, яку він з успіхом веде. Без цієї допомоги ЗУАД-Комітет взагалі не міг би був почати допомогової акції. Бо вже в самих початках, коли тільки основано ЗУАДК, „Свобода” повела між членами УНСоюзу збірку сто-доларових пожертв,



Роман Слободян

довголітний гол. касир УНСоюзу



Григорій Герман

довголітний заст. голови, а від 1950-го р. гол. секретар УНСоюзу

жили члени Союзу на працю Злученого Українського Допомогового Комітету та всіх інших подібних агенцій. Без цієї допомоги ЗУАДКомітет взагалі не міг би був розгорнути цієї ве-

яка дала коло \$30,000, УНСоюз сам виасигнував з народного фонду \$7,500, а опісля \$2,500, так, що в самих початках, в першому році існування, Допомоговий Комітет дістав від Союзу і „Свободи” \$40,000. За прикладом Союзу і „Свободи” пішов увесь Союзний загаль, який в цілій збірковій акції, від самого початку досьогодні, ставив переселенчу акцію як першу у своїй діяльності, складаючи не тільки грошеві пожертви, але віддаючи свій час і труд на влаштування, опіку та приміщення новоприбулих українських імігрантів. Відомо ж, що комітети та переселенчі осередки, потворені Допомоговим Комітетом по більших і менших містах Америки, це головні члениці і члени УНСоюзу, які вложили і вкладають дуже багато часу і праці для допомоги братам і сестрам в їх перших кроках на новій американській землі.

Ця допомога, яка діставала ціла переселенча акція від Союзу і його членів і яка проявлялась в сотках тисяч доларів готівкою та в ще більших сумах, зужитих на висилку пакунків з одягом і харчами, як і у цій великій

праці, яку вкладали члени Союзу в першу опіку над прибулими імігрантами, не була б ніколи так успішною, як би не орган Союзу „Свобода“, яка була постійно на службі цілої величезної переселенчої акції, яка впродовж кількох вже років майже кожного дня взивала, просила і закликала нашу українську спільноту до помочі, яка віддавала переселенчій акції стільки місця, як ніякій іншій справі в таких саміх часі, за весь час свого існування.

Члени Союзу давали впродовж цих 4 років не тільки матеріальну допомогу переселенчій акції. Вони спомогали щедрими пожертвами теж і цю політичну та визвольну акцію в користь України, яку вів і веде Український Конгресовий Комітет. Вони спомогали цю акцію так, як робили вони це завжди, бо ж визвольні змагання України були завжди між головними і передовими завданнями членства нашої організації.

Крім матеріальної допомоги, Союз давав теж моральну поміч поневоленій Україні. Ця поміч проявлялася в останніх роках головно в цій культурно-освітній праці, яку Союз започаткував в 1941 році і веде її досьогодні. Це видавнича праця в англійській мові, яка має на цілі ширення правди про Україну, український нарід та його визвольні змагання.

Сучасний Український Народний Союз характеризують коротко теж і резолюції, ухвалені одноголосно на згаданих 22-й конвенції в Клівленді та послідовно реалізовані після неї. В поодиноких резолюціях м. ін. сказано:

В АМЕРИКАНСЬКИХ СПРАВАХ

Стверджуючи факт поділу світу на два непримиримо-ворожі табори: очолюваний З'єдиненими Державами Америки демократично-західній та очолюваний Росією тоталітарно-східній, і беручи до уваги критичне положення в світі і загрозу нового воєнного катаклізму, що випливає з цього поділу, Конвенція УНСоюзу закликає всіх своїх членів:

1. Докласти всіх зусиль для розвитку оборонної сили З'єдинених Держав Америки та для скріплення їх безпеки;

2. Дати максимальну піддержку урядові З'єдинених Держав та всім урядовим і громадським інституціям, які змагають до цієї мети;

3. Стояти на сторожі і закріплювати наші демократичні ідеали волі, зберігати Конституцію З'єдинених Держав Америки і повсякчасно здійснювати її та Хартію Прав, пам'ятаючи, що „демократія є справою кожного“. Тільки це може запевнити невпинний прогрес та збільшування добробуту і

щастя нашої країни та нашого народу;

4. Поборювати всіми конституційними і законними засобами все, що загрожує нашій країні, нашим вольностям і нашому демократичному способу життя та його інституціям. Зокрема поборювати всі впливи та починання чужих нашої країні і нашому народові тоталітарних ідей, головню найгрізнішої тепер комуністичної та її п'ятиколонних агентур.

В УКРАЇНСЬКИХ СПРАВАХ

Конвенція стверджує, що в основу Українського Народного Союзу, поруч високих ідеалів американської демократії, покладено такі ж самі ідеали українського народу, що себе взаємно покривають і доповняють. Тому Конвенція закликає всіх членів УНСоюзу:

1. Плекати і розбудовувати українські ідеали волі і демократії, зберігати українські традиції, звичаї, мову, розбудовувати українську культуру та збагачувати ними американський і вселюдський культурний дорібок;

2. Плекати духовий зв'язок з українським народом, бо це є джерелом нашої сили і нашого росту;

3. Допомогати всіми силами і засобами визвольним змаганням українського народу; цього вимагас теж добро прибраної Ватківщини та всього волелюбного людства;

4. Поширювати правду про Україну, український нарід, про його боротьбу і його змагання;

5. Стояти на сторожі українського імені та здобувати для нього увагу і пошану серед оточення.

В СПРАВІ У К К І З У А Д К

Конвенція стверджує, що Український Конгресовий Комітет, як найвища політична репрезентація американських українців, виконує важливу працю для добра З'єдинених Держав Америки та для визволення України. Не менш важливу харитативно-рятункову місію для українських людей має Злучений Українсько-Американський Допомоговий Комітет. Тому Конвенція закликає всіх членів УНСоюзу дати цим нашим репрезентативним громадським установам та всім їх починанням всю можливу тільки піддержку. Конвенція зокрема закликає всіх членів УНСоюзу до прикладного виконання свого громадського і натріотичного обов'язку та кожнорічно складати до проголошуваного Українським Конгресовим Комітетом Національного Фонду свій національний даток.

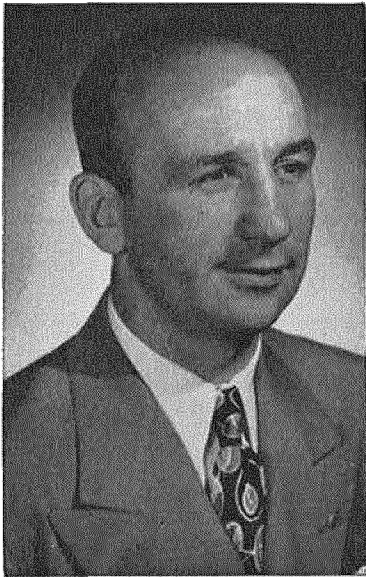
В СПРАВІ УЧАСТИ В ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ

Конвенція стверджує, що активна участь в творенні і розбудові нашого

громадського життя в усіх його діяннях і проявах правила за одну з головних цілей Українського Народного Союзу від початку його створення. Тому Конвенція закликає всіх членів УНСоюзу продовжувати і збільшувати цю світлу традицію і докласти всіх зусиль до дальшої розбудови нашого громадського життя, поліпшувати його форми та поглиблювати його зміст.

З НОВИМИ СИЛАМИ ДО НОВИХ ПЕРЕМОГ

XXII-га Конвенція з гордістю стверджує, що Український Народний Союз, своїм традиційним ідейно-патріотичним змістом та своєю демократичною побудовою, своєю живучістю, енергією і наполегливою працею дав у звіттовому часі новий великий вклад з розбудову нашого громадського життя в усіх його проявах, вписуючи нову сторінку в історію американських і канадських українців. Це тим більше зобов'язує на майбутнє, що після Другої Світової Війни увесь український народ опинився в суцільній неволі і немає вже ані кляптика української землі, де вільно могла б розвиватися українська думка і де могло б вільно творитися українське життя.



Йосип Лисогір
заст. голови УНСоюзу

Стверджуючи ці факти, XXII-га Конвенція Українського Народного Союзу закликає його Головний Уряд та все його членство та увесь український загаль в З'єдинених Державах Америки і в Канаді до ще більшої і ще славішої розбудови цієї української

заморської твердині, якою є Український Народний Союз. Гаслом нашої організаційної праці до чергової Конвенції хай стане: 20,000 нових членів з-поміж новоприбулих і 10,000 нових членів з-поміж місцевої нашої молоді.



Геновефа Жеребняк
заступниця голови УНСоюзу

З новими силами і новою енергією йдімо промощеним шляхом до нових перемог і ще світлішого майбутнього нашої громади, під знаком дружності-стиснених рук та схрещених синьо-жовтого українського і зоряного американського прапорів, що є символом Українського Народного Союзу. Для добра Америки і на славу України.

Рівночасно з цими ця остання передювілейна конвенція ухвалила низку привітів, які самі говорять за себе:

ПРИВІТ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ І УКРАЇНСЬКИМ ПОВСТАНСЬКИМ АРМІЯМ

Конвенція Українського Народного Союзу, цієї найстаршої і найбільшої організації Американських Українців, шле братній привіт країні своїх батьків — Україні і її народові. Конвенція клонить голову перед величністю жертв, яку цей народ приносить в нерівній й героїчній боротьбі проти большевицького ворога людства за свою честь та свої права на вільне, незалежне життя. Конвенція висловлює свій подив легендарній збройній силі українського народу, Українській Повстанчій Армії і її проводові, яка своєю героїчною боротьбою, колись проти

нацистсько-німецького і тепер проти комуніо-російського займанців України виправдує державно-політичні аспірації Українського Народу та закріплює за ним право на належне йому місце в сім'ї вільних народів світу. Зібрані на Конвенції делегати прирікають кожний по своїм силам і спроможностям причинитися до того, щоби кров українських героїв і терпіння українських мучеників не пішли марно, але видали довго очікуваний і дорого окуплений овоч волі.

ПРИВІТ УКРАЇНСЬКІЙ ЕМІГРАЦІЇ

Конвенція вітає всіх українців в теперішній діаспорі та закликає їх видержати в активній вірності тим ідеалам, для яких вони були змушені покинути рідну землю і за які так героїчно змагається весь український народ. В ім'я тих же ідеалів Конвенція закликає всіх українців теперішнього великого політичного ісходу об'єднатися навколо ідеї визволення України і тільки їй підпорядкувати всі свої інші справи. — Братня любов, політична і релігійна толеранція, максимальне взаєморозуміння і взаємна допомога — скріплять українські сили та прискіпять день українського визволення. Виявом цих зусиль Конвенція вважає створення Української Національної Ради, яку вітає, як головного виразника українських державнотворчих зусиль на еміграції.

ПРИВІТ ЧЛЕНАМ УНСОЮЗУ

Зібрані на XXII-ій Конвенції делегати й делегатки УНСоюзу та вибраний Головний Уряд шлють братський привіт всім членам УНСоюзу, зокрема тим, що ключилися у велику Союзову сім'ю в останньому міжконвенційному часі. Конвенція закликає весь

загал Союзового членства до ще інтенсивнішої і ще наполегливішої праці для добра своєї організації, що є спільним, всенародним добром. Високі ідеали основоположників і піонерів УНСоюзу, які перші піднесли і возвеличили синьо-жовтий український прапор та українське ім'я на цій благословенній, бо вільній американській землі, хай просвітчують нам в дальшій праці і в дальшому змаганні до великої мети.

ПРИВІТ НОВОПРИВУЛИМ УКРАЇНЦЯМ В З'ЄДИНЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ І В КАНАДІ

Брати і Сестри!

Зібрані на своїй 22-ій з черги Конвенції 449 представників вже поверх 58,000 членів Українського Народного Союзу, цієї найстаршої і найбільшої української народної організації, використовують ту нагоду, щоб привітати Вас на тричі благословенній, бо вільній землі З'єдинених Держав Америки й Канади.

Перша після війни і 21-ша з черги попередня Конвенція УНСоюзу, що відбулася в березні 1946-го року в місті Питсбургу, в окремій резолюції ствердила, що „хоча український народ поніс в другій світовій війні великі жертви майна, крові й життя для знищення нацизму і фашизму та для здобуття повної перемоги над ними, то однак ця перемога не принесла йому очікуваної волі, бо над його землями панує дальше чужа, комуністична влада, з усіма найчорнішими прикметами тоталітаризму, крайньої реакції та цілковитої неволі”. В цій же резолюції стверджено, що „з цієї комуністичної неволі вирвалися під час війни і перебувають на чужині сотні тисяч найсвідомішого робітництва, селянс-



Приїхали до Америки: Представники ЗУАДКомітету та жінки з Переселеного Осередку в Нью Йорку приймають в місцевому порті переселенців з Європи.

тва, міщанства і тисячі найкращих культурних працівників" та „маючи на увазі їх важке положення", Конвенція звернулася із закликом до всього Союзного загалу дати повну і всецілу моральну і матеріальну піддержку цим нещасним, обездоленим скидальцям", до яких тоді ще й Ви всі належали.

Український Народний Союз та його членство, як завжди так і цим разом, не обмежився до самої резолюції. За нею бо пішли діла, які сьогодні, чотири роки пізніше, записані вже золотими літерами в нашій історії та у висліді яких багато тисяч тих нещасливих тоді скитальців вже стали або ще стануть повноправними громадянами цих великих і вільних країн, З'єдинених Держав Америки і Канади. Понад 80 процент всіх пожертв на допомогу новій українській іміграції в Європі та опісля на її переселення походять від УНСоюзу та його членства. Стверджуємо цей факт для історії, бо тоді, як Український Народний Союз не тільки ухваливав резолюції в обороні нової української еміграції в Європі, але й активно здійснював їх, на цю еміграцію, отже на Вас, накидувались громами безпідставних обвинувачень не тільки всі явні вороги українського народу і української справи, але — на жаль — теж і деякі українські організації, зведені на манівці їхніми провідниками.

Для історії і її правди ХХІІ Конвенція УНСоюзу вважає своїм обов'язком ствердити, що загал новоприбулих українців в Злучених Державах і в Канаді належно оцінив цю велику працю УНСоюзу для її рятунку та

виправдав покладані на нього надії. Доказом цього хай послужить факт, що приблизно одна третя новоприбулих вже сьогодні в рядах УНСоюзу допомагає здійснювати його високі ідеали для добра свого народу і свого власного.

Стверджуючи ці факти та з уваги на перелому для дальшої долі світу, отже і для нашого народу, добу, в якій живемо, ХХІІ Конвенція закликає Вас ще більше гуртуватися в рядах Українського Народного Союзу, ще більше розбудовувати та поширювати формою і поглиблювати змістом цю могутню заморську твердиню, в якій є місце для кожного українця, без огляду на його походження, на його вірування і його переконання, за виїмком комуністичних зрадників.

Вітайте між нами та спільно розбудовуймо цей великий український дорібок на вільній американській землі, яким є наш Український Народний Союз!

Це є Український Народний Союз: „Батько-Союз" — як його називають одні; „Українська заморська твердиня" — як кажуть другі. Одне і друге має своє глибоке і переконливе підтвердження в історії цієї організації та української спільноти в Америці. Український Народний Союз започаткував українське спільнотне життя в цій країні та став його головною опорою в минулому і сучасному. Він має всі передумови, щоб такою залишитись і на майбутнє!



Члени Екзекутивного Комітету і працівники Головної Канцелярії УНС та Редакції, Адміністрації й Друкарні „Свободи" в 1952 р. В першому ряді сидять (зліва): Р. Слободян, Д. Галичин, д-р Л. Мишуга та Г. Герман.

СЕМЕН ЯДЛОВСЬКИЙ

Написав ВОЛОДИМИР ЛОТОЦЬКИЙ

Семен Ядловський народився 1 липня 1879 року в селі Смерековець, повіт Горлиці, на Лемківщині. Батько мабуть не планував віддати сина на науку до міста, однак дядько Семена, священик, допоміг примістити його в москвофільській бурсі у Львові, де він почав ходити до гімназії. Проте, москвофільське оточення було для нього відразливе, і він на другий рік утік зі Львова додому на свою Лемківщину, де всі люди тоді більше говорили про Америку, як про будь-що інше у їхньому малому, гарному, але бідному світі. Америка, країна пребагата, де роботящий лемко міг заробити могутніх доларів і трохи доробитися, була тоді для них відкрита. Особливо молоді мріяли про цей далекий чарівний край. Ядловський молодим парубком виїхав до Америки і тут став до праці в „цигаровні“, а незабаром запрягся і до невдячної громадської праці.

Уже в 1902 році появився він на сьомій конвенції Українського (тоді ще Руського) Народного Союзу в Джерзі Ситі, Н. Дж. (18-20 червня), маючи всього 22 роки. Він був тоді секретарем конвенції.

Тим часом сталася важлива подія в житті Ядловського, а також і УНСоюзу.

У „Пропамятній Книзі УНС“ (1936, стор. 583) є така згадка радного Деніса Долода:

„Контрольна Комісія УНС поїхала в 1903 році до Пенсильвенії і відібрала книжки від урядників, що не господарили в Союзі як слід і перевезла все те до Джерзі Ситі в маленькій валізці. Було там всього дві книжечки і кілька давніших, ще не змінаних чеків. Усе те віддала Комісія молодому чоловікові, Семенові Ядловському, до його помешкання на 4 поверсі при Сассекс

стріт біля церкви, отже віддала йому під опіку цілий УНСоюз”.

Секретарем у тому часі був Денис Пирч, отож від нього Контрольна Комісія відібрала книжки й передала Семенові Ядловському, а він, без сумніву,



Семен Ядловський

привів їх до порядку, й тому уже наступного року, на восьмій конвенції УНС в 1904 р. (30 травня до 2 червня) в Шамокині, Па., обрано його вперше головним секретарем організації.

Це був початок нового періоду в житті Ядловського, як головного урядника УНС, й одночасно самої організації, для якої він посвятив решту свого життя (друге чвертьстоліття).

На становищі секретаря він zostався 17 років (1904-1921), потім був головним передсідником (1921-1925), і вкінці

управителем „Свободи” до смерті (1925-1929).

Я приїхав до Америки в 1914 році і про Ядловського та його працю довідався не від нього, бо він був людиною дуже скромною і про себе говорити не любив, але від інших, або з „Пропам'ятної Книги УНС” з 1936.

Вперше почув я про Семена Ядловського восени 1913 року у Львові. Приходить до мене в редакцію „Діла” Ярослав Весоловський і каже: Ходім до Віденської каварні, там стрінемо одного священика з Америки! Ми пішли, привіталися з о. Дмитром Добротвором і сіли побалакати при чашці кави. Весоловський, який знав о. Добротвора, сказав йому, що я одержав листа, щоб їхати на співредактора „Свободи” в Джерзі Сіті. О. Добротвор на це заявив: „Якщо Вам пропонують, то їдьте. Інакше, я Вам не радив би туди їхати, бо інтелігентам з Європи в Америці важко жити. Ще одно Вам скажу, що цілий УНСоюз — це Ядловський”.

Я поїхав до Америки в січні 1914 року. Редактор „Свободи”, Осип Стеткевич і новоприбулий Богдан Дуткевич, які писали мені до Львова листи, представили мене урядникам УНС, і ми скоро вже співпрацювали як старі знайомі.

Згодом мені пригадувалися слова о. Добротвора, однак, я не знаходив у Ядловського „босівства” і тому прийняв був те, що й насправді було, а саме, що Ядловський був душею УНСоюзу — також як думку о. Добротвора.

Також у тім часі ішов у „Свободі” цикл статей п. з. „Хто викликає боротьбу”. Редактор Стеткевич цитував з річників часопису, що боротьбу починає єпископ Сотер Ортинський. Та незабаром я довідався, хто „викликає” боротьбу, чи то „файт”, як тоді говорили. Пишу одного дня до газети, коли приходить до мене Ядловський і каже: „Ходіть з нами сьогодні до Нью Йорку на „чорну раду”. Мене це заінтригувало і я поїхав до Нью Йорку. Приходжу до ресторану на Другій Євено. Там уже були священики „галицькі” та „угорщани”. Було їх більш як десять, а з урядниками УНС та редакторами „Свободи” до 20 осіб. За вечерею ішла критика церковної влади, її

плянів, та дискутовано про пляни „боротьби”. Священики галичани дуже запалювалися, а „угорщани” були спокійніші і ставилися скептично до тих плянів.

На другий день рано Ядловський прийшов до редакції і сказав:

„Ну, тепер уже знаєте, „хто викликає боротьбу”! Це стара історія, а нове тут тільки те, що священики завзялися розбити пляни єпископа про перенесення його осідку з Філадельфії до Нью Йорку. Священики ведуть „файт” і називають його „церковно-народним”. „Свобода” й УНСоюз стають по їхній стороні, бо що правда, то правда — це священики перші організували Союз і дали початки „Свободі”. Ось головами 12 перших конвенцій були священики. Ще на 8-ій конвенції було 7 священиків почесними членами з правом голосування. Це ми признаємо, але буває й „файту” забагато, а тоді вже треба сказати — „стап”!

Дискусія на цю тему потім повторялась частіше. „Боротьба” то бувало ущухне, то знову спалахне.

Незабаром єпископ поїхав до Риму, а коли вернувся, під час першої світової війни, „файт” продовжувався періодами.

Тим часом в УНСоюзі ішли приготування до 13-ої конвенції в Боффало. Ядловський цілими днями працював та обговорював плян реформи статуту УНС. Він приготував з адвокатом Енгелке зміну статуту, щоб покинути „розмет” (для всіх старших членів однакову оплату), а ввести систему плачення внесків за віком і роками впису членів. Не раз як після полуденку посідали урядники УНС і редактори „Свободи” на сходах перед старим малим будинком УНС, Ядловський говорив про плян зміни статуту. Казав, що це необхідне для організації, дармащо спершу члени будуть сильно протестувати, а навіть декотрі може і покинуть організацію. Він був захворів через нервову працю та турботи і цей стан тривав у нього кілька місяців.

На конвенціях Ядловський мав свій спосіб підходу. Він був завжди гарно одягнений, говорив мало, ні до кого не йшов на розмову, але делегати приходили до нього питатись довірно про

конвенційну „ситуацію”, після чого передавали інформації іншим. Серед делегатів втішався довір'ям, пошаною і симпатіями. Виступав із словом лише у важливих справах. Говорив коротко, ясно, просто — отже переконливо.

На конвенції в Боффало шуміло через статуткову реформу.

— Ну, а що каже Ядловський? — питалися делегати.

— Каже, що так право каже, так мусить бути! — відповідали інші.

Ядловський довго читав проєкт зміни статуту, статтю за статтею. Делегати, чи хотіли чи ні, голосували „за”, бо пішло серед них гасло: „так право каже, так мусить бути”. Як хто вставав і перечив, або протестував під час читання, сусіди кричали до нього: „Сідай, так право каже, так мусить бути!” І конвенція прийняла зміну статуту.

Також прийняла тоді конвенція зміну назви організації з „Руський Народний Союз” на „Український Народний Союз”. Багато „угорцян”, а навіть і галичан не бажали собі тієї інновації, але коли приходили за порадою до Ядловського, годилися з ним, що має бути і ця зміна.

Конвенція теж одобрила сформування Української Народної Ради. Я перечитав заклик про це, який пізніше був проголошений у „Свободі”. Значить, конвенція в Боффало через свої постанови стала межевою подією в історії УНСоюзу й американських українців.

Після конвенції завихрилось серед членства і настало справжнє знегіддя для організації в кількох найближчих роках. Старші члени протестували проти підвишки їхніх внесків, а не досягнувши свого, тисячами прямцем покинули організацію. Лише стійкі завзяті союзовці і „Свобода”, яка в часі війни дуже живо і жваво реагувала на події, врятували УНСоюз від більших втрат. Незадоволені члени пробували організувати спротив. Прїїздив із Шікаго д-р Володимир Сіменович на спеціальну конвенцію, щоб „залагодити” суперечності. Покликали адвоката Енгелке, і д-р Сіменович з'ясував по-українськи і по-англійськи, як, на його думку, можна залагодити різниці. Проте, ця хвилинка переміжка не змінила на-

міченої програми, прийнятої конвенцією і невгнutoї постави Ядловського.

Врешті, реформа таки залилась і перемогла, що дало міцні підстави організації. Інші подібні організації спізнилися з реформою, але вкінці також мусіли її прийняти.

Ця реформа була найтруднішою проблемою за урядування Ядловського і коштувала його багато здоров'я.

Криз УНСоюзу пізнаємо з цифер. Коли в 1914 році УНСоюз мав 25,000 членів, то в 1917 році мав лише 11,000 і ще навіть в 1920 році мав лише 12,000. Аж в 1924 році вернулось число 25,000.

У своїй праці Ядловський був завжди точний і солідний. Він мав добру щиру вдачу, а над усе був чемний і дуже вразливий. Хто його будь-чим вразив, боліло його глибоко і важко було йому це забути. Ще замолоду він пробував „бізнесу”, відкривши свій „салун”, однак дуже швидко покинув це підприємство, кажучи що „салуніст” мусить бути „роф і тоф”, а він такий не є. Це справді суперечило його делікатній вдачі.

Молодим працював він з дружиною в цигаровні, і обоє прискладали трохи готівки. З цього Ядловський не відказувався позичати іншим, але тільки на бізнес, а не любив помагати тим, що прогайнували свій дорібок і не хотіли працювати. В Америці — казав — є доволі праці і грошей для всіх.

Я особисто згадую Семена Ядловського якнайкраще. Бо був він „типовий українець” в добрім розумінні — талановитий, гарного стійкого характеру, солідний, працюючий, серйозний і щирий український патріот.

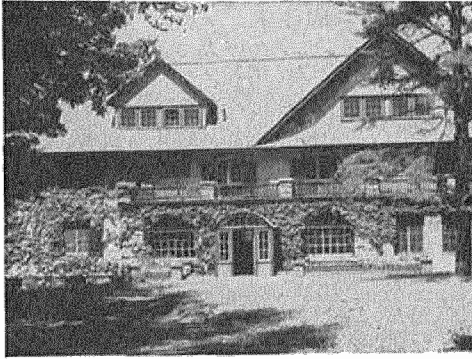
Ядловський полюбив УНСоюз і посвятився для нього. Він застав в організації в 1904 році 5,857 членів з майном усього \$17,900, а залишив після 25 років труду, у 1929 році, 28,000 членів з майном \$2,196,000.

Правда, тепер Український Народний Союз має 69,388 членів і фонди організації досягли протягом дальших 24 років \$14,841,602 (липень, 1953), однак цього досягнення не було б, коли б не чверть століття праця Ядловського, його головно, а також тих, що з ним співпрацювали.

СОЮЗІВКА

Написав А. Д.

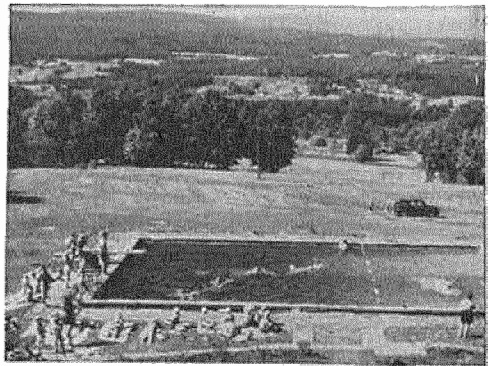
До найновіших надбань Українського Народного Союзу належить велика і справді репрезентативна вакаційно-відпочинкова оселя, вже відома під назвою Союзівки. Положена вона в прекрасній лісисто-гористій околиці при



СОЮЗІВКА: Гостинниця

вступі до мальовничих гір Кетскіл в стейті Нью Йорк та у віддаленні не повних 100 миль від міста Нью Йорк. Сама оселя має коло 250 акрів площі, частинно ліистої, та включно зі ставом. На цій площі є всіх дев'ять будинків, окремий плавальний басейн і тенісовий корт. Перед басейном є велика, очищена від лісу площа, з буйною травою. Воду для оселі забезпечує власний джерельний резервуар. Будинки — за винятком одного — це солідна конструкція з каменя та з центральним опіканням, що забезпечує їхню вжитковість теж взимі. Головний будинок, з прекрасним видом на безмежні підгірські простори, має три поверхи, 38 кімнат, з того 22 з приватними лазничками, велику шклянну веранду, два балкони та велику, модерно устатковану їдальню, що в потребі може служити за залу для імпрез та зборів. Два

інші, менші будинки, теж з каменя і теж на два поверхи кожний. Один з них має 13, а другий 10 кімнат, всі з приватними лазничками. Крім того є три менші доми, з того два муровані, та з відповідною кількістю кімнат. Ще один великий будинок, двоповерховий і мурований, має 10 кімнат, з того дві з приватними лазничками. Є один фермерський будинок, що має шість кімнат і лазничку, але без центрального опікання. Ці забудовання завершує мурований гараж на 10 авт та з опіканими мешкальними кімнатами наверху. Всі будинки розміщені в деякому віддаленні від себе, хоча й недалеко один від одного. Біля них журчить гірський потічок, що своїм шумом доповняє симфонію шелесту листя та щебету пташок цієї, напавду повної краси і спокою, оселі, що за попередніх власників була репрезентативною саторією в околиці.



СОЮЗІВКА: Басейн

Союзівка, з її відкриттям та перебудованням для користування американсько-української громади в 1953 році, стала осередком товариського й культурного життя американських українців в літніх вакаційних місяцях.

МОЖЕ Й ОСТАННЯ...

Написав ГАЛАКТИОН ЧПІКА

Признаюся — люблю її...

Оту синьооку чарівницю, таку ласкаву і байдужу, таку палку, як вогонь і холодну як лід.

Люблю її в першу чергу за її красу. Нема ради — такі ми вже від початку світу, хоч може це й не справедливе супроти жінок: передовсім фізична краса робить на нас враження...

Перший раз побачив я її минулого року. Стояла на пригорбі, в товаристві кількох мужчин і розсипала срібний сміх. Була в чудовій зеленій сукні, що так тісно прилягала до її стрункої постаті. Світилося над зеленню її біле обличчя і блищали її сині очі.

А другий раз зустрів я її біля басейну, майже нагу, бо тільки в купелевому костюмі, як вигрівалася до сонця. Була тоді якась задумана, замріяна, всміхалася тільки кутиками пишних своїх уст і блукала прижмуреними очима по ясному небу. Високі груди раз-у-раз підіймалися від таємного зітхання, ех, коли б знаття, до кого!..

А третій раз була в білій, шовковій сукні, ніби холодна й неприступна, але яка ж приманлива своїм зовнішнім холодом. Грали тільки самоцвіти — як її очі і очі — як самоцвіти.

Довкола неї все і всюди — рій поклонників, кожний з похвалами, поклонами і готовістю служити їй.

І я!..

Хоч знаю добре, що ясний погляд не тільки для мене, що її срібний сміх

не тільки до мене — все ж таки люблю її. Бо такі як вона — не створені для одного. Вони існують на те, щоб дати радість і щастя багатьом.

Потішаюся, що й мені також...

Скажуть мої знайомі: Друже! Твоє чоло поорали літа, твоє волосся побілили зими, а ти ще й сьогодні зітхаєш до жінок!

Відповідь: Не до жінок, а до жінки!

Вона дає мені те, що в моєму віці не так легко знайти: враження молодості.

Колись, у далекій степовій Балті, написала раз мені дівчина Ніна на дереві в саду: „Юність! Ти прекрасна як весна!”

Я не розумів добре того, бо був... юний.

Тепер, по довгих-довгих роках розумію це і відчуваю.

О, молодосте! Ти справді як весна!!

Тому не дивуйтеся, Шановні знайомі!..

Коли я є в товаристві тієї жінки, може й останньої в моєму серці, то мені здається, що вернулася моя молодість, як вертаються часом молоді солодкі сни.

І стає мені легко на душі, і щезає пил, що припав серце, і розсвітлюються очі, пригаслі від мряки життя.

Тому нема дива, що люблю її.

Її — прекрасну „Союзівку”...

(„Свобода”, 27 червня 1953.)



Я — ВАСИЛЬ...

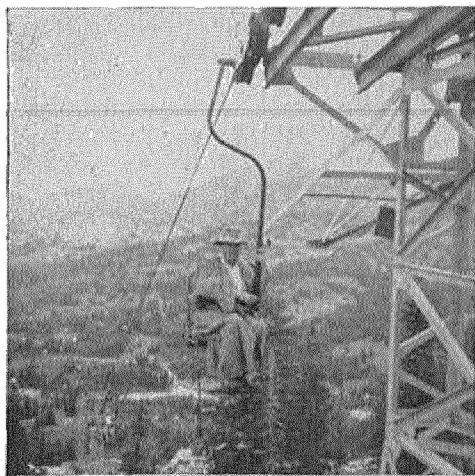
(З ЦИКЛЮ: ЯКА ТО ТА АМЕРИКА)

Написала ДОКІЯ ГУМЕННА

I.

Ми довго торгувалися, хто з нас має подзвонити. Нарешті, Оксана відважно взяла телефонну слухавку.

— Галло! Це говорять незнайомі вам люди... Ми оце приїхали до Солт Лейк Сіті і хотіли б заїхати до вас...



„Я, Василь...” (Фото: Оксана Буревій)

Я дивлюся на вираз Оксаниного обличчя. Ну, що? Без ентузіазму відповідають?

Аж скінчивши, Оксана каже:

— Обізвався якийсь чоловічий бас. Чув за нас. Сказав, що можемо заїхати, і розказав дорогу. І ще якась жінка йому підказувала. Поїдемо?

І ось наше таксі нерішучо спинилося на розі, шофер роззирався за номерами. Але в цю хвилину до авта підійшов великий кремезний чоловік і відрекомендувався:

— Я — Василь!

Ми з Оксаною миттю повискакували. Але він засадив нас назад. Ще трохи треба проїхати.

— Вже з півгодини виглядаю тут вас на розі.

Та ось спасений Василь зупинив таксі біля чепурного будиночка і сказав:

— Оце моя скромна хатина. А це — дружина — знайомтеся!

На відкритому балконі стояла і всімалася до нас така сама просторна жінка. От ми й попали в гості до незнайомих нам Г-ких. Прелюдією до дальшого знайомства була настанова на столі усяких страв, а потім Василь сказав:

— Не вадило б з дороги випити. У нас, правда, мормонський закон не дозволяє пити, і горівка не продається, але ж, маючи ліцензію, можна дістати.

І на столі з'явилося п'ять пляшок різного калібру. Після поповнення гріха перед мормонською релігією та перших довідок, що ми попали у місто, яке збудували у пустелі мормони, та чому це місто зветься Містом Солоного Озера, ми, пороздзявлявши роти, довідалися, що це за Василь.

II.

Професор Василь Г-кий приїхав до Америки кілька років тому не на клінерську роботу, а на професорську посаду в університеті і для дослідження Великого Солоного Озера. Грунтознавець, із великим багажем наукового досвіду, він в період діпі-таборів, замість витрачати час на „політику”, зайнявся англійською мовою. Чи впертість чи здібність, чи безнадійність становища науковця без мови, чи все разом, — зробили те, що треба: п'ятдесятлітня людина опанувала мову настільки, що тепер без труднощів читав

лекції американським студентам. Рідкий і цінний фах ґрунтознавця відразу був оцінений і в науковому світі Америки. І сталося так, що син козака-селянина з Полтавщини, який у дитинстві пас корови на полі — тепер вивчає історію походження знаменитого Великого Солоного озера у стеїті Юта. Його озеро підіймалося й опускалося не один раз і не два, як це думали американські вчені, а принаймні чотири рази протягом геологічних епох. Останнім разом озеро мало 150 миль ширини. Тепер воно ледви досягає 50 миль ширини, а само місто Солт Лейк Сіті розташоване на колишньому дні цього озера.

Солт Лейк Сіті — місто, куди безпереривнопливуть маси туристів, це ворота до таких мрій, як Словстонський парк, Великі Каньйони, пустелі Невади... Само по собі Солт Лейк Сіті цікаве чудом, доконаним мормонами, — в пустелі створеною комфортабельною столицею стеїту. Хто б не хотів оглянути в натурі знамениті копальні міді на відкритому повітрі у каньйоні Окве гір? Або покататися в озері, де вода викидає людину й не дає втонутися, де три чверті води, а четвертина солі? Гіди в інформаціях про це озеро послуговуються даними проф. Г-кого, але нащо нам тепер гіди, коли в першоджерела сидимо у хаті за затишною розмовою?

Він нам розказує, що не встиг університет випустити його монографію — от, саме про походження Великого Солоного озера — як уже вчені почали посылатися на його працю. Який резонанс дає праця нашого вченого, можна судити з того, що слідом за виходом монографії ньюйоркське Геологічне товариство замовило проф. Г-кому ще одну працю і тепер контракт із цим видавництвом потрошку цідить нашому Василеві Михайловичеві грошенята. Небагато, але Г-кі не збираються багатіти. П. Василь добився своєї мети — не переривати своєї наукової діяльності при жадних умовах — і це його найбільший капітал. Для його лекторської праці по різних курсах штату Юта, польових експедицій в дослідженні ґрунтів до послуг університетська машина, а сам він і шофер незгріший.

Отакий то цей Василь! І місце він собі вибрав знамените для свого фаху. Кругом пустелі та каньйони і різні ненормальності природи.

III.

От ми вчора всю ніч їхали такою пустелею. Одна гора тягнеться, як туманець, — і більш нічого. Було ще місячне, дуже блискуче, сяйво. А потім місяць почав бліднути, став великий. Коли зійшло сонце, розпустивши рожеві й фіялкові димки, одні мертві гори стирчали десь далеко навкруги.

Але житла — ніде. Гори, мертва пустеля. Тільки якісь фабрики інколи трапляються, якісь цинковані блискучі стіни, якісь куби велетенські, вмуровані в гори. А де ж газолінові станції, мотелі? Скільки їх при дорогах було, а тепер нема. Пустеля... Ні, фарм, ні пасовиськ, ні срібної отієї трави, що була ще недавно. За всю дорогу побачили ми одного пса, що біг через пустелю. В іншому місці — одного чоловіка, що сидів над якимось „місячним кратером"... Бо як інакше назвеш оці невизначені пустельні піскові побриджени краєвиди стеїту Вайомінг?

Цікаво тільки знати, для кого це тут польовий кінотеатр? Те „Драйв ін" (В'їжджай!), що процвітає по всій Америці. Чи не для цих дивних конструкторів? Самі якісь труби сталеві, — тонкі, грубі, велетенські... За ними знову пустеля, в якій встигнеш заглянути хвіст паротяга, а за ним дим, скільки око вглядить.

І несподівано ми в'їжджаємо в оазу. Як у цій пустелі могли вирости такі могучі дерева, — абсолютно незрозуміло. Біля будинків ці дерева накривають своїми коронами покрівлі. Що це за містечко і чого воно заблудилося, що воно тут робить? Та ще й яке вибагливе — вулиці миються вранці, води їм не шкода...

І аж потроху починаєш зв'язувати. Це ж робітниче селище, для тих, що обслуговують щойно бачений у пустелі завод видовижної конструкції. Наша автобусова зупинка дуже до речі, але Боже мій! Ми собі розкошуємо в охолодженому автобусі, а й не знаємо, яка то спека. Наче в гарячу ванну вскакуєш, обливаєшся окропом і стрімголов біжиш у спасенну станцію. Там

— прохолода, там — устаткування, як і в Вашингтоні. Такі самі страви, такі самі напої, такі самі ціни... Листівки з красвидами, тільки місцеві, та ще можна купити газету „Новини пустелі”, датовану сьогоднішнім числом.

А потім — знову та сама одноманітна безконечна пустеля...

Втім, це зовсім неправильне визначення. Пустеля зовсім не одноманітна. Вже навіть безперевна зміна кольорів робить її не одноманітною, навпаки, дуже цікаво і розкішною. Ті гори, що були вранці рожеві і фіялкові, тепер стали блакитними. Піски, побриджжені, як красвид місяця, змінюються на якісь кущі, порослі по камінні. Виглядає так, наче поорано, та побороновано. А небо — велике, блакитне. Неозорне, як ніде більше не зустрінеш. І раптом під цим небом бачиш уже якісь інші гори. Яке вибагливе гофрування! Чи не нагадує це фантастичного міста з казкової країни? Або морського дна? А здаєка насуваються знов сині гори, до яких ми їдемо й ніколи не доїдемо.

Довкола — ні душі, ні житла, ні рослин, — а на дорогах величезні реклями. Тоді ти нагадуєш собі, що ти не в казковій країні, а в Америці. „Знамените пиво!” Де? — постає питання. А друга рекляма відповідає: „Добре спочити у готелі Скельні джерела”.

Ага! Значить, скоро почнеться якийсь місто.

І так воно є. Почалася кущувата рослинність, неначе пилом припала. Корови пасуться... Інколи попадається будиночок, у якому ніхто не живе. А інколи й оази. Тут — знову могуті, зелені як рута, дерева, неначе вони й не в пустелі. Що за родюча земля ця, якби тільки дати їй води! Тут же, зараз ренчо, як одрізало. Де не зрошено — безжиттєва пустеля.

Непомітно вода переходить у володіння людини. Де кущі, там і загорожі, колючий дріт, худоба пасеться. Кущики, рослинність більша, ренчо частіші... Ми під'їжджаємо до незнамого міста.

IV.

Останні звуки органу вже змовкли, а величезна зала ще наповнена музикою. Не хочеться вірити, що сорок хвилин ранкового концерту вже минули. А все таки, яке щастя, що ми попали

на цей концерт духовної музики, про який ми не знали й не відали. Просто ми випадково, оглядаючи мормонську святиню, зайшли в двері, куди впускали.

Перед тим ми були в храмі поруч і думали, що то там і є той знаменитий найбільший у світі орган. Але справді, яка колосальна різниця між тим звичайним і цим, для якого побудовано спеціально оцю каплицю!

Концерти ці відбуваються двічі на день, уранці й увечорі. Вільно відкриті для всіх, вони збирають величезні маси народу. Не диво! Ми ж у центрі мормонського життя, біля того храму, що в нього допущені тільки члени мормонського віровизнання. Величні ці будови у центрі Солт Лейк Сіті — і подумати тільки, що збудовано це все за ту десятину!

Мормони віддають десятку частину свого заробітку церкві. Це самообкладання вона обертає на творчі, конструктивні діла. Вибудували мормони собі святиню, університет, за цю десятину дуже багато добродійності робиться. Утримуються лікарні, провадиться наукова робота, дається освіта бідним студентам... Цікаві все ж таки, ці мормони. Не п'ють, не курять, вищий пункт їх релігії — завжди допомагати слабшому. Ось місто збудували в такій пустелі, аж захрясло в зелені, — у садах, парках та зелених вулицях.

V.

В одному з мальовничих підгір'їв-підступів до Солт Лейк Сіті, на тлі гір стоїть монумент, що образно увіковічує першу сторінку історії цього міста. Вирізьблено на ньому три слова: „Тут це місце”. У капітолю понад мармуровими стінами угорі зображені сцени перших днів мормонської колонізації: сцени прибуття мормонів у цю пустелю сто років тому; отаборення у критих возах; зустріч з індіанами, що цікаво приглядаються до спорудження водогону. На одній з вулиць міста стоїть у великій пошані та почесі стовбур засохлого дерева. І напис: „Єдине дерево, що було тут сто років тому”. В огradі мормонської святині зберігається перший будинок, вибудований тут, — убога, дерев'яна хатиночка.

Сто років тому, — каже мормонський переказ, — була тут така ж пустеля, як і та, що ми проїжджали. Перед тим мормони були десь біля берегів Міссіссіпі, там змагалися за місце під сонцем, — але поближче до золотих розсипів. Та от одного разу їхньому проповідникові, Смітові, увісні явився ангел Мороні і сказав: „Золото не для вас! Ідіть і шукайте собі місця, де ви самі своєю працею створите собі добробут”. Через пустелі і гори бездоріжжям йшли переселенці, аж поки їх провідник, Брігам Янг, не став ногою тут і не сказав: „Тут це місце”. Було це 24-го червня 1847-го року. Внук, Магонрі М. Янг, скульптор, на цьому місці спорудив пам'ятника, що коштував пів мільйона доларів.

Як заповів апостол, мормони своєю працею почали освоювати пустелю. А щоб швидше приростало населення, було узаконнене багатоженство. Брігам Янг мав родину з 90 осіб: 19 дружин і 70 дітей. Тепер населення Солт Лейк Сіті складається з 200 тисяч, а багатоженство заборонене.

Минуло сто років. Мормони зробили в пустелі квітучу долину, місто-сад. Не віриться, щоб на штучно проведених з гір воді могло все це родити, але треба поїхати у Брайт каньйон, там кинути оком на могутню водопровідну руру, що ото подас всім у місті воду досхочу. І тоді повірите. Так людською рукою, великою творчою ідеєю і людським розумом створено тут добробут, який не тільки не поступається ніякому іншому, а й перевищує. Нема тут тих смородних закамарків, що властиві містам з довгою біографією. Вулиці широко розплановані, будинки добірні й устатковані, природні багатства щойно починають розроблятися.

Найперше багатство це чудодійний, сухий, здоровий і веселящий клімат. У горах знайшли мормони не тільки золото, а й багато інших покладів. Мармур, граніт, мідь, сіль... У капітолію, в залах для відвідувачів, усі ці багатства наглядно на макетах показані. Там же стоїть автомобіль-бігун, що зробив світовий рекорд автобігу, 369 миль-на-годину. Цей рекорд поставив Джон Сабб 1939-го року на Боневільських солоних низинах, що являються дном

колишнього озера, тепер солоні відклади.

VI.

У каньйоні Брігам на високій горі ми стоїмо й дивимося, як працює найбільша в світі відкрита копальня міді. Може це не копальня, а нечуваних розмірів колізей, чи може стадіон? Гід каже, що суди вмістилося б усе населення стейтів Тексас і Юта. А якби поставити на дні колізею ньюйоркський 104 поверховий Емпайр стейт білдінг, то вершок його ледве рівнявся б з верхньою лінією копалень.

Маленькі мушки-вагони рухаються по спіралях, що для нас здаються тільки рядами сидінь у стадіоні, і забирають мідяну руду. Але які ці „мушки”, можна уявити собі з того, що накладають у них руду не люди, а електричні заступи, які зараз набирають сім тонн руди.

Людей зовсім не видно у цих копальнях і враження таке, що ніякої роботи тут нема. А тимчасом на цих копальнях працює 2 тисячі робітників. Раз-у-раз розлягаються вибухи і маси руди відколюються від матірнього лона, але ми гуркоти то чуємо, тільки нам здається, що горобець зачепив крилом трохи порошу на дорозі і воно роздмухалося.

24 роки, як розробляють цю копальню, очевидно, почавши з маленької спіральки. Так розробляли копальню вглиб, а тепер розробляють уширшки і вона захоплює усе ширший обсяг гір. Я думаю, що через мільйон років ці копальні дійдуть до гори Тімпаногос. — Це індіанська назва гори на далекому обрії, а означає вона — Біла пані. Біла постать лежить на білому ложі...

Червоно-фіялкове, рудаво-біло-зелене видовище це під ногами одним поглядом охопити не можна і стараєшся запам'ятати секціями. Як же, все таки, ці вагони вибираються з цього замкненого амфітеатру? Починаєш стежити за одною такою „мушкою”, як вона кружляє по спіралі, і помічаєш дірку в горі. То тунель, таким самим тунелем проїхали й ми, щоб потрапити на цю гору. Такими тунелями руда відвозиться на переробку до рафінерій. Але то хитро все придумано! На-

що ритися в підземних норах, коли можна зверху вибирати?

Здається, цього одного враження на сьогодні досить, щоб його пережити. Але наша екскурсія цим не кінчається. Ми ще проїжджаємо повз рафінерії, соляні промисли, мимо справжнісіньких фарм і ланів, та й падаємо просто в блакитну воду Великого Солонного озера. Але вода уперто викидає тебе, перевертає набік, хоч як ти мостишся, щоб на ній, такій важкій, полежати. Від соли все стає білим, твердим як бляха. Оце то купіль! Після неї треба ще йти під душ прісної води... Як же то шкода, що все це треба робити похапцем, швиденько, часу мало...

VII.

А тимчасом вийшла в нас маленька „неув'язка". Я написала колись іншим людям, яких ніколи теж не бачила, що ми з Оксаною будемо в Солт Лейк Сіті. Сталося ж, що опинилися у Г-ких. Коли на все місто п'ять українських родин, то гості в Юта на вагу золота. Вже кілька днів п. Філімон і його дружина, ідучи на роботу, залишають у дверях записку, де вони лишили ключа від хати. Боже милий, ключа лишати! А як хто обікраде?

У мормонському місті нема злодіїв. Вони не раз лишують двері незамкненими, для монтера, скажімо, — і все в порядку.

То як же тут бути? І там нас чекають, і тут А. Р. відступила свою спальню, і ще ж Велицькі тут є, яких конче треба побачити...

Немає ради, після телефонних переговорів всі гуртом їдемо до Украдиг. Зайшли в автобус, хочемо платити, а шофер заклав скриньку для грошей шапкою. Не треба ваших грошей! Це що? Мормони й у гості возять даром? „Я й забула, — каже А. Р., — це ж сьогодні понеділок, від п'ятої до шостої безкоштовно до міста їхати". Також цікаво! Це як би в Нью-Йорку так ринули всі від п'ятої до шостої по автобусах та підземках...

Украдиги живуть в іншій частині міста. Купили собі хату там, де можна кури тримати.

— Ми б також завели собі курочок, та в нашій районі не можна, півні зава-

жатимуть спати, — трохи заздрісно каже А. Р.

А Украдиги мають не тільки курочок, але ще й город, ще й садок, ще й пасіку... один вулик.

Професор біохемічних наук, Філімон Украдига, показує своє господарство дуже гордо, хоч тут же й признається:

— Та воно нам і непотрібне, ми так для розваги собі все оце позаводили. Так приємно прийти з роботи й поратися на своєму господарстві.

П. Філімон працює не зовсім, але майже за спеціальністю. У льобаторії Медичної школи. Він працює як біохемік і у вільний час розробляє нову теорію функції нирок. Дружина працює льоборанткою там же, у другому відділі, і вони обоє дуже задоволені. Хоч небагато платять, та зате робота до серця.

Від того, що ці люди відразу прийшли до своєї фахової роботи, що доброзичливі мормони відразу дали повну волю ініціативі вченого, нудьга в далекому Солт Лейк Сіті до них не вчепилася. Відсутність громади їх не гнітить, як це почуєш від інших. Їм нема коли нудитись, вони продовжують свою роботу. Оці городи, оці власні садиби, оті ще непокуплені, але вже заплановані авта, — додаток, який надає гумору цим полтавським козакам і може троха дитячого суперництва, в кого краще. Василь Михайлович, коли показував свій город і свої буряки та помідори, більше може гордився ними, ніж картою члена Американської Асоціації Вчених.

Як уже було показано і багато чого цікавого розказано про мормонів, про обставини тутешнього життя, почали ми умовлятися, як найкраще уложити завтрашній день, щоб ми у всіх погостювали і ще щось побачили. Вийшло так, що снідатимемо у Велицьких, обідатимемо в Украдиг, а вечерятимемо у Г-ких.

VIII.

Добряга Велицький має фах інженера-електрика, але не опанував ще мови, працює простим робітником і найшвидше розжився на авто. От він і зібрав нас гурт таких, що сьогодні не

працюють, і повіз у Литтл Каттонвуд та Брайт каньйони, у Восач гори.

Які два неоднакові каньйони, які гори оточують це місто. Малий Каттонвуд каньйон це — маєстатичні голі гранітові скелі, де є промисли та де проф. Г-кий вже не один день провів у дослідженнях, як постали ці гори, та які геологічні епохи вони пережили. З великим захопленням він розповідає це й нам, — про вулкани, льодовики, вивітрення, вигорблення, стиснення, западення і ще багато чого. І от в результаті — оцей красвид. Для вченого він, як книга, що в ній він читає біографію цієї країни.

Брайт каньйон — лісисті яри оранжевих гір, за кожним звивом там майданці для пікніків, колонки з водою, гірські джерела, річечки й водоспади. Тут ми настроїлися на інший лад. Ми приїхали розважатися, відпочивати! Виїхали на саму гору, а там знайшли блакитне озеро. Риболови, мов журавлі, стовбичили у озері, занурені повище колін у воді. Вони в гумових чоботях і можуть стояти так цілий день.

Але тут побачили ми щось цікавіше. В повітрі, високо над землею, висіли люди. Ніхто з нас не виявляв бажання ризикувати своїм життям, крім Оксани. Але коли вона рішучо подалася до будки, Василь Михайлович закупив на всіх квитки, ми повбиралися в довгі жовті керей, посідали у сідала, вчепле-

ні до линви, і так висячи в повітрі, протеліпалися чотири тисячі футів від одної гори до другої. Спочатку було дуже страшно, а потім уже все одно не було куди дітися, хіба стрибати в прірву. Ми почали розглядати красвид, під собою яскраві купи квітів, перегукувалися, фотографували, „робили веселе лице"... На другій горі виявилось, що професор загубив квитки, він перетрушував свої кишені й приказував: „Ховайте так, як я ховаю". І як він не хотів їх загубити, квитки все одно знайшлися, ми знову повисли в повітрі.

А ми так боялися, що в Солт Лейк Сіті не маємо ні одного знайомого! Ось на краю світу, на якійсь незнаній горі знайшлися ми в колі друзів, повних гумору й добродушности. Ще й другого дня добряга Велицький відвіз нас автом до станції Сірого Пса й стояв біля нас доти, поки автобус не рушив.

Проїхали ми ще раз біля озера з найсолонішою водою. І знову — жадних ознак життя, пустеля, тільки гори навкруги.

А далі почалося озеро без води, Воневільська Солона Низина. Чи може справді там було хоч на цаль води? В озері відбивалося блакитне небо і білі хмаринки, і сині контури далеких гір. Довго їхали ми поміж небом і землею, у самій блакиті тонесенькою стрічкою дороги, прямої, як стріла.



КОРОТКА ІСТОРІЯ У.Н.С. В КАНАДІ

Написав ВОЛОДИМИР ГІРНЯК

В 1954 році Український Народний Союз (УНС) на своїй 23 конвенції величаво довершив святкування 60-літнього ювілею свого життя існування не тільки в ЗДА, але й в Канаді.

Початкові роки організованої праці УНСоюзу записані в Пропам'ятній Книзі, яку видав УНСоюз з нагоди свого 40-літнього ювілею. На 752 сторінках записана там історія злиденного, гіркого піонерського життя нашої імміграції в Америці й Канаді.

Теперішні роки багато різняться від тих, в яких животіли піонери нашої імміграції. Саме тому будівничих УНСоюзу залишилося в живих маленька горстка. Та, хоч вони й відійшли передчасно, то в спадщину молодшому поколінню залишили могутню українську інституцію, яка в своє 60-річчя напевно буде мати понад 70 тисяч членів та понад 15 мільйонів доларів майна.

В Канаді Український Народний Союз започаткував свою діяльність в місті Торонто ще в 1916 році, тобто в часі першої світової війни. Між організаторами його відділу знаходимо й пароха греко-католицької церкви о. Йосифа Боярчука. Цей відділ (число 49) багато спричинився й до зорганізування читальні „Просвіти” в місті Торонто, хоч, як самотній тоді відділ УНСоюзу в Канаді, залишився самотнім аж до 1937 року. Найголовнішою причиною було те, що світова війна принесла лихо й клопоти нашій імміграції в Канаді, що тривало аж до 1924 року. За той довгий час наша перша імміграція почала старітись, а зі старістю й не ставало в неї вже досить енергії до праці.

Отже, з більш досвідчених у цьому ділі людей, не було вже кому взятись за працю. Нова імміграція, яка вже була почала приїжджати до Канади, не бу-

ла якслід до цього підготована. Ця друга імміграція не думала осідати в Канаді, але мріяла про скорий поворот на Рідні землі. Мрії не здійснились і пошкодили їм в їхній майбутності. Обезпечену діяльність припинила пізніше на довгий час економічна криза, яка почалась у 1930 й протривала майже до вибуху третьої світової війни.

Лише в роках 1935 та 1936 деякі індустріальні міста на Сході Канади почали повільним темпом оживати. До них належало й місто Віндзор, в якому вже були автомобілеві заводи Форда та Крайслера. І саме до цього міста почали приїжджати „зайцем” товаровими поїздами безробітні з Західної Канади з різними думками. Частина з них думала осісти у Віндзорі й дістати працю в автомобілевій індустрії, а деякі знову думали „перебрити” ріку та дістатись до сусіднього американського міста Дітройту, а вже там вони напевно дадуть собі раду, бо Америка велика й багата...

В тому часі в Дітройті вже було кілька досить великих відділів УНСоюзу. З його членами почали стрічатись на всяких імпрезах в Дітройті й наші люди з Віндзору. В короткому часі їх стрічі та обопільні розмови довели до того, що в Віндзорі зорганізовано в жовтні 1937 року вже другий відділ УНСоюзу в Канаді. До його зорганізування найбільше причинилися такі члени: Володимир Дідик, що був уже тоді головним радним УНСоюзу з Дітройту, Богдан Зелений, П. Дуда, Никон, О. Косіковський, О. Червак та інші члени філії Українського Національного Об'єднання.

Згадую я тих піонерів тому, бо той відділ був початком постанов багатьох відділів УНСоюзу в Канаді. Його члени піонери приїжджали до Торонта кілька

разів з намірами зорганізувати третій відділ. Хоч їм не вдалося цього доклати, то зате в серпні 1939 року доклати цього автор цієї статті при допомозі Я. Ковальчука, В. Войнарівського та покійного Володимира Баґана й багатьох інших членів філії УНО.

За Торонтом пішли інші філії Українського Національного Об'єднання в Східній Канаді. При допомозі організаторів УНСоюзу, зорганізовано при філіях УНО відділи УНСоюзу в Ст. Кетеринс, Гамилтоні, Ошаві, Содбурах, Монтреалі (3 відділи), Тиминс, Кіркленд Лейк, Валдор, Норанді, Веланд, Торолд, Нам'ара Фолс, Форт Вільям, Еспанола та Гримзей. Після цього було зорганізовано відділи в Лондоні, Брентфорд, Кенорі, Кіченері, Вотерфорд і Лашінах.

Не легке було це завдання, бо в 1939 році вибухла друга світова війна і, як це завжди під час війни буває, знову припинилася громадська діяльність на певний час.

Як уже всі трудності було поборено й Східна Канада вкрилась густою сіткою союзних відділів, тоді союзову організаційну діяльність перенесено в Західню Канаду, тобто в цю її частину, де й досі живе найбільше наших поселенців. Перший відділ у Західній Канаді було зорганізовано в місті Вінніпегу в липні 1943 року. Спочатку до цього відділу вписалося 54 члени. Отже Вінніпег у Канаді був першим з найбільшим початковим числом членів.

Після Вінніпегу зорганізовано відділи в Саскатуні та Ріджайні та пороблено всі заходи й підготову до створення нових відділів в провінціях Манітоби й Саскачевану, де живуть скупченою масою наші поселенці.

За короткий час зорганізовано 36 союзних відділів. Деякі з тих відділів начислюють сьогодні від 400 до 500 членів. Один із них, що є при філії УНО в Торонто, напевно в цьому році перевищить число дві тисячі! Статистика виказує, що досі вписалося до всіх відділів 9765 членів. Безперечно, що з того поважного числа відійшло багато природно, а певна частина була суспендована за незаплатення своїх вкладок. Усіх тепер активних членів канадійські відділи мають поперх 6000,

а майно їхнє у цьому році перевищило один мільйон доларів!

Чому УНСоюз так скоро виріс у Канаді? Відповідь дуже проста. Він не тільки брав від членів гроші у формі вкладок, але також і допомагав членам у їхній потребі. Отже за той короткий час УНСоюз виплатив членам своїх відділів у Канаді поперх \$160.000 у формі посмертного, допомоги, дивіденд та різних винагород, включаючи й допомогу студентам вищих шкіл. Та УНСоюз зробив найбільшу прислугу українським родинам у Канаді тим, що збагатив їх на суму \$3,500,000. На цю величезну суму є обезпечені в УНСоюзі всі канадійські члени. Отже цю суму вони самі, чи їхні родини напевно колись виберуть. На цю суму обезпечення всі вони разом вплачують річно до УНСоюзу лише \$157,000. У наступних роках ця сума напевно побільшиться учетверо, а побільшиться тому, що масмо тепер поперх 6 тисяч членів, які не тільки є і будуть добрим прикладом для інших, але й самі допоможуть розбудувати Батька Союзу в Канаді также само, як і розбудували його брати й сестри в ЗДА.

ХТО СПРИЧИНИВСЯ ДО РОЗБУДОВИ УНСОЮЗУ В КАНАДІ

На першому місці тут треба згадати його постійних організаторів, які все були й будуть моторами в цій великій та складній союзовій машині. Першими такими постійними організаторами в Канаді були покійний Іван Баср та Володимир Гірняк. За півтора року праці покійний Баср зорганізував 10 нових відділів. Від 1939 до цього часу Володимир Гірняк зорганізував 22 нові відділи та розбудував інші. В 1948 році було покликано на організатора в Західній Канаді Василя Гладуна, який за дуже короткий час зорганізував 2 відділи, розбудував відділ у Вінніпегу та підготував працю для нових. Для нього обставини зложились так, що був змушений перервати працю для УНС. Тепер, покищо, залишився організатором на цілу Канаду лише Володимир Гірняк.

Поза постійними організаторами були також у кожній місцевості й допо-

міжні організатори в особах відділових секретарів, голов і членства. Все вони були, є і будуть допоміжними для постійних організаторів. Без них, у минулому й тепер, не буде можливо розбудувати союзних відділів. На перше місце в розбудові відділів УНСоюзу в Канаді треба оставити таких секретарів, голів і членів: П. Самець у Ст. Катеринс, Торолд, і Наягара Фолс; П. Цибуляк у Ст. Катеринс; С. Орихівський, Й. Чайківський, Г. Гис, К. Наконечний, Д. Попадинець, В. Цимбала й М. Дубас та Ваніт у Монтреалі; Й. Дячишин, Базики й Чехош у Лашінах; О. Червак, О. Косіковський та І. Хрін у Віндзорі; Ю. Криса, В. Ковальський та І. Дацик і М. Шарик у Содбурах; Й. Верес, Я. Ковальчук, Н. Юречків та покійний В. Баган у Торонті; Н. Ольховий, Кабанюк та Ф. Стахів у Гамилтоні; Ю. Демидюк та Федак у Веланді; І. Дикун та С. Семчишин у Лондоні; Ю. Кузьма у Брентфорд; І. Михалевич у Вотерфорд; П. Вербовецький, І. Шурко та І. Вегера у Кіченері; С. Боровець, М. Лисий і В. Кобрин у Форт Вілліям; Ю. Омельченко у Гримзбей; Володимир Коссар, д-р І. Гуляй, П. Кузик, Д. Ріпак, С. Бабій, Н. Шиндак і Тарасюк та М. Коваль у Вінніпегу; О. Плюта й Н. Гнатчук у Еспанола та багато інших по всіх відділах, яких тут не перелічено.

Згадуючи поодиноких людей, які широ і віддано працювали в користь зорганізування союзних відділів у Канаді, на цьому місці слід згадати й про те, що найбільшу прислугу в початках, а також і тепер, давало й дає членство Українського Національного Об'єднання та його Братні Організації Українська Стрілецька Громада, Організація Українок Канади й Молоді Українські Націоналісти. Вони перші зрозуміли значення УНСоюзу та його довготривалу працю для добра не тільки свого членства, але також і всього українського народу. Тому не тільки відкрили двері своїх домів та примістили ці відділи, але також і стали всі зі своїми родинами в його ряди. За їхнім прикладом пішли й наші українські церкви, тобто їхні парафії — греко-католицькі й православні. Завдяки добрій збірній волі та вирозумінню членства тих наших інституцій, УНСоюз поширив свої відділи та на добре закріпив їх у Канаді.

Далі піде й уся наша нова імміграція та допоможе розбудувати УНСоюз у Канаді в могутню твердиню, яка даватиме поміч своїм членам і всьому українському народові так довго, поки тієї помочі буде йому потрібно. У своє 60-річчя Батько Союз радітиме своїм поширенням та здобутками. Не менш радітимуть тими здобутками і всі його члени в Канаді й Америці!



ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ*

Написав д-р ЛУКА МИШУГА

Трагедія України вже не раз заставляла нас, американських українців, бути і радити в Вашингтоні. Теж не раз бували ми вже в Мавнт Вернон і складали вінці на гробі Джорджа Вашингтона. Нераз споглядали там на зелені гори і широкий Потомак та думали одночасно про Тарасову могилу над Дніпром і те все, що об'єднує двох великих Батьків американського й українського народів: Вашингтона і Шевченка.

Чи могло бути інакше?

Тому 60 років був у Вашингтоні о. Григорій Грушка, перший редактор „Свободи“, щоб шукати поради в наших справах. Про цей свій побут у Вашингтоні він написав таке:

„Оглядаючи Капітоль, я став говорити зо стареньким негром, котрий мав 80 років і замітав сходи Капітолю. Старенький сказав мені, що він чується дуже щасливим замітати сходи храму свободи, бо сьогодні він та його внуки є вільними. Чуючи ті слова старенького негра, я почув біль під серцем і, обернувшись на бік, обтер сльози і подумав собі: Боже, Боже! Чи доживу я літ того негра і чи побачу я Україну свободною? Ах, тоді я сходи її Капітолю вмивав би від радості гарячими слізами”.

Чи з подібними почуваннями не споглядаємо сьогодні теж і ми на цей Капітоль, де важиться доля уже не тільки З'єдинених Держав, але й цілого світу, в тому і України?

Перші українські імігранти не могли багато зробити для України, бо всю їх-

ню енергію з'їдала боротьба за їх власне національне існування та за їх церкву. Навіть довголітня боротьба американських українців за самостійний греко-католицький єпископат була на ділі боротьбою не тільки за своє церковне право, але й національне. Тим старим піонерам, що без ніякої допомоги видержували тут десятками років довгу і завзяту боротьбу за своє національне „Я” і не розплились по російських церквах чи польських та словацьких костелах, треба сьогодні завдячувати те, що нова українська іміграція має до кого в Америці прибувати, бо інакше була б застала тут тільки таких виходців з України, що є і на цій вільній землі найгіршими ворогами змагань українського народу до волі, соборності і самостійності.

В перших десятках років існування американсько-української іміграції американський українець щадив буквально кожний цент і заощаджений гріш висилав до старого краю, щоб викупити ґрунт чи віддовжити хату, а потім, щоб свою дитину до вищих шкіл післати. Таким чином українська нація дістала багато, вихованих за зароблені тут гроші, інтелігентних сил, адвокатів, учителів, священників, що відзначились у суспільній праці й в боротьбі за волю України. Американський українець, що кидав визов лихій долі й покидав улюблену рідну стріху в святому переконанні, що до неї скоро повернеться як справжній господар, мав уже з природи, бунтуючись проти лиха, нахил до активізму і допомоги тому всьому, що цей активізм тут і в старім краю побуджує. Зрозумівши, що він тільки власними силами може врятувати власну хату і своє поле, американський українець скоро почав розуміти, що й весь український нарід може вряту-

* З доповіді про „Участь американських українців у визвольних змаганнях українського народу”, виголошеній на IV Конгресі американських українців у Вашингтоні в 1949 році.

вати себе тільки своїми власними силами і жертвами. Тому почав слати з Америки пожертви, спершу тільки на церкви по рідних селах, а згодом на читальні, кооперативи, народні доми, Рідну Школу тощо.

Перші українські емігранти в Америці, що звичайно прибували в такі оселі, де жили поляки, які на багато років скорше від них прибули, щоб знайти роботу в притулок, мусіли громадно вписуватись до польського костела й першої польської братської організації та оплачувати польську газету. Якраз тоді йшла між американськими поляками широка дискусія на тему рятування Польщі й горою були ті, які голосили, що тільки революційне виховання може спасти Польщу. Але до тої Польщі враховували поляки теж і Лемківщину... Цього, хоч неграмотний і лихом прибитий, перший український імігрант-лемко дуже не любив. Боліло його, коли йому читали, що в статуті тої організації, до якої він приступив, було, що „як жити, то для Польщі, а як терпіти і вмирати, то за Польщу”. Випадало б і йому так терпіти. Йому здавалось, що він уже терпить, але терпить за свою Лемківщину, де його хата. Та скоро він пізнав, що терпіти — то ще замало. Виглядає, що ще чогось треба. Відповіддю на це стали такі кличі, що їх 46 років тому поширювано між американськими українцями:

„Нам треба бути революціонерами, такими бунтівниками, як був ним Вашингтон”, коли хочемо бачити рідну землю вільною, а себе на ній господарями.

Два роки пізніше, як в 1905 році піднялась революція в Росії, вже був вислід з такої нової науки, бо почато перекладати між американськими українцями збірку на допомогу Українській Революційній Партії. Знову рік пізніше, в 1906 році, розпочато знову збірку, на „Восвий Фонд”, з якого вислано зараз \$5,000 трьом галицьким партіям: національно-демократичній, радикальній та соціалістичній, з допискою, що ці гроші призначені „на піддержання бойової акції”, на допомогу жертвам кривавих виборів, як теж тій молоді, що не кориться і покидає львівський

університет за зневагу української мови. На ще більші розміри поведено цю акцію два роки пізніше, в 1908 році, у зв'язку з вбивством галицького намісника гр. А. Потоцького.

Першу світову війну вважали американські українці вже під час її вибуху в 1914 році подією, яка хоч „зрсить українську землю кров'ю її рідних синів, але може принести Україні визволення”. Призначаючи \$1,000 на Фонд Визволення України, відозва конвенції У. Н. Союзу, що відбулась в Бюфало у вересні 1914 року, підкреслила таке: „Ми, українці, де не жили б, не маємо причини бути приятелями Австрії, ні її союзниці Німеччини... Коли Росія буде побита, може прийти або повне визволення України, або бодай перебудова Росії, яка дала б свободу всім народам, отже й українському”.

„Самостійна українська держава — це мрія кожного свідомого українця” — писалось тоді. Українська Народна Рада, що тоді постала, повела зараз збірку пожертв на рятування українців, жертв війни, а Українське Інформаційне Бюро почало поширювати такі публікації про Україну, видані англійською мовою, як *Ukraine, by Bedwin Sands*; *Ukraine and Ukrainians, by Stephen Rudnitsky*; *Memorandum on the Ukrainian Question, by Yaroslav Fedorchuk*; *Russia, Poland and Ukraine by Gustav Steffen*.

Перший Український Соїм у Злучених Державах, що відбувся в Нью-Йорку в Купер Юніон (30 жовтня 1915), висловився у своєму меморіалі так: „Остаточна ціль українського руху є створення української держави, що обняла б землі, замешкані українцями.” Соїм цей зложив однудушну присягу, що всі, як один, вживуть усіх сил для визволення і добра України. Становище Соїму в українській справі було ширше обговорене й вияснене рядом статей, писаних чужинцями з визначними іменами, які зібрано в книжці *“Ukraine's Claim for Freedom”*, яку видано спільним накладом У. Н. Союзу і У. Р. Союзу.

На рятування українців, жертв війни, вислала У. Н. Рада до Відня \$22,930, а через Кришел Гералд \$12,500.

Які тоді політичні організації не по-

ставали б і під якими іменами не виступали б (Українська Народна Рада, Загальний Український Комітет, Українська Федерація у Злучених Державах, чи Український Народний Комітет), не зважаючи на конкуренційну боротьбу, їхні почування вміщувалися на ділі в телеграмі, висланий до проф. Михайла Грушевського в 1917 році, в якій сказано:

„Борцям за волю України, зібраним на Конгресі в Києві, українці, згуртовані в Українській Раді в Америці, шлють свій гарячий привіт. За свободу України ми готові на життя і смерть. Не спочиньте, поки не встане Україна, світ правди засвітить і помоляться на волі невольничі діти”.

Разом з тим вислано на руки проф. Грушевського 100,000 рублів для українських жертв війни.

При допомозі сенатора Генрі Кебота Ладжа та конгресмена Джеймса Гемила, як теж завдяки старанням тодішнього Адміністратора Української Греко-Катол. Дієцезії, о. Петра Понятишина, президент Вилсон видав тоді прокламацію, якою проголосив день 21 квітня 1917 року „Юкрейнісн Ріліф Дей”, себто день збірки по цілій Америці на допомогу українським жертвам війни. Цей день ввійшов в історію як „Український День”, бо це перший раз вжито урядово української назви.

В цьому році видано по англійськи більшу працю проф. Степана Рудницького п. н. „Ukraine, the land and its people”.

Вітаючи проголошені президентом Вилсоном 14 пунктів, а зокрема цей пункт, де говориться про право самовизначення народів, Українська Рада в Америці вислала до президента в січні 1918 року телеграму, в якій особливо підкреслила те, що заявив през. Вилсон про Польщу, а саме, що вона має постати на землях, які незаперечно замешкали поляками. Цього Вилсон спочатку придержувався, а відступив від цього щойно пізніше, як почав заломлюватися український бойовий фронт у Галичині.

В році 1919 велася весь час широка протестаційна акція проти польського наїзду на Галичину. На українській маніфестації в Карнегі Гол у Нью

Йорку (27 травня 1919), були теж заступлені естонці, лотиші та литовці й всі вони разом з українцями закликали американський уряд визнати чотири нові республіки: Українську, Естонську, Латвійську і Литовську. Усі ці чотири групи як „Ліга Чотирьох Народів” добились ще спільного переслухання (29 серпня 1919 року) перед сенатським комітетом для закордонних справ, де представлено аргументи, чому саме департамент стейту повинен ці чотири республіки визнати. Між іншим, тодішній конгресмен Фіореліо Лія Гвардія був тоді гарячим прихильником самостійності України, Естонії, Латвії та Литви і навіть вніс у Палаті Репрезентантів законопроект в справі призначення коштів на отворення дипломатичних американських посольств в Україні, Естонії, Латвії та Литві.

Важливою подією тодішнього часу треба вважати висилку з Америки делегації Українського Народного Комітету на Мирову Конференцію, щоб допомогати кращій обороні права України на самостійне державне життя. В склад цієї делегації входили: конгресмен Джеймс А. Гемил і д-р Кирило Білик. Конгресмен Гемил добився у Вилсона, що Велика Рада (Вилсон, Ллойд Джордж, Клемансо та Сонніно) прийняла українську делегацію (Сидоренко, Панейко, Білик, Шульгин, Лозинський і Вітовський), а в імені делегації та української влади промовляв по-англійськи д-р Білик. Гемил і Білик були тоді, між іншим, в американських експертів на Мирову Конференцію, якими були проф. Лорд і Бавман, були теж в полковника Гавса, що мав тоді великий голос у Вилсона та був проти признання Польщі Галичини, і передали йому меморіал в українській справі. Комісія знавців заявила за те, щоб впливати на „справжнє федеративне і демократичне об'єднання” Росії з Україною і балтійськими державами.

Це було в Парижі, а тут, у Вашингтоні, делегація У. Н. Комітету була прийнята державним секретарем Робертом Ленсингом, якому з'ясувала польський і большевицький наступ на українські землі та передала в цій справі меморіал.

Протестаційна та інформативна акція проти московських та польських посягань на українські землі продовжувалась і була скріплена прибуттям до Вашингтону місії Української Народної Республіки, що zorganizувала бюро „Приятелів України”, яке видало англійською мовою кілька інформаційних книжечок про українську справу. Представник місії, офіційно невизнаної, не міг добитись послухання в департаменті стейту, а на свій меморіал дістав відповідь окружною дорогою (через У. Н. Комітет), в якій сказано, що Україну вважає уряд частиною Росії. Місія Західньої Української Народної Республіки, що теж подала обширний меморіал в українській справі, протестувала проти окупації західньо-українських земель Польщею. Вона зібрала між американськими українцями коло \$140,000 як Позичку Національної Оборони, чим уможливлено урядові ЗУНР та його посольствам продовження політичної акції до кінця 1923 року. Американські українці організували тоді по всіх містах величезні протестаційні маніфестації з приводу поневолення України, пікетуючи у Вашингтоні Білий Дім, Капітоль та альянські дипломатичні місії. Образи з пікетування польської амбасаді були тоді поміщені в пресі по цілій Америці. До Ради Амбасадорів вислано протест з 14,000 підписами, а до департаменту стейту з 3,000 підписами. В червні 1922 р. прийняв секретар стейту Чарлз Гюз делегацію Української Ліги Американських Горожан і Ветеранів, що відбувала у Вашингтоні свій з'їзд, а теж прийняв її президент Гардінг, при чому вручено йому меморіал з протестом проти знехтування права самовизначення у відношенні до українського народу. Тоді теж було переслухання перед Сенатським Комітетом для закордонних справ у справі повернення Україні її незалежності, при чому кладено натиск на еventуальні трагічні наслідки поневолення України для справи світового замирення.

Окремо приходить ще згадати про авдієнції митрополита Андрея Шептицького в президента Гардінга, секретаря стейту Гюза і секретаря торгівлі Гувера, бо й вони мали політичний ха-

рактер. Це була теж оборона української справи.

Не зважаючи на геройську боротьбу в Україні та заходи американських українців, Україна опинилася у новій неволі. Це захитало в американських українців віру у вартість апелів, опертих на право, чесноту й мораль. Дотого навіть ті, що ще вчора були з нами в одному фронті проти Росії, перестали цікавитись дальшою загрозою з боку Росії, як їхні країни стали самостійними. Не цікавилась нею дуже теж і закордонна американська політика. Це були часи ізоляції, найяскравішим виразом якої може бути провал у Сенаті справи приступлення Злучених Держав до Ліги Націй, себто до такої міжнародної установи, що її ініціатором був американський президент.

Серед таких настроїв постала в 1922 році нова політична організація американських українців, що проіснувала до 1940 року і звалась „Об'єднання Українських Організацій в Америці”. У цих політично змінених обставинах вона почала знову піднімати духа американських українців. Тим не хочемо сказати, що не працювали в тому самому напрямі теж й інші організації. Більшість їх співпрацювала з „Об'єднанням”. Такі злочини, як польська „пацифікація” в Зах. Україні, чи небувалий в історії людства з політичної пімсти спричинений Кремлем голод в підсовєтській Україні, заставляли тоді американських українців виходити на вулиці малих, великих і найбільших міст з масовими протестами. Видано теж і відповідну інформаційну літературу про поневолення України. Загалом, не було ні одної більшої трагічної події на українських землях, яка доходила б до американських українців і якої вони не старалися б різними способами розголосити. Чи це була мученича смерть Ольги Басарабової, розстріли Косинки, Влизька, Фальківського та товаришів, чи процес „Спілки Визволення України”, чи суди над ними, що про них крайова преса писала у рубриці „В безконечній черзі”, все це знаходило широкий відгомін у серцях американських українців і було передане меморіалами американському урядові. Усе це є в рекордах Департамен-

ту Стейту в Вашингтоні. Видана „Об'єднанням” книжка про „пацифікацію” („Polish Atrocities in Ukraine”) має понад 500 сторінок. Про голод в Україні теж видано матеріали (як „Famine in Ukraine”) і є теж резолюція в Палаті Репрезентантів з домаганням переведення міжнародного слідства в справі цього злочину Москви.

Допомогою визвольним змаганням українського народу вважалось, крім видання в 3,000 примірниках такої книжки як „Спіріт оф Юкрейн” чи фінансове попєртя видавництва „Юкренієн Квесчен” Ланселота Лотона в Англії й т. п., надалі ще й таку допомогу, як Рідній Школі, інвалідам, поводянам, народним домам і т. п. Допомогою українській справі вважалось навіть і таку боротьбу, яку треба було тут звести, щоб могли мати, наприклад, на Виставі Сторіччя Поступу в Пікаго, в 1933 році, „Український Павільйон” з „Тризубом” нагорі, бо там було місце тільки для державних націй. Теж за участь у світовій виставі „Завтрішній Світ” у Нью Йорку в 1939 році треба було звести іншого роду боротьбу з Совєтами, що мали свій павільйон і не погоджувались на ніякий український культурний виступ. Не зважаючи на совєтські інтриги та протести „Українсько-Американський День” відбувся. „Нью Йорк Гералд” написав з цього приводу великими буквами „50,000 українців на ріднім Фестивалі на Виставі”.

Друга світова війна дала нагоду до створення нової політичної організації, себто Українського Конгресового Комітету, який розпочав свою діяльність скликанням до Вашингтону, 24 травня 1940 року, Першого Конгресу Американських Українців. Від того часу відбулось усіх 5 конгресів, а загальна діяльність українців в цій країні в користь визвольних змагань українського народу, яка ведеться від того часу під проводом УКК, нам усім ще у свіжій пам'яті. 35 років тому представник Української Народної Республіки не міг добитись послухання в Департаменті Стейту і на його меморіал про героїську боротьбу українського народу з комуністичною агресією та російським імперіалізмом, дістав через аме-

риканський Український Народний Комітет відповідь, що Україну вважається частиною Росії.

Це становище коштує Америці і цілому світові багато, дуже багато. Десятки основних меморіалів Українського Конгресового Комітету, предложених недавно Департаментові Стейту, вказують, як гірко помстилось знехтування демократіями права українського народу на вільне й самостійне державне життя. Тепер Україна є членом Об'єднаних Націй. Висланники Українського Конгресового Комітету передали в Сан Франсіско й Парижі основні меморіали до Організації Об'єднаних Націй, в яких стверджено, що Україні належить правне місце в Об'єднаних Націях, але з тим застереженням, що теперішні представники України в цій організації не є представниками українського народу, а тільки представниками Москви, окупанта України. Правда про Україну тепер більше поширена. До цього причинились англомовні видання. Найстарші і найбільші американські видавництва видали Історію України М. Грушевського, праці В. Г. Чемберліна та К. Манінга і ряд інших книжок про Україну, що появились стараннями У. Н. Союзу і знайшли в Америці прихильний і широкий відгук. Теж вдалося американським українцям під час найсильніших комуністичних та совєтських впливів в Америці перемогти ці впливи і не піти під Рошен Вор Ріліф, а дістати від вашигтонського уряду дозвіл мати свій окремий Злучений Американсько Український Допомоговий Комітет, заініційований УККомітетом, що теж врятувало життя багатьом тисячам кращих синів і дочок української нації.

На цій землі ми довели до широкого політичного об'єднання в українській справі, створивши при великій допомозі наших братів з Канади Панамериканську Українську Конференцію, щоб промовляла від імені всіх українців на американським континенті й промовляла репрезентативно й згідно з інтересами українського народу. Можна твердити, що це об'єднання американських українців облегло до певної міри теж і консолідацію українських політичних сил в Європі, виявом якої

є заіснування Української Національної Ради.

Уся ця наша спільна праця піднімає усіх нас на душі та доводить, що вона таки не залишається без результатів. Скільки ми не мали б жалів до нашого Департаменту Стейту, коли мова про Україну та український нарід, таки годі твердити, щоб він сьогодні розумів українську справу так, як це було 35 років тому. Теж і там є вже дещо інакше розуміння української справи. Однак наступ ворогів української державности і самостійности є ще сьогодні в Америці такий сильний, як був раніше. Тому і наш відпір мусить бути сьогодні ще сильніший, як бувало. Це можливо, бо наші сили скріпились. Тому було б непростимим гріхом, коли б ми не використали для справи визволення України тих нових сил, що тепер

до нас прибули. Колись співали американські українці у своїм гимні, що як тільки кохана Україна їх покличе, то вони злетять „як козацтво у Січ у слухну годину”. Та сьогодні важніше думати не так про лет на Січ, а більше про те, що ми опинились у центрі, де вирішується доля народів і країн на довгі покоління, та що теж і ми відповідальні за те, яка доля готується тут Україні. Маймо на увазі, що світ тепер поділений на вільний і невільничий та що Україна опинилась в невільничому світі. Нашим завданням освідомляти Америку, що тільки цілковите повалення невільничого світу може бути повною безпекою її власного існування і світового миру та що у вільному світі мусить бути обов'язково місце й для вільної України.



Президент Айзенгавер між українцями. Президент Айзенгавер, безпосередньо перед своїм вибором в 1952 р., мав зустріч з українською групою в Нью Йорку. Біля президента в першому ряді з лівого боку сидить голова УНС п. Дмитро Галичин, а з правого боку адв. Михайло Пізнак.

ДОЛИНОЮ МОГОКУ

Написав ІВАН СМОЛІЙ

Останні могікани-піонери української еміграції в ЗДА, відходять від нас один по одному поволі та невідхильно. Рідшають їх ряди, а впарі з тим входимо, як еміграція, в вік, коли вже не вистачає пам'ять живих свідків, коли вже треба писати історію, записати, що ще живе в пам'яті, вишукати те, що дотліває в підвалах і принагідних сховках. Писати про минуле життя наших перших поселенців в Нью Йорку, Шікаго, Дітроїті чи пенсильванських шахтах може не так і важко, бо їх життя відбите переважно в часописах, і на сторінках „Свободи” можна знайти багато. Але що відомо нам про життя розпорошених по великих просторах країни?

І коли, вирвавшись із задущливого Нью Йорку, проїжджаєте шляхом на Бєффало, мальовничою долиною Могоку від Амстердаму через Кенджері, Ст. Джансвіл, Літл Фолс, Гермікер, Ютику, мимоволі пригадуєтеся, чи сліди перших наших поселенців на цьому терені, історія їх життя із побуту збережеться, чи все пропаде безслідно, як пропало, відійшло в історію буржливе життя перших мешканців цієї долини, — могоків і онаїдів з великого племені ірокезів.

Долина Могоку не велика, але в історії формування американської нації відіграла велику роллю і ще сьогодні, коли думка американця шукає серця своєї батьківщини, мимоволі згадує вона і долину Могок, що вся позначена безчисленими побойовищами з воєн з індіанами, колоніальних та горожанських воєн. Це земля могоків, — магічне слово, що ще й сьогодні викликає в пам'яті спогад про силу і витривалість цих могутніх воїнів, старших братів ірокерської конфедерації, будівничих північно-американської індіанської імперії. Це земля голляндсь-

ких і палятинських піонерів, славного англійського колонізатора сера Вільяма Джансона, земля патріота-героя генерала Геркімера, що з малою горсткою фермерів могокської долини відбив наступ французів з півночі і відвоював цей шматок землі для Америки. Це ж тут, при устї Могоку, в Трой, „родився” Дядько Сем, синонім американця, а сім миль ще в Ренселірд 1758, було написано „Єнкі Дудел”. І „Американська трагедія” Т. Драйзера написана на основі правдивої події в цій долині, в Гермікер.

Коли наші перші поселенці опинилися тут, а були вони одними з найпізніших, бо аж в дев'ядесятих роках минулого століття, прийшли вони вже наче по всьому. Прощуміли вже над цією долиною і тільки збереглися в переказах і легендах згадки про первісних мешканців цієї землі могоків, про жорстокі бої з ними перших колоністів, про мученичу смерть місіонарів, що перші торували шлях у лісові гущі і душі диких племен, про довгі і тривожні роки змагань молоді нації з британською потугою. Забувалася вже й недавня виснажлива війна Півночі з Півднем. Молода країна перемінювалася на очах з хліборобської в промислову, потребувала рук до праці. Все було ніби гаразд, пора була пригожа.

Але коли б емігрантові, що прибув до ЗДА по другій світовій війні, та ще й привезений задармо вигідним кораблем і зустрінутий приязно ЗУАДКом та відісланий до місця призначення, коли б йому довелося опинитися в тодішніх обставинах, він напевно почувався б як ті перші піонери колонізатори в могокських лісах. Сьогодні мчить він у власному авті асфальтовими дорогами мальовничої долини, використовуючи двотижневу відпустку, відвідує знайомих або вигідно роз-

ляжеться у пульмані, ситий і певний себе. А ось що писала „Свобода” з 1895 р. про життя наших перших поселенців, може й цієї долини (цитата за статтею д-р Л. Мишуги в „Пропам’ятній Книзі” УНС за 1936 „Як формувався світогляд українського емігранта в Америці”):

„Заки українець, приїхавши до Америки, допитався до своїх краянів, мусів перетерпіти всяку нужду і біду, голод і холод, а часто переплачував це життям і гинув десь у незнайомі місці, в лісній ярузі, а тіло його накрила хіба впала згнила деревина.

Нераз кілька емігрантів насліпо пускалися пішки в далеку дорогу до краянів, бо, маючи кілька центів, дорожили ними як мільйонами, бо це вистачало тільки на хліб, щоб у далекій незнаній дорозі і між чужими людьми не в своїм краю з голоду не згинуть. У ясний день божий ховалися бідолахи наче розбійники по лісах, бо якби був їх хто стрінув на битім шляху в підраній гунці, в чорній полатаній сорочці, з запаланим від голоду очима, невмитих з довгими кудлами, то тікав би з переляку або стріляв би як до дикунів. Та бідний емігрант знав це, але не зважав на те, а з вірою в Бога, з одним зогнилим качаном кукурудзи або кусником сплісненого хліба, що його якийсь фермер викинув, ішов сотки миль через ліси і дебри, драпаючись по скалах, перескакуючи потоки, поки дійшов до своїх людей, що його вмили, прибрали, нагодували і про роботу для нього постаралися...”

А коли згадати про відносини на тій роботі, картина стає ще сумніша. Це ж був час кривавих робітничих страйків за скорочення часу праці, за кращу платню, за всі ті полегші, що нині такі samozрозумілі. Це ж час нечуваної боротьби промисловців і бизнесменів з робітництвом, час Алена Пінкертонів і короля страйколомів Перла Бергоффа та їх наслідників і наслідувачів, що доставляли компаніям озброєну сторожу і промислових шпигунів. „На рік перед появою „Свободи”, читаємо в згадуваній статті, себто в 1892 р. було 15 детективних приватних агенцій. Половина з тих бюр займалася головню доставою промислових

шпигунів і страйколомів, вдержуючи для цієї цілі цілі арсенали зброї і амуніції, а крім цього спеціально витреновану гвардію, що складалася з звичайних розбишак і вбивників.” Для ілюстрації терору і відносин в тих часах вистачить згадати, що в одному тільки страйку залізнодорожників 1877 р. згинуло 77 робітників.

У долині Могоку ці події відбивалися тільки слабим відгомном. Обабіч лагідних берегів ріки зеленіють гайки, горбки, пасовиська, в далині лісисті гори. Більші і менші містечка вздовж ріки чепурні та тихі. Не вирости тут ліси фабричних димарів ні вежі копалень. Починаючи з Амстердаму, через Кенджегері, Літл Фолс, Ютику, тут заснувалися тільки фабрики бавовняних виробів, килимів, взуття, музичних інструментів. Оплачувано робітника мізерною платою і ще сьогодні він тут упосліджений, неохоплений юніями, працює за найнижчу ставку.

Невловиме, несхопне життя наших людей у тих закутинах, тільки слабкі відгуки, тільки окремі нотатки в пресі. Похилий дядько на запит як жилося колись, пригадується, поважніше і не зразу відповідає. Та й не дядько це перед вами. Нова земля витиснула нову пляму, ні сліду черствості і сонця давньої батьківщини. Обличчя сполотніле, блистять штучні зуби. Тільки в очах ще збереглося тепло, у глибоких закутинах.

Жили якось. День за 75 центів робили. У бавовняних фабриках, на залізнодорожних шляхах... Дехто худобу плевав. Сходилися рідко. Мало своїх освічених людей було.

Поволі розгортається картина. Якийсь отець Двудіт побував у тій долині, пройшов з місцевості в місцевість як неспокійний дух. Вмів з цієї розпрошеної маси зробити громаду, організував церкву. Ще й до нині живе пам’ять про нього.

А потім стали творитися братські організації. Найраніш в Геркімер 1910, потім Літл Фолс 1912, Ютика 1916. Амстердам 1923. Почалося організоване життя. По слідах цього життя, що ще стоять і донині, по збудованих церквах, горожанських клябах, бібліотеках, можна догадатися, що було воно

живе, буйне. Охочий історик знайшов би чимало документів про зусилля одиниць і громад при відбудові церков, народніх домів, шкіл, про діяльність аматорських гуртків, хорів, танцювальних ансамблів. Чимало матеріалу вже й зібрано в окремих виданнях братських організацій, ніби щоб зафіксувати цей перший період організованого українського життя.

Скромно і тихо жили наші люди, далі від публічного життя. Кілька „гросерників”, кілька фризів, нотар, учитель, бібліотекар — от і все. Траплялися винятково активні, як от селянський хлопець з Турчанщини, М. Рапач, в Ст. Джансвіл, що заняв передове місце у тому містечку, будучи десять років предсідником місцевої шкільної ради, головою об'єднання купців та предсідником клубу Ротаріїв. Тому мабуть і так мало згадки про нас у численних публікаціях про ці околиці. Тільки наша пісня і національні танки звертали на себе увагу оточення й принагідних відвідувачів.

Але завважує Д. Г. Бітл у своїй книжці про ці закутини („Вест Канада Кріп”) — український танок швидко забувся, випертий модним „джіттербагін” і чим далі, ставало глухо і мертво. Зокрема між двома війнами.

Щораз тонша ставала нитка культурного і громадського життя. Це вже не історія радісних посвячень церков, народніх домів, це історія асиміляції зразу таки першого покоління, що за малими винятками, не знає мови батьків. Тут, у тій колисці американізму, воно було піддане особливому натискові. Та й не було чого триматися, чим гордитися. Надто сумні і безрадісні спомини з життя батьків, надто мізерне уявлення про першу батьківщину, щоб тужити за нею. Щораз пустіші ставали церкви, клуби.

І коли нині, проїжджаючи долиною Могоку, знаходите щораз нові сліди організованого нашого життя, так це вже твори нової еміграції, що прийшла на допомогу першим піонерам. Поповнилися знову ряди братських організацій, у деяких місцевостях, як от в Ст. Джансвіл, повстали й нові відділи. Відремонтовано церкви, а де їх не було, поставили чепурні каплиці, втримувані жертвами малої громади, або нові храми як от в Ютиці, нові сліди нашого життя цієї країни, як от тепло згадує Д. Г. Бітл короткою та багатомовною фразою про „українців, що плекали колись у своїй країні пшеницю, збіжжя і недолю”.



ДЖОЗЕФ МАРШАЛ ПРО УКРАЇНУ

Написав В. СІЧИНСЬКИЙ

"I never saw a track of Land (Ukraine) that had more resemblance to the best parts of England."

Joseph Marshall

Опис подорожі Джозефа Маршала по Україні, це одинокий твір старих часів, який нав'язує тему з Америкою та її господарськими потребами і тому є важливим джерелом до українсько-американських взаємовідносин. Цей твір ніде ще не був у нас в цілості зреферований, хоч дуже цікавий для українського читача в Америці. Самий опис подорожі Джозефа Маршала по Україні 1770 року, це один з найцінніших творів чужинців про Україну другої половини XVIII стол. та один з найбільших описів України англійського автора. Повний заголовок книжки звучить: *Travels through Holland, Flanders, Germany, Denmark, Sweden, Lapland, Russia, the Ukraine and Poland in the Years 1768, 1769 and 1770*. Перше видання цієї книжки вийшло в Лондоні в 1770 р., після чого появилось 4 видання. Автор користується другим лондонським виданням 1772 року.

Щоб належно оцінити опис подорожі Д. Маршала по Україні, треба пригадати собі становище України тих часів. Як відомо, російський уряд доби Катерини II, почав заходи для ліквідації Гетьманату і автономного устрою України. В 1763 році, на провокаційну пропозицію царського уповноваженого на Україні Теплова, українська старшина мала подати цариці „прошеніє” про залишення гетьманства в роді Розумовських. Між тим сам Теплов подав до російського уряду „Записку” про українські „непорядки і зловживання”, а головний натиск клав на твердження, що, мовляв, українці та-кі ж „русские”, як і „великороси”. Під

примусом російського уряду, К. Розумовський подався до демісії, просяючи звільнити його від такого тяжкого і небезпечного уряду”. 10 листопада 1764 року видано „Маніфест до малоросійського народу” про звільнення К. Розумовського. Натомість прийшла „Малоросійська колегія” на чолі з російським генерал-губернатором „Малой Росії” Румянцевим. Як один з проявів невдоволення українського населення тими розпорядками, було т. зв. Турбаївське повстання селян на Полтавщині. Виявилось це й в домаганні українських провідних верств до „Комісії уложення законів” 1767 року, виразником котрих був Григорій Полетика.

Руйнуючі заходи російського уряду спинив вибух війни з Туреччиною 1768 року. Занепокоєний уряд мусів шукати опертя в Україні, де козаки брали визначну участь у війні на суші і на морі.

Російський уряд мусів навіть утворити окремі українські військові частини з бувших запорожців, під проводом старшин-українців. Саме заслугою цих українських військових частин було здобуття цілого українського Причорномор'я, зокрема Очакова, Кафи, Гаджибея (Одеси), Криму, Басарабії. Війна з Туреччиною стримувала російський уряд від повної ліквідації української самоуправи. Це сталося лише після закінчення війни в 1774 році, коли в слідуючому 1775 році прийшла ліквідація Нового Запоріжжя і самої самоуправи України. Нарешті в 1783 році остаточно заведено кріпацтво на Україні на московський зразок.

Опис подорожі по Україні Д. Маршала 1770 року припадає отже на часи, коли Україна ще жила своїм господарським і культурним життям та корис-

тувалася автономним устроєм, правда значно обкросним Московію.

Хоч Україна входила вже в склад російської імперії, про що Московія завжди підкреслювала, особливо в закордонних інформаціях — проте Д. Маршал не завагався виділити Україну в окрему країну, навіть на заголовку книги, поруч з Росією (Московією) і Польщею. Автор підкреслює велику відрубність України — географічну, господарську і культурну — від Московії, хвалить культурність українського населення, зразково ведене господарство, хліборобську культуру, — порівнюючи Україну з найбільш культурними країнами Західної Європи. Автор приходить до висновку, що таке ж добре ведене господарство коноплі і льону корисно було б примінити в ненаселених областях Північної Америки.

Подорожні записки Джозефа Маршала на Україну починаються 23 жовтня 1770 року, коли автор записує: „Я виїхав з Москви, прямуючи на Україну. На моє щастя погода була дуже ясна і гарна, а дороги всюди надзвичайно добрі тому, що осінні дощі ще не розпочиналися”.

Прямуючи через Маляски і Деметровичі, подорожник за Деметровичами їхав через місцевість, де „кожний крок проходив через ліси, де я не бачив найменшого сліду якогонебудь населення”. 26-го жовтня автор „проїхав сорок миль через незаселену рівнину” і на слідуючий день вступив до Брянська (Brensky) — маленького містечка на березі ріки серед лісів — закуток справді романтичний.”

Далі Д. Маршал записує:

„Я почувався досить втомленим від інтенсивної подорожі, відколи я виїхав з Петербургу і тому тут спочивав 28-го жовтня. Боявся, щоб продовжуванням цієї виснажуючої подорожі, не спричинити собі хвороби, для якої Росія являється найменше відповідним місцем в цілому світі тому, що кожна людина, виїхавши з Петербургу чи Москви, мусять бути своїм власним лікарем”.

Переїхавши через московсько-український кордон, Д. Маршал 29 жовтня 1770 року прибув до першого українського міста Стародуб (Starodoff). Автор відмічає, що дорога до Стародубу

на протязі 20 миль „тягнеться через багату і гарну країну”.

Автор, що найбільше увагу уділяв господарству кожної одвідуваної ним країни, пише про околиці Стародубу:

„Люди якраз збирали частину врожаю. Вони плекають всі роди збіжжя і стручкових рослин, які відомі в Англії, і судячи по тому, що я бачив, не сумніваюся, що їхнє господарство дуже добре. Вони обробляють свою землю таким способом, що спочатку сіють коноплі, потім овес, далі ріпу, а нарешті пшеницю або жито, з яких звичайно переважає пшениця. Після цього п'ятилітнього господарювання, яке часом змінюється на шести або семилітнє (якщо засівають коноплі два рази), вони лишають землю незасіяною („переліг”) на три, чотири або п'ять років. Та незвичайна земля (переліг) є така, що не тільки не засівають її, але і не орють цілий той час та дозволяють їй зарости травою та бур'яном і так вона стає густо покритою (зарослою). На другий рік бур'ян зникає і творяться дуже гарні луки без зусилля, якого вимагає засівання насінням трави. Ці луки служать, як пасовисько для господарських тварин на кілька років, як того вимагає їхня худоба. Коли ж вони ті луки знов засівають, то поле стає вповні угноєне і готове дати добрий урожай. Я вважав, що такий спосіб господарювання мусів би заповнити землю насінням бур'янів, які, розростаючись, мусіли б знищити урожай. Але агроном, який належав до великого господарства, мені пояснив, що коноплі, які засівають в першу чергу, очищують цілковито землю для тих рослин, що слідують (за чергою) та що на випадок, якщо очищування не вийде досконало за першим засівом, то за другим разом воно цю роботу (очищування від бур'яну) безсумнівно докінчить. Отже, я довідався, що тут на Україні уважають коноплі рослиною, яка надзвичайно очищує землю і що ніякий бур'ян не може вижити поміж коноплями. Наскільки мені відомо, про це явище ніхто з авторів, що писали про господарство, не згадає, як річ уживану англійськими господарями. Кількість льону в цій країні дуже поважна”.

Далі Д. Маршал, пишучи про Чернігівщину, записує: „Мені казали, що

ця провінція, яка частинно межує з Україною, є до неї дуже подібна, тільки земля не така добра". Очевидно Д. Маршал притримувався старого російського поділу кордонів, коли частина Чернігівщини належала до Московії, а властива Україна ніби починалася далі на південь. Але і в цьому випадкові записує подорожник, що підмосковська Чернігівщина „дуже подібна” до України”.

Досить докладно спiniaється автор над якістю українського чорнозему: „Земля тут, це багатий чорнозем, вогкий і з нахилом до глини... Обраховують, що пересічно один акр конопель дає три фунти; один акр пшениці дає три четвртини, а жито стількиж, далі — чотири четвртини ячменю і стільки само або і більше вівса. Так само бувають добрі врожаї фасолі, приблизно п'ять четврти на акр. Але не вирощують тут стільки ріпи, як варто було б, а утримують худобу на вигонах, де вона знаходить вистачаючу кількість рослинної поживи (не зважаючи на сніг), яка її втримує при житті... Вони мають великі отари, що в літі виглядають дуже добре, завдяки незвичайно добрій паші, яка є в великій кількості на всіх луках”.

Кажучи про селянство, подорожник записує: „Я зауважив, що по відношенні до того, наскільки край занедбаний в цій імперії, то селяни на загал, порівнюючи, щасливі. Серед розлогих степів і лісів вони почуваються не зле, та всі добрі дороги утримувані їхніми силами”.

„Від Стародубу до Чернігова 75 миль, які я зробив протягом двох днів і приїхав 1 листопада. Частина цієї дороги є так само добре утримувана, як на другому боці Стародубу, але значна частина покрита лісом. Я бачив коноплі на багатьох ланах і частину їх ще не повиривану, хоч на загал урожай (збіжжя) був уже звезений.”

„Чернігів (Czernischen) дуже добре збудоване місто, гарно розміщене на берегах ріки Десни, яка є сплавна для п'ятидесяти тонових барж. Місто добре укріплене і має приблизно 15 тисяч населення; велика частина мешкаців Чернігова це козаки... Смуга землі повздовж ріки Десни дуже багата і

добре оброблена. Щодо правління, то воно не таке гостре на Україні та сусідніх провінціях тому, що ця територія завойована від Польщі; але та сама поліція не менше гостра, як в іншій частині імперії”.

Далі Д. Маршал, торкаючись місцевого устрою, поведінки українського населення та особистої безпеки, записує: „Подорожуючи через Україну, в теперішній воєнний час” і взагалі „незалежно від того чи війна чи мир, мені не прийшлося зустрітись з найменшою небезпекою”.

Загалом Д. Маршал „Знайшов Україну так само добре зорганізовану провінцію, як якунебудь частину Англії!”

Далі, побувавши на Київщині, подорожник записує:

„Теперішнє населення України цивілізоване і є вони найкращі господарі в російській імперії (ст. 168).

3 листопада Д. Маршал прибув до Києва. Він нотує: „Київ, столиця України, велика частина якої добре заселена і оброблена. Кажуть, що в цій країні не було ніякого наїзду, тому що воєнні дії були посунені далі — Чорного моря, і не сумніваюся, що там боротьба буде продовжуватися. Київ одно з найбільш особливих міст, що я бачив у Росії, визначне в історії цієї імперії. Хоч місто пережило багато революцій, які знищили його стан, в порівнянні до його колишньої величч, та все таки воно вже тепер вирівняло всі колишні удари. Місто добре збудоване з цегли і каменя, вулиці широкі і рівні і добре бруковані; воно має величезну катедрu, більша частина якої недавно перебудована (реставрована) та одинадцять інших церков. Має воно 40 тисяч населення і добре укріплене. Дніпро тут велика ріка, а тому, що декілька інших великих рік впадає до нього, обливаючи перед тим одні з найбагатіших провінцій, то це місто провадить дуже велику торгівлю. Київ — найбільший магазин всіх скарбів України, спеціально конопель і льону, які плекають в цій країні, в багато більшій кількості і кращій якості, ніж в якійсь іншій частині Європи. Україна є найбагатшою провінцією в російській імперії (ст. 170)”.

„П'ятого листопада я залишив столицю цієї провінції, а тому, що я хотів півною об'їхати західню частину, я поїхав того дня до Буд (Buda), віддалених приблизно п'ятдесят миль. Більша частина країни багата і добре оброблена. Земля (грунт) в більшості чорнозем і плекають на ній ті роди збіжжя і стручкових рослин, які називають можна часто зустрінути в Англії. Я переїздив великі стернища, з яких звозили пшеницю, ячмінь і овес. Я оглядав багато піль конопель, хоч не така велика частина краю засіяна цією рослиною, як збіжжям — так мені казали в деяких селах, де я про це розпитував... Мене інформували, що продукція конопель збільшилася і досягає раз шість фунтів на акр, але пересічно вона буває три або чотири фунти на акр (правдоподібно оцінка на гроші — фунти чи лібри — В. С.). Пшениця дає чотири четвртини, ячмінь п'ять, овес і фасоль шість, а деколи і більше на акр, що мені здається досить значним прибутком. Земля тут звичайно повідгороджувана канавами, а вздовж деяких бувають плоти, але це не завжди. Гарні тут луки, які засівають коноплями, залишаючи їх перед тим порослими травою на десять, а часами дванадцять років; тоді тримають їх так само довго обробляючи. На деяких полях засівають три рази підряд конопль. Льон так само вирощують, але не вважають його настільки вигідним (поплатним), як конопль. Люди тут дуже добрі скотарі; вони мають великі череди худоби, яку тримають під стріхою, як тільки сніг стає глибший на чотири інчі... вони продають величезну кількість масла і сиру.”

„Земля (власність) в цій країні дуже поділена; мало є великих маєтків, що належать шляхті. Давні обивателі цієї країни були дуже свободні і між ними була велика рівність, як в маєтку, так і в інших справах; на щастя це продовжується, хоч і в підлеглості Росії. Більшість селян — це дрібні господарі, які є власниками своїх господарств. Тут я спостеріг у десять разів більше волі, як денебудь інде в Росії. Правління надзвичайно обережне в поводженні з людьми і намагається не утискати і не ображати їх, бо їм ніко-

ли не буде бракувати уваги з боку турків і пропозиції прилучитися до татар в союзі з Портою. Вони платять значний податок, але збирають його поміж собою по своєму власному звичаю; вони також постачають російській армії велику кількість бездатного війська (ст. 172).”

„Ці справи, а також величезна вартість торгівлі, яку росіяни провадять при допомозі українських продуктів, спеціально конопель і льону, надають країні (Україні) першорядного значення. Протягом тих п'ятидесяти миль я минув багато хуторів і сіл”.

Про місто Буди, Д. Маршал пише:

„Буда, це маленьке місто, а точніше велике село, присмнено розміщене поміж двома річками, в надзвичайно гарній околиці. Я повернув на північний захід і добрався 6-го до „Kordyne” маленького міста 52 милі від Буд. Вся ця країна дуже подібна до тої, через яку я переїздив минулого дня. Я ще не бачив країни в такій мірі подібної до найкращих частин Англії (All this country is equal to the preceding day's journey; I never saw a track of land that had more resemblance to the best parts of England). Щасливою обставиною моєї подорожі була погода; великі дощі звичайно бувають приблизно в середині вересня, а скоро після них приходить мороз і сніг, але під час моєї подорожі небо було весь час синє і віяли теплі вітри. Якщо ця погода витримає ще п'ять днів, то я вже переїду цю провінцію, а оскільки мені відомо, між Україною і Петербургом нема нічого гідного уваги, тому і погода не буде таким важним чинником подорожі. В смугі, яку я сьогодні проїздив, я помітив декілька плянтацій тютюну; Вони нагадують поле хмелю, тоді як горбки (скупчення рослин) ще не мають тичок. Тут вважають, що тютюн виплачується в такій самій мірі, як конопль; обставина, як я думаю, що спричиняє безпосередній збут для всього, що вони виростять”.

„7 листопада я доїхав до Leszoryn, на віддалі 63 миль. Околиця не змінилася; назагал багато землі засаджено коноплями і тютюном. В селі, де я подорожі зупинився, щоб дещо розпитати, я довідався, що люди тут звичайно за-

сівають червону глину коноплями, а чорну — тютюном. Бачив багато плугів при роботі, деякі з шестеро кінсьми трохи слабшої породи (хову), але в більшості було запряжено по чотири сильні воли”.

Далі Д. Маршал, їдучи до Очакова, пише:

„Вся країна поділена на малі маєтки чи господарства, оброблювані власниками, хоч мені казали, що в південній частині, де я не був, існують великі маєтки шляхти (мова йде, очевидно, про землі роздавані московським вельможам російським урядом — прим. В. С.). Ті (південні) частини далеко не так густо заселені чи оброблені, як оці. Це є також доказом, що добра подарка, з якою ми зустрічаємося на Україні, постала наслідком того, що селяни є власниками своєї землі та що кріпацтво (рабство) тут майже не знає!... Що правда, вони мають прекрасну країну, яка ґрунтом, думаю, рівняється Фляндрії, та мало чим гірше оброблена. Але я бачив в інших провінціях цієї імперії величезні смуги цілини, яка не була від природи нічим гіршою (за українську), але поневолені селяни, не творять цвітучого господарства”.

„Ця сама територія (Україна) продукує дев'ять десятих конопель і льону, які ми (с. т. англійці) таким дорогим коштом спроваджуємо з Росії. Ця проблема заслуговує деякої уваги, бо найкращі політики, що найбільше своєї уваги присвятили нашим американським колоніям, настирливо звертають нашу увагу на можливість і навіть цілковитий брех перешкод до того, щоб ми постачали коноплі і льон з тих колоній. Не знаю скільки правди в тому, але думаю, що буде корисно розглянути цю провінцію — Україну з більшою увагою, як який небудь автор перед мною зробив. Ознайомившись з нею докладно, ми можемо судити аналогічно, згадуючи про Америку, а це необхідно, бо всі описи України, щодо цього часу були опубліковані, дуже розбіжні. З одного боку вони нам правдиво кажуть, що російські коноплі походять звідси (с. т. з України), а з другого боку вони подають образ країни, якою, мовляв, володіють орди мандрівних козаків — образ цілковито незгід-

ний з поняттям такого стану господарства, який вимагає уміння плекати коноплі і льон” (ст. 178).

Далі Д. Маршал вказує на брак правдивих відомостей про Україну в західній Європі, бо ті що є, зовсім не достаточні і часто не вірні. Зокрема неправдиві відомості російські, що льон і коноплі привозять до Західної Європи ніби з Росії — Москви і Петербургу. Автор дослівно пише:

„Здавалось, що коноплі і льон, які привозять до нас (до Англії) з такої північної місцевості як Петербург, мусіли б рости серед вічного морозу і снігу. Та хоч ми їх імпортуємо з 60 ступня географічної широти, ростуть вони (в дійсності) на Україні, яка лежить поміж 47 і 52 ступенями широти і яка має надзвичайно гарне, помірковане підсоння, не гірше за яке інше в Європі; це є широта південної Франції. До цих вигод додаймо ще землю кращу, як я донебудь бачив — дуже багатий і глибокий чорнозем, сполучення багатой (масної) землі з сухою, яка не має тої гостроти, яка являється такою неприємною, коли ми переїздимо по частині Англії, де ґрунт глинястий. Мені ясно, як важливо точно передати всі інформації, коли говорю про ґрунт, але тому, що я не мав стільки до діла з господарством, як було б побажано, я не вмію відповідно вживати господарської (фахової) термінології. До цих вигод, якими користується Україна, я додав би ще їхню добру господарку, не основану на природньому багатстві, яка (господарка, агрікультура) перевищує все, що я бачив з часу, коли я виїхав з Фляндрії”.

„Після цих подробиць, ми можемо на добрій підставі переглянути видаїність наших колоній, що постачають коноплі і льон в однакових кількостях. Панове, які переїздили тими землями (колоніями), добре знають, наскільки вони відповідають вище згаданому описові. Якщо мені буде дозволено висловити свою думку, то я дозволю собі твердити, на підставі багатьох авторитетів, що колонії на побережжі Північної Америки ніколи не будуть продукувати конопель в якійнебудь помітній кількості. Підсоння там надто змінливе та гостре; сильні морози можна зустрінути в Каролані на 30 ступ-

них широти, а пекуче сонце, яке рівнається температурою, в якій завгодно частині світу, в Новій Англії (New England), Новій Шотляндії (Nova Scotia), і т. д., де були спроби плекати коноплі. Вони завжди невдавалися тому, що підсоння загостре і земля погана. Але всі описи подають зовсім іншого роду інформації про край на Міссіссіпі. З описів про смугу землі на тій річці, від 33 до 40 широти, які я читав і зрозумів видно, що з усіх частин Америки вона найбільше надається для цієї агрикультури. Земля (грунт) тут багата, чорна і глибока; підсоння значно більше рівномірне і приємне, як на побережжі океану, яке складається з болот, а землі — цілини багато. В цій частині напевно можна було б дуже успішно плекати коноплі, звичайно, якщо описи, які ми маємо, правдиві, про що не маю причин сумніватися. Але нещастя в тому, що ці прекрасні смуги землі незаселені, а для того, щоб плекати коноплі, потрібно великої кількості людей. Друга обставина, яку треба зважити, це доцільність (поплатність) такого примінення землі. В Каролайні плекання конопель ніколи не принесе якогобудь вислід, а так само і в наших південних колоніях. Коли б підсоння було відповідне, тоді риж та індіко, і, маю враження, що навіть бавовна будуть заведені на Міссіссіпі, чого треба сподіватися, коноплі будуть занедбані до того часу, доки ринок на більш poplatні речі не перестане існувати. Та з другого боку, не маємо чого шкодувати, бо національний прибуток був би тоді багато більший, чим більше господар заробляє, тим більше зростає національний прибуток. Коноплі фактично не є продуктом, який можна рівняти до інших, щодо прибутку, і тому їх будуть плекати тільки в тих країнах, де не займатимуть землю пшеницею або стручковими рослинами; але коли земля і підсоння відповід-

ні до дорожчих продуктів, тяжко сподіватися, що увага буде звернена на бідніші (продукти)...

„Тому, якщо вже необхідно плекати коноплі, які ми привозили з Росії, в наших колоніях, то треба створити нові плянтації на Міссіссіпі — на географічних широтах, які відповідають багатим американським продуктам, наприклад простори приблизно між 37 та 40 ступнями широти. Країна так означена, найкраще на цілому світі надається до загального господарства, так що мешканці, так само як і мешканці України, зможуть легко плекати все, що потрібно для життя, одночасно уділяючи головну увагу коноплям, як головному (найважливішому) продуктові”.

Проминуло повних 180 років від часу опису подорожі Джозефа Маршала по Україні. Замість перенести до Північної Америки спосіб ведення українського господарства, перенесено самих українців у кількості понад 1½ мільйона, які стали робітниками найрізноманітніших галузів американського господарства і промислу. На самій Україні та сама Москва і Петербург далі „провадять величезної вартості торгівлю, при помочі українських продуктів”, обдурюючи Західню Європу, що коноплі і льон ростуть під Петербургом, а всі невдачі „совської господарки спричинюють „українські буржуазні націоналісти” („орди мандрівних козаків” — за московською інформацією 1770 р.). На самій Україні тепер нема вже ані вільних людей, ані щасливих селян, ані „в десять разів більше волі, як денебудь інде в Росії”, як це зазначив Дж. Маршал в 1770 р.

Зреферовану тут книгу Дж. Маршала автор цих рядків мав можливість дістати в Публічній Бібліотеці міста Нью Йорку. Автор складає подяку ВІІ. Оксані Вікул за поміч в перекладах англійських текстів на українську мову.



НОВА УКРАЇНЬСЬКА ЕМІГРАЦІЯ

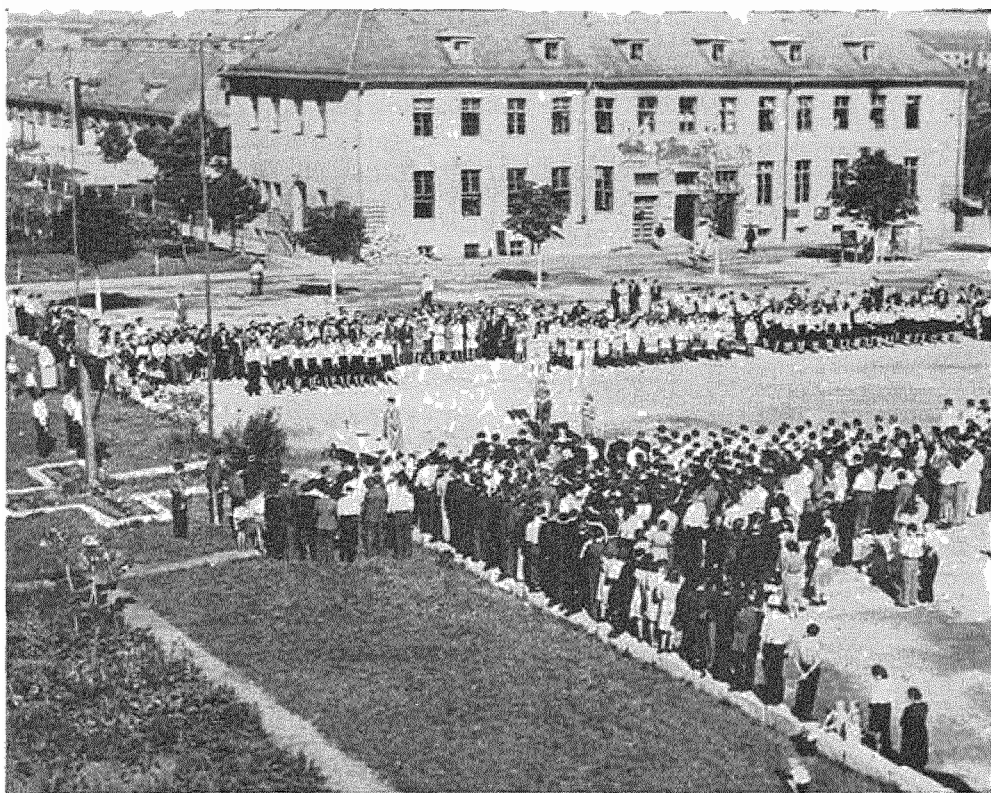
Написав **ВАСИЛЬ МУДРИЙ**

1. ДЕЩО З ІСТОРІЇ НОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ

У „Ювілейному Календарі-Альманасу” Українського Народного Союзу за 1949 р. опублікована моя обширна праця п. н. „Українська еміграція в Європі”. У ній багато статистичних даних про чисельність тієї еміграції, про її життя в таборах та поза ними, про її установи й організації. Те, що ми подаємо тут, буде доповненням праці з 1949 р., при чому не можна буде не повторити деякі основні статистичні дані.

Німецький нацистівський уряд поставив був під зброю коло десяти мільйонів

німців. Крім того понад мільйон німців було в численних помічниках для армії формаціях. Це спричинило на німецькому ринкові праці величезну недостачу робітних сил. Але для нацистичного режиму це не представляло ніякого складного питання. Агенти гестапо забирали насильно людей з усіх окупованих територій та заставляли їх працювати в Німеччині в фабриках, в копальнях, у сталеварнях і в сільському господарстві. З самих українських земель вони набрали насильно таких невольників коло трьох мільйонів.



Загальний вид на український табір в Авґсбурзі, Німеччина, під час служення Панахиди за Поляглих.

Під кінець війни наплило до Німеччини та Австрії ще кілька сотень тисяч українців, яких німці примусово вивезли, або таких, що втікали на захід від „визвольних метод” большевицьких армій.

Коли червона армія окупувала цілу східню Німеччину та Австрію, то застала там коло мільйона українців, яких зараз репатріювала. Як ця репатріяція відбувалась — про це знаємо з оповідань деяких втікачів. Большевики трактували людей гірше від тварини. По капітуляції німецької армії почали діяти репатріяційні комісії різних держав у Західній Німеччині та Австрії. Між тими комісіями найрухливішими були совєтські. Вони намагалися репатріювати всіх українців, як уродженців східньої України так і Галичини та Волині. На підставі обов'язкових приписів про репатріяцію, українці з Галичини та Волині не підлягали репатріяції. Але большевики на те не зважали і часто допускалися насильства. На руку йшли їм американці, перед якими вони твердили, що це — совєтські громадяни. Підсовєтські громадяни теж мали право відмови репатріюватись, оскільки доказали, що були переслідувані за віру та свої політичні переконання. Але це була теорія! Бо у практиці совєтські репатріяційні комісії примусили до репатріяції десятки тисяч східніх українців. Жертовною насильної репатріяції впало також поважне число галичан і волиняків. Велика маса робітників, примусово вивезених з українських земель, репатріювалась добровільно. Акція проти репатріяції не мала серед них ніяких успіхів. Совєтські репатріяційні комісії встигли вивезти із Західньої Німеччини та Австрії коло двох мільйонів репатріантів. Крім того репатріювали вони величезну кількість воєннополонених.

Найбільшої активності досягла репатріяція від червня до листопада 1945 року. У далеко повільнішому темпі відбувалась вона до кінця 1946 року. Репатріяційні табори користувались правом екстериторіальності. Совєтські енкаведисти допускались у тих таборах кривавих розправ з тими, які противились репатріяції, а яких вони насильно спровадили до таборів. Коли

репатріяційні совєтські комісії покинули ті табори, там приміщено табори для т. зв. переміщених осіб, що ними опікувалася спершу УНРРА, а потім ІРО. Виявилось, що в таких таборах були старанно замасковані збірні могили жертв енкаведівського терору. Такі могили відкрито між іншими у таборі Цуффенгавзен, на передмісті Штутгарту. Це були могили, викопані у пивницях бувших німецьких касарень, але дуже старанно замасковані. У них були закопані десятки невинних людських жертв. Загально відомою в культурному світі була масакра емігрантів у часі богослуження біля церкви у баварському місті Кемптен. Там численні емігранти шукали азилу в церкві перед примусовою репатріяцією совєтських агентів, але вони знайшли їх і там та в приватності американської поліції допустились кривавих насильств.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ ТА АВСТРІЇ

Вже на весну 1945 р. українські емігранти в Німеччині та в Австрії серед загального хаосу почали організуватись у цілях самооборони, а згодом у цілях самопомогі та солідарної оборони перед примусовою репатріяцією. Всюди, по більших скупченнях українських емігрантів, творились комітети.

Перші інтервенції у Головні Кватирі Американської Армії у Франкфурті над Майном дали мало, але вони дали багато інформаційного матеріалу. Його й використано для дальших, вже успішніших інтервенцій. Виявилось, що Американська Головна Кватира, приступаючи до упорядкування справи т. зв. ДП (депортованих осіб), рішила творити для них табори на підставі державної приналежності. Треба було кілька меморіалів та усних інтервенцій, щоб добитись дозволу на творення українських таборів, в яких могли б жити українці без огляду на їх державну приналежність.

Совєтські репатріяційні комісії виступили перед альянтами дуже гостро проти українських комітетів. Американська й англійська окупаційні влади припинили діяльність всіх українських комітетів, але вони далі діяли аж до осені 1945 р. Дня 1 листопада 1945 р.

на з'їзді делегатів усіх українських комітетів із американської, англійської та французької окупаційних зон покликано до життя Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині. Тоді прийнято для тієї установи статут. Нова організація, згідно із статутом, мала „очолювати та репрезентувати всі допомогові та інші громадські неполітичні організації української еміграції в Німеччині.” Українські комітети перетворились тепер у Представництва Української Еміграції — зональні, обласні та повітові. Повітовим або обласним представництвам підлягали таборіві управи.

На Загальному З'їзді Української Еміграції у Діллінгені (Баварія) дня 16 листопада 1947 р. прийнято новий статут ЦПУЕ. Цей статут обов'язує цю установу в Німеччині досі. Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині відіграло в житті тієї еміграції величезну роллю. Але про те далі.

3. ЧИСЛО УКРАЇНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ ТА АВСТРІЇ ПІСЛЯ РЕПАТРІАЦІЇ

Найвчасніші дані про кількість українців у Німеччині та Австрії походять з кінця березня 1946 р. Їх зібрав статистичний відділ ЦПУЕ. Ось вони:

Америк. зона в Німеччині	104,024	осіб
Англійська зона в "	54,580	осіб
Французька зона в "	19,026	осіб
Разом	177,630	осіб
В Австрії в усіх зонах	29,241	осіб
Всіх разом	206,871	осіб

Американська зона:

Назва краю	Чоловіки понад 20 літ	Жінки понад 20 літ	Молодь від 14—20 літ	Діти до 14 літ	РАЗОМ
Америка	557	315	81	140	1,093
Англія	4,254	1,262	103	6	5,616
Аргентина	75	39	13	21	148
Австралія	583	243	13	2	841
Африка	6	3	2	—	11
Бельгія	5,145	2,219	257	862	8,483
Бразилія	314	151	29	91	585
Венесуеля	336	256	42	249	883
Голляндія	27	3	2	—	32
Канада	1,710	738	98	226	2,772
Парагвай	17	10	—	4	31
Польща	1	—	—	—	1
Туніс	32	27	5	11	75

Ця цифра 206.871 почала спершу поволі, а потім швидко зменшуватись. Бо ось уже з кінцем квітня 1948 р. чисельний стан української еміграції представлявся так:

Амер. зона в Німеччині	67.255	осіб
Англійська зона в "	27.745	осіб
Французька зона	6.130	осіб
Разом	101.130	осіб
В Австрії в усіх трьох зонах	17.786	осіб
Всіх разом	118.916	осіб

Три місяці пізніше, бо 1 серпня 1948 р., чисельний стан еміграції в Німеччині прибрав такий чисельний вид:

Американська зона	60.263	осіб
Англійська зона	23.795	осіб
Французька зона	4.207	осіб
Разом	88.265	осіб

Само порівняння повищих цифр дуже вимовне. Українська еміграція послідовно залишала Німеччину. На основі даних із серпня 1948 р. переселилось із Німеччини до інших країн:

з американської зони	21.138	осіб
з англійської зони	11.696	осіб
з французької зони	515	осіб
Разом	33.349	осіб

Ця статистика обіймає тільки такі особи, які виїздили при допомозі організаційної сітки ЦПУЕ. Але було багато таких, що виїздили на підставі польських документів і не подавали себе за українців. Були й такі, що пробирались нелегально до Франції, Голляндії або до Бельгії. Вони теж не входять у цю статистику. Переселення до поодиноких держав виглядало 1 серпня так:

Назва краю	Чоловіки понад 20 літ	Жінки понад 20 літ	Молодь від 14—20 літ	Діти до 14 літ	РАЗОМ
Уругвай	1	—	—	—	1
Франція	307	157	20	81	565
Швейцарія	1	—	—	—	1
Разом	13,357	5,423	665	1,693	21,138

Англійська зона:

Назва краю	Чоловіки понад 20 літ	Жінки понад 20 літ	Молодь від 14—20 літ	Діти до 14 літ	РАЗОМ
Америка	19	13	1	7	40
Англія	5,420	2,160	220	203	8,003
Аргентина	5	4	—	3	12
Австралія	260	144	15	99	518
Африка	4	—	—	—	4
Бельгія	365	75	34	74	548
Бразилія	31	27	9	13	80
Голландія	4	1	—	—	5
Канада	1,385	486	55	327	2,253
Венесуеля	35	3	—	4	42
Франція	79	54	5	53	191
Разом	7,607	2,967	339	783	11,696

Французька зона:

Назва краю	Чоловіки понад 20 літ	Жінки понад 20 літ	Молодь від 14—20 літ	Діти до 14 літ	РАЗОМ
Америка	10	1	—	2	13
Англія	198	150	—	—	348
Африка (Марокко)	48	29	2	11	90
Бразилія	15	12	—	5	32
Канада	18	10	1	3	32
Разом	239	202	3	21	515

По 1 серпня 1948 р. короткий час був деякий застій в переселенчому русі. Щойно по урухомленні американського іміграційного апарату, що мав реалізувати відомий іміграційний закон, прийнятий Конгресом у липні 1948 р., переселенчий рух сильно оживився. Це оживлення почалось в останніх двох місяцях 1948 р. і досягнуло найбільшого розмаху у 1949 та 1950 роках. Рух був такий великий, що важко було вести точну реєстрацію переселюваних. Тоді посилювся і переселенчий рух до Канади та Австралії.

4. УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ПІД РЕЛІГІЙНИМ І СОЦІАЛЬНИМ ОГЛЯДОМ

Подавляюча більшість української еміграції жила по таборах. Але не в усіх зонах було однаково. Найбільше таборовиків було в англійській зоні. Таких, що жили поза таборами, було найбільше в американській зоні. З днем 1 серпня 1948 р. розміщення українських емігрантів у Німеччині виглядало так:

По таборах жили:

в американській зоні	49,097 осіб (у 49 таборах)
в англійській зоні	23,342 " (у 44 таборах)
у французькій зоні	2,556 " (у 7 таборах)
Разом	74,995 осіб (у 100 таборах)

Приватно жили:

в американській зоні	11,166 осіб
в англійській зоні	453 "
у французькій зоні	1,651 "
Разом	13,270 осіб

РЕЛІГІЙНА СТАТИСТИКА.

Американська зона:	а) греко-католиків	40,981 особа
	б) православних	18,238 осіб
	в) інших	1,044 особи
Англійська зона:	а) греко-католиків	13,611 осіб
	б) православних	9,708 "
	в) інших	476 "
Французька зона:	а) греко-католиків	3,562 особи
	б) православних	9,708 осіб
	в) інших	29 "

Разом у всіх трьох зонах Німеччини було:

а) греко-католиків	58.154
б) православних	28.562
в) інших	1.549

Під „іншими” треба розуміти переважно євангеліків.

Усіх вірних греко-католицької і православної Церков обслуговували під душпастирським оглядом священники, що були розміщені ось як:

Американська зона:

греко-католицьких священників	131
православних	108
інших	19

Англійська зона:

греко-католицьких священників	21
православних	20
інших	9

Французька зона:

греко-католицьких священників	13
православних	4
інших	1

По всіх великих таборах були католицькі і православні церкви. Деякі з них були прегарні і дуже добре виновані.

З уваги на стать (пол) стан української еміграції в Німеччині представлявся 1 серпня 1948 р. ось як:

Дорослі чоловіки:

американська зона	24.731
англійська зона	8.408
французька зона	1.743
Разом	34.882

Дорослі жінки:

американська зона	18.877
англійська зона	7.350
французька зона	1.497
Разом	27.724

Діти і молодь до 20 року життя:

американська зона	16.655
англійська зона	8.032
французька зона	967
Разом	25.654

Коли мова про стать цієї молоді, то серед неї було 51.7% хлопців, а 48.3% дівчат.

Під оглядом здоров'я і працездатності українська еміграція в Німеччині виглядала 1 серпня 1948 р. ось як:

Американська зона:

а) калік	252
б) воєнних інвалідів	410
в) інвалідів праці	241
г) невилічимо хворих	306
г) у віці понад 55 років	3.873
Разом	5.082

Англійська зона:

а) калік	112
б) воєнних інвалідів	44
в) невилічимо хворих	362

г) у віці понад 55 років 969
Разом 1.487

Французька зона:

а) калік	20
б) воєнних інвалідів	21
в) невилічимо хворих	60
г) у віці понад 55 років	67
Разом	168

Під оглядом освіти українська еміграція в Німеччині представлялась 1 серпня 1948 так:

	Висока освіта	середня	нижча	неграмотні
американська зона:	3,001	6,194	33,466	1,306
Англійська зона:	457	1,135	12,003	1,363
французька зона:	158	272	2,660	139
Разом:	3,616	7,061	48,129	2,808
У відсотках:	4.12%	8.70%	54.54%	3.2%

Всі ці цифри відносяться тільки до дорослих осіб. На українських високих школах студіювало тоді 930 студентів-українців, а на німецьких високих школах 946. Під оглядом соціальної структури в тому часі українська еміграція виглядала так:

Американська зона:

викладачів високих шкіл	222
викл. серед., нар. і фахов. шкіл ..	1.025
письменників	54
мистців	271
журналістів	122
правників (адвок., судді, нотарі)	379
інженерів	715
лікарів	209
ветеринарних лікарів	92
дентистів	35
акушерок	11
медсестер	182
купців і кооператорів	844
кваліф. робітників і ремісників ..	6.570
шоферів	1.735
некваліфікованих робітників	4.664
рільників і сіл.-госп. робітників	10.345

Англійська зона:

викладачів високих шкіл	33
викл. середніх, нар. і фах. шкіл ..	8
мистців	46
журналістів	11
правників (судді, адвокати)	40
інженерів	135
лікарів	42
медсестер	94
б. урядовців	207
купців і кооператорів	144
ремісників	1.405
шоферів	1.021
некваліф. робітників	2.054
селян	6.552

Французька зона:

викладачів вис. шкіл і науковців .	4
викл. середн., нар. і фах. шкіл ..	70
письменників	2
мистців	25
журналістів	3
правників	27
інженерів	37
лікарів	15
медсестер	10
б. урядовців	55
купців і кооператорів	55
ремісників і кваліф. робітників ..	432
шоферів	156
некваліф. робітників	320
селян	2.060

Так виглядало культурне і соціальне обличчя української еміграції в Німеччині. Про Австрію таких подрібних даних з того часу не маємо, але українська еміграція в Австрії пропорційно до її чисельности представлялась подібно до еміграції в Німеччині під кожним оглядом.

5. ЦЕНТРАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ

Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині покликав до життя перший з'їзд представників Українських Допомогових Комітетів Німеччини на своїх нарадах у днях 31 жовтня і 1 листопада 1945 р. в Ашафенбургу.

Другий З'їзд Української Еміграції відбувся в Регенсбурзі в днях 8, 9 і 10 травня 1947 р. На ньому доручено до-

теперішній Управі вести даліше справи ЦПУЕ аж до скликання нового з'їзду, на якому мав бути прийнятий новий статут.

Черговий З'їзд Української Еміграції (представників крайових, обласних і повітових відділів ЦПУЕ) відбувся в Діллінгені (над Дунаєм) 14, 15 і 16 листопада 1947 р. На цьому з'їзді вибрано нову управу ЦПУЕ, знов з підписаним на чолі, та прийнято новий статут, підготовлений статutowoю комісією.

Вже 1-ий з'їзд ЦПУЕ відбувся в 1945 р. за згодою американської окупаційної влади. По з'їзді прийнято до відома статут ЦПУЕ. Одначе ніякого писаного документу про визнання ЦПУЕ ця влада, з уваги на тодішні політичні відносини між альянтами, не дала. В часі першого побуту езекутивного директора ЗУАДК-ту, д-ра Володимира Галана, в Німеччині, йому вдалось найти форму для проведення легалізації ЦПУЕ в Головній Кватирі Американської Армії. Сталося це так: у лютому 1947 шеф 5-го відділу Головної Кватери Американської Армії полк. Шікельсен призначив підписаного речником (сповксменом) українців при Головній Кватирі (5-ий відділ). Такий стан тривав по регенсбурзькому і по діллінгенському з'їздах аж до 28 червня 1948 р., коли то Головна Кватира ПРО на Західню Німеччину в Бад Кісінгені зареєструвала статут ЦПУЕ під ч. 2525Екс. 17/19, а Головна Кватира Американської окупаційної влади прийняла цей статут до відома письмом з дня 12 липня 1948 р. п. ч. 6.495.

Про величезний обсяг праці ЦПУЕ читач найде багато матеріалу в моїй праці, оголошеній у „Альманасі Українського Народного Союзу” за 1949 р. Цього не маю потреби тут повторяти. Мушу тільки зазначити, що всі українські установи в Німеччині, особливо ж в американській зоні, крім політичних партій чи організацій, існували на статутах, що їх затверджувало ЦПУЕ. До них належали культурні, професійні, мистецькі, спортові, літературні й культурно-освітні об'єднання чи товариства.

Фонди ЦПУЕ склалися з національної вкладки, яку складали всі дорослі українці, що мали працю, а далі

з 1% від обороту українських кооператив і торговельних та промислових підприємств і з невеликого оподаткування від усіх імпрез і влаштувань, що відбувалися по таборах. Щоб можна собі уявити, як виглядали тоді фонди ЦПУЕ, я наведу дані про перший піврік 1948 р. Отже за першу половину 1948 р. до каси ЦПУЕ вплинуло:

Націон. вкладок	310.000 RM
1% від обороту підпр. ..	160.395 RM
податок від імпрез	30.175 RM
з коляди	131.477 RM
писанка і інші збірки	258.858 RM
Разом за один піврік	877.485 RM

ЦПУЕ давало допомогу:

- 1) Українській Вільній Академії Наук — Авгсбург;
- 2) Науковому Т-ву ім. Шевченка — Мюнхен;
- 3) Українському Вільному Університетові — Мюнхен;
- 4) Українському Технічно-Господарському Інституту — Регенсбург;
- 5) Українській Високій Економічній Школі — Мюнхен;
- 6) Українській Греко-католицькій Духовній Семінарії, доки вона не перенеслась до Голляндії;
- 7) Українській Православній Духовній Академії в Мюнхені.

Загально видавано із фондів ЦПУЕ на культурно-освітні, наукові та пропагандивні цілі 36.6% цілого бюджету.

на допомогіві цілі (сусп.-харит.)	13.7%
Міжнац. Комітет і коорд. осер. ..	2.9%
Громад. суд ЦПУЕ	3.0%
Організаційні потреби	19.3%
Канц. і госп. потреби	6.9%
на операційні потреби	17.0%
Непередбачені видатки	0.6%
Разом	100%

Після 26 червня 1948 р., себто після введення в життя грошової реформи в Німеччині, фінансове положення всіх українців у Німеччині, а тим самим і ЦПУЕ, сильно погіршилося. Дотеперішній гріш втратив свою вартість, а грошові конта ЦПУЕ зменшилися щодо вартости на 92%. ЦПУЕ мало цей привілей, що всі його конта були перераховані на нову валюту без ніяких обмежень. Але ця переміна тривала доволі довго. Ця реформа вдарила дуже болюче по всій нашій скитальській громаді. Фінансове положення поправлялось дуже поволі. Але все ж ЦПУЕ

могло вив'язуватись із своїх зобов'язань завжди своїми давніми ощадностями, які були перераховані на нову валюту згідно з обов'язуючим законом. Було багато випадків, де поважні ощадності пропали, коли їх власник не міг доказати, що вони походили з його важкої і чесною праці.

6. НАУКОВЕ Й КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ЖИТТЯ

Відділ Культури й Освіти охоплював усі українські наукові, виховні та культурно-наукові установи української еміграції в Німеччині. Наукову працю обох названих вище наукових установ узгіднював та координував окремий координаційний комітет, який складався з представників президій обох установ (себто НТПІ і УВАН) і з представника ЦПУЕ.

Поза названими високими школами Відділ Культури й Освіти ЦПУЕ особливо піклувався середнім і народним шкільництвом. Середнє шкільництво в тому часі виглядало в числах так:

а) в американській зоні: середніх шкіл 20 з числом учнів 1,816 із 42 учителями;

б) в англійській зоні: середніх шкіл 4 з числом учнів 720 із 96 учителями;

в) у французькій зоні: середніх шкіл 1 з числом учнів 42 із 5 учителями.

Разом середніх шкіл 25 з числом учнів 2,578 із 143 учителів.

Народні школи:

а) американська зона: 58 шкіл, 286 учителів, 2,486 учнів;

б) англійська зона: 10 шкіл, 98 учителів, 620 учнів;

в) французька зона: 7 шкіл, 37 учителів, 120 учнів.

Разом: 79 шкіл, 421 учитель, 3,226 учнів.

ШКІЛЬНИЦТВО В АВСТРІЇ

Високі школи:

1. Український Народний Університет у Зальцбургу;

2. Сільсько-господарська школа високого і середнього типу в Зальцбургу;

3. Торговельна Школа високого і середнього типу в Інсбруку.

Середні школи:

1. Українська гімназія в Зальцбургу;
2. Українська гімназія в Інсбруку;
3. Українська гімназія в Ляндеку;
4. Українська гімназія (4 нижчі класи) у Віллях — Каринтія;
5. Українська реміснична школа у Віллях (нижчого типу).

Народні школи:

Народних шкіл — 14;

Дитячі садки — 9;

4 пункти, в яких відбувалися суботні курси для української дітвори по селах.

1 серпня 1948 р. було рівнож в Німеччині 8 фахових середніх українських шкіл і 140 фахових курсів.

Культурно-освітня праця зосереджувалась по таборових читальнях „Прогресу” або по клубках. Там організували курси побороування неграмотности та влаштовували курси англійської та інших, потрібних для переселенців, мов. Там творились і театральні аматорські гуртки, що влаштовували вистави.

Велику культурну і пропагандивну ролю виконували: а) професійні театри, а то „Український Театральний Ансамбль” під проводом Володимира Блавацького і „Театральна Студія” під проводом Йосипа Гірняка; б) Капеля Українських Бандуристів під проводом Григорія Китастого (деякий час під проводом Володимира Божика) і хори: Український Національний Хор „Україна” під проводом Нестора Городовенка; чоловічий хор під назвою „Український Національний Хор” під проводом В. Божика і Український хор „Сурма” під проводом Плешкевича; в) Український Оперний Ансамбль Богдана Пюрка. Цей ансамбль мав дуже добрі сили і виставив „Тоску” Пуччіні, „Мадам Батерфляй” того ж автора, „Кавалерія Рустікана” Маскані, „Паяци” Леонкавалльо й оперету Штравса „Циганський барон”. Ці опери ансамбль давав не тільки по українських таборах, але й по деяких німецьких містах для німецької публіки. Вистави для німців організувало нашому ансамблеві німецьке підприємство.

Крім того, по таборах існувало тоді ще 60 малих хорів.

7. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ І ГОСПОДАРСТВА

Відділ Організації праці й господарства при ЦПУЕ вів справи праці, варстатів праці, кооперативного життя, професійного руху і фахового вишколу. По всіх таборах в Німеччині було дуже багато найрізноманітніших варстатів праці. До них належали варстати: слюсарські, ковальські, токарські, бляхарські, столярські, теслярські, шевські, кравецькі, трикотарські, мистецького промислу, різьбарські, керамічні, дитячих забавок, вишивкарські, мистецько-трикотажні, килимарські і навіть будівельні. По таборах було їх понад 300. Поза таборами існували теж різні підприємства і варстати, в тому числі видавничо-друкарські, торговельні і будівельні у числі 85.

Найбільший попит і найкращий збут серед чужинців мали українські народно-мистецькі вишивки, килими і дереворізьби (особливо гуцульські).

Кооперативні організації були у таборах і поза таборами. В американській зоні розгорнули поважну діяльність поза таборами кооперативи торговельного типу „КОС” і „Пласт” та кооперативи виробничого типу „Лябор” і „Жіноча Праця”. Кооперативи по таборах були переважно торговельного типу. Але було також багато виробничих кооператив „Жіночої Праці” та „Лябору”.

Всіх кооператив самостійного типу по таборах було понад 30.

Всі кооперативи мали свою надбудову в об'єднанні під назвою „Унія”. Ця „Унія” не тільки об'єднувала кооперативи, але й їх інструктувала та контролювала.

Серед української еміграції були також окремі робітничі табори. У них жили робітники, що працювали для американських підприємств в американській зоні Німеччини. Таких робітничих таборів було 2, а саме в Гіссені коло Франкфурту н/М. Там працювало понад 500 людей, і в Ганав, теж коло Франкфурту, в якому працювало коло 150 осіб. Робітники в цих таборах мали відповідні харчі, далеко кращі від харчів у звичайних таборах, діставали за працю винагороду так, як німецькі

робітники при аналогічній праці, і мали першество при переселюванні.

Українська еміграція мала добре розбудований професійний рух: селяни були зорганізовані у Селянській Спільноті, ремісники у своїх ремісничих організаціях, викладачі високих шкіл у Товаристві Науковців і Професорів, учителі середніх шкіл і народних шкіл у товаристві „Учительська Громада”, інженери і техніки в Союзі Інженерів і Техніків, лісові фахівці в Об'єднанні Українських Лісових Робітників, лікарі у Спільноті Українських Лікарів, журналісти в Союзі Українських Журналістів, письменники в організації МУР (Мистецький Український Рух), образотворчі мистці, а саме малярі і різьбари в Об'єднанні Українських Мистців, діячі театрального мистецтва в Об'єднанні Діячів Українського Театрального Мистецтва.

Всі ці організації мали свої статuti, затверджені ЦПУЕ, і працювали під опікою Відділу Організації праці й господарства ЦПУЕ.

Окремо від професійних спілок існували ще зареєстровані в ЦПУЕ такі організації: Спільнота Українських Інвалідів, Союз Українських Комбатантів під назвою Союз Українських Ветеранів, Ліга Політичних В'язнів, що об'єднувала бувших в'язнів із німецьких концентраційних таборів, Товариство Українських Політичних В'язнів, яке об'єднувало всіх в'язнів — політичних, із усіх бувших займаних.

Окремо, незалежно від ЦПУЕ, але зареєстрованою в ньому була українська червонохресна організація під назвою Суспільно-Харитативна Служба у скороченні СХС. Ця установа мала за завдання опікуватися під моральним, матеріальним і лікарським оглядом жертвами війни, себто: воєнними інвалідами, родинами жертв війни, інвалідами праці і всіми недужими. Це своє завдання вона виконувала в повній гармонії і при дружній співпраці з Відділом Суспільної Опіки ЦПУЕ.

МОЛОДЬ. Справами молоді займався Відділ Молоді при ЦПУЕ. Українська молодь була зорганізована у двох великих організаціях, а саме, в „Плассті” та у Спільноті Української Молоді

(у скороченні СУМ). Українське студентство було зорганізоване у Центральному Союзі Українського Студентства. Відділ Молоді при ЦПУЕ координував також працю спортивних українських організацій. Справи фізичного виховання вела Рада Фізичної Культури при ЦПУЕ. Ця остання об'єднувала всі спортові установи української молоді у числі 45.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЖІНОЦТВА

Українське жіноцтво у всіх зонах Західної Німеччини було зорганізоване в Об'єднанні Українського Жіноцтва. Ця організація була зареєстрована в ЦПУЕ. Голова організації входила до Головної Управи ЦПУЕ. Організація розвивала дуже велику та інтенсивну працю не тільки на відтинку суспільної опіки, опіки над матір'ю і дітьми, вона до спілки з відділом Культури і Освіти ЦПУЕ організувала і вела також дитячі садки, яких по таборах і поза таборами у всіх трьох зонах було 54.

Незалежно від того, Об'єднання Українських Жінок зорганізувало було виробничу кооперативу „Жіноча Праця”, яка мала по таборах численні філії, а якої завданням було продукувати мистецькі народні вироби: вишивки, мережки та килими.

9. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ПО ІНШИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

З досі написаного видно, як українська еміграція роз'їздилась із Німеччини та Австрії і поселялась перед 1 серпня 1948 р. по різних країнах Європи, особливо в Англії, Бельгії та Франції, себто у країнах, де вже була давня українська еміграція. У Франції вона була від 1920-их років, так само, але в далеко меншому числі у Бельгії. В Англії невеличка числом українська еміграція була від 1920-их років, а збільшилась вона помітно в 1940-их роках, коли то по закінченні війни почали туди напливати українці, що були в польській армії. У 1947 році наплила туди поважна кількість нової еміграції з Німеччини в характері робітників.

Самодопомогові організації в тому часі були:

1. В Австрії — Українське Центральне Допомогове Об'єднання в Австрії з осідком в Інсбруку.

2. В Італії — Український Комітет Допомоги Українським Збігцям в Італії з осідком в Римі.

3. Українська Громадська Опіка у Франції з осідком у Парижі. У Франції діяв на початку Український Католицький Допомоговий Комітет, який від 1948 р. увійшов до Громадської опіки.

4. У Великій Британії — Союз Українців Великобританії (СУБ) з осідком у Лондоні.

5. В Бельгії — Український Допомоговий Комітет з осідком у Брюсселі.

6. У Швеції — Українська Громада з осідком у Стокгольмі.

7. У Швейцарії — Український Допомоговий Комітет, заснований швайцарцями, з осідком у Женеві.

Величезну моральну, правну і матеріальну допомогу давали новій українській еміграції братні допомогові організації з Америки і Канади. В Америці діяв Злучений Українсько-Американський Допомоговий Комітет (ЗУАДК), а в Канаді Український Канадський Допомоговий Фонд. На початку 1946 року обі ті установи покликали в Лондоні до життя Центральне Українське Допомогове Бюро, яке розвинуло було велику правно-допомогову працю для всієї української еміграції в Європі. Воно припинило свою діяльність у 1948 році, коли опіку над еміграцією в Англії перебрав на себе СУБ, а Український Канадський Допомоговий Фонд урухомив в англійській зоні Німеччини свою окрему місію. ЗУАДК відкрив у Мюнхені своє Представництво на Європу з адвокатом Р. Смуком на чолі, яке опікувалося еміграцією американської і французької зон в Німеччині та всіми українцями емігрантами в Австрії.

1, 2 і 3 січня 1949 р. оформився на з'їзді всіх європейських українських допомогових організацій у Лондоні Координаційний Осередок Українських Центральних Установ Європи, Африки і Близького Азійського Сходу. Сама назва цього осередку з'ясовувала ясно його завдання. Цей осередок був покликаний до життя фактично ще

4 і 9 серпня 1947 р. на конференції Українських Європейських Допомогових Організацій у Парижі. На підставі рішення тієї конференції функції осередку виконувало ЦПUE в Німеччині. Воно й підготувало статут того Координаційного Осередку, що його прийняв З'їзд у Лондоні та вибрав першу його Управу.

10. ПОЯВА ВІДДІЛІВ УПА В НІМЕЧЧИНІ

Восени 1947 появились на пограниччі Баварії, на терені, окупованім американською армією, перші відділи українських партизанів, які пробились збройно з Галичини через Словаччину, Моравію та Чехи до Баварії, де віддали зброю представникам Американської Армії. Вони були інтерновані в касарнях у Дегендорфі.

Мені довелося відвідати їх у тому таборі в товаристві двох наших військових знавців, очевидно за згодою американської військової влади та в приявності трьох американців. Перевівши вичерпну інформаційну розмову з партизанами, я виготовив пізніше такий акт:

„Дня 28 жовтня 1947 р. я відвідав у товаристві д-ра Л. Макарушки і Ю. Лопатинського інтернованих українських партизанів у Дегендорфі... Всі співрозмовці партизани однозгідно твердили, що а) вони є членами Української Повстанської Армії (в скороченні УПА); б) вони, як і ціла УПА, боролися за Українську Незалежну Державу; в) ніякого партійно-політичного зрізничкування в УПА не було і нема; г) всі члени УПА уважали і вважають себе вояками і політикою не займаються, а виконували і виконують накази своєї Верховної Команди; г) за Верховну Команду вважають вони Головну Команду УПА, на чолі якої стоїть генерал Тарас Чупринка.

„Що таке УПА? У другій половині 1941 р. і в 1942 р. організувалися на території українських земель, зайнятих німецькими збройними силами, українські партизанські відділи для боротьби проти німецьких окупантів. Усі вони були порозкидані по українській території і творили численні осередки опору проти німців. На початку 1943 р., коли на українських землях появились большевицькі партизани, всі українсь-

кі партизанські відділи були об'єднані під одною Головною Командою та ввійшли до складу Української Повстанчої Армії. Відтоді всі українські повстанчі сили вели під проводом Головної Команди УПА збройну боротьбу проти німецьких окупантів і рівночасно проти советсько-большевицьких партизанів. По зайнятті українських територій советськими арміями УПА діяла далі і діє досі проти окупаційної влади советської комуністичної диктатури.

„На схід від лінії Керзона УПА діє далі. На запит, чи інтерновані партизани мають відомості про те, чи УПА веде свої бойові операції на схід від лінії Керзона — була відповідь, що так. Однак вони не можуть подати докладних відомостей про тамешні дії УПА, бо їх не мають. З конспіративних причин ціла справа зв'язків та взаємної інформації була налагоджена так, що вони мали інформації тільки про ті частини і про ті відтинки бойових операцій, на яких діяли вони самі — з мотивів обережності їм ніяких інших інформацій не давали. З тих самих причин вони не розпоряджаються ніякими цифрними даними про чисельність УПА навіть з тих теренів, на яких вони діяли.

„Відомості про інтернованих партизанів. — У касарні в Дегендорфі було 28 жовтня 1947 р. 95 інтернованих. У тому 91 особа, включно з одною жінкою, були членами УПА, а чотири особи були цивільні. Військові інтерновані належать до кількох відділів УПА. Ці відділи боролися на українських територіях на захід від лінії Керзона проти чужих українському народові диктаторських режимів. Між військовими інтернованими є 5 старшин, один лікар і один дентист. Ці особи прибули до табору в різних часах. Перша, найбільша група, зложена з 36 осіб прибула до табору ще 12 вересня 1947 р. Інші групи прибували впродовж вересня і жовтня. Інтерновані належали до трьох частин УПА, а саме: до куренів перемиського, сяніцького і ярославського. Всі вони оперували в 1946 і 1947 роках в районах горішнього Сяну (на північ від Перемішля).

„Чому вони залишили українську територію? — Інтерновані вояки одно-

згідно твердили: По атентаті на польського генерала Свєрчевського 28 березня 1947 р. три держави, а саме СС-СР, Польща і Чехословаччина — великими силами заініціювали концентраційну військову акцію проти тих частин УПА, які оперували у згаданому районі. Військовим силам названих держав удалося оточити відділи УПА. Команди куренів видали сотням наказ пробиватись у різних, їм найдогідніших напрямках, щоб вирватись із оточення. Сотні сотника Громенка випало пробиватись на захід. Вона, пробившись у початках червня 1947 р. з оточення, у числі 115 осіб перейшла дня 17 червня 1947 р. на полудне від Тісни польсько-чеський кордон і через північну Словаччину (на полудне від міст Пряшів, Ружомберок, Поварська Бистриця) та полудневу Моравію на полудне від Брна і попри північно-західний куток Австрії дійшла до американської зони в Німеччині та перейшла на північний схід від Пассав баварський кордон. Їх було 36 осіб. У часі рейду сотня мала два бої на Словаччині, перший коло Варнер на полудневий захід від Моргечан, другий на північний захід від Полонки і один бій в Моравії у Яструбицях. Інші групи ішли у тому самому напрямі, але іншими шляхами.

„Чому вони йшли на захід до американської зони в Німеччині? — Інтерновані запевняли, що вони машерували на захід тому, щоб зв'язатися із західно-європейським світом і дати йому правдиві інформації про визвольну боротьбу українського народу. Зокрема до американської зони пробивались тому, що до американців і американської влади мали найбільше довір'я з таких причин: американська армія і американська влада є протибольшевицькі, про що вони знали вже там, де вели боротьбу. Крім того всі вони мають переконання, що Америка є країною повної свободи, за яку вони збройно боролися для свого народу. Тому вони хотіли пробратись до американської зони, віддатись під опіку американської влади і поінформувати при допомозі Америки світ про українську національну визвольну боротьбу.”

На цьому кінчаю уривок з того акту. Бо не все в ньому надається до пуб-

лікації. Зазначаю тільки, що цілий цей акт відіграв потім поважну роллю в інтервенціях перед відповідальними американськими чинниками в справі полегшій долі інтернованих. Між ними були поважно хворі. Були такі, що мали невитягнені кулі, а великий відсоток з них хорував на зуби. Згодом усіх їх звільнили.

Поява цих упістів у Німеччині зобила потрясаюче враження на всю тодішню еміграцію, на всіх українців у західному світі та в Америці і зацікавила на деякий час весь політичний вільнолюбний світ. Тому то я вважав доцільним про це коротко на цьому місці згадати.

11. ТЕПЕРІШНІЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЄВРОПІ

Переселенчий рух серед нової європейської еміграції набрав найбільшого розмаху в роках 1949-51. В тому часі виїздили перш за все до Америки, а також до Канади, Австралії та інших заморських країн. Виїздили не тільки з Німеччини, Австрії та Італії, але й з Англії, Франції, Бельгії і Голляндії. До ЗДА приїхало через ЗУАДК та через Український Католицький Комітет 78 тисяч осіб. Коли прийняти, що через інші переселенчі американські агенції приїхало до ЗДА ще щонайменше 2 тисячі українців, то вийде, що до ЗДА приїхало від осені 1948 р., на основі окремих американських імміграційних законів для ДП, поверх 80 тисяч українців. Ще перед тим виїхало до Америки поважне число українців на афідавіти.

Ясна річ, що чисельність нової української еміграції в Європі дуже поважно зменшилась. Знавці європейських українських еміграційних справ, обраховують, що в Зах. Німеччині залишилось коло 20 тисяч українців, в Австрії коло 5,000, а в інших європейських державах, як ось у Англії, перебуває на праці коло 25 тисяч осіб, у Бельгії коло 5 тисяч осіб, у Трієсті 330 осіб, в Іспанії 30 осіб, в Норвегії коло 150, у Швеції коло 300 осіб. У Франції була чисельна давня українська еміграція з 1920-их років, а нових наших емігрантів нараховують там тепер не більше як 3 тисячі осіб.

Для нас найцікавіші тепер відношення в Німеччині та Австрії, де наші залишенці живуть в поважному числі серед дуже важких життєвих умовин. Про Австрію маємо мало даних, хоч там важчі життєві умовини від німецьких, теж дуже важких. Більше даних маємо про Німеччину. Цими даними послуужив нам д-р Я. Кальба. Далі ми їх частинно використовуємо.

На кругло 20 тисяч українських залишенців у Німеччині є ледве 1.500 таких, що мають працю, себто влучені в німецьке господарство. В Австрії на 5 тисяч залишенців є тільки 500 влучених у місцеве господарство. В одному і другому випадку вони заробляють на себе і свої родини на підставі таких самих норм праці, як німці або австрійці. Були поважні заходи в тому напрямі, щоб якнайбільше наших працездатних залишенців у Німеччині включити в німецьке господарство, але це йде важко, бо німецький ринок праці мало доступний для чужинців тому, що там є ще поважний відсоток безробітних німців. Те невелике число українців, які мають працю, — виконує її по селах. Крім того, коло 6% працюють в осередках їх побуту, але ці не влучені в німецьке господарство.

Наші залишенці розкинуті по цілій Німеччині. Багато живе їх по таборах, здорові з недужими, старці з молодими, інваліди з працездатними, а невилічимо хворі живуть по шпиталях або в санаторіях. Всі вони розсіпані по таких місцевостях:

Американська і французька зони: Амберг, Айкклофольц, Авгсбург, Бакнанг, Крайльсгайм, Деггендорф, Дешінг, Дорнштадт-Альтерсгайм, Дортмунд, Ерлянген, Фіхтенберг, Газенбухль, Гавтінг-санаторія, Гавтінг-місто, Інгольштадт, Кірхгайм-Тек, Ляндсгут, Людвіксбург, Мальмсгайм, Мюнхен-Людвіксфельд, Мюнхен Мосах, Мюнхен-альтерсгайм, Мюнхен-місто, Ной Ульм, Пассав, Регенсбург, Розенгайм, Шонгав, Штеттенгофен, Штутгарт, Ульм-Козельберг, Фольксмарзен, Вайблінген, Вайльмюнхен, Вінненден.

Англійська зона: Августдорф, Біллефельд, Бравншвайг, Дюссельдорф, Гамбург-Альтерсдорф, Гамбург-Функтурм, Гамбург-Нойграбен, Гайденау, Гільдес-

гайм, Кельн, Лінддорф-Дюссельдорф, Лінген-Емс, Любек, Мюнстер, Нойштадт, Еррель, Райне, Зеєдорф-Зовен. Гавтінг — хворі на ТБЦ в санаторії у числі 188 осіб; Мюнхен — катол. дім старців — 63 особи; Дорнштадт — дім старців для православних — 88 осіб; Регенсбург — у лічниці хронічно хворих — 33 особи; Вісльок — у лічниці умово - хворих — 51 особа; Гар і Штравбінг — разом теж умово-хворих — 35 осіб. А всього 458 осіб.

З наведеного вище видно, що тільки в американській та французькій зонах Німеччини є 4937 осіб, які потребують постійної допомоги. Коли до того додати ще 458 осіб з повищого підрахування, то вийде, що в американській і французькій зонах є 5.395 осіб, які живуть у нужді та в недостатках. В англійській зоні таких нещасних є 2,250 осіб, а в Австрії поверх 1.620 осіб. Разом для Німеччини та Австрії це дає страшну цифру 9.265 осіб, яким треба рятувати життя і здоров'я, бо вони загроженої недугами, недоживлюванням та іншими недостатками.

Крім наведених старців і невилічимо хворих в поодиноких містах і таборах Західньої Німеччини є: 236 (з родинами 431) інвалідів; 228 (з родинами 395) непрацездатних старців; 422 (з родинами 787) хронічно хворих; 573 (з родинами 1,415) хворих на ТБЦ; 64 (з родинами 157) вдів з дітьми; 63 (з родинами 177) незамужних матерей; 246 (259 з родинами) непрацездатних інтелектуалістів та 296 (з родинами 1,228) неекономічних родин з дітьми до 14 років, отже разом 2,111 (з родинами 4,937) осіб, зданих майже виключно на допомогу із зовні. Всі ці дані нові, бо відносяться до кінця червня 1953.

З поданих матеріалів кожний читач зможе виробити собі погляд на те, в яких важких умовах живуть наші залишенці в Німеччині та Австрії. Нічого дивного, що багато їх там вимерло, а багато догоряє по шпиталях та по санаторіях на грудні недуги, а ще більше по таборах при своїх бідних родинах. Це видно з вище наведених страшних і вимовних цифр. Всі здорові залишенці в Німеччині та Австрії зможуть ще переселитись до Америки

на підставі нового американського закону про допущення до Америки більше як двох сотень тисяч осіб з Європи. В законі передбачений невеликий контингент і для таких, що ми їх зведемо залишенцями.

У Німеччині існують українські громадські допомогіві установи з ЦПУЕН і СХС на чолі, які стараються по своїм силам рятувати, що можна, та допомагати всім тим з-поміж залишенців, що такої допомоги потребують. Велику роллю в справах плянної допомоги для залишенців відіграють американсько-українські допомогіві організації. Канадійський Допомогівий Фонд якось перервав свою працю в Німеччині у час, коли її найбільше потрібно. Тільки ЗУАДК утримує там своє представництво і підготовляє все потрібне для переселення тих, що будуть у спроможності відповісти всім вимогам нового американського імміграційного закону, як під здоровним так і моральним та політичним оглядом.

Не зважаючи на такі важкі відносини серед емігрантів у Німеччині, там все ж є поважне зацікавлення науковими і культурними справами. У Мюнхені далі веде свою навчальну і наукову працю Український Вільний Університет, а також Український Технічно-Господарський Інститут. У Німеччині діє Українська Вільна Академія Наук, хоч багато її членів переселилось до заморських країн, особливо до ЗДА і Канади. Перший голова Української Вільної Академії Наук, проф. Дмитро Дорошенко помер. У Канаді і в ЗДА потворились на окремих статутах, згідно з вимогами місцевого законодавства, відділи Української Вільної Академії Наук.

Найстаріша наукова українська установа, Наукове Товариство ім. Шевченка перенесло свій осідок із Німеччини до Франції (Сарсель біля Парижу). Там веде воно далі свою поважну наукову працю та продовжує видання Української Енциклопедії. Багато членів НТШ виїхало з Німеччини до різних заморських країн, але найбільше до ЗДА. Поважне їх число є в Канаді, а декілька членів в Австралії. Дуже вчасно заснували переселені члени НТШ до ЗДА відділ Т-ва в Америці. Пізніше зробили те саме й переселені до Ка-

нади члени НТШ. Тепер діють на американському континенті два відділи НТШ на власних статутах, уложених згідно з вимогами законодавства дотичних країн.

У Німеччині існує тепер одна гімназія з українською мовою навчання, що її утримує ЦПУЕН для молоді українських залишенців. По різних осередках скупчення українських родин існує 20 вечірніх курсів та початкових народних шкіл для потреб української дітвори. По всіх осередках українських залишенців є „Просвіти“, які обслуговують культурні потреби дорослого українського колективу на скитальщині. Серед молоді діє Пласт і СУМ.

Поважне місце в обслуговуванні культурних потреб українських людей в Європі займає українська преса. В Німеччині появляються тепер такі українські тижневики або двотижневики: „Сучасна Україна“ (Мюнхен), „Український Самостійник“ (Мюнхен) і „Українські Вісті“ (Новий Ульм), місячник „Вісті“ (орган Братства б. воєнів 1. УД УНА) у Мюнхені та „До Зброї“ (періодичний журнал) теж у Мюнхені.

Крім того у Мюнхені появляється в німецькій мові науково-інформаційний журнал „Україне“.

У Франції виходять у Парижі українські тижневики: „Українець-Час“, „Українське Слово“, поважний український журнал „Україна“, присвячений українознавству і французькому культурному життю. Останніми часами (осінь 1953 р.) приготовляють там видання поважного місячника у французькій мові для інформування французького читача про українські справи.

В Англії далі появляється тижневик „Українська Думка“ (Лондон) і місячник „Визвольний Шлях“.

У Бельгії виходять „Українські Вісті“ (Брюссель).

12. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЄВРОПІ

На еміграції проявляли свою діяльність такі політичні організації: Організація Українських Націоналістів (ОУН), Організація Українських Націоналістів-Революціонерів (ОУНр), а далі Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО), Українська Соціалістично-Радикальна Партія

(УСРП), Українська Партія Соціалістів-Револуціонерів (УСР) і Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія (УСДРП). Три останні партії, а саме УСРП, УСР і УСДРП об'єднались пізніше у Союз Українських Соціалістів. До новозаснованих на еміграції партій належали: Український Національно-Державний Союз (УНДС), Українська Револуційно-Демократична Партія (УРДП) і заснований в 1948 році Союз Земель Соборної України (СЗСУ).

Українські консолідаційні змагання на політичному полі проявились реально на початку 1946 р. Тоді то у дні 12. березня 1946 р. відбулася нарада всіх політичних українських партій у Франкфурті над Майном. Провідником нарад був о. д-р Василь Кушнір, голова КУК-у з Канади, що гостив тоді в Німеччині. Він формально підписав і запрошення на цю нараду.

В нараді взяли участь: 1) Українське Національно-Демократичне Об'єднання, 2) Українська Соціалістично-Радикальна Партія, 3) Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія, 4) Українська Партія Соціалістів-Револуціонерів, 5) Організація Українських Націоналістів, 6) Організація Українських Націоналістів-Револуціонерів, 7) Союз Гетьманців-Державників, 8) Група т. зв. „громадськості” (програмово неоформлена група емігрантів-харків'ян), 9) група, згуртована біля осередку УНР.

У нараді учасники покликали до життя Український Контактний Комітет. У жовтні 1946 р. Контактний Комітет перетворився у Координаційний Комітет, що мав докладно спрецизовану платформу політичної праці. У зв'язку з цим дійшло у Координаційному Комітеті до малого внутрішнього потрясання. При перетворенні з Координаційного Комітету виступили представники Організації Українських Націоналістів-Револуціонерів. Замість групи „громадськості” і групи УНР появилася у Координаційному Комітеті створена з обох тих груп нова партія під назвою Український Національно-Державний Союз. У тому часі була спроба створити на еміграції Союз Українських Парламентаристів, до якого мали входити всі живі ще члени Ук-

раїнської Центральної Ради і Трудового Конгресу в Києві, всі бувші послы й сенатори-українці до польського союму, всі бувші послы до австрійського парламенту і всі б. послы до сойму Карпатської України. Цій справі присвячено дві наради. Але до створення такого союзу не дійшло з різних причин, а найважлишою була мета такої організації, якої не можна було ясно означити під тодішню пору, коли діяв Координаційний Комітет.

На початку еміграційного життя в Німеччині було багато пропагандивного руху на внутрішньому українському фронті біля двох політичних формацій репрезентативного порядку. Це були Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) і Всеукраїнська Національна Рада. Перша, себто УГВР, створена в краю як політичний осередок революційної боротьби з окупантами з ініціативи УПА, мала своє Закордонне Представництво. Його підтримувала ОУН(р). Друга, себто ВНРада, покликана до життя в краю ще перед УГВР, мала поважні репрезентативно-політичні аспірації. Її підтримувала ОУН. Ця остання виступила назовні як політичний чинник востаннє у 1948 р., коли вже викінчувались підготовні заходи біля творення Української Національної Ради на еміграції.

У першій половині 1947 р. почалися заходи навколо створення Української Національної Ради, яка повинна була „нав'язуючи до українських державних традицій та національно-визвольної боротьби”, перебудувати й скріпити державний центр УНР і таким чином започаткувати сконсолідовану українську національну політику для потреб українського національно-державного визволення. Ініціатори та творці Національної Ради мали на оці одну велику річ, а саме, що для українців, як для нікого з-поміж інших народів, необхідно створити велику внутрішню моральну силу, яка була б незаперечним авторитетом для самих українців і променювала б своєю непохитністю і твердістю назовні.

По важкій, майже цілорічній, праці дня 1 червня 1948 р. українські політичні партії й організації, а саме: 1) Українське Національно-Демократичне Об'єднання, 2) Українська Соціалісти-

чно-Радикальна Партія, 3) Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія, 4) Українська Революційно-Демократична Партія, 5) Українська Партія Соціалістів-Револуціонерів, 6) Український Національно-Державний Союз, 7) Організація Українських Націоналістів і 8) Організація Українських Націоналістів-Револуціонерів — підписали статут Української Національної Ради. Союз Гетьманців-Державників з принципіальних політичних причин цього статуту не підписав.

У днях між 16 і 20 липня 1948 р. відбулася перша сесія Української Національної Ради. На ній вибрався Президію Національної Ради в складі: голови, чотирьох його заступників та секретаря. Крім того покликали до життя відповідні комісії. Першим головою Національної Ради був проф. Б. Іваницький, який помер в Америці 1953 року. Досі нового голови Національна Рада не має. Його обов'язки виконує один із заступників.

Національна Рада покликала на цій сесії Виконний Орган (себто уряд). Першим головою Виконного Органу був Ісаак Мазепа, що на тому становищі помер, другим — д-р Степан Баран, що теж помер на цьому становищі цього року. До жовтня 1953 р. не має Національна Рада ні законно вибраного голови Національної Ради, ні голови Виконного Органу.

Статут Національної Ради має назву „Тимчасовий Закон про реорганізацію Українського Державного Центру”. Перша стаття цього закону звучить: „Органами державного центру Української Народної Республіки є: Українська Національна Рада, Голова Директорії, як голова держави з титулом президента, і Виконний Орган (уряд).”

Про склад Національної Ради говорить стаття 5. Її текст такий: „Українська Національна Рада складається з представників існуючих українських політичних партій, що визнають незалежність та соборність Української Держави, засаду лояльної співпраці з іншими українськими групами, свободу вислову думки і переконання та свободу суспільних організацій в Українській Державі. Українські політичні партії представлені в Національній Раді у чотирьох політичних секторах: со-

ціялістичному, центро-демократичному та націоналістичному, в кожному по 12 мандатів і в секторі монархістичному — 4 мандати.

Постанова про новоутворені українські партії, які бажали б вступити до Національної Ради, у тій же статті звучить так: „Новоутворені українські партії можуть зголошувати вступ до Національної Ради не раніше, як по році свого існування, зазначаючи в зголошенні сектор, до якого бажать вступити. Свій вступ зголошують у Президії Національної Ради, що зголошення подає на розгляд і рішення Національної Ради”. Стаття 13 закону постановляє: „Президія Національної Ради виконує між сесіями всі функції Національної Ради за винятком зміни постанов цього закону, прийняття бюджету, а також питань, які за статтею 15 вимагають кваліфікованої більшості.” Стаття 15 статуту каже: „Сесії Національної Ради бувають звичайні і надзвичайні. Звичайні відбуваються раз до року, а надзвичайні відповідно до потреби. Скликання звичайних сесій заряджує щороку голова держави в квітні місяці. Стаття 22 закону каже: „У випадку смерті голови держави, або важкої, довготривалої і невилічимої недуги, яка спричинила б повну його непрацездатність, титул, права і обов'язки голови Директорії переходять згідно з постановою закону з дня 12 листопада 1920 р. на голову Національної Ради.”

Деякі витяги із статуту Національної Ради подали ми на те, щоб читачі могли собі виробити погляд на актуальні справи, зв'язані з життям та працею цієї установи.

На цьому місці треба ще підкреслити такі справи з життя Української Національної Ради. Вже під кінець 1949 р. і на початку 1950 р. виявилось, що Національна Рада внутрішньо почала послаблюватись. В тому числі виступила з Національної Ради Організація Українських Націоналістів-Револуціонерів. Натомість не вступила до цієї новоутворена українська політична організація. Так само не стало нічого, що вказувало б на можливість вступу до Української Національної Ради Союзу Гетьманців-Державників.

У 1952 р. Український Конгресовий Комітет робив поважні заходи в тому напрямі, щоб поширити консолідаційну базу Національної Ради та привернути до УНРади Організацію Українських Націоналістів-Револьюціонерів, з'єднати Союз Гетьманців-Державників та налагодити взаємини з УГВР. У тій цілі УКК висилав відповідні листи із сугестіями до всіх українських партій та політичних організацій в Європі. Навіть не всі адресати на них відповіли. УКК робив це з добре зрозумілих мотивів українського національного добра.

13. НОВА УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ В ЗДА

Її чисельність: Вище, при іншій нагоді, ми на основі даних встановили, що до ЗДА приїхало понад 80 тисяч нових українців. Коли прийняти пересічно по три особи на родину, то вийде, що до ЗДА приїхало від 1947 р. по останні дні 26.667 нових українських родин. Правда, на підставі обчислень і нотаток у пресі, з-поміж новоприбулих вперше вже померли кругло 400 осіб, переважно старшого віку.

Нові українські іммігранти поселялись найчастіше там, де були більші скупчення давньої української імміграції. До місцевостей найбільшого припливу нової імміграції належать: Нью Йорк, Філадельфія, Шикаго, Дітройт, Клівленд, Рочестер, Воффало, Ньюарк, Джерсі Сіті, Нью Гейвен, Гартфорд, Сиракуз, Пітсбург та околиця. Крім того зустрічаємо їх у Каліфорнії, у Лос Енджелесі і Сан Франсіско, у столиці Америки Вашингтоні, в Колорадо (Денвер), у менших містах Коннектикат (Бриджпорт, Нью Бритен, Стемфорд, Вилментик), у Делавері (Вилмингтон), в Ілліной (у менших місцевостях недалеко Шикага), в Індіані (Іст Шикаго, Геммонд), в Мериленді (Балтимор, Куртис Бей), у Мишигені (крім Дітройту ще Гренд Рапідс, Гемтремк, Флінті), у Мінесоті (Міннеаполісі і Сейнт Пол), у Мізурі (Сейнт Джозеф і Сейнт Луїс), у Нью Гемширі (Менчестері), у Нью Джерзі (крім названих ще у Бейоні, Бавнд Бруку, Кліфтоні, Елізабеті, Патерсоні, Пасейку, Трентоні), у стейті Нью Йорк

(крім названих вище, ще в Амстердамі, Оборні, Бінггемптоні, Коговсі, Гемпстеді, Трої, Ютиці, Йонкерсі), в Огайо (окрім Клівленду ще в Акроні, Янгс-тавні, Толідо), у Пенсильванії (Ембридж, Честер, Френквілл, Джонс-тавні, Ліндора, Мек Кіз Ракс, Скрентон), у Ровд Айленді (Провіденс, Потакет, Вунсакет), у Вест Вірджинії (Вілінг), у Висконсині (Милвоки).

14. ЩО ЯВЛЯЄ СОБОЮ НОВА ІМІГРАЦІЯ?

Ця чисельна нова імміграція переселилась до ЗДА та до інших заморських країн не з економічних та соціальних мотивів, а з політичних. Політичні втікачі з підсоветських країн і з країн, окупованих советською армією, що опинилися в Західній Німеччині, Західній Австрії та в Італії по закінченні другої світової війни, стали поважною міжнародною проблемою для Америки, Англії та Франції, які окупували згадані території Німеччини, Австрії та Італії. Німеччина, Австрія та Італія є країнами перенаселеними і вони не могли давати працю та прохарчування сотням тисяч людей, які не бажали повертатись під советський режим, але прагнули поселитись переходно в якійнебудь вільній, демократичній країні, щоб працю забезпечити собі існування до хвилини, коли зможуть вернутися до своїх країн, але вже вільних від советської окупації.

Довго тривали всякі переговори міжнародних допомогових організацій з урядами численних заморських країн, переважно американських, а далі розмови американських і англійських дипломатів з урядами інших держав і між собою в справі розв'язання цього складного переселеного питання. По трьох, а декуди по чотирьох роках появилися окремі імміграційні закони чи постанови урядів ЗДА, Англії, Канади, Австралії, Аргентини, Бразилії, Франції, Бельгії та Венесуелі про допущення цих емігрантів, т. зв. ДіПі, до названих країн. Переселення відбувалось коштом міжнародного фонду, призначеного на цю ціль. Фондом розпоряджала міжнародна організація АйАрОв (ІРО). Найбільше грошей вложили в цей фонд ЗДА. Таким чином величезна

маса політичних втікачів могла переселитись до таких країн, які поодиноким родинам найбільше припадали до вподоби. Між тією масою були в переважному числі й українці.

Ця остання українська іміграція до Америки була найбільш масовою. Її доля під час переселювання і по цьому була дуже важка, але далеко легша від долі тих українців, що переселювались сюди власним коштом і попадали в цілковито нове та чуже середовище десяти років тому. Маю на думці не тільки перших українських імміграційних піонерів, але й їх послідовників. Нова імміграція приїхала сюди вже до своїх українських середовищ, приїхала і заходами українсько-американських допомогових організацій. Застала тут українське зорганізоване життя, поважні установи й організації, готові церкви і Народні Доми, словом усе, що було потрібне для громадської і політично вироблених нових іммігрантів. Того всього не мали колись наші іммігранти-робітники. Вони мусіли це власним коштом і працею творити впродовж десятиріч.

Правда, нова імміграція була іншою щодо якості, ніж ті давні наші іммігранти-робітники. Серед неї добрих 30% було інтелектуалів та інтелігентів найрізноманітніших професій. Крім того, були між нею висококваліфіковані робітники та національно вироблені, солідні селянські діячі. З новою імміграцією приїхало багато молоді із закінченою середньою школою, що вписувалась тут на американські університети, а далі молоді, що почала середню освіту в Європі, а тут її закінчувала в гайскулах.

Все ж перші нові іммігранти, які появилися на вільній американській землі, почали думати про створення самодопомогової організації. Вони її створили в Нью Йорку дня 15 лютого 1947 р. під вимовною назвою „Самопоміч”. Психологічно вони тоді були наставлені так, що нові мусять допомагати собі самі, щоб не бути тягарем для українсько-американської громади і щоб новоприбуваючим служити інформацією, порадою та допомогою в підшуванні праці і мешкань. Нові іммігранти

заснували в Нью Йорку також споживчу кооперативу.

15. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ДОСЯГНЕННЯ НОВОЇ ІМІГРАЦІЇ

Вже в 1947 і 1948 р. при „Самопомічі” в Нью Йорку створено: Українську Студентську Громаду, Жіночу Секцію, Спортовий Клуб, секцію пластунів і хор. При тій же ньюйоркській централі „Самопоміч” підготовлялись до заснування своїх професійних організацій українські вчителі, лікарі, інженери, а згодом і правники.

„Самопоміч” росла. Вона творила свої відділи по місцевостях, в яких було поважніше скупчення новоприбулих українців. Хоч „Самопоміч”, згідно зі своїм чартером та статутом, є організацією всіх без різниці американських українців, але в дійсності серед її членів мало є давноприбулих, а переважну більшість становлять новоприбулі. Через те „Самопоміч” вважають загально організацією новоприбулих.

Тепер „Самопоміч” має свої відділи в таких місцевостях: 1) Нью Йорк, 2) Філадельфія, 3) Шикаго, 4) Дітройт, 5) Джерзі Сіті, 6) Ньюарк, 7) Елизабет, 8) Честер, 9) Кововс, 10) Балтимор, 11) Акрон, 12) Янгстаун, 13) Пасейк, 14) Питсбург, 15) Нью Гейвен, 16) Гренд Рапідс, 17) Рачестер, 18) Трентон, 19) Милвоки, 20) Сейнт Люїс, 21) перехідний відділ при централі. „Самопоміч” розвивала й розвиває не тільки поважну самодопомогову діяльність, але організувала й організує допомогу для залишенців в Європі. Крім того ця організація веде поважну культурну працю. Вона має свій пресовий орган „Новий Світ”, що появляється від 1950 р., спершу як двотижневик, а тепер як місячник.

„Самопоміч” дбала і дбає про економічне піднесення своїх членів і в тій цілі позасновувала кредитові кооперативи під тією ж назвою. Такі кооперативи вже діють у Нью Йорку (\$100.000 ошадностей), у Філадельфії (теж \$100.000 ошадностей), у Шикаго (\$250.000), у Дітройті (\$50.000), у Честері (\$10.000). Це разом дає суму \$510.000 ошадностей. Кооперативи позичають гроші своїм членам на всякі потреби, але найрадше на інвестиційні цілі для їхніх

торговельних, чи промислових підприємств. Планується організація ще нових кредитових кооператив.

Вже 19 вересня 1948 р. новоприбулі інженери зорганізували Товариство Українських Інженерів, що в американсько-українському житті відіграє поважну роль і об'єднує коло п'яти сотень новоприбулих інженерів. Українські інженери здобули собі в фаховому американському світі добре ім'я. Тому не диво, що майже всі вони працюють в Америці за своїм фахом.

Слідом за інженерами пішли українські лікарі. Вони заснували Товариство Українських Лікарів, в якому об'єднані лікарі американці й новоприбулі. Новоприбулі своїм числом переважають. Недавно заснували українські лікарі таке ж саме товариство в Шикаго. Українських лікарів прибуло до Америки коло 250. Багато з них ведуть уже вільну практику, численні працюють по шпиталях, а є й такі, що спеціалізуються в різних ділянках медицини. До цих останніх належать переважно молоді віком, які приїхали з Європи із свіжопокінченими медичними студіями.

Найгірше стоїть справа з українськими дентистами, яким через надмірні студійні вимоги важко дійти до власної вільної практики. Але й на тому полі помітні деякі досягнення, бо появляються вже перші новоприбулі українські дентисти з власною вільною практикою.

Добре зорганізувалися українські ветеринарні лікарі, які мають осідок організації в Шикаго.

Учительські Громади існують при „Самопомочі“ в Нью Йорку, Шикаго, Дітроїті, Нью Гейвені та окремо у Філадельфії. Вони виконують велику роль в виховному процесі української молоді. Члени Учительських Громад влаштовують курси українознавства, вечірні школи та рекомендують кваліфікованих кандидатів до парафіяльних шкіл для навчання української мови та українознавства. Де нема Учительських Громад, там виконують ці завдання інші організації як „Самопоміч“, Пласт, Союз Українок, СУМА, „Рідні школи“, Батьківські Гуртки, а то й відділи УКК. При УКК існує Шкіль-

на Рада, яка координує всю ту виховну працю серед дітвори та молоді і охоплює біля 30 курсів.

При „Самопомочі“ в Нью Йорку існує Т-во Українських Правників. До нього належать новоприбулі адвокати, судді та нотарі. Завдання Т-ва не тільки плекати свої давні традиції та знайомитись з американським законодавством, але й підшукувати для правників відповідну працю.

Недавно українські студенти високих шкіл покликали до життя свою центральну організацію під назвою Федерація Українських Студентських Організацій в Америці. До Федерації входить 22 організації американсько-українських студентів. Всі вони об'єднують понад 500 студентів американських університетів. Між ними є коло 60 українців-студентів, уроджених в Америці. Всі інші — новоприбулі.

У Філадельфії новоприбулі створили Організацію Українських Купців і Промисловців, яка добре розвивається. У Нью Йорку здавна існує Організація Українських Бізнесменів, до якої входять і новоприбулі.

Молодь новоприбулих зорганізована в Спілці Української Молоді (СУМ), в Організації Демократичної Української Молоді (ОДУМ) і в Пласті. Є рівнож сектор молоді при ОДВУ.

15. КУЛЬТУРНА РОЛЯ НОВОЇ ІМІГРАЦІЇ В АМЕРИЦІ

Дня 6 листопада 1947 р. кілька новоприбулих науковців заснували в ЗДА відділ Наукового Товариства ім. Шевченка в Нью Йорку. Від того часу число науковців членів НТШ значно збільшилося. Т-во подбало про свій чартер та статут і розвинуло поважну наукову й науково-видавничу працю. В грудні 1953 р. Т-во святкувало 80-ліття свого славетного, пребагатого в наукові плоди існування. Т-во ім. Шевченка в Нью Йорку придбало власний дім, який дістав назву „Дому Української Культури“. В ньому знайде приміщення канцелярія, бібліотека і архів НТШ.

В 1950 р. заснували в Нью Йорку і відділ Української Вільної Академії Наук. Вона вважає себе за наслідницю тієї Української Академії Наук, яка

була заснована 35 років тому в Києві і з якої більшовики зробили своє знаряддя, викурили з неї всю свободу наукового досліду. Тому то й ця Академія має назву „вільної” в протиставленні до поневоленої Академії в Києві. Українська Вільна Академія Наук, що оформилась в окрему правну одиницю, відзначала 35-ліття Української (вільної) Академії Наук у грудні місяці 1953 р. Це свято відбувалось разом із святом 80-ліття Наукового Т-ва ім. Шевченка.

Дуже вимовним у житті нової іміграції в Америці є факт, що в американських університетах і каледжах працюють уже як професори та викладачі численні новоприбулі українці, між ними: проф. д-р Роман Смаль-Стоцький, д-р Осип Андрушків, д-р Zenon Храпливий, д-р Дмитро Чижевський, д-р Микола Чировський, д-р Юрій Тершаковець, Антін Луцьків, Микола Гадзінський, Юрій Шерех, Сергій Крашенніков, Пантелеймон Ковалів, Михайло Пап, Богдан Гнатюк, Богдан Лончина, Степан Кулик, Петро Біланюк, Микола Палій, Теодор Мацьків, Василь Лев, Михайло Скальський, Юрій Мачук та інші, які в американських високих школах мають спроможність у товариських взаєминах із своїми колегами підкреслювати свою національну приналежність та інформувати їх про українські справи. Маємо надію, що недалекий той час, коли число українців-професорів на американських високих школах подвоїться.

Не треба забувати, що і перед тим було кілька професорів-українців на американських високих школах, як проф. Грановський, проф. Вол. Тимошенко, В. Галич і М. Дудра.

Велику культурну роль в Америці виконують такі організації як Капеля Українських Бандуристів, що діє тепер під проводом Григорія Китастого і Володимира Божика, як ньюйоркський мужеський хор „Думка”. Це установи, покликані тут до життя новоприбулими.

Літературно-Мистецький Клуб у Нью Йорку відіграє велику роль як культурно-мистецький осередок американських українців. Такі літературно-мис-

тецькі клуби є також у Філадельфії, Дітройті, Трентоні, але вони менш рухливі та ініціативні як ньюйоркський.

Та все ж у порівнянні з ними відповідальніша роль припадає таким організаціям як Капеля Бандуристів та репрезентативний хор „Думка”, бо вони несуть українську пісенну і музичну культуру між чужих. Добрі хори в Америці є також у Філадельфії, Шикаго, Дітройті, Клівленді, Рачестері, Сиракузах.

У Нью Йорку існує Український Музичний Інститут під управою д-ра Р. Савицького, в якому працюють найкращі музичні сили. Роль цього інституту може стати переломовою в дальшій праці над поширюванням і поглиблюванням української музичної культури не тільки серед українців, але й серед американців.

Так само в Нью Йорку діє танкова школа славного В. Авраменка і балетна школа примабалерини В. Переяславець.

З-поміж новоприбулих виступили на арену американського українського життя і видавці українських книжок та журналів. Серед усіх досі видаваних журналів та літературних періодиків найкраще представляється філадельфійський місячник „Київ”, що без перерви виходить уже чотири роки.

Велику культурну та організаційну роботу ведуть українські жіночі організації. Новоприбулі жінки включились масово в члени Союзу Українок Америки. Вони входять також до Об'єднання Українських Жіночих Організацій і до Матірнього Союзу Українок.

16. НОВА ІМІГРАЦІЯ Й АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ УСТАНОВИ

Нова українська іміграція сильно збільшила число вірних Української Католицької Церкви, як також Української Православної Церкви. Її масова поява в Америці спричинилась також до збільшення числа українських парафій.

Відразу по приїзді нова іміграція почала масово вступати до давніх американсько-українських організацій. Найкраще видно це у братсько-допомогових організаціях, таких як Український Народний Союз, „Провидіння”,

Український Робітничий Союз та Українська Народна Поміч.

Всі організації новоприбулих є членами Українського Конгресового Комітету та Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету.

Новоприбулі становлять понад 75% платників до Українського Народного Фонду. Вони є також індивідуальними членами ЗУАДК-ту. Вони працюють в Українському Конгресовому Комітеті як члени його Екзекутиви та Політичної Ради, а також по всіх відділах УКК на території цілої Америки. Всюди внесли вони в працю багато ініціативи, темпераменту та енергії, через що спричинили скріплений рух в усьому американсько-українському громадянстві.

17. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ НОВОЇ ІМІГРАЦІЇ

Самозрозуміла річ, що з масовим приїздом нових імігрантів до Америки мусіло з ними прибути й політично-ідеологічне наставлення разом з усякими різницями та відтінками української політичної думки.

Найстаршими ідеологічними українськими установами в Америці, що до них вступали новоприбулі, є Організація Державного Визволення України (ОДВУ), Організація Українських Гетьманців-Державників, а далі молодша Організація Оборони Чотирьох Свобід України (ООЧСУ). Наймолодшим ідеологічним об'єднанням новоприбулих є Союз Українських Національних Демократів (СУНД).

Незалежно від того існує Союз Українських Соціалістів, Об'єднання Українських Демократичних Організацій та Товариство Прихильників Визвольної Боротьби України.

Поважну роль в громадському і політичному житті американських українців відіграє Демократичне Об'єднання бувших репресованих Советами українців (ДОБРУС). Це рухлива та ініціативна організація в боротьбі з советськими пропагандивними брехнями та з російським імперіалізмом, як білим так і червоним.

У ЗДА діють також по численних місцевостях Товариства Сприяння Українській Національній Раді. Вони об'єднані в Українському Фінансовому Комітеті в Нью Йорку. До їх завдань на-

лежить моральна і матеріальна підтримка Української Національної Ради в Європі.

В Америці є також товариство прихильників європейської організації АБН (Антибольшевицький Блок Народів). До неї належать представники всіх поневолених Советським Союзом народів. Поодинокі національні групи мають свої автономні товариства сприяння АБН в Америці. Українці мають чи не найбільше та найчисельніше Товариство сприяння АБН в Америці.

Поодиноких політичних груп як УНДС, УРДП, що є відповідниками європейських політичних організацій, не обговорюємо окремо, бо вони входять до Об'єднання Українських Демократичних Організацій в Америці.

Українське вояцтво українських армій зорганізоване в Об'єднанні б. воїків-українців (ОбВУА) в Америці.

18. ЗАКІНЧЕННЯ І ВИСНОВКИ

Нова українська іміграція має в світі лі сказаного досі дуже багато добрих прикмет. Вона рухлива та ініціативна. Вона розпоряджає великим духовим капіталом знання та високо цінить національну традицію. Вона через найкращих своїх представників високо тримає прапори праці і боротьби за належну організацію всесторонньої допомоги визвольним змаганням українського народу. Але вона має і деякі від'ємні сторони. Передусім — вона занадто зрізничкована під політичним оглядом. Але й це зрізничкування не було б ніяким „гріхом", коли б воно не йшло заглибоко і у вияві назовні задалеко. Буває, що окремі групи не всілі зговоритись та з'єднатись у праці навіть у важливих загальнонаціональних справах. Такий прикрий стан внутрішнього напруження не може виходити на добро національній справі. Воно стоїть на перешкоді найважливішому, що нам необхідне, а саме — викресуванню з нас якнайбільшої внутрішньої збірної моральної сили. Бо тільки вона в найкритичніших хвилинах історії нашого народу може спричиняти нашу перемогу над всіма нашими ворогами на зовнішньому фронті в Америці, Англії, Франції, Німеччині та інших країнах вільнолюбного світу. Це ж під сучасну пору найголовніше наше зав-

дання. Здобути вільний світ для національно-визвольних змагань нашого народу не можна партизанщиною, а лише суцільним, морально сильним українським фронтом.

Нова українська іміграція як висококультурний колектив більше податна на асиміляцію від своїх менше вироблених і менше освічених українських попередників. Новоприбулі скоріше опановують мову, легше достосовуються до нових обставин і легше опановують орієнтаційно нове середовище. Давні вдовольнялись інтеграцією, а деякі з нових ще перед формальною інтеграцією попадають у круті асиміляційних процесів. Це в давноприбулих діялось щойно з другим поколінням. Ми спостерігаємо тривожне явище, що немало новоприбулих так потонули в американському морі, що з нього не бачать і не хочуть бачити українського життя, а вже нема що й говорити про те, щоб вони хотіли активно в нього влучитися.

Ми занепокоєні деякими явищами, що діються, серед невеличкої правда, частини нашої новоприбулої молоді, яка студіює в американських школах, навіть у каледжах та університетах і яка цілковито відчужується від українства. У таких випадках не допоможуть для неї багато курси українознавства. Найбільше може їх держати при українстві таки українська родина. Цікаве, що сини і доньки давноприбулих наших імгрантів виносили зі своїх селянських по походженню родин, не зважаючи на свої високі студії, далеко



ВАСИЛЬ МУДРИЙ

колишній голова УНДО і Української Парламентарної Репрезентації в польському сеймі, та голова ЦПУЕ в Німеччині; провідний і визначний політичний і громадський діяч в Україні і на еміграції, тепер член Політичної Ради УКК.

більше прив'язаності до українства, як деякі діти новоприбулих наших інтелігентів.

Коли я це пишу, то з болем серця. Але мушу це робити в ім'я нашого спільного великого добра.

Над іншими мінусами застановлятися не приходиться, бо вони в порівнянні з повищими мають підрядне значення.



НА ВАВИЛОНСЬКИХ РІКАХ

(Інтермедія. Фрагмент)

Написав ІВАН КЕРНИЦЬКИЙ

„... На ріках вавилонських
ми сиділи і плакали. І роз-
вісили на вербах арфи на-
ші. Якже ж нам співати рід-
ну пісню в чужій стороні?”

(З пророка Єремії)

Дія відбувається в одному з ко-
лишніх ДП-таборів у Німеччині. В
10-тому „бльоці” того табору — кім-
натка, поділена на низку кліток, пе-
регороджених параванами, за якими
гніздяться скитальці з усіх кутів Ук-
раїни: „східняки”, „західняки”, ка-
толики і православні, придніпрянці,
галичани, буковинці... Впродовж
першої картини нашої інтермедії
йшли між ними перепалки то за мо-
ву і правопис, то за чергування на
коридорі, за неміту долівку, атомо-
ву бомбу, релігію, політику і т. п.
Та тепер наближається найгірше: до
кімнати входить свіжий співмешка-
нець!..

II.

Входить Дядько Степан з усіми
своїми вбогими достатками: під пах-
вою коц і чайник, через плечі торба
з совєтського протигазу. Ні старий,
ні молодий, щире-добряче обличчя,
жмуток ясного волосся з-під задерто-
го козирця, розгублена усмішка...

— Драстуйте.

За параванами — могильна тиша.
Дядько Степан безпорадно переступає
з ноги на ногу. Почухав потилицю.
Кашлянув. Голоси з-поза параванів:

— Хто там?

— Якийсь совет.

— Знов якийсь москаль приліз. Не-
ма вже з ними ради.

— Чого хоче?

— Або я знаю?..

Дядько Степан набрався відваги:

— Хто тут буде старший в кімнаті?

Голоси з-поза параванів:

— Ми тут усі старші!

— Та я питаю, хто тут, значить, ко-
мандант буде?

— Ми тут всі команданти!

— Н-да... Всі старші і всі командан-
ти. Виходить діло, — попав між своїх.

Виходить Василь, за ним Ніночка:

— А, це ви, дядьку Степане?

— Да, точно. Мене, значить, оп'ять
перевели з блоку номер дев'ять у
блок номер десять. В мене єсть справ-
ка від команданта. Тут, кажеться, дол-
жно бути місце для мене.

З-поза параванів умиць висуюються
голови: Панни Тамари, Пана Сотника,
Пані Добродійки і Пана Директора.
Загальне обурення:

— Що?! Тут?... В нашій кімнаті?..
Куди, людям на голову? В нас пере-
повнення! Нема місця!

Дядько Степан знітився:

— Мені там міста багато не треба.
Куточок, щоб переспати. Я ввесь день
роботаю на лісозаготівлі. А вещей у
мене, почти, зовсім немає. Увесь тут.

Пан Директор вилазить з клітки.
Енергійно, безцеремонно:

— Слухайте, чоловіче божий, хто
вас сюди прислав?

— Мене покликали в Управу і дали,
от, справку. З підписом команданта...

— А що мені Управа має до розка-
зу! Хто такий для мене — командант,
Бог, чи цар? Я не признаю над собою
жадного коменданта, пане добродзеш-
ку! Покажіть цидулку з ІРО, то вас
впущу, а ні, то з паном Богом!

Пан Сотник покvapливо притакує:

— Совершенно правильно.

Василь з тихою погордою:

— Типова рутенська вдача: для русина не існує свій авторитет, тільки чужий п'ястук!

Та пан Директор і не слухає, присікається до дядька Степана:

— Чоловіче, як вас там звати, Гаврило Кирилович, чи Кирило Гаврилович, ви тут довго не попасайте, а забирайте свої манатки і гуд-бай!

— Дак у мене справка єсть, — толкує своє дядько Степан.

Василь рішучим голосом:

— Ні, пане директоре, так не можна! Де ж тепер чоловік піде? Нехай хоч переспиться.

— Пане добродзєшку, ви мене не вчіть розуму, бо я трохи старший від вас!

— В тому не сумніваюся, хоч це не ваша особиста заслуга, що ви вродилися швидше від мене. Але ж треба мати елементарне почуття національної солідарности. Це ж своя людина, українець!

Панна Тамара:

— Не українець, а совет!

Пані Добродійка:

— Большевик, безбожник! В хаті святі образи, а він у шапці стоїть!

Пан Директор наступає на Василя:

— Пане Магістре, ви не вчіть мене патріотизму, розумієте? А дивіться на нього: посидів трохи в лісі, як заяць під корчем, потім 'го німці замкнули до лягру, і гадає, що він великий герой! Пане, я є хорунжий Української Галицької Армії, я п'ять літ кров свою проливав, а в Домбю теж мене воші їли і жандарми канчукували, але я не роблю з того великої пропаганди та не вдаю з себе мученика за Україну. Я хотів би знати, пане добродзєшку, що ви вивоювали в тому лісі? Що здобули?

Тут і Ніночка не втерпіла:

— А ви що здобули?

— Варто заглянути до валізок, але тих, на самому споді, глумиться Василь.

Пан Сотник сумовито похитав головою:

— Ну, й доборолись, до самого краю. Скільки пропало напрасно в цій УПА, скільки молодого квіту! А скільки зараз пропадає...

Василь:

— Слава Богу, що хоч такі герої, як ви залишилися на потіху рідній нації!

— Революціонери!

— Тройгендери!

— Політиканти!

— Спекулянти!..

Пані Добродійка висунула голову з-поза параванчика:

— Вже сі починає, вже?..

Панна Тамара теж не втерпіла:

— Ну, й народ окаянний, не жили б, не дихали б, якби не політикували! Вже взяли Неньку-Україну за зуби! Ану, давайте, заведіть ще колотнечу за прапор! Папа, папінька, який український прапор?

Пан Сотник, при тихій підтримці Пана Директора:

— Відомо — жовтоблакитний!

Василь:

— Це у вашій пашківській волості такий висів! Український державний прапор є синьожовтий!

Сотник:

— Жотоблакитний! В березні, в 1917-ому, на будинку нашої Центральної Ради — який висів?

Ніночка плече в долоні:

— Синьожовтий! Правда, Вася, синьожовтий був?

Пан Директор:

— А в листопаді, 1918-го, на львівському ратуші, прошу пані, який висів?!

Василь:

— Ну, ну, чи хоч знаєте який?.. Та ж синьожовтий, темна масо!.. Горю го-лубе небо — необнята височінь, а внизу постелилася золота пшениця, символ родючого українського чорнозему...

Але пан Сотник не здає позицій:

— А геральдика, по-вашому, це торба січки, а? Який наш тризуб, а? Тризуб який, питаю!.. Золотий тризуб на блакитному полотнищі. То що має бути зверху: жовте, чи голубе?

Панна Тамара:

— Червоне, папінька, червоне! Тепер червоне зверху!.. Не жовте, не голубе, а червоне... Сьогодні і в Києві, й у Львові, і в ваших, пане магістре, Чернівцях, всюди мають червоні прапори і кругом єдина-неділіма родина! А ви будете українську імперію за параванами, тут, у ДіПі-лагері, ІРО, тім 120! Ха, ха, ха!.. „У вагонах Директорія,

під вагонами територія"... Це вічний якийсь мотив у нашій історії, чи не так, папінька, чи не так? (Заплакала.)

... Між тим дядько Степан, побачивши, що про нього всі забули, взяв свою деку, простелив її у куточку кімнати, поклав туди торбину, чайник та й сам причукнув на долівці. Повитрясав із кишені залишки махорки, скрутив то-ненького червака.

Ніночка пожаліла його перша: подала теплої кави в порожній коробці з консерви.

— Випийте, дядьку Степане, теплої кави.

Зрадів дядько Степан:

— От спасибі, так спасибі. З обіда нічого теплого в роту не мав. Самоварчик, пожалуй, у мене єсть, дак кип'ятку ніде закип'ятити. Безприютний, штатенлос, хе, хе!..

Тут і пану Директорові серце тьохнуло:

— Маринцю! Дай йому там бараболяного тертюха.

— Кому? — зжахнулася за параваном Добродійка. — Такому, що в хаті шапки не скидає?

— Дай — кажу тобі! Бо потім сто-процентів до Львова мене не впустять! Анатему кинуть. Скажуть — опортуніст, пане добродзєшку, суспільно-харитативного обов'язку не виконав, потребуєчому братові на чужині помічної руки не подав! Дай йому два бараболяні тертюхи!

Тут пан Сотник засміявся сміхом Мефістофеля:

— Ха, ха, ха! „Бараболяні тертюхи"... Ех, ти, зазбручанська бараболяна нація! Ех, ти, Галіція і Голодомерія! Стривай, землячок, картопля — це не наша козацька їжа! На, випий оцього зілля!

І подав дядькові чарчину. Дядько Степан випив душком, закректав:

— От спасибі, так спасибі! Давненько такої не пив. Креппп-ка-ж!

— Заслуга нашого пана директора. Це з його підручного самогонного заводу. Закуси, землячок.

— Що це? Сало?!

— Сало. Сало, землячок. Звичайно, не наше, українське. Швабська якась підосва. Куди там йому рівнятись з нашим копчонним, жареним на цибулі та яєшні, або таким мерзлим, поміма-

єш, з часничком і малосольними огірками! Ех, ти, мати родная!... Оце, бува, вип'ю чарку-другу, а сальцем закусю, так зараз невідмінно Україна мені ввижається! А тоді така туга, така мука наляга на серце, що, просто, гинь!.. Звідкіля, землячок?

— З Золотоноші.

— А?!

— З Золотоноші. На Полтавщині городок такий єсть.

— Господи Боже мой! Знаю, знаю! Як же не знать? Голубе сизокрилий, я сам з Золотоноського повіту, а село Дружківка! В дев'ятнадцятому году з Директорією як пішов, так і по сьогодні на чужині страждаю. Земляк! Земляк зустрів ненароком!.. Ну, ти, чорт!.. Хай же тебе розцілую!

Розцілювалися, сльозу зронили. Василь та Ніночка зраділи:

— Слава Богу! Тепер, хіба, не викинуть дядька з кімнати.

Пан Директор теж подобришав:

— Та коли земляк, пане добродзєшку, то хай вже там...

— Земляк! — божиться пан Сотник. — Йй Богу, земляк! Тамарочка, душенька, ти дивись: полтавський галушник!

Панна Тамара сердита, як оса:

— В тебе, папа, кожний „земляк", хто лише водку п'є і сало глушить! А мені зовсім не охота ще одного східняка приймати в кімнату. Ти побачиш — я зараз піду до Мешканевого Відділу і зроблю авантюру, щоб його забрали! (Пішла.)

— Та дав би Бог, — побожно зітхнула пані Добродійка і засунула за собою параванчик. Василь і Ніночка теж ховаються в своїх клітках. Василь на відхідному:

— Держіться, дядьку Степане, і не здавайте завойованих позицій!

А пан Сотник — на radoсах:

— Ненароком спитав: „Звідкіля"? — а він: „З Золотоноші"!... Ну, ти, чорт! Гора з горою, як то кажуть, не зійдеться!

Дядько Степан, зворушений, толкує:

— Воно, примірно, так було: вони, значить, красні в Полтаву, а я в Київ. Вони у Київ, а я у Львов. Вони, конечно, у Львов, а я тоді узяв направлення на запад, та і в Мюнхен попав.

— То вас теж насильно запроторили?

— Насильно, дай їм Боже здоров'я.

— Пане директоре, сусіде любий, такий празник треба вшанувати! Це ж у нашого Шевченка, Тараса Григоровича написано: „Обніміте, брати мої, найменшого брата”!

— Рація. Скільки, пів літри?

— Хватить.

Пан Директор закрутився сюди-туди. Розставлено стільці, з'явилося пів літра „бензинівки”. Цокнулися раз і вдруге. Пан Директор підніс чарку:

— Ну, тепер давайте доповідь. Хто скаже слово?

— Скажіть ви, Миколо Гнатовичу, припрошує пан Сотник.

— Що ж, можу і я сказати, пане добродієшчу. (Відкашельнув.) То, хіба, вип'ємо, панове-друзі, за всіх живих, мертвих і ненароджених ді-пі, скитальців і штатенльозів та всіх інших бездомних бурлак, без роду, імени і

племени, яким відібрано батьківщину і дах над головою і які блукають нині по широких світових дорогах. Хто знає, куди ще нас добра, чи лиха доля порозкидає, і де ми осіємо за рік-два, за п'ять, чи за десять. Та якими світами ми ще не ходили б і які пороги не обмітали б — тут, в нашому серці, повинна завжди тліти іскорка надії, що коли вже не нам, то хоч нашим дітям дозволить Господь побачити Рідну Землю! Дай нам, Боже, що гоже, що негоже — чорт побори! Дай, Боже, щасливо пережити той великий ісход нашого народу, цю нашу нововавилонську неволю, дай, Боже, в доброму здоров'ю та в незапльомбованих вагонах об'їхати цілий світ, а через Америку — до Львова вернутись!

Пан Сотник схвильовано:

— До Києва! До Києва!

— Вообще на Україну, — сказав тихо дядько Степан. А пан Директор припечатав:

— Подай, Господи!

НА КОРАБЛІ ДО АМЕРИКИ

Написав ВОЛОДИМИР ІВАСЮТИН

*Ох, море ти широкее,
Розбурхані хвилі,
Занесіть ви нас нещасних
На землі щасливі.*

*На ті землі, де народи
Вільно проживають,
Там, де вони про тортури
Й знущання не знають.*

*Занесіть нас ген далеко
До землі вільної,
Де свобода все панує,
Та, де серце волі.*

*Минає день, мина другий,
Кругом тільки море,
А на серці стало тяжко,
Доле ж моя, доле.*

*Сів в кутозку і заплакав,
Тяжко покидати,
В Україні осталися
Батько й рідна мати.*

*І так день за днем минає,
Всі моляться Богу,
Щоб допоміг пережити
Цю тяжку дорогу.*

*Напереді синє небо,
Веселе, бадьоре,
А за нами лиш темрява,
Немов горні гори.*

*Тихий вітрець повіває,
Хвилі розганяє,
І корабель наш щасливо
В пристань зайжджає.*

*Близько земля, уже видно,
Ню Йорк перед нами,
Хмародери аж до неба
Сягають верхами.*

*Боже, дякуєм за ласку,
За опіку Твою,
І за те, що післав Ти нам
Таку світлу долю.*

Червень, 1951 року.

УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

Написала ОЛЕНА КИСІЛЕВСЬКА

Зміст жіночих організацій визначили в нас потреби жіночого руху. Перша жіноча організація, основана у Станиславові в 1884, клала натиск на освітню працю серед членок. Та це мало бути тільки засобом до включення жінки в громадське життя. Дальші жіночі організації дбають уже про поставу жінки у власному громадянстві, виробляючи почуття співвідповідальності за його долю. Вони вникають щораз більше у громадське життя, співдіючи в певних ділянках, як, наприклад, харитативній праці. Вкінці приходить політичне вироблення жінки і її участь у явищах нашого загально-національного життя. Із цим лучиться тісно наша дія у міжнародніх жіночих організаціях та заступництво там наших інтересів.

У СФУЖО згуртувалось тепер дванадцять центральних жіночих організацій. Всі вони мають подібні напрями, як і ті, що досі ще є поза Федерацією. Бо ж усі постали з того ж заложення, є дітьми однієї матері.

Початкова риса жіночих організацій — культурно-освітня діяльність — розвивається в усіх центрах. Подекуди це проявляється тільки у формі імпрез для членства чи громади. Також плекання обрядових звичаїв чи народно-го мистецтва можна сюди зачислити. Та є осередки, що проводять живу відчитову діяльність, а то й дискусії на різні актуальні теми. Це скріплюється й друкованим словом при допомозі жіночих сторінок у пресі даної країни, а навіть окремих журналів.

Широко розвинули жіночі організації ділянку допомоги. Теперішній час дає до того багато нагод — як на нових поселеннях, так і в допомозі залишенцям в Європі. Іде допомога старшим, заслуженим жінкам, що знай-



Олена Кисілевська

шлися у трудних еміграційних умовах, дальше піддержка хворих та велика допомогова акція для дитячих садків і шкіл. Жіночі організації тісно співпрацюють із загально-громадськими допомоговими акціями.

Співучасть у всіх громадських починах ціхує працю всіх жіночих організацій. Чи то щорічні пам'ятні роковини історичних подій, чи одноразово відмічені дати — всюди бере участь наше жіноцтво. При цьому розробляє також організаційну свідомість членок та техніку їх праці. Вже в часі переселення дві жіночі організації, що були раніш прибудівками при загально-громадських, придбали власний статут, а інші, що є в рямцях загально-громадських — окремі правильники.

Еміграційні умовини впровадили нові ділянки праці, що давніш не торкались надто живо жіночих організацій, а цюнайменше низових клітин. Це є

збереження нашої молоді й інформація довілля.

Жіночі організації тепер живо освідомлюють українську матір, як вона повинна діяти, щоб зберегти в дівчатах любов до покинутої батьківщини. Співпрацюють із іншими виховними уставами, як школами українознавства й Пластом. Впроваджують нові виховні засоби, як дитячі театральні вистави, дитячі бібліотеки і світлиці.

Через те, що українські скупчення тепер знайшлися серед багатонаціонального моря, приходиться тепер кожній жіночій організації інформувати про себе. Це діється в різній формі. Найчастіше при допомозі показів нашої культури (нар. мистецтва, танку і співу), але й через товариські зустрічі й доповіді. Ця праця завершується участю в місцевих або міжнародних з'їздах чи конгресах, яка вже видвигає українську проблематику в міжнародній площині.

Московсько-большевицька окупація спричинила в українському громадському житті трагічні зміни. Важко відбилася вона й на жіночому організаційному відтинку. На Західній Україні припинилася вся організаційна праця і пішли в руїну всі дотогочасні великі надбання. Немало найкращих жіночих провідниць й робітниць впало жертвою большевицько-московського і гітлерівського терору. Війна припинила зв'язки й теплі взаємини, які існували перед другою світовою війною між організованим українським жіноцтвом рідного краю й заморською еміграцією, що мало значний вплив на обидві сторони.

Коли на Рідних Землях на час війни майже припинилася праця жіночих організацій, за той час поглибили та значно поширили свою організаційну працю жіночі організації в ЗДА та Канаді. Постало багато нових організованих клітин. Вони всі співпрацювали з національними організаціями для спільного добра тих країн.

Українки інтенсивно працювали в Червоному Хресті й санітарних воєнних організаціях. Немало українського жіноцтва брало участь й у воєнній службі і дослужилося високих ступенів.

По скінченні війни наново нав'язується перервана нитка зв'язків між жіночими організаціями. В тім часі постала жіноча організація в Німеччині і Австрії. Також зорганізовано її у Франції і вони знайшли зв'язок з жіночими організаціями ЗДА, Канади і Аргентини.

Виринула справа переселення скитальців на нові місця поселення. Люди покидали вже сьак-так зорганізовані свої центри й роз'їздилися дослівно по цілому світі. Це грозило небезпекою розгублення, втратою молодого покоління, а то й втратою усяких зв'язків вже не тільки з рідним краєм, але й з усією українською спільнотою в цілому світі.

Тоді найстарша українська жіноча організація у вільному світі, Союз Українок Америки, зрозуміла свою велику провідну роль й дала ініціативу до скликання Світового Конгресу Українського Жіноцтва. Цю думку США гаряче підтримало все українське жіноцтво в усіх країнах.

В світовому Конгресі українського жіноцтва, що відбувся в листопаді 1948 року у Філадельфії, крім делегаток жіночих організацій ЗДА, взяли участь делегатки зорганізованого українського жіноцтва Канади та Європи. Ті жіночі організації, які не мали змоги вислати своїх делегаток, солідаризувалися з конгресом у письмовій формі.

Конгрес пройшов з великим успіхом. Українське жіноцтво однодушно стало в обороні поневоленої Батьківщини. Солідаризувалося з героїчною боротьбою української нації за незалежну, суверенну Українську Державу.

По основному розгляді положення українського народу на Рідних Землях, на скитальщині й у вільному світі, прийшло до однодушного ствердження потреби створити організаційний центр, що став би лучником українського жіноцтва всього вільного світу. Цей центр мав би узгоджувати його працю, заступати та репрезентувати українку перед своїм громадянством та чужими і своєю працею змагати до визволення від московсько-большевицької окупації.

Так в тяжкому положенні українського народу прийшло до об'єднання

жіночих сил і до створення Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО). Головою Федерації вибрано авторку цих рядків.

СВІТОВА ФЕДЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Світова Федерація Українських Жіночих Організацій, скорочено — СФУЖО, це центральне об'єднання праці українських жіночих організацій в різних країнах. СФУЖО поставило собі за завдання охопити все українське жіноцтво й активізувати його у змагу за визволення України. На внутрішньому відтинку СФУЖО координує працю жіночих організацій і дає ініціативу до ведення певних ділянок чи акцій. Також підхоплює корисні почини з поодиноких поселень та обмінює їх досвідом. У відношенні до чужини СФУЖО діє як представник українського зорганізованого жіноцтва, інформує про його вимоги й потреби та боронить його інтересів на терені міжнародних організацій. Таке становище Федерації

дає можливість для СФУЖО виявляти ініціативу і дати образ спільних зусиль різних організацій в різних країнах, що є членами СФУЖО, стоять на державницьких засадах українського народу і піддержують його змагання.

Водночас українські жінки чують-ся відповідальні за жіночий відтинок праці української спільноти, а саме — за відповідальну роль української жінки як громадянки й української матері, виховниці молодого покоління. Сьогодні СФУЖО об'єднує жіночі організації в різних країнах і різних напрямків праці, а навіть подекуди і певних ідеологічних напрямків. Вони часто мають різні ділянки праці, а їх інтереси нераз зв'язані тісно зі своїми країнами чи новою батьківщиною, але всі вони хочуть працювати на користь поневоленої батьківщини України.

Центральне бюро СФУЖО міститься у ЗДА, в Філадельфії, під проводом І-шої місто голови, довголітньої провідниці Союзу Українок Америки, пані Олени Лотоцької. СФУЖО також ко-



ПРЕЗИДІЯ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА
Філадельфія, Па., 1948 року.

Сидять (зліва): Євгенія Ситник, Дарія Ребет, Олена Кисілевська, Ірина Павликовська. Стоять (зліва): Олена Степаник, Євгенія Слюзар, Стефанія Савчук, К. Кравс, Ольга Войченко, Іванна Бенцаль, Стефа Грицько, Олена Лотоцька, Ніна Кіт, Марія Гоголь, Ольга Струк, Юлія Летнавчин.

ристується домівкою США. В органі США „Наше Життя” віддається три сторінки для справ СФУЖО, які редагує п. Лідія Бурачинська.

Свою працю централія СФУЖО проводить при допомозі комісій, в яких беруть участь кращі українські робітниці з усіх українських земель. Основною працею СФУЖО в перших її початках була організаційна праця. Її проводиться головню дорогою кореспонденційною. Сотки, а то й тисячі листів з усякими інформаціями й порадами розходяться з канцелярії СФУЖО на всі сторони світу. Десятки обіжників, програм, анкетних листів дістають централі жіночих організацій.

СФУЖО об'єднує сьогодні майже все українське організоване жіноцтво вільного світу і співпрацює з тими, які досі не є її членами. До СФУЖО належать такі Центральні жіночі організації: 1. Союз Українок Америки. 2. Золотий Хрест в Америці при ОДВУ. 3. Організація Українок Канади ім. О. Басараб. 4. Ліга Українських Католицьких Жінок Канади. 5. Союз Українок Аргентини. 6. Автономне Об'єднання Жіночих Секцій при Хліборобсько-Освітньому Союзі в Бразилії. 7. Союз Українок Австралії. 8. Об'єднання Українських Жінок в Німеччині. 9. Об'єднання Українських Жінок в Бельгії. 10. Союз Українок Франції. 11. Об'єднання Українських Жінок у Великій Британії, як автономна Секція СУБ. 12. Об'єднання Українських Жінок у Венесуелі.

Як бачимо, 12 організаційних українських жіночих осередків, розкинених по цілому світі.

Важливу працю виконує Виховна Комісія СФУЖО. В ній працюють кращі жінки педагоги-виховниці з усіх наших земель. При кожній централі працюють відділи виховної комісії. Вони дістають від СФУЖО виховні теми для опрацювання, програми, квестіонарі. Матеріали виховної комісії дають образ стану української виховної справи не тільки для власного житку. Ними користуються теж чужі, як напр. Світовий Союз Матерів в Парижі. Виховна Комісія приготувала два реферати на Міжнародний Конгрес, які вишли друком.

Під цей час Виховна Комісія виготовляє підручні матеріали для праці в дитячих садках, світлицях, дитячих клубах та початкових школах. Наші виховниці виготовляють рівню ж матеріали-гутірки матерів з дітьми.

Не менш цінну працю веде Культурно-Освітня Комісія СФУЖО. Вона укладає пляни праці на кожную пору року. Виготовляє програми для освітньої праці і рівночасно розсилає централіям матеріали, потрібні для виконання намічених програм.

Під цю пору окрема редакційна комісія збирає матеріали про мартирологію української матері. Книжка буде видана англійською мовою.

Харитативна праця СФУЖО має свою світлу сторінку. В 1949 році створено комітет „Мати і Дитина”. Акція — одинока в тому роді серед усіх народів світу. Самітні матері з малолітніми дітьми, як неспроможні до заробітної праці були виключені від переселення. Тоді СФУЖО наймає окремий дім, дає запоруку утримання матерів з дітьми, заки вони зможуть на себе працювати. В цей спосіб переселено десятки матерів із сотнями дітей. Акція комітету „Мати й Дитина” продовжується досі. Це одна з найкращих сторінок праці не тільки СФУЖО, але всього нашого жіноцтва на еміграції.

Окремо слід згадати тут про наші взаємини з міжнародними та крайовими жіночими організаціями. Це праця, яка приносить користь так Україні, як і тим країнам, в яких доля призначила нам жити. На першому місці згадаймо членство СФУЖО і співпрацю у світовій організації „Союз Матерів” (МММ). Чинна участь СФУЖО в конгресах цієї організації, що об'єднує жіноцтво 34-ох країн світу, дає нам добру нагоду розкрити трагедію української матері за залізною заслоною. Одночасно робить велику прислугу світовому жіноцтву, звертаючи йому увагу на те, яка доля може стрінати їх самих, якщо не докладути всіх зусиль для визволення України і всього людства від загрози московського большевизму.

Базари, які влаштовує „Союз Матерів” рік-річно, дають нам нагоду заізнати широкі міжнародні круги з

красою українського мистецтва і з нашою культурою. У 1953 СФУЖО дало ініціативу до участі у Міжнародному Конгресі Журналісток, що відбувся в Німеччині.

Більше розвинені у своїй праці організації і централь СФУЖО є членами і беруть активну участь у крайових організаціях, що мають великий вплив і значення. І так, централа США є членом Національної Ради Америки, централа ОУК — членом Національної Ради Канади, централа США — членом Національної Ради Австралії.

Централі, як і їхні складові частини, беруть участь у праці місцевих жіночих організацій. Через свою співпрацю мають вони нагоду поширювати правду про Україну, ознайомлювати їх з нашою культурою і мистецтвом та єднати приятельок Україні. Для популяризування української справи СФУЖО видає інформаційні листки і бюлетені для чужинців англійською і французькою мовами.

Численні виставки українського мистецтва та народних танків мають великий вплив на популяризування української справи, як також на втримання при українській нації молодого покоління, що таким способом пізнає красу і культуру рідного народу.

Від літа 1952 року СФУЖО має нагоду подавати свій голос поза залізну завісу дорогою радіських передач з Риму, як також через „Голос Канади”.

На протязі п'яти років удалося створити українському жіноцтву Світову Централю, що держить нитки жіночої праці та посилює її на користь нашої

найбільшої ідеї — визволення української нації і виборення належного місця українській жінці в нашому житті.

СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ

Союз Українок Америки є сьогодні найстаршою організацією українського жіноцтва поза межами України. Засновано США в 1925 році. У великій мірі спричинилася до цього Ганна Чикаленко-Келлер. Вона приїхала з Європи, як делегатка СУ у Львові, на Конгрес Міжнародної Ради, що відбувався в тому часі у Вашингтоні.

На ту пору вже існували в ЗДА деякі жіночі організації, як сестрицтва при церквах і жіночі клуби при допомогівих організаціях. Однак не об'єднані, кожна зокрема, не проявляли широкої діяльності, як того вимагали потреби української спільноти та положення українського народу на рідних землях.

Лише заснування самостійної організації США допомогло українському жіноцтву в ЗДА посилити свою працю.

Засновницями та першими провідницями США були: Юлія Шустакевич — голова, Олена Лотоцька — секретарка, Катерина Шустакова — скарбничка.

Перші початки самостійної праці США не були легкі. Жіноцтво, маючи вже деякі організаційні клітини, не відчувало потреби розбудовувати свою окрему самостійну організацію. Однак з часом життєвий досвід переконав ті організаційні клітини в доцільності самостійної праці. У висліді того жіночі організації об'єдналися в США, що



Члени Головної Управи Союзу Українок Америки. В першому ряді (від ліва) сидять: Лідія Бурячинська (редакторка „Нашого Життя”), Марія Біляк, Катерина Пелешок, Олена Лотоцька (голова), Олена Кисілевська (голова СФУЖО і почесна членка США), Анна Водак, Стефанія Пушкар і Марія Козак.

в 1925-ому році мав ледве 5 відділів, вже в 1931 році мав їх 17, а внаслідок — 24 відділи. До дальшого поширення організації багато спричинився перший Конгрес Українського Жіноцтва, що відбувся в Нью Йорку в 1932 році. Після Конгресу число відділів побільшилося вдвічі, а то й в три рази.

В початках праця проводу СУА була звернена на поширення і спопуляризовання організації та на приєднання до неї найширших кіл українського жіноцтва. Одночасно із тим пляново переводиться по відділах праця над піднесенням культурно-освітнього рівня та над освідмленням жіноцтва по лінії виховання молодого покоління.

Крім того, СУА звертає увагу на справу народного мистецтва. Вже на Конгресі прийнято резолюцію вести культурно-освітню працю, влаштовуючи виставки народного мистецтва. Реалізуючи цю постанову, СУА спричинився в значній мірі до створення українського павільйону на Світовій Виставі в Шикаго. В тому часі прибула до ЗДА представниця Українського Народного Мистецтва у Львові, пані Стефанія Чижович, і в порозумінні з нею СУА закупив від Народного Мистецтва цінну колекцію народних вишивок. Це дало початок сьогоднішній музейній вартості збірці вишивок і народних строїв з різних сторін України. Збірка знаходиться тепер в Централі СУА і в першу чергу служить для численних виставок народного мистецтва, що їх по різних містах улаштовують відділи СУА.

Одночасно з цією працею на терені ЗДА, СУА звернув увагу на потреби рідного краю. Хоч СУА в початках не розпоряджав більшими матеріальними засобами, однак по своїй змозі допомагав „Рідній Школі” на Західній Україні, українським інвалідам, СУ у Львові. Для допомоги жертвам польської пацифікації 1930-го року був створений окремий фонд медичної допомоги під проводом д-ра Неонілі Пелехович. На цю ціль зібрано \$1,660. Матеріальну допомогу дістала від СУА Гупульщина, коли її навістила катастрофальна повідь. У 1932 році СУА поспішає з допомогою жертвам штучно викликаного більшовиками жажливого

голоду на східних українських землях. Згадаймо також допомогу в сумі \$500 для СУ у Львові після його розв'язання польською владою в 1938 році. У цій праці не забуває СУА про наших визначних жінок, як Ольга Кобилянська та Софія Русова. Після мадярського нападу на Карпатську Україну, поспішає СУА 1939 року з визначною допомогою. З обчислень, що їх перевела пані Галина Селегень з нагоди 25-ліття діяльності СУА, виявилось, що за всі ці роки 22.6% усіх прибутків СУА йшло на допомогу рідному краю. В остаточному висліді, за 25 років свого існування СУА передав Україні чверть мільйона доларів.

Крім матеріальної допомоги, не менш видатною була допомога моральна, що її давала рідному краю українська еміграція, зокрема СУА. І так, у 1934 році видрукувано й поширено в Америці англійською мовою „Апель до американського громадянства” з протестом проти масового виселювання більшовиками українського населення на Сибір. У 1938 році СУА улаштував в Нью Йорку, а опісля і в Дітроїті та Філадельфії великі протестаційні віча та походи з приводу переслідувань польською владою українського населення. Західньої України, а зокрема нагинки на СУ у Львові. Ці віча, як і ухвалені в них протестаційні резолюції, що їх СУА розіслав до світових жіночих організацій, до уряду й амбасад ЗДА та до Ліги Націй у Женеві, спричинилися до того, що польська влада мусіла відкликати свою заборону, і діяльність СУ у Львові відновлено.

Друга світова війна, що вибухла в 1939 році, перервала близькі взаємини з рідним краєм, який в цілому попав в московсько-більшовицьку неволю. На рідних землях не тільки припинилася всяка організована праця, але йдуть в руїну всі дотеперішні надбання та здобутки. Завзятий спротив і боротьбу України з окупантом більшовики скривають за залізною завісою. Одиноке, що проходить на очах вільного світу, це праця української еміграції.

З друкованих матеріалів воєнного часу, головню з альманаху, виданого СУА у 1940 р., довідуємося, що саме

1930-40 роки — то був час найбільшого поширення організації СУА і одночасно інтенсивної його праці.

Після початкових видань окремої жіночої сторінки при існуючих часописах, СУА в 1944 р. починає видавати власний орган „Наше Життя”. Спершу під редакцією п. К. Олесницької, пізніше п. О. Лотоцької, а тепер під ред. п. Л. Бурячинської. Без сумніву, власний орган у великій мірі спричинився до поширення організації та поглиблення її праці.

Діяльність СУА тих часів позначається працею в ділянці виховання молодого покоління і збереження його від асиміляції. В органі СУА признається для обговорення справ молоді одну сторінку, яку англійською мовою, редагують представниці молоді, як Меланія Мілянєвич, пізніше О. Мураль. У 1945 р. створено стипендійну комісію. Ухвалено 6 стипендій по 100 дол. річно для молодих членок СУА, студенток високих шкіл. На 7-ій конвенції 1945 р. вперше признано одну сесію для молоді. Це спричинилося до того, що СУА одержав 6 молодих відділів.

Треба згадати, що у воєнному часі СУА бере живу участь в загальній крайовій воєнній акції, в праці Червоного Хреста, в санітарній та військовій службі.

Перервані зв'язки СУА з жіноцтвом рідного краю нав'язуються наново із закінченням другої світової війни у 1945 році. Тоді то 250-тисячна маса українського народу, через окупацію України більшовиками, була приневолена покинути батьківщину і була безпомічна на чужій території. І знову воскресла шляхетна традиція СУА несення допомоги потребуючим. Централі СУА, яку від 1943 р. очолює п. О. Лотоцька, кидає клич: відділи СУА беруть в опіку поодинокі скитальчі табори. Членки СУА приймають цей шляхетний заклик. Масово переводять збірки одержі та харчів і висилають їх до таборів у Німеччині.

Однак прийшов час, коли табори почали опорозніюватися, а їх мешканці розсипались по цілому світу. Тоді СУА, щоб не допустити до втрати зв'язків між українською новою і давньою

еміграціями та послужити визвольній боротьбі українського народу, довершує велике, історичного значення діло: дає ініціативу до скликання Світового Конгресу Українського Жіноцтва, про що вже була згадка.

Не занедбує СУА і своєї добродійної акції. Тепер іде вона для залишенців, себто тих, що з різних причин не могли виїхати з Німеччини на постійні місця поселення. Допомогову акцію проводить Комітет „Матері і дитини”, що постав з ініціативи СФУЖО зараз по Світовому Конгресі. Цю працю ведеться у вигляді патронатів над дитячими садками, початковими школами у Німеччині, у вияві допомоги старшому заслуженому українському жіноцтву. Одночасно СУА веде добродійну акцію на терені ЗДА.

Образ всебічної акції, яку веде СУА, не був би повний, якщо б не згадати ще про дві важливі ділянки: видавничої діяльності та міжнародних зв'язків. Крім гарно веденого ілюстрованого журналу „Наше Життя”, в якому порушується всі важливі справи української матері, господині, громадянки тощо, СУА видав кілька цінних альманахів, що дають дуже цінні інформації про організацію та працю СУА, а також всіх українок на еміграції.

Цінною книжкою є рівно ж видання вибраних творів Лесі Українки „Дух полум'я” англійською мовою у перекладі англійського письменника і журналіста Персівала Конді. Крім того вийшли дві книжечки для дитячих садків та виховниць-матерів, а одна для господинь — куховарська книжка.

СУА нав'язав і утримує постійні зв'язки з такими жіночими організаціями, як Міжнародна Рада Жінок, є членом Національної Жіночої Ради Америки, членом Генеральної Федерації Жіночих Організацій, Крайової Організації Соціальної Праці та Опіки. В Генеральній Федерації Жіночих Організацій СУА є самотнім членом з усіх етнічних груп Америки. Існує теж постійний зв'язок централі і її відділів з американськими жіночими льокальними організаціями.

Десята конвенція СУА, що відбулася в липні 1953 року у Дітроїті, застала СУА в своїй власній дво-поверхо-

їй дівці, з 63-ма справно діючими відділами з 5000 свідомих своїх важливих завдань членок.

Поважна всебічна громадська праця СУА створила з цієї організації загально цінений й впливовий чинник в житті не тільки жіноцтва, але цілої української спільноти в Америці.

УКРАЇНСЬКИЙ ЗОЛОТИЙ ХРЕСТ В АМЕРИЦІ

В рамках Організації Державного Відродження України, що постала в 30-их роках ц. стол. в Америці, знайшлося теж немало патріотичного жіноцтва, готового йти з моральною і матеріальною допомогою Рідному Краєві. Для кращого переведення своєї праці, члени ОДВУ в 1931 році почали творити окремі жіночі секції ОДВУ. Вже з самих початків постає серед них ідея створення Українського Червоного Хреста, як найкращого способу згуртування більшого числа українського жіноцтва в успішній праці для гуманітарних цілей та для підготовки вишколу сестер Ч. Хр. на час зриву чи

війни українського народу за свою незалежність.

Для поширення тієї ідеї скликається в Нью Йорку 1933 року велике жіноче віче, на якому вирішується справа створення Українського Червоного Хреста. Управа ОДВУ помагає в творенні відділів чи секцій Українського Червоного Хреста.

У початках діяльність відділів обмежується до відділових сходин, а вже 1935 року ведеться живу кампанію за допомогу тим людям, що над ними зависло марево голодової смерті.

У 1936 р. УЧХ ще більше поширює свою працю та організує допомогову кампанію на політичних в'язнів, допомогу біженцям і тим, що виходять з тюрем каліками і немічниками. Всі відділи беруть участь в протестаційних вічах, які масово влаштовується по всіх більших осередках організацією ОДВУ проти варшавського присуду на членів ОУН. У березні того року УЧХ звертається до громадянства із закликом прийти з поміччю потерпілим від



ВІІ. З'їзд Самостійного Золотого Хреста, на якому рішено створити Об'єднання Українських Жіночих Організацій (ОУЖО). У першому ряді сидять (зліва): Євгенія Юрків, Марія Литвин, Стефанія Галичин, Людмила Івченко, Анна Федорак, Параня Росоловська, Анна Серета, Іванна Гойсак, (стоїть біля неї) Марія Близняк.

повені в Америці, між якими були і численні українці.

У вересні 1936 р. перший раз вибирається центрально УЧХ, що для її дальшого розвою було конечне. До першої головної управи увійшли: п. Анна Середа — голова, п. Дячик — м-голова, п. Марійка Білик — рек. секретарка, п. Стефанія Галичин — організаторка, п. Марія Демидчук й Євгенія Площанська — члени управи, а референтка — п. Анна Гладун.

Коли польська влада розв'язала Союз Українок в Галичині і припинила видавання жіночої преси „Жінка” і „Українка”, Головна Управа протестує проти цього поступку в Нью Йорку спільно з Союзом Українок Америки.

Під час пацифікації, за ініціативою центральної управи ОДВУ, відбувається протестаційне віче в Менгеттен Сентер та маніфестаційний похід 300 члениць УЧХ в своїх червонохрестних одностроях. Подібні віча відбуваються по цілій Америці.

При кінці 1939 р. Головна Управа розпочинає збіркову акцію одіння і поживи для бідного населення Карпатської України й виведує дозвіл від чеського консула на вислання тієї допомоги. В січні 1939 р. Головна Управа переслала в Карпатську Україну 106 пак одежі, обуви і поживи, а в березні висилається ще додатково дальших посилок, разом ваги 56 тисяч фунтів. Збіркою займаються головні відділи УЧХ.

На спільному засіданні Головної Управи УЧХ та Центральної Управи ОДВУ в березні 1939 р. рішено змінити назву організації на Український Золотий Хрест, бо дістали повідомлення від Американського Червоного Хреста, що тільки державні народи можуть мати свої червонохрестні організації, згідно з міжнародним договором.

Вкінці вибухас друга світова війна і українці в Америці остали відрізані від зв'язків з рідними землями. Та праця УЗХ продовжується. Хоч не можна посилати пожертв до краю, то проводиться праця поза кордонами України, в першу чергу через освідомлення чужинецького світу про Україну, про її нарід та про змагання до самостійности.

Український Золотий Хрест при ОДВУ веде дальше свою гуманітарно-допомогову акцію, спільно з ЗУАДК-ом, Союзом Українок Америки і ОУ в Канаді.

В 1941 р. УЗХ успішно інтервеніював в справі українських робітників у Франції, яких французький уряд силою затягав до польського легіону. Також у Швайцарії поліпшилися погані відносини для наших інтернованих в наслідок інтервенції УЗХ.

По закінченні війни у 1945 р. УЗХ та його відділи поспішили з поміччю скитальцям, висилаючи велику кількість харчевих та одягових пачок до Європи. УЗХ висилає поважні суми гроша для залишенців. У 1952 р. відділи в Дітроїті, Гемтремку, Клівленді й Ньюарку та Міннеаполісі зібрали на залишенців біля \$4.000.

Від 1952 р. Український Золотий Хрест є членом СФУЖО.

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АМЕРИКИ

Широко закроена політична діяльність, відданість і саможертвенність української молоді в старому краю, численні політичні процеси проти активних борців за волю України, гніт і терор зорогів, жертвою яких були тисячі української молоді, та свідомого українського громадянства, це все свідомо бачила українська жінка на еміграції. Любов до рідного народу, та до своєї землі, яку покинула, виїжджаючи на еміграцію, заставило жіноцтво створити організацію, яка поставила собі за ціль допомагати жертвам визвольних змагань, політичним в'язням, інвалідам, та їх родинам.

Тому ще в 1933 році створено Український Червоний Хрест, опісля на припоручення Американського Червоного Хреста, назву змінено на Український Золотий Хрест, який існував при ОДВУ. На своїм з'їзді в 1940 році делегатки рішили вести працю цілком самостійно та окремо від будь-якої політичної організації. В 1941 році вони дістали свій чартер під назвою Самостійний Золотий Хрест. Всі ці відділи, що бажали вести працю чисто гуманітарну і допомогову, остали при цій централі.

Під час другої світової війни, вся співпраця і контакт з рідним краєм були перервані, всі відділи і членство СЗХ стало працювати для Американського Червоного Хреста. Ця праця тривала аж до кінця війни.

Вислід війни і цілковите поневолення нашої Батьківщини змінили ціль існуючих організацій, а головною такою гуманітарної як Золотий Хрест. На місці чисто гуманітарних відділів Золотого Хреста, товариства перетворилися на різні культурно-освітні гуртки, допомогіві товариства, загальногромадські, так що жіноцтво почало вести по своїх громадах таку працю, яка йому найбільш відповідала. Кожне товариство стало називатися іменем якоїсь патронки, як Лесі Українки, Дочки України, Ольги Басараб і т. д. До Головної Управи Самостійного Золотого Хреста почали напливати листи з проханням створити спільну жіночу централю та об'єднати незцентралізовані товариства.

Дня 1 жовтня 1950 р. скликано 7-ий З'їзд Золотого Хреста, на який прибуло 32 делегатки з різних жіночих товариств та 9 відділів Золотого Хреста. На цім З'їзді ухвалено створити централю, під назвою Об'єднання Українських Жінок Америки. Всі відділи Золотого Хреста підлягають ОУЖА. Для ведення гуманітарної праці, Золотий Хрест має свою окрему референтку в централі ОУЖА.

Першою головою організації УЧХ була Анна Середа, 1933-1936, Стефанія Галичин 1936-1950, Людмила Івченко 1950-1953 (Об'єднання).

Осідок Об'єднання знаходиться в Нью Йорку. Централю складається з таких товариств: дев'ять відділів Золотого Хреста, Т-ва Лесі Українки, Ольги Басараб, Дочки України, Демократичний Клуб, Негайна Поміч, деякі жіночі відділи Українського Народного Союзу і церковні сестрицтва. Співпраця ведеться з різними жіночими українськими і американськими організаціями. Відділи, при допомозі Головної Управи ОУЖА, перевели збірку і вислали понад \$3,000 на інвалідів та сиріт, залишків в Німеччині, \$1,500 передано на цілі Українського Конгресового Комітету, а \$700 на різні потреби, збирані

кожного року під час ксяди. Головна Управа ОУЖА започаткувала спільні жіночі комітети для всіх льокальних підприємств. ОУЖА вислало свою делегатку, п. Стефанію Галичин, на конгрес Міжнародної Жіночої Ради в Атенях 1951 р. Тепер ОУЖА підготує книжку „Визначні жінки“, які загинули за часів німецького і большевицького терору під час другої світової війни.

Під час двадцятилітньої праці жіночих товариств та Золотого Хреста, найбільше праці вложили такі члениці: Марія Близняк, Анна Середа, Ольга Небор-Щигол, Марія Лехицька-Семенина, Ольга Пельц, Евстахія Гурин, Марія Голюка, Анна Литвин, Катерина Хандога, Евдокія Волошин, Параня Росоловська, Ольга Томашівська, Стефа Бартко, Стефа Галичин та десятки інших члениць.

ОУЖА ставить своєю метою зорганізувати незцентралізовані українські жіночі організації, ширити знання про Україну серед американців і українців для висвітлення української справи перед чужим світом взагалі та для діяльного контакту між українським та американським жіноцтвом; для обміну культури та надбань обох народів, для допомоги жертвам боротьби за свободу і незалежність українського народу, а також вдовам і сиротам та інвалідам і всім немічним до праці; для репрезентації української культури в товариствах і громадських групах та спеціально в жіночому американському і світовому русі.

МАТІРНІЙ СОЮЗ УКРАЇНОК

З приїздом нової іміграції до ЗДА постала ще одна жіноча організація — Матірній Союз Українок. Ініціативу до того дала в першу чергу була голова центрального українського жіночого товариства Союз Українок у Львові, п. Мілена Рудницька. У листопаді 1950 видано заклик за підписом п. М. Рудницької і 14 членок Гол. Управи Союзу Українок у Львові, щоб зголосились давні члени для скоординовання громадської праці. Після підготовки в січні 1951 ініціативна група скликала конференцію, на якій

порішено відновити діяльність Матірнього Союзу Українок зі Львова на терені ЗДА. У травні 1951 р. відбувся загальний з'їзд Матірнього Союзу Українок, на якому прийнято статут і вибрано Управу та намічено плян праці. У з'їзді взяли участь делегатки, члени і гості, разом 89 осіб.

Головною метою відновлення Матірнього Союзу Українок на терені ЗДА є — продовжувати працю тієї організації, яку ініціаторки очолювали в Галичині. У статуті Матірнього Союзу Українок подано, що це — понадпартійна організація, якої найвищим ідеалом є визволення України з-під комуністичної диктатури та виховання української громадянки. Головою Матірнього Союзу Українок вибрано п. Мілену Рудницьку. Найбільшу діяльність проявив МСУ на терені Нью Йорку, влаштовуючи святочні вечори і реферати.

У 1952 р. МСУ приступив у члени Українського Конгресового Комітету.

СОЮЗ УКРАЇНОК КАНАДИ

Перша українська жіноча організація в Канаді — Союз Українок Канади, була zorganizована в 1926 році. Підготовча праця до zorganizування українського жіноцтва почалася ще в 1924 році, а остаточно це діло довершилось на 10-ому Народному З'їзді в Саскатуні, Саск. у грудні 1926 р. В окремій жіночій сесії схвалено напрямні праці організації, вибрано центральний провід і прийнято назву Союз Українок Канади.

Ініціативу до створення Союзу Українок Канади дали студентки Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. Головною ініціаторкою жіночого руху в Канаді, а зокрема Союзу Українок Канади була Савеля Стечишин. Вона очолювала організацію від початку й була головою впродовж 8 років. Інші, що спричинилися до zorganizування Союзу, є Марія Мадюк, Леоніда Слюзар і Дарія Яндова.

На першому з'їзді Союз мав вписаних 7 відділів з провінції Саскачеван. Це були ті жіночі товариства, що організувалися на місцях для допомоги у льокальній праці. З кожним роком число відділів зростало і поширюва-

лось, бо центральний провід Союзу повів широку організаційну працю. Сьогодні Союз начислює 130 відділів, в яких згуртовано понад п'ять тисяч членства.

Організацію Союзу Українок Канади очолює тепер, як голова, Ольга Воцейко, яка на цьому посту вистояла поверх п'ять років. Інші, що були головами Союзу: Дарія Яндова, Марія Ткачук, Анастасія Рурик і Наталія Когуська.

Осідок централі Союзу знаходиться у Вінніпегу і міститься в будинку „Українського Голосу”.

Головним завданням Союзу Українок Канади було піднести на вищий рівень освіту української жінки в Канаді. 26 років тому в Канаді були ще піонерські часи, а зокрема в культурно-громадській праці серед жіноцтва, яке, крім важкої праці коло землі або у фабриці, не мало для себе більше нічого.

Найбільшою потребою, що висувалася на перше місце, стала konieczність зберегти українську мову серед дітей, навчити їх українського письма, передати своєрідні релігійні і народні традиції та охоронити їх від винародовлення. І таку працю можна було виконати лише через свідомий дім і через свідому, читану та освічену українську матір. Цей обов'язок взяв на себе і виконує Союз Українок Канади. Для успішного переведення цього завдання, Союз увів в свою програму „День Матері” і надав йому українського характеру з найблагороднішими прикметами культурно-національного виховання дітей. Цим Союз здвигнув ідеал українського материнства в широкому світі. Ця подія датується від 1928 року, коли вперше відбулося свято „День Матері”.

Крім того, жіноцтво, zorganizоване в Союзі Українок Канади, стало до помочі в громадській праці на місцях; воно здобувало фонди на потребу громади для будови церков та народних домів і взагалі виконувало льокальну роботу.

Друга дуже важлива ділянка праці, яку охопив Союз Українок Канади, це зв'язки зі світовими жіночими організаціями. Союз увійшов в членство тих

організації і в них репрезентував українське жіноцтво. Від самих початків свого існування, Союз піддержував фінансово висилку українських делегаток з Союзу Українок в Галичині на Конгреси Міжнародної Жіночої Ради, як прим. у 1926 р. Конгрес у Вашингтоні, в 1929 р. в Берліні, у 1933 р. у Марселі. Опісля Союз Українок Канади увійшов в члени Канадійської Національної Жіночої Ради. Велику інформативну службу для України перевів Союз Українок Канади через свою участь у цій дуже поважній канадійській жіночій організації.

Союз Українок Канади мав також зв'язки з організаціями та народними установами в Західній Україні. Співпрацював зі Союзом Українок в Галичині. Поширював жіночі журнали й часописи серед жінок у Канаді, піддержував фінансами потреби організацій та установ.

Не менше пожертв зібрано старанням Союзу на потреби та інституції в Канаді, як прим. на Дівочий Інститут при Колегії св. Андрея у Вінніпегу (коло \$10.000), на Інститут ім. П. Могили в Саскатуні, на Інститут св. Івана в Едмонтоні. В цих інституціях виховуються сотки нашої молоді, яка буде продовжувати започатковану українську роботу.

В обороні прав українського народу Союз Українок виконав значну роботу. Коли в 1930 році в окупованій большевиками Україні Совети судили 47 провідників Спілки Визволення України, Союз повів сильну акцію протестів, апелював до вільного світу в обороні політичних прав українського народу, як перед урядом Канади, так і перед урядом Бритійської Імперії та Лігою Націй. Протести переводились по всіх місцевостях, заселених українцями. Того самого року СУК знов виступив з протестами проти польської пацифікації в Західній Україні, видаючи протестаційні летючки та скликаючи масові віча. На них ухвалювано резолюції та висилано їх до урядів і впливових людей. Були протести проти штучного голоду в Україні, проти розв'язання польським урядом Союзу Українок в Західній Україні, проти ни-

щення Польщею православних церков на Волині.

Тисячі доларів зібрав СУК як пожертви на різні цілі в Україні, як „Рідній Школі”, інвалідам, жертвам поведі, пресовий фонд, фінансова підтримка письменникам та ін. По закінченні другої світової війни, тисячі доларів зібрано на допомогу українським збігцям в Європі, на харчі, одержу. СУК постійно опікується вдовою по бл. п. С. Петлюри, а окрім того дитячим садком у Німеччині.

Ще одна з важливіших ділянок праці — це народне мистецтво і музеї. Тисячі цінних експонатів, головню з народної ноші, зібрано для музею серед українців Канади. Знаходиться він у приміщенні Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. Організація улаштувала сотки виставок ручного народного мистецтва і перевела кільканадцять проєктів вишивання народними зобрами, зберігаючи в той спосіб вишивку від занепаду і чужих впливів. Особливу увагу присвячує СУК літературі, плекає читання клясичних творів, випрацьовує програми освітніх курсів і академій. Власними силами СУК видає кілька книжок.

Союз редагує „Сторінку Союзу Українок Канади” в „Українському Голосі”.

В 1952 р. СУК відсвяткував величаво 25-ліття своєї громадської праці Ювілейним З'їздом у Вінніпегу. З цієї нагоди видано ювілейну книжку на 538 сторінок друку.

Відзнакою СУК є смолоскип, як символ ніколи не гаснучої ідеї української жінки в широкому світі — стояти на сторожі життя своєї нації, віри, її високої культури та мови і боротись до переможного кінця за почесне місце для неї серед вільних народів світу.

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНОК КАНАДИ ІМ. ОЛЬГИ БАСАРАОВОЇ

Організація Українок Канади поставила з дівочих та жіночих гуртків, що, починаючи від 1928 року, формувалися при гуртках Української Стрілецької Громади, а опісля при філіях Українського Національного Об'єднання.

Як окрема організація крайового характеру, оформилася ОУК на свій

першій Крайовій Конференції в липні 1934 р. в Саскатуні, Саск.

З кінцем 1953 р. ОУК закінчив 25-ліття свого існування. Ціллю організації ОУК було несення допомоги Українці (інваліди, „Рідна Школа”, „Промісвіт”, преса) та збереження українського життя в Канаді через плекання рідної мови, культури, мистецтва та виховання в патріотичному дусі молодого покоління.

Після створення центральної ОУК (1934 р.), відділи ОУК поширилися по всій Канаді, всюди там, де постало УНО. Центральна управа ОУК надавала напрям праці своїм відділам за посередництвом обіжників, організаторок, крайових конференцій, окружних і провінційних з'їздів. Великою поміччю у цій праці була жіноча сторінка в „Новому Шляху” під назвою „Жіночий Світ”. На цій же сторінці містився

„Дитячий Кутік”. З початком 1950 р. ОУК перейшла з жіночої сторінки на окремий ілюстрований журнал „Жіночий Світ”, що має загальнонаціональний характер і що його передплачують не тільки членки ОУК, але й ширші круги українського жіноцтва в Канаді, Америці та інших країнах світу.

Реалізуючи свій погляд на виховання, ОУК заснувала три садки і їх удержує, опікується „Рідними Школами” при філіях УНО, підтримує Вищі Освітні Курси, що їх організує Осередок Української Культури і Освіти.

Вже в перших роках свого існування Центральна Управа ОУК, розуміючи вагу друкованого слова, розвинула найширшу видавничу діяльність. Бібліотеки, головню з творів українських письменниць, існують при всіх відділах ОУК.



Центральна Управа Організації Українок Канади. В першому ряді (від ліва) сидять: Ольга Заяцева, Євгенія Ситник, Анастасія Павличенко, Степанія Савчук, Анна Тарновецька (голова), Ольга Стебницька (б. голова), Ольга Семака та Степанія Вубнюк, редакторка „Жіночого Світу”.

Вже в самих початках створено при ОУК „Залізний Фонд Українського Золотого Хреста”, на який зібрано тисячі доларів. З цього фонду пішла допомога визвольним змаганням на рідних землях, а тепер уживається його на різні харитативні цілі, особливо для українців в Європі.

Під час другої світової війни ОУК брав активну участь у воєнних зусиллях Канади. Членки ОУК виконували велику працю в Червоному Хресті, при продажі воєнних шадничих бондів, допомозі канадійським воякам, співпраці з канадійським легіоном і т. д. Крім того членки ОУК у своїх місцевостях пошили по 2-3 тисячі штук білизни. За це все вони дістали відзначення від Канадійського Червоного Хреста.

У повоєнному часі вислано для скитальців в Європу тисячі пакунків з харчами та оджею і допомогу в грошах. Для несення постійної допомоги членки ОУК оподаткували себе місячно певною сумою грошей на висилку харчових пачок, медикаментів, поживи для немовлят і одєжі. Тепер ОУК перебрав патронати над трьома дитячими садками у Німеччині. З фонду УЗХ висилає час від часу допомогу хворим і сиротам, що залишилися в Німеччині.

В цілості допомога скитальцям становила \$10.000 в харчах, одєжі та грошах. Для дітей на ялинку вислано 1206 пакунків і 160 шкільних підручників.

ОУК співпрацює, через Комітет Українок Канади, з іншими жіночими організаціями: з Союзом Українок Канади, з Лігою Українських Католицьких Жінок Канади, з організацією „Золотий Хрест” в Америці і є членом Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО). Містоголовою СФУЖО для Канади є п. Є. Ситник, членка ОУК.

ОУК є членом Національної Жіночої Ради Канади і бере участь в її праці і конвенціях. Співпрацює з Канадійським Червоним Хрестом. Відділи ОУК на місцях співпрацюють з місцевими жіночими організаціями і стараються запізнати канадійське жіноцтво з нашими звичаями, мистецтвом і взагалі з українською проблемою, в той

спосіб допомагаючи українській справі.

ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОК КАНАДИ

ЛУКЖ є складовою організацією Братства Українських Католиків (БУК), з автономним зарядом і самостійним засягом діяння.

Жіночі віддѣли БУК-у зорганізовано в 1932 р. і в такій формі перетривали вони до червня 1944 р. Тоді то всі відділи зцентралізовано і відокремлено в домініяльні організації, що прийняла назву ЛУКЖ. Першою головою домініяльної езекутиви й організаторкою ЛУКЖ в цілій Канаді була п. Марія Дима у Вінніперу. З нею в тісній співпраці над поширенням і розвоєм цієї організації у східній Канаді стоїть п. К. Кравець.

Організація ЛУКЖ побудована так, що в кожному екзархаті ЛУКЖ має свій провінційний провід зі своїм засягом діяння. Провінційна голова автоматично стає містоголовою домініяльної голови і входить в склад домініяльного проводу. Щотри роки по черзі в кожному екзархаті відбуваються всеканадійські Конгреси Українців Католиків. В рамках цих Конгресів ЛУКЖ відбуває свої сесії, де вибирає на три роки свій домініяльний і провінційний провід. До 1953 р. домініяльний провід очолювала п. М. Дима. На 4-ому Конгресі вліті 1953 року вибрано головою п. М. Войтків.

Усіх відділів ЛУКЖ в Канаді є 105 з 3065 членками. Крім того існує 200 сестрицтв, зорганізованих при парафіях. Вони афілійовані в ЛУКЖ, яка розгортає ширшу громадську роботу, тоді як сестрицтва обмежують свою працю до церковної ділянки.

На чолі діяльності ЛУКЖ стоїть духово-моральне і релігійне виховання українського жіноцтва, шляхом співпраці з Церквою. Кожний відділ має свого духовного провідника, звичайно в особі місцевого священика, який бере участь у сходах членок, читася реферати на релігійні теми і проводить дискусії. Крім священика, Відділи запрошують з рефератами визначніших прелегенток та прелегентів також з-поза церковних кругів. В за-

ряді ЛУКЖ ведуться недільні шкільки для освіднення української дітвори з нашою вірою, з нашим обрядом. Там, де існують українські дівочі академії, ЛУКЖ допомагає їм морально і матеріально. Провід ЛУКЖ звертає увагу на те, щоб в українських родинах говорили завжди по-українськи, задержували наші святочні звичаї і традиції. Заохочує молодь вступати до наших молодечих організацій, дбає про поширення української книжки та преси. Крім того, Відділи ЛУКЖ влаштовують, окремо, або разом з іншими жіночими організаціями, культурно-національні свята та академії.

Кожний екзархат може приділити більшу увагу одній з вище поданих ділянок, залежно від його змоги і обставин. Напр., ЛУКЖ албертійського екзархату звертає особливу увагу на збирання цінних зразків українського народного мистецтва і підготовляє створення українського музею в Едмонтоні.

В діяльності ЛУКЖ видатне місце займає харитативна праця. Свого часу для допомоги скитальцям створено було окремий Комітет ЛУКЖ, що займався збіркою та висилкою пакунків. Тепер створено суспільну референтуру, що стоїть у безпосередньому контакті з Українською Харитативною Службою і бере участь в акції допомоги дитячим садкам та „Рідним Школам” в Європі. Відділи ЛУКЖ не заведбують цієї ділянки і на канадійському терені, несучи допомогу хворим та потребуєчим.

Суспільна праця на користь України та Канади переводиться шляхом співпраці з канадійськими католицькими кругами. Це дає змогу знайти їх з положенням українського народу та його визвольною боротьбою і приєднувати Україні приятельок серед впливових жіночих католицьких кругів. Одночасно запізнає їх з умовами життя за залізною заслоною. ЛУКЖ брала участь у світовому Марійському Конгресі в Оттаві і далі співпрацює з тою великою організацією. Через свою представницю, п. М. Диму, ЛУКЖ брала участь у Конгресі Світового Об'єднання Матерів у Брюсселі, в Бельгії. Там, у складі делегації СФУЖО, п.

Дима мала нагоду передати привіт від українського католицького жіноцтва — жіноцтву 34 країн цілого світу.

В Канаді ЛУКЖ співпрацює з Комітетом Українок Канади. Від 1952 р. є членом СФУЖО і тому має зв'язки з українським жіноцтвом цілого вільного світу. В рамках авдицій СФУЖО п. Дима мала можливість промовляти через радіовисильню „Голос Канади” до українського жіноцтва поза залізною завісою.

КОМІТЕТ УКРАЇНОК КАНАДИ

КУК є складовою допоміжною частиною Комітету Українців Канади, загально знаного під назвою КУК.

Започаткувало його в 1940 р. взаємне порозуміння п'яти українських громадських організацій. Ціллю КУК'у було дати від українців Канади якнайбільший вклад у воєнні зусилля Канади та допомогти українській нації у відбудові держави.

Вже з перших початків існування КУК'у українське жіноцтво брало участь у його працях. Коли ж з розвитком воєнних дій, а описля із закінченням війни, перед українським громадянством ставали щораз ширші й поважніші завдання, виявилася потреба повести працю нашого жіноцтва організовано. В тій цілі створено 1945 р. у Вінніпегу Центральну Управу Комітету Українок Канади. До неї ввійшли представниці всіх трьох організацій на засаді рівності. На тій же засаді зорганізовано згодом Відділи КУК-івниць.

Важливим завданням КУК'у є бути лучником поміж усіми українськими жіночими організаціями, координувати й узгіднювати їхню працю в загальногромадській ділянці. Свою працю КУК проводить в той спосіб, що на засіданнях Централі Комітету Українок Канади представниці трьох домініальних організацій планують спільну акцію для українських загальних потреб та кермують діяльністю своїх відділів. Праця КУК в першу чергу харитативна. З його рамени переведено досі дві великі збірки одержі та харчових пачок для скитальців. Через світові організації велася акція в справі азилу та допомога у переселенні, при

чому особливу увагу присвячено вдовам з дітьми та сиротам. У цей час проходить допомога „залишенцям”, зокрема дитячим садкам, школам, недужим і т. п.

Централю Комітету Українок Канади очолювали дотепер: п. М. Дима (ЛУКЖ), п. Ситник і п. Т. Тарновецька (ОУК), п. Войченко і п. Когуська (СУК).

ЖІНОЧА СЕКЦІЯ ЛІГИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

Жіноча Секція ЛВУ, заснована 27 жовтня 1951 року в Торонті, об'єднує жінок, які поселилися в Канаді та змагаються до визволення України, пропагують ідею політичної незалежності і суверенності України, як ключ замирення Європи і світу.

Торонтський відділ начислює 28 членок.

Крім Торонта, існує сильна секція у Вінніпегу, Ошаві й Гамілтоні. В інших місцевостях секції є в стадії творення.

Четверта конференція, що відбулася в 1952 році, вирішила потребу усаможинення секцій, які на підставі власного статуту працюватимуть у тісному контакті з мужеською ЛВУ. Від часу свого створення секція ЛВУ в Торонті піклується дитячим садочком при домі „Просвіти” в Торонті, а також від півроку має під своїм протекторатом дитячий садок в Куфштайні в Австрії.

ЖІНОЧІ СЕКЦІЇ ПРИ ТОВАРИСТВІ „ПРОСВІТА” В АРГЕНТИНІ

Початок Жіночим Секціям при Т-ві „Просвіта” в Аргентині дало українське жіноцтво давньої еміграції в часі між першою й другою світовими війнами. По скінченні другої світової війни жіноцтво нової еміграції розпочало свою працю в Жіночих Секціях від 1945 року. Сьогодні „Просвіта” має свої філії по всій Аргентині, і при кожній є Жіночі Секції. Напрямок праці дає Центральна Жіноча Секція при централі „Просвіти” в Буенос Айресі.

Праця Секцій розвивається в напрямку культурно-освітньому, вдержання українських традицій, виховання молодого покоління в національному,

моральному й релігійному дусі, в каритативній діяльності, мистецькій та зв'язків.

У виховній діяльності Центральна Секція прийняла плян Виховної Комісії при СФУЖО.

При Централі ЖС є дитячий садок під зарядом СС. Василянок, також курси „Рідної Школи”. ЖС проводить відпочинкову оселю для дітей і молоді давньої і нової еміграції. ЖС влаштовує дитячі імпрези й зустрічі. У працю в харитативній діяльності входить опіка над хворими, інвалідами, залишенцями. ЖС бере участь зі своїми цінними експонатами народного мистецтва, у виставках і в улаженні українського кіоску Християнських Жінок в Аргентині.



Управа Жіночої Секції при Т-ві „Просвіта” в Буенос Айресі. В першому ряді (посередині) сидить голова секції п-ні Л. Богацька.

В Аргентині існують, крім Жіночих Секцій при „Просвіті”, також Жіночі Секції при товаристві „Відродження” і самостійна організація Союз Українок Аргентини. В СУА гуртується жіноцтво як католицьке, так і православне. Крім тих трьох українських жіночих організацій, існує в Аргентині ще дві: Сестрицтво св. Покрови при православній церкві та Марійська дружина пань при католицькій церкві. Всі ці організації утримують між собою зв'язки і з нагоди різних національних свят та репрезентативних виступів творять спільний комітет і об'єднують свої сили. Так спільно святкували 100

роковини піонерки жіночого руху Наталі Кобринської, свято Лесі Українки, Мартирологію Української Жінки і т. п. У зв'язках з чужими організаціями перед веде Союз Українок Аргентини.

СЕКЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК (СУЖ) ПРИ Т-ВІ „ВІДРОДЖЕННЯ” В АРГЕНТИНІ

Теперішня СУЖ при „Відродженні” почала своє існування в 1937 р. при колишній „Стрілецькій Громаді”, яка пізніше переорганізувалася в Організацію Державного Відродження України (ОДВУ). В дальшу чергу, внаслідок воєнних обставин, ОДВУ мусіло перетворитися в товариство під назвою „Відродження”. Власне при ньому існує Секція Українських Жінок.

Свою працю почало переведенням збірок у допомогових цілях (збірка одержі і ін.), опікою й влаштуванням „Рідної Школи” в скупченнях українського робітництва в місцевості Док-Суд, відвідуванням хворих по шпиталях, грошовою допомогою бідним на ліки й започаткуванням збіркової акції на „Бойовий Фонд”, що об'єднало всіх довкруги великого завдання — допомоги Рідному Краєві в боротьбі з ворогом.

Тепер при філіях „Відродження” існує 66 секцій СУЖ. Керує їх працею СУЖ, що знаходиться при централі „Відродження” в Буенос Айресі. В цій секції гуртується 94 жінки. По секціях при філіях є 20,130 членок.

В 1949 році СУЖ при централі влаштувала перший з'їзд українського жіноцтва з широкою програмою і зорганізувала гарну виставку українських вишивок, яка тривала 8 днів.

За ініціативою й старанням СУЖ приміщено в Базиліці Люван український національний прапор, який стоїть там серед прапорів майже всіх держав світу.

Головою СУЖ при централі є п. М. Марцук.

СОЮЗ УКРАЇНОК АРГЕНТИНИ

До приїзду найновішої іміграції в Аргентину, українське жіноцтво гуртувалося при товаристві „Просвіта” та „Відродженні” й творило при них Жіночі Секції.

Новоприбулі жінки, хоч відразу включилися до праці в секціях, але відчували потребу самостійної жіночої організації. З кінцем 1949 року створено ініціативний комітет, під проводом п. Емілії Стернюк. В січні 1949 р. скликано збори українського жіноцтва в Буенос Айресі та створено Союз Українок Аргентини. Тоді ж СУА приступив до СФУО, а п. Ніна Онацька є містоголовою СФУЖО на Південну Америку.

Перша Управа СУА, під проводом п. Ніни Онацької, розпочала працю в напрямках: культурно-освітньому, мистецтва, зв'язків і ін. Добре поставлена в СУА праця культурно-освітня. Прочитано ряд рефератів на актуальні теми, використано матеріали, переслані СФУЖО. Створено бібліотеку для членок, а при ній бібліотеку дитячу. З успіхом переводиться дитячі імпрези й зустрічі.

СУА започаткував і дальше проводить етнографічну збірку. Вже зібрано ряд дрібних речей, чимало світлин, взорів, писанок. Все те зберігається в домівці товариства.

СУА, в міру своїх невеличких засобів, допомагає інвалідам і студентству в Європі, Автокефальній Православній Церкві в Буенос Айресі, Вакаційній Дитячій Оселі в Аргентині та поодиноким потребуючим особам.

СУА наві'язав з організацією Християнських Жінок контакт. Голова СУА п. Онацька входить в Управу згаданої організації. Українки взяли в 1953 р. участь в міжнародному показі носії.

Теперішній стан організації: існує тільки централі з 125 членками. Оскільки її в Буенос Айресі. Філій нема.

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ОРГАНІЗАЦІЯ В БРАЗИЛІ

Почавши з 30-их років і до вибуху другої світової війни, організаційне життя українського жіноцтва в Бразилії було вже доволі добре налагоджене. Але на час війни уряд заборонив усі організації та установи небразилійського походження. Тим то й організовану українську жіночу працю було припинено. Лише після війни вплив доволі численної нової іміграції активізує жіноцтво знову.

Сьогодні українське жіноцтво Бразилії організується при філіях Хліборобсько-Освітнього Союзу. Для кращого поширення жіночої організації ХОС покликав до життя Допомоговий Комітет. Його метою є організувати жіночі секції при всіх філіях ХОС.

У 1952 році, під час святкувань 30-ліття існування ХОС, присутні жінки, гості та делегатки вирішили створити окремий орган: Центральну Управу Жіночих Секцій. Завданням її є керувати справами організації, допомагати новим імігрантам, давати вказівки вже існуючим секціям.

Від 25 липня 1952 р. Жіноча Секція в Курітібі перейшла на права окремого відділу при Центральній Управі ХОС і в своїй праці кермується окремим правильником.

До Центральної Управи Жіночих Секцій увійшли: п. Надія Фелик, як голова, п. Е. Вітрик, як секретарка, п. О. Кушнір — освітня референтка. Працю ЦУЖС, з огляду на комунікаційні труднощі, веде Управа головню кореспонденційним шляхом. Для того використовується також сторінки „Жіночих Вістей”, що їх ЦУЖС редагує в органі ХОС „Хлібороб”.

Праця проходить в кількох напрямках: поширення організації, культурно-освітня, виховання молодого покоління, поширення нашого мистецтва, суспільної опіки.

Завдяки посиленій акції, число Жіночих Секцій збільшилося. Так само збільшилося й членство. Тепер, крім секцій в Курітібі та Апукарані, є ще чотири: в Понта Гроса, Порто Алегро, Жаганда, Ірата.

Рівночасно поглибився зміст культурно-освітньої праці. Жіночі секції переводять власними силами „Свята героїнь”, „Свята Матері”, Лесі Українки і ін. Допомогою в тій праці є матеріали, прислані з СФУЖО.

В останньому часі ЦУЖС приступила до організування бібліотек для дітей і деяких окремих референтур. Ідуть старання дістати дозвіл на творення дитячих садків та початкових шкіл.

На відтинку загальногромадської праці, жіноцтво старається допомогти у будові репрезентаційного Народ-

ного Дому, де Жіноча Секція має запевнену домівку і приміщення на дитячий садок. Тепер ЖС докладає всіх старань, щоб показ українського народного мистецтва, в часі святкувань століття Парани, випав якнайкраще.

Організоване жіноцтво Бразилії вже від Світового Конгресу Українського Жіноцтва у Філадельфії в 1948 р., утримувало постійний зв'язок з СФУЖО, а від 1952 року Центральна Жіночих Секцій стала членом СФУЖО.

УКРАЇНЬСЬКА ЖІНОЧА ГРОМАДА В ЧІЛЕ

В 1948 році прибуло до Чіле коло 300 українських поселенців. Вони зорганізувалися в Українську Громаду. При ній постала Секція Жінок. Очолювала її п. Прокофівса. У вересні 1951 р. вибрано нову Управу на чолі з п. Ракочою.

Секція поставила своїм завданням прислати якнайбільше число членок, ведення культурно-освітньої праці серед жіноцтва, виховання дітей і харитативна діяльність — висилка допомоги українським інвалідам та втікачам у Німеччині.

Через рік Жіноча Секція розвинулася і на своїх загальних зборах переорганізувалася в самостійну Жіночу Громаду з осідком у Сантієго. Головою організації залишилася п. Ст. Ракоча. На тих же зборах українське жіноцтво ухвалило підпорядкувати свою працю СФУЖО.

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК У ВЕНЕСУЕЛІ

Венесуела належить до тих країн, де українці почали поселюватися щойно по скінченні другої світової війни. Ця країна з тропічним підсонням чужа українській людині своєю природою, мовою, культурою і населенням. Та не зважаючи на це, організація українського життя проводиться тут успішно. В Каракасі, столиці Венесуелі, зорганізовано Українську Громаду, при якій почала налаштовуватися жіноча праця. Створено ініціативний комітет з Галини Коваль, д-ра С. Припхан, Ірини Неболи, Хомяк і ін. По довшій підготовчій праці, 11 вересня 1949 р. скликано основуючі загальні збори й

створено автономне Об'єднання Українських Жінок при Українській Громаді. До Управи ввійшли: Галина Коваль — голова, д-р Припхан, І. Небола і ін.

Передусім нова управа розпочала працю з дітьми. Проведено свято Миколая, ялинку. Еміграційні урядові чинники й місцеве провідне жіноцтво пішло ОУЖ назустріч. Для дітей призначено дарунки — забавки й одіж. Управі ОУЖ відступлено безплатно залю. Першого року обдаровано 188 дітей, а вже 1953 — 252 дітей. Управа ОУЖ приступила до створення дитячого садка з 45 дітьми. Управительською була п. Мазяк.

У грудні 1951 р. переведено свято Наталі Кобринської.

Дальша праця ОУЖ полягала головною в співпраці з Українською Громадою для довершення будови Народного Дому.

По короткій перерві в праці всіх організацій, з незалежних від Управи причин, переведено 1952 р. загальні збори. До нової Управи ввійшли: Бережна, як голова, І. Небола, Люта, д-р Припхан, як члени Управи, Филипович, як голова контрольної комісії. Управу поділено на реферати: культурно-освітній та суспільної опіки. Одноголосно прийнято рішення, що членкою ОУЖ може стати кожна українка, незалежно чи вона є членом Громади чи ні. ОУЖ в Каракасі є центром і за своїм правильником може творити філії.

Розгін праці нової управи на деякий час знову припинено, головню через виїзд з Каракасу найдіяльніших членок організації. Тепер праця поволі знову налагоджується. Дня 4-го жовтня 1953 р. головою ОУЖ вибрано д-ра С. Припхан.

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК У НІМЕЧЧИНІ

ОУЖ постало тоді, коли, після розвалу й окупації Німеччини, на її території опинилося коло $\frac{1}{4}$ мільйона українців з усіх сторін України, в тому числі коло 33% жіноцтва. Під впливом Ініціативного Комітету постали по таборах жіночі гурти, в яких об'єднувалися жінки з усіх земель України. Для узгодження праці на всіх відтин-

ках, в грудні 1945 р. скликано в Авгсбурзі перший Жіночий З'їзд на еміграції. На З'їзд прибуло 48 делегаток від 26 жіночих осередків. Тоді прийнято назву Об'єднання Українських Жінок на Еміграції. Вибрано головний провід, до якого увійшли українки так східних, як і західних земель. Головою вибрано п. Ірину Павликовську. Устійнено напрям праці. Головним завданням ОУЖ поставлено: об'єднати українське жіноцтво на еміграції для спільної праці на користь України; втягнути в члени організації все жіноцтво без огляду на територіяльні чи релігійні різниці; переводити серед жіноцтва виховну працю, беручи до уваги, що на еміграції жінки мають стати основними виховницями української дитини; підготувати жіноцтво до самостійної праці на чужині; вести харитативну працю серед жіноцтва і взагалі серед української еміграції; навіязати контакти з українськими організаціями на чужині та з чужими жіночими організаціями, інформуючи їх про суть української справи; показати в правдивому світлі московсько-більшовицький режим та відкрити московську небезпеку, що загрожує всім вільним народам світу.

Реалізуючи ці завдання, ОУЖ виконало за весь час свого існування в Німеччині величезну працю. Особливо важним є те, що за цей час ОУЖ виховало цілий ряд провідниць жінок, які сьогодні працюють по всіх країнах світу. У цій праці не малу роль відіграв журнал ОУЖ „Громадянка”, під редакцією Л. Івченко. Вже в першому році існування ОУЖ мала 72 делегатури з 10.000 членок і зростала далі аж до тої пори, коли прийшла ліквідація таборів в зв'язку з масовим виїздом українців на постійний побут до різних країн. Однак ОУЖ в Німеччині існує й досьогодні і проводить свою працю з найбільшою посвятою.

В квітні 1953 р. ОУЖ мало 19 делегатур, які ведуть працю серед жіноцтва, дбають про допомогу дітям, немічним, нездібним до праці, хворим по шпиталях. Взагалі ОУЖ є лучником між залишенцями і еміграцією у вільних країнах. ОУЖ є членом СФУЖО від часу його створення.

СОЮЗ УКРАЇНОК У ФРАНЦІЇ

Союз Українок у Франції засновано 1946 р. Першою його головою стала п. Г. Коваль. Вже в самих початках СУФ стояв у тісному зв'язку з Об'єднанням Українських Жінок в Німеччині та з Союзом Українок Америки. Спершу праця СУФ була дуже тяжка через політичні умовини, бо тоді у Франції мали великі впливи комуністи.

Праця СУФ розгорталася поволі у двох основних напрямках: внутрішньому і зовнішньому. У першому напрямку СУФ розбудовував свою організацію і співпрацював з діючими вже українськими установами. Назовні навізував зв'язок з французькими та міжнародними колами. На цьому відтинку українське жіноцтво добилося значних успіхів, беручи численну участь в конгресах, міжнародних з'їздах, зборах, базарах тощо.

Під сучасну пору СУФ має централю в Парижі, три філії на провінції і коло 100 членів. В 1950 р. почесною головою СУФ була заслужена наша громадянка і артистка п. Анна Совачева. На загальних зборах у червні 1952 р. вибрано нову управу і нову голову — п. Анну Сапрун.

СУФ входить у склад Українського Центрального Громадського Комітету Франції, нашої найвищої установи на цьому терені. СУФ навізав зв'язки з впливовою французькою жіночою організацією „Юніон Фімінін Сосіаль”. СУФ співпрацював при влаштуванні Базару МММ в Парижі і через своїх делегаток, А. Сапрун і Гладун, брав участь у Конгресі Світового Союзу Матерів, що відбувся в липні 1953 р. у Брюсселі. Згадані делегатки увійшли в склад делегації СФУЖО на цей великої ваги конгрес. СУФ, що не мало спричинився до постанови цієї організації, став її членом ще в 1952 р.

Останні успішні виступи СУФ показують, яке широке поле праці стелиться перед цією організацією.

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНОК У БЕЛЬГІЇ

На першому українському Конгресі, що відбувся 1948 р. в Бельгії, при Ук-

раїнському Допомоговому Комітеті засновано жіночу секцію. Власне вже від самого початку це була не секція, а самостійна організація, з своєю центральною управою і секціями по більших скупченнях української еміграції в Бельгії.

Об'єднання Українок Бельгії поставило собі за ціль: охопити організаційно все жіноцтво в Бельгії; двигнути українську родину з пригноблення і плекати в ній українську мову і культуру; допомагати потребуючим і підготовляти жіноцтво до виховання молодого покоління.

Справою освіти займається в Бельгії Освітньо-Наукове Товариство, з яким провід жіночої організації є в тісній співпраці.

Роки 1949-1950 — це був час найкращого розквіту праці українського жіноцтва в Бельгії. Число секцій по осередках зросло до 15-ти. Відбувались сходини з рефератами, влаштовувались різні імпрези, як Свято Матері, спільні свячені та Свят-Вечори. Організоване жіноцтво брало живу участь в церковному та національному житті. З великим успіхом уладжено виставку українського народного мистецтва. Велике піднесення викликала Міжнародна Виставка — Базар в Парижі, в якій за ініціативою СФУЖО взяли участь усі секції.

Від 1951 року щораз більше посилюється вплив української еміграції з Бельгії на інші місця поселення. З тим звужується, а подекуди й припиняється, досі дуже жива праця. Через здекомплетованість провідів та зменшення членства, припинили працю такі активні осередки, як: Тразен, Фленю, Ля Люєр та інші. Однак, де ще залишилися громадно українські поселенці, праця не завмирає.

У листопаді 1952 р. на загальних зборах в Брюсселі переорганізовано жіночу секцію на Об'єднання Українок в Бельгії, з власним статутом і всіма компетенціями самостійної організації. Головою Жіночої Секції, а опісля Об'єднання Українок, була з самих початків і є нею й досі п. Зінаїда Витязь.

Сьогодні в Бельгії є 4 чинні секції й кількадесят добрих громадських ро-

бітниць. Вони, враз зі своєю головою п. Витязь, не припиняють активної праці. Потребу вдержання раз здобутих позицій на тому терені найкраще доказав Конгрес Світового Союзу Матерів, що відбувся в липні 1953 р. в Брюсселі. У цьому Конгресі взяли участь представниці українського організованого жіноцтва в Бельгії — Зінаїда Витязь і І. Петрів, яка відчитала з рамени СФУЖО реферат на тему „Положення української матері на еміграції.”

Розуміючи потребу українських жіночих організацій у Бельгії, ОУБ веде далі працю в такому напрямку, як цього вимагає сьогодишнє положення в Бельгії.

Об'єднання Українок у Бельгії є членом СФУЖО, а його голова п. Витязь — містоголова СФУЖО на Європу.

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (при СУБ)

До другої світової війни в Англії українських жіночих організацій не існувало. Щойно по закінченні війни, коли до Англії переселилося на працю значне число українців зі скитальчих таборів, жіноцтво приступило до організаційної праці.

День 1-го липня 1948 р. є початком заснування ОУЖ на терені Великої Британії. На нараді вибрано Організаційний Комітет. Ціллю його було: провести облік українського жіноцтва, опрацювати статут і підготувати жіноцтво до загальних зборів.

На протязі року Організаційний Комітет добився створення кількох жіночих гуртків. Тоді, за ініціативою Організаційного Комітету, скликано на 5-го березня 1949 року загальні збори й вибрано першу Управу в складі: С. Дубляниця — голова, члени Управи: І. Вітошинська, А. Коростовець, Губаржевська й інші.

Завданням нової Управи було продовжувати культурно-освітню працю серед членок та зорганізувати суспільну опіку.

Праця розвивалася залежно від умовин. В наступних роках відбуваються загальні збори. У 1950 році головою вибрано п. Гортинську. В тому часі

ОУЖ мало вже 6 гуртків. У 1951 р. Провід ОУЖ обняла пані І. Вітошинська. За неї прибуло 3 нові гуртки, масово поширилася кольпортажа журналів і книжок. Конкурс вишиваної блузки, який перейшов з великим успіхом, викликав серед членок загальне заінтересовання українською стилевою вишивкою. Крім цього, влаштовано три виставки української вишивки і писанки. Це дало нагоду англійській пресі широко заговорити про Україну та українське народне мистецтво. Пані Вітошинська зобов'язалася дати для англійської публіки кілька показових лекцій вишивки та писання писанок.

У 1952 році на загальних зборах вибрано нову Управу, яку очолює пані А. Мірошниченко. Хоч членство ОУЖ, з причини виїзду багатьох членок до Канади та Америки, значно зменшилося, але праця йде далі. Щоб краще наладити працю, голова ОУЖ виїздить в терен, переводить з провідницями й членками наради на місці. Це дає добрі наслідки.

ОУЖ є членом СФУЖО. Управа користується матеріалами, які дістає від СФУЖО, розсилає їх по гуртках, і при їх допомозі гуртки переводять самостійно святочні сходи́ни та академії.

Управа ОУЖ звернула велику увагу на виховання молодого покоління. Тому, що уряд ставить великі вимоги при уладженні дитячих садків, опіку над дітьми переводиться в „дошкіл-лях”.

У початках своєї каденції, Управа ОУЖ подбала, щоб жіноцтво виготовило для СФУЖО експонати на Різдвяний Базар до Парижу. Вислано кілька десят дрібних вишивок. ОУЖ тримає постійний зв'язок з СФУЖО, як зі своєю централею. ОУЖ має тісний зв'язок з місцевими установами, а крім цього з іншими жіночими організаціями. З чужинецькими жіночими організаціями мають зв'язки окремі членки Управи.

Під цю пору ОУЖ має 7 чинних гуртків з 300 членками.

СОЮЗ УКРАЇНОК В АВСТРІЇ

Дозвіл на заснування організації одержано 1945 р. Австрійська влада обмежила дозвіл тільки на Зальцбург,

і тому організація не поширилася по цілій Австрії. Зате розгорнулася праця в місцевих таборах. У 1946 році було вже кілька секцій.

Засновницею й першою головою була сеньйорка української сцени Ганна Совачева.

Ціль організації: самопоміч, культурно-освітня, виховна та суспільна опіка; курси крою і шиття, трикотарства, вишкіл медсестер, наука грамоти. На прибутки з вистави 1945 року був відкритий дитячий садок.

Переведено збірки на поміч вдовам і сиротам, поміч УПА. Союз Українок опікувався військовими інвалідами, учнями гімназії й іншими потребуючими.

Через виїзд пані Совачевої, яка впродовж п'яти років була головою СУ, як також виїзд інших діяльних членок, — працю СУ припинено.

У грудні 1952 року діяльність СУ відновлено. Головою вибрано п. Р. Бобаничеву. Управа СУ нав'язала зв'язки з СФУЖО.

Головну увагу звернено на виховання молодого покоління. В тій цілі СУ увійшов в порозуміння з Крайовою Управою Українського Пласту та з Управою Учительської Громади.

Створено два нові відділи СУ — в Ст. Мартін та Куфштайні. В стадії організації є відділ в Інсбруку.

В Ст. Мартін СУ займається українською школою. Створено там дитячий садок. В Куфштайні створено школу для неграмотних.

Українська Громада в Австрії начислює біля 3000 осіб. В тому числі є багато хворих і непрацездатних. Найбільшої моральної і матеріальної допомоги потребує молодь. Тому СУ свою головну увагу звернув в тому напрямі.

СОЮЗ УКРАЇНОК АВСТРАЛІЇ

В Австралії українська еміграція кладе сьогодні перші підвалини свого життя. Тим то і праця її, як кожна піонерська праця, не легка.

З приїздом українських емігранток до Австралії засновано у вересні 1949 р. жіноче товариство під назвою Об'єднання Українських Жінок. Вслід за тим засновано гуртки в різних частинах

краю. В 1951 р. відбувся перший з'їзд відпоручниць гуртків, і тоді прийнято назву Союзу Українок, замість дотеперішньої назви Об'єднання Українських Жінок. У червні 1951 р. відбувся перший з'їзд відпоручниць всіх стейтових управ гуртків і тоді вибрано Головну Управу Союзу Українок Австралії. На голову вибрано І. Пеленську. Тоді ж СУА приступив у члени СФУЖО, а п. Ірина Пеленська стала містоголовою СФУЖО на Австралію.

Союз Українок Австралії має Головну Управу, 3 стейтові відділи, 10 гуртків, 400 членок. Союз Українок Австралії визнаний міністерством іміграції, а поодинокі відділи зареєстровані в стейтових урядах, згідно з законами. СУА є членом Державної Ради Жінок Австралії в Сидней, Світової Федерації Українських Жіночих Організацій у Філадельфії і членом Об'єднання Українців в Австралії.

Головна Управа веде свою працю при допомозі обіжників, виготовлення пляну праці та постачання матеріалів для її виконання. Праця СУА ділиться на культурно-освітню, виховну, суспільну опіку та зв'язки.

Культурно-освітній реферат, крім програм праці і різних матеріалів, кольпартує українську жіночу пресу, організує бібліотеки при недільних школах. З ініціативи СУА провадиться кілька більших громадських акцій. Одна з них — це організація шкільництва. СУА заснував перші недільні школи, що поширилися вже на цілу країну. СУА редагує жіночу сторінку в часописі „Вільна Думка“, видає друком брошуру „Союз Українок Австралії“ та інші матеріали для приєднання членства.

В програму виховної праці входять дитячі зустрічі, всякого роду виховні імпрези релігійного та національного характеру. Зорганізовано шкільки, з яких користує 150 дітей.

З доручення СФУЖО створено при Головній Управі Виховну Комісію. Її завданням є виховно-методична праця з наміром уодностайнити виховні справи на терені Австралії. Виховна Комісія приготує програми та методологію для дошкілля, чотирирічних народних шкіл, курсів українознавства

для доросту та кореспонденційних курсів, з огляду на розкиненість молоді. При виховній праці СУА користується моральною і матеріальною допомогою СФУЖО, зокрема його виховного та культурно-освітнього реферату, які постачають СУА матеріали.

Минулими роками допомогова діяльність СУА провадилась у поодиноких гуртках в двох напрямках: допомогти Європі та допомогти потребуючим членам СУА. В 1951 р. допомогова діяльність оформилася, згідно з дорученням СФУЖО, в Комітеті „Мати і дитина”. Напрявні залишилися ті самі. За час 1950-1953 рр. допомога СУА залишенцям в Європі в пакунках і грошах становить 800 фунтів. Цю саму акцію веде Український Відділ Австралійського Червоного Хреста в Мелборні під проводом п. Гриневич. Ця організація, що постала з ініціативи гуртка СУА в Мелборні, розвинулася тепер на поважну установу і має великі заслуги в ділянці харитативній і зв'язків з чужинцями.

СУА має зв'язок з чільними жіночими організаціями Австралії: Нешенел Кавнсіл оф Вімен, Контрі Віменс Асошиейшен, Нью Сетлерс Ліг, Нью Астраліен Колчерел Асошиейшен та ін. Зустрічі та різного роду імпрези є помістом поміж цими організаціями. Крім того, СУА бере постійно участь в інтернаціональних імпрезах, як виставки народного мистецтва, концерти та культурні річниці, влаштовувані Департаментом Іміграції. Ще згадати б, що п. Процюкова, членка СУА, є одною з віце-президентів в управі Новоавстралійської Культурної Асоціації.

СУА постійно співпрацює з українськими громадськими установами.

Так виглядає в короткому начерку чотирирічна праця українського жіноцтва в новій для нас частині світу, Австралії.

ЖІНОЧИЙ ПЛАСТ

Одночасно з хлоп'ячими відділами скавтової організації молоді „Пласт” постали також дівочі пластові з'єднання. Бо система громадського вишколу

однаково потрібна як хлопцям, так і дівчатам.

Хоча жіночі й чоловічі пластові з'єднання об'єднані в одному Українським Пластовим Союзі — працю в жіночих з'єднаннях (гуртках, куренях, кошах) ведуть пластові провідниці на основі спеціальної програми праці, об'єднані та вишколювані в Кадрі Виховниць, якою керують Крайові та Головний Проводи Пластунок.

Вимоги проб для жіночого Пласту ніяк не забороняють вчитися всього, що є позиточне, і ніхто не візьме пластунці за зле, коли вона вмітиме те, що вміє пластун. Але поза тим, не замість того, що повинна вона знати, як пластунка.

Тереном діяльності є три улади пластунок: Улад Пластових Новачок (7-11 років), Пластових Юначок (12-17) і Старших Пластунок (від 18-23). Якщо опісля пластунка хоче й далі залишатися в пластовій організації, то вона має змогу вступити до Уладу Пластового Сеньйорату. Ті з-поміж старших пластунок та сеньйорок, які своїм громадським обов'язком вибирають виховну працю в Пласті, стають членами Кадри Виховниць. Там вони підвищують свою кваліфікацію, поглиблюють свої виховницькі вмінності, а також працюють в напрямі поліпшення форм та змісту Пласту.

Плянком праці всіх уладів є вимоги пластових проб. Вимоги ці мають сприяти виробленню характеру, вмінно співжиття в гурті, розвиткові релігійних та національних почувань, мають розвинути життєву зарадність та внести у пластове середовище якнайбільше радості, жвавости та романтики. Розділити їх можемо на основні чотири групи, достосовані своїми вимогами до віку, а саме: (1) виховання світогляду та характеру, (2) здоров'я та фізичної здатності, (3) практичної зарадності і гарту, (4) служіння іншим.

Дуже важливою ділянкою пластової праці є виховні пластові табори, які сягають далекої традиції в краю і які організовано теж „по дорозі” в часі побуту в таборах в Німеччині і Австрії, а тепер організуються на нових місцях поселення.



УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО ПОЗА РІДНИМИ ЗЕМЛЯМИ

Написав ЛЕВ ЯСНЧУК

З'ЄДИНЕНІ ДЕРЖАВИ АМЕРИКИ

Перше друковане слово про українську школу в Америці появилось, як передовиця, у „Свободі”, 1 березня 1894 р. Був це популярно написаний, але загальниковий заклик, що кінчився закликом: „Постарайтесь про українські школи, закладайте українські школи”. Стаття не подавала ніякої поради, як цю школу оснувати, хто мав би її вести й удержувати та чого в ній учить. Появилася ця передовиця вже після заіснування самого факту, бо от уже 20-го квітня того ж року пише „Свобода” знов у передовиці, що українська школа в Шамокин, Па. (основана 1893 р. — Л. Я.) „розвивається вельми хорошо”. За кілька днів повідомив цей часопис громаду, що в Маунт Кармел, Па, оснували школу „для старших і для дітей”. До кінця 1894 р. були вже школи в стейті Пенсилвенія — в Олифанті, Шенандоа й Питсбургу та в Джерзі Сіті, Н. Дж.

Початкова імміграція, що осіла в Зл. Державах, ставилася доволі байдуже до справи школи, а тодішній часопис не вмів до неї відповідно підійти. Одним з початкових аргументів за потребою школи було те, що „тут нема ніяких інспекторів, котрі би втикали свій ніс до наших шкіл”. А вже кілька років пізніше появлялися статті, де нарікається, що в школах учить „хто хоче та як хоче”, бо нема ніякого нагляду. Але все ж таки дійсність була така, що школи творилися, а, при всій малосвідомості тодішніх іммігрантів, наплив дітей до української в е ч і р н ь о ї школи був такий великий, що не раз приходило до одної школи до сотні, а то й навіть чотири сотні! Організація шкіл так заінтересувала громадянство, що вже незабаром самі „звичайні” ро-

бітники накликали прилюдно: „Не забуваймо за школу, маму нашу”.

В 1899 р. (1 липня) відбувся у Філадельфії з'їзд греко-католицьких (тоді ще „руських”) священників, на якому запало рішення, що в кожній громаді м у с и т ь бути рідна школа. Для спопуляризування цього питання відбувалися віча: 1900 — в Джерзі Сіті (загалом перше українське віче в Америці), 1903 — в Йонкерсі, Н. Й., 1904 — в Олифанті, Па., 1905 — в Нью Йорку й Мікіспорті, Па. На цих вічах доповідав звичайно о. С. Макар.

З приходом до Америки катол. єпископа Сотера Ортинського рух за українською школою в ЗДА став ще живіший. 15 і 16 жовтня 1907 р. відбулася в Нью Йорку, скликана єпископом Ортинським, „конвенція” гр. кат. духовенства, на якій запали рішення — створити в кожній п а р а ф і ї школу; створити духовну семінарію і при ній школу дяків. Після двох років, 15 вересня 1909 р. відбулося у Філадельфії величаве віче під проводом того ж єпископа, на якому зібраних 120 делегатів постановили оснувати т-во „Просвіту”. Цьому товариству визначили як мету в першу чергу — шкільні справи: при кожній церкві — школа; вища школа для вчительок і дяків; вищий курс української історії й літератури для тих учнів, що ходять до англійських шкіл; вища підготовна школа до духовної семінарії. Цей рух мав деякі додатні сторінки, особливо у відношенні до початкових шкіл. Але всіх задумів не вдалося здійснити. Їх здійснив у відношенні до вищого шкільництва вже теперішній єпископ, о. д-р Константин Богачевський.

Пізніше прийшли сюди деякі інтелігенти, між ними також кілька квалі-

фікованих учителів¹, що своїми статтями у пресі та живим словом вказали, що має дати українська школа, чого їй не достає, як зреформувати дотодішні школи й т. п. Справу піддержував гідно й жертвенно Український Народний Союз. На його конвенції 1912 р. заснували „Шкільний фонд” (внесок від члена 3 цт. місячно), що мав послужити для оживлення й поширення шкільної ділянки в ЗДА та на стипендії студуючої української молоді. Для дітей видавав УНСОЮЗ журнальчик „Цвіт-ка”.

Після першої світової війни порушила справу шкільництва створена в 1922 р. політична організація п. н. „Об'єднання Українських Організацій в Америці”. На четвертому конгресі тієї організації (1927 р.) настановили „Управу Рідної Школи в Америці”, що мала об'єднати всі дотеперішні школи, надати їм один навчальний план, завести однакові підручники та піднести фаховість учителів. Як багато подібних корисних рішень, так і це, є свідомством, що українська імігрантська громада вже визнавалася, чого треба в шкільній ділянці, тільки не було ще потрібної сили перевести рішення в діло.

Щоб допомогти виховній справі, коштом УНСОЮЗу виходив від грудня 1927 — 1933 рр. кварталник для молоді, що не знала українського письма, п. н. „Ди Юкренієн Джувінайл Мегазін”, а від жовтня 1933 — „Юкренієн Віклі” як англословний тижневик „Свободи”.

Починаючи від 1893 р. виривали українські школи всюди там, де була хоч трохи показніша громада, спочатку при католицьких парафіях, а згодом і при православних. Деякі з них перетривали до сьогоднішнього часу, інші занепали. Від чвертьстоліття існують уже навіть цілоденні школи, зовсім рівноправні з американськими. Повноправні цілоденні школи майже вповні в руках жіночих католицьких монаших чинів, під керівництвом „Шкільної

Ради” під протекторатом українського католицького єпископа у Філадельфії.

В 1953 р. були в ЗДА такі загальноосвітні українські школи: 138 початкових (з них 28 цілоденних), 9 середніх (4 для хлопців, 5 для дівчат) і 2 високі школи. Узгоджуючи нову імміграцію, українські цілоденні школи набирають ще більш українського характеру, ніж це було донедавна. В останніх роках наладнюються шкільні справи у ЗДА ще краще: творяться Вищі Курси Українознавства в сімох місцевостях — заходом Т-ва „Самопоміч”, в Нью Йорку навіть з правом іспитів, що уповноважують учня до вступу на університет, а цілоденні школи набувають поповнення цінними українськими педагогами, що осіли тут як іммігранти після другої світової війни. Крім фахових педагогів є теж чимало інтелігентів з інших фахів, і не один з них міг би з користю працювати в школі, замість замітати якусь долівку.

Коли мова про виховне значення українських шкіл на еміграції, то не можемо поминути музичних та мистецьких шкіл, що почали творитися після приходу нової імміграції. Прийшло сюди поважне число мистців, що встали оснувати в Нью Йорку Український Музичний Інститут з відділами в Ньюарку й Філадельфії, на зразок львівського Інституту ім. Лисенка. Постає теж мистецькі студії пластики й різьби, де були для цього пригодні умови. Музична й загалом мистецька творчість причинилися у великій мірі до вдержання української духовності серед трьох імміграційних поколінь у ЗДА. Тому можна вірити, що не менший вплив будуть мати на майбутнє організовані на добрій програмі нові українські музичні школи та мистецькі студії.

Для об'єднання існуючих в ЗДА загально-освітніх українських шкіл, для уодностайнення в них шкільної програми, для керівництва й нагляду створилася в березні 1953 р., в Нью Йорку „Шкільна Рада” під патронатом Українського Конгресового Комітету.

КАНАДА

Українська імміграція в Канаді набрала дещо відмінного вигляду й характеру від самих своїх початків. Перш за

¹ Кращими вчителями виявили себе у практиці: Теодозій Касків, Осип Стеткевич, Дмитро Андрейко, Д. Пирч, Євген Гвоздик, Андрій Гела, а з новіших — Степан Буката, Василь Мельничук та ще дехто.

все — тут приїздили зразу не тільки окремі одиниці на заробітки, але й цілі сім'ї — на ферми. Коли в ЗДА розпорошувалися українці по всьому великому просторі держави, особливо по містах, що мали хоч англійські, але все таки культурно-освітні осередки, то в Канаді осідали імігранти на вільних просторах, де творили свої власні скупчення-оселі. Тому тут і легше задержувалася й питома культура, принесена з краю походження. Поміж первісними імігрантами траплялися й бувші учні середніх шкіл з Галичини, чи з Буковини.

В той час (1890-ті роки) у Канаді було ще мало вчителів. Тому канадський уряд радив собі так, що видавав таких недокінчених учнів на кількамісячні вчительські курси („Рутеніян Трейнінг“) в Брендон-і, чи Ріджайн-і й, після покінчення курсів, посилав їх як учителів до фермерських шкіл. Школи були англійські, але було дозволено вчити в них української мови в кінцевій шкільній годині. Департамент освіти Манітоби навіть видав був англійсько-українські читанки. В 1900-их роках вже були тут вчителі зорганізовані у своєму становому товаристві, що почало видавати часопис „Український Голос“ (виходить до сьогодні).

Де не було учителів, що знали українську мову, там самі оселі, товариства, або парохії уладжували кількатижневі, а то й кількамісячні рідні школи, а товариство „Рідна Школа“, шконоване 1932 р. у Вінніпегу, намагається надати тим школам один напрям.

Крім цих шкіл існують по більших міських осередках католицькі цілоденні школи, де обов'язує англійська й українська мова навчання, а в провінції Квібек — крім того ще й французька. Такі школи є в Монтреалі (4), Вілмінгтоні, Айтуні, Йорктоні, Едмонтоні, Мондері. В Йорктоні існує від 1920 р. „Колегія св. Йосафата“ під орудою католицького монашого чину „Брати Християнських Шкіл“. Вихованці вчаться тут також української мови. — В Мондері є від 1922 р. „новіціят“ та „алюмнат“ ОО. Василіян, а від 1931 р. також Богословський Семінар.

У 1953/54 пічне навчання „Українська Дівоча Академія“ в Анкестер (Он-

теріо) по програмі вищих шкіл цієї провінції. Буде це на сході Канади перша того роду школа — під українським проводом. Величавий будинок на приміщенні тієї школи збудували своїми невторними заходами монахині, СС. Служебниці, коштом 600.000 доларів.

Пізніше від шкіл організувалися бурси та інститути. В 1915 р. заснували у Вінніпегу Бурсу ім. Коцка (ім'я студента вбитого 1910 року на барикаді у Львівському університеті в боротьбі з польськими студентами за український університет). Після двох років бурса перестала існувати, але натомість 1917 р., оснували у Сен Бонифас, недалеко Вінніпегу, бурсу ім. Митрополита Шептицького, що вдержалася кілька років. Заходами організації „Союз Українців Самостійників“ відкрили в 1916 р. в Саскатуні (Саскачеван) Інститут ім. Петра Могили, а в 1918 р. в Едмонтоні (Алберта) Інститут ім. Грушевського. Ці інститути виховали вчителів та інших інтелігентів, що своє знання й запал переливали на українську громаду.

Українська Православна Церква зорганізувала в 1946 р. у Вінніпегу Колегію св. Андрія, в якій, крім академічної освіти, подається повний курс богослов'я, а студенти закінчують інститут зо ступнем „Бечелор оф Дивиніті“ (Б. Д.). Для дівчат існує Дівочий Інститут.

В 1932 р. оснували у Вінніпегу всеукраїнську організацію „Українське Національне Об'єднання“, що дало почин „Осередкові Культури й Освіти“. Ця організація уладжує у Вінніпегу й Торонті щорічно літом вищі курси українознавства.

Шкільна влада провінції Саскачеван дала дозвіл вести в 1952-1954 рр. українську мову як навчальний предмет у 9-12 клясах середніх шкіл (гайскул) тієї провінції, визначених департаментом освіти. Інструкція вимагає, щоб учні вміли не тільки говорити, читати й розуміти українську літературу й знали граматичну структуру мови, але й щоб розуміли й любили українську культуру.

Можливо, що в 1953/54 шкільному році відкриють катедру українознавства в університеті в Торонто (Онтеріо). На неї дав свою згоду названий універ-

ситет, відступаючи викладову залу й приміщення на бібліотеку. Завдяки Українському Відділові Канадійського Леґіону (голова сотник Павлюк) вже покладено під неї поважну основу. На оплату викладачів мають вживати відсотків від 100.000 доларів, що їх має скласти саме громадянство.

(Інформації про українське шкільництво в країнах Південної Америки включені в загальні статті про українців в тих країнах і тому тут відповідні розділи пропущені).

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Першою українською високою школою на еміграції був „Український Вільний Університет” у Відні, оснований 1921 р. „Союзом Українських Журналістів” під тогочасним головуванням д-ра Володимира Кушніра (помер у Празі 15 жовтня 1933 р.). Університет відкрили 1 січня 1921 р. з двома факультетами (хоч заплановано було — три) — історично-філософський і правничий. Вписалося на цей університет невелике число студентів (90), бо осередком українського студентського життя на чужині стала в тому часі столиця новозбудованої Чехословаччини — Прага. Туди й перенісся після літнього семестру „Український Вільний Університет”.

Молодь, що прийшла на еміграцію просто з українських армій і польських таборів, використала прихильність творця чеської держави, її першого президента, Томи Масарика, й розпочала, чи продовжувала свої студії зразу на чеських високих школах, а опісля — на власних.

22 жовтня 1922 р. відбулася в Празі інавгурація „Українського Вільного Університету” („Вільний” — незалежний, недержавний) зложеного з факультетів: філософічного, права й суспільних наук. Мова викладів та адміністрації була українська. Викладачами в тій школі були професори-емігранти з університетів Львова, Чернівців, Одеси й Києва. У перші роки було в ньому записаних 7702 українських студентів. До кінця 1939 р. видав цей університет 109 докторських дипломів.

Біля цієї школи зорганізувалося „Українське Історично-філософське Товариство в Празі”, що скупчило в своїх рядах біля 60 учених. Окрім того було при університеті „Українське Товариство Прихильників Книги”, „Українське Педагогічне Товариство” й „Українська Студія Пластичного Мистецтва”.

Значення „Українського Вільного Університету” незвичайно велике. Він не тільки дав змогу українській молоді студіювати у високій рідній школі й досягти академічних ступнів, але й численним професорам-науковцям уможливив практичну й наукову працю. Університет мав авторитет рівний державним високим школам, тому абсолюенти одержували працю по різних європейських краях, а професорів запрошували європейські університети до співпраці й участі в різних наукових з'їздах.

Після скасування румунами українських катедр на зрумунованому університеті в Чернівцях, а поляками — у Львові й після знищення університетів на Радянській Україні залишився УВУ одним з репрезентантів української науки в цілому світі!

Значення УВУ побільшувала наукова праця професури, що склала курси різних дисциплін, яких не викладали ніде у світі. Багато з тих викладів були опубліковані. Крім того вийшло 12 видань літографованих і 11 — друком. Випустив УВУ два томи наукових збірників. Професори брали діяльну участь у наукових з'їздах в Європі.

УКРАЇНСЬКА ГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ

Думка про таку високу школу вийшла від Українського Громадського Комітету в Празі. В січні 1922 окрема комісія, під головуванням Микити Ю. Шаповала звернулася до Всеукраїнської Спілки Господарських Техніків у таборі інтернованих у Тарнові (Зах. Галичина) про фахову поміч для заснування вищої технічної школи. Співчани дійсно розробили проєкт такої школи з двома факультетами: агрономічно-лісовим і господарсько-інженерним. Проєкт третього, економічно-кооперативного факультету розробила сама празька комісія. Чеська влада за-

тве дила статут такої школи 16 травня 1922, але школа почала була вже перед тим існувати, бо 22 квітня й 3 травня перенеслася на постійний осідок до Под'єбрад, недалеко Праги, де була чеська середня школа подібного господарства, що помагала Академії лябораторіями й устаткуваннями. Зразу була Академія подумана трирічною школою, але вже в 1924 р. перейшла на чотирирічну. Агрономічно-лісовий факультет мав 19 катедр, економічно-кооперативний 20 катедр та інженерний 20. Крім тих 59 катедр існували ще самостійні лекторати для предметів, що не в'язалися стисло з обсягом навчання Академії. Кооперативний факультет в Академії був першим у світі в того роду школі.

Число слухачів було різне в різних роках і хиталося між 600-800, а їх місцем походження були — Зах. Українські Землі, Велика Україна, Кубань, Буковина, а навіть Зелений Клин. За час праці УГА на Чехословаччині 560 осіб здобули титул інженера; розмістилися вони на праці по різних краях, а найбільше в Польщі (в зах. укр. землях) і в самій Чехії.

Щоб уможливити вступ в Академію й таким юнакам, що не мали змоги закінчити середню освіту, Академія уладила в 1922 р. матуральні курси по програмі реальних шкіл. Курси закінчило 127 осіб. Пізніше вже не було курсів, тільки підготовані могли скласти іспити зрілості в Академії як екстремісти під доглядом представника міністерства освіти. Загалом видала Академія 212 матуральних дипломів.

По своїй фаховості Академія підлягала чеському міністерству хліборобства, а під адміністративним — чеському міністерству заграничних справ, що піддержувало й фінансувало як саму школу, так й незаможних студентів. Ця допомога все зменшувалася, а в 1928 р. Міністерство Хліборобства відкликала дозвіл Академії приймати нових студентів.

Значення Академії міститься зокрема в її науковій діяльності (698 різних наукових публікацій, в тому окремих книжок 229 не тільки українською, але й іншими мовами — чеською, німецькою, французькою, англійською, еспанською та сербською. Високою оцін-

кою тієї праці було запрошення професорів Академії на різні наукові з'їзди в Європі, а чеський уряд вислав у 61 випадках українських науковців на наукові екскурсії по Чехословаччині та поза її границі.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ (УТГІ)

Недостача матеріального забезпечення Господарської Академії приневолила її після 10-тирічної діяльності шукати нових шляхів. 12 листопада 1932 р. постав на місці УГА — „Український Технічно-Господарський Інститут (УТГІ) позаочного навчання, як перша в світі школа політехнічного типу кореспонденційного навчання. Удержувалася ця школа виключно українськими фондами, зорганізованими створенням для тієї мети „Товариством Прихильників УТГІ“. Чималу пайку цих фондів складено в Канаді, особливо в 1936 р., коли доцент О. Бочковський в 4 й 1/2-місячний подорожі по Канаді виголосив понад 100 викладів на різних національних й українознавчі теми. Збільшення фондів дало Інституту змогу відкрити ще „Високу Школу Політехнічних Наук“, „Високі Курси Громадської Агрономії“, „Технікум сільсько-господарської промисловости“ та деякі чисто фахові курси (книговодства, українознавства, чужих мов, основ радіотехніки, обробки шкіри, мисловарства й пасічництва).

Найбільша кількість вписаних слухачів була в 1941 р., бо перевищала 2000; з них по походженню було 73% з зах.-українських земель, а решта з різних країв Європи, Азії й Америки. Педагогічний персонал складався з 70 осіб, що продовжував наукову працю УГА, видаючи друком багато (86) підручників з різних галузів знання й техніки.

З окупацією Чехословаччини большевиками 1945 р., перенеслася більшість професорів УТГІ до Баварії, де, за дозволом американської влади, УТГІ продовжував працю троякою виду: усне викладання, позаочне й наукову діяльність. Праця набрала ще ширшого розмаху, як на Чехословаччині, бо наслідком воєнних умов найшлося на території Зах. Німеччини багато україн-

сіксі молоді-збігців, найбільше з Придніпрянщини.

В 1946 р. вже було 5 факультетів: агрономічно-лісовий, інженерний, економічний, ветеринарний і фармацевтичний. Кількість студентів зросла до 1200 й підносилося аж до 1949 р., коли почалась масова еміграція до заморських країн. Усні виклади треба було припинити, а натомість посилити заочне навчання для поверх 2000 студентів.

В науковій ділянці поновилося видання „Наукових Записків УТГГ”, „Наукового Бюлетеню” та „Вістей УТГГ” для внутрішньої інформації професорів і студентів. Поглибилися зв'язки з науковими інституціями Німеччини та інших країн світу, створено „Дослідний Інститут” для розробки й угрунтування наукових підстав, що засвідчували б право на існування самостійної України, та для розробки проблем загального характеру. Не забув УТГГ і про виховання нових молодих наукових наслідників, габілітуючи чотирьох нових доцентів, що вже працюють як педагоги й науковці.

УКРАЇНСЬКИЙ ВИСОКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Ініціатором та основником тієї школи був „Український Громадський Комітет у Празі”. Інститут відкрили 7 липня 1923 р., як дворічну вищу педагогічну школу, що мала підготувати педагогічні сили для нижчого типу шкіл і позашкільної освіти. В 1925 р. Інститут відділився від Укр. Гром. Комітету й перейшов під керму професорської ради, поширюючи навчання на чотири роки. Підвищено теж саме завдання школи, а саме — підготувати кадри педагогів для середніх шкіл. Зразу складався Інститут з трьох факультетів: літературно-історичного, природничо-географічного й фізично-математичного. Але вже наступного року два останні факультети об'єднано в один — математично-природничий, а в 1924 р. відкрито новий відділ, музично-педагогічний і вокально-інструментальний. Після реорганізації було в Інституті 33 кафедри, крім кабінетів, лябораторій і т. ін. Впродовж 10-річного існування було в Інституті 92

особи академічного персоналу, в тому 80 українців. Студенти Інституту (майже всі з Галичини, Волині, Буковини й Басарабії) поділялися на дійсних (з закінченою середньою освітою) й вільних (без закінченої середньої освіти, але не нижчої 6-ти клас середньої школи). За час існування Інституту прослухали повний курс навчання 178 дійсних слухачів, з яких закінчило науку 116 студентів, в тому 86 з дипломом педагога середніх шкіл, а 31 з ступнем доктора.

Для використання наукової праці професорського збору, оснувалося видавниче товариство „Січ”, що видавало 44 книжки літографічним способом, а 11 професорських праць звичайним друком. Два томи наукового збірника Інституту вміщали наукові праці 50 професорів, а третій („Драгоманівський збірник”) мав 15 студій писаних М. Драгоманову. Крім того друкували професори свої праці в різних видавництвах та публікаціях як українських, так і чужомовних. Як професори двох інших високих шкіл, так і Інституту брали визначну й активну участь в міжнародньому житті наукового світу.

В 1930 р. почалося звужування діяльності Інституту й на початку 1933 настала повна його ліквідація.

УКРАЇНСЬКА СТУДІЯ ПЛАСТИЧНОГО МИСТЕЦТВА

На зразок академії мистецтва була zorganizована й відкрита 24 грудня 1923 р. у Празі „Українська Студія Пластичного Мистецтва”. Її початок був дуже скромний. В 1922 р. оснувався в Празі „Український Гурток Пластичного Мистецтва”, що в 1923 році уладив прилюдну виставку праць своїх членів. Того ж року перетворився Гурток в „Українське Товариство Пластичного Мистецтва”, що під головуванням проф. Дм. Антоновича створило „Студію”. Студентів приймали після іспиту. Курс навчання був чотирилітній. Після участі в чотирьох річних виставах і після складення іспиту з теоретичних предметів, абсолювенти Студії набували диплом „майстра мистецтва”. Найбільше число студентів було 67 (причина — мале приміщення). До

1939 р. відбулося 13 виставок. В 1925 й 26 рр. була спільна виставка професорів і студентів у зв'язку з конгресом мистецького виховання. Цю виставку відвідали всі національні комісії конгресу й тоді американська комісія закупила працю одного студента Студії для американських мистецьких шкіл.

ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У НІМЕЧЧИНІ

Поверх мільйона українців різних суспільних верств і зайнять були приневолені покинути рідну землю і скитатися на чужині. І тут вирінула потреба організувати освіту молоді, що вже була розпочала студії, чи щойно підросла й на чужині народжувалася. Виростали різного роду школи, від початкових починаючи. В непригідних табірних приміщеннях, молоді виконувала задушливі таборів кімнати, щоб набувати освіти. Тому, що найбільше число еміграції осіло в Німеччині й Австрії, організовано тут мережу різних шкіл добре обсаджених фаховими вчителями-виховниками.

В Німеччині було 101.130 українців, що створили такі школи:

а) народніх 72, викладачів 384, учнів 3106;

б) середніх 28, викладачів 528, учнів 3600;

в) середніх-фах. 8;

г) різnorodних фахових курсів 140.

Школами піклувалося „Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині” (ЦПUE).

Крім того студіювало в Німеччині 2000 студентів на українських високих школах, що після капітуляції Німеччини в 1945 р. перенеслися сюди з Чехословаччини після окупації більшовиками, або були тут же створені. Були це:

1) Український Вільний Університет у Мюнхені з факультетами — філософії, права й суспільних наук; професура складалася з 83 осіб; цей університет мав філію в Аугсбурзі;

2) Український Технічно-Господарський Інститут з навчанням при помо-

чі викладів і позаочним. В 1947 р. мав Інститут 123 викладачів;

3) Українська Висока Економічна Школа в Мюнхені, що створилася в 1945 р. й мала 244 слухачів та 36 викладачів;

4) Українська Православна Богословська Академія в Мюнхені;

5) Українська Католицька Духовна Семінарія (до квітня 1948 р. в Гіршбергу, в Баварії, а опісля в Коленборгу в Голляндії).

В АВСТРІЇ

Осіла тут еміграція — 17.786 осіб створила поважне число загально-освітніх і фахових шкіл; не було тільки високих шкіл. Число тих шкіл, як і самих учнів та викладачів змінювалося, а 1949 р. було воно таке:

а) народніх шкіл 17, учителів 54, учнів 690;

б) гімназій 5, учителів 63, учнів 498;

в) фахових 4, учителів 24, учнів 139;

г) курсів українознавства 4, учителів 4, учнів 45;

д) дошкіль 10, учителів 14, учнів 282.

Одними школами піклувалося „Братство св. Андрія” в Інсбруці (в Тиролі), а другими — Українське Центральне Допомогове Об'єднання в Австрії (УЦДОА). Багато молоді пішло в університети (особливо в Інсбруці). У цілій Австрії одержало 196 українських студентів ступень доктора.

ШКІЛЬНИЦТВО В ІНШИХ КРАЇНАХ

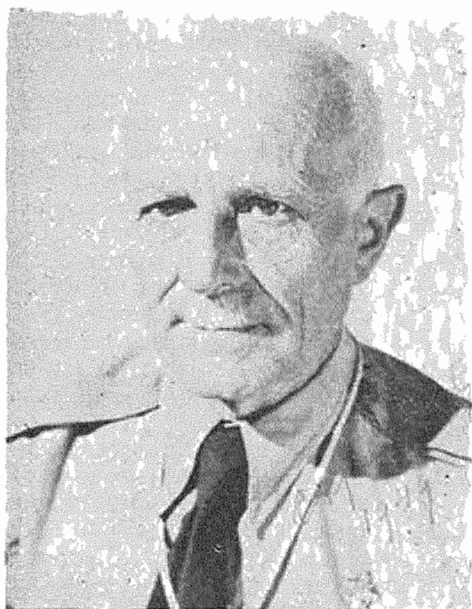
В європейських державах є ще українські школи в Бельгії й у Франції, що їх заснували передвоєнні зарібкові емігранти. Постають або можуть постати школи в Перу, Чіле, Венесуелі, Кольомбії, Домініканській Республіці, Тунісі, Австралії (тут оснували в 1951 р. першу українську школу в Аделаїді), Нова Зеландія. Перед другою світовою війною міг здобутися на українську школу Харбін у Манджурії (1927 р.). В післявоєнному Трієсті має 315 українських емігрантів у своїй сербській таборівій школі теж курс українознавства (література, історія, географія).

ПЛАСТ У МИНУЛОМУ І СУЧАСНОМУ

Написав пл. сен. В. П. ШЕРШ

Досить часто зв'язується початки — постання Пласту надто тісно з постанням європейського, опісля й загальносвітового скавтингу, заснованого сен. Бейденом Повеллом в Англії у 1908 році. Безперечно, що час постання Пласту майже збігається з постанням скавтингу, що Пласт, його творці користали з концепцій і першого досвіду скавтингу, але причин заснування Пласту треба шукати таки у нашому внутрішньому українському житті, його потребах та у виявах його духовости, а не в чужих взірцях, часто навіть шкідливих для української нації.

Пласт у нас виростав, поперше, з потреби створити організацію dorостаючої молоді, якої в основному в нас ще не було, молоді від 11-го до 18-го року життя, — організації, опертої на засадах нової педагогіки, психології та соціології. Загальноосвітні гуртки української молоді, що існували до початків XX стол. по наших і чужих школах, уже не могли українства задовольнити, і то не тільки тому, що базувалися вони часто на суто матеріалістичному світогляді, що часто мусіли бути по чужих школах як не конспіративні, то ведені невміло молодими організаторами, без чіткої не тільки ідеологічної, але навіть організаційної бази. А тим часом розвій науки про молодь і дітвору ставив перед модерною нацією щораз нові вимоги. Подруге, розвій української нації на початку XX стол. ставив такі нові вимоги до виховання своєї дітвори й молоді, що взірці наявних шкільних гуртків націю задовольнити не міг. Розвій української нації потребував організації сил для визвольних політичних змагань, для конкретних завдань навіть збройної боротьби, до якої треба було заправляти й нашу молодь.



Сірий Лев, Верховний Пластун.

Отже, творці Пласту користалися з взірців і досвіду світового скавтингу, користалися з наукових вислідів науки про молодь, звертаючи спеціальну увагу на плекання характеру, на вагу самовиховання молоді під умілим „незримим керівництвом” старших, на гурткову систему праці й дружби, введення проб у набуванні потрібних знань і вироблення, заправлення молоді до самостійного способу життя вдома й у полі і т. п. — це були поступати вже не тільки світового скавтингу, але загальної науки про молодь. Та рівночасно творці Пласту насичували свою нову систему тим, що ще зокрема було потрібне українській нації: в першу чергу бажали дати їй оту заправу, яка могла б бути їй потрібна в найближчому майбутньому в конкре-

тних змаганнях нації, отже історичні приклади боротьби нації за волю, плекання духа жертвенности за найвищий ідеал нації, конкретний вишкіл для потреб боротьби. Насичена цими складниками, пластова система виховання стала не сліпим наслідуванням чужих форм, але виявом правдивої потреби нації та її духовости.

Порівнюючи, приміром, англійський скавтинг із Пластом, можемо ствердити таку різницю в цей час: англійський скавтинг мав за мету плекати у своїй нації характеристичні прикмети домінуючої нації, отже вносив характер консервуючий; наш Пласт мав на меті державно-творчі прикмети в молоді щойно розвивати за попелу частинно вже забутих традицій, що їх окупанти наших земель століттями нищили. Англійський скавт мав за завдання хоронити свою державу, український пластун мав у Пласті вчитися, як її здобути. Отже англійський скавтинг мусів бути консервативним, Пласт з місця — революційним у розумінні здобуття основних змін в угрупованні державних сил у світі.

Не диво, що творці Пласту були переважно й творцями Українського Січового Стрілецтва, чи взагалі української майбутньої збройної сили (І. Чмола, П. Франко, Н. Гірняк, М. Шипайло та інші), а перші пластуни — кращою частиною цієї збройної сили.

Треба відзначити, що в пізніших часах Пласт завжди наголошував це або друге завдання, відповідно до того, в якому положенні знаходилася наша нація. Приміром, коли в 20-их роках наша нація стала також до боротьби за свою віру, Пласт з місця підкреслював це у своїх завданнях, хоч завжди в основі пластової ідеології була служба Богу і Україні.

II. ПОЧАТКИ ПЛАСТУ ТА ЙОГО ПЕРШЕ ОПРАВДАННЯ (1911-1920)

Перші пластові гуртки постали в шкільному році 1911-12 в Галичині рівночасно в кількох місцях. Першими його організаторами були студ. унів. Іван Чмола, Петро Франко, проф. гімн. Олександр Тисовський, Михайло Шипайло і ін. Спочатку кожний з них окремо працював над вироблен-

ням системи виховання молоді в віці 11-18 року життя, але незабаром вони порозумілися між собою і назвали нову організацію за козацьким взірцем Пластом, бо пластувати на Запорізькій Січі означало підготовляти себе до правдивого козацького життя, м. ін. через науку підходити звіря й ворога. Поширювався тоді Пласт з міста до міста, головню по середніх школах (гімназії й учительські семінарії), і лише в Галичині та Буковині, бо тільки в цих двох краях була тоді для українців відносна свобода орудувати своїм внутрішнім культурним життям. На більшості українських земель під російським царством, чи під пануванням мадярів на Закарпатті тої свободи не було, не було там і самостійної пластової організації. Існували тоді, однак, на східних землях України гуртки української молоді в рамках російських „бой-скавтів” із певним українським культурним забарвленням.

Ідеологічною основою Пласту стали з місця в усіх творців його т. зв. три головні обов'язки пластуна і Пластовий Закон, оформлений зразу в 10, а опісля в 14 точках. Обов'язками пластуна були: служба Богу й Україні, поміч ближнім, послух Пластовому Законові та пластовій владі. Закон оформлював дезидерати до характеру пластуна (словність, дружба, карність і т. д.). Пласт був подуманий як організація української молоді в християнському дусі, хоч, з огляду на різні визнання, міжконфесійна, на службі Україні, але понадпартійна. За ці свої основи Пласт не раз упродовж своєї історії мусів боротися, але з того шляху ніколи не зійшов ні в своїх ідеологічних ні організаційних засадах. Характером своєї виховної системи Пласт став організацією елітарного типу, та свою елітарність опирав він не на класових, не на родових чи інших різницях, але на розумінні служби своїм ідеалам, на способі виконання тієї служби. Своє відношення до окремих українських суспільних позапластових груп Пласт нормував тільки за мірилом, наскільки ці суспільні групи визнавали ідентичну з Пластом ідеологію і своєю програмою чи тактикою праці не заперечували основних загальних ідей

Пласту. Тому то Пласт з місця став і досі є організацією всеукраїнською, він ніколи не був і не є ні „православний”, ні „уніятський”, він ніколи не підлягав і не підлягає ніякій українській партії, хоч впродовж своєї історії співпрацював не раз і не з одною із згаданих груп.

На першому етапі свого розвитку в рр. 1911-1920 Пласт поширився був зразу на Галичину й Буковину (рр. 1911-18), видержав ту російську окупацію в конспірації (рр. 1914-1915) і відновив в р. 1915, зараз же по відпльві російських царських військ, свою повну легальну діяльність. Мало того, в рр. 1918-1920 він поширився завдяки пластунам-стрільцям українських армій і на центральні та східні землі України, як тільки там заблисло сонце національної волі (Київ, Біла Церква, Жмеринка, Кам'янець Подільський і т. д.), раз на завжди відриваючи українську молодь від всеросійського скавтингу.

Зразу розпорошені пластові відділи скоро знайшли спільну мову. По півторарічних переговорах створено у Львові 6 квітня 1913 року на першому З'їзді Представників Пласту першу пластову централю Організаційний Пластовий Комітет, який після, весною 1918 р., замінено на Верховну Пластову Раду з її виконним органом Верховною Пластовою Командою. Як початок Пласту прийнято день 12 квітня 1912, день першої присяги пластунів у Львові. На короткий час була створена при штабі Головного Отамана С. Петлюри в Кам'янці в р. 1919 окрема комісія опіки над молоддю, одна секція якої займалася Пластом на східних українських землях. В 1913 р. вийшли друком у Львові перші пластові підручники д-ра О. Тисовського „Пласт” та П. Франка „Пластові гри і забави”, першим друківаним пластовим органом Пласту був додаток до львівських „Вістей з Запорожжя” п. з. „Пластовий Табір” під редакцією обох вищезгаданих діячів. На цьому етапі розвитку Пласт поширився тільки на молодь віку 11-18 років, на т. зв. „Юнацтво”, рівночасно на молодь чоловічу й жіночу. Молодь вище від того віку — старше пластунство — на дівтору ниж-

че того віку — новацтво — охоплено вже на пізнішому етапі розвитку.

З вибухом першої світової війни в 1914 р. знайшов Пласт, хоч як він тоді ще коротко існував, своє перше велике оправдання, коли оправданням назвемо готовість пластунів зложити в жертву своїм ідеалам не тільки свою вмілість, кров, а навіть життя. В лави організованого в 1914 р. Українського Січового Стрілецтва, цього першого зв'язку українського війська, поплинули пластуни, а то й пластунки лавою. Деякі сотні УСС були на половину зложені з молоденького пластунства, деяким приходилося вже перебиватися до УСС через царські війська, пластовий табір у Чорногорі, приміром, перебився через Карпати аж до далекого Мукачева під проводом П. Франка, подібно сотня Івана Чмоли з підльвівських околиць, теж аж до Мукачева.

З рядів пластунства виростали згодом найкращі кадри підстаршин і старшин УСС. Згадаю тут тільки такі прізвища, Чмола Іван, Никифор Гірняк, Олена Степанівна, Стефан Яримович — перший дійсний хорунжий УСС, якому було віддано прапор УСС під опіку. Пластуни в УСС відзначалися не тільки своїм характером, але й боєвою вмілістю, зокрема розвідною службою. Подібну службу несли пластуни також у всіх визвольних змаганнях років 1918-1920, зокрема в листопадові дні в Галичині і на Буковині, м. ін., в рядах станиціславського та буковинського куренів, формованих у важкі дні відступу з західних земель України.

Не ввійшов до війська тоді тільки один з засновників Пласту, д-р Ол. Тисовський, та зате він кріпко держав свої пальці на живчику пластового життя, виконуючи функції центральної пластової постаті в той час. Безперервна діяльність Пласту в рр. 1914-1920, перехід Пласту в нову фазу діяльності по упадку наших визвольних змагань — це саме і його заслуга, його безперервної праці та вірності пластовій ідеї.

III. ПЛАСТ НА РУІНАХ ЗБРОЙНИХ ЗМАГАНЬ 1920-1930.

У велику користь Пласту промовляє й той факт, що по упадку наших

збройних змагань у 1920 р. Пласт на- лежав до тих перших українських ор- ганізацій, які не піддалися хвилевій депресії, але відразу ж, як навіть ще не загули постріли наших ар'єргардів, у час як у концентраційні табори Сове- тів і Польщі йшли найкращі сини-доч- ки нашого народу, вже у 1919 р. на землях, окупованих поляками, взяв- ся за організаційну працю д-р О. Ти- совський, користаючи з першого замі- шання у поляків, відновлює Верховну Пластову Раду й Команду. Зі Львова організація поширюється скоро на ці- лу Галичину й уперше в історії Пла- сту на Волинь, під польською окупа- цією, та на Закарпаття. Не відстає те- пер Пласт і на Буковині, хоч там він і не вийшов зі стадії загальної конспі- рації з огляду на важкий румунський режим. До праці з д-ром О. Тисовським стають пластуни, що повернулися жи- вими з війни, з'являються нові люди, захоплені живою пластовою ідеєю, на- ростають перші кадри вихованих у пластовому юнацтві старших пласту- нів. 20-ті роки — це період розвою буй- ного пластового життя на західних ук- раїнських землях, де стан, коли Пласт навіть у Польщі мав певну свободу сво- го легального вияву. Пласт поширив- ся був тоді також на нашу еміграцію в корінній Польщі (емігр. табори), ви- сокошкільну молодь Кракова й Поз- нання та на еміграцію й поза Польщею (Прага, Подєбради, Брно, Братислава, Данціг, Берлін, Відень, Загреб, Париж і інші місцевості Франції). Та осеред- ком його залишається й надалі Львів. Несила було тоді тільки поширити Пласту на опановані советами землі. Спроби в тому напрямі, на жаль, скін- чилися ліквідацією висланих і діючих там людей. Під кінець цього етапу бу- ли також спроби перекинути Пласт і на заморську нашу еміграцію в ЗДА і Канаді.

Тим разом Пласт почав широко роз- виватися й поміж робітничо-ремісни- чою та селянською молоддю, тим разом створено вже нові Улади (організації) — Пластового Новацтва — дітвори 8- 11 років життя, старшого пластуства — молоді понад 18 років життя, а в 1930 році також і Уладу Пластунів Сеньйорів — пластунів понад 25 років

життя. Пласт на Закарпатті постав у 1920 р. — занесений туди нашими емі- грантами. Пласт на Волині почав по- ширюватися також уже від 1920 р., зра- зу на міста Радивилів, Крем'янець, Рів- не, Луцьк, Володимир Волинський, Ко- вель, але згодом і на містечка та села на Рівенщині. Головними його діяча- ми були лікар д-р Арсен Річинський та Степан Семенюк, побіч них вихова- них уже в Пласті ст. пластунів (-ок). Так, як на Волині, Пласт скоро покрив усі майже містечка західніх земель Ук- раїни, почав уже перекидуватися й на села окремою для цієї справи зложе- ною системою „селопласту”. В час най- більшого свого росту Пласт начислю- вав 8,000 членів, як на елітарну орга- нізацію число відносно велике. Цілим Пластом у світі керувала тоді вибира- на на Верховних Пластових З'їздах (що два роки) Верховна Пластова Ко- манда, головою якої став у 1924 р. Северин Левицький. Ця Команда, під опікою Українського Товариства Охо- рони Дітей і Опіки на Молоддю з осід- ком у Львові, мала правно діяти тільки в Галичині, та зуміла через своїх „зв'я- зкових” в Польщі й поза нею стати за- гальновизнаним центром для цілого Пласту в світі.

Побіч інших завдань Пласт на тому стані розвинув живу діяльність у мандрівництві та сталому таборуванні мо- лоді. Мандрівки, суходільні й водні, ма- ли характер не тільки спортовий, але і національно-пропагандивний. Вони відбувалися по Карпатах від Чорного- ри аж по Криницю, на Волинь і Поліс- ся (часто каюками по ріках); молодь часто „ломилася” й польсько-румунський чи польсько-чехословацький кордон, щоб з'єднатися з Пластом інших кра- їв. Таборовим центром став пластовий табір на Соколі в Горганах, що постав завдяки великодушним дарам їх Екс- целенції Митр. Андрея Шептицького, який особливо прихильно ставився до Пласту та його виховної дії. Творцем таборової системи виховання на тому етапі треба вважати проф. Івана Чмо- лу, що кілька років підряд був коман- дантом таборів на Соколі. Побіч табору на Соколі для юнаків почало буйно розвиватися таборництво пластового новацтва під проводом о. Ол. Бучаць-

кого куреня „Лицарів Залізної Остроги”. Курінь „Чорноморці” взявся тоді за водні табори над Дністром, курінь „Лісові Чорти” жваво допомагав І. Чмолі в таборах на Соколі, перший організував водні табори на Поліссі. Буйно розвинулося пластове таборювання під шатрами на південних схи-



Митрополит Шептицький між пластовими новачками в Підлюті в 1930-тих роках.

лах Карпат силами Пласту на Закарпатті, де приміром, сам один проф. Леонід Бачинський був командантом 21 сталих пластових таборів і 4-ох мандрівних. Згодом молодші переїмали провід.

В тому часі Пласт взявся також за опіку над могилами впалих за волю України борців. Багато кладовищ наших борців, що пізніше стали Меккою для нашого організованого громадянства, врятовано саме силами пластунів від знищення. Для впорядкування цих могил Пласт організував навіть окремі „табори праці” на Маківці, Підлиссі, в Берестечку, Пікуловичах і ін. За цю свою працю Пласт став першим почесним членом новозорганізованого Українського Т-ва Охорони Могил у Львові. Відвідуючи й упорядковуючи занедбані могили, Пласт тим більше брав участь у культі цих могил, коли в нього включилося вже все українське громадянство.

Друкованим органом Пласту від 1920 р. був місячник „Молоде Життя”, що появлявся спочатку під редакцією судді Степана Тисовського, по його смерті — під редакцією Богдана Кравцева, а опісля П. Ісаєва. На Закарпатті пластовим органом був також друкований

періодик „Пластун”, що досить скоро вийшов від спільного друку з чеською та мадярською частиною на самостійний орган, писаний фонетичним правописом. Побіч цих двох органів були ще й інші, видавані друком або циклостилем, що обслуговували більші або менші частини Пласту; були навіть малі гурткові періодики, як свідочить великого розмаху Пласту. Під кінець цього етапу засновано нове видавництво — організаційно-педагогічний журнал пластового провodu „Пластовий Шлях” у Львові під редакцією проф. С. Левицького. Постало тоді й видавництво „Вогні”, що видавало вже не тільки пластові підручники, але й твори молодих пластунів поетів і письменників. Та найважливішим виданням того часу був пластовий підручник „Життя в Пласті” д-ра О. Тисовського, що вийшов у Львові в 1922 році. Він став настільною книгою кожного пластуна, бо містив у собі не тільки поради, як вести біжучу пластову працю, але й давав візію ролі в Пласті вихованих людей на найближче майбутнє України. Цей підручник є також важливим вкладом у загальну українську педагогічну літературу.

Та помилкою було б, якби хто твердив, що для свого розвою на тому етапі не мусів Пласт зводити часом і важкої боротьби. Навіть в українському громадянстві Пласт не раз зводив боротьбу за право свого громадянства. Консервативні батьки опиралися вимогам новітньої педагогіки, якою користувався Пласт, але більший опір, а то й контракцію зустрічав він на ґрунті своєї ідеології, що вимагав виховувати пластове членство на громадян майбутньої держави і то у всеукраїнському масштабі, підготовляючи членство до боротьби за неї. Та відносно легко Пласт ці труднощі переборював. Але рівночасно з тим Пласт мав великі труднощі з окупаційними владами, які з ненавистю дивилися на його могутній розвій. На жаль, приходится сказати, що за представниками окупаційних влад часто стояло, от як приміром у Польщі, шовіністичне громадянство.

Польська влада зразу не допускала була до засновування робітничо-селянських пластових відділів, бажаючи

обмежити Пласт до шкільних гуртків. Почалися арешти не тільки організаторів, але також молоді, навіть дітей (Косів на Гуцульщині і т. п.), які мусіли відповідати за свої „злочини” на лаві підсудних. Опісля почали розв'язувати й шкільні відділи, найчастіше за „нічні вправи” (Коломия, Сокаль, Тернопіль), а в 1924 р. видано заборону всім шкільним відділам контактуватися з своїм центром — Верховною Пластовою Командою. Вже на початку цього етапу треба було деякі пластові відділи законспірувати, або зв'язувати атомізовані шкільні відділи різними способами в одну монолітну цілість. Це останнє роблено через запровадження діловодства т. зв. зв'язкових, що на свої плечі брали весь тягар відповідальності чезез згадані вище табори та через так звані „стрічі”.

При кожній спробі ворога знищити Пласт відбувалися тайні зустрічі молодецьких гуртків десь у зворах Карпат. Перша з таких зустрічей, як відповідь на заборону шкільним відділам контактуватися з ВПКомандою, відбулася в 1924 р. на „Писаному Камені” на Гуцульщині, де колись ховалися гуцульські опришки. Уладжувано зустрічі також на кордонах Польщі з пластунами з-під чеської та румунської займанщини. Важливою зустріччю була зустріч на Волині, в лісах Рівенщини над річкою Горинь біля містечка Олександрії в 1928 р., яку поліція розігнала. Всі ці нагінки гартували Пласт і викликали здоровий спротив.

Та коли ці часткові репресії не дали окупантові сподіваних вислідів, польська влада сягнула далі. В грудні 1928 р. заборонено легальну дію Пласту на Волині, а в вересні 1930 р. — під час т. зв. пацифікації, в Галичині.

Маючи на тому етапі розвою вже старше пластуство — молодь понад 18 років, — Пласт тим більше міг зазначувати свою всеукраїнську вартість. Не замикаючися в тісне коло, Пласт тоді підготував кадри до різних ділянок українського життя. Згадаємо тут тільки деякі факти. В рядах Пласту починали свою поетично-письменницьку діяльність такі пластуни, як Б. Кравців, В. Янів, В. Кархут, Чача Крушельницький, Кедро і ін., з'являлися

перші науковці як Я. Рудницький, Є. Ю. Пеленський і ін., мистці пензля, як Ст. Луцик, А. Малюца і ін. Пласт надавав студентському життю розмаху й глибини, а українському політичному життю, головню революційному підпіллю — характерний доріст (бл. п. Лука Пісецький та М. Білас, що положили своє життя в виконування і пластового обов'язку).

Активізуючи і тримаючи в творчому всесторонньому напнятті молодь західних земель України, Пласт значно спричинився своїми робітничо-ремісничими куренями (яких лише у Львові було кільканадцять) до націоналізації наших міст. Та ще важливішу роль відіграв Пласт на Волині й на Закарпатті. На Волині він започаткував широку працю над побороуванням совето- і москвофільства, а на Закарпатті став могутнім засобом знищення того ж москвофільства і мадярофільства.

З розв'язанням легального Пласту на Волині і в Галичині, Пласт вступає в нову еру діяльності. Хоч легально діяв ще тоді Пласт на Закарпатті та на еміграції, головні його осередки мусіли шукати нового вияву.

V. ПЛАСТ У БОРОТЬБІ ЗА ІСНУВАННЯ (1930-1945)

Розв'язання Пласту в Польщі не прийшло несподівано для нього. Цього можна було сподіватися. Вже перед тим пороблено певні заходи на випадок розв'язання: створення виробничо-торговельної спілки „Пласт” і видавничого центру „Вогні” і т. п. Та не зважаючи на те, удар був міцний. Передусім позначився він в арештуванні численних пластових кадрів, втраті важко набутих матеріальних надбань, прориві діючих ниток зв'язку і найважливіше: пласт став в обличчі потреби ревізії своїх засобів виховання. Пласт, як скавтового формату організація, клав вагу й на зовнішні акцесорії такої організації (пластовий однострій, відзнаки, знамена і т. п.) Перший раз в історії світового скавтіну приходилося Пластові знайти відповідний свій вияв.

Вже за місяць по розв'язанні легального Пласту, в жовтні 1930 р. відбулася пластова тасмна конференція у Львові, яка винесла рішення, що Пласт

себе не вважає розв'язаним, а буде продовжувати свою діяльність без огляду на зарядження окупаційної влади. Намічено рівночасно перші форми нової конспіративної діяльності. Отже Пласт мусів звести сильну боротьбу за своє існування, що головніше — за своє ідейне обличчя. Не бракувало тоді, навіть у середині самого Пласту голосів за те, щоб розплитися серед інших українських конспіративних організацій або почати себе виявляти в ново-посталих на руїнах Пласту легальних формаціях молоді, які, хоч часами і носили певні риси Пласту, але в своїй ідеології були в цілому або частинно запереченням ідеології Пласту. На такі концепції Пласт піти не міг. Щоб не заперечити себе, він пішов своєю власною конспіративною дорогою, зберігаючи не тільки традицію всеукраїнської, понадпартійної та міжконфесійної організації, але навіть реалізуючи, хоч у меншому вже масштабі, пластове виховання молоді в напрямі школення характеру і стосування його до всіх обставин людського життя.

Пластовим життям у краю й поза краєм керував вибраний на таємній зустрічі в Карпатах у 1934 р. Пластовий Центр, на чолі якого вибилися тоді двох старших пластунів: Яро Гладкий і Цюпа Паліїв. Осідок Центру був до 1944 у Львові, хоч йому приходилося під час советської і німецької окупацій зазнати важких втрат. В 1944 р. подався новосформований ще в Галичині Центр на захід, назустріч західньо-аліантським військам. З ним подалися також численні кадри пластових активістів.

Назверх у скавтовому світі репрезентували Пласт тоді члени Пласту на Закарпатті, а також Пласт на еміграції з центром у Празі. Вони вносили до Інтернаціонального Скавтового Бюро зажалення про розв'язання Пласту, вони кілька разів репрезентували Пласт на міжнародних та національних джебморе. Часами і Пласт з Польщі, хоч нелегально, вислав своїх представників до скавтового світу. До 1914 р. Пласт був в Австрії цілком самостійною організацією, але рахувався членом австрійського скавтового союзу. По 1920 р. в Польщі Пласт раху-

вав себе параскавтовою організацією, хоч зв'язку з Міжнародним Скавтовим Союзом, що постав у 1920 р., не міг мати, не зважаючи на всі зусилля. Членом МСС Пласт міг стати тільки, вступивши до польського гарцерства. Того Пласт не міг зробити, щоб не заперечити себе, до того ж польське гарцерство за статутом приймало за своїх членів тільки людей польської національності. Пласт у Чехословаччині мав повну автономію в рядах скавтингу Чехо-Словаччини, і тому за репрезентацію він міг братися, і цю репрезентацію гідно виконував на міжнародних скавтових зібраннях.

Організаційну сітку нелегального Пласту збудовано тоді так, що до конспірації втягнуто тільки старше пластуństwo і сеньйорат. Молодь нижче 18 року життя охоплювано парапластовими організаціями, з яких деякі стали щойно в добу конспірації. І так створено для видавання парапластових журналів і підручників видавничу кооперативу у Львові „Вогні”, яка видавала ідеологічний місячник тої ж назви, місячник для шкільної молоді „На Сліді”, для селянсько-робітничої молоді „Шлях Молоді”. Як важливий засіб впливу на молодь, продовжувано таборювання в новоствореній організації „Комісія Виховних Осель і Мандрівок Молоді” (КВОММ). Відновлено табори на Соколі, водні над Дністром, створено нові осередки для новачтва — модерні оселі в Остодорі б. Сокола, Старяві б. Хирова, інструкторськими таборами став шатровий табір, зохований у Карпатах, табір б. Космача. Продовжувано улаштування зустрічей, між іншими і з пластунами на Закарпатті та Буковині. На жаль, не сила було тоді продовжувати початі перед 1930 р. зв'язки з Пластом у ЗДА і Канаді. З різних причин Пласт у тих краях, хоч зразу заповідався дуже гарно, не розвинувся в самостійну українського типу організацію. На короткий час у рр. 1937-38 передала була „Рідна Школа” у Львові Пластові організацію й ведення свого молодечого доросту. Пласт вів цю організацію, як легальну парапластову формацію, за перший уже рік добув понад 7,000 членів,

та польська влада закрила цю животворну організацію.

Оцю працю перервав у 1938 році наступ Гітлера на Чехословаччину, описля на Польщу і Західню Європу. Останні залишки легального Пласту впали. Пласт діяв тепер усюди конспіративно, але й безупинно, хоч форма дії знову мусіла підлягти змінам. Під большевицькою займанщиною в рр. 1939-41 впали всі парапластові організації в Галичині. Пласт мусів перейти тільки на особисті контакти своїх клітин. Тоді то Пласт більше як будь-коли включує своїх членів в акції революційного підпілля. На короткий час тільки вдалося за часів німецької окупації тут і там залегалізувати парапластову організацію „Виховна Спільнота Української Молоді” (ВСУМ) з журналом „Дорога” у Львові, яка з успіхом проводила ряд парапластових таборів, приготворюючи молодь до нових завдань. Пластового духа вносили рівнож члени Пласту в організацію „Курені Української Молоді”, що діяли під час німецької окупації в рр. 1940-44.

Важкий чобіт окупантів приводить у той час, з одного боку, до організації українського збройного резистансу — Української Повстанчої Армії, а з другого — до дивізії „Галичина”. Незабаром обидві ці організації почали тісно співпрацювати між собою, бо виходили із одних спонук. І в одній і другій організації пластуни взяли тоді активну участь. З рядів пластунів виростали такі славні постаті, як ген. Тарас Чупринка, активний пластун-чорноморець від дитинства, полк. Лицар Олександр Гасин, член Куреня „Червона Калина”, та ін. І в рядах Дивізії „Галичина” не один із кращих старшин і бійців був з Пласту.

На роки 1944-45 припадає також організована духова опіка Пласту над численними кадрами української молоді, насильно або підступно зібраних у т. зв. „Юнацтві”, парамілітарній німецькій організації, з якого м. ін. виростали пізніші кадри старшого пластового юнацтва й старшого пластуництва на еміграції в рр. 1945 і пізніше.

Підсумки діяльності Пласту і на тому етапі не малі, хоч вони відбувалися в обставинах жакхливої дійсности. В хо-

ді цього етапу Пласт зазнав найстрашніших жертв крови. Не сотні вже, а тисячі згинуло пластунів на полі збройної боротьби, в льохах НКВД і Гестапо, масово заслані на Сибір. Згадаємо тут, крім згаданих сл. п. Тараса Чупринки і Лицаря-Гасина, ще членів нашого Пластового Центру, що згинули тоді: інж. Андрій П'ясецький, інж. Іван Кліщ — обидва в Гестапо, інж. Остап Струк, Юрко Шухевич, Богдан Павлюк, Сергій Костецький — в НКВД та сотні інших.

Та ці всі жертви не спинили Пласту і його членів у виконуванні основних пластових обов'язків. На той час припадає не тільки пластова справа членів Пласту до повного громадського життя й на найважчих постах, але й перенесення пластової традиції через важку хвилину історії Пласту, як всеукраїнської, понадпартійної й міжконфесійної організації, як параскавтової організації елітарного типу, до часів спростоги кращого її діяння в майбутніх днях великої віднови. Пласт у ту віднову вірив, для неї працював, і вона прийшла, хоч покищо тільки на одному відтинку дії Пласту — на еміграції після другої світової війни. Як будемо шукати прикладів живучости Пласту, то мимоволі вертатимемо повні надії, на цей етап, хоч він в основному ще не закінчений.

VI. НА ШЛЯХАХ ВЕЛИКОЇ МАНДРІВКИ 1945-53

Роки 1944-45 розділили Пласт на дві частини: одна частина залишилася на рідних землях, друга подалася на еміграцію, на Захід із ясно витиченою метою вести там далі пластову працю не тільки для вдержання пластової організації на поверхні громадського життя, але й допомоги Українській Нації в добутті нею на рідних землях свободного національного життя. Опиралися ми при тому на засаді, що не одна, мудро ведена еміграція, спричинилася не тільки для консервації ідей, дорогих їй, але й для ведення конкретної боротьби за ці ідеї на рідних землях.

Вже в перших зустрічах Пласту з західньо-аліантським світом на терені Австрії й Німеччини весною 1945, нам стало ясним, що скорше чи пізніше цей

новий для нас світ стане нам в допомогу. І так воно сталося, хоч прийшлося ще перейти важкий шлях різних перевірок, репатріацій і т. п. Та вже літом 1945 починають, спочатку нескординовано, організуватися серед нашої еміграції в Австрії та Німеччині, в їх західних зонах, пластові гуртки, курені, коші. Вже в серпні 1945 р. в одному із баварських сіл відбуто наради Пластового Центру, який незабаром перейняв і скерував в одно русло всі перші почини. Вже в жовтні 1945 р. відбулася в Карльсфельді б. Мюнхену



Пластова присяга в Аугсбургу, Німеччина. Промовляє Архиспископ Ігор.

перша більша конференція пластового активу, яка вилонила перший по довгих роках легальний пластовий провід, що на квітень 1946 скликав також у Карльсфельді І-ий Загальний З'їзд Пласту, що склав нову форму пластової організації з Пластовою Радою на чолі і з її виконним органом — Головною Пластовою Старшиною, на чолі яких став д-р Атанас Фіголь, що довгий час був центральною фігурою Пласту того часу. Оцій Старшині підпорядковано виконні крайові проводи Пласту в Австрії та британській зоні Німеччини. Отже постає в Мюнхені міцний пластовий центр, що повні опанував пластовий рух у світі.

Завдяки прихильному ставленню УНРРА, а пізніше ІРО, Пласт поширився на всі скупчення тодішньої української еміграції, головню по всіх Ді-Пі таборах, але також і поза ними, огортаючи велику частину української молоді під свій виховний вплив. Понад 7,000 молоді знайшлося тоді під тим впливом. Для огорнення цієї мо-

лоді належною опікою прийшлося Пластові організувати численні інструкторські курси, зокрема для пластового новацтва, яке перебувало в особливо загрозливому стані незавидних діп-таборових буднів. Пластова система виховання пластового новацтва, добре започаткована такими пластовими діячами, як бл. п. Іван Кліш, Тиміш Білостоцький і ін. в 20-их роках у Львові знайшла в особі пл. сен. Самотулці Теодозію не тільки доброго теоретика, але рівночасно практичного реалізатора. Він є автором окремої, до нинішніх обставин пристосованої системи пластового виховання, що базується, з одного боку, на працях Основника Пласту Дрот-а та згаданих його наслідників 20-их років, з другого боку — на вимогах хвилі і обставин, у яких опинилася наша дітвора на еміграції. Піддано ревізії також і вимоги виховання пластового юнацтва і старшого пластунства (Яро Гладкий та Цюпа Паліів), відновлено в ширшому масштабі дію Пластового Сенйорату (1946 р.) як Уладу, що не тільки б давав кращих пластових працівників, але був би рівночасно завершенням пластового вироблення уверх пластових поколінь.

Для намічення напрямних діяльності Пласту відбуто в днях 28-30 березня 1948 р. Пластовий Конгрес у Ашафенбурзі, в Німеччині, у прияві не тільки пластових активістів, але й наукового українського світу, на якому розглянуто пластовий рух під оглядом наукових вимог організованого українського життя й винесено відповідні далекойдучі в майбутнє рішення. Конгрес відбувався під гаслом: „Юр і Софія — наша мета”.

Рівночасно з плянвою виховною роботою по домівках ішла тоді інтенсивна виховна праця по пластових таборах, яких організовано тоді сотні, головню в Альпах, або як водні табори на південно-німецьких озерах. Центральним виявом пластової праці і організованості Пласту перед широкими колами українського громадянства було тоді т. зв. Пластове Ювілейне Свято Весни в Альпах (Міттенвальд) 7-9 серпня 1947, на яке з'явилося 1½ тисячі членів Пласту з своїми показами перед тисячами глядачів.

Ця окрему згадку заслуговує питання відношення Пласту до скавтингу інших народів. Пласт завжди акцентував свій параскавтовий характер і увійшов на тому етапі в контакт уже не тільки з скавтами всіх народів з-поза залізної заслони, з якими ділив долю-недолю скитальського життя, але й з скавтином західних аліантів: Англії, ЗДА, Франції. Інтернаціональне Скавтове Бюро висилає своїх представників від-

ки німці та подекуди французи досі дали Пластові повну самостійність у його дії на терені своєї держави, в інших країнах приходиться ще здобувати невинними заходами Пласту й організованою представництвом всіх б. ді-пі скавтів т. зв. Конференцією б. Ді-Пі Скавтів, діючою тепер у Нью Йорку, не тільки свою рівноправність, але й визнання України за рівнорядного партнера в сім'ї народів світу.

Від 1948 р., в наслідок масового розсіяння еміграції з ді-пі таборів у Австрії й Німеччині, пластова організація перенеслася на нові місця поселення в Австралії, Англії, Аргентині, Канаді, в ЗДА (1948 — Нью Йорк вперше). Навіть такі країни, як Тунезія, Венесуела, Нова Зеландія, Бразилія мають уже свою пластову організацію, що діє на основі довголітньої пластової виховної системи під моральним керівництвом Центру, який нині діє в ЗДА і який саме перебудовується на зразок центрів, що діють між державами. Пласт у світі об'єднує знову тисячі української молоді. У всіх тих країнах Пласт мусів своє життя укладати від основ, бо навіть у таких країнах, як Канада і ЗДА пластові організації, що були там поставлені ще перед 1930 р., дав-



Пластуни в поході. Міттенвальд, Німеччина, 1947 р.

кривати скавтів серед ді-пі, дійсна скавтова дружба деяких б. скавтів з-поміж працівників УНРРА і ІРО подає руку і пластунам. Вже в 1946 р. перше міжнародне скавтове релі в Аугсбурзі, за ним в Регенсбурзі, Ганновері, Міттенвальді і т. д., всюди звичайно Пласт організатором, господарем, його молодь бере перші місця, але участь у міжнародному джемборі в Муасоні (Франції) літом 1947 р. пластуни мусіли здобувати, як і колись, перебиваючись зайцями через кордони Бельгії і Швейцарії, чи перепливаючи темними ночами широкий Райн. І тоді щойно на короткі роки (1947-49) Пласт стає рівнорядним членом міжнародної скавтової сім'ї в рябцях „Ді-Пі Скавт Дівіжен”. Численні відзиви світової преси свідчать про напружену активність нашого Пласту на тому полі — та з впливом нашої еміграції по світі ситуація з новою змінюється на нашу некористь, не зважаючи на напружені заходи з боку Пласту змінити Міжнародній Скавтовій Сім'ї застарілий на наші дні 14-ий пункт її конституції, що тільки „державним народам” признає право на міжнародне братерство. Тіль-

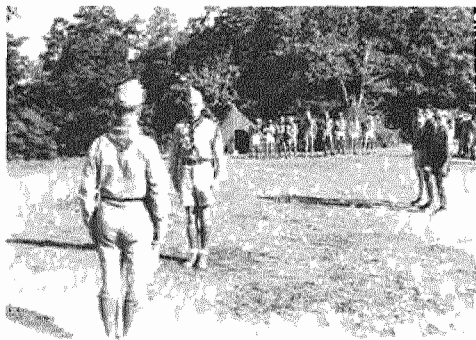


З'їзд УСС в Міттенвальді, Німеччина, в 1948 р. Акт передачі стрілецьких традицій українському юнацтву.

но перестали діяти. В ЗДА Пласт добився вже інкорпоровання, як самостійна організація української молоді. Осідок інкорпоровання (1950 р.) в Ді-тройті, Міш. Низові клітини Пласту — це пластові станиці або „групи”, що нині діють у всіх великих метрополіях світу й менших містах та містечках. Найбільша з них — це Нью Йорк, опіс-

ля Торонто, Шікаго і т. д., не виключаючи таких міст, як Буенос Айрес (Аргентина), Сидней (Австралія) і т. д.

На цьому етапі розвитку Пласт організував велику мережу своїх видань, головню для молоді і інструктажу ведення діяльності. Відновлене закритє під час переслідування Пласту в Україні В-во „Молоде Життя” (Мюнхен-Дітройт - Нью Йорк), що видає журнал



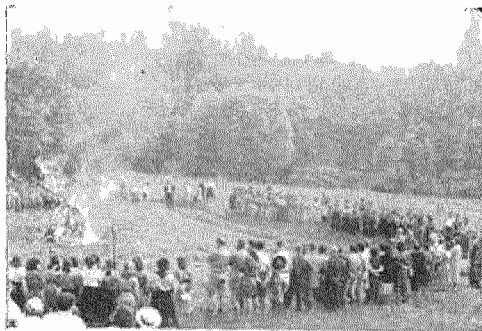
Пластовий табір в Іст Четгем, Н. Й.

для молоді, В-во „Записки Українського Пластуна”, що видало вже понад 20 випусків інструкторського матеріалу, ідеологічний журнал пластового проводу „Пластовий Шлях” (Мюнхен), видано багато посібників для ведення новацтва: „Перші Кроки” Леоніда Бачинського та цінне інструкторське видання прозоду новацтва „Вогонь Орлиної Ради” (досі в 7 випусках), виклад пластової ідеології в книжечці д-ра Юрія Старосольського „Велика Гра” (Мюнхен, 1949) і т. д. Окремі краї, окремі клітини Пласту мають свої численні видання друком і циклостилем, що нині зложити можуть поважну бібліотеку. На згадку заслуговує ще й факт, що пластове видавництво „Молоде Життя” під проводом д-ра Атанаса Фіголя взялося за видавання поважних наукових творів, як приміром, „Енциклопедія Українознавства” в 3-ох томах, д-ра Ярослава Падюха „Історія Українського Права”, Юрія Шереха „Нарис сучасної української літературної мови” й т. д., на які то видання Пласт часто складав свої гроші, збирає від своїх членів, не говорячи вже про те, що включив у їх кольпортажу весь свій організаційний

апарат. Пластовий Сеньйорат, що поширив значно рямці своїх дій, видає бюлетень „Сеньйорська Ватра”, що досі появився в 15 випусках (Регенсбург-Мюнхен-Бовфало-Нью Йорк). Це тільки головніші фрагменти пластового видавництва.

На нових місцях поселення Пласт безперерійно веде нормовану пластовими приписами плянову виховну діяльність молоді гуртковою системою сходин, зайнять, вимогами пластових, точно окреслених „проб” та своїм широким пластовим таборюванням молоді, яке в 1953 році в самих ЗДА досягнуло вже 1000 молоді й дітвори в одному літі. Для цілей таборювання набув Пласт три власні оселі: Іст-Четгем (найбільша) б. Нью Йорку, б. Грефтон б. Торонта над озером Оутеріо, та в с. Порт Калінс б. Бовфало (Нью Йорк). Рівночасно Пласт набув уже на власність Пластові Доми в Дітройті, Торонті й Вінніпегу. Дальші оселі та доми є в ході біжучого закупу.

На нових місцях поселення Пласт і далі стоїть на широкій базі всеукраїнських, міжконфесійних та понадпартій-



Пластове Свято Весни в Торонті, Канада, в 1951 р.

них засад, як і занадто часто, приходить йому за це збирати незаслужені закиди, а то й зводити важку боротьбу. Всю цю свою працю Пласт веде моральними та матеріальними силами своїх у Пласті вихованих членів, в останні часи з визначною поміччю приходять йому кадри „Приятелів Пласту”, зложені головню з батьків пластунів (ок), тих, що розуміють і належно оцінюють виховну працю Пласту.

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

Написав ОСТАП ТАРНАВСЬКИЙ

„А на сторожі коло них поставлю слово” — сказав Шевченко й ці слова були пророчі. Українське слово було в різні періоди історії українського народу єдиним зовнішнім образом його життя і тою чародійною силою, що це життя зроджувала й вела.

І в сьогоднішній час, коли наша країна окупована та ще й таким режимом, який накинув не лише своє політичне насилля, але запряг собі на службу і культуру, і літературу, контролюючи навіть думку і накидуючи свою, режимну, — вага українського вільного слова стає ще питоменніша, ще більше відповідальна.

Саме для того, щоб заховати це всемогутнє українське слово, українські письменники покинули свою землю і понесли це слово, мов великий скарб, на скитальщину, та й поміж бурі і злидні стараються задержати його, щоб донести його до своєї звільненої країни.

Це й є призначення наших працівників культури і літератури на еміграції заховати висоту і ненарушену принаду й чар та й глибоку правду українського слова, яке говорить про наші найбільші ідеали: про добро українського народу і про порядок української держави — говорить про правдиве життя і справжні мрії нашого народу.

В час, коли на рідних землях українська література й культура знищені, українські письменники й культурні діячі фізично зліквідовані, а ще живих письменників і мистців запрягли в ярмо „режимових культуртрегерів”, — тоді вся відповідальність за чистоту і правдивість українського слова, роля репрезентувати самостійну українську літературу припала еміграційним письменникам.

Обставини еміграції важкі й кожний день відділяє нас щораз далі від рідного народу й рідної країни, вбиває порив і творчу силу, але почуття відповідальності, яке тяжить на наших письменниках і діячах культури на еміграції, не дає їм забути про їх призначення й гостійно побуджує до діяння. Це тим більше, що саме еміграція дає можливість вільного вислову — тоді, коли в рідній Україні заборонено щиро сказати про любов своєї країни.

Наші письменники на еміграції свідомі своєї відповідальності перед народом та й високо цінять своє мистецьке покликання і тому в найбільше несприятливих умовах стараються працювати для рідної культури. Еміграційний письменник — наче той Давид, який своєю грою нагадував цареві про давні гарні роки, — несе подих рідної землі, роздаровує те євшан-зілля, яке не дає забути про все, що дороге і незабутнє нашому еміграційному народові та й вічне для нашого народу.

Еміграційні письменники, живучи на волі, єдині можуть нав'язати до нашої великої традиції і продовжувати ту нашу світлу літературу і культуру, яку весь час намагається знищити окупант.

Кого ж ми маємо в нашій еміграційній громаді з працівників пера?

Перш за все нехай нам буде вільно за словами поета:

„Помолимося за тих, що у розлуці помруть — відірвані від рідних хат...” згадати тих наших письменників, яким перестали битись їхні серця під час емігрантської мандрівки.

І тут перша наша молитва-згадка належить авторів цих піднеслих рядків Юрієві Кленові. Останній з

групи неокласиків Освальд Бургардт — Юрій Клен (1891-1947) — це автор таких відомих збірок поезій, як „Прокляті роки” (1937), „Каравели” (1943) і широко задуманої поеми „Попіл імперій” (перша частина вийшла 1946 р.), надзвичайний перекладач з чужих західноєвропейських літератур (збірка перекладів „Залізні сонети”), як теж і вчений-ерудит, якому, між іншими, належить цінна праця „Спогади про неокласиків” (1947). Великий майстер вірша, зрівноважений і повний глибоких зворушень поет, неповторний мистець зимових пейзажів — Юрій Клен увійшов в історію української літератури, як один із передових поетів неокласичного напрямку та й трибун національного відродження.

Помер на еміграції теж другий добрий поет нашої доби, Леонід Мосендз (1897-1948), автор збірки поезій „Зодіак” (1941), як теж книжки новель „Помста”, повісті „Засів” та й драматичної поеми „Вічний корабель”. Вже на еміграції поет видав дві поеми „Канітферштан” і „Волинський рік”. Мосендз — це письменник, який нав’язував до Заходу і на заході бачив шляхи розвою української літератури. По професії хемік — він теж і в письменстві примінював лабораторну систему; його новелі цікаві й завершені.

Щирою поетичною вдачею наділений був Микола Матіїв-Мельник (1890-1947), який помер вже на американській землі. Він автор поетичних збірок „На ріках Вавилонських” і „Паде шовковий лист”, як теж книжок прози: „По той бік греблі”, „Зарідне гніздо”, „Крізь дим і згар” і „На чорній дорозі”. Уроженець Гуцульщини, Мельник намагався перенести чар цієї країни до своєї творчості. Він автор багатьох патріотичних віршів у пресі.

Як емігрант помер теж колишній співробітник „Нових Шляхів” Антона Крушельницького у Львові, поет і драматург Авенір Коломиєць (1891-1946), автор збірок віршів „Дев’ятий вал” і „Чорний рік”, як теж і драматичних творів.

Помер трагічною смертю альпініста в Баварських Альпах молодий поет Андрій Гарасевич (1917-1947), автор збірок „Чорноморські сонети” і „Сонети” (1947).

В рідному краю від кулі окупанта згинув у час нашої емігрантської скитальщини один із передових письменників нашої доби — поет, повістяр, драматург та й есеїст, форматор української думки Юрій Липа (1900-1944). Син письменника Івана Липи — Юрій Липа виніс уже з родинного дому традиції української вільної думки. По професії лікар — він не пішов за вигодою життя, яку міг в цій професії знайти навіть у чужому середовищі, але все, що мав у собі найкраще, віддав українській літературі. Юрій Липа — це автор поетичних збірок „Світлість” (1926), „Суворість” (1933), „Бірую”, прозових творів „Нотатник” (хроніка з часів визвольних змагань), повісті „Козаки в Московії”, драматичних творів „Поединок”, „Мотря” і „Вербунок”, як теж знаменитих есеїв, які мали вплив на формування національного світогляду нашого покоління, „Бій за українську літературу”, „Призначення України” і „Розподіл Росії”.

Побіч поета Олега Ольжича (1909-1944), автора збірок поезій „Рінь” (1935), „Вежі” (1940) і „Підзамче” (1946), Олени Теліги (1901-1942), авторки збірок „Душа на сторожі” (1946) і „Прапори духа” (1947), як теж молодого поета І. Ірлявського (Івана Рошка — 1919-1942), автора збірок „Голос Срібної Землі” (1938), „Моя весна” (1940), „Вересень” (1941) і „Брості” (1942), які впали жертвою гітлерівського терору в Україні, це найбільша втрата української культури в час воєнного лихоліття.

Великих втрат зазнала на еміграції українська проза.

Проживши довгі роки на примусовому вигнанні, помер у 1951. році найвизначніший письменник нашої сучасності й один з найбільших письменників української літератури Володимир Винниченко (1880-1951). Слава Винниченка, як письменника і драматурга, утвердилась ще в

роки до відродження української державності. В українському державному житті Винниченко стояв у провіді, займаючи найвищі пости. Його літературний доробок дуже великий. З творів високу оцінку критики і масового читача здобули такі книги, як „Краса і сила”, „Чесність із собою”, „Рівновага”, „По свій”, „Божки”, „Хочу”, „Записки кирпатого Мефістофеля” (1918), „Соняшна машина” (1928), „Нова заповідь” (1949), а з драматичних творів: „Брехня”, „Чорна пантера”, „Білий ведмідь”, „Гріх” і „Закон”. Твори Винниченка перекладені на чужі мови, теж західноєвропейські, його драматичні твори виставлялись в європейських театрах. Своєрідна філософія Винниченка, несприємлива загальною українською психікою, витворила і неприхильне ставлення до письменника частини нашого громадянства. Винниченко написав теж політичний твір „Відродження нації”.

Один із наших письменників, якому вдалось видертися з-під совєтського догляду, але якому доля не дозволила працювати у свободі для української літератури, А р к а д і й Л ю б ч е н к о (1899-1945) — це перш усього першопоклясний новеліст. Він був співтворцем „Вапліте”, як теж єдиний мужньо перетривав режимний натиск, не продаючи свого таланту. Його новелі вийшли збірками „Буремна путь” (1925), „Вона” (1929) і „Вітрила тривоги” (1932), як теж передруковувались багатьма виданнями і в совєтській Україні і поза її межами. Любченко майстер форми новелі і витонченої мови; його твори здебільша романтичного характеру, повні життєвого гуманізму й оптимізму.

Одна з найстарших наших письменниць, К а т р я Г р и н е в и ч е в а (1875-1947), авторка відомих історичних повістей „Шестикрилець” (1935), „Шоломи в сонці” (1929), померла теж на еміграції.

Пропав теж на еміграції письменник великої міри і вчений-ерудит Віктор Демонтович (Петрів — Бер). Вже на еміграції видав він два романи з життя підсовєтської інтелігенції: „Доктор Серафікус” (1947) і „Без

грунту” (1948), як теж надрукував у журналах новелі: „Апостоли”, „Розмови Екегартові з Гоцці”, „Помста” і „Приборканий гайдамака”. Всі його твори говорять про виробленого письменника. Його спомин „Болотяна Люкроза” (1947), наукові і критичні праці — це слово відповідального фахівця-ерудита.

Всі чотири письменники, яких наша література втратила на еміграції, це справжні тузи нашого письменства, що його вони гідно репрезентували.

Останнім часом померла авторка цілої низки нарисів і оповідань Марія Гриньовська, відома під псевдонімом „Арета”.

Окремо треба згадати Йосипа Позичанюка — молодого новеліста, який загинув в однострою повстання в 1948 р. В 1939 р. він прибув на західні терени України і тут зустрівся з національно-визвольним рухом, до якого цілим серцем пристав. Окремої збірки не видав, але надрукував у журналах декілька новел і нарисів, які виказують талант. Теж пропав у невідомості обставинах Василь Ткачук (нар. 1916, син Гуцульщини), який гарно заповівся збірками „Сині чічки”, „Срібні дзвінки”, „Зимові мелодії”. Трагічно згинула молоденька авторка Л. Оленко, повість якої „Зелені дні” вийшла вже після її смерті.

Втрати понесла теж і наша публіцистика й історично-політичне письменство. Померли: визначний політичний діяч і письменник Ісаак Мазепа (1884-1952), автор таких книг, як „Большевизм й окупація України”, „Боротьба 1919 року”, „Підстави нашого відродження” і „Україна в огні і бурі революції”, другий визначний політичний діяч і письменник, як теж вчений історик Дмитро Дорошенко (1882-1952), політичний діяч і публіцист Степан Баран (1879-1953), публіцист і політичний письменник Лонгин Цегельський, вчені й автори книжок: Іван Зілінський, Зенон Кузеля, Іван Раковський, Борис Іваницький, Григорій Махів, а теж автор багатьох нарисів і споминів про театр — театральний діяч Во-

лодимир Блавацький (1900-1953).

Хто ж репрезентує під теперішню пору наше вільне письменство на еміграції?

Пічнемо знов від поезії, бо поезія в нас і найбагатша й найдосконаліша.

На американській землі живе „залізних імператор строф” — Євген Маланюк, (нар. 1897 на Херсонщині). Автор збірок поезій „Стилет і стилос” (1924), „Гербарій” (1926), „Земля й залізо” (1930), „Земна Мадонна” (1934), „Перстень Полікарпа” (1939), „Влада” (1951). Його поезія мала великий вплив на формування думки молодого українського покоління і тому завжди зустрічалась із сильною нагінкою режимового курсу в Україні. В останніх роках поет досяг справжніх парнаських висот, а в його поезії говорить високий гуманізм і поетична довершеність. Поет працює теж як критик.

Працює теж наполегливо для нашої літератури другий визначний поет Тодось Осьмачка (нар. 1895), якому високу оцінку подав був уже Сергій Єфремов. Це справжній народний поет, що виріс із української землі. В нього гігантичні образи, оригінальні і живі, в тематиці головна тема — народ. Вже до часу ув'язнення більшовиками в Україні поет видав кілька збірок, а саме: „Круча” (1922), „Скитські вогні” (1925), „Клекіт” (1929). У Львові вийшла збірка „Сучасникам” (1944), а на еміграції велика поема, зложена із 23 пісень „Поет” (1947). На еміграції написав поет теж дві повісті „Старший боярин” і „Плян до двору”. Поет виявився добрим перекладачем (Шекспірів „Макбет”), як і темпераментно пише критично-публіцистичні статті і праці.

Широкогранным мистцем виявив себе Святослав Гординський (нар. 1906) — поет, маляр і критик-публіцист. Дотепер вийшли такі його збірки: „Барви і лінії” (1933), „Буруни” (1936), „Слова на каменях” (1937), поема „Сновидів” (1938), „Вітер над полями” (1938), „Сім літ” (1939), „Сурми днів” (1940) і „Вогнем і смерчем” (1947). Поет викинчує

велику поему „Оксана”. Він теж має великий дорібок в перекладах, головною з французької літератури. В журналах багато його статей і праць на літературні і мистецькі теми, як теж відомі його редакції різних мистецьких видань.

В Німеччині живе трьох передових українських поетів:

Олександра Стефановича (нар. 1900), поет, який вважає нашу добу апокаліптичною. Його збірки „Поезії”, „Стефанос”, „Кінецьсвітне” мають багато біблійних мотивів.

Іван Багрянний — поет стихійний і менше формально гравірований. З його давньої творчості („До меж заказаних” і інші збірки) не залишилось нічого після довгого ув'язнення більшовиками і заслання. На еміграції Багрянний видав збірку „Золотий бумеранг” (1946). Багрянний більше відомий і досяг більших успіхів як прозаїк.

І третій Михайло Орест (нар. 1901) — поет класик, закований у поезію, далекий від життєвих проблем. В краю йому не довелося дебютувати, а навіть був арештований. Щойно на еміграції вийшли його збірки поезій „Луни літ” (1944), „Душа і доля” (1946), „Держава слова” (1951) і „Гість і господа” (1952), які відзначаються добірною мовою і оригінальними поетичними образами. Він теж працює багато в перекладній літературі, головною з німецької літератури.

На еміграцію виїхали теж деякі представники „стрілецької музи”. У ЗДА живе поет стрілецького життя Роман Купчинський (нар. 1894), автор стрілецьких пісень і поезій, як теж повісті „Заметіль”. Відомий він як фейлетоніст під псевдонімом Галактіон Чіпка. Пісні зі стрілецького побуту писав теж Лев Левикий. Визвольні змагання знайшли відбуття в творчості Олесь Бабія (нар. 1897), який має за собою такі збірки поезій: „Ненависть і любов” (1921), „Поезії” (1923), „Гуцульський курінь” (1928), „За щастя оману” (1930), „Пересердя” (1930) і „Жнива” (1946).

А побіч тих поетів ще близько п'ятдесяти імен зв'язаних з українською

поезією на еміграції. В цьому числі щонайменше половина добрих і дозрілих поетів та й авторів тематично обдуманих і формально викінчених віршів, а то й повних збірок поезій.

Василь Барка (1908), дав себе пізнати щойно на еміграції, в Німеччині, де видав дві збірки: „Апостоли” (1946) і „Білий світ” (1947), які часто нагадують Тичину. Тепер виданий Барчин роман „Рай”.

Олекса Веретенченко видав першу збірку „Перший грім” у Львові під час переходу на захід внаслідок воєнних дій. Друга збірка вийшла вже у ЗДА п. н. „Дим вічності” (1952). В цього поета багато історичної козацької тематики.

Теж у Львові збіркою патріотичних віршів „Сурмач” задебютував Олекса Гай-Головко. В 1947 р. вийшла його нова книжечка „Коханіяда”, як теж надрукована його повість з протисовєтською тематикою п. н. „Боротьба з дияволом”.

Живе у ЗДА відомий науковець Олександр Грановський, який до першої світової війни видав кілька збірок поезій.

В Німеччині живе і працює для нашої культури поет і головню передовий критик і публіцист Остап Грицай (1881), автор багатьох поезій друкваних у різних журналах і часописах, а теж перекладач „Слова о полку Ігореві” і поезій Шевченка на німецьку мову.

Вірші пише теж другий критик — Володимир Державин.

Ярослав Дричинич, який на еміграції прибрав ім'я Вадима Лесича, ще в довоєнний час дебютував збілками „Дажбог” (1932) і „Різьблю віддаль” (1935). Поет пише далі і щойно появилася його нова збірка „Ліричний зошит”. Друкується по різних журналах.

Багато пише Ростислав Єндик, відомий раніше як автор збірок новель. На еміграції видав він дві збірки віршів: поеми „Титан” (1948) і „Тріолети” (1953). Він теж автор книжечки афоризмів „Бенкет” (1951). В творах цього письменника пропагується націоналістичний світогляд.

Поезії пише тепер наша визначна письменниця-сенйорка Галина Журба.

Друкував вірші у часописах Ярослав Заремба.

Живе на еміграції, хоч невідомо чи далі творить, поет Закарпаття — Зореслав, якого вірші друкувались в різних журналах ще до другої світової війни. Тоді й вийшли дві збірки його поезій „Із сонцем у руках” та „Сонце і блакить”, з яких переважає релігійна тематика.

Творчо працює Олег Зусьвський, автор модерністично-символічної збірки „Золоті ворота”.

В Аргентині живе інший молодий поет неокласичного жанру Ігор Качуровський, якого збірка „Над світлим джерелом” вийшла друком в Австрії.

В Канаді живе Іван Ковалів, поет і письменник, як теж скрипаль-віртуоз, який у воєнний час дебютував надійно у Львові збіркою поезій і повістю.

Юрій Косач (1909), здається, закинув поезію, але в його дорібці дві збірки: „Черлень” (1934) і „Мить із майстром” (1936).

На еміграції дебютував Петро Карпенко-Криниця, який уже вступив видати кілька книжечок, а саме: „Полум'яна земля” (1947), „Підняті вітрила” (1950), „Солдати мого легіону” (1951).

Богдан Кравців (1904) належить до старшого покоління поетів і вже до другої світової війни здобув собі популярність збілками „Дорога” (1929), „Промені” (1930), „Сонети і строфи” (писані в польській тюрмі — 1933), як теж перелицюванням біблійної „Пісні пісень”. Вже на еміграції вийшли такі книжки поезій Кравцева: „Остання осінь” (1940), „Під чужими зорями” (1941), „Кораблі” (1948), „Зимозелень” (1951), як теж переклади з Рільке „Речі й образи”. Це зрівноважений лірик, що дбає про чистоту і звучність поетичного слова.

Анатоль Курдидик друкував до війни патріотичні і принагідні вірші в журналах і часописах. Головню гарні його вірші про зрив 1917-18 ро-

ку. Сьогодні присвятився журналістиці.

Теодор Курпіта писав перед і під час советської окупації у Львові. На еміграції видав збірку публіцистичних віршів „Нот е пас” (1946) і збірку пародій „Карикатури з літератури” (1947).

Леонід Лиман ще й дотепер не має окремої збірки, хоч його поезії друкувались часто в еміграційних журналах і мали прихильне слово критики. Поет пише тепер повість.

Повісті пише тепер (та ще й жанру криміналістичного) Григор Меріям-Лужницький, який колись дебютував був збіркою віршів „Вечірні смутки”.

В Америці живе поетка нашої княжої доби — Оксана Лятуринська (1902) відома теж малярка і скульпторка. Вийшли друком дві збірки її поезій „Гусла” (1938) і „Княжа емаль” (1941). Поетка далі творить і далі в осередку її зацікавлення доісторичні часи і княжа доба.

Іван Манило плекає послідовно жанр байки, хоч час-до-часу друкує в пресі теж і свobodні сентиментально-ліричні вірші.

Виключно поезії присвятився Богдан Нижанківський, який ще до другої світової війни дебютував у поезії „Терпким вином” і в прозі „Вулицею”. На еміграції в Німеччині вийшла його збірка віршів „Щедрість” (1947).

Вірші і поеми релігійного змісту пише відомий вчений І. Огієнко (Митрополит Іларіон).

Борис Олександрів дебютував в еміграційних обставинах в Австрії збіркою „Мої дні” (1947).

Поетом дебютував теж давніше Михайло Островерха, який часто друкує есеї з ділянки мистецтва й літератури, як теж пише настроєві спомини.

Орест Мох-Петрійчук, який теж давніше дебютував збіркою віршів „Про те, що люблю я”, присвятився вповні критиці.

На еміграції в Німеччині виявив себе Леонід Полтава, видавши дві збірки віршів: „За мурами Берліну” і „Жовті каруселі”.

Степан Риндик — це головню сатирик, хоч його перу належить теж багато гарних і патріотичних віршів.

Інну Роговську знаємо лише з поетичної продукції, вміщеної в журналах і часописах.

Михайло Ситник видав у Німеччині збірку „Відлітають птиці” (1947) і далі містить вірші в журналах.

Володимир Скорупський видав емігрантам в Австрії дві збірочки віршів „Життя” і „Весняний го-мін”.

Багато продуктивним є Яр Славутич, який виявив себе на еміграції в Німеччині і успів видати вже п'ять окремих збірок, а саме „Співає колос” (1945), „Гомін віків” (1946), „Правдоносці” (1948), „С п р а г а” (1950) і „Донька без імені”, поемка надрукована окремою книжечкою в Аргентині.

Віршами дебютував у передвоєнній „Назустрічі” Іван Смолій, який згодом перейшов вповні до прози.

Остап Тарнавський видав на еміграції збірку „Слова і мрії” (1948) і вінок сонетів „Життя” (1952); в журналах друкує новелі.

Наталя Лівицька-Холодна — авторка відомої збірки патріотичних поезій „Сім літер” від довшого часу, те публікує ніяких творів.

Вірші пише теж Василь Чапленко, але його головний жанр — проза.

Ганна Черинь видала на еміграції збірку віршів „Кресчендо”.

Володимир Шаян поет і звеличник буддійської філософії. В передвоєнній творчості він шукав надхнення у поганській мітології України. На еміграції видав збірку „Гімни землі” (1945).

Микола Щербак виявив себе двома патріотично-публіцистичними збірками „Вітер над Україною” (1947) і „П'яний чебрець” (1953).

Вірші в журналах друкує Н. Щербина.

Володимир Янів видав на еміграції весь свій поетичний дорібок книжкою під назвою „Шляхи”.

Збірку віршів із технічною тематикою „Чавун” видав Лев Яцкевич.

У нашої молоді знаходимо менше уваги для поетичного діла, але масо- теж і молодих авторів, які пишуть вірші. Між ними дуже модерністична Емма Андівська („Поричок гроно” — 1951), побутові: Юрій Балко („Близьке й далеке” — 1945), В. Бора, Юрій Буряківець („До вершин духа” — 1948 і „Зірниці” — 1951), спокійно настроєва Діма („Волошки” — 1951 і „Росянї зорі” — 1952), публіцистичний Петро Кізко, екстравагантний Володимир Старицький, та й зовсім молоді: по-шклярськи прозора Леся Храплива і нетерпеливо розхристаний Ігор Шанковський.

Прозаїків у нас менше, а між ними позажне число письменниць.

У цій групі жінок-письменниць головне місце належить письменниці-се- ньйорці Галині Журбі (1888). Почала вона свою літературну діяльність ще до першої світової війни; оповіда- ня „З життя” (1909), „Похід життя” (1919), п’єси „Маланка” (1921), „Ме- телиця” і „В перелеті віків” — це її перші твори. Головний твір Журби — це хроніка з часів революційних дій в Україні 1917 року у двох частинах: „Зорі світ заповідають” (1933) і „Ре- волюція іде” (1938), нагороджена най- вищою літературною нагородою у Львові. Письменниця далі творить; во- на викінчила автобіографічну повість про дитинство, а ще й пише свіжі і безпосередні поезії.

Докія Гуменна (1904) — це безперечно наша передова сьогочасна письменниця. Вона видала чотирито- мову повість „Діти чумацького шляху” (1948), збірку новель „Куркульська ві- лія”, повість із життя підсоветської української інтелігенції „Мана” (1952), як теж і повість з перед-історичного минулого України „Велике Цабе”.

Марія Струтинська, яка ще на рідних землях видала перший том повісти-репортажу про воєнні пережи- вання у Львові під час другої війни, доповнила його другим томом п. н. „Буря над Львовом”. Письменниця працює в ділянці новелі.

Оксана Драгоманова видала повість про життя наших емігрантів в Аргентині п. н. „По той бік світу” (1951).

Дарія Ярославська вслави- лась до війни повістю „Полин під но- гами”; тепер появилася її повість про скитальче життя в таборах „Між двох берегів”.

Марія Цуканова видала в Ар- гентині збілочку сентиментальних опо- відань „Бузковий цвіт” (1951). В її до- рібку п’єса „Проліски”, повість „Іх та- смниця” й інші оповідання, друковані в журналах.

У З’єдинених Державах Америки жи- ве буковинська письменниця Сидо- нія Никорович-Гніда (1888).

Марія Кузьмович-Головін- ська видала збірку оповідань з жит- тя бойківського села п. н. „Сефта” (1952).

Пише відома лікарка-суспільниця Софія Парфанович, авторка бойківських оповідань „Загоріла поло- нина”, новель „Інші дні” і спомину „Про Київ у 1940 р.”

Олена Звичайна видала по- вість „Селянська санаторія” (1952) та „Миргородський ярмарок”.

Масмо талановиту письменницю Ірину Винницьку, авторку „Христини”.

В Італії живе і далі працює Мла- да Липовецька, талановита пе- рекладачка українських творів на іта- лійську мову.

Між письменницями є теж драма- тург Людмила Коваленко, ав- торка кількох п’єс.

Із живучих наших письменників на еміграції найбільше дали для україн- ської прози такі письменники:

Фотій Мелешко — це автор ве- ликого роману „Три покоління”, наго- родженого літературною нагородою. Він теж автор п’єси „Трьома шляха- ми”.

Федір Дудко — це автор-реаліст, автор багатьох історичних повістей та й оповідань, як „Дівчата очайдушних днів”, „Великий гетьман”, „Чорторий”, „Квіти і кров”, „На згарищах”, „Прір- ва”, „Війна”, „Стрибожа внуки”, „Ота- ман Крук” і інші. Його твори — це добра лектура для молоді.

Улас Самчук (1905) належить до передових письменників нашої су- часности. Він головню авто- славної трилогії „Волинь” (1932-1937), як теж двох книжок оповідань „Віднайдений

рай" і „Розбита богиня" та й романів „Кулак" (1932), „Гори говорять" (1934), „Марія" (1934), „Ост" (1948) і „Юність Василя Шеремети", як теж і драми „Шумлять жорна". Письменник працює далі.

Сьогоднішню нашу прозу репрезентує теж Іван Багряний. Він автор відомого пригодницького роману „Тигролови" і повістей „Сад Гетсманський" (1950) та й „Огненне коло" (1953). Твори Багряного актуальні тематикою; він свій талант віддав боротьбі проти большевизму.

Передовий наш поет Тодось Осьмачка віддав теж високу дань нашій прозі своїми двома повістями „Старший боярин" (1946) і „Плян до двору" (1951). Обі повісті показують знаменитого майстра оповідання при деяких композиційних недотягненнях. Головно „Плян до двору" — це одна з найкращих книжок, які появились у нашій еміграційній дійсності.

Вичислений між поетами Юрій Косач (1909) — це головно прозаїк і драматург. Він дебютував у прозі прекрасною книжкою новель „Чарівна Україна" (1937), як теж збіркою „Тринадцята чота". В його доріжку повість „Чад" (1938), роман „Еней і життя інших" (1947), повість „Рубікон Хмельницького" та й перший том у двох частинах з трилогії „Цезар степів" п. н. „День гніву". Крім того він автор кількох драм і драматичних поем. Талант у Косача великий, але вдача наче у французького поета Вільона.

Теж і деякі поети перейшли на прозу. І так Василь Барка видав у Видавництві „Свободи" повість „Рай". Іван Смолій уже від давна присвятився прозі й видав дві повісті „Дівчина з Вінниці" і „Кордони падають" (1951). Леонід Полтава видав збірку оповідань „У вишневій країні" (1952). Готову до друку повість має Іван Ковалів. У прозі працює теж Леонід Лиман.

А далі для української прози на еміграції працюють:

Михайло Бажанський, який ще до війни видав кілька книжечок оповідань.

Ол. Білосвіт друкується по наших часописах.

Петро Волиняк, автор популярних книжечок „Земля кличе", „Кубань — земля українська-козача" і інші.

Анатоль Галан, автор збірочки оповідань „Пахощі".

Зосим Дончук дебютував недавно збіркою оповідань „Чорні дні".

Ростислав Єндик, згаданий поет, — це автор таких книжок оповідань: „Проклін крови" (1934), „Регіт Агідника" (1937), „В кайданах краси" (1939), „Зов землі" (1940), „В зударі з життям".

Іван Керницький дебютував надійно ще далеко до війни і видав уже кілька книжечок новель: „Свято-іванські вогні" (1934), „Мій світ" (1940), „Село говорить" (1947). Він працює в ділянці сатири, як теж розробив оригінальну форму оповідання-фейлетону і з цього жанру видав дві книжки „Циганськими дорогами" (1947) і „Перелетні птахи" (1952).

Ігор Костецький — це передовсім автор психологічних новель, друкованих по журналах, на яких слідний вплив філософії Джойса.

Василь Софронів Левицький — це автор збірки новель „Липнева отрута".

Григор Лужницький-Поляннич працює в ділянці сензаційно-криміналістичної повісти і з цього жанру видав книжку „Генерал В".

В жанрі криміналістичної повісти працює теж Степан Любомирський, який видав повість „Тасмичний фронт".

Іван Нелин видав збірку патріотичних оповідань „Сини мої" (1951).

Остап Білозерський-Павлів видав до війни соціологічну повість „Димарівка".

Веселі оповідання, новелі, а то й п'єси пише Микола Понеділок.

Олекса Рань надрукував деякі новелі в часописах.

Володимир Радзикович, літературознавець та й автор підручників з історії літератури, проявив себе теж, як письменник (повість „У подувах буревію"), головно, як автор дитячої літератури.

Надійно дебютував у далекій Австралії В. Русальський збіркою новель „Після облоги міста".

Олекса Сацюк дебютував на еміграції в Австрії сентиментально-публіцистичними оповіданнями, які видав окремою збіркою. Недавно видав він ще одну збірку „Злать-жолудь” в Аргентині.

В ділянці новелі працює Олександр Смотрич.

Гліб Східний видав на еміграції повість „Аркадій Ярош”. Пише новелі.

Оповідання з побуту Лемківщини пише Юліян Бескид-Тарнович, який від років працює у журналістиці.

Юрій Тис видав збірку споминів-репортажів із рідного краю п. н. „Симфонія землі”.

Василь Чапленко має у своєму дорібку показне число виданих творів. На еміграції видав він сатиричну повість „Люди в тенетах”, „Пиворіз”, пригодницьку повість для молоді „У нетрях Капет-Дагу”, як теж повість „Півтора людського” (1952). Письменник пише теж драми.

Іван Шкварко — це автор відомої книжки „Проклинаю” з побуту у совєтській в'язниці. Не зважаючи на важку хворобу, автор працює далі.

На американському ґрунті письменники імігранти застали гарну книжку про життя перших поселенців у Канаді „Сини землі” Киріяка і книжки Антона Цурковського.

В ділянці драми, крім згаданої у списку письменниць Людмили Коваленко, авторки таких п'єс: „Домаха”, „Ксантипа” і „Героїня помирас в першому акті”, працюють ще такі письменники:

Іван Багрянний — п'єси: „Моритурі”, „Розгром” і „Генерал”.

Юрій Косач — драми і драматичні поеми: „Облога”, „Ордер”, „Ворог”, „Зозулина дача” і „Дійство про Юрія Переможця”.

Ігор Костецький — „Близнята ще зустрінуться”.

Сергій Ледянський — „Перед бурею”, „За щастям”, „Під косою”, „Брат твій Каїн”.

Фотій Мелешко — „Трьома шляхами”.

Микола Понеділок — працює теж як перекладач драматичних творів чужих літератур.

Улас Самчук — „Шумлять жорна”.

Василь Чапленко — „Гетьманська спадщина”, „Чий злочин”.

Ще до війни свою дань драматичному письменству віддали: Іван Керницький, Григор Лужницький (релігійні драми, як „Посол до Бога” й інші), Зенон Тарнавський „Шевченко”.

Пише п'єси Іларіон Чолган, як теж із молодших авторів Діма „Шлях до свого дому”, Л. Полтавай й інші.

В далекому Китаю живе Осип Метан-Якимів, автор кількох побутових п'єс. Він видав три п'єси окремою книжкою в 1953 році в Шанхаю.

Із авторів сатири згадати треба Анатоля Гака, Івана Керницького (Ікера), Едварда Козака (славного мистця-карикатуриста), Романа Купчинського (Галактіона Чіпку), Теодора Курпіту („Карикатури з літератури”), Івана Манила, Миколу Понеділка, Степана Риндика; з молодших Ігора Качуровського.

В ділянці літературознавства і критики масмо теж багато визначних імен.

Головно згаданий нами поет Остап Грицай (1881) — це знавець західних літератур і відповідальний критик.

Володимир Дорошенко (1878) дав початок модерному соціологічному напрямкові у критиці.

Дмитро Донцов — автор цікавих публікацій з історії української літератури.

Лука Луців працював на рідних землях і тепер продовжує свою працю в літературній критиці.

Вже на еміграції виріс між критиками і літературознавцями Юрій Шерех-Шевельов, автор літературно-критичних праць, в яких висловлює оригінальні погляди на літературні явища.

Працюють в ділянці літературної критики і літературознавства: Володимир Безушко, Леонід Білецький, Лідія Бурачинська, М. Глобенко, Петро Голубенко, В. Державин, Юрій Дивнич, О. Жданович, М.

Зайцев, Кость Кисілевський (автор шкільних підручників), Іван Кошелівець, Василь Лев, Григор Лужницький-Нигрицький, І. Огієнко, П. Одарченко, Є. Ю. Пеленський, Володимир Радзикович, Богдан Романенчук, Ярослав Рудницький, Дмитро Чижевський і інші.

З-поміж письменників займають слово у критиці: Євген Маланюк, Святослав Гординський, Ростислав Єндик, Василь Чапленко й інші.

Окремо треба згадати критиків із католицьким підходом: О. Моха і Петра Ісаєва.

Мистецьку критику пишуть Володимир Січинський, автор багатьох праць з ділянки історії мистецтва, Дам'ян Горняткевич, Михайло Кушнір, як теж деякі мистці, головню Олекса Архипенко, Святослав Гординський, Володимир Ласовський, Петро Мегик, Петро Андрусів і інші.

В театральній критиці фахові огляди дають В. Гаєвський, В. Ревуцький, актор Йосип Гіряк (праця про театр Курбаса „Березіль”) і інші.

В музичній критиці працюють В. Грудин, М. Фоменко, В. Витвицький, З. Лисько, В. Придаткевич, Р. Савицький, з молодих І. Соневицький.

Маємо теж добрих публіцистів у нашій громаді.

Окремо треба згадати трьох наших публіцистичних письменників — авторів книг про переслідування советською владою, а саме: Івана Німчука, автора книжки „395 днів у совет-

ській в'язниці”, С. Підгайного, автор книг: „Недостріляні” і „Українська інтелігенція на Соловках” і Миколу Приходька, автора книжки „Один із п'ятнадцяти мільйонів”, переложеної теж на англійську мову.

Відзначити теж треба автора споминів Андрія Яковлева, як теж дві книжечки про недавньо-минуле: Степана Хріна „Крізь сміх заліза” (спомини з боїв повстанців) і Богдана Загачевського „Спогади фронтовика” (про бої української дивізії).

Маємо теж дитячих письменників, а між ними таких заслужених, як Юрій Сірий-Тищенко, Марія Юркевич, Володимир Радзикович, Роман Завадович; пишуть для дітей: Іванна Савицька, Б. Данилович, В. Барагура й інші.

Вийшла теж книжечка для дітей давнього письменника О. Кобця „Ялинка”.

На еміграції виходять теж літературні й літературознавчі журнали, в яких це поважне число працівників пера може себе виявити.

З цього поверхового перегляду наших письменницьких сил на еміграції — напевно неповного — і я вже заздалегідь прошу вибачення у тих, кого поминув, але для такої статті потрібно цілої лябораторії і більше місця, — бачимо, що наша література й культура має поважні сили, які в кращих обставинах могли б створити дуже багато. Та — не зважаючи на ці несприятливі обставини — ці обдаровані втікачі з рідного краю не забувають про нього і єдине, що несуть своїми скитальчими шляхами і чим найбільше дорожать, це думка служити своїй рідній вільній культурі.



УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ПО ЦЬОМУ БОЦІ ЗАЛІЗНОЇ ЗАСЛОНИ

Написав ЛУКА ЛУЦІВ

Дехто міг би іронічно, а то й злобно, підсміхатися, коли б почав перечитувати давні пляни наших письменників, які вони снували ще в Європі на еміграції. Та незлобна людина аж ніяк не має причин до іронії, бо вона знає, що не тільки мрійливі голови наших письменників літали бистрими соколами понад сумну дійсність. Робили це тоді й розсудливі науковці, які на своєму з'їзді в Новому Ульмі в Німеччині (в 1947 р.) мріяли про організацію кількох українських університетів у столицях Європи та про численні наші наукові інститути, які мали плекати науку в вільному світі в тому часі, коли на рідних землях неможлива дійсна наука. Іронічні усмішки не принесуть жадної користі, вони зможуть тільки ще більше розятрити наболілі серця наших мистців слова, що не можуть погодитися з тією твердою дійсністю, що заіснувала на нових місцях поселення.

— Незрозуміння важкої справи культури, брак видавців у зв'язку з браком читачів (хоч на еміграцію вийшла маса інтелігенції), не завжди об'єктивна постава критиків і рецензентів (письменники, не тільки на еміграції, не дуже люблять критиків!), важкі умови життя, в яких поза заробітковою працею немає часу на такий люксус, як літературна творчість — ось неповний реєстр нарікань письменників.

Розчарування та огірчення деяких письменників виникли тому, що ще в Німеччині та Австрії вони мріяли про свою творчість після переїзду за океан, і не знали, що умовини їхньої праці ще погіршаться після залишення таборів для переміщених осіб.

Ми не хотіли знати, що політична еміграція — це завжди був важкий кавалок хліба. Згадаймо польську еміграцію в першій половині минулого віку, яка хоч і мала зв'язки з рідним краєм, яких ми сьогодні не маємо, — то культурні її провідники жили в нужді, хоч тоді польська література видала була А. Міцкевича та інших визначних поетів і письменників. А недавня німецька, погітлерівська еміграція? Чи ми знаємо, як жили німецькі письменники в заокеанських країнах, хоч вони жили серед далеко численнішої і заможнішої громади своїх земляків?

А втім, не шкодило б пам'ятати і про те, що визначні, деколи світової слави, письменники здобували славу серед дуже невідрадних умовин, і то не на еміграції, а в нормальних обставинах. Чи кращі умовини для своєї творчості мав геній нашого народу, Тарас Шевченко, коли цар Микола I зробив його салдатом і заборонив писати й малювати? А проте творча сила Тараса не піддалася. Чи Іван Франко не голодував, і чи він не міг був „зломити" перо тоді, коли наше західньо українське громадянство відпекувалося від нього, немов від злого духа. Чи невеличкий талант Павла Грабовського не жеврів маленькою творчою іскоркою впродовж усього заслання на Сибіру? Ці приклади можна б продовжувати, та й без цього ясно, що живемо в кращих умовинах від названих, або й неназваних наших письменників, які служили словом своїй нації.

Це про важкі умовини праці. А тепер кілька слів про можливість появи написаних вже літературних творів. Правда, невелика в нас ця можливість, але якби так знайшовся видавець, що

хотів би видати серію десяти романів, або повістей, — то немає би що друкувати. Про це писав у „Свободі” (1953, ч. 182, з дня 28 серпня) О. Сип, коли згадував про надсилані до редакцій „уривки з повістей”, цілі повісті ніколи не були написані.

Можна б тут згадати і про авторські гонорари. Невеличкі вони в нас, і не винагороджують тієї праці, яку автори вложили в свої твори. Багато наших часописів взагалі нічого не платять за присилані їм твори. Деякі видавництва роблять „бизнес” на передруках старих творів, і за нові не платять нічого, або дають малу винагороду. З цим явищем треба боротися, бо такі видавці — це не опікуни нашої культури, тільки її гробокопателі. Але при цьому треба пам’ятати, що ані Котляревський, Квітка, Шевченко та майже всі наші письменники, — не жили з праці свого пера. Іван Франко мусів із неї жити, але, хоч написав кількадесят томів усяких писань — вмер у чужій сорочці і був похоронений у чужому гробівці.

Майже всі досі видруковані на еміграції твори пишуть про Україну. Явище цілком природне. Наша література на еміграції повинна бути духовим зв’язковим, який вичаровувати буде нам рідну землю, яку ми мусіли покинути. Наша література, як це проголосив Т. Шевченко, стояла на сторожі свого народу. Вона робила це, і можливості робить, навіть під жахливою російською комуністичною окупацією. Ворог знає про це і нищить, та нищить, найкращих наших майстрів мистецького слова. Наші письменники, яким удалося вирватися на волю, повинні продовжувати цю традицію рідної літератури. Ця українська тематика невичерпна, її вистачить нашим авторам ще на довгий час. Але треба б її й поширити на життя наших людей, розсіяних тепер по всьому світі. Наші письменники можуть на місцях вивчати життя тих наших людей, що колись для шматка хліба, а тепер, рятуючи своє життя перед московським ворогом, мусіли залишити рідну землю та пукати нових прибраних батьківщин. Але чомусь наші автори майже не звертають уваги на цю нову тематику, що лежить їм під ногами, і під цим оглядом відстають від перших наших імі-

грантів до цієї країни, які, як уміли, а такі писали про життя нових поселенців, що їх спалювала туга за рідним краєм. Правда, Улас Самчук подав відважну вістку про те, що почав писати повість про наших земляків у Канаді.

А тематика з життя наших людей із нової вже імміграції? Та ж це глибоке джерело для творчости письменника, що мистецькими очима дивиться на своє довкілля та формує його й утримує в своїх літературних творах, віднаходячи в ньому вічні життєві правди. І ці твори мали б величезну вартість для наших людей, вони були б їм допомогою на їхньому важкому життєвському шляхові.

Польський автор Міхал Самбор у шостому числі „Культури”, з 1953 року, журиться тим, що польські письменники вже 14 років відірвані від рідної землі, і не знають, чим вона тепер живе та як дивиться на своє майбутнє. Наші письменники, покищо, не мають подібних труднощів. Вони коротше живуть на чужині, і вони знають, що над Дніпром і Дністром немає жадних змін, які викликали б сумніви щодо життєвих ідеалів українського народу. Наші автори знають українську дійсність під терором окупанта, а щоб собі її пригадати, вистачить переглянути кілька чисел советських часописів, які більшовики висилають у вільний світ для пропаганди. Так роблять наші гумористи, коли хочуть написати нову гумореску з сьогочасного українського життя під советами.

Скаже дехто, що ми проти того, щоб наші письменники брали сюжети також і з чужих середовищ, як це робили наші давніші письменники, між ними Л. Українка, І. Франко або М. Коцюбинський. Ні, ми зовсім не проти того, але гадаємо, що коли нашим авторам бракує часу на вивчення своїх рідних персонажів та знаного довкілля, то запускатися в невідомий собі світ могло б бути великою небезпекою зійти на манівці поверховости та дилетанства. А втім, хто почувається на силах, може і це робити, бо його твір буде і тоді витвором українського духа, хоч малюватиме нерідний світ.

Тим нашим авторам, які перестали творити на нових місцях поселення,

можна пригадати слова великого хорватського мистця Івана Мештровіча, що були друковані в „Свободі” з 13 серпня 1953 року.

„За творчу неактивність немає для мистців виправдання. Без матеріальних засобів не можна створити монументальних творів, але кожний, хто має щось сказати, може це висказати і в малому форматі. Не може бути виправдання, коли хтось не працює — це головню відноситься до молодих мистців.”

Подібну раду дає і згадуваний критик М. Самбор, який радить писати такі речі, що мали б вартість не тільки тепер, але й таку, яка дозволила б друкувати тепер написані твори й через кілька або й кільканадцять років. Хто не може сісти до писання великих творів, може збирати матеріали до них, які зможе колись використати. Хто зіпхнений життєвими обставинами на суспільне дно, де мусить працювати на свій і своєї рідні прожиток, має нагоду пізнати це нове середовище, яке може бути предметом та джерелом для написання твору, що належатиме навіть до тої „великої” літератури, про яку дискутовано на літературних з'їздах в Європі.

Може дехто сказати:

— Добре давати ради, а я вже кілька років проміняв перо на мітлу або стою при конвеєрі, що висотує з мене всі мої фізичні сили.

Таким ми радили б прочитати книжку Марії Бейон Рей „Найкращі роки вашого життя” (Ди бест ірс оф юр лайф), в якій окремий розділ присвячений письменникам. Цей розділ називається „Кожний хоче бути письменником, але...” Між цими „але” є багато й таких, що відносяться до наших, новоприбулих до цієї країни, письменників. Ордвей Тід каже, що більше книжок першорядної якості написали ті автори, для яких літературна праця була тільки побічним заняттям. Вроджений талант — це тільки одна з умовин стати письменником. Поруч нього далеко важніша справа, — це наполеглива праця того, що хоче здобути лаври на літературному полі. В нас майже ніхто не пише коротких оповідань, що їх можна б друкувати в

одному числі часопису. Конкурс „Свободи” в 1952 році був поштовхом до того, що деякі наші люди написали доволі добрі оповідання, хоч багато з них не знали того факту, що такий жанр літературних творів потребує не філософічних чи патріотичних міркувань, тільки сконцентрованої дії з одного якогось життєвого випадку. Вільям Гезлей Апсон, який двадцять років писав „шорт сторіс” до „Сатердей Івнінг Пост-у” розказує, як він почав писати ці свої короткі оповідання, що принесли славу й гроші. Він лежав у ліжку і впав на думку, щоб свого героя втягнути в якесь безвихідне становище й пізніше видумувати, як він має з того вийти. Він каже, що при цьому треба думати „назад”: перше знайти вихід з прикрої ситуації, поки героя впхасться в неї.

Під час писання довгих речей можна б мати перед очима славного французького романіста Густава Фльобера. Він писав тільки одну або дві сторінки на тиждень, коли працював над „Мадам Боварі”, а в неділю прочитував їх своїм приятелям і критикам, що оцінювали його працю. В нас кожний письменник навіть і не думає про те, щоб перед друком свого твору засягнути поради своїх приятелів пера, або навіть інтелігентного читача, що любить і розуміється на літературі, хоч сам і не пише. Не можемо навіть мріяти про якісь приватні сходини, що були б літературними четвергами чи суботами, під час яких письменники при дружній атмосфері могли б обмінюватися своїми думками та досвідом. А проте організувати щось подібне не така то вже й безнадійна справа. Такі гурти могли б існувати в тих осередках, де живе більше число наших робітників пера, і не мусіли б бути якимись кошовними прийняттями, тільки скромними чайними вечорами, які члени гуртка по черзі фінансували б. Про такий гурт згадували б колись історики нашої літератури, як згадують про подібні гуртки в минулому.

Ми згадували, що багато людей „хотіли б бути письменниками”, але ними не є через якесь „але”. Вони ними не є, бо письменники не хочуть писати. А не хочуть писати тому, що не ма-

ють „надхнення”, або живуть у такому настрої, що їм „не до писання”, — як самі про це заявляють. Письменник повинен не допускати довгих перерв у своїй творчій праці. Літературна праця — це не розривкова праця, вона, як казав Ів. Франко, „всі сили пожира, і ще говорить мало”. Тому треба їй постійно віддаватися, хоч вона вимагає творчих мук і терпіння. Знаємо, як мучився під час творчості славний наш новеліст Василь Стефаник. Фльобер оповідає, що він, коли писав про отруєння Емми Боварі, чув в устах смак арсену і мав дві атаки нестравності, вернувши ввесь з'їдений обід.

Наші письменники мають великі труднощі в своїй творчості, але все ж таки не сміють кидати пера, не сміють занедбувати свого таланту та закопувати його в землю, як про це говориться в біблійній притчі. Не сміють цього робити й тоді, коли вони вже в старшому віці. Ллойд Даглес в 52 році життя пішов на емеритуру і тільки тоді почав писати романи, між якими є його „Великий рибалка”, що розійшовся майже в мільйоні примірників. Наш Квітка-Основ'яненко почав писати аж після п'ятдесятиріччя свого життя. Довгий життєвий досвід — це не перешкода, тільки одна з умовин стати добрим письменником. Ми вже згадували, що талант без праці — не робить з людини письменника. Це саме підкреслює і славний письменник Сомерсет Мом, який пише про себе.

„Мої вроджені здібності незначні, але я маю силу характеру, яка робить мене здібним доповнити мої вроджені недостачі. Я маю здоровий розум. Багато людей не може бачити нічого, але я можу бачити дуже докладно все, що перед моїм носом; найбільші письменники можуть бачити навіть через муровану стіну. Моя візія так далеко не сягає.”

Ці слова написав Мом у своїм „Бльокноті письменника”, і вони свідчать, що письменник мусить вивчати матеріал, над яким працює, бо тільки

тоді зможе дати громадянству твір тривкої вартості.

— Як можна вивчати, працювати, збирати матеріяли, робити шкіци портретів літературних персонажів, коли треба думати про речі, що далекі від літературної творчості — напевно відповість дехто з письменників.

Міхал Самбор у своїй статті в „Культурі” починає і кінчає думками відомого історіософа Арнольда Тойнбі. Тойнбі заперечує думку позитивістів і твердить, що людська культура розвинулася не там, де були найкращі життєві умовини, тільки на півночі, де людина мусіла боротися з природою. Ті народи розвинули високу культуру й цивілізацію, які мусіли жити на цивілізаційних і культурних межах та мусіли боронитися перед варварами. Цю правду можна б застосувати й до нашої історії, до княжої і козацької нашої держави, що виникли в боротьбі з ворогами людської культури. Цей важкий обов'язок тяжить на нас і тепер.

Тойнбі стосує свою теорію і до окремих одиниць і каже, що багато фізично необдарованих одиниць вибилися на високі ступені людської культури. Він згадує сліпого Гомера, а ми могли б назвати нашу Лесю Українку в доказ правдивості цієї думки. Англійський історіософ чекає від еміграцій європейських народів знайдення ліку на уздоровлення всієї цьогочасної культури.

„Авраам був емігрантом з тієї цивілізації, що кінчала своє життя. Пророки — це діти цивілізації, що розкладалася. Християнство народилося під час упадку грецько-римського світу. — Чи подібне духове світло засвітиться в душах „діпістів”, що в нашому світі нагадують тих жидівських вигнанців, які мали такі глибокі об'явлення під час болісного вигнання над ріками Вавилону? — Відповідь на це питання, яка б не була, важніша від вічно невідомого майбутнього, яке чекає нашу західну цивілізацію, що поширена по всьому світу.”



УКРАЇНСЬКІ МИСТЦІ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

Написав В. С.

Українські мистці плястичного мистецтва за кордоном України — це тема надто широка і в часовому розсягу і в територіальному розподіленні.

Зв'язки українського мистецтва з мистецтвом західно-європейським завжди були дуже інтенсивні і живі з найдавніших часів. Особливо вони посилилися за козацьких часів, коли українська молодь їздила до Західної і Центральної Європи продовжувати чи удосконалювати свої знання. З розгромом української військової сили та російської супрематії, коли зліквідовано автономний устрій України і закрито українські школи, молодь з початком XIX стол. примушена була закінчувати свою освіту поза межами України — в Петербурзі, Москві, Кракові, Варшаві, Відні, Парижі, Празі, Римі. Студіюючи по мистецьких академіях та інших школах Західної Європи, українські мистці залишалися на довгий час або й назавжди за кордоном, часто здобуваючи там значних успіхів, а то й світової слави.

Вкажемо на такі приклади лише з XIX століття. Теодор Яхимович з Белзщини (1800-1889), був найвидатнішим декоратором цісарської опери у Відні, а деякі його декорації уживаються ще й досі. Іван Похитонів (1850-1923) з Херсонщини, виставляючи свої твори в паризькому „Сальоні“, здобув признання французької критики, як „поет натури і гармонії“. Марія Башкирцева (1860-1884) з Харківщини, молода талановита артистка і письменниця, стала загальновідома своєю тематикою, а деякі її твори стали прикрасою Люксембурзького музею в Парижі. Різьбар Кость Климченко (1817-1844), працюючи переважно в Римі, здобув там славу найкращого інтерпретатора класичної мітології. Інший різьбар Пармен За-

біла (1830-1890), що здобув славу погруддями Т. Шевченка, М. Гоголя, Герцена та іншими творами, жив і помер в Лос Анджелесі.

Політична еміграція постійно збільшувала ряди українських мистців за кордоном. Вже по революції 1905 року, коли запанувала в Росії чорна реакція і почалося переслідування українського національного руху, чимало українських мистців покинули свою батьківщину. Поміж тими емігрантами згадаємо визначного мистця-різьбара Михайла Паращука, відомого своїми погруддями і пам'ятниками визначних людей.

Особливо збільшилася кількість мистців-українців за кордоном по визвольній боротьбі 1917-1920 років та окупації України російсько-совітським військом. Однак та еміграція мала ще можливість творити свої мистецькі осередки на тих українських землях, які залишалися поза межами Советів або в недалекому віддаленні від українських земель. Ці мистецькі осередки творилися в тісному зв'язку з місцевими мистецькими силами та значно посилювали місцеве українське життя. І так, у Львові створився Гурток Діячів Українського Мистецтва (ГДУМ), Асоціація Незалежних Українських Мистців (АНУМ), Мистецька школа О. Новаківського (1872-1935) — теж давнішого емігранта зі східного Поділля. ГДУМ і АНУМ скупчували не тільки кращі мистецькі сили Галичини і Волині, але також цілої Західної Європи, до чого особливо спричинився Павло Ковжун (1896-1935). Було влаштовано кілька десятків збірних та індивідуальних мистецьких виставок (1922-1939), видавався часопис „Мистецтво“, монографії про поодиноких мистців, збірники „Екслібрис“ тощо.

В Празі українські емігранти zaloжили Мистецьку Академію під назвою Української Студії Плястичного Мистецтва, яка існувала безперервно в роках 1923-1946, при чім в останнє десятиліття вчилося там найбільше чужинців-чехів, словаків, німців, хорватів, румунів та ін., видаючи визначних мистців, що згодом здобували великого успіху і поза межами Чехословаччини. В Студії викладали такі визначні мистецькі сили, як С. Тимошенко, І. Мако, І. Кулець, І. Мазалевський, Стахівський, Р. Лісовський. Теоретичні предмети викладали Д. Антонович, І. Мірчук, Ю. Русов, Ф. Слюсаренко, В. Січинський.

Також в Парижі, Відні, Варшаві скупчувалися більші групи українських мистців, що теж улаштовували індивідуальні виставки або брали участь у виставках тих столиць, як визначні мистці. Особливу рухливість виявила організація „Спокій” у Варшаві, під проводом П. Мегики, улаштовуючи збірні мистецькі виставки та мистецькі видання. Чимало цінних видань з українського мистецтва видано в Празі, накладом Українського Видавничого Фонду, Українського Вільного Університету, Українського Педагогічного Інституту та приватних видавництв. В тих високих школах були також катедри історії українського мистецтва (професори Д. Антонович, В. Січинський, В. Залозецький) та археології (проф. В. Щербаківський, Борковський, Ф. Слюсаренко). Провадилася широка інформаційна і пропагандивна праця для ознайомлення чужинців з українським мистецтвом і культурою за поміччю рефератів, систематичних лекцій, вистав, під час міжнародних конгресів і через пресу, особливо мистецьких часописів. Багато опубліковано статей про українське мистецтво в часописах німецьких, чеських, польських, також у виданнях французьких, італійських, бельгійських, фінських. Широкий відгомін мали виставки української графіки, зорганізовані „тріумвіратом” (П. Ковжун, В. Січинський, Д. Андрієвський) в 20-30-их роках у Брюсселі, Парижі, Гельсінках, Лос Анджелесі, Празі, Берліні, Варшаві, Римі.

Ще більша хвиля емігрантів-мистців опинилася за кордоном по другій світовій війні. Коли порівняти кількість мистців на цілу масу еміграції, то виявиться, що вона процентово значно збільшилася саме тепер, по другій світовій війні. А коли взяти на увагу територіальний поділ, то вийде, що з Західної України виємігрував властиво цілий актив українських мистців. Перша хвиля еміграції в Галичині (1939-1941) влялася головню у місцеву організацію Спілки Українських Образотворчих Мистців у Львові (СУОМ), яка влаштувала три великі збірні виставки у Львові. Згодом СУОМ продовжувала свою діяльність по таборах Західної Німеччини, головню в Мюнхені та інших містах Баварії, видаючи також люксові видання „Українське малярство”, часопис „Українське Мистецтво” та ін. Працювало і кілька мистецьких студій у Мюнхені, Берхтсгадені (різьбяр С. Литвиненка), Міттенвальді, Авгсбурзі та ін. Особливо практичне значення мали мистецькі майстерні ужиткового (прикладного) мистецтва — різби на дереві, викладанки, вишивок, тканин та ін., що ще й досі в Західній Німеччині користуються успіхом, а мистцям і ремісникам дають деякий заробіток.

З переїздом мистців-емігрантів до різних країн світу на постійне життя, в короткому часі засновано нові українські організації плястичного мистецтва. Найбільше таке скупчення українських мистців у Нью Йорку, дало основу для організації Мистецької Секції Українського Літературно-Мистецького Клубу, заложенного в Нью Йорку в 1949 році. Більші гуртки заснувалися також у Філадельфії, Дітроїті, Торонті, Монреалі, Вінніпегу, Міннеаполісі, Вашингтоні. В 1952 році заложено в Нью Йорку Об'єднання Мистців Українців в Америці (ОМУА). Мистецькі виставки відбулися за цей час в Нью Йорку (4 збірні і кілька індивідуальних), у Філадельфії, Торонто, Монреалі, Едмонтоні тощо. Почали свою діяльність мистецькі студії, як вечірні курси у Філадельфії і Нью Йорку.

Поза Північною Америкою більші скупчення українських мистців помітні в Буенос Айрес, Сіднею в Австра-

лії та Англії, чимало також залишилося в Баварії. Розвивають свою діяльність в ЗДА також невеликі майстерні прикладового мистецтва, у виробках керамічних, вирізування і випалювання по дереву, вишивальництва та писанкарства. Значних успіхів здобули керамічні вироби М. Хоминої у Філадельфії та О. Лятуринської в Мінеаполісі.

Слідкуючи за творчістю визначних українських мистців на еміграції, можемо констатувати великий розвиток українського мистецтва в 20-их і 30-их роках нашого століття, саме поза залізною заслоною. Хоч матеріальні засоби були на еміграції далеко не висотачальні, але все таки обставини вільної праці сприяли творчому піднесенню і розквітові мистецьких сил. Українські мистці творять нові мистецькі напрямки, на ґрунті старої української мистецької культури, звертаючи на себе загальну увагу своїм відмінним стилем та оригінальністю. Наш перегляд буде, звичайно, не повний і досить фрагментарний, з огляду на територіальну розкиданість і брак всіх даних про поодиноких мистців, навіть визначніших. Зрештою такий огляд не може бути ані вичерпний, ані енциклопедичний, з великим браком імен невідомих авторів цих рядків.

Петро Холодний Старший (1876-1930), мистець з глибоким філософським заложенням, на основі візантійського стилю та українського народного мистецтва дав своєрідні твори у монументальному і портретовому малярстві та вітражах. Його послідовниця М. Стефанович-Ольшанська поглибила стилістичну сторінку, створюючи символічні композиції на теми старокняжої тематики. В монументальному малярстві поважні досягнення в розпису церков та ін. в Галичині дав Павло Ковжун, що працював разом з М. Осінчуком. В останніх роках М. Осінчук з успіхом виконав розпис українських церков у Канаді і ЗДА. Оригінальний мистецький напрям тих двох визначних мистців продовжує також Т. Юськів (тепер в ЗДА). Володимир Мошинський дав цілий ряд мистецьких розписів церков у Румунії і Канаді.

До нововізантійського напрямку належала творчість покійних талановитих мистців Василя Крижанівського (1891-1926) і Василя Дядинюка (1900-1946). Останньому належить прекрасний альбом стилізованих портретів „Володарі України княжої доби”.

З українських мистців, що студіювали в Західній Європі, головню в Парижі, в більшій мірі відбилися впливи модерністичних течій, а при тім основа української культури надала їх творчості певної своєрідности. До цієї групи належать такі відомі імена, як мистці красвиду Олекса Грищенко і Микола Кричевський, театральний декоратор театрів у Празі і Парижі Михайло Андрієнко-Нечитайло, неокласик Іван Бабій, новатор Василь Хмелюк, знаменитий баталіст Леонід Перфецький (тепер в ЗДА). Останній зафіксував героїчну боротьбу українського Визволення. В Парижі здобули собі велике признание мистці монументального малярства Петро Омельченко (1894-1952), Василь Перебийніс, Сергій Гладкий, Зоня Зарицька-Омельченко, що оформлювали розписом театри, кіна, каварні та інші модерні будови Парижу. Не менший успіх мали різьбарські праці українських мистців за кордоном.

Олександр Архипенко з Києва, світової слави мистець, став найбільшим новатором, творцем модерних ідеальних форм. Це, безсумнівно, найбільш яскрава поява у світовому мистецтві останніх трьох десятиліть, і його творчості присвячені розвідки та статті у всіх мовах більших народів світу.

З інших видатніших різьбарів відмітимо майстра бронзи і металу Федора Ємця, різьбяря кам'яних монументів Михайла Бринського, майстра портрету і фігури Сергія Литвиненка. Останній відомий своїм монументом на могилі І. Франка у Львові та портретами чільних українських діячів, літераторів і мистців. Оригінальна артистка портрету і побутових моделей Оксана Лятуринська.

Великого успіху здобула закордоном сучасна українська графіка. В цій галузі мистецтва особливо яскраво виявився український стиль та своєрідна

граверська і взагалі графічна техніка українських мистців.

Павло Ковжун, організатор українських мистців на еміграції (1922-1939) дав дуже оригінальну книжну і прикладну графіку в плякатах, етикетках, фірмових знаках, екслібрисах, реклямах тощо. Також інші мистці-графіки з „першої еміграції” відомі своїм оригінальним стилістичним наставленням.

Микола Бутович, незрівняний стиліст, майстер книжної обкладинки, композицій з української мітології, народних пісень, казок, гротески.

Роберт Лісовський, найближчий учень славетного Ю. Нарбута, мистець книжної графіки і шрифту.

Петро Холодний Молодший, тонкий стиліст мініатюр, символічної графіки, оформлення української книжки та ілюстрації.

Високої оцінки здобули за кордоном гравюри Софії Левицької (пом. 1937) в Парижі, Василя Масютина в Берліні, Василя Касіяна в Празі.

Віктор Цимбал в Буенос Айресі став найвизначнішим мистцем плякату і реклами аргентинської столиці. Він виконує найбільш відповідальні замовлення найбільших фірм Південної і Північної Америки та державних залізниць Аргентини.

Велика хвиля української еміграції, по другій світовій війні, що походить з усіх українських земель і оселилася у всіх частинах світу, дає значний процент мистців плястичного мистецтва, особливо в галузі малярства. Тепер ще важко зробити не тільки огляд їх творчості, але .. просто перерахувати їх імена, з огляду на брак інформацій та їх розкиданість по цілому світі.

В Північній Америці перебувають такі визначні імена, як портретисти Микола Анастасієвський, Микола Шрамченко. Майстри краєвиду Михайло Мороз — найяскравіший послідовник О. Новаківського і один з найкращих кольористів, далі — Степан Луцик, Ірина Шухевич, І. Паливода; визначні представники київської школи — Василь Кричевський Молодший і Людмила Морозовська; з молодших — Мирослав Радиш, Леонід Папара, Іван Кейван, О. Булавицький, Михайло Неділ-

ка, М. Мирош, Н. Стефанів, Л. Кузьма; В. Доброліж, В. Березовський, майстри українського побуту і фігурових композицій: Михайло Дмитренко в Торонті — мистець великого стилю Іван Курах в Італії і Швейцарії, Володимир Кивелюк, Катерина Кричевська, І. Кучмак, модерніст Ю. Соловій, портретист З. Макаренко.

Визначні мистці, що відомі як мистецтвознавці і публіцисти: Д. Горнякевич, П. Андрусів, С. Гординський, М. Гоцій, П. Мегик, М. Бабій, В. Ласовський, А. Малюда. Кілька важливих праць з історії українського мистецтва дав також архіт. В. Пещанський (пом. 1926), що у Львові, разом з П. Холодним Ст., вів школу іконописного малярства.

Великий успіх здобув в Австралії маляр і графік Леонід Денисенко, виставляючи свої твори в Сідней, Батгурсті та інших містах, де здобув кілька нагород. В Аргентині подібним успіхом користуються Олександр Климко і В. Ласовський. В Парижі з найновіших емігрантів працюють Іванна Винників, Юрій Кульчицький і Славко. В Західній Німеччині — С. Борачок і М. Гоцій.

Досі в ЗДА зразки монументального малярства, як розпис церков, іконопис та ін., дали М. Бутович, С. Гординський, П. Холодний, Ю. Будманюк в Канаді і згаданий вище М. Осінчук. „Спілка Мистецької Праці” виконала розпис Українського Народного Дому в Брукліні, Нью Йорк (1949).

Українська графіка, з приїздом до Америки нової еміграції, також дала кілька визначних імен.

Едвард Козак, славний карикатурист і маляр, став широко відомий в Дітроїті, як виконавець монументальних розписів храмів і спеціальних авдіцій в телевізії.

Мирон Левицький зайняв провідне становище в оформленні нової української книги та карикатури у видавництві І. Тиктора та ін. в Канаді. Не менший успіх має там Володимир Балас.

Галина Мазепа займає осібне місце своїми стилізованими композиціями в графіці і малярстві, працюючи в Празі, а тепер у Венесуелі.

На грані графіки і малярства стоять також оригінальні композиції Ольги Дядинюк та графічні праці М. Михалевича і Зої Лісовської.

Яків Гніздовський, особливо продуктивний в графіці та оформленні книги, здобув у ЗДА кілька мистецьких нагород.

Ілюстратор Мирослав Григорієв працює в американському графічному підприємстві.

З різьбарів слід відзначити А. Дарогана, майстра монументальної різьби.

З інших визначніших різьбарів відмітимо Григорія Крука, Антона Павлося, Богдана Мухіна. В останні часи великої популярності здобув Михайло Черешньовський — своєрідний стиліст символічних композицій.

З кращих українських мистців-архітектів велику спадщину залишив Сергій Тимошенко (1881-1950), будови якого, переважно українські церкви, відомі в Західній Україні і Канаді. В Південній Америці перебував широко-званий архітект, маляр і графік Василь Кричевський (1873-1952). З молодших архітектів працюють за своїм фахом в ЗДА Є. Наконечний, О. Повстенко, в Канаді — Ю. Кодак і В. Томашівський.

В галузі ужиткового, прикладного мистецтва найновіша еміграція також

дала чимало доказів своєї високої мистецької культури.

Марія Дольницька у Відні вважається найвидатнішим мистцем рідкої тепер техніки емалії та ювелірства. Багато українських мистців працює у різних підприємствах прикладного мистецтва, як кераміка, рекляма, ткацтво, декоративні вироби, вітражі.

У знаній фірмі вітражів у Монреалі працює Оксана Мошинська, артистка філігранових мініатюр та орнаментики. В Нью Йорку в подібній формі працює В. Нетвит.

В різьбі на дереві працює Спілка Мистецької Праці при ОМУА в Нью Йорку, що вже виготовила кілька іконостасів та устаткування українських церков. Загальну увагу звертає на себе вишивальництво українських емігранток, мистецькі ляльки та інші мистецькі вироби мешканевої культури.

В галузі фігурового гафту відзначаються праці Петрівської в Канаді.

Твори українських мистців закордоном, зокрема в Америці, своїм високим мистецьким рівнем та оригінальністю звертають на себе загальну увагу. Чимало українських мистців своєю працею здобули собі потрібну матеріальну базу для життя і творчости.



УКРАЇНЦІ В КАНАДІ

Написав БОГДАН КАЗИМИРА

Писати статтю з приводу 60-річчя Українського Народного Союзу — це не абияка приємність і честь. УН-Союз — це установа, що золотими буквами записалася в житті української спільноти на вільній землі Вашингтона. УНСоюз — це теж приятель і друг канадійських українців, який цікавився ними вже в заранні свого існування. Тому писати про канадійських українців на тлі 60-річчя УНСоюзу — це сплачувати борг вдячності перед тою установою, яка вже в початках була ідеологічною вчителькою для перших поселенців, які в Новому Світі шукали кращої долі для себе і своїх родин.

ПЕРШИЙ ЕТАП УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ (1891-1914)

Українське поселення до ЗДА почалося, як говорять документи, в 1860 р. До Канади почали їхати перші українці в 1891 р., хоч одиниці українського походження були тут мабуть вже раніше. Ще сьогодні живе в Чимпені, Алберта, один з тих піонерів, який у 1951 р. разом з іншими святочно відзначав 60-річчя українського поселення в Канаді. Це Василь Єлиняк — Нестор українських поселенців у Канаді, який походить із села Небилова, пов. Калущ, Західня Україна. Першим поселенцем з Буковини є Василь Загара, який прибув до Канади у 1896 р. і замешкав у Стюартбурні в Манітобі.

Початкова українська еміграція до Канади — це, можна сказати, соціальна еміграція. Сезонові заробітки в країнах Середньої Європи не могли задоволювати всіх потреб галицького селянина. Тому він шукав можливостей за морем. У ЗДА він їх найшов у праці по містах і в копальнях. Натомість у Канаді в можливості набути дарову

землю, 160 акрів за 10 доларів, які сплачувано державі (т. зв. гомстед). І почали їхати сюди українці та поселюватись у Західній Канаді, тобто у степових провінціях: у Манітобі, Саскачевані й Алберті. Знавці твердять, що в 1900 році було вже в Канаді коло 30 тисяч українців.

Ті поселенці, які не брали наділів землі, працювали по містах на днівках, або при будові доріг чи залізничних ліній, при вирубі лісу або вліті по фармах заможніших фермерів. І всі вони були полишені на власні сили. З ними не йшли ні рідні священики, ні світські інтелігенти, щоб бути цим поселенцям за провідників.

З приїздом до степових провінцій українські поселенці зустрілися з організованою латинською ієрархією церковної провінції з осідком у Ст. Боніфасі біля Вінніпегу. Були тут уже також протестантські секти, які, додаючи в галицьких імігрантах збагачення своїх кадрів, повели наступ на душу українського поселенця. До цього наступу включилась російська православна місія зі ЗДА. Але консервативний український селянин відкидав приamanливі обіцянки сектантів.

Латинська ієрархія, яка, як доказують документи, мала якнайкращі інтенції щодо українських поселенців, не могла заспокоїти потреб новоприбулих, бо не було українського священика. Але за кордоном Канади діяв Український Народний Союз, забезпечена організація українців у ЗДА. Ця організація мала свій орган „Свободу”, що почала появлятися у 1893 році. І ось УНСоюз та його газета „Свобода” — це в початках справжні приятелі канадійських українців. Щоб перевірити, як живуть українці в Канаді, їх розрадити і заохотити до витрива-

лості, Управа УНСоюзу вислала до Канади о. Нестора Дмитрова, співредактора „Свободи” і найдіяльнішого члена УНСоюзу. Від виїхав у квітні 1897 р. Це був перший український католицький священник, що з'явився між галицькими поселенцями. Він заїздив до українських осередків, правив Служби Божі, проповідував, хрестив тощо, починаючи від Вінніпегу, через Манітобу, Ассінобой, Саскачеван ікінчаючи на Алберті. В Една-Стар, недалеко Едмонтону, служив він першу українську Воскресну Службу Божу в Канаді. Свої спомини про відвідини канадійських українців друкував у „Свободі” п. з. „Канадійська Русь”, які пізніше видав окремою книжечкою. Він вів теж кампанію за тим, щоб українці зі ЗДА переїздили до Канади. Сюди приїхав він ще раз у липні 1897 р. Старання о. Дмитрова переселити більше число українців зі ЗДА до Канади не вдалося.

„Свобода” й в інший спосіб віддала прислугу канадійським українцям в Алберті. Десь наприкінці лютого 1900 р., як оповідають піонери з Една-Стар, вони прочитали у „Свободі” повідомлення о. Івана Заклинського, українського католицького священника зі ЗДА про те, що він шукає місця для душпастирювання. Коли це прочитали еднанці, написали до цього священника і він приїхав до Алберті. Тут о. Заклинський працював який рік, опісля переїхав до Вінніпегу, а опісля переїхав на постійне до ЗДА.

„Свобода” була довгі роки майже єдиною лектурою українських поселенців, з якої вони довідувалися про новини зі Старого Краю, як теж і про те, що діялося серед українців у Канаді і ЗДА.

Цей перший етап українського поселення в Канаді позначився змаганням конструктивних і деструктивних сил за здобуття душі українського фермера на канадійській прерії. Невелика частина слабших, які не вміли ставити чола небезпеці, пропали в чужому морі, віддаючи себе, своїх дітей і свої родини різним сектам на поталу.

Але здорове ядро, цей консервативний селянин і творчий робітник, знали, куди їм дорога. В тому, що великий

відсоток українців зберігся в Канаді при своєму українстві — це заслуга українського католицького духовенства, УНСоюзу та „Свободи”, які допомагали переносити злидні початків і впливали духа надії на вихід з трудного положення.

Пізніше до Канади приїхали теж інтелігенти. Це були вчителі, студенти університету, гімназійні учні тощо. Вони старалися провадити масу українських поселенців. Але провід деяких з них був погубний, бо вони зацеплювали модну в тих часах ідеологію інтернаціонально-соціалістичних чи радикальних напрямів.

Крім особистого життя канадійських українців, розвивалось теж громадсько-суспільне в різних напрямках, про що буде мова на іншому місці.

Під час першої світової війни в рр. 1914-1918 українська еміграція до Канади припинилась. Молоді канадійські українці голосилися до канадійського війська. Командування вислало їх на французький фронт. Багато з них відзначилось хоробрістю. Українець Пилип Коновал дістав був найвище воєнне відзначення „Хрест Вікторії”.

ДРУГИЙ ЕТАП УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ (1922-1939)

Коли першу хвилю українських імігрантів становила соціальна іміграція, то ця друга мала вже інші позначки. Крім економічних спонук, які наказували виїздити з Галичини, були ще політичні. У Східній Україні почали твердою ногою ставати большевики, а Західню Україну признали ніби назавжди Польщі. Тому поважна частина військовиків, членів УСС, СС, УГА чи Армії УНР прибували на поселення до Канади. Це були свідомі люди, які почали творити провідний елемент серед спільноти канадійських українців. Коли під час першого етапу поселення більший відсоток ішов на фарми і там розбудовував своє життя, то тепер велика частина новоприбулих задержувалась по містах.

В тому часі на увагу заслуговує акція Митрополита Шептицького і Т-ва Опіки над Українськими Емігрантами у справі виїзду галицьких українців до Канади. В 1925 році прибули сюди о.

И. Жан і д-р Вол. Бачинський, які вислали у федеральному уряді в Оттаві дозвіл на поселення 10 тисяч українців на підставі афідавітів. Цю квоту використано в рр. 1925-1929.

ТРЕТІЙ ЕТАП УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ (1946 —)

По закінченні другої світової війни, до Канади почали приїздити нові імігранти-скитальці, що жили в таборах переміщених осіб у Західній Європі. Це новітні жертви комунізму. Вони скріпили сильно український стрижінь у Канаді. Між ними була поважна кількість не тільки селян і робітників, але й інтелігенції та професіоналістів. Прибуло їх досі поверх 30 тисяч. З цієї іміграції найменше пішло на ферми. Деякі професіоналісти нострифікували свої дипломи і вже включилися в загальноканадське професійне життя.

ЦЕРКВИ

а) Українська Католицька Церква

Першими поселенцями, які прибули до Канади в 1891 р., були Василь Єлиняк та Іван Пилипів, обидва греко-католики. В початках нашими людьми займалися латинські священики. Пізніше приїздили священики зі ЗДА і Галичини, але тут довго не затримувались. Положення українських поселенців було незавидне. Не маючи власних священиків, вони не розуміли латинських, а тут, на лихо, почала працювати російська православна місія зі ЗДА. Вже в 1903 р. появилася був псевдоєпископ Серафим, москаль родом, що баламутив українців, висвячуючи за 50 дол. оплати своїх священиків з-поміж наших поселенців.

Українці імігранти зверталися до Львова і просили прислати рідне духовенство. Але охочих їхати в незамешкалі прерії не було. Хто хотів посвятитися місійній праці, той виїздив до ЗДА, де українське життя вже було як-так налагоджене. Просили наші люди в Канаді Митрополита Андрея Шептицького приїхати до них. Великий Галицький Митрополит хотів сюди приїхати ще в 1900 р., однак через різні причини не міг здійснити своїх планів. Відвідати канадських укра-

їнців йому вдалося щойно в 1910 р., коли то він приїхав до Монреалю, де від 5 до 11 вересня відбувався Міжнародний Євхаристійний Конгрес.

Щоб зарадити лихові, Митрополит вислав свого секретаря о. В. Жолдака, який у 1901 р. прибув до Канади. Повернувшись опісля до Львова, він здав Митрополитові докладний звіт, і це вплинуло на рішення, що восени 1902 р. до Канади приїхали 4 Василяни і 4 СС. Служebníци. Від тої хвилини починається плянова душпастирська праця серед українських поселенців у рямцях тих можливостей, які були в той час. У 1906 р. о. А. Деляре, редemptорист-бельгієць, дістав дозвіл від Апостольської Столиці прийняти український обряд. Він своєю ідейною, повною посвятою працею записався золотими буквами в історії канадських українців, зокрема мешканців Саскачевану.

Побут Митрополита в 1910 р. приніс величезну користь для української спільноти. Старанням Кир Андрея та по появі його відомого меморіалу з 18. 3. 1911 р., Рим призначив у 1912 р. першого єпископа-українця для Канади в особі Преосв. Кир Никити Будки. Коли новий єпископ приїхав до Канади, він застав тут коло 80 церков і 20 священиків, що обслуговували приблизно 80 тисяч українців-католиків. Єпископ, молода й енергійна людина, повів був широку працю, яка приносила нові здобутки. В 1927 р. він виїхав до Риму, а опісля прибув до Львова, де став єпископом-помічником ВПреосв. Митрополита Андрея. В р. 1928 канадські українці дістали нового архієрея в особі ченця о. Василя Ладики. В 1943 р. він дістав єпископа-помічника, яким став о. Ніль Саварин, ігумен чернечої обителі в Мондері. В 1948 р. одну спархію канадських українців поділено на три Екзархати: Східній у Торонті з Преосв. Кир Ізидором Борецьким на чолі, Середущий у Вінніпегу з ВПреосв. Кир Василієм Ладикою на чолі, якому до помочі додано Преосв. Кир Андрея Робрецького, і Західній Екзархат в Едмонтоні з Преосв. Кир Нілем Саварином на чолі. В 1951 р. Середущий Екзархат поділено на два: Екзархат Ма-

нітобі і Саскачевану. В Манітобі, з Вінніпегом, як осідком, залишився ВПреоєв. Кир Василиї. Йому до помічі дано Преосв. Кир Максима Германюка з чина ОО. Редемптористів. В Саскатуні з осідком у Саскатуні осів Преосв. Кир Андрей Роборецький.

Церква українців-католиків простягається від океану до океану. Всіх священників, чернечих і єпархіяльних, є тепер коло 260 та понад 600 церков, місій і місійних станиць. Крім єпархіяльного духовенства, працюють ченці: Василіяни, Редемптористи, Студити, Брати Християнських Шкіл, Обляти, Сестри Службениці і Сестри Місіонарки. Вони, крім душпастирської праці, ведуть 1 Колегію, 2 Академії, 5 виховних інститутів і 13 цілоденних шкіл. Крім того, є 2 лікарні, 3 сиротинці і 3 старечі доми. Працюють теж 3 друкарні і 10 пресових органів.

б) Українська Греко-Православна Церква

З хвилиною революції в Росії в 1917 р. в Канаді почала сильно занепадати російська православна церква, що залежала від місії у ЗДА. В 1918 р. гурт інтелігентів, очолюваних Василем Свистуном і Михайлом Стечишином, порішив zorganizувати Українську Автокефальну Православну Церкву. Поштовхом до їх праці послужила Українська Православна Церква, що почала організуватися в Україні, змагаючи до окремішності від Церкви московської. Але головною причиною ревності п. Свистуна та його прихильників було те, що він не годився з Преосв. Кир Никитою Будкою. Перший український Владика в Канаді не допускав світського чинника у виключно церковні справи.

18 і 19 липня 1918 р. відбулися збори в Саскатуні, які порішили заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді. В цій новозаснованій церкві священники могли бути жонаті, єпископів мав вибирати т. зв. Церковний Собор. У самих початках головою УГПЦеркви у Канаді був сиріський Германос, Митрополит Антіохійської Церкви. На третьому Церковному Соборі в 1920 р. вибрано о. С. В. Савчука адміністратором цієї церкви. В

1924 р. правлячим єпископом УГПЦеркви в Канаді став о. Іван Теодорович, єпископ УАПЦ (липківець), що прибув з України до ЗДА.

Єп. Теодорович був на чолі УГПЦеркви аж до 1947 р., тобто до хвилини, коли його місце перебрав архієп. Метислав Скрипник. Цей владика очолював УГПЦеркву аж до 1950 р., коли його місце зайняв Архієп. Іларіон Огієнко, якого на надзвичайному Соборі УГПЦеркви 8 і 9. 8. 1951 р. вибрали Митрополитом Вінніпегу і всієї Канади.

Щоб розбудувати ієрархію УГПЦеркви в Канаді, правлячі кола запросили були зі скитальщини архієп. Михайла (Хорошого), що перебував у Бельгії. Канаду поділено на три частини: Східню з осідком у Торонті, де тепер перебуває Архієп. Михайл, Середущу з осідком у Вінніпегу для Манітоби і Саскачевану, де справами керує Митрополит Іларіон, і Західню з осідком в Едмонтоні для Алберти і Бритійської Колумбії. Ця єпископська катедра ще не обсаджена.

Українці з УГПЦеркви мають 4 виховні інститути, в тому числі Колегію св. Андрея у Вінніпегу, яка, крім бурси для хлопців і дівчат та школи (11 і 12 грейдів), має теж Богословську Школу, в якій підготовляють кандидатів на священників. Недавно консисторія УГПЦ проголосила в пресі, що святитиме всіх тих кандидатів, які відбудуть однорічний богословський курс. УГПЦерква має коло 70 священників і 220 церковних громад.

в) Інші Церкви

Поруч УГПЦеркви є ще в Канаді коло 10 церковних громад, які визнають єп. Богдана Шпильку зі ЗДА. Крім того є ще поодинокі православні громади, які визнають невідомо кого. А є ще й сьогодні деяка частина українських православних, які гуртуються довкруги російсько-православних церков. Це наслідки праці єп. Николая зі Сан Франсіско, який ще в 1897 р. був вислав двоє своїх священників до Восток в Алберті. Вірні цих церков — це національно-несвідомі буковинці і ті галичани, які себе зачисляли до московфілів. Одні з них визна-

ють тепер московського патріарха Алексія, інші його відкидають.

З протестантських груп найстарішими є пресвітеріяни, або т. зв. незалежні, які під впливом Ів. Бодруга визнали зверхність Пресвітеріянської Місії. Тепер українських пресвітеріян небагато.

Іншою протестантською групою є баптисти. В їх громадах гуртуються здебільшого українські поселенці зі Східної України та з Волині.

Методисти мають свій місячник „Канадський Ранок”. Деякі українці належать до адвентистів, суботників або „Свідків Єгови”. Але їх небагато.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЖИТТЯ

Організаційне життя канадських українців засновується на віровизнавчому і ідеологічному принципах. Ці два принципи беруть до уваги організації українців католиків і українців з УГПЦеркви. Інші організації стоять на понадконфесійному становищі.

а) Українці католики

Щоб збільшувати й координувати різногранний розвій організаційного життя серед українців католиків, у 1932 р. засновано в Саскачевані організацію для мужчин, яка прийняла назву: Братство Українців Католиків (БУК). Ця організація своїми клітинами скоро покрила Канаду. В початках БУК мав теж жіночі і молодечі Відділи. Пізніше для жіноцтва постала Ліга Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ), а для молоді Українське Католицьке Юнацтво (УКЮ). Офіційним органом БУК була газета „Будучність Нації”. До часу поділу одної єпархії українців католиків в Канаді ці організації базувались на провінційному принципі. З хвилиною створення чотирьох Екзархатів прийшов теж відповідний поділ.

Всі ці організації — а є вони організаціями типу Католицької Акції — об'єднуються в Централі Українців Католиків Канади (ЦУКК). До ЦУКК належать: БУК, ЛУКЖ, УКЮ, „Обнова”, Запomoгове Братство св. о. Николая і Місійне Т-во св. Йосафата.

Крім Провінційних Управ і Цент-

раль, є ще Всеканадійські Управи БУК, ЛУКЖ та УКЮ.

До IV Всеканадійського Конгресу Українців Католиків, що відбувся в липні 1953 р. в Едмонтоні, всі центральні були у Вінніпегу. Цей Конгрес між іншим постановив, щоб осідок центральних осередків переходив з Екзархату до Екзархату щодва роки в такому порядку, в якому будуть відбуватися Конгреси.

Тепер всеканадійським президентом ЦУКК є Орест Демків, всеканадійським головою БУК — Іллярий Боцюрків, всеканадійською головою ЛУКЖ — Михайлина Войтків і всеканадійським головою УКЮ — Мартин Боднар. Всі вони з Едмонтону. Ділові секретаріати тих центральних установ знаходяться у Вінніпегу.

У Східній Канаді поруч Відділів БУК існують теж Відділи Українського Католицького Союзу (УКС).

б) Українці з УГПЦеркви

Серед греко-православних українців зродилися такі організації: Товариство Українців Самостійників (ТУС), Союз Українок Канади (СУК), Союз Українських Народних Домів (СУНД) і Союз Української Молоді Канади (СУМК), що всі разом об'єднуються в Союз Українців Самостійників (СУС).

Організація СУС постала в 1927 р. За її предтечу треба вважати всіх тих, що гуртувалися довкруги тижневика „Український Голос” у Вінніпегу. Всеканадійським головою СУС є тепер Юліян Стечишин, адвокат із Саскатуну. До Загального Крайового З'їзду, що відбувся в 1952 р., Централю СУС був Вінніпег. Тепер осідок цієї організації перенесено до Саскатуну.

ТУС не має своєї надбудови. СУК має свою надбудову і всеканадійським його головою є Ольга Воєненко з Вінніпегу. СУНД має свою надбудову також. Всеканадійським його головою є Назар Боднарчук з Вінніпегу. СУМК теж має своє всеканадійське завершення. Його очолює Василь Сарчук.

в) УНО

Поруч організацій, що гуртуються в ЦУКК і в СУС, поважне місце в ор-

ганізаційній схемі українців Канади займає Українське Національне Об'єднання (УНО) зі своїми братніми організаціями. У 1928 р. кол. українські вояки зорганізувалися в Українську Стрілецьку Громаду (УСГ), з якої в 1932 р. зродилося УНО. В склад УНО входять: Організація Українок Канади (ОУК) і Молоді Українські Націоналісти (МУН). Самостійною, але ідейно зближеною до УНО є організація студентів і академіків „Зарево” з осідком у Монтреалі.

УНО зосередило свою працю головним по містах і в своїх рядах гуртує здебільшого український робітничий, протикомуністичний елемент. УНО стоїть на понадконфесійному принципі. На підставі найновішого рішення в організаційній схемі УНО зайшли деякі зміни. Канаду поділено на три частини: Схід, Захід і Централю у Вінніпегу, яка об'єднує клітини Східньої і Західньої Канади.

Всеукраїнським керманічем УНО є інж. В. Коссар; головами: УСГ — мгр. В. Гультай, ОУК — п-ні О. Тарновецька, МУН — В. Гладун.

За старанням членів УНО, зокрема сл. п. О. Кошиця, інж. В. Коссара і д-ра П. Маценка, в 1945 р. постав у Вінніпегу Осередок Української Культури й Освіти. Цей Осередок є самостійною і формально не зв'язаною з УНО установою.

Осередок УКО, крім музею, архіву і бібліотеки, веде ще Вищі Освітні Курси. В 1951 р. ці курси перейшли до Манітобського Університету. Вони співпрацюють з літніми курсами університету, як окрема українська установа. Всіх курсів було досі 16, що відбувались у Вінніпегу і в Торонті. З них скористало коло 800 осіб. Осередок має бібліотеку (понад 6 тисяч книжок), музей народного мистецтва, різьбарства, малярства тощо та поважну рукописну збірку авторів, документів, приватні збірники: О. Кошиця, Є. Коновальця, І. Боберського, великий відділ преси з понад 380 назвами тощо.

г) СГД

Інша група, що давніше була добре зорганізована, це кол. Січова Організація, чи Союз Гетьманців Державни-

ків (СГД). Вони називають своїм репрезентантом Данила, сина кол. гетьмана Павла Скоропадського. По розколі в тій організації, який постав під час з'їзду в Торонті в 1952 р., є тепер два гетьманські органи: „Наша Держава”, яку очолює Михайло Гетьман, і „Український Робітник”, що його очолює Володимир Босий.

г) Новоприбулі

Новоприбулі мають такі організації: Спілку Української Молоді (СУМ), Лігу Визволення України (ЛВУ), Український Пласт у Канаді (УПК), СУЖЕРО, Українсько-Канадійське Товариство Прихильників Визволення України, УНДС і Комітет Сприяння УН-Раді.

д) Комітет Українців Канади

Тілом, яке має координувати працю канадійських українців та їх репрезентувати назовні перед владою, є Комітет Українців Канади. Цей Комітет постав 1 листопада 1940 р. в часі другої світової війни. До нього ввійшли такі організації: ВУК, СУС, УНО, СГД і СЮО (тепер УРО). Першим президентом КУК був о. д-р Василь Кушнір, який задержав цей пост до 1953 року. На IV Всеукраїнському Конгресі, що відбувався 8-10 липня 1953 р. у Вінніпегу, цей пост перебрав молодий адвокат Антін Яремович, уродженець Канади.

Працю КУК сильно скріпило приступлення до нього в 1945 році Союзу Українських Ветеранів. За старанням КУК заснувався був у Лондоні Союз Канадійських Українських Вояків за морем, що пізніше перетворився в Центральне Допомогове Бюро в Лондоні. В 1945 р. зорганізовано при КУК Фонд Допомоги Українців Канади, який несе матеріальну і моральну допомогу українським залишенцям на скитальщині.

КУК нав'язав теж співпрацю з Українським Конгресовим Комітетом Америки (УККА), що спільно зорганізували одну українську репрезентацію, яка постала в 1947 р. під назвою Пан-американська Українська Конференція (ПАУК).

е) Комуністична група

Доволі живу активність проявляє група українців, що називають себе прогресивними. Ідеологічно своїми початками сягають вони ще 1907 р., коли зорганізувалась українська соціал-демократична партія з „Червоним Прапором”, як своїм органом. На зміну йому прийшов „Робочий Народ”, що в 1917 р. став голосити явно комуністичну ідеологію. Осередком цієї праці був Вінніпег. По Канаді почали закладати українські робітничі дома, які в 1924 р. зцентралізовано в Т-во Український Робітничо-Фармерський Дім (ТУРФДІМ).

З хвилиною вибуху війни між Німеччиною і ССРСР в 1941 р. канадійські комуністи повели акцію допомоги „батьківщині” і почали видавати в Торонті газету „Українське Життя”. В 1946 р. вони остаточно прийняли назву: Т-во Об’єднаних Українських Канадців (ТОУК), яке існує досьогодні і має свої організаційні клітини в цілій Канаді. В 1943 р. у Вінніпегу почав виходити тижневик „Українське Слово”. Від 1947 р. появляється їх місячник для молоді в англійській мові п. з. „Юкрейнієн Канадієн”.

По закінченні другої світової війни (в 1945 р.) зорганізували вони українські народні фестивалі в Торонті, Едмонтоні, Саскатуні і Вінніпегу. Ведуть свою рідну школу, яку централізували. Мають канадійські комуністи і своє асекураційно-запомогове товариство під назвою Робітниче Запомогове Товариство (РЗТ). Між членством мають міський, робітничий і потрохи фармерський елемент; серед відділів РЗТ є теж окремі відділи російські, польські і закарпатські.

УКРАЇНСЬКА ПРЕСА В КАНАДІ

Українське друковане слово займає поважне місце в історії канадійських українців. Спочатку, коли не було своєї газети, духові потреби українських поселенців заспокоювала „Свобода”. Впродовж більше як 60 років свого побуту на канадійській землі українці мали поважну кількість пресових органів (понад 150 назв). Задержуся над тими, що тепер виходять. Починаю від Західньої Канади.

В Едмонтоні, столиці Алберти, появляється католицький тижневик „Українські Вісті” (від р. 1929), „Голос Правди” (1936), що себе називає демократичним тижневиком, місячник „Католицька Акція” (1950), орган Централі Українців Католиків Західнього Екзархату, місячник „Юнацтво” (1945) (в двох мовах), орган Всеканадійської Управи УКЮ, двічі на місяць пресовий бюлетень Едмонтон (П. Б.) Українського Пресового Бюро в Канаді (1950) і кварталник „Слідами Малої Святої” (1953), що його видають ОО. Василяни в Мондері.

В Йорктоні, в Саскачевані, осередку Протоігуменату ОО. Редемптористів, появляється місячник „Голос Спасителя” (1923) з великою англійською частиною. Заходами ОО. Редемптористів також виходить богословський кварталник „Логос” (1950), що його видають професори Духовної Семінарії ЧНІ в Медовей, Онт.

У Вінніпегу, столиці Манітоби, появляється найбільше українських газет. Найстаршою газетою є тижневик „Канадійський Фармер” (1903), далі йде „Канадійський Ранок”, який своїм початком сягає 1906 р. і тепер появляється двічі в місяць. Видає Юнайтед Чорч Канади. Далі тижневик „Український Голос” (1910), орган СУС, „Новий Шлях” (1930), орган УНО, появляється двічі на тиждень, „Вістник” (1923), орган УГПЦеркви в Канаді, появляється двічі на місяць, місячник „Голос Молоді” (1947), орган МУН, місячник „Мій Приятель” (1949), журнал для української дітвори, місячник „Жіночий Світ” (1950), орган ОУК, місячник „Наша Культура” (1951), науково-популярний місячник української культури, місячник „Бюлетень КУК” (1953) і по-англійськи „Юкрейнієн Коментарі” (1952), що їх видає КУК, та неперіодичні випуски Української Католицької Пресової Служби.

В Торонті, столиці Онтеріо, виходить тижневик „Український Робітник” (1934), орган гетьманського руху в Канаді, тепер Української Спортової Організації „Січ”, католицький тижневик „Наша Мета” (1949), тижневик „Гомін України” (1948), орган ЛВУ і ОУН(р), двічі на місяць появляється

ся журнал „Світло” (1938), що його видають ОО. Василіяни, місячник „Свангельська Правда”, журнал-місячник „Нові Дні” (1950), двічі на місяць, „Наша Держава” (1952), що є другим органом гетьманського руху в Канаді. Ця газета почала виходити після розколу між членами СГД під час з'їзду в Торонті 1952 р., місячник „Світ і Життя” (1953), універсальний журнал „Наша Трибуна” (1953), бюлетень Українсько-Канадійського Т-ва Прихильників Визвольної Бороти України, орган УГВР за кордоном, та бюлетень СУЖЕРО.

В Оттаві, канадійській столиці, почав виходити двотижневик „Федераліст-Демократ” (1953), центральний орган Об'єднання Українських Федералістів-Демократів.

В Монреалі, пров. Квебек, виходить чотири рази на рік „Розбудова Держави” (1949). Видає провід студ. організації „Зарево”.

З комуністичної преси, призначеної для українського читача, слід відмітити „Українське Життя” (1941), великий тижневик, що появляється в Торонті, „Українське Слово” (1943), тижневик, що появляється у Вінніпегу та „Ди Юкрейнісн Канадісн” (1947), місячник для молоді, що виходить у Торонті.

Сказати б ще слово про книжкову продукцію. В Торонті діють такі видавництва: „Євшан Зілля”, СУЖЕРО, „Нові Дні”, „Добра Книжка” та ОО. Василіян (Торонто-Мондер). У Вінніпегу: В-во Ів. Тиктора, УВАН, Митрополита Іларіона і Консисторії УГП-Церкви, „Мого Приятеля” та Самоосвіти. В Йорктоні В-во ОО. Редемптористів, в Едмонтоні В-во Католицької Акції.

ВІДВІДИНИ ПЕРЕДОВИХ УКРАЇНЦІВ

На українську спільноту в Канаді з подивом дивилися передові українці у Старому Краю. Вони з ними листувалися і старалися служити їм порадами та вказівками. Інші, що очолювали громадсько-національні установи в Краю, просили фінансової помочі на ділове ведення тих установ. Впродовж минулих 60 років канадійських укра-

їнців відвідало поважне число визначних українських громадян. Згада-ти б деяких:

У 1895 р. до Канади прибув д-р Осип Олеськів зі Львова, який на місці приглянувся можливостям поселення в новій країні і написав книжечку „О іміграції” (1895). Пізніше він став сам урядовцем канадійського міністерства іміграції і багато допомагав тим людям, які хотіли переселитися за океан.

У 1910 р. і пізніше в 1921 р. приїхав був до Канади Митрополит Андрій Шептицький. Його ціллю в 1910 р. було налагодити справу релігійної опіки над українськими поселенцями. Це сталося в 1912 р., коли Апостольська Столиця призначила о. Никиту Будку першим єпископом для українців у Канаді. Митрополит приїхав сюди вдруге 1921 р., як висланник поневоленої України, щоб шукати помочі в альянтів та перевести збірку на галицьких воєнних сиріт.

У 1912 р. прибув був д-р Семен Демидчук, делегат „Рідної Школи”, що старався про грошову поміч для цієї установи. В тій цілі він улаштував публичні віча та інформував про потреби рідного краю.

Старанням Головної Управи „Рідної Школи” у Львові сюди приїхав був у 1913 р. проф. Петро Карманський, який перейняв посаду в учительській семінарії в Брендоні. В Канаді він не був довго і перед першою світовою війною звідси виїхав.

Галицький Уряд вислав у 1920 р. проф. Івана Боберського, як свого представника до Канади. Коли в 1922 р. тут створено представництво ЗУНР з д-ром Осипом Назаруком на чолі, тоді проф. Боберський був там секретарем. У Канаді І. Боберський перебував до 1931 р. і заслужився при збиранні та впорядковуванні матеріалів до історії українців у Канаді.

Разом з проф. Боберським працював д-р О. Назарук, який прибув до Канади в 1921 р. і відвідав з промовами майже всі важливіші українські осередки. З Канади він виїхав у 1923 р. до ЗДА.

В 1923 р. загостив сюди Український Національний Хор під управою

проф. Ол. Кошиця. Зі своїм хором він відвідав Канаду вдруге в 1926 р.

В 1925 р. приїхав д-р Володимир Бачинський, який в імені Т-ва Опіки над українськими емігрантами у Львові вів розмови з керівними іміграційними чинниками в Оттаві у справі дозволу на приїзд 10 тисяч українських імігрантів з Галичини.

В 1925 р. прибув Василь Авраменко. Він організував численні школи українського танку. В 1928 р. переїхав він до ЗДА. Його ініціативі треба завдячувати появу кількох українських фільмів. У рр. 1952-53 відзначав Авраменко 25-річчя своєї праці.

В 1928 р. українські осередки відвідав полк. Євген Коновалець, засновник УВО.

Весною 1929 р. з відвідинами прибула сенаторка Олена Кисілевська, редакторка „Жіночої Долі”. Тепер пані О. Кисілевська перебуває в Оттаві.

В 1929 р. до Канади приїхав Лев Ясінчук, делегат „Рідної Школи”, який переводив збірку на ту установу.

В 1936 р. прибув тут проф. Іполій Бочковський, представник Т-ва Прихильників Української Господарської Академії в Подєбрадах (ЧСР) і виголосював доповіді.

В листопаді 1937 р. приїхав гетьманич Данило Скоропадський. Його відвідини піднесли були на душі українську громаду. Опісля появилася в Едмонтоні настільна книга „За Україну”, в якій подано докладний опис подорожі гетьманича по Канаді і ЗДА.

В липні 1937 р. прибув проф. Дмитро Дорошенко, який впродовж 5 тижнів давав курс української історії в Едмонтоні. Вліті 1938 р. приїздив сюди вдруге, а втретє в 1950 р.

Ще згадати б таких мистців, як співачка Саломея Крушельницька, бандурист проф. Василь Ємець, співак Михайло Голинський, співачка Марія Сокіл, піяніст Антін Рудницький, співачка Ольга Лепкова та інші. На окрему згадку заслуговує ще Українська Капеля Бандуристів ім. Тараса Шевченка, яка в останніх роках кілька разів виступала зі своїми концертами в більших і менших містах Канади.

По другій війні Канаду відвідали: інж. Дмитро Андрієвський, д-р Лука Мишуга, Ярослав Стецько, інж. Андрій Кішка, о. д-р Іван Гриньох, інж. Осип Бойдуник, д-р Степан Витвицький, о. д-р Теодосій Галушинський, Архимандрит ЧСВВ та інші.

КАНАДІЙСЬКІ УКРАЇНЦІ І ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ

Відродження Української Держави в 1917-18 роках вплинуло позитивно на українців у Канаді, пробуджуючи національно несвідомих і невироблених, а жертвенним додало сили в праці над здійсненням загальнонаціональних ідеалів.

В 1918 р. засновано Канадійський Громадянський Комітет, який зібрав \$50,000 і вислав свою делегацію до Парижу на мирову конференцію. Ця делегація передала меморандум від канадійських українців проти передачі Західньої України Польщі і тим стала помічною делегації ЗУНР. В 1919 р. зорганізовано у Вінніпегу Український Червоний Хрест, що ніс поміч українському населенню на рідних землях.

Канадійські українці з повним зрозумінням поставились були до заходів д-ра О. Назарука, який у 1921 р. прибув до Канади від Уряду ЗУНР під проводом президента д-ра Е. Петрушевича і переводив грошову збірку.

Канада постійно допомагала українським воєнним інвалідам та їхньому Т-ву УКТОДІ у Львові, яке головню за гроші з Канади придбало власний дім у Львові. В 1936 р. при УНО засновано Крайовий Комітет Українського Визвольного Фонду. А коли в 1938 р. Карпатська Україна заявила своє бажання до незалежності, тоді канадійські українці разом з іншими українцями допомагали визвольній справі Срібної Землі. Словом, допомога на всякі національні потреби, „Рідній Школі”, „Просвіті”, поводянам і т. д. завжди була в осередку уваги тої української громади, що вже була запустила свої коріння в канадійську землю.

Серед українських поселенців є багато колишніх воєнків різних військових формацій. Вони гуртуються у сво-

їх ветеранських організаціях. Одні з них старші, інші молодші, але всі стоять на загальнонаціональній і вояцькій платформі. Ось вони: Українська Стрілецька Громада, Союз бувших Українських Вояків, Союз Українських Канадійських Ветеранів, Братство Карпатських Січовиків, Братство кол. Вояків І. УД Української Національної Армії, Братство Українських Січових Стрільців та Об'єднання Станиць кол. Вояків УПА.

УЧАСТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ

Українці проявили свою помітну активність у політичному житті Канади. Вони є членами чотирьох найбільших партій: Ліберальної, Консервативної, Соціального Кредиту і Соціалістичної (ССФ). Вони беруть активну участь під час виборів. Є такі українські округи, які самі можуть вибрати українця послом. Канадійські українці мають своїх провінційальних і федеральних послів. Першим федеральним послом був Михайло Лучкович з округи Вегревил в Алберті, якого вибрано 14 вересня 1926 р.

По федеральних виборах, які відбулися вліті 1953 р., канадійські українці мають в Оттаві 4 послів, які заступають всі 4 канадійські партії, а саме: Івана Дікура (ліберал) з округи Вегревил, Амвросія Головача (соц.-кред.) з округи Східній Едмонтон, Федора Заплітного (ССФ) з округи Давфин у Манітобі і Михайла Старчевського (консерватист) з округи Онтеріо.

У провінційальних виборах, які відбулися вліті 1952 р., канадійські українці дістали в Алберті таких послів: соц. кредитовці: Михайло Понич з округи Вегревил, Петро Хаба з округи Редвотер і Гр. Лобай з округи Лак ла Біш та М. Душенський (ССФ) з округи Виллінгдон. У Саскачевані всі послы українського роду вийшли з списків ССФ, а саме: Олекса Кузяк з округи Кенора, В. Березовський з округи Камберленд і Д. Зибчин в окрузі Редбері. У Манітобі під час провінційальних виборів літом 1953 р. вийшли послами таких 7 українців: Степан Дзюба (незалежний) з округи Середній Вінніпег, І. М. Гаврилюк (ССФ) з округи Північний Вінніпег,

ліберали: Василь Луцко з округи Спрингфілд, Н. Бачинський з округи Фишер, М. Григорчук з округи Етелберт, Іван Соломон з округи Емерсон і Стах Каппа з округи Ст. Клементс.

В такий спосіб канадійські українці дали 4 послів до федерального парламенту і 14 до провінційальних легіслатур, не вчисляючи провінційального посла Василя Кардаша (комуніст) з Північного Вінніпегу.

Першим українцем у Канаді, що досягнув гідности провінційального міністра, є О. Кузяк, посол з округи Кенора, що восени 1952 р. став міністром телефонів у Саскачеванському уряді.

Крім цього мейором 200-тисячного міста Едмонтона є Василь Гавреляк, алдерменом у Вінніпегу Славко Ребчук, не згадуючи менших міст і містечок, де відповідальні місця в управі займають канадійські українці, давно-прибулі або тут уроджені.

В 1948 р. федеральний уряд Канади призначив був двох українських адвокатів — Я. Арсенича і Мих. Стечишина окржними судьями. На підставі найновішої номінації канадійські українці дістали в жовтні 1953 р. ще одного суддю в особі адв. Петра Грещука з Едмонтону.

НАДБАННЯ КАНАДІЙСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Канадійські українці впродовж свого 60-річного побуту на цій вільній землі старалися в міру своїх сил розвивати й збагачувати духові цінності багатой душі українського народу. Годі в короткому розділі перейти всі культурні надбання і старання, що ними українські поселенці докидали свої цеглини до загальної канадійської скарбниці.

Проте, як повинні розуміти свої обов'язки українці в Канаді, — вказав лорд Твідсміор, генерал-убернатор Канади, у своїй промові 21 вересня 1936 р. у Фрейзервуд у Манітобі. Він, будучи серед українців, між іншим заявив таке: „... Я хотів би, щоб ви так само пам'ятали свої старі українські традиції, свої гарні ручні роботи, свої народні пісні, танці, свої народні легенди. Я не вірю, що якийсь

нарід може бути сильним, коли він не пам'ятає і не зберігає зв'язку із своєю минулистю. Ваші традиції є важливими причинами до нашої канадської культури, що не може бути відбиткою лише якоїсь одної старої речі... Ви всі будете добрими канадійцями, якщо будете такими ж добрими українцями..." Так говорила високопоставлена урядова особа, шотландець за національністю.

Українські поселенці вже в початках свого побуту розбудовували багатства української культури в Канаді. Це виявилось у закладанні УНДомів, читалень „Просвіти” тощо. Вони організували численні товариства, хори, аматорські гуртки, що й нині існують та розвиваються. Це життя збагачувало й далі збагачують різні виставки української вишивки, книжки, преси, обжинкові святкування тощо. Крім цього залишилися цілі серії імігрантської поезії, дещо в прозі, як повість Іллі Киріяка „Сини землі”, і доволі поважна кількість споминів. У дальшому розвою витворилася потреба закріплювати пройдений шлях. Почали думати про різні збірки і музейні матеріали. Батьком цього руху був проф. Іван Боберський. Збирання музейних речей зацікавило і приватні особи і деякі установи. З приватних збірок слід відмітити збірку Якова Майданика у Вінніпегу. Музейні експонати збирають всі українські католицькі владики у Канаді. Цінні речі мають ВПресов. Кир Василь Ладика у Вінніпегу і Кир Ніль Саварин в Едмонтоні. Теж Митрополит Іларіон Огієнко має деякі цінні й рідкі речі. При Осередку УКО у Вінніпегу від 1945 р. розбудовано музейний відділ, що начислює поважну кількість експонатів. Теж о. Йосафат Жан ЧСВВ почав у 1953 р. порядкувати в Мондері свої музейні збірки, які він збирав впродовж 40 років. Ці експонати вже заповнили дві просторі залі. Вони відносяться до рідкостей українського друкованого слова, нумізматики, малярства тощо. Ще треба згадати музей при Інституті ім. П. Могили в Саскатуні та музей, що твориться при Апостольському Екзархаті Західної Канади в Едмонтоні.

Крім цього від початків гарно розвивалися бібліотеки серед української громади в Канаді. Їх мають приватні люди, різні установи, чернечі та єпископські книгозбірні. Останніми роками створено українські відділи при університетських бібліотеках в Оттаві, Торонті, Вінніпегу, Саскатуні та Едмонтоні. Одна з кращих бібліотек у Канаді, що нею можуть похвалитися українці, це бібліотека при Українському Народному Домі у Вінніпегу.

Канадійські українці звертають теж увагу на мистецьке життя. Вони вже сьогодні мають у себе поважну кількість таких сил. У більшості це новоприбулі, що збагатили цю ланку, включившись в життя канадської спільноти. Згадати б лише декількох: баталіста Л. Перфецького з Монреалю, малярів-графіків з Торонта: Вол. Балея, Миколу Бутовича і Михайла Дмитренка, ілюстратора-графіка М. Левицького з Вінніпегу, портретиста й іконописця Юліяна Вуцманюка та графіка Івана Кейвана (обидва з Едмонтону).

В Торонті перебуває Олена Гердан Заклинська, пропагаторка й учителька української хореографії.

В музичному світі канадійські українці вже мали змогу себе проявити. На американському континенті відомі: скрипачка Донна Гресько, що вродилася у Вінніпегу, піяністка Любка Колесса, челистка Христа Герич-Колесса, піяніст Роман Стецюра, композитор модерної музики Юрій Фіяла, співаки: Михайло Голинський, Василь Тисяк, Гр. Ярошевич, Михайло Тагаїв, Петро та Грайда Черняки, Марія Ковальчук, Антін Стечишин та інші. Між диригентами передові місця зайняли: Нестор Городовенко, кол. диригент республіканської капелі „Думка” та Лев Туркевич, кол. диригент львівської опери. Помітне місце зайняв Володимир Богоніс, диригент чоловічого хору у Вінніпегу. На окрему увагу заслуговує чоловічий квінтет ім. Лисенка.

ШКОЛИ І ВИХОВАННЯ

Шкільна справа була завжди в осередку зацікавлення українських поселенців у Канаді. Вони знали, що знан-

ця — це найбільше майно, яке можуть дати своїм дітям. Українське приватне шкільництво розвивалося й розвивається при церквах та українських національних установах. Це т. зв. рідні школи. По обов'язковому навчанні в школі, раз, два, а то й тричі на тиждень відбувається ще наука української мови. Це т. зв. постійні рідні школи. Їх мають канадійські українці по містах, містечках і тих фармах, де є одиниці, що хочуть присвятитися цьому ділу. Звичайно майже в кожній околиці відбувається літом вакаційна рідна школа, що її провадять впродовж 2 чи 3 тижнів самі священики, сестри-черниці, або світські кваліфіковані сили.

Вже в самих початках поселення були труднощі у шкільництві. Вчителі, які приходили до українських околиць, знали тільки англійську мову, якої ні нові поселенці, ні їхні діти не розуміли. Тому уряд Манітоби в 1905 р. відкрив був двомовну учительську семінарію у Вінніпегу, в якій вчилися молоді українці. Вона називалася „Рутініан Трейнінг Скул”. Описля її перенесено до Брендону. Подібну школу zorganizував був також Саскачеванський уряд у Ріджайні та Албертійський у Вегревил. Але в 1916 р. уряди Алберти, Саскачевану і Манітоби скасували двомовні школи.

Щоб запобігти лиху, українці почали власними силами організувати свої школи. Першою з таких цілоденних шкіл була школа в Мондері, яку почали провадити в 1905 р. СС. Служебниці. Другою такою школою є школа св. о. Николая у Вінніпегу. Далі школа св. Йосифа в Йорктоні, Саск., в Айтуні, Саск. і в Монтреалі, Квебек. Крім цього українці католики мають дві Академії: Пресв. Серця в Йорктоні, Саск., і в Анкастері, Онт., які провадять СС. Служебниці, та одну Колегію св. Йосифа в Йорктоні, Саск., що її провадять Брати Християнських Шкіл. Отці Редемптористи мають свою Духовну Семінарію в Медовейл, Онт., ОО. Василіян ювенат у Мондері, Алта. Українська Католицька Церква звертала теж увагу на виховні інститути, т. зв. бурси. Першою такою бурсою була місіонерська школа в Сифтоні,

Ман., що її zorganizував у 1912 р. о. Й. Жан, пізніше українська бурса ім. Митрополита Шептицького у Ст. Боніфас та інші. Тепер українці католики мають Виховний Інститут св. Василя Великого в Едмонтоні (для юнаків), Виховний Інститут св. свцм. Йосафата в Едмонтоні (для дівчат) і нововідкритий величавий Інститут ім. Митрополита А. Шептицького в Саскатуні. Щоб виховувати українську молодь у національному і релігійному дусі, Всеканадійська Управа УКЮ при тісній співпраці ОО. Василіян улаштує від 1945 р. Літні Курси для Українського Католицького Юнацтва. Ці курси відбувалися досі в Едмонтоні, а від 1952 р. відбуваються над озером Пиджон Лейк. Централі Українців Католиків Манітоби і Східнього Екзархату організують подібні вишкільні курси.

При УГПЦеркві йде подібна культурно-освітня робота при допомозі Інститутів П. Могили в Саскатуні, св. Івана в Едмонтоні, св. Володимира в Торонті та Колегії св. Андрея у Вінніпегу.

Про працю Осередку УКО у Вінніпегу була мова на іншому місці.

Частина української молоді користується з цих можливостей, щоб познайомитися з основами українознавства. Однак треба сказати з жалем, що молодь чимраз менше цікавиться українською проблематикою.

Коли б прийшлося говорити про матеріальні осяги українців у Канаді, то вони справді великі. Поважні вони теж у професійній ділянці. З колишньої маси селян-фермерів і робітників українська спільнота в Канаді видала тисячі учителів, багато лікарів, аптекарів, адвокатів, інженерів, учених, бизнесовців та інших професіоналістів. До наших здобутків (не приватного характеру, а загального), не вчисляючи сюди численних церков, резиденцій, народних домів, виховних інститутів тощо, треба ще додати такі харитативні установи, як три дома для старців в місцевостях Сифтоні, Ман., Комарно, Ман., і в Давфіні, Ман. та 3 сиротинці: в Мондері, Алберта, в Айтуні, Саск., і в Анкастері, Онт. Крім того дві лікарні: в Мондері, Алберта

та у Виллінгдоні, Алберта. Всі ці установи ведуть СС. Служебниці.

Окреме місце займають забезпечені товариства, однак вони далеко не дорівнюють своїм посестрам у ЗДА. Найстаршим запомоговим товариством є Братство св. о. Николая, яке засноване ще в 1905 р. До нього належать виключно українці католики. Іншими забезпеченими товариствами в Канаді є „Взасмна Поміч”, яку засновано в 1921 р. у Вінніпегу, та Український Народний Союз зі ЗДА, що має вже поважну кількість своїх відділів. На сході Канади є теж Відділи Українського Робітничого Союзу. Про комуністичне РЗП сказано вже на іншому місці.

Чернечі Чини і Згромадження відіграли й відіграють важливу роль в житті спільноти канадійських українців. Першими українськими місіонерами у Канаді були 4 Василяни, що прибули під проводом о. Пл. Філяса 1 листопада 1902 року до Едмонтону. Коли цей Чин скріпився, тоді в 1932 р. створено канадійсько-американську провінцію з о. Н. Крижановським ЧСВВ, як першим протоігуменом на чолі. В 1948 р. їх розділено. Під теперішню пору протоігуменом Чину є о. Волод. Шевчук ЧСВВ. Чин начислює тепер у Канаді 45 священників, 24 братчиків і 23 богословів.

Разом з першими василіянами прибули в 1902 р. СС. Служебниці. Вони працюють головню у шкільництві, займаються молоддю, вліті ведуть вакаційні рідні школи тощо. Мають 20 своїх домів в Канаді, ведуть 2 Академії, 13 денних шкіл, 30 вечірніх шкіл, 5 садочків і мають — як вище сказано — 2 лікарні, 3 доми для старців і 3 сиротинці.

Не менше гарно записалися в історії українського поселення ОО. Редемптористи. В 1906 р. о. Ахіль Деляре ЧНІ, бельгієць, діставши дозвіл від Апостольської Столиці прийняти український обряд, спричинився до того, що в Йорктоні засновано дівочу Академію і хлоп'ячу Колегію. Осідком Протоігуменату є Йорктон у Саскачевані. Теперішнім протоігуменом є о. д-р Волод. Маланчук ЧНІ. Українська вітка ОО. Редемптористів на північно-

американському континенті начислює тепер 36 священників, 8 братчиків, 12 студентів і 6 новиків.

Ченці Студитського Уставу приїхали із Зах. Європи до Канади в 1851 р. та осіли в Вудстак, Онт. Мають під теперішню пору 3 священників і 10 братчиків. Ведуть господарство і задумують зорганізувати старечий дім.

Крім цього є ще Отці Обляти східнього обряду (3), Брати Християнських Шкіл і Сестри Місіонарки Християнської Любови (в 3 місцевостях).

До здобутків української спільноти треба ще зачислити український відділ при „Голосі Канади”, що кожного дня впродовж року передає вістки, українську музику тощо з призначенням для українців за залізною куртиною. Він почав працювати вліті 1952 р. Цей Відділ очолює сотн. Богдан Панчук.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

По переїзді, після другої світової війни, деякої кількості дійсних і звичайних членів НТШ до Канади приступлено до зорганізування Канадійського Відділу НТШ. Його осідком стало місто Торонто. Головою став проф. д-р Євген Вертипорох, який займає цей пост досьогодні. Щоб дати змогу своїм членам проявити себе науково, хоч майже всі вони працюють тепер поза фахом і виконують нерідко тяжку працю, та щоб передати українському загалові наукові надбання і при тому заохочувати молодих до наукової праці, зродилась думка зорганізувати наукові конференції. Перша така наукова конференція відбулася 3. IX. 1950 р. в Торонті. Дотепер відбулися чотири такі конференції. Наради IV Конференції відбулися 5-6 вересня 1953 р. в Торонті. Централь НТШ находиться в Нью Йорку.

Поруч НТШ у Канаді розвиває від 1949 р. свою діяльність УВАН. В 1950 р. до Канади прибув бл. п. проф. Дмитро Дорошенко, президент Академії. УВАН старається репрезентувати українську вільну науку на міжнародному форумі, проявляє доволі живу видавничу діяльність, улаштовує доповіді тощо. Головою УВАН у Канаді є проф. д-р Ярослав Рудницький, лю-

дина метка, якому установа завдячує багато.

Канадійські українці здобули значні досягнення і тим, що тепер по різних університетських осередках ведуться українознавчі студії, або відбуваються курси української мови. Згадати б Монреаль, Оттаву, Віндзор, Торонто, Вінніпег, Саскатун і Едмонтон. Про окремих людей, тих давно- і ново-прибулих, чи тут уроджених, які беруть активну участь в інтелектуальному житті Канади, нема змоги говорити ширше, як теж годі говорити про інші прояви культурного життя канадійських українців та їхні досягнення з уваги на обмежене місце, призначене на цю статтю.

КІЛЬКА СЛІВ ПРО ПЕРЕПИС НАСЕЛЕННЯ З 1951 Р.

Щодесять років у Канаді відбувається перепис населення. Він показує стан етнічних груп, які складаються на канадійську сім'ю.

Перепис з 1951 р. виявив, що українці зайняли четверте місце по мешканцях з британських островів (бритійці, шотландці, валійці та айриші — 47,9%), французях (30,8%) і німцях (4,4%), виказуючи 2,8% усього населення, або 395.043 особи українського походження. Це вказує на збільшення українців на 89.118 осіб від попереднього перепису в 1941 році.

Канадійські українці живуть тепер головню в чотирьох провінціях: в Онтеріо (93.595), Манітобі (98.753), Саскачевані (78.399) та в Алберті (86.957). Решта розкинена в інших провінціях, зокрема в Бритійській Колумбії (22.613).

В трьох степових провінціях є околиці з виразною українською більшістю. Коли в першому етапі українського поселення майже вся група іммігрантів становила сільський елемент, то перепис населення з 1941 р. виявив, що на фермах жили 2/3 українців. Перепис з 1951 р. виказав, що тепер уже більшість українців живе по містах (50,3%).

Коли брати до уваги міста, то з перепису в 1951 р. бачимо, що в 5-тих містах Канади жило поверх 10.000 ук-

раїнців: у Вінніпегу в Манітобі 41.437 (11,7%), у Торонті в Онтеріо 29.262 (2,6%), в Едмонтоні в Алберті 18.945 (10,9%), в Монреалі у Квебеку 11.154 (0,8%) та у Ванкувері в Бритійській Колумбії 11.030 (2,1%).

Під релігійним оглядом канадійські українці в головному належать до українсько-католицького і греко-православного віровизнань. З цих 395.043 осіб задекларували себе: 41,7% — українцями католиками і 14,3% — українцями римо-католиками, разом 56%, 28,1% — українцями православними, 7,1% — приналежними до Юнайтед Чорч, решта до інших церковних груп. Виглядає, що під час перепису зроблено похибку, бо вказано аж 14,3% українців римо-католиків, хоч таких, здається, в Канаді нема.

ВИСНОВКИ

З перегляду минулого можемо собі виробити погляд на працю канадійських українців від початків їхнього поселення в Канаді. Вона проявлялася головню в ділянках: релігійній і національно-виховній. В першій мірі їх цікавило питання релігійне. Туга за рідним обрядом і своїм духовенством спрямовувала їх старання до будови своїх церков, в яких вони старалися зберігати український стиль церковного будівництва. Розбудовуючи сітку церковних станиць, вони не забували теж про закріплювання цінностей української культури: про хори, аматорські вистави, будову народних домів, організування братств і сестрицтв тощо. Пильним піклуванням огортали наші піонери молодь. Шкільництво різних видів мало в цьому допомагати.

Але перебування серед довілля, цілоденний побут молоді в школі, де вона чує тільки англійську мову, вплив міста і повільне відчужування від українських традицій — все те становить ті самі проблеми майбутнього, що їх мають теж у себе американські українці. Закон асиміляції в Канаді діє головню по містах. Під час перепису 1951 р. тільки 89,2% українців подали українську мову за свою рідну.

УКРАЇНЦІ В ПІВДЕННІЙ АМЕРИЦІ

Написав ЄВГЕН ОНАЦЬКИЙ

УКРАЇНЦІ В АРГЕНТИНІ

Ніхто не може сказати точно, скільки українців є в Аргентині. Статистичних даних нема ніяких. Урядова статистика, правда, існує, але її даних чомусь не оголошується. Зрештою, коли б навіть їх було оголошено, вони нам дуже мало допомогли б, бо в Аргентині національність визначається за місцем народження в тій чи іншій державі. Тому українці, народжені в Росії, фігурують, як росіяни, в Польщі — як поляки, в Румунії — як румуни, в Австрії — як австрійці, і в Китаї — як китайці! Навіть в одній і тій самій родині, якщо їй приходилося багато мандрувати, можна знайти дітей, що належать до кількох різних національ-

ностей. Намагання змінити такий стан речей досі не мали ніякого успіху. Саме з цієї причини ніхто не міг би сказати, скільки у дійсності українців, чи людей українського походження є тепер в Аргентині. Загально прийнята цифра — 120.000. В центральній політичній поліції, що має свої власні дані, говорили мені, що рахують українців, себто людей українського походження, на 180.000. Але це цифри — дуже проблематичні.

Почалася українська еміграція до Аргентини в кінці XIX ст., приблизно в 1895-96 рр. Йшла вона головно з Товмацького повіту в Галичині. Першими емігрантами були бідні, малозе-



Свято Самостійности України в Буенос Айресі в 1948. Українська громада зі своїм священиком складає вінок біля пам'ятника Сан Мартіна.

мельні селяни та селянські робітники, що не мали жадних засобів. Вони селилися на території Місіонес, де земля була найдешевша, і де уряд задурно розподілював її між новими поселенцями. В 1896 р. вже нараховується в Місіонес кількадесят таких українських родин.

Маємо відомості про другу більшу групу українських емігрантів, що приїхали до Місіонес в 1902 р. Проте, є відомості, що вже в 1901 р. в місцевості Ляс Тунас, віддаленої від міста Апостолес на яких 13 км., була маленька українська церковня-капличка. Хто в ній правив, не знаємо, бо початки організаційно-релігійного життя звичайно ведуть з 1908 р., коли до Місіонес був прибув на місійну працю з Бразилії о. Климентій Бжуховський, який, проте, після шестимісячного побуту повернувся назад до Бразилії.

В 1909 р. прибув до Буенос Айресу Пилип Бак, бувший учитель і колишній сторож редакції „Ради” в Києві, який, працюючи на роботах для скріплення правого берега річки Ля Плята, знайшов тут уже більшу групу „хохлів”, „малоросів” та „русинів” і відкрив був у Бельграно, „під вербами”, першу українську школу, де в 1910 р. було до 30 учнів. Було б їх більше, але, як писав Бак у своїх споминах, серед учнів панувало таке різноманітне „язичіє”, що трудно було їх вчити по-українському, тому приходилося вибирати: хто вимовляв твердо „вареники”, того приймали, а хто не вимовляв цього слова, як слід, того зараховували до „кацапів” і не приймали. Тоді ж із учнів створено перший український дитячий хор. Партитуру пісень прислав, на прохання Бака, композитор М. Лисенко, а збірник „300 українських найкращих пісень” — Є. Х. Чикаленко. Створено тоді, в 1910 р., й маленьку бібліотечку. Допомогли книжками В. Винниченко, Вас. Королів, Проф. М. Грушевський. Приходили й часописи „Рада”, „Засів”, „Рідний Край” Олени Пчілки та „Діло” зі Львова. Було в грудні 1910 р. роботи коло річки припинилися, а робітники розїхалися, хто куди, шукати праці. Так і зникла перша українська організація — школа і хор з бібліотекою — на терені теперішнього вели-

кого Буенос Айресу. Сам п. Бак в 1911 р., після невдалої спроби створити ще одну культурно-освітню українську організацію, вибрався пішки до Бразилії, де, після вчительської праці між своїми, вибився на посаду окружного інспектора метеорології.

30 серпня 1908 р. приїхав до місцевости Трес Капонес в Місіонесі православний священник о. Тихон Гнатюк. Бисланий від російської церкви, був, одначе, свідомим українцем і провадив релігійну працю в українському дусі, правив в церкві по церковно-слов'янському, але з українською вимовою і проповіді виголошував по-українськи. З його спогодів довідуємося, що на той час в Місіонесі вже було чимало православних українців — з волиняків та буковинців. Місіонерська праця о. Т. Гнатюка не обмежувалася до сповнювання душпастирських обов'язків, — він дбав і про піднесення загально-культурного та господарського стану українців і, з огляду на те, що в Трес Капонесі не було тоді ніяких дерев, взявся за садівництво та за городництво. Ніхто тоді не вірив, що праця о. Гнатюка буде успішною, бо „досить було не доглянути саду й городу яких дві-три добі, як і найбільші дерева залишалися без листя та кори” — все нищили муравлі. Але, як згадував пізніше о. Т. Гнатюк, — „завдяки моїй упертій праці, церква, школа і парадіяльний дім запишалися гарним овочевим садом. У Трес Капонесі я перший посадив кілька десятків дерев ерба-мата (що з їх листя аргентинці п'ють своєрідний чай — Є. О.) і вмовляв своїх колоністів насаджувати це дерево, бо його майже не їдять муравлі, і ерба-мата давала тоді дуже гарні доходи. Але українці мене не послушали. Натомість чужинці пішли за моїм прикладом і розвели великі плянтації ерба-мати, і з цього добре розгосподарились. В Аргентині я перший посадив також китайський чай...”

До 1914 р., коли о. Т. Гнатюк виїхав в рідні сторони, де його захопила перша світова війна, Трес Капонес зробився осередком українського життя в Місіонесі і, зрештою, в усій Аргентині.

В 1924 р. о. Т. Гнатюк повернувся знову до Аргентини вже як священник

УАПЦ поширюючи свою діяльність на Чако та на Сантіаго дель Естеро. В 1931 р. Владика УАПЦ в ЗДА, митрополит Іоан Теодорович призначив о. Т. Гнатюка місіонером УАПЦ на всю Аргентину. Це уповноваження знайшло о. Т. Гнатюка вже в Ляс Бреньясі, у Чако, де він підготовляв будову першої української церкви в тій провінції. У 1937 р. православні українці в Парагваї попросили о. Тихона прийняти і їх під свою духову опіку, і парагвайське міністерство віровизнань листом із 26. І. 1938 одобрило душпастирську діяльність о. Т. Гнатюка серед українців, розкиданих по парагвайських пралісах. 16 квітня 1943 р. віддав о. Т. Гнатюк свою душу Всевишньому, і тіло його було поховане в Трес Капонесі.

Греко-католицька українська церква, після перших коротких відвідин о. Кл. Бжуховського, розпочала свою душпастирську працю в 1910 р., коли до Місіонесу приїхав о. Ярослав Карпюк, що створив в Апостолесі першу читальню „Просвіти”. О. Я. Карпюк пробув в Місіонесі два з половиною роки, а потім повернувся на рідні землі. В 1911 р. прибули до української громади в Місіонесі ще два українські греко-католицькі священники — о. Омелян Ананевич і о. Сенишин. О. Ананевич пробув у Місіонесі до 1915 року, але головну організаційну роботу попровадив о. Сенишин, що короткий час був навіть посадником Апостолесу. Йому ж належить і створення в Апостолесі першої української кооперативи, що після його смерті в жовтні 1926 р. перестала існувати.

В більших розмірах українська імміграція почала напливати до Аргентини в повосенних роках, починаючи від 1922 р. Походила вона, як і попередня імміграція, переважно з Західніх Українських Земель, що опинилися під польською окупацією. Але й прибували й емігранти з Наддніпрянщини, головню ті, що брали чинну участь у визвольних змаганнях, а також емігранти з Румунії та Чехословаччини.

Ця імміграція, за винятком наддніпрянців, учасників визвольних змагань, була імміграцією заробітчанською, себто не-політичною. Хоч складалася вона майже виключно з селян, була

вона примушена, через брак засобів та потрібного інвентаря, братися за чорну роботу по різних будовах та підприємствах, або влаштовуватися, як хатні слуги.

Туга за рідним краєм примусила й цю нову імміграцію взятися за організаційну роботу. Найперше виникла „Молода Громада” в Беріссо, в місцевості недалеко більшого міста Ля Плята (тепер Ева Перон). Тут оселилася в 1923 р. невеличка група кол. вояків Української Армії. Вони й створили в 1924 р. „Молоду Громаду”. Серед її основників називають імена Якима Малищака, Андрія Теслі, Василя Коцюби, Андрія Байрака, Пилипа Палуна, Михайла Коритка, Василя Комара, Андрія Стадника, Н. Худобика, Івана Кривого і інших. „Молода Громада” начисляла кілька десятків членів, але „брак праці в деяких членів, а в інших брак часу через занадто довгу працю в різні”, не дозволили „Новій Громаді” розвинути більшу діяльність, яка обмежилася на читанні бразилійської „Праці” та влаштуванні однієї вистави.

З огляду на те, що в ЗДА вже існувало українське товариство цієї самої назви, членство „Молодої Громади” вирішило прийняти більш популярну ще з краю назву „Просвіти” і умовилися з іншим гуртом українців в аргентинській столиці, щоб там було створене теж „Просвіту”, як централю, а тоді берісовська „Просвіта” стане її філією.

„Просвіту” в Буенос Айресі створено в серпні 1924 р., але її провід захопили відразу галицькі москвофіли та комуністи. Першим головою буенос-айреської „Просвіти” був Іван Штангрет, а секретарем — Олекса Сітарський, обидва завязані комуністичні агенти, яких за протиамериканську діяльність депортовано в 1919 р. з ЗДА до Західньої України, звідки вони прибули до Аргентини незадовго перед створенням „Просвіти”.

З огляду на те, що провід у буенос-айреській „Просвіті” захопили комуністи, до об’єднання між „Просвітою” в Буенос-Айресі і „Просвітою” в Беріссо не дійшло.

В 1926 р., з ініціативи Ст. Мандзія, Сем. Кашуби, Н. Іванцева та інших, створено самостійну „Просвіту” і на передмісті Буенос Айресу — Док-Суді. До заслуг док-судівської „Просвіти” належить видання першого українського часопису в Аргентині — „Українське Слово”, що його перше число з’явилося (гектографоване) з датою 21 січня 1928 р.

Цього ж 1928 р. 25 травня пощастило усунути з буенос айреської „Просвіти” комуністів, які, втративши тимчасово провід, намагалися його повернути, перетворивши загальні збори на звичайний комуністичний мітинг, який зліквідовано з допомогою поліції, причому коло двох сот учасників мітингу попали до в’язниці. Очищення „Просвіти” в Буенос Айресі від комуністів привело до негайного об’єднання всіх трьох „Просвіт” в одну організацію, яка в 1932 р., за головування Ів. Чернецького, здобула собі т. зв. право прилюдности (персонерія хурідіка), що давало можливість набувати нерухоме майно.

Вже в 1929 р. виникла була думка про закупню площ під будову „Українських Народних Домів” в Беріссо і на Док-Суді. Здійснено цю думку спершу на Док-Суді, де розпочато будову 3 січня 1930 р., а вже 25 травня того ж року о. Степан Вапрович, український греко-католицький священник із Апостелесу посвятив перший дерев’яний Український Народний Дім, який проіснував до 1953 р., коли філія „Просвіти” на Док-Суді вибудувала собі нову кам’яницю, а старий дім продала.

На Док-Суді ж виникла за ініціативою Ст. Мандзія й перша (після Баківської і Вол. Гімона) „Рідна Школа” в 1932 р. Першим учителем доксулівської школи, яка проіснувала, з перервами, до наших днів, був Ст. Наумюк, добрий педагог. Його справу пізніше продовжували Дм. Гулей, Ст. Дзюбак, Розумовський і Корбутякова, Вертелецька та Колодницька. На вдержання „Рідної Школи” склалися місячні оплати батьків, прибутки з дитячих імпрез та добровільні датки. При „Рідній Школі” виникали і занепадали дитячі аматорські гуртки, ди-

тячий балет, дитяча кооператива тощо.

У Беріссо, з ініціативи інж. Пісуяровського, П. Коцовського, Гр. Тимчишина та Ст. Лесюка, теж закуплено терен під будову домівки, яку скінчено в перших днях вересня 1930 р.

Діяльність українських націоналістичних груп в Європі, що купчилися спершу навкруги УВО, а потім навкруги ОУН, не могла не знайти відповідного відгому і в Аргентині.

Серед членства „Просвіти” розпочалася боротьба за визнання Проводу ОУН, як керівної ідеологічної організації. Але тут більшість становили люди, що вважали занадто небезпечним для себе і для „Просвіти” заангажуватися в відкриту політичну боротьбу.

Тому ініціативна група на чолі з тодішнім секретарем „Просвіти” Мих. Приймаком та бувш. редактором „Українського Слова” Ів. Кривим, створила 26 листопада 1933 р. нову організацію „Українську Стрілецьку Громаду”, за взірця для якої послужив статут одноіменної організації в Канаді.

„Українська Стрілецька Громада” виявила велику активність і жертвенність, збираючи гроші на допомогу визвольній акції на Зах.-Українських Землях, а також і різним українським національним культурним установам, як „Рідна Школа” тощо. Діяльність її також позначилася частим і вдалим влаштуванням національних свят із сильним політичним забарвленням. Досить згадати велике протестаційне віче з приводу варшавського процесу 1936 року в справі вбивства Перацького і засуду членів ОУН.

В перших днях травня 1934 р., з ініціативи членства „Стрілецької Громади”, почав виходити „Наш Клич”, що, в протилежність просвітянському „Українському Слову”, відразу набрав яскравого націоналістичного характеру. Першими його редакторами були Іван Кривий і Михайло Приймак.

„Українська Стрілецька Громада” проіснувала до половини 1938 р., коли, на пораду п. Омеляна Сеніка-Грибівського, що об’їздив тоді українські колонії Південної Америки, „Українська Стрілецька Громада” і спортове

т-во „Сокил”, що в міжчасі створилось, злилися в одну Організацію Державного Відродження України (ОДВУ), яка об'єднала всіх активніших і політично настроних українців. Її заходом видано, для ознайомлення ширшого аргентинського загалу з українськими визвольними змаганнями, першу брошуру в еспанській мові „Україна” (Україна”).

З розпадом Чехословаччини і відродженням Карпатської України, ОДВУ розвинула широку допомогову акцію на фонд визволення Карпатської України. Зібрано і вислано тоді на цю ціль понад 12.000 пезів, — суму, що її, з огляду на бідність колонії, треба вважати дуже великим досягом.

Перепроводжувано також збірку на користь інвалідів української армії, за що ОДВУ дістала грамоту члена-добродія.

Збирали гроші й на інші національні потреби, занедаючи натомість цілковито потреби власної організаційної роботи.

Восня завирюха, що розпочалась в Європі в 1939 р. загострила міжнародні відносини також і на американському суходолі, де розпочалась боротьба між прихильниками тої чи іншої групи держав, залежно від симпатій до тої чи іншої ідеології. Кожна з воюючих сторін намагалася здобути собі якби більше симпатиків, не шкодуючи грошей на посилену пропаганду своїх цілей.

Щоб мати контролю над цією пропагандою і щоб заощадити країні небезпечне втручання її громадян в чужі інтереси, аргентинський уряд оголосив декрет, що піддавав всі чужинецькі організації стислій поліційній контролі і забороняв їм відбувати публічні збори не в кастелійській (еспанській) мові.

Цей декрет залишився всилі і до цього часу і спричиняє українським організаціям чималі труднощі, бо величезна частина нових імігрантів ще досі не опанувала кастелійської мови.

Внаслідок такого стану речей, Організацію Державного Відродження України, як організацію чисто політичну, прийшлося зліквідувати, і на її місце

виникло Т-во „Відродження”, організація культурно-освітнього та господарського характеру, яка перебрала на себе й видавання „Нашого Клича”, що зрештою далі продовжував свою попередню націоналістично-визвольницьку лінію.

То були важкі часи для українських національних організацій в Аргентині, бо впливова тоді комуністична пропаганда представляла українських патріотів німецькими агентами, фашистами, нацистами тощо. „Відродження” і „Просвіта” надто були бідні на інтелектуальні сили й фінансові засоби, щоб протиставитися цій сильній пропаганді і тому комуністичні впливи серед аргентинського робітництва взагалі, а слов'янського зокрема, надзвичайно поширилися. Приналежність до „Просвіти” чи „Відродження” утворювалося з „фашизмом” і нерідко приводили наших робітників до втрати праці. Розагітовані комуністичними агітаторами робітники іноді навіть штрайкували, щоб примусити працевластців звільнити з роботи „фашистів”, себто українців, членів національних організацій.

Зрештою, свою розкладову працю в Аргентині Москва розпочала ще до останньої війни. Цю її пропаганду полегшував той факт, що в 20-их роках, коли до Аргентини поплила друга більша хвиля української еміграції з Волині і Галичини, в цих двох частинах української землі поширилося, під впливом польського денационалізаційного терору та пропаганди з Советської України новітнє москвофільство — „сельробівство” на Волині та комунізм у Східній Галичині. Отже, чимало з тих нових імігрантів, що в 20-х роках приїздили до Аргентини, вже мали в більшій чи меншій мірі комуністичні симпатії. Ми вже згадували, що навіть „Просвіту” перших чотири роки тримали в своїх руках комуністи. І хоча з „Просвіти” їх пощастило викинути, проте комуністичні агенти негайно почали творити для української еміграції інші „культурно-освітні” організації: ім. Т. Шевченка, ім. Ів. Франка, ім. Лесі Українки, ім. М. Горького і т. д., в яких провадилася комуністична праця.

Аргентинський письменник Діонісіо Непал в своїй книжці „Ель Імперіо Советіко” (Советська Імперія), що в 1933 р. вийшла вже була шостим виданням, писав:

„Українські робітники і селяни в нашій країні переходять за 100.000 душ. Українська Робітнича Організація (УРО), характеру чистобільшевицького, впливає на цю малоосвічену масу. В одному зі своїх закликів 1932 року вона сповіщає, що вирішила розпочати по всіх районах міста енергійну анти-мілітаристичну та антифашистівську кампанію, бо необхідно виготувати штурмові бригади для можливої в недалекому майбутньому боротьби. В своєму часописі „Український Робітник” (з серпня 1932 р.), протестуючи проти трусів по синдикатах і комітетах, проти закриття „Інтернаціоналу” і „Бандера Роха” та проти ув’язнення їх членства, так закінчує свій протест: ... „Треба мобілізувати робітничі маси, треба поборювати глуху диктатуру президента Хуста... треба боронити Советську Росію.”

Непал подає, що в 1932 р. УРО мала п’ять осередків в Буенос Айресі і філії в Авеллянеді, в Беріссо, Розаріо, Санта Фе, Кордобі, Тукумані, Комедоро Ривадаві, Пляса Гуйкулі, Формозі і Резистенсії.

Він наводить також досить довгий список комуністичних часописів, що виходили тоді в Буенос Айресі. Тут бачимо „Робочую Правду” — орган російської і української комуністичної партій в російській мові; „Українську Робітничу Газету”, орган Комінтерну в українській мові; „Українську Робітничу Трибуну” — орган УРО в українській мові, і „Пролетаря” — другий орган УРО теж в українській мові.

Друковано тоді також 4 комуністичні часописи по-жидівськи, два по-італійськи, один по-литовськи, один по-мадярськи і один по-еспанськи. Як бачимо, українці стоять, після жидів, на другому місці.

За час війни число комуністичних часописів ще зросло, і на перше місце серед них вибилося „Світло”, що провадило нещадну наклепницьку кампанію проти українських національних організацій, головне ж проти „Відро-

дження” та його органу „Нашого Клича”.

З перемогою альянтів, а значить і Росії, впливи комуністів ще більше зросли, бо з’явилась надія (советські посольства і консульства її пильно підтримували), що в скорому часі українські емігранти, яким приходилося тяжко в Аргентині через підсоння і визиск, зможуть повернутися додому. Десятки тисяч українців, що вже мали навіть аргентинські папери, повіддавали їх советським консульствам, одержавши в заміну советські паспорти, які вони мусять щороку поновляти, платячи дуже поважні суми... Додому майже ніхто не поїхав, бо Москва не заінтересована в тому, щоб забирати додому давніх емігрантів, що не мають поняття про справжній советський режим, і тому вдома стали б негайно його жертвами й ворогами, а тут в Аргентині відіграють потрібну Москві ролю агентів п’ятої колонії.

В 1945 р. з ініціативи чільних діячів тодішньої національної колонії, в порозумінні між „Просвітою” і „Відродженням”, створено Український Допомоговий Комітет, який спершу обмежував свою діяльність збірками та висиланням грошевої й речової допомоги українським жертвам другої світової війни в Європі, а потім почав добувати для них і візи, щоб вони могли врятуватися в Аргентині від примусової репатріації та могли розпочати нове життя. Вже в перших днях 1947 року почали прибувати до Аргентини „скитальці”. Це були переважно люди інтелігентних професій — інженери, техніки, правники, комерсанти, артисти вчителі. Проте, було і чимало робітників та селян. Загально вважають, що до припинення слов’янської еміграції до Аргентини сюди прибуло близько 6.000 нової еміграції, а серед неї до 250 осіб із вищою освітою.

Ці новоприбулі принесли з собою багато доброго, — насамперед, великі інтелектуальні сили, яких тут не було. Різні мистецькі імпрези, що почали відбуватися з допомогою новоприбулих сил, відразу піднесли на незнану досі височінь. Безпосередні свідчення людей, які бачили й переживали советський режим і могли оповісти

давнішій еміграції свій сумний досвід, — з часом почали давати свої наслідки, і чимало колишніх комуністів пізнало правду. Але з другого боку, принесли новоприбулі й чимало від'ємного, і, насамперед, партійну та групову гризню, а також невміння зрозуміти обставини, в яких досі жила українська колонія, і це вирило прірву між давньою й новою еміграцією, що ще й досі досить глибока.

Саме через невміння знайти спільну мову з давньою еміграцією, нова імміграція, замість включитися в давніші організації і посилити їх своїми здатностями і своїм досвідом, почала творити власні, маложиттєві організації, що ще більше розатомізували суспільство. Крім того, дуже значна частина новоприбулої імміграції, дармащо вона називала себе, на відміну від попередньої, заробітчанської, — політичною, замість включитися в громадську працю, віддалася влаштуванню своїх приватних справ, що спочатку знаходило своє виправдання, бо багато з нових іммігрантів, особливо з Наддніпрянщини, приїздили буквально жебраками, і їм відразу приходилося шукати роботи, яка б не тільки оплачувала помешкання й їжу, але й вистачала на купно таких речей першої необхідності, як ножі та виделки. До того приєдналася ще й мешканева криза: давні мешканці були охоронені законом, що не дозволяв підносити чиншу, але для нових мешкань, які приходилося брати новим іммігрантам, обмежень нема ніяких, і багатьом іммігрантам із новоприбулих приходилося працювати на саме мешкання, що не давало можливості віддавати час на громадську працю.

Все ж в роках 1947-48, коли ще не було такого наїзду іммігрантів із Європи, новоприбулі знаходили досить легко і працю і приміщення, і саме з цих новоприбулих, так би мовити, першої черги чимало людей включилося до громадської праці, і вони могли б були зробити для тутешньої колонії і для української справи багато корисного, коли б не відомий злощасний „двоподіл” на мельниківців та бандерівців, а потім на унарівців та угаверівців.

Під знаком партійної боротьби відбувся в Буенос Айресі в листопаді 1947 р. Перший Національний Конгрес Українців Аргентини, на якому, шляхом розумного компромісу між „Відродженням” і „Просвітою” складено спільну листу Української Репрезентації з сорока членів — Велику Раду. В склад Великої Ради входили і 10 членів Управи чи Малої Ради, що їх, після того як Конгрес обрав Голову і Заступника Голови УЦР, вибрала з себе Велика Рада. Головою першої Української Центральної Репрезентації (УЦР) в Аргентині був тодішній голова „Просвіти” — Володимир Савич, а заступником голови — кандидат „Відродження” Михайло Мишинський. Українську Центральну Репрезентацію обрано на три роки.

Проте, вже з приводу Другого Конгресу Українців Аргентини, що мав відбутися в листопаді 1950 р., виникли такі розходження між представниками „Просвіти” (та деякими іншими меншими організаціями, що в міжчасі створилися), які стояли на позиціях УГВР, і представниками „Відродження” та іншими деякими організаціями, що стояли на позиціях УНРади, що представники „Просвіти”, католицької церкви, Спілки Науковців, Літераторів і Мистців, Пласту відмовилися взяти участь в Другому Конгресі, і другу УЦР обрали тільки представники „Відродження”, Українського Клубу, Допомогового Комітету, Братства УАПЦ, Союзу Українських Ветеранів і Союзу Українських Жінок. На голову обрано Івана Григоращука, на заступника голови — інж. В. Левицького, на ген. секретаря — Мих. Рубінця.

Новообрану УЦР прийняв у себе Міністер Внутрішніх Справ Борленгі, а потім і президент Перон. Представництво українського жіноцтва, на чолі з членинями УЦР Н. Онацькою і Ольгою Бандурою прийняла у себе Ева Перон. Тим самим Українську Центральну Репрезентацію визнано за дійсне представництво Української Колонії в Аргентині, і цей факт міг би мати велике значення, коли б не те, що половина тієї колонії продовжувала відмовляти УЦР право виступати і говорити в її

імені, всіляко висміюючи її в „Мітлі” тощо.

Цей двоподіл ще досі фатально відбивається на всьому українському житті в Аргентині, і то тим більше, що він фактично не є двоподілом, а триподілом, бо величезна частина української колонії продовжує перебувати під виключним комуністичним впливом, що їх всіми силами підтримують московське посольство й консульство, видаючи тижневик на восьми сторінках „Знання”, що прийшло на зміну „Світа”.

Після цього загального історичного нариса життя й розвитку української колонії в Аргентині, слід зупинитися над деякими його окремими виявами.

Як ми вже зазначали, з приїздом нової іміграції, починаючи від 1948 р., почали виникати численні нові українські організації та установи, проте, за винятком церковних братств, вони не розвинули великої діяльності і не згуртували коло себе численного членства. Організаційне життя масового характеру продовжувало зосереджуватися у двох давніших організаціях — „Просвіті” та „Відродженні”.

Перше місце щодо чисельності й можливості займає безумовно „Просвіта”, найстарша українська національна організація на аргентинській землі. З приїздом нової іміграції дуже значна її частина, головню з наддністрянців, приваблених самою назвою „Просвіти”, так добре знаної з краю, вплилася в її організаційні рамки і сприяла створенню нових філій в місцях свого осідку. Тепер „Просвіта” має 19 філій по таких місцевостях: Док-Суд, Валентін Альсіна, Вілла Караса, Ляважоль, Бератеґі, Гудсон, Беріссо, Сан Мартін, Фльоріда, Саранді, Рамос Мехія, Вероніка, Сан Карлос Сюд, Ля Ескандінава, Бовен, Ляс Бреньяс, Сан Бернардо, Вілля Ангеля у Корсуел, Трес Капонес.

Централа „Просвіти” і 9 її філій мають власні домівки, деякі з них, як у Беріссо, на Док Суді і в Валентіні Альсіна, дуже гарні, з великими залами і сценою для вистав.

„Просвіта” видає великий тижневик „Українське Слово” і випустила 19 річників календарів-альманахів, 8 річ-

ників малих календариків та 1 стінний календар. Редакторами „Українського Слова” (від 1947 р. були: Ів. Діденко, Б. Вітошинський, Ів. Клименко, С. Рибак і від 1951 р. Гр. Голіян.

Політично Т-во „Просвіта” обстоювало до останнього часу позиції УГВР та ОУНР. При „Просвіті” існує хор і струнна оркестра. Також є драматично-театральна секція.

Т-во „Відродження”, що було створене прихильниками ОУН, залишилося на позиціях українського солідаризму та єдиного національного фронту, очоленого Державним Центром з УНРадою і її Виконним Органом. Саме тому до „Відродження” вступили з нової еміграції головню наддніпрянці, які підтримують позиції УНРади.

Т-во „Відродження” має 10 філій — в Беріссо (з власною домівкою), Авеллянеда (з власною домівкою), Вероніка, Мунро (з власною домівкою), Сан Мартін, Есейса, Касанова, Ляважоль і Банфільд.

„Відродження” видає тижневик „Наш Клич” і щорічні календарі-альманахи (від 1949 р.). Перед тим був виданий один Альманах на 1942 р. Крім того, при централі „Відродження” зорганізовано тижневик живого слова „Україна і Світ” (від 1951 р.). „Наш Клич” (від 1947 р.), альманахи і „Україна і Світ” (від 1951 р.) редагує проф. Є. Оनाцький. При „Відродженні” існує хор і оркестра під пров. дириг. П. Копного. Також діє „Рідна Школа” і драматично-театральна секція, яка має за собою вдалі вистави „Запорожця”, „Назара Стодолі” та ін.

Третьою масовою організацією з урядово затвердженим статутом є Братство св. Покрови УАПЦ, що об’єднує українців православних. Виникло воно в 1948 р. і має тепер чотири філії — в Беріссо, в Ляс Бреньясі, в Сан Бернардо і Ля Тігре. Братство винаймає в самому центрі столиці дуже гарну велику церкву з іконостасом, яку прикрашали своїми образами В. Цимбал, Г. Тоцький, К. Булдин, Макаренко. Братство належало до митрополії УАПЦ митроп. Полікарпа Сікорського, але 14 червня 1953 р., не бажаючи приймати призначеного до Аргентини єпископа

О. Пилипенка, постановило одноголосно на загальних зборах шукати собі іншої духової опіки і знайшло її 20 червня в особі архієпископа Ігоря Губи, що вже перед тим був призначений від Собору Єпископів УАПЦ на архієпископа Півд. Америки з осідком в Буенос Айресі, але не зміг приїхати через брак коштів і відмови візи. Хіротонісацію Пилипенка в єпископи він визнав за порушення канонів і розірвав зв'язки з митр. Полікарпом 6 грудня 1952 р., ставши на чолі УАПЦ в ЗДА. З постановою Братства св. Покрови, його духовна влада поширюється на всіх православних українців в Аргентині, за винятком „пилипенківців” та групи православних, що визнала зверхність сп. Богдана Шпильки в ЗДА. Настоятелем Свято-Покровської Братської церкви і, в заступництві Преосв. Ігоря, адміністратором УАПЦ в Аргентині є протопр. Б. Арійчук, заступник голови Братства, що протягом двох років був його головою. На чолі Братства стоїть інж. В. Левицький.

При українській католицькій церкві оо. Василіян існує Т-во св. Володимира, що мало б відігравати ролю Братства, але його роля обмежена. Організаційним церковним осередком для українців католиків служить не саме Т-во св. Володимира, а монастир оо. Василіян, де воно міститься.

Як ми вже згадували, українське католицьке життя в Аргентині пробували зорганізувати ще о. Кл. Бжуховський (1908 р.), о. Ярослав Карпюк (1909), оо. Омелян Ананевич та Ів. Сенишин (1911-1926)

В р. 1927 прибули до провінції Місіонес ще два священики — о. Ст. Турчин та о. Ст. Вепрук-Вапрович. О. Турчин пробув у Місіонесі сім з половиною років на місійній праці, після чого повернувся до Станіслава, де видав брошуру про життя українців в Аргентині. Від р. 1935 працювали серед українських громад в Місіонесі оо. Я. Коциловський, І. Майка, М. Котович, Карпюк, О. Дуб і Турковид.

По закінченні другої світової війни до Аргентини приїхало багато українських греко-католицьких священиків, які не тільки зміцнили місійну працю в провінції, але й створили парафії в Буенос Айресі та околицях. Тут

були не тільки оо. Василіяни, що стояли під проводом свого отця провінціала (на цей пост призначено о. д-ра В. Ковалика, а після його призначення до Риму, на пост генерального економа Василіянського Чину, о. Орест Карплук), як оо. Ю. Мельничин, д-р Патрило, Т. Іванишин, О. Галабарда, Сіянчук, Камінецький і інші, але й світські: о. Скасків, о. Я. Захарієвич, о. Д. Поперечний (в Кордобі), о. Я. Сірко, о. І. Балук, о. Винничук (в пров. Мендози) і о. М. Куницький (на Док-Суді).

На р. 1953 мали українські католики в Аргентині 22 власних священиків — 16 ченців і 6 світських, та коло 20 церков і каплиць. День 10 жовтня 1948 р., коли посвячено гарну й досить велику каплицю оо. Василіян при вул. Курапалігуе 760 в Буенос Айресі, визначив дуже важливу дату в житті української католицької громади, бо навкруги цієї каплиці розвинулася дуже значна громадська діяльність. Тут концентрується головна квартира Пласту, працює Марійська Дружина Жінок і Марійська Дружина Дівчат. Звідси організовуються щорічні проці до святині Люхан, що виникли ще до приїзду нової іміграції з ініціативи Т-ва „Відродження”, але потім перейшли під цілковиту організаційну контролю оо. Василіян. Звідси ж організовуються і щорічні виїзди дітей на літні оселі, при чому і тут треба відмітити важливий осяг: оо. Василіяни закупили терен і поставили на ньому відповідний будинок для літньої оселі в Пунта Індіа, над берегом річки.

У днях 10-12 жовтня 1952 р. відбувся в Буенос Айресі, з ініціативи Т-ва св. Володимира, перший 3'їзд українських католиків в Аргентині, що створив нову організацію УКО — Українське Католицьке Об'єднання. У 3'їзді прийняв участь Преосв. Кир Ніль Саварин, і його делегацію, на чолі з Преосв. Нілем, приймали у себе Папський Нунцій д-р П. Фіетто і кардинал примас Аргентини д-р Л. С. Копелльо, якому вручено образ св. Покрови творчості Б. Крюкова.

Крім оо. Василіян працюють в Аргентині і сестри Василіянки. Перші дві сестри — мати Софронія Ерделі і сестра Маргарита Фендьо — приїхали до

Буенос Айресу 20 серпня 1939 р., здається, останнім кораблем перед війною. Вони поїхали до Апостолес в Місіонес, де оо. Василяни, ігумен о. Мартирій Котович та о. І. Майка підготували для них дім. По приїзді зразу взяли до праці — навчання української дитвори рідної мови та релігії. З огляду на те, що через війну з Європи не приїздили інші сестри, підготовлено чотирьох сестер з місцевих українок. У березні 1942 р. сс. Василянок запрошено до Беріссо, щоб вони повели місійну працю серед тамтешньої молоді. Праця тут пішла так успішно, що 9 липня 1944 відбулося посвячення великої кам'яниці сестер Василянок з досить просторою українською каплицею. Тут мають тепер сестри шестиклясову школу, дитячий садок, робітні для навчання ручних робіт. В 1953 р. сестри Василянки придбали також Дім і в Буенос Айресі.

З інших українських організацій в Аргентині треба згадати „Сокіл” у Кордобі (з власною домівкою), — ще передвоєнну національну організацію, єдину на всю Кордобу, з гарною українською бібліотекою; Український Клуб, що дає приміщення також Українській Репрезентації, Союзові Українок, що сфедерований з СФУЖО; Союзові Українських Ветеранів, Допомоговому Комітетові з Амбулаторією при ньому; Т-ву Українців із високою освітою (цілком нечинному); та Братству УСС (також нечинному).

При „Просвіті” міститься Український Видавничий Інститут, що видає бюлетень в кастилійській мові „Україна Лібре” і видав книжку Мартовича теж в еспанській мові „Пер ля ліберал де Україна” (1952).

При „Відродженні” існує від 1951 р. Допомогова Каса, що успішно розвивається і в липні 1953 р. мала оборотовий капітал а сумі 120.000 пезів. При монастирі оо. Василян, у прибудовах, міститься Спілка Науковців, Літераторів і Мистців, що, заснована в 1949 р., перше містилася в Українському Клубі і відбувала щотижня засідання з доповідями та дискусіями, але, з того часу як частина членства через всякі непорозуміння відійшла, перейшла до приміщень оо. Василян. Вона тепер дуже нечисленна і „науковців” в ній

зовсім немає. Скорше це — гурток літераторів.

Тут же знаходиться приміщення Братства Дивізії, Пласту і всіх організацій церковно-католицького характеру. Якийсь час тут працювала Театральна Студія ім. Л. Курбаза, що в 1953 влилася в театральну-мистецьку секцію Т-ва „Відродження”.

В місяці червні 1953 р. виникли ще дві організації політичного характеру — ДОБРУС і Український Демократичний Союз. ДОБРУС має об'єднувати всіх репресованих під советським режимом, а Демократичний Союз гуртує групу людей, що, з тих чи інших причин, не належать до „Просвіти” і „Відродження”.

Існує також, дуже нечисленна, Українська Громада Гетьманців на чолі з В. Цимбалом.

З організацій, що перестали існувати, але все ж мали своє значення в житті української колонії в Аргентині, треба згадати: „Батьківщину” (1929-30 р.), Т-во Взаємної Допомоги в Кордобі (рр. 1926-36); Взаємну Допомогу в Буенос Айресі (1931-32 рр.), Український Міжорганізаційний Комітет (1931-32), Т-во Січ за Док-Суді (1931), Добродійна Спілка Жінок (1931-32), Спілка Українських Інженерів (1931-32), „Самопоміч” (Буенос Айрес, 1933), Союз Українок (Буенос Айрес, 1931), Український Союз Монархістів-Державників „Плуг і меч” (1936-42), Українська Стрілецька Громада (Буенос Айрес, 1933-38), ОДВУ — Організація Державного Відродження України (1938-1939), Комітет Українців в Аргентині (1943).

В Буенос Айресі виявляється помітна видавнича діяльність. Крім вищезгаданих тижневиків „Українського Слова” і „Нашого Клича” та місячника „Україна Лібре”, виходять ще: „Пороги” — місячник літератури, науки і культури (від 1940 р.), видавець С. Кравець, редактор І. Качуровський; „Овид” — місячник (від 1949 р.) видавець і редактор М. Денисюк; „Мітла” — місячник гумору і сатири (від 1949 р.), видавець і редактор Ю. Середяк; „Життя” — релігійно-суспільний місячник, видають від 1949 р. оо. Василяни; „Дзвін” — літературно-релігійний місячник Братства св. Покрови УАПЦ,

редактор (від лютого 1953) Є. Онацький, перед ним — О. Сацюк, М. Баландович, С. Кравець.

В різні часи виходили: „Україна”, тижневик (від 26. І. 1930 до 24. ІІ. 1932); „Дніпро” — місячник, 1940-41 рр.), редактор А. Ліхнякевич; тижневик „Наше Життя”; „Південно-Американські Вісті”, редактор В. Марак; „Поступ” — т-ва „Сокил”; „Поступ” — дво-тижневик оо. Василян; „Плуг та Меч” редактор А. Білопольський — журнал гетьманців; „Перелом”, тижневик, редактор і видавець Білопольський; „Шершень” — гумористичний журнал; „Батіжок” — журнал гумору і сатири; „Інформативо Україно де ля Репрезентасіон Централь Україана ен ля Републіка Аргентіна” — інформ. бюлетень УЦРепрезентації, від 1 червня 1949 р. до 6 квітня 1950 р. вийшло 6 чисел.

З приватних видавництв в рр. 1941-47 діяв тут „Промінь” Савчука і Кравця. В 1947 р. „Промінь” розпався, і створилися два окремих видавництва: „Полтава” Савчука і „Перемога” Кравця. „Полтава” видала „Історію України” Аркаса і два гарні видання „Кобзаря” Шевченка. „Перемога” видала досить багато брошур різного характеру, а також „Мазепу” Б. Лепкого та „СССР без маски” А. Височенка. „Перемога” видає „Пороги” і „Аркан”. Від 1949 р. діє також видавництво М. Денисюка „Овид”, що видало п’ять книжок „Літературної Бібліотеки”, ювілейне видання „Марії” У Самчука та інші книжечки. Воно ж видає місячник „Овид” (від серпня 1949 р.).

Всі ці українські видавництва обслуговує єдина українська друкарня „Чемпіон”, що виникла в 1947 р., як власність спілки патріотичних промисловців, а від 1953 р. стала власністю одного з тих співників, постійного директора друкарні, о. Осипа Кузьмича, давнього українського культурного діяча, що брав діяльну участь в „Просвіті”, виконуючи обов’язки то члена Управи, то голови Т-ва, а останні два роки — секретаря централі.

Серед українських мистців і артистів, що опинилися в Аргентині, треба згадати насамперед давнього емігранта В. Цимбала, що, як графік, високо

тримає серед аргентинців престиж українського мистецтва. Визначився він також, як карикатурист в сатиричних виданнях. Інші малярі прибули до Аргентини вже після війни: Іван Денисенко, талановитий портретист, розмалював з успіхом кілька церков в провінції Кордоба; Б. Крюків визначився як ілюстратор аргентинських люксових видань, а також видань М. Денисюка; він мав також успішну виставку своїх образів; А. Климко знаходив працю серед аргентинців як театральний декоратор, а серед українців визначився як талановитий карикатурист „Мітли”, брав участь у виставці образів, яку влаштувало Т-во „Відродження” в 1953 р. Серед інших визначних наших артистів треба назвати І. Симончука, В. Ласовського, К. Бульдіна, Макаренка з дружиною, Г. Тоцького, В. Каплуна, М. Цуканову, В. Семенця, М. Голодика, Ів. Кривого (театр. декорації), із скульпторів — К. Бульдіна і П. Капшученка.

Знайшлися в Аргентині і досить значні наші музичні сили, як Т. Микиша, А. Корольков (Караліс), С. Сапрун, М. Цуканова — піаністи; В. Цуканів — віолончеліст, Борис і Таїса Чумаченки, В. Сталовір, Страточук, Яблонський — скрипалі. Але з них Микиша і Караліс стоять цілком поза українською колонією, і їх зв’язок з нею обмежується на кількох учнях; Чумаченки працюють в аргентинській симфонічній оркестрі в далекому Тукумані; Яблонський організував джезову оркестру для танців; Страточук грає в аргентинській оркестрі при радіо в Буенос Айресі; С. Сапрун обмежується на лекціях, а інші заробляють на хліб поза музичним фахом, виступаючи тільки принагідно на „Академіях” та святах. В Буенос Айресі з давніх часів проживає композитор А. Ліхнякевич, який крім численних романсів, написав оперу „Причинна” на слова Т. Шевченка.

Українська колонія в Б. Айресі могла б розпоряджати дуже визначними співочими силами, вистачальними, щоб організувати цілу оперу, — досить назвати імена Ів. Шведів (тенор), А. Кабанцева (тенор), Н. Слободина-Кабанцева (драм. сопрано), В. Семенець

(бас), Дрозд (баритон), М. Голодик (баритон), Ром. Сасик (тенор), Ілля Кудрицький (тенор), З. Шмалій (меццо-сопрано) та інших. На жаль, українська колонія не всіля втримати власну оперу і, за винятком А. Кабанцева, що zorganizував свою школу співу, всі інші наші оперові і концертні співаки заробляють на життя поза фа-

хом, організуючи лише час до часу ту чи іншу виставу з допомогою т-ва „Відродження” чи „Просвіти”, що посідають досить багату театральну гардеробу і декорації, але не мають, на жаль, великого сальону, який приходитьсь винаймати, видаючи на те великі гроші.

УКРАЇНЦІ В ЧІЛЕ

Українських емігрантів в Чіле небагато. В червні 1948 р. прибули сюди першим транспортом ІРО кілька десятків діпів з Європи. Прибувало їх потроху і з дальшими транспортами. В 1949 р., коли імміграція до Чіле припинилася, нарахувалось тут коло 300 українських емігрантів. Були це переважно фахові робітники, бо тільки таким давано візу. Але знайшлося між ними все ж і кілька інтелігентів, людей з вищою та середньою освітою.

На початку 1949 р. створено „Українську Громаду”, яка мала називатися пізніше „Просвітою” а що цієї національної організації ніде не було оформлено, то так вона й залишилася „Українською Громадою” без жадного статусу, чи навіть правильного.

Першим головою „Громади” був о. М. Павлюк, потім проф. Л. Гіжевський, ген. В. Трутенко (нині вже покійний) потім знову на короткий час Л. Гіжевський і останньо П. Стефанівський. Цілком зрозуміло, що навкруги „Громади” згуртувалися найбільш свідомі і патріотичні елементи.

В тому ж приблизно часі створено й греко-католицьку парафію на чолі з о. М. Павлюком, але в лютому 1953 р. о. М. Павлюк виїхав до Канади, а парафію перебрав о. А. Породько.

Української православної церкви в Чіле нема, бо нема священника.

При „Громаді” zorganizовано мішаний хор, творцем якого і диригентом був проф. Л. Гіжевський. Хор відіграв дуже помітну роль в житті української колонії, обслуговуючи не тільки національні свята, але й виступаючи на запрошення чільських організацій. Виступав він також з концертами на запрошення в двох чільських монастирях в присутності найвищого духо-

венства, в трьох радіовисильнях, причому поміж різними точками програми виголошувало інформації про Україну, українців та їх культуру. Хор виступав і в університеті, в політехніці та на фестивалі чільських хорів в Сан Фернандо, в муніципальному театрі столиці і з нагоди національного свята 13 вересня.

Було немало зацікавлення нашою піснею, і хор дістав був запрошення на сталі виступи до радіовисильні, але з браку хористів, не міг цього запрошення прийняти. Покищо хор припинив свою працю, хоча проф. Гіжевський не тратить надії, що його воскресить. Знесилення хору виникло внаслідок того, що багато хористів виїхало з Чіле до Аргентини, а дехто й до Канади. Кількість нашої „Громади” зменшилася, нових приїздів не було, і в зв'язку з цим всяка діяльність взагалі підупала. Але все ж ще й досі, в міру фізичних можливостей, активну участь в житті „Громади” бере до 60 осіб, при чому виявляє значну діяльність й наше жіноцтво, що zorganizувалося при „Громаді” в Жіночу Секцію.

Вся діяльність „Громади” обмежується, за браком культурних сил, на вшануванні кількох національних свят. Артистичних українських сил в Чіле немає, за винятком В. Сулими з дружиною. В. Сулима був балетмайстром Харківської опери і приїхав до Чіле, як українець. Тут він швидко пробив собі шлях, відкрив свою балетну школу, виїздив на гастролі і до Перу. Росіяни рекламують його як „русского”.

Назагал, живеться нашим людям в Чіле не зле, хоч і не дуже заможнo. Безробітних нема. Навпаки, чимало людей працюють ще й додатково, і са-

ме тому нема в них часу до громадської праці. Дехто вже й розбагатів. Більшість наших людей живе в столиці Сантіяго та в околицях, але декілька родин виїхали й на південь. По кілька родин можна знайти в Темуко, а Консепсіоні та Осорно. На північ країни ніхто не поїхав. Підсоння в Сантіяго та на півдні дуже гарне, наші люди почувають себе в ньому цілком добре.

УКРАЇНЦІ У ВЕНЕСУЕЛІ

„Відкриття” Венесуелі українцями почалося восени 1947 р., коли почали прибувати сюди транспорти т. зв. діпстів з європейських таборів. Іміграція ця тривала до половини 1950 р., коли її було припинено. За цей час прибуло до Венесуелі понад 1500 українців, можливо й до 2.000, але частину їх зареєстровано як росіян, або поляків, і точне число встановити неможливо. Крім того, сполучення в Венесуелі дуже важке, і тому між тими, що оселилися в столиці Каракасі, і тими, що опинилися десь в глибині країни, нема можливості налагодити зв'язки.

До Венесуелі їхали ті, хто поспішав виїхати з Європи, коли ще не можна було їхати до ЗДА та до Канади. Тепер до Венесуелі з українців уже ніхто не їде, і навіть із тут оселених, і то вже добре влаштованих, кілька родин переїхало до ЗДА.

З тих 1500 українців, про які відомо, що вони українці, половина припадає на наддніпрянців, а друга на надністрянців. З них яких 7 родин — давні емігранти, що приїхали з Чехословаччини, Югославії, Франції, а решта — то все нові емігранти з другої світової війни. Релігійно вони теж діляться приблизно по половині на православних і греко-католиків. Скупчені головним чином по містах з більш поміркованим підсонням. Коло 500 родин живе в Каракасі. Крім того, більші осередки українців знаходяться в Валенсії, Баркісімето, Маракаї.

Венесуельський уряд не в'язав імігрантів жадним контрактом. Кожний вільно шукав собі такої праці, якої хо-

На жаль, українська колонія в Чіле живе дуже відірвано від усіх інших колоній Південної Америки. Не вистачає людей з відповідною організаційною енергією та хистом, що подбали б про те, щоб зв'язати чілійських українців із ПАУКонференцією та з Державним Центром. Цим же пояснюється й факт, що „Українська Громада” досі в Чіле офіційно не оформлена і з урядовими інституціями не має ніяких зв'язків.

тів, і селився, де хотів. Правно, імігранти були зрівняні з місцевим населенням, якщо не зважати на одне обмеження: кожне підприємство могло zatrudнювати у себе тільки 25% чужинців, решта мала бути венесуельці. Кожний імігрант одержував „седулю” — особистий документ на 5 років, а по двох роках міг клопотатися про громадянство. Багато українців громадянство вже отримало.

Українську іміграцію до Венесуелі склали переважно хлібороби, ремісники та чорнороби. В Європі набирали було головним чином хліборобів з більшою кількістю дітей. Потім ішли мулярі, столярі, механіки... Інтелігенції дуже мало — переважно інженери (все добре влаштовані) та лікарі. З початку іміграції працю можна було знайти дуже легко на добре плачених державних посадах, і тому чимало наших людей займають тепер у Венесуелі визначні становища. Трудніше було з рільниками. Незвичлі кліматичні умовини (вічне літо), незнайомі культури (риж, банани, цукрова тростина, кава), труднощі заводнювання (існують тільки дві пори року — суха та дощова), незнані паразити та комахи, невиснажлива підготова і збоку урядових чинників спричинили невдачу колонізаційних заходів: більшість наших хліборобів покинула землю, що їй приділив їм уряд, і переселилась до міст, де почали торгувати по вулицях, заводити ремісничі варстат, найматися на щоденну роботу по будовах, на дорогах тощо. Матеріально майже всі виїшли добре. Майже всі мають уже власні хати та клаптки землі. Більшість із них живе

скромно, як от у Каракасі в дільниці „Катя”, де живе найнижча верства населення, але чимало вже мають свої діми і в найкращих дільницях столиці.

Організаційне життя української колонії в Венесуелі почалося в 1948 р., коли з почину ініціативної групи (інж. І. Лазаренко, Др. Л. Стаховський, Др. Р. Припхан, інж. В. Коваль) створено „Українську Громаду”. По багатьох труднощах удалося дістати від уряду дозвіл на організацію статуту аполітичного т-ва „Асосіасіос де Украинанос ен Венесуела”, що є досі єдиною визнаною владою українською національною організацією. При ній існують ще автономні організації: Жіноче Об’єднання, Українська Хата-Читальня та Т-во Українських Інженерів. Крім того Українська Громада в Венесуелі (УТВ) має дві філії — в Валенсії і Баркісімето.

В „Українській Громаді” (в Каракасі) зорганізовано 126 родин; Жіноче Об’єднання має 40 членкинь; „Хата-Читальня” — 53 членів.

„Українська Громада” подбала й про зорганізування церковного життя. В цій справі з великою допомогою прийшла римо-католицька церква, яка не тільки дала церкву для греко-католиків українців на горі Кальварії, але й відступила велику каплицю при римо-католицькій церкві для православних українців. Знайшлися й два священики — о. П. Хрущ для греко-католиків і о. П. Ковальчук для православних. О. Ковальчук помер у 1951 р., і від 1952 р. православну громаду обслуговує о. протопр. Василь Григорій. Православні вибудували собі велику церкву в дільниці „Катя”, яку почали будувати в 1949 р. а закінчили на Великдень 1953 р. Українська православна церква визнає зверхність митроп. Полікарпа, але робить заходи, щоб перейти до митр. І. Теодоровича в ЗДА.

Перша управа „Української Громади” складалася з таких осіб: голова — інж. Іван Лазаренко, секретар — д-р Л. Стаховський, члени: д-р Р. Припхан, інж. В. Коваль, інж. А. Король.

На жаль, вже за цієї першої управи почалися непорозуміння між членством і різкий поділ на галичан і наддніпрянців та на католиків і право-

славних, а потім, із приїздом представника від ОУНР М. Сердюка, розпочалася ще й партійна боротьба, внаслідок якої всі пересварилися. Особливо тяжкі часи прийшли для „Української Громади”, коли подано донос до політичної поліції, обвинувачуючи весь провід Громади і всю українську інтелігенцію (21 особа) в комунізмі. Після довгих переслухань і після інтервенцій, як чільних венесуельців, так і українських закордонних організацій, справу з’ясовано, обвинувачених виправдано, але несмак до всього українського в урядових колах залишився.

Однак, не зважаючи на цю внутрішню боротьбу, „Громада”, спираючись на найбільш патріотичне членство, закупила на „Каті” терен і вибудувала Український Національний Дім із театральною сценою. Тут влаштовано гарну бібліотеку і читальню. Відбуваються забави, національні свята та театральні вистави. Витворився театрально-оперовий гурток під керівництвом О. Гальченка, соліста-тенора Харківської Державної Опери. Досі виставлено: „Наталку-Полтавку”, „Запорожця за Дунаєм”, „По ревізії”, „Ковбаса та чарка” та інші.

Пробувано створити при „Народнім Домі” і дитячий садок, але в зв’язку з тим виникло багато труднощів: брак фінансів, брак фахових сил, що могли б присвятитися праці коло дітей, і, головню, низький рівень освіти самих батьків, які не виявляють ніякого зацікавлення в дитячому садку. Рятівання дітей від денационалізації „Громада” намагається влаштуванням дитячих імпрез, як от св. Миколая, ялинки, свято Матері, різні академії тощо.

Пробували були перевести курс лекцій. Одну прочитав інж. В. Васюк — про творчість Т. Шевченка, другу — інж. Ю. Ясінський — про Котляревського та початки українського театру, — але на кожній лекції заля була майже порожня.

Від 1949 р. Управа „Громади” складається з таких осіб: голова д-р Л. Стаховський, заступник голови інж. І. Лазаренко, секретар інж. В. Починок, скарбник інж. В. Припхан.

В Об'єднанні Українських Жінок першою головою була Г. Коваль, потім Е. Бережна. Тепер „Об'єднання” фактично нечинне.

В Союзі Українських Інженерів головою є інж. І. Лазаренко, але й цей Союз фактично нечинний.

При „Українській Хаті-Читальні”, що фактично є робітничим клубом, існує хор під керівництвом Є. Заячківського, а також група танцюристів, що виступають із народними українськими танками. При Українській Автокефальній Церкві існує теж церковний хор, яким керує Ніна Григорієва.

З українських культурних сил в Каракасі, крім уже згаданих, треба ще згадати артисток львівської опери Лю-

бу Мартинюк та Колянківську Катерину, балетмайстра Павла Горського, малярів — В. Кричевського (помер минулого року), Галину Мазепу-Коваль і К. Бельського та різьбара В. Ємця. Всі вони, в тій чи іншій мірі, збагачують культурно життя української колонії а Венесуелі.

Ворожнеча, що так далася взнаки у попередні роки, тепер майже зникла: докучило всім, і всі зрозуміли, що нема фактично за що воювати. Панує спокій, але й — байдужість.

За ласкаве інформування про життя української колонії в Венесуелі складаю тут щирю подяку інж. Олекс. Євтухову та д-рові Л. Стаховському.

УКРАЇНЦІ В ПАРАГВАЮ

Українська колонія в Парагваю порівняно молода, хоча й старша від наших колоній в Чіле чи Венесуелі. Окремі особи українського походження почали з'являтися в Парагваю лише в 20-их роках цього століття, але перше масове переселення українців припадає на роки 1930-32, коли велика господарська криза та безробіття в Аргентині погнало наших людей звідти шукати собі кращого життя в парагвайських пралісах.

Безпосередньо з рідних земель українці почали емігрувати до Парагваю лише а 1935-39 рр. Походили вони з Польщі і почасти з Чехословаччини.

Третю хвилю, у числі кількасот осіб наших поселенців принесли рр. 1948-51, — це були т. зв. діпісти з таборів Європи та з Філіппінських островів (ці останні — з українських колоній в Кятаю та в Манджурії).

Таким чином головну масу українців в Парагваю склали заробітчани, переважно з бідніших рільників та з невеличким числом ремісників. Українська інтелігенція прибула тільки з третьою хвилею поселенців — політичних емігрантів.

Більшість заробітчан походить із Волині, менша частина — з Галичини, і ще менша з Карпатської України. Політичні емігранти походять з усіх частин України, включно з нашими колоніями в Азії.

Ніхто ніколи не переводив навіть приблизної реєстрації українців у Парагваї. Місцева влада записувала їх при прибутті з рідних земель як „поляків”, „руських”, „чехів” тощо. Тому наші люди окреслюють число українців в Парагваї лише приблизно 3.000 родин. Але, після масового відпливу наших людей в останніх роках до Аргентини, треба ваажати, що українців в Парагваї залишилося коло 2.000 родин, себто коло 7.-8.000 душ. З того числа тільки деякі організовані в „Просвіті” та в її філіях, а також у Спілці Української Молоді (СУМ) при них. Треба також зауважити, що з того числа 150 осіб вступило до організацій останнього року, а до того кількість організованих, що залишалася досить постійно, обмежувалася до 200 осіб, що дає, разом із їх родинами до 1.000 душ. Решта неорганізованих перебуває в релігійних некомуністичних громадах баптистів, п'ятидесятників та інших сект. Переважна ж більшість належить до нелегальних „слов'янських” комуністичних організацій. Майже вся маса українських імігрантів оселилася в департаменті Ітапуя, де є тепер низка українських колоній. Цей департамент лежить у південно-східній закутині Парагваю і кліматично найбільш підходить для європейських переселенців.

Головне місто департаменту — Енкарнаسیون. В ньому живе коло 2.000 ук-

раїнців. В його районі є такі українські колонії: Нова Волинь, Санта Домінго (Сандова), Уру Сапукай, Богданівка, Тарасівка, Нова Україна, Альборада (з вул. Симона Петлюри), Капітан Міранда, Перевертівка, Морозенка, Санта Марія.

Коло містечка Кармен дель Парана, густо заселеного українцями, маємо цілу низку фактично окремих колоній, які всі носять назву „фрам” із додатком „калле” себто вулиця, з її черговим числом. З них особливо густо живуть українці в колоніях Фрам чч. 2, 4, 12, 5, 7 і 9.

Значні скупчення українців розташувалися також коло станції Коронель Богадо і там прибрали собі навіть такі назви, як Зелений Клин, Сибір, Кавказ, Перша Сотня, а також у дальшій колонії Домінго Бадо.

Окремо, відірвано від головної маси українських поселенців, перебувають українці в столиці Асунсьон. Є їх тут кількасот, і між ними багато висококваліфікованої інтелігенції з великим громадським стажем. Тільки а останніх часах, під впливом інтелігенції, що прибула з таборів ДіПі почався там рух для створення якоїсь української організації.

Головне заняття майже всієї людності в Парагваї — це рубання пралісу та перетворювання його просторів на культурні плянтації бавовнику, рису, маїсу, тунку, жерби, та ін. на продаж і збут по цінах, контрольованих урядом. Сіють також пшеницю та розводять городину, головню для власної потреби. Для такого роду занять в Парагваї нема, не було і не буде безробіття. Край має для цього безмежні простори. Були б тільки люди, здатні вести боротьбу з природою та витримувати кліматичні прикrostі...

Гаряче підсоння, різкі зміни температури часом протягом кількох годин, праця, що вимагає великої наполегливості та безперервності — не сприяють асиміляції українців. Призвичаєння до найдешевшої тут горілки — „кані” та нахил працювати „на своєму”, без належного темпу й відпочинку під найпекучішим сонцем, призводять до загального явища — подратовання нервової системи... Звідси загальне на-

магання — кудись виїхати. До того ж постійна змінливість у системі політичній та адміністративній, що суперечить консервативній вдачі нашого хлібороба, витворює в людях свідомість якоїсь тимчасовості, що відбивається і в щоденній праці і в плянах на майбутнє.

Проте, 13-го червня 1937 р., група національно-свідомих переселенців, з ініціативи та старанням Івана Палатинського і Івана Мартинюка, при допомозі Іллі Падучака, створили в Енкарнасіоні „Просвіту”. В першому її проводі І. Палатинський був головою (потім його заступив Ів. Мартинюк), а секретарем Михайло Кушлій.

24 грудня 1948 р. при „Просвіті” організувався Союз Молоді, що його 29 січня 1950 р. було переіменовано в Спілку Української Молоді (СУМ), яка й далі залишилася в складі „Просвіти”.

За другої світової війни, для допомоги жертвам війни, організувався з кадрів „Просвіти” Український Допомоговий Комітет при Парагвайському Червоному Хресті. На чолі Комітету стояв Ілля Падучак.

На загальних зборах членства Централі „Просвіти” та Українського Допомогового Комітету створено 12 лютого 1949 р. Український Осередок (УО), як репрезентаційну централу українців в Парагваї, який 8-9 листопада 1949 р. прийнято в члени ПАУ-Конференції в Нью Йорку.

За останній, 1953 рік, УДК і УО не виявляють ніякої діяльності. Головою цих установ є давній український громадський діяч в Парагваї, Омелян Падучак, якого в 1953 р. за заслуги перед „Просвітою” іменовано почесним головою „Просвіти”.

„Просвіта” і СУМ творять натомість живий і активний організм українського громадсько-культурного життя.

„Просвіта” має 10 філій. В її проводі в 1953 р. стоять Іван Литвинович — голова, К. Баранський — заст. голови, Антін Кушинський — секретар організаційних та культ-освітніх справ, Михайло Кушлій — секретар зносин з урядовими установами, В. Воробей — скарбник, Мих. Івасюта — господар та

Вол. Баран, Ю. Гарасимчук, А. Николайчук, як виділові.

Філії „Просвіти” існують: (у дужках рік заснування): Енкарнасіон (13. 6. 1937), Сандова (20. 6. 1937), Уру Сапукай (23. 6. 1937), Кармен дель Парана (18. 7. 1937), Фрам Калле 2 (31. 7. 1938), Богдана Хмельницького, кол. Ітангва (1. 3. 1939), Фрам Калле 12 (18. 6. 1939), Фрам Калле 4 (28. 1. 1940), Симона Петлюри, кол. Альборада (18. 8. 1940), Тараса Шевченка, кол. Капітан Міранда (7. 4. 1945).

СУМ має Крайовий Комітет, який керує чинністю 7 осередків.

Діяльність „Просвіти” виявлялася головню у влаштуванні українських національних свят, аматорських театральних вистав, товариських забав, іноді спортових виступів та в будіванні домівок, які вже мають 5 філій, а дві тепер (у 1953 р.) будують.

Приїзд нової еміграції дуже додатньо відбився на пошвавленні діяльності „Просвіти” та поглибленні культурно-освітньої та політично-освідомлювальної праці, зокрема також серед парагвайських урядових чинників. В ній нема того, що помічається в інших країнах — нема міжпартійної боротьби, хоч у ній і знаходяться люди зі всіх головніших українських самостійницько-державницьких угруповань. Завдяки цьому СУМ при „Просвіті” зумів зорганізувати кольпортажу і розсилку по всіх філіях і осередках українських часописів (65 назв), що фактично обіймають всю нашу пресу, крім комуністичної.

В 1952 р. при „Просвіті”, як її відділ”, на правах філії, створено Спілку Визволення України, що має вже свої два місцеві осередки. На чолі Спілки перше був А. Кушинський, а потім В. Баран. Секретар — Іван Литвинович.

Церковно-релігійне життя в Парагваї цілковито занедбане. Особливо цю занедбаність відчувають православні українці, що спочатку мали тут високо-ідейного священика, місіонера УАПЦ, о. Тихона Гнатюка, який залишив по собі незабутні симпатії. Він перший не тільки приніс сюди Служби Божі в рідній мові, але й перший почав учить дітей українського письма,

переходячи пішки лісовими стежками від одної колонії до другої.

По смерті цього великого трудівника (1943 року), приїхав з Аргентини до Парагваю о. Євтихій Гаврилюк. Але, з огляду на великі труднощі життя в Парагваї, він скоро покинув цю країну. Після того приїздили на короткі відвідини з Аргентини священик УАПЦ о. І. Ярославський та оо. Василяни — о. Дуб та о. Турковид. Заїхав один раз до Енкарнасіону і Преосв. Кир Іван Бучко, який відправив архисерейську Службу Божу в домі православного українця В. Воробей.

Але це все були короткохвилові відвідини. Тому наші люди тут підпадали під впливи московських православних священиків на чолі з їхнім єпископом, що притримувався давньої засади: „України не було, нема і не буде...”

На цьому ґрунті розвинулися й впливи різних сектантських проповідників, особливо євангеліків-баптистів, що тепер опанували майже третину українського населення. Ця група, хоча й антикомуністична, але майже всі її проповідники — москалі, які ставляться вороже до українського національного руху.

Цей невідрадний стан полегшується незначно хіба тим, що серед московських православних священиків є один українського походження — о. Йос. Семенюк, що ставиться прихильно до українців і розуміє їх культурні потреби. Українські православні громади від часу до часу, в урочисті свята, запрошують його до себе, і він служить, на їх прохання, в українській мові.

Українці греко-католики, що теж почали поступово підпадати під впливи римо-католицьких польських ксьондзів, опинилися від 1948 р. в кращому положенні. Хоч українців греко-католиків тут хіба двадцята частина всього українського населення, все ж вони дістали були двох священиків, що приїхали, як діписти з Європи — о. М. Куницького та о. Ів. Бугеру. Перший, не вжившись в тутешні обставини, виїхав до Аргентини, але другий осів в Парагваї, як звичайний рільник, і тим унезалежнив своє матеріальне поло-

ження. Він, в міру своїх вже старших літ, виконує обов'язки пароха в двох колоніях — Фрам Калле 2 і Фрам 4.

Парагвайські урядові кола ставляться прихильно до українців, як до іммігрантів рільників, що перетворюють дикі праліси на культурні плянтації і спричинюються до піднесення господарства краю. Але, на жаль, вони й досі не розбираються в національній термінології, і пишуть наших людей в різних документах за їх колишньою державною приналежністю, а вже народжених у Парагваї пишуть просто

парагвайцями. Великий вплив на них мають також представники давньої російської еміграції, що займають часто дуже визначні становища.

При такому стані речей не дивно, що справа українських державних шкіл (з українською викладавою мовою) досі ще не розв'язана. Хоч бували вже випадки дозволу на виклади української мови в вільний від навчання час.

Докладні відомості про життя українців у Парагваї доставив нам п. А. Куцинський, за що йому тут щира подяка.

УКРАЇНЦІ В УРУГВАЇ

Українські іммігранти почали з'являтися в Уругваю щойно в рр. 1924-31. Як і їхні земляки в Парагваї та в Аргентині, були це бідні селяни з Волині і Полісся, з Галичини, з Буковини, з Карпатської України. Інтелігенції серед цієї нашої колонії в Уругваю зовсім не було, аж поки не прибуло кілька осіб — їх можна перерахувати на пальцях однієї руки — з хвилею останньої еміграції після другої світової війни. Уругвай ця остання хвиля майже не зачепила, і склад української колонії залишився майже незмінним.

Нараховують в Уругваю до 8.000 українських іммігрантів, — половина з них перебуває в столиці Монтевідео, де працює по фабриках, варстатах, різних підприємствах. Решта розсіяна по всій країні. Більших українських хліборобських колоній немає, бо вся земля належить великим землевласникам, що випасають на ній худобу, і землю не хочуть продавати. Лише коло міста Сальто знаходиться невеличка колонія з яких 40 родин, переважно волиняків.

Через брак інтелігенції українське культурно-освітнє життя в Уругваю було дуже кволе. В грудні 1934 р., з ініціативи п. Літошенка, створено „Просвіту”, що організаційно залежить

від „Просвіти” в Буенос Айресі. Передовими її діячами є О. Галушак, І. Топольницький та С. Вастовський. В 1939 р. „Просвіта” закупила площу під будову власного будинку, який закінчено в 1946 р.

Першим українським „скитальцем” з Європи був інж. Федір Савчур із дружиною та семилітньою дитиною, які приїхали до Монтевідео в середині 1948 р. Інж. Ф. Савчур перше вчив дітей української мови в „Просвіті”, а потім був ініціатором створення Комітету Сприяння УНРаді, який виник у 1949 році.

Внаслідок непорозуміння, які виникли між членством „Просвіти”, частина членства покинула „Просвіту” і створила Т-во „Відродження”.

Крім того, існує ще в Монтевідео Братство УАПЦеркви, що стоїть в організаційному зв'язку з Братством св. Покрови в Буенос Айресі.

Релігійно-церковного життя в українській колонії в Уругваю довгий час зовсім не було. Лише від 1948 р. почали наїждати з Буенос Айресу священники УАПЦ (о. Я. Вітенко) та греко-католицької (о. Іванишин ЧС-ВВ). Зрештою, в Монтевідео створено греко-католицьку парафію, яку обслуговує о. Іванишин.



УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ В БРАЗИЛІЇ

Написав МИКОЛА ГЕЦ

ЗАГАЛЬНІ ДАНІ. Українська еміграція в Бразилії, по З'єдинених Державах Америки й Канади, належить до найстаріших і найсильніших. Правда, чисельністю мала б її перевищати Аргентина, але нам здається, що кількість українців у цій країні (140-150 тисяч) значно перебільшена і в найкращому випадку дорівнює Бразилії.

Скільки є всіх українців у Бразилії під сучасну пору?

Офіційна статистика не подає навіть орієнтаційних чисел, які могли б послужити матеріалом до відповідних обчислень, і навіть утруднює обчислення, трактуючи місцевих уродженців

та натуралізованих осіб, як бразилійців, а переважну частину імміграції, особливо старої, визначаючи не за національністю, а за державною приналежністю. Тому багато українців записано поляками, росіянами, мадярами, австрійцями, і лише деякий відсоток зареєстровано за національним принципом.

На підставі давніших офіційних і неофіційних бразилійських еміграційних матеріалів, реляцій консулятів, першого українського перепису з 1913 року, приватних обчислень, інформацій і, нарешті, природного приросту населення — загальну кількість українців в



Перший повозенний конгрес українців у Бразилії в 1947 р.

Бразилії можемо устійнити найменше на 115.000 душ з допускальним заокругленням до 120.000. З них 60-65% становлять уже місцеві уродженці, а 40-35% — уродженці старокрайові. За територіальним походженням приблизно 85% є з Галичини, 10% — з Волині і Придніпрявщини і 5% — з Буковини, Басарабії, Холмщини та Юго-славії.

За віроісповіданням 85% становлять вірні Української Католицької Церкви, 12% — вірні УАПЦ і 3% — сектанти.

В основному українці замешкують південну частину Бразилії, головню естади (провінції) Парана (85% всієї іміграції), Сан Павльо, Санта Катарина, і Ріо Гранде до Суль. Подибується також великі групи в центрально-східніх естадах: Гояз, Ріо-де-Жанейро, Мінас Жейрас і Еспіріто Санто.

У відношенню до всього населення Парани українці становили в 1920 р. 7,5%, а в 1950 р. — коло 4%.

ПЕРШІ УКРАЇНЦІ В БРАЗИЛІЇ.

Коли вперше ступила українська нога на бразилійську землю — про це історія мовчить, і ледве чи вдасться знайти сліди українців у цій частині світу — з-перед другої половини 19 століття. Не знаходимо також офіційних даних про українців у р. р. 1876 і 1884, коли почався еміграційний рух до Бразилії із західньо-галицьких повітів під австрійською займанщиною. Треба, однак, припустити, що між поляками Горлицького повіту, які в 1876 році приїхали до Парани, були вже й українські родини. На жаль, цього припущення досі не вдалося ствердити. Перший стверджений факт прибуття 5-ох українських родин до Бразилії датується 1891-им роком. Походили вони зі села Сервири (Зборівщина) і виїхали з дому в травні, а прибули до Ріо-де-Жанейро 23 серпня 1891-го року. Про чотири з цих родин не знаємо нічого, зате про п'яту родину Федора Пасевича, маємо докладні відомості: по перехошовім побути в паранській столиці — Куритибі, ця родина оселилася в колонії Ріо Кляро, недалеко сьогоднішнього міста Маршель Мале, а син Федора Пасевича — Іван Пасевич, який прибув до Бразилії 15-річним хлопцем, ще брав участь в 2-ому

Конгресі Українців Бразилії 1950 р. і в кінці 1951 року видрукував у часописі „Праця” спогад про перші роки свого перебування в цій країні.



Родина українських поселенців в Бразилії збирає каву.

В 1892-му році маємо вже більше випадків приїзду українських родин, а між ними й перших земляків з-під російської займанщини, які розпорошилися поза Параною.

В р. р. 1893-1894, з причини революції в південній Бразилії, еміграційний рух припиняється, але в наступному році прибирає нечуваних перед тим і після того розмірів.

МАСОВА ЕМІГРАЦІЯ. „Бразилійську еміграційну гарячку” по українських селах Галичини викликав у 1895-му році агент італійських корабельних ліній Сільвіо Нодарі з Удіни. Привабливими обіцянками дешевої землі на догідні сплати вдалося йому зворохобити сільську бідноту і фільваркову службу Золочівщини, Тернопільщини і Брідщини до масового виїзду в Бразилію. Впродовж 1895-96 р. р. „еміграційна гарячка” набрала таких розмірів, що Галицький Крайовий Виділ був примушений в другій половині 1896-го року вислати до Бразилії своїх делегатів, щоб перевірити умовини поселення. Цими делегатами були: українець о. Петро Волянський та поляк проф. Семірадський. По їх повороті та ствердженні важких умовин поселення, дальша еміграція до Бразилії майже припинилася.

Першими транспортами з 1895 року прибуло в Бразилію коло 5.550 українців, яких спрямовано в естадо Парана

на. З них 350 осіб поселено в колонії Альберто де Абреу коло міста Порто Уніон да Віторія, 8 родин — у згаданий колонії Ріо Клярро, а 5.200 осіб в місцевості Сантос Андрадзе, званій також Кастелянос, розташованій в нездоровій гірській околиці близько Атлантійського океану. Ця остання і найчисленніша група після кількомісячного побуту на місці поселення, по великих втратах в людях, спричинених різними випадками і хворобами, розбіглася і розмістилася в Куритибі та в ближчих і дальших колоніях, як Гважувіра, Марселіно, Контенда, Пасо Амарельо, Бом Ретіро, Санта Ана, Марієнталь, Пасо-Пасо, Сан Педро.

З транспортів у 1896-му році осіло в Парані 2.000 душ в колонії Агва Амареля (сьогодні Антоніо Олінто), 80 родин у Жангаді, 200 родин в Ірасемі (тепер належить до естадо Санта Катарина), 800 родин в околицях міст Марешаль Мале і Дорізон і 1.500 родин (коло 8.000 душ) в околиці Прудентополіс. В наступних трьох роках (1897-1899) прибуло в Парану ще коло 300 українських родин. В естадах Сан Павльо і Ріо Гранде до Суль осіло протягом всіх тих років також коло 300 родин.

Яке було загальне число українців, що від 1891 по 1900 рік емігрували в Бразилію?

Обчислення поодиноких дослідників не є згідні. Перший василіянський монах у Бразилії о. Сильвестер Кизима нараховує вже 1897 року 30.000 українців у Парані і Санта Катарині та кільканадцять тисяч у Сан Павльо, Ріо Гранде до Суль та інших провінціях. Другий василіянський монах о. Антін Мартинюк оцінював у 1902 році число українців у всій Бразилії на 41.800 душ, з того понад 30.000 в самій Парані. Ці цифри, подані о. Мартинюком, значно перебільшені, бо не підтверджені навіть пізнішою українською статистикою, переведеною в 1913 році, яка охопила і дальшу еміграцію.

Польські дослідники, зокрема Едмунд Вось Сапорський і перший польський консул в Куритибі Казимир Глуховський, оцінюють загальну кількість українців на 17.545 осіб, а „Газета Польска в Бразилії” у своїх обчисленнях з 1902 року, опертих на

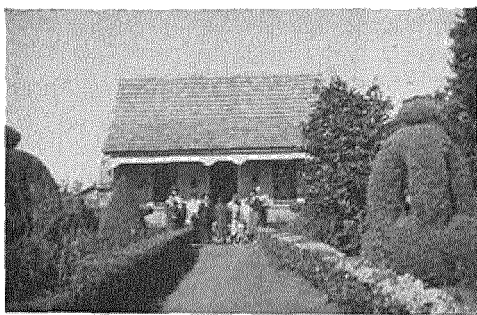
інформаціях австро-угорського консуляту в Куритибі, знаходить кругло 20.000 українців, з чого 18.000 в Парані.

Бразилійський історик Парани і дослідник її іміграції, Ромаріо Мартінс, нараховує 17.768 паранських українців. Принагідно згадаємо, що Ромаріо Мартінс уперше виступив в обороні національної окремішності українців від поляків і росіян.

Однак, і ці цифри повищих дослідників не відповідають дійсності. Згідно з наведеними нами цифровими даними для поодиноких колоній і приймаючи за підставу п'ятиособову родину, можна рахувати, що в зазначеному періоді поселилося в Бразилії найменше 24.000 українців. До цього числа не враховано поважних втрат від різних пошестей у переходовому таборі на острові Квітів коло Ріо-де-Жанейро та загибелі одного транспорту емігрантів у відкритому океані. А з тих 24.000 душ, уже поселених в місцях, також впало приблизно 2.000 душ жертвами перших років завоювання нового краю: від хворіб, звірів, гадюк, нападів диких індіан тощо.

Від 1901 по 1907 рік іміграція до Бразилії продовжується, але в значно менших розмірах. Річно прибуває від 700 до 1.000 осіб, які розміщуються або в Парані, або в сусідніх естадах. Вийняток творила більша група, зложена з 250 родин, яка в 1905 році поселилася в околиці Прудентополісу.

ДРУГА МАСОВА ЕМІГРАЦІЯ. Рік 1908 приносить нову еміграційну гарячку серед українського селянства Галичини. Викликала цю гарячку бразилійська будівельна компанія заліз-



Хата заможнішого українського поселенця в естадо С. Катарина.

ниці Сан Павльо — Ріо Гранде до Суль, а зокрема її агент, знаний, як граф Ле'Он. І знову рушили в Бразилію тисячні маси людей в пошукуванні заробітків та дешевих земель. Від 1908 по 1914 рік постають на території Парани і Санта Катарини нові скупчення української іміграції, виростають колонії Іваї, Итапара, Жезуїно Маркондес, Сенадор Коррея, Вера Гварані, Нова Галичина, Легру, Тайо, Япо, Круз Машадо, Іраті, Гонсальвес Жуніор, Ріо Азуль, Каразіньо, Трейс Баррас, Папандува і т. д. Невелика кількість поселяється в естадо Ріо Гранде до Суль, де в міжчасі постали чотири більші колонії: Гварані Пампінас, Іжуї, Жагварі, Ерешінь.

За нашими підрахунками, від 1901 по 1914 рік імігрувало до Бразилії кругло 20.000 українців, з того коло 18.500 в Парану і Санта Катарину, а решта в інші естада. Повернуло на батьківщину або виїхало в інші країни коло 500 осіб. Таким чином від 1891 року до першої світової війни загальна кількість української іміграції до Бразилії замикається цифрою 44-45.000 душ. Посередньо підтверджує це й перший перепис українців у Бразилії, переведений в другій половині 1913 року двотижневиком „Праця”. Цей перепис виявив 36.245 українців. У примітці до перепису „Праця” писала: „Коли візьмемо під увагу, що многі (колонії) не прислали списків, а до других не навідався жоден з наших священиків, інші знову порозкидані по приватних землях і лісах, то можемо сподіватися більше як певно, що число українців дійде до 50 тисяч.” Це припущення „Праці” відповідає дійсності, коли узгляднити, очевидно, природний приріст (в середньому 2,7% річно) і відраховуючи початкові втрати.

ТРЕТЯ ЕМІГРАЦІЯ. По першій світовій війні починається дальший іміграційний рух до Бразилії. Тепер уперше появляється тут українська політична еміграція, здебільшого учасники визвольних змагань. Правда, кількість їх невеличка і за 1920-25 роки не перевищує 300 осіб. Більш масового характеру набирає цей рух у 1926 році. За статистичними даними, по

1934 рік з Західньо-Українських земель емігрувало в Бразилію коло 6.000 осіб, з яких коло 5.000 поселились в Парані. В тому ж часі, а зокрема в 1926 році, прибувають сюди також перші українські поселенці з-під румунської займанщини (коло 200 осіб) і з Югославії (коло 100 родин). В наступних роках емігрує до Бразилії ще коло 2.000 душ з Галичини і Волині, так що до вибуху другої світової війни загальна кількість української іміграції в Бразилії збільшилася кругло ще на 9.000 осіб.

ЧЕТВЕРТА ЕМІГРАЦІЯ. В рамках великої переселенчої акції ДіПі після другої світової війни поселилося в Бразилії, починаючи з половини 1947 р. по 1951 рік, понад 7.000 українців. Основна їхня маса скерувалася в місто й естадо Сан Павльо, а далі в Парану, Ріо Гранде до Суль та невеликими групами в естадо Гояз, Ріо-де-Жанейро й Мінас Жейрас.

Отже, в загальному підсумку, протягом останніх 60 років емігрувало в Бразилію кругло 60.000 українців.

ПРОФЕСІЙНІ ДАНІ. Українська еміграція в Бразилії під сучасну пору становить у якихось 80% хліборобське населення, а решта припадає на робітників, купців, промисловців і вільні професії. В останньому 15-річчі помітна сильна втеча з колоній до міст. Також останні дві іміграції (половина третьої і майже вся четверта) розлились по містах. Для порівняння наведемо деякі ілюстрації в цифрах, що характеризують професійний стан родин української іміграції і зміни, які сталися в періоді останніх 30 років. Так, в 1920-22 роках було у власних хліборобських господарствах зайнято 7.500 родин, коло 2.000 родин — в наймах на чужих землях, або на інших роботах по колоніях і містах, близько 100 родин — в ремеслі, 90 родин — в торгівлі, коло 30 родин — у власному промислі і коло 20 родин — у вільних професіях. Кожна родина нараховувала в ті часи пересічно 6 осіб. Під сучасну пору цей стан дуже змінився, внаслідок того, що за останніх 30 років українська іміграція виховала вже свою інтелігенцію, а також розвинула

власний промисел і торгівлю. Точні дані в цій ділянці важко подати, бо стан змінюється щодня. Наприклад, в 1952 році наховувало приблизно до 400 купців, до 800 ремісників, коло 100 промисловців, 15 професорів середніх шкіл, 5 адвокатів, 3 судді, 10 лікарів, 8 дентистів, 2 ветеринарних лікарів, 3 нотарі, 2 фармацевти, коло 60 учительок-нормалісток, коло 80 учительок початкових шкіл, до 100 державних службовців і стільки ж інших професіоналів-інтелігентів: книговодів, військовиків і т. д. В ці числа включено лише місцевих уродженців. 3 імігрантів третього і четвертого періоду працює за фахом 15 інженерів, 3 лікарі, 1 професорка високої школи, 2 професори консерваторії, 2 вчителі гімназійні, а окрім того багато техніків, механіків, бухгалтерів тощо. При цих цифрах слід пам'ятати, що Бразилія неохоче приймала нехліборобський елемент, а до інтелігенції, особливо під час набору ДіПі, висловлювала одверту нехоть і приймала тільки тих фахівців, брак яких відчуває країна. Тому значний відсоток інтелігенції був змушений приймати свої дипломи і подати себе або за кваліфікованих робітників, або за хліборобів. Ця політика бразилійського уряду дала для країни добрі наслідки, оскільки піднесла сільське господарство держави. Коли говорити про український сектор, то число сільських господарств у порівнянні з 1922 роком зросло приблизно на 30%, головню за рахунок заселення нових безлюдних просторів Парани.

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ. У перших двох періодах майже вся маса українських імігрантів була спрямована на завоювання бразилійських нетрів. Кожна родина діставала на відповідні сплати один „шакер”, себто понад 20-гектаровий наділ землі з недоторканим людською рукою пралісом. Цей наділ коштував тоді до 400 мільреїсів, або, в переводі на американські гроші, 133 долари. Завданням поселення-колоніста було зрубати та спалити ліс і на його попелищі творити господарство та заводити хліборобську культуру. Згідно з обчисленням згадуваного вже нами польського консула К. Глуховського, в 1922 р. чи-

слилось за українцями в Парані й Санта Катарині 6.515 самостійних господарств із загальною площею до 300.000 гектарів. Живий інвентар виносив: 10.030 коней, 8.469 штук рогатої худоби і 130.000 свиней. Загальну вартість цих господарств оцінювалось на 65.150.000 мільреїсів, тобто приблизно 16.000.000 доларів за тогочасним номінальним курсом. Річна продукція їх перевищувала суму 26.000.000 мільреїсів.

Як можна міркувати з порівнянь кількості родин в поодиноких місцевостях, повища статистика зменшує український стан посідання на яких 500 господарств на користь поляків. Коли ж узглянути ще дальших 500 наших господарств в естадах Ріо Гранде до Суль і Сан Павльо, то матимемо у висліді кругло 7.500 українських господарств у 1922 році із загальною площею 350.000 гектарів і відповідно до них підвищену загальну вартість посідання української колонії.

Капітал українських купців і промисловців у ті часи доходив тільки до суми 2.000.000 мільреїсів.

За останніх 30 років загальна площа посідання наших хліборобів збільшилася на яких 50%, головню шляхом дальшого завоювання пралісу, а також за рахунок надбання житлових парцель по містах. Загальну вартість земельної площі, що є в руках українців, важко тепер устійнити твердою цифрою, оскільки дослівно щодня ціни на землю (особливо по містах) зростають, як рівню ж щодня зростає цифра новопрдбаних земель. Обраунок ускладнює ще й той факт, що ціни на землю є різні, залежно від їх якості та положення. У Парані, наприклад, ціна за один гектар землі хитається від 1.000 до 10.000 крузейрів. В містах, знову ж таки, залежно від розміру міста та положення парцелі, в кількадесят разів вища. У переважаючій більшості українці замешкують зони з меншовартісними землями. Переважну частину тих земель становлять ще ліси, а по більших містах — середні діляниці між центром і околицями, або й околиці. Приймаючи гльобальний стан посідання на 500.000 гектарів, мінімальну вартість всієї земельної площі

можна оцінити на 800.000.000 до 950.000.000 крузейрів, тобто приблизно на 42 — 45.000.000 доларів за теперішнім номінальним курсом. Пропонуємо в дужках в цьому місці читачеві уявити собі розпорошеність українців у Бразилії, де наша громада в кількості 120.000 розкидана на площі 5.000 кв. кілометрів, та ще й до того по сільських оселях, віддалених одна від одної на сотні кілометрів часом і дуже поганою дорогою...

Капітал промислових підприємств, серед яких перше місце займає деревний промисел, капітал нашого купецтва, майно ремісників та інших професіоналістів становить калькулятивно якихось 250.000.000 крузейрів. Нерухоме майно церковних парафій і культурно-освітніх інституцій становить приблизно 40.000.000 круз. Розподіливши повищі суми на всю кількість еміграції, дістанемо на одну особу мінімально коло 10.000 крузейрів нерухомого майна і капіталу, а дальших 5.000 можна рахувати на рухомі вартості. Порівняльно із іншими еміграціями, українці представляються найслабше, бо хліборобство, якому присвятилася в більшості наша еміграція, до останніх років було в Бразилії непоплатне і по суті служило виключно для власних потреб.

ГОСПОДАРСЬКИЙ ВКЛАД. Українська іміграція в Бразилії, поруч старої польської, дала поважний вклад в економічний розвиток країни, а особливо в заведенні нових хліборобських культур, як також в загальному поширенні посівної площі. Завдяки іміграції уперше в Парані розвинулись такі культури, як жито, пшениця, європейська картопля, гречка і т. д., що перед кінцем 19 ст. були в Парані майже неznані. Для ілюстрації наведемо такий приклад: естадо Парана з 1.500.000 хліборобського населення продукувала в 1950 році коло 5.500 тонн жита (60% всієї бразилійської продукції!). В тому ж часі одна тільки муніципалітет Прудентополіс з 25.000 хліборобського населення (з того до 80% українців) продукувала 373 тонн жита. На все українське хліборобство Парани припадало приблизно 25% загальної продукції того роду збіжжя. В переробці хліборобських продуктів розвинули українці перед усіма іншими іміграційними групами млинарський промисел і були майже єдиними піонерами в розведенні пасічництва. З місцевих культур дали зони також 25% вкладу в плекання садів і продукції герви-мате — важливого експортного артикулу Парани, споживачем якого є головню Південна Америка. З місце-



Українська кооператива в колонії Іраті, Бразилія.

вих культур плекають також кукурудзу, квасоллю (головно чорну), риж та інші. В галузі тваринництва перше місце займає свинарство. Молочне господарство майже нерозвинене і не має комерційної ваги. Зате з кожним роком розвивається птахівництво, головню курівництво, що стає дуже поплатною галуззю сільського господарства.

В останніх кількох роках серед українців помітно зросло заінтересування культурою кави, що є в місцевих умовах надзвичайно прибутковим продуктом. На терені північно-західної Парани, куди почався сильний переселенчий рух зі старих колоній на півдні, приблизно до 300 родин займаються вже uprawою кави, а культивована ними площа нараховує коло мільйона родючих кавових дерев, не враховуючи молодняка.

Варто ще згадати, що українці були піонерами кооперації на терені Парани. Ініціатором організації кооперативу був покійний уже Парфентій Смола (знаний більше як Валентин Куц), починаючи ще з 1920-х років. Не зважаючи на несприятливі умови, йому

вдалося зорганізувати до 1931 року 12 мішаних кооператив (споживчих товариств і закупу та збуту хліборобських продуктів). На жаль, з браку інтелігентських фахових сил, з причини вожого наставлення приватного купецтва та малого зрозуміння збоку офіційних чинників, ці кооперативи скоро занепали. По них лишилося хіба ім'я ініціатора, часто і добре згадуване в теперішній бразилійській кооперативній літературі.

ЦЕРКВА. В духовному житті української іміграції в Бразилії головну ролу відігравала і відіграє Церква. На це склалися різні причини. Перш за все вона, як організація, була і є єдиним стабільним чинником перед усіма іншими інституціями культурно-освітнього характеру. Подруге, в умовах величезного розпорощення була й є єдиним можливим чинником, що зв'язував і зв'язує людей в одну національно-релігійну спільноту. Тому й не диво, що культурно-освітнє і національне життя нашої громади було та ще й тепер є тісно пов'язане з самою Церквою.



Перша українська католицька церква в Бразилії (колонія Ріо Кляр), побудована в 1897 р.

А. УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА. В перших роках еміграції до Бразилії виникли поважні труднощі щодо організації церковно-релігійного життя. Місцевий латинський єпископат, неознайомлений з нашим східним обрядом, поставився неприхильно до приїзду українського духовенства, зокрема жонатого. Щойно внаслідок інтервенцій палських інтернунцій погодилися вони на допущення монахів або неодружених чи повдовілих священників. Першим українським католицьким священником, який у червні 1896 року приїхав до Парани, був о. Михалевич. На жаль, йому, як жонатому, місцева церковна влада заборонила виконувати душпастирські обов'язки. По місячному перебуванні в Прудентополіс мусів він покинути Бразилію, буди обвинувачений при тому австрійсько-угорською амбасадом в ширенні православ'я! По о. Михалевичеві прибув у липні 1896 р., з доручення митрополита Сембратовича, о. Никон Роздольський, повдовілий світський священник, що перший отримав дозвіл на виконання душпастирських обов'язків у колонії Ріо Кларо. В листопаді-грудні того ж року відвідав українські колонії Парани і Санта Катарини згаданий уже о. Волянський. В червні 1897 року прибув до Бразилії перший василіанський монах о. Сильвестер Кізима, а наступного року — ще один — о. Антін Мартинюк. В 1902 р. приїхали три василіанські монахи: оо. Маркіян Шкірпан, Климентій Бжуховський, Мирон Хмілевський. В наступних роках це число збільшилося ще двома василіанськими священниками (оо. Кирило Сімків і Рафаїл Криницький) та трьома світськими (оо. Павло Петрицький, Іван Михальчук і Петро Осінчук). В 1922 році обслуговувало всю українську католицьку колонію 11 священників: 8 оо. Василіан і 3 світські. Тепер маємо в Бразилії 32 католицьких священників: 22 оо. Василіани, 8 світських, в тому числі один жонатий. Половина з тих священників є вже місцевими уродженцями.

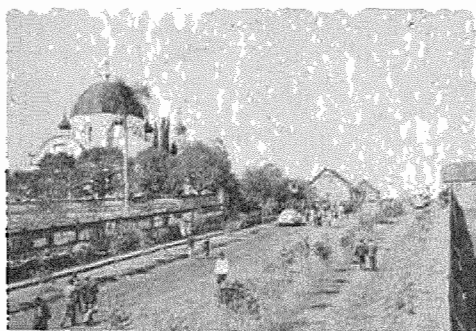
В перших двох десятиліттях Українська Католицька Церква в Бразилії натрапляла на різні перешкоди в своєму нормальному розвитку, головню через

брак належної юрисдикції й опіки. Духовенство й вірні були залишені напризволяще. Це й заставило громаду робити старання про призначення свого єпископа. Перший крок у цьому напрямі зробив І-ий З'їзд Українців у Куритібі в 1910 році, звернувшись з окремим меморіалом до тогочасного папи Пія X про призначення єпископа, або щонайменше апостольського вікарія. Меморіал мав деякий успіх, бо кілька років пізніше Конгрегація Поширення Віри декретом з 27 березня 1916 року доручила місцевим латинським єпископам безпосередню опіку над духовенством і вірними українського католицького обряду в Бразилії й Аргентині. Це рішення Апостольської Столиці вплинуло до деякої міри на дотогочасне неприхильне ставлення цього єпископату до української Церкви. Про призначення українського єпископа не могло бути мови, бо місцеві латинські єпархи на нього не згодилися б.

За сорок років після першого меморіалу порушив невіршену до кінця справу II-ий Конгрес Т-ва Прихильників Української Культури в лютому 1950 р., доручивши своїй Централі — Українському Конгресовому Секретаріатові поновити старання про єпископа. Це й було зроблене меморіалом з 16 червня 1951 року до папи Пія XII. Цим разом Апостольська Столиця пішла назустріч у тому напрямі і зилучила українців, а з ними й всі інші національні групи східних обрядів, з-під юрисдикції й опіки латинських єпископів та іменувала одного ординарія для них з відповідними генеральними вікаріями для поодиноких обрядів. Декретом Конгрегації для Східних Обрядів з 14 листопада 1951 р. став ординарієм архієпископ Ріо-де-Жанейро кардинал Дон Жайме де Баррос Камара, а генеральним вікарієм був іменований о. Климентій Прийма. Панує загальне переконавання, що останнє рішення Ватикану є тільки переходовим станом до створення самостійної української єпархії.

Під теперішню пору нараховує Українська Католицька Церква в Бразилії кругло 70.000 вірних, зареєстрованих в парафіях. „Оссерваторе Романо”

подав недавно число українсько-католицьких родин 10.569. Ця цифра в загальному вірна, бо кожна родина складається в середньому з 6-7 осіб. До зазначеної кількості вірних треба ще додати яких 10.000 осіб, розпорошених поза скупченнями наших громад, при-



Вулиця в м. Прудентополісі, центрі „Бразилійської України”. Ліворуч: українська церква.

належних до мішаних подруж, або цілковито відсталих від релігійного життя.

Кожна колонія, або більше скупчення родин в естадах Парана і Санта Катарина мають свої церкви, чи малі каплиці. Всіх є тепер 110, в тому числі 7 мурованих і дерев'яних церков. Перша каплиця була побудована в колонії Сільва (естадо Санта Катарина) в 1896 році, а перша більша церква — в колонії Ріо Кляро (естадо Парана) в 1897 році. Обидві зберігаються дотепер. Українці в естадах Сан Павльо і Ріо Гранде до Суль не мають ще власних церков, але в останньому часі йдуть уже приготування до їх побудови.

Українська Католицька Церква зазнала чималих труднощів у зв'язку зі зміною календаря, запровадженого в грудні 1937 року. Саме тоді багато католиків, не бажаючи тієї зміни, пристало до Православної Церкви, хоч власне перша спроба переходу на новий календар була саме в Православній Церкві, заініційована священником Сідлецьким. Правда, спроба не вдалася, бо громада православних собі тої зміни не бажала. Чималий опір зміні календаря поставила також і католицька громада, вважаючи, що перехід на новий календар потягне за собою денационалізацію, стираючи окремішність українських свят від латинських. Прак-

тика, одначе, показала, що ці побоювання були безпідставні, і ті вірні, що тримаються церкви, святкуючи за новим календарем, не втратили більше, ніж ті, що святкують за старим стилем. Більше того, діти тих, хто давніше вперто протестував проти заведення зміни і хто перейшов навіть до Православної Церкви, в останніх часах повернулися до Церкви Католицької.

З поважніших подій в Українській Католицькій Церкві в Бразилії слід відзначити також відвідини високих церковних достойників з Європи. Так відвідали своїх вірних за океаном св. п. Митрополит Андрей Шептицький в 1922 р., єпископ Кир Богачевський в 1930 р. і єпископ Бучко в 1938 р.



Митрополит Андрей Шептицький на відвідинах в Бразилії в 1922 р.

Б. УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА. Перші групи православних українців з Придніпрянщини і Західної Волині в кількості 120 родин прибули до Бразилії між 1892-1914 роками. З них близько 90 родин поселилося в естадо Ріо Гранде до Суль, а решта розпорошились по інших естадах. Після 1920, а зокрема після 1926 р., набирає ширших розмірів імміграція православних українців, головню з Волині та Басарабії, розміщуючись в естадо Сан Павльо, або Парані, і нараховує в 1928 - 1929 роках кілька тисяч душ. В тому ж часі починаються на терені Парани перші заходи для організації Української Автокефальної Православної Церкви, при чому сприятливий ґрунт становило відступство деяких колоній від Української Католицької Церкви, спричинене діяльністю відомого П. Карманського. В 1930 р. Арх. Йоан Теодорович зі ЗДА наді-

слаз до Бразилії перших священиків УАПЦ, з яких найбільшу активність проявив уже покійний Дмитро Сідлецький. В березні 1931 р. зорганізовано в Куритибі перший комітет УАПЦ, і в тому ж році на куритибському передмісті Віля Гваїра побудовано першу українську православну церковцю. В 1938 р. працювало 5 священиків УАПЦ, а під час останньої війни лише один, бо інші або покинули душпастирство, або помирали. Тепер обслуговує українську православну громаду в Бразилії 6 священиків, прибулих з останньою імміграцією, з того 4 посєднані з УАПЦ в юрисдикції Митрополита Йоана Теодоровича і мають свого адміністратора в особі протопресвитера о. Филимона Кульчицького, а 2 — від Соборноправної УАПЦ.

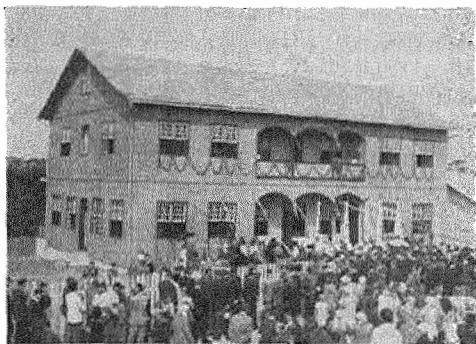
Усіх церков і каплиць є 12, з яких найгарніша стилєва церква в колонії Ірасема (єстадо Санта Катарина). Також в стадії будови перша мурована церква у згаданій вище Віля Гваїра і ще одна запроектована в Сан Павльо.

Вірних, охоплених сталою або доривочною опікою УАПЦ, нараховується коло 1.350 родин, з яких прибрл. 20% становлять колишні католики. Кілька тисяч православних українців перебуває взагалі поза межами УАПЦ, особливо в естадах Сан Павльо і Ріо Гранде до Суль. Частина з них відвідує ще різні російські церкви, а частина взагалі збайдужіла до релігії.

Коли в першому десятиріччі свого існування на терені Бразилії УАПЦ мала багато недоліків і зривів, головню через не завжди відповідних своєму призначенню священиків, то в останніх роках УАПЦ починає впорядковувати свої справи і має значні осяги у своїй діяльності. Найбільшим досягненням УАПЦ є те, що до неї навертаються знову люди, які або досі відвідували чужі церкви, або були взагалі поза межами релігійного життя.

ШКІЛЬНИЦТВО. Жадній ділянці культурно-освітнього життя не присвятили українці в Бразилії стільки уваги, як рідному шкільництву. І хоч сьогодні воно не існує, силою бразилійських обставин, але має за собою дуже гарну і похвальну історію. Своїх початків сягає те шкільництво в 1897-

98 роках, коли з ініціативи найбільше священиків або самих іммігрантів почали творитися приватні хатні школи. Вчителями були більш грамотні люди, яких оплачували батьки дітей, і, залежно від заінтересування та розуміння цих останніх, школи працювали або нормально, або з великими перебоями. В періоді другої імміграції, тобто від року 1907, справа шкільництва була поставлена на кращих основах, бо державні колонізаційні чинники почали вимагати творення шкіл і допомагали їм матеріально. Таким чином у перших 15 роках постала доволі поважна мережа шкіл. За статистикою з 1913 року було їх 35, з того в самій ли-



Фрагмент посвячення української школи в Есперанса, Бразилія, в 1953 р.

ше Прудентопільщині — 22, 12 в межах інших муніципій Парани і Санта Катарини, а одна в Ріо Гранде до Суль. Державні субвенції отримувало 8 шкіл. З 22 шкіл Прудентопільщини працювало нормально 15, а решта не виходила ще поза межі організаційної форми. Сама школа в Прудентополісі мала на кінець шкільного року 1913 — 123 учні, а всі інші 14 — 507. В 1920 р. збільшилося число шкіл до 41, головню за рахунок 5 нових у Прудентопільщині. В такій кількості зосталось воно до часу другої світової війни, коли з причини заведення націоналізації в Бразилії ті школи частинно самозліквідувалися, а більшість перетворилася на державні чи муніципальні з португальською викладавою мовою.

В 1913 р. з ініціативи оо. Василіян була створена центральна шкільна організація — Шкільний Союз, на який покладено було ті самі завдання,

що їх мала „Рідна Школа” в Галичині. Протягом того ж і наступного року постало в різних місцевостях 14 філій „Шкільного Союзу”, які мали опікуватися своїми школами. Очевидно, розвиток шкільництва натрапляв на величезні перешкоди. Брак належного розуміння в ширшого загалу батьків, а вслід за тим брак фахівців доводили до того, що поодинокі школи ледве животіли. Старання Шкільного Союзу про допомогу перед австрійсько-угорською амбасадю в Ріо і австро-угорським консультом в Куритибі, які щедро підтримували польські школи, не мали успіху. Правда, останній в Бразилії „д. к.” амбасадор Рідль не жалів обіцянок, але, поза одним лише випадком грошової допомоги куритибського консульату для школи в Прудентополісі (1913 р.), більше ні одна школа не отримала нічого. Таке неприязне відношення треба пояснювати ворожим до українців наставленням елементів, якими були обсаджені закордонні віденські представництва. Цей факт приневолив був бразилійських українців домагатися окремого українського секретаря при австрійському консульті в Куритибі, але війна в 1914 році перекреслила всі заходи в тому напрямі.

Поруч існуючих народних шкіл, зародився в 1923 році проєкт заснування середньої школи (гімназії) в Прудентополісі. На жаль, через брак належної кількості учнів не дійшло до реалізації задуму. Децто пізніше взявся за цей самий проєкт заснований в міжчасі Український Союз у Бразилії. Його заходами побудовано в місті Порто Уніон (естадо Санта Катарина) гарний мурований будинок під школу та інтернат. Однак, зорганізована гімназія, звана популярно Українською Колегією ім. Петра Могили, проіснувала лише два роки (1926-1927), випустивши всього 28 учнів. П'ять років пізніше, з нагоди заснування оо. Василіянами власного новіціату в Прудентополісі, знову віджив плян відкриття середньої школи (ювенату), в якій могли б підготовлятися кандидати до того ж новіціату. Тим разом пішла справа краще. В 1935 р. переведено підготовчі курси кандидатів, а з по-

чатком наступного була відкрита сама школа з 4-річним реченцем навчання. Не зважаючи на початкові труднощі і малу кількість учнів, школа виявилась цілковито життєздатною і працює по сьогоднішній день. За 18 років існування випустила вона поважне число абсолювентів. Одні з них, вступивши до новіціату і перейшовши теологічні студії, стали священиками, а інші, доповнивши науку в державних школах, збільшили число світської інтелігенції. Чисельний стан учнів представлявся в поодиноких роках так: 1935 — 13, 1937 — 31, 1938 — 39, 1952 — 54. На сьогодні цей ювенат, чи, за офіційною назвою, семінар св. Йосифа, є єдиною школою в Бразилії, де підростаюча молодь може набути знань української мови, літератури та історії.

СЕСТРИ СЛУЖЕБНИЦІ. З історією українського шкільництва в Бразилії тісно в'яжеться діяльність Сестер Служебниць ПДМ з осідком у Прудентополісі. Перша їх група прибула з Галичини в 1911 р., а друга в 1913 р. Хоч до їхніх завдань належало передусім ведення сиротинців, допомога хворим, обслуга церков і т. д., однак обставини заставили їх насамперед зайнятися школами і виховною роботою. На самих початках перебрали вони школи в Прудентополісі та Ірасемі, а з бігом часу по інших скупченнях українців. Перед самою націоналізацією чужомовного шкільництва (в 1938 р.) мали Сестри Служебниці 18 народних шкіл. Сьогодні ведуть вони 22 народних державних, або з правом прилюдности школи, один дівочий учительський семінар і одну коедукційну гімназію. Останні дві школи знаходяться в Прудентополісі. З тих шкіл користають переважно українські діти, для яких ведеться надобов'язкове навчання рідної мови. Поза тим утримують сестри інтернати, шпиталі і т. д. Всю ту виховно-харитативну роботу виконує тепер 134 сестри, з яких переважаюча частина є місцевими уродженками.

Роботу Сестер Служебниць ПДМ доповнює під сучасну пору вільне дівоче Товариство Катехиток, засноване по 1940 році. Основним завданням ка-

техиток є, поперше, катехизація українських дітей по колоніях, а подруге — ведення інтернатів для дівчат шкільного віку.

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ТОВАРИСТВА. Початки культурно-освітнього життя серед бразилійських українців сягають кінця минулого століття. Вже 1898 року була перша спроба з заснування товариства „Просвіта” в Куритибі. Між 1900 і 1913 роками на терені Парани і Санта Катарини постає 32 різні товариства під традиційною назвою „Просвіта”, Т-во ім. Шевченка і т. д. Творилися вони самочинно, або за намовою священиків. Щоб цьому стихійному рухові надати певної організаційної форми, т-во „Просвіта” у Львові вислало було до Бразилії свого окремого організатора Степана Петрицького. Проктувалось створити в Куритибі просвітянську централю і довкола неї об’єднувати читальні по колоніях. Однак, цей задум не увінчався більшим успіхом. На перешкоді став назріваючий уже тоді двоподіл на порівняльно невелику громаду ліберально-радикальних просвітян з куритибською „Просвітою” на чолі і на консервативно-народну масу під проводом духовенства. По лінії того двоподілу пішли й товариства, хоч одні й другі зараховували себе до „українофільського” напрямку. Тут варто підкреслити, що на терені Бразилії ніколи не було якихнебудь проявів москвофільства, коли не числити одної відірваної колонії в естадо Ріо Гранде до Суль.

По першій світовій війні постав новий плян зцентралізування й об’єднання всього культурно-освітнього життя під одним проводом. На конгресі української іміграції в липні 1922 року в Дорізони (Парана) створено Український Союз у Бразилії. Протягом 1922-1923 рр. ішла підготовча організаційна праця, якою охоплено понад тридцять існуючих льокальних товариств в Парані і Санта Катарині. Але з початком 1934 р., внаслідок непорозумінь, які виникли між оо. Василіянами і організатором Союзу Петром Карманським, проєкт із тією культурно-освітньою централею провалився. При Українському Союзі, який вибрав собі за осідок містечко Порто Уніон, а від

1934 року Куритибу, залишилася ледве половина товариств, як його філій. В дальшому своєму розвитку Український Союз повів досить рухливу діяльність, спираючись на більш радикальних і з упередженням до оо. Василіян наставлених елементів. Найбільше зусиль присвятив він утриманню власного видавництва, підпирив спробу заснування кооператив, як також приділяв чимало уваги культурно-масовій роботі своїх філій. З приходом диктатури і націоналізаційної політики в Бразилії в 1938 році, Український Союз, не зважаючи на те, що перетворився в Хліборобсько-Освітній Союз зі статутом бразилійського товариства, з 1940 року був змушений припинити всяку діяльність. Кільканадцять інших льокальних товариств, які по 1924 році опинилися поза Українським Союзом, діяли в міжчасі самостійно, маючи за собою підтримку оо. Василіян. Найсильніше з них т-во „Україна” в Прудентополісі перетворене було навіть на централю, як противагу Союзові, однак, без більшого організаційного успіху. З хвилиною націоналізації також і ті всі товариства завмерли, або самозліквідувались. Варто ще згадати, що поруч культурно-освітніх товариств були спроби з організацією спортивних товариств у формі традиційних „Січей”. Першу „Січ” було засновано вже в 1911 р. в Прудентополісі. В 1915-1916 рр. існували 3 „Бразилійські Січові Братства”, założenі о. Януарієм Коциловським ЧСВВ, а після 1930 р. подібні „Січі” закладав православний священик Сідлецький. Однак, глибшого кореня на бразилійському ґрунті цей „січовий рух” не запустив.

По другій світовій війні і по знесенню націоналізаційного режиму в Бразилії почало відроджуватися і культурно-освітнє життя серед українців. В 1946 році заснувався в Куритибі Український Допомоговий Комітет, який, попри допомогову акцію на користь українських скитальців в Європі, оживив і національну справу. З початком 1947 року відновив свою діяльність і Хліборобсько-Освітній Союз, що дотепер зорганізував коло 15 низових клітин. В липні 1947 року на першому повоси-

ному Конгресі української іміграції створено в Куритибі другу культурно-освітню організацію — Товариство Прихильників Української Культури (ТПУК), яке в скорому часі знайшло широку підтримку серед українців і за три роки спромоглося на відкриття 28 філій. В загальному, однак, стан культурно-освітнього життя серед української еміграції в Бразилії є досить слабкий. Вистачить згадати, що ледве одна третина філій обох центральних організацій проявляє відносну активність, а решта існує лише формально.

Поза естадами Парана і Санта Катарина, в межах яких існували й існують українські організації, приходиться мало говорити. В естадо Ріо Гранде до Суль, де в 1913 р. жило до 2.500 українців у кількох більших скупченнях, не розвинулися жадні тривкіші організації. Лише в місті Порто Алегре перед останньою війною існувало товариство „Самопоміч”, як філія Союзу. Тепер, по приїзді нової іміграції, діють у тому ж місті від 1951 року філії СПУК і від 1952 р. Хліборобсько-Освітнього Союзу.

У Сан Павльо, в столиці естади тієї ж назви, діяло перед другою світовою війною Культурно-Освітнє Товариство. По війні з напливом кількатисячної маси нових імігрантів засновано в 1949 році українське товариство „Соборність” з осідком в Сан Кайтано до Суль (донедавна передмістя Сан Павльо). Поруч ТПУК і ХОС, т-во „Соборність” є тепер третьою самостійною організацією в Бразилії.

В столиці Бразилії — Ріо де Жанейро існував до війни клуб „Українська Хата”. Тепер там нема жадної культурно-освітньої станиці, хоч число українців помітно зросло після останньої війни.

Як уже згадано, стан культурно-освітнього життя серед українців у Бразилії незадовільний. Діяльність організацій помітна тільки по міських осередках і деяких колоніях у формі влаштування національних свят, імпрез, в будові власних домівок і т. д. Але поширення навіть і такої скромної діяльності в організованій формі на всі скупчення українців натрапляє на поважні труднощі. Головне те, що еконо-

мічно слабкі, та ще й розкинені по віддалених просторах колонії, населення яких становлять собою значний процент всієї маси нашої громади, дуже важко притягнути до організаційного життя. Практика з роботи ТПУК в 1948-50 рр. показала, що й найбільш відсталі колонії можна закривувати, якщо поруч культурно-освітньої роботи йде практична допомога, напр., шляхом посередництва в набутті від уряду сільсько-господарських машин, добривного насіння і т. д. Не менш пекучим питанням для віддалених колоній є також питання збуту сільсько-господарських продуктів. Взагалі наші колонії мають стільки потреб, що задовольнити їх є дуже тяжко, а організації, покликані до того (наприклад, ХОС), не звертають на цей бік належної уваги і не виходять поза теоретичні плянування.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ. Бажання мати загальногромадську центральну організацію, яка охоплювала б керівництво всіх ділянок збірного життя, виникла серед бразилійських українців ще в 1910 році. Ініціаторами цього задуму були о. Рафаїл Криницький ЧСВВ і Клим Гутковський, студент львівської політехніки, який під кінець 1909 р. приїхав до Бразилії редагувати часопис „Прапор”. На день 31 липня 1910 р. був скликаний до Куритиби Перший Загальний Конгрес Українців. Радив цей Конгрес передусім над пекучими потребами наших колоній (шляхи, пошта), над заложенням „Експортного Дому”, над спровадженням нових священиків, над заходами про призначення українського єпископа і т. д. У висліді нарад Конгресу покликано до життя Українську Народну Раду з осідком у Прудентополісі, яка мала зайнятися виконанням конгресових ухвал і резолюцій. Органом Ради стала газета „Прапор”. Керівники організації присвятили найбільше уваги створенню „Експортного Дому”, який мав розв'язати пекучу проблему збуту хліборобських продуктів. В тій цілі Рада нав'язала контакт з львівською „Народною Торгівлею”, яка, в порозумінні з галицьким Крайовим Виділом і віденським міністерством торгівлі, вис-

лала до Бразилії окремого представника (Заячківського) для виявлення умовин і можливостей такого „Дому”. Та війна 1914 року знівечила реалізацію того сміливого проєкту. Поза тим Українська Народна Рада не проявила більшої живучості, почасти через швидкий виїзд з Бразилії організатора Гутковського.

З кінцем першої світової війни і в розпалі боротьби за українську державність постала друга подібна організація під назвою Українська Народна Рада в Бразилії. Створено її на з'їзді представників деяких колоній у Доріоні 27-28 квітня 1919 року для справ просвітніх, економічних і політичних. Зокрема, ця друга Українська Народна Рада в Бразилії мала „заступати українців перед місцевим урядом і рідною Україною”, як значилося в постанові з'їзду. Ініціаторами і організаторами Ради були Микола Федюк і світський священник о. Павло Петрицький. Рада мала в одинадцятьох колоніях свої Українські Народні Комітети і видавала двотижневу газетку „Україна”. Всю діяльність Рада зосередила на збиранні фондів для Українського Пресового Бюро в Парижі, де діяли тоді М. Грушевський, Д. Ісасевич, Ф. Савченко, на протестаційній акції перед Мировою Конференцією та її делегаціями і на інтервенціях в тогочасного президента Бразилії д-ра Епітасіо Пессоа в обороні незалежності України.

На початках 1920 р., по відході М. Федюка від громадської роботи, Рада перестала існувати, але ідея загальногромадської організації не покидала активніших одиниць. Ожила вона на Конгресі всієї іміграції в 1922 р. в згаданому вже Доріоні, де утворено Український Союз. Він був подуманий не тільки як культурно-освітня, але також як економічна і політична централь всього українського життя в Бразилії. Та, на жаль, через пізніший двоподіл серед громади, справа такої централі провалилася на повне чвертстоліття. Тільки 1947 р., на загальному Конгресі в Куритибі знову повернено до давнього задуму і покликано до життя згадане Товариство Прихильників Української Культури, як цен-

тральне представництво всієї іміграції зі статутною метою „затіснювати культурні взаємини між Бразилією й українською нацією... і посередньо допомагати визволенню українського народу”. Щоб у цій новій організації забезпечити участь існуючим або постаним у міжчасі товариствам (ХОС і „Соборність”), на з'їзді ТПУК'у в 1950 р. виділено з нього окремий орган — Конгресовий Секретаріат, який покищо має діяти між поодинокими Конгресами всієї громади. Спираючись на діловий підтримці складових організацій, а зокрема самого ТПУК і „Соборности”, Конгресовий Секретаріат започаткував скромну, але серйозну роботу на користь української визвольної справи. Від серпня 1950 р. видає він (за відповідальністю ТПУК) місячний „Інформаційний Бюлетень” в португальській мові, від травня 1951 р. коопортує українські видання в чужих мовах, наладжує зв'язок з діячами бразилійського громадського світу, влаштовує тижневі радіопересилання і т. д. Завдяки Конгресовому Секретаріатові покращали також внутрішні взаємини серед громади, і в Бразилії сьогодні вони є менше напружені, ніж по інших країнах.

ВИДАВНИЧИЙ РУХ. Думка про потребу рідного друкованого слова зародилася серед бразилійських українців у половині 1904 р. Видвигнув її надзвичайно тоді активний василіянський монах бр. Софрон Горошук. Його заходами zorganizувався в Куритибі окремий Друкарняний Комітет, який запланував приступити з 1905 р. до ви-



Фотомонтаж української преси в Бразилії.

давання часопису і популярних книжечок. Та коли по зібранню частини фондів бр. Горощук виїхав до Європи для закупу українських черенків і через хворобу був примушений залишитися в краю, де скоро й помер, справа видавництва відтягнулася майже на три роки, головню через внутрішній спір у Друкарняному Комітеті щодо питання власності майбутнього часопису. Перемогло бажання просвітян, що газета буде органом „Просвіти”, а видавцем — Друкарняний Комітет з рішальним у ньому голосом представників „Просвіти”. Це викликало дальші непорозуміння, у висліді яких представники церковної громади вийшли з Друкарняного Комітету. Остаточно цьому останньому вдалося зібрати решту фондів, спровадити замовлені черенки і під кінець 1907 р. приступити до випуску часопису. Перше його число появилася 15 листопада під назвою „Зоря” — часопис русько-українська в Бразилії”. Редактором став Степан Петрицький. Появлявся цей часопис щодва тижні тиражем 500 примірників. В скорому, однак, часі розпочалася всередині самого Друкарняного Комітету і між членством „Просвіти” боротьба за напрям часопису, який став на радикальних позиціях. По кількох змінах редактора дійшло в 1908 р. до процесу за видавництво між старою і новою, більш поміркованою, управою „Просвіти”. Наслідки процесу були такі, що більшість членства покинула товариство, а в половині 1909 р. перестав виходити і часопис з браку фондів та читачів. У половині 1910 р. деякі члени Друкарняного Комітету відновили „Зорю” під приватною фірмою, але по виході 7-ох двотижневих чисел це перше видавництво остаточно закінчило своє існування.

В міжчасі колишні дисиденти з Друкарняного Комітету і „Просвіти”, згуртовані в новому куритибському Т-ві ім. Шевченка, заснували з кінцем 1908 р. другий Комітет Народної Друкарні і приступили до організації окремого видавництва. Протягом наступного року за інтенсивною підтримкою оо. Василян спроваджено черенки, друкарську машину, а на посаду редактора запро-

шено зі старого краю Кліма Гутковського. З січнем 1910 р. почала виходити друга з черги українська газета в Бразилії — „Прапор”, як „одинокі українська часопись в Америці Полудневій”. Появлявся „Прапор” двічі на місяць тиражем 500 примірників. Під ідеологічним оглядом орієнтувався він на тогочасний львівський католицький щоденник „Руслан” і заступав інтереси відомої вже Української Народної Ради. По випуску 23-ох чисел, у грудні 1910 р. перенесено „Прапор” до Прудентополісу, де він виходив до половини 1911 року. Та по виїзді редактора Кліма Гутковського припинилося видавання і другого часопису в Бразилії.

Однак перенесення „Прапора” до Прудентополісу дало початок найбільшому по сьогоднішній день українському видавництву в Бразилії оо. Василян. Вже від січня 1911 року почав виходити під редакцією о. Р. Криницького релігійний місячник „Місіонар в Бразилії”. А під кінець 1912 р., коли вдалося підшукати редакційну силу, оо. Василяни приступили до видавання популярного часопису „Праця”, що мав заступати припинений „Прапор”. Перше число „Праці” як двотижневик, вийшло 22 грудня 1912 р. під редакцією Осипа Мартинця, вчителя з Галичини. „Місіонар” і „Праця” виявились триваліші за попередні часописи і виходили безперервно до листопада 1917 року, коли були закриті владою під закидом „австрофільства”. За причину закриття було невміщення заяви солідарности, виданої групою куритибських українців під проводом М. Федюка з приводу проголошення Бразилією війни Австро-Угорщині. По війні „Праця” була відновлена в квітні 1919 р., а „Місіонар” аж у січні 1935 р. під назвою „Український Місіонар”. По цій віднові виходили вони аж до жовтня 1940 р., коли з заборонаю видань у чужих мовах були вдруге закриті бразилійською владою. Щойно закінчилася друга світова війна й наступила зміна режиму, в грудні 1946 року відновлено „Працю”, а в січні 1948 р. „Український Місіонар”. Тираж „Праці” невпинно і систематично зростав: в 1913 р. — 500 прим., 1923 р. — 1.000, 1938 — 1.700, 1952 — 2.500

прим. Від 1915 року перейшла „Праця” на тижневик. Крім цих двох періодиків, видавали оо. Василяни календарі (всіх 19 річників від 1921 по 1953 р.), книжки і книжечки популярно-історичного або релігійного змісту (всього 42 назви до 1952 р.). Під час війни і заборони чужинецьких друків видано нелегально 7 річників т. зв. „Намірень” (1941-47 рр.), які заступали „Місіонаря”. Загально за 40 років існування видавництва оо. Василян випустило понад 4,5 мільйона аркушів друку.

Після першої світової війни видавничий рух почав збільшуватися новими часописами й виданнями поруч існуючого видавництва оо. Василян. У травні 1919 р. Українська Народна Рада в Бразилії почала видавати в Куритибі півмісячну газетку „Україна” під редакцією Федюка, яка проіснувала до кінця того ж року. Виходила вона рукописно-фотографічним способом в тиражі 600 примірників. Керівники Ради планували розбудувати видавництво на більшу скалю, закупивши черенки і створивши власну друкарню. Але з відходом її організатора М. Федюка з громадсько-політичного життя проєкт видавництва залишився нездійсненим.

Під кінець 1923 року приступив до організації видавництва згаданий вище Український Союз. Протягом першої половини наступного року придбав він власну друкарню і від 19 липня 1924 р. почав випускати тижневий орган „Український Хлібороб” з осідком в Порто Уніон. Завдяки Союзові, який велику частину своєї діяльності присвятив на утримання часопису, „Український Хлібороб” переміг усі труднощі і поруч „Праці” залишився по сьогоднішній день другого трибуною вільного українського слова в Бразилії. В квітні 1938 р., після першого націоналізаційного закону і перетворення Українського Союзу на Хліборобсько-Освітній Союз, змінено також назву часопису на „Хлібороб”, а від вересня 1941 р., коли вийшла цілкова заборона видавати щонебудь в чужих мовах, його перетворили на португальсько-мовний орган „О’Лаврадор”. Ця метаморфоза довела незабаром до того, що від січня 1942 року „О’Лаврадор” з браку читачів самозлік-

відувався. По другій світовій війні відновив Союз його видавання щойно з кінцем березня 1948 р. під останньою українською назвою „Хлібороб”, і як такий він виходить до сьогодні. На жаль, за весь час свого існування „Хлібороб” не спромігся на поширення кола читачів, а його тираж у своїх коливаннях не переходить 1.000 примірників. Під політично-партійним оглядом „Хлібороб” довгі роки не мав якогось окресленого напрямку, якщо не рахувати льокального ворожого наставлення до оо. Василян. В останніх роках перед другою світовою війною перейшов на націоналістичні позиції і таким залишився по сьогоднішній день.

Крім „Хлібороба”, пробував Союз випускати й інші періодичні видання, з яких у першу чергу треба відмітити португальсько-мовний тижневик „А Віда Україна” („Українське Життя”) від березня по грудень 1931 року. В 1938-1940 рр. виходив ще місячний гумористичний додаток до „Хлібороба” — „Батіжок”. З інших друків видав Союз 7 річників календаря між 1928-1952 рр. і 5 різних книжок.

З пожвавленням українського життя перед другою світовою війною посилювся видавничий рух новими спробами друків. Від листопада 1936 року почав виходити в Прудентополісі, за підтримкою оо. Василян, популярний місячний журнал „Самоосвітник”, який проіснував до липня 1940 р. З кінцем листопада 1937 р. куритибське т-во Український Центр почало видавати свій тижневий орган „Наш Напря́м”, але вже в травні 1938 р. його випуск припинено, коли Український Центр ввійшов до Хліборобсько-Освітнього Союзу. В тому ж часі, себто від жовтня 1937 р., в Сан Павльо, де жило поважне число українців, почав виходити з приватної ініціативи соціалістичний тижневик „Зоря”, який вдержався (від кінця 1938 р. як кварталний журнал) до березня 1940 р. і самозліквідувався з причин націоналізації.

З інших видавничих спроб варто ще згадати приватне українське видавництво „Парана” С. Калинця в Куритибі, яке видало в 1934-1936 рр. 8 книжечок, здебільшого популярних комедій авторства самого власника.

По другій світовій війні від вересня 1948 року почав виходити з приватної ініціативи в Сан Павло тижневик „Наша Думка” з ілюстрованим місячним додатком. Однак, по виході 10-ох чисел цей тижневик, а з ним і місячник, перестав існувати з браку читачів і фондів. Більший успіх має місячний португальсько-мовний „Інформативний Бюлетень”, що його від серпня 1950 р. почав випускати Конгресовий Секретаріат за відповідальністю Т-ва Прихильників Української Культури з метою ознайомити бразилійський світ з проблемами України.

Ось так виглядає дорібок українського видавничого руху в Бразилії, балаяс якого замикається шістьма мільйонами аркушів друку за 45 років його історії. Коштував він видавців і громаду надто дорого, бо, за винятком видавництва оо. Василян, яке в останніх роках працює без дефіциту, всі інші видання фінансувалися принайменше на 60% громадською жертвенністю. Це власне доказує, якої ваги надавала українська еміграція справі рідного друкованого слова.

Однак не можна обминути мовчанкою того факту, що на самих початках свого існування українська преса в Бразилії, попавши в полон міжгромадських пристрастей, часто опинялася поза межами свого великого призначення і, замість об'єднувати громаду, роздирала її. Та, на щастя, наша громада, а з нею й преса, в останніх роках доросли до того рівня, на якому знаходить місце взаємотолеранція людей і пресових органів, різних у своїх поглядах. А в питаннях загальнонаціональних ця преса, віддзеркалюючи настрої громади, виступає спільним фронтом.

УКРАЇНЦІ В ГРОМАДСЬКОМУ І КУЛЬТУРНОМУ ПРОЦЕСІ БРАЗИЛІЇ. Перші маси української еміграції в Бразилії опинилися в надзвичайно тяжких матеріальних, побутових і кліматичних умовах. Але неможливість повороту до Краю з причини браку власних грошових засобів, відсутність усякої опіки консулярних представництв колишньої Австрії над своїми закордонними підданими, і, нарешті,

певні вигляди на майбутнє в умовах повної свободи ініціативи, змусили емігрантів шукати на місці шляхів для поліпшення свого життя. Рівночасно зрозуміння, а навіть допомога бразилійських урядових чинників, які ставилися до поселенців прихильніше, ніж австрійські консуляти, обсажені здебільшого ворожо наставленими до українців елементами, підказували, де треба тих шляхів шукати. Отже, не дивно, що перша українська газета „Зоря” в 1908 р. дораджувала еміграції змінити австрійську державну при-



Д-р Петро Фірман, перший посол українського походження до федерального бразилійського парламенту, промовляє на передвиборчому вічу.

належність на бразилійську, ставати виборцями і за допомогою вибраних своїми силами парламентарних послів обороняти й поліпшувати своє життя. Те саме писала й „Праця” в 1913 році. Та ці заклики включатися в громадсько-політичне бразилійське життя не виходили поза межі замірів ініціаторів і не знаходили належної оцінки їх важливості в ширшого загалу. Треба було часу, поки не виросло нове українське покоління місцевого походження. Перша спроба українців видвигнути своїх послів до паранського сойму в 1946 році завершилась повним успіхом, давши внаслідку двох послів: д-ра Петра Фірмана і д-ра Юліана Буського. В 1950 р. при виборах до федерального парламенту вдалося вибрати д-ра Петра Фірмана навіть федеральним послом.

Як можна міркувати із сучасного стану, співучасть українського елементу в бразилійському громадсько-політичному житті не є випадкова і має всі дані до стабільності й дальшого росту, а разом з тим і певні перспективи для самої громади, що по кількох десятиках років вийшла із своєрідного гетта. На сьогодні українська колонія в Парані може мати коло 15.000 виборців, що дає їй змогу вибирати найменше двох естадуальних і одного федерального послів. Не дивно, що під час виборчої кампанії шукають порозуміння з українськими колами кандидати неукраїнського походження, обіцяючи за підтримку під час голосування свою майбутню поміч і допомогу перед бразилійським урядом.

Давши значні вклади в розвиток сільського господарства, промислу і торгівлі, українці дуже слабо заступлені в культурному і науковому світі Бразилії. Коли не числити муравлиної роботи нашої інтелігенції і священства, які, хоч і виконують великі завдання, але не потраплять на сторінки історії, відомих українських імен у Бразилії нема. Однак, було б несправедливо поминути мовчанкою, або зменшувати вагу тих, кого вже бразилійський світ знає. Першим спробував увійти в літературно-публіцистичний світ Бразилії Осип Стефанович-Шпитко, сумної слави львівський „молодомузець” з-перед першої світової війни. Проживаючи з 1912 р. в Бразилії, куди, як сам писав, „підступом випхали” його Грушевський і Франко, і ведучи тут життя мандрівного літерата і скрипаля, Шпитко часто дописував до бразилійських газет і входив у другорядні літературні кола, де читав свої твори, або інформував про Україну. В 1930 р. появилася його збірка сатиричних новел в португальській мові під заголовком „На могилі життя”, яка, однак, через своє атеїстично-нігілістичне забарвлення була збойкотована на книжковому ринку.

Зате широку прихильність критики і читачів знайшла наша талановита поетеса Олена Колодій з Куритиби. Відома вона трьома збірками португальських поезій, з яких перша („Пейзаж провінції”) появилася у 1940 р.

На поезіях Олени Колодій глибоко відбився вплив лірики Шевченка, деякі вірші якого авторка переклала на португальську мову.

Гордістю українців у галузі малярства є ім'я Дмитра Ізмайловича, який уже ввійшов, як великий авторитет в мистецький світ Бразилії, головню як майстер змалювання регіональних типів північної Бразилії.

БРАЗИЛІЙСЬКІ ПРИЯТЕЛІ УКРАЇНИ. На відміну від інших народів Південної Америки, бразилійці не мають якогось расового чи національного упередження до чужинців, але, з другого боку, не виявляють зацікавлення чужинецькими питаннями. Своїми основними позитивними прикметами українці давно здобули прихильне ставлення і певне довір'я бразилійських урядових чинників, але при тому всьому про Україну й українців бразилійський загаль ще мало поінформований. Винні тут наші організації, які в тому напрямі дуже мало працювали. Далеко більшу ролю відіграла тут приватна ініціатива і приятельські зв'язки окремих людей, як, наприклад, Осипа Шпитка і Валентина Куца (Парфентія Смоли), які поклали немало зусиль для популяризації українського питання. Щойно в останніх часах інформативна робота про Україну набирає організованого характеру. Велику ролю тут відіграє видання „Інформативного Бюлетеню”, радіопересилання португальською мовою, мистецькі імпрези перед бразилійською публікою, а також участь українців у Бразилійській Асоціації Вільної Європи, що почала діяти минулого року під патронатом кількох сенаторів.

Серед найвизначніших бразилійських культурних і наукових діячів останнього 30-ліття знаходимо кілька щирих прихильників українців і української справи. Як першого, треба згадати відомого романіста Коельо Нето (1864-1934), який виявляв багато співчуття до поневолених народів. Захоплений красою української пісні під час перебування капелі Кошиця в Ріо-де-Жанейро в 1922 р., Коельо Нето написав: „Бідна Україно! Діждалась ти волі в своїх холодних кордонах і вже підготовлялась радісно прийняти її, ко-

ли розвіявся міраж і, замість співати святочні гимни, заплакала з великого горя... Тепер розсипай, Україно, голося своїх синів по світу і, може... доб'єшся зворушенням від душ того, чого не добилися сльози твоїх жінок і кров твоїх героїв. Співай, поневолена Україно, щоб дали тобі волю! Співай, ніжний цвіркуне! Прийде колись весна, якої ти так очікуєш”...

Другим таким прихильником української справи був широкопопулярний письменник і публіцист Монтейро Лобато (1886-1948), автор найкращої бразилійської повісти „Урупес”. В одній радієвій доповіді, виголошеній в грудні 1938 р. і присвяченій проблемі України, Монтейро говорив: „Головна проблема України та сама, що й інших поневолених народів...: жити своїм вільним життям... Доля кинула Україну в череду республік, що ховаються під назвою СССР... Тому вона хоче визволитися зі свого сучасного советського об'єднання, не звертаючи уваги на те, що її очікує на теперішнім здичавілім європейським континенті, де людина людині — вовк, як каже Гоббс. Історія України дає яскравий приклад відсутності в ній імперіялізму. Бувши панами великих природних багатств, українці нічого не хотіли від сусідів, тоді як сусіди зі своєю бідною ніколи не спускали очей з України... В часі першої світової війни, коли в Росії вибухла революція, українці були перші, що поклялися греблю перед потоком червоної хвилі, яка котилася зі Сходу, щоб злитися з червоною Угорщиною Белі Куна і з спартаківцями Німеччини. Перешкодили цій сполучі українці, але й самі впали переможені... Дехто з нервових слухачів може спитати: але що ми маємо спільного з українцями? Відповідаємо: ми всі — браття в родині вселюдськості, а тому маємо обов'язок посилати наше слово співчуття, хоч і не знаним, але братам, які боряться за свою самостійність, так само, як вони прислали б нам, коли б наша самостійність була загрожена чужинцями...”

Крім тих двох чоловічих інтелектуалістів, можна б навести ще імена інших, які, поза прихильністю до українців, добре розбиралися в українсь-

кому питанню, як, наприклад, історик і етнограф Парани Ромаріо Мартінс (помер в 1948 р.) і поет-філолог Жозе Ойтісіка, що був у близьких взаєминах зі Шпитком і допомагав йому в перекладах з української мови.

В журналістичному світі знаходимо також кількох публіцистів, яким не є чужа справа України. З них у першу чергу заслуговує на згадку Павльо Такля в Ріо-де-Жанейро, щирий і відданий оборонець української визвольної боротьби, а далі радієвий і газетний коментатор Аль Нето. Прихильну поставу видно також у впливовому пресовому концерні теперішнього сенатора Асіса Шатобріяна, що вміщує надсилану україніку з рамени Бразилійської Асоціації Вільної Європи. Не згадуємо при тому поіменно другорядних працівників пера, які в більший чи менший мірі прислужуються популяризації української справи.

Серед високих церковних достойників великого приятеля знайшли українці в особі надзвичайно активного архієпископа Ріо-де-Жанейро Кардинала Жайме де Баррос Камара, який, будучи ординарієм для українців-католиків у Бразилії, виявив багато розуміння й моральної підтримки для нашої справи.

ВІДНОШЕННЯ ДО РІДНОГО КРАЮ. Все, що дотепер було сказане про українців в Бразилії, свідчить аж надто добре, що й це відгалуження нашої еміграції у світі почувалося завжди складовою частиною української нації, а культурні і національно-політичні змагання й досягнення українського народу знаходили тут належний відгук. Правда, матеріально-побутові умовини еміграції, її льокальні інтереси, до внутрішніх міжусобиць включно, могли впливати на менше чи більше відчуження, однак, в критичних для українського народу хвилинах виявилось, що ту еміграцію в'яжуть з Батьківщиною сильні і живі духово-кровні вузли. Наприклад, в 1919-1923 рр. шістдесятисячна тоді українська громада зложила близько 80.000 мільреївсів (коло 10.000 доларів) на оборону державности України і понад 250 різних меморіялів та протестів з тією ж метою. Коли взяти під увагу,

що в тому часі вчитель у колонії заробляв місячно 120-150 мільреїсів, а готовий гріш на руках наших поселенців був рідкістю, — 80.000 мільреїсів (крім 80.000 на внутрішні культурно-освітні потреби) свідчать про високі патріотичні почування маси жертводавців. Пізніше та маса відгукувалась дуже активно з матеріальною допомогою старокрайовим громадським організаціям та культурно-науковим інституціям. Так само після останньої війни українська еміграція в Бразилії поспішила з допомогою воєнним скитальцям, пожертувавши для них протягом 1946-48 рр. коло 130.000 круїзерів (7.000 доларів). Також у важливіших політичних моментах, коли Край потребував моральної підтримки з закордону, бразилійські українці відважно засвідчували свою солідарність з усім українським національним табором чи то з нагоди польської пацифікації Західньої України в 1930 р., чи в зв'язку з большевицьким терором на Східніх і Західніх Українських Землях, чи в інших випадках, зв'язаних з українськими життєвими інтересами. Характеристичним симптомом співчуття до Рідного Краю в його політичному становищі можуть бути ще донедавна сильно напружені взаємовідносини між польською та українською національними групами, що датуються від самих початків еміграції. „Дійшло до того, — пише згадуваний нами Глуховський, — що „Польща“, „поляк“ і „польщина“ стали в уяві українського ...колоніста синонімом зла чи огиди”. В зв'язку з тим мав місце й офіційний протест Варшави перед бразилійським

урядом в 1931 р. проти виступів місцевої української преси.

Однак, дещо відмінно представляється відношення до старокрайових ідеологічних чи політично-партійних течій і напрямків. Як уже зазначено, серед бразилійських українців зарисувався з перших років поселення своєрідний двоподіл, перенесений з рідних земель, — на основну хліборобську масу консервативного й глибоко релігійного елементу та чисельно незначну опозицію з радикальними тенденціями. Цей двоподіл залишився і по сьогоднішній день, з тією лише зміною, що опозиція вже більше зріжничкована у своїх ідеологічних та віроісповідних симпатіях. Однак, цей двоподіл ніколи не проявлявся з якихось політично-партійних залогень, а тільки з-приводу відомих емігрантських спорів у церковних питаннях або особистих амбіцій. Якщо поодинокі пресові органи чи організації стояли, чи стоять, на певних позиціях, то це не було і не є віддзеркаленням переконань загалу, а тільки окремих провідних одиниць. Але під одним кутком зору цей двоподіл зникає: можна сміливо ствердити, що маса української еміграції в Бразилії, порівняно до інших країн, є найбільше здоровою і відпорною на комуністичні впливи, як місцевого, так й „імпортowanego” походження. Інакше кажучи, бразилійські українці світоглядом творять собою один спільний національний табір так далеко, що й по сьогоднішній день у своїх звичаях і побуті залишилися на чужій землі, неначе окремим островом, перенесеним недавно з рідного материка.

ВЕЛИКДЕНЬ В БРАЗИЛІЇ

Хоч бразилійці назагал є дуже поборні, проте релігійна традиція в тому значенні, як ми її розумімо, в них не розвинена зовсім. З цілого циклю Великодніх днів найбільшим святом в Бразилії вважається Великодня П'ятниця. Досить необов'язкові впродовж цілого Великоднього Посту, бразилійці майже всі без винятку не тільки строго постять в цей день, а й не роблять щоденних порядків у хаті, не го-

тують їжі, а є й такі, що не вмиваються і не зачісуються на знак великої жалоби. У Велику П'ятницю завмирає вуличний рух, замкнена вся без винятку торгівля, не працюють навіть радіостанції. Лише святочно одягнені діти, з шоколадовими яйцями і зайцями в руках, оживляють сумний вигляд тихих вулиць.

Найцікавішим звичаєм, що перейшов у традицію, є звичай вішання Юди.

Чи витворився він на бразилійському ґрунті, чи принесений з романських країн Європи — тяжко сказати. Досить того, що цей звичай прийнятий по всій країні, хібащо з деякими незначними відмінностями.

Неознайомлена з цим звичаєм людина бувас немилу вражена, коли, виходячи ранком у Великодню Суботу на вулицю, бачить десь на дереві, або на стовпі повішеного чоловіка. Оглянувшись довкруги, бачить на другому кварталі те саме. І тільки підійшовши ближче, можна впізнати, що висить не чоловік, а майстерно зроблене опудало. Над ним на табличці напис: „Совість мене замучила. Йду до пекла”, або: „Вдавився кривавими срібняками”, або: „Така доля Юди.” Таким способом бразилійська молодь пригадує решті людей про один з найганебніших вчинків роду людського. І хоч в цьому звичаї є ніби багато примітивізму, але враження він робить моторшне.

„Юда” висить з ночі до передполудня Великодньої Суботи. Перед обідом коло „довішельника” збирається гурт молоді. „Юду” здіймають, накидаються на нього з палицями, б'ють, лають, обплювують, а нарешті обливають горючим і підпалюють. Коли вогонь вже розгориться, „Юду” розривають на шматки і зі сміхом розтягують в різні сторони.

В північних провінціях Бразилії цей звичай трохи складніший. Там у ніч вішання „Юди” молодь краде по дворах все, що лиш можна вкрати, і зносить до місця „самогубства”. Вираз „краде” тут, правда, не є на місці, бо речі фактично позичаються, хоч і без попередньої згоди власників, як свого роду реквізит, що має символізувати собою майно Юди.

Щоб речі справді не пропали, або щоб господарі їх не розібрали передчасно, коло „Юди” виставляють пікети невольної молоді, яка стежить за порядком.

Перед обідом організатори традиційної імпрези починають розгрі. Насамперед, пригадують зібраному гуртові, хто такий був Юда і чому зазнав такого жалюгідного кінця. При тому пишуть „Юдин тестамент”. З нього вихо-

дить, що „Юда” все своє „майно” „дарус” присутнім. Таким способом речі повертаються до своїх законних власників, хоч часом і з досить їдким дотепом „тестаменту”. Наприклад: „А свої дерев'яні черевики залишаю моїй дорогій коханці донні (ім'я рек)”, або: „Лопату зі зломаним державним даруємому шкільному товаришеві і однокласцеві (ім'я рек)”, чи: „А візок ручний хай буде для мого незаконного сина...”

По „розподілі майна” між „спадкоємцями”, з опудалом поступають, як згадано вже вище.

Спаленням „Юди” фактично піст у бразилійців закінчується. Увечері по церквах відправляється Великодня Утренья, а після неї вже в багатьох товариствах улаштовуються до ранку гучні забави з музикою і танцями.

Великодня Неділя мало чим відрізняється від звичайної неділі: зранку нормально працюють пекарні, цілий день торгують буфети і відкриті всі прилюдні льокалі.

Однак видно, що серед бразилійців є багато невдоволених з убогости власної традиції. Видно, що є багато таких, які шукають глибших переживань і величніших церемоній, зв'язаних з датою єдиної, неповторної в житті християнського світу події. Тому і не диво, що Воскресні Богослуження в українських церквах приваблюють маси не просто цікавих, а й глибоко побожних бразилійців, не згадуючи вже навіть греків та сирійців православного чи католицького обрядів. Урочиста процесія довкола церкви, наші прекрасні Воскресні мелодії і свячення пасок роблять на гостей глибоке враження, а греки, вчувши „Христос анесте”, розчулюються до сліз.

Великої популярності набули серед бразилійців також наші гагілки, що їх незмінно улаштовує молодь кожного року на церковних подвір'ях.

Кожна національна спільнота, перебуваючи довго серед чужого оточення, лишає на ньому свій слід. Може, і молода бразилійська нація згодом запозичить для себе щось із тих наших багатих традицій, які сьогодні викликають лише подив і пошану.



УКРАЇНЦІ В ЕСПАНІЇ

Написав д-р ДМИТРО БУЧИНСЬКИЙ

ЗА ЗАСЛОНОЮ СТОЛІТЬ

Україна й Еспанія.. Поминувши духові різниці, поминувши простори, що ділять ці країни й народи, вони мають і мали багато спільного.

Одна з найстарших вісток про українсько-еспанські зв'язки походить від арабського письменника-подорожника Аль-Масуді, що жив у першій половині X ст. Він, розказуючи про слов'ян, згадує між ними русів, що „складають численні народи. Між ними нарід, що називається Лудана (?) найчисленніший. Вони мандрують з краєм в країну Андалус (Андалусія, Еспанія), Румію (Рим), Кунстантію (Царгород) і Хозар”. Виходить, що наші предки з предками еспанського народу знали, знали їх спільні торговельні інтереси. Перервали їх, здається, турки здобуваючи в 1453 році Царгород і татари, що загніздилися на нашому чорноморському півдні в 1479 році.

На арабських і татарсько-турецьких ринках напевно зустрічались наші невольники з еспанськими, напевно „сини України” в сирівцях чи прикуті до турецьких галер побували на еспанській землі та мріяли про „ясні зорі, про тихі води, про рай веселий і мир хрещений” своєї землі; напевно не один еспанський невольник, якому повернули волю наші чубаті козаки, гостив на нашій землі, був зразковим членом Січового Братства.

Наполеонівські часи. Відворот з-під Москви. З французькими недобитками ідуть у світ також наші козаки. Один з них, сотник на службі французької армії, Іван Стрільбицький, причаює до берегів Еспанії, задержується у Барселоні. Тут пізнає доньку багатого ювеліра Доротею Мастай де Ферратті. Батьки Доротеї не годяться на подружжя і в 1814 році Доротея зо

Стрільбицьким німецьким кораблем прибуває в Гамбург. Подружуються, народжується син Іван, а коли бурхливі часи й небезпека зо сторони Москви для Стрільбицького проминули, він повертає на рідну землю в Галичину.



Українська громада в Мадриді в 1953 р.

Син Іван закінчує теологічні студії у Львові, одержує парохію в селі Текучий, коло Коломиї і там Доротея, виростивши п'ятеро внуків, спочила на сільському цвинтарі. Родина ця дала нам кількох учителів, священників, лісничих та інженерів.

Поза приватними зв'язками, в Еспанії існувала нитка загальних до нас симпатій. Коли 19. 9. 1914 митрополита Андрея Шептицького арештували росіяни, то Австрія хотіла рятувати його. Тому, що вона була у війні з Москвою, переговори з Петербургом вів у тій справі еспанський амбасадор у Відні, де Кастро. Відомо, що Австрія за особу Митрополита Андрея давала московського шпигуна Дмитра Янчевецького, але Росія відкинула пропозицію. На жаль відносні документи еспанської амбасадри у Відні, з багатьма іншими, або пропали, або так припали порохом, що на їх слід нині попасти не можна.

В ЧАСІ СВІТОВИХ БУРЕВІЙ

Навіть не маючи правильного уявлення про нашу землю і нарід, загал еспанського народу інтуїтивно нам співчував, радо несе нам не лиш моральну, але й матеріальну допомогу.

Тільки базуючись на чутливій душі еспанського народу, можемо говорити про нашу еміграцію на цій землі навіть в таких мініатюрних формах, як вона є. В тому часі, коли ми шукали шляхів, щоб покінчити з ганебним і безвольним ДП, щоб позбутися страшного п'ятна „зрадників і коляборантів”, щоб відхилитись, не раз навіть від кривавої репатріації — Еспанія — готова була допомогти нам у тяжкому становищі. Багато з нас мріяло шукати життєвої пристані на еспанській землі, але аж до 1948 року про це небезпечно було навіть думати, щоб не попасти на чорну листу „фашистських коляборантів”.

У найбільшій матеріальній скруті Еспанія не думала полегшити свою долю, викидаючи чужинців, хоч їх тут живуть тисячі. В роках 1940-1945 кордони еспанської землі переступили десятки тисяч різnorodних втікачів, а еспанський уряд нікого не завернув, нікого не видав в руки їх ворогів, хоч практично не знав і не мав що з ними робити.

Між тисячами тих втікачів була понад сотня українців. За малими виїмками тяжко навіть сказати, яка доля зустріла їх. Частина розбрилася по широкому світі, а частина, кажуть, попала в руки московських опричників.

Першим вістуном нашої еміграційної громади в Еспанію треба вважати п. Степанію Сіак-Брунет, сьогодні 63-літню вдовцю, що по короткій мандрівці через Італію і Венесуелу знайшла тиху пристань у Мадриді, коло сина й внука.

Розказують, що проти червоної Москви в Еспанії воювали також і наші брати. Що з ними сталося, не знаємо. Одинокий з тих людей, це Михайло Мушинський, що проживав у Мадриді й тішився доброю славою серед еспанців. В останні роки війни, його, як українського націоналіста, переслідувало гестапо й він мусів зникнути з Еспанії.

Старий наш „бродник”, ще з першої світової війни, що також знайшов притулок в Еспанії — це кінорежисер Деслав, що працював в еспанському кінотовиробництві, а тепер працює тут для американської телевізії.

Деякі сліди залишили по собі українські втікачі з другої світової війни, між ними Юрій Карманін, що перейшов всі митарства таборів і до лютого 1951 жив у Мадриді.

СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА В МАДРИДІ

Основою нашої еміграційної громади в Еспанії були, є і залишаться на майбутнє наші студенти, яких число, в різних роках хитається між 25-30.

Табір воєннополонених наших вояків з І-шої Української Дивізії в Риміні, в Італії мав понад 400 студентів.

Архископ Іван д-р Бучко робив усе можливе, щоб захоронити наших, понад 10 тисяч, вояків перед нападами московських висланників — репатріаційних комісій, а зокрема піклувався, щоб бодай частині студентів уможливити продовжувати студії.

По вступних переговорах у Римі, Еспанія погодилась відкрити двері своїх шкіл для наших студентів, але не було на це матеріальних засобів. 20. 6. — 6. 7. 1946 на еспанській землі в Саламанці й Ескоріялю відбувся конгрес „Пакс Романа”. Архископ Іван провадив переговори з членом Головного Виділу „Пакс Романа”, американцем Е. Кіршнером, що приобіцяв свою моральну допомогу на Конгресі у справі виєднання стипендій для наших студентів.

На Конгресі наше представництво очолював сьогоднішній Преосвященний Кир Максим д-р Германюк, ЧНП. В нього входили представники „Обнови” і ЦЕСУС-а: інж. А. Кішка, П. Красноярьський, Крижановський, Ю. Карманін. В програмі Конгресу й поза нею багато говорили про втікачів та студентів, зокрема українських, але справа ще довго проволікалась і по Конгресі. „Словесно” нашу делегацію у справі виєднання стипендій піддержувала також канадійська репрезентація. Всі піддержували морально, а тільки еспанці піддержували її матеріально!

Майже два тижні по Конгресі еспанське „Католицьке Товариство для Допомоги Університетській Молоді” (Обра Католика де Асистенсія Університарія, в скороченні ОКАУ, що вживаємо далі у тому ж скороченні), погодилася дати для українських студентів, що будуть студювати у еспанських високих школах 25 стипендій. В тому числі було 5 стипендій для студентів теологічних студій, але тому, що такі студії українці могли продовжати в Німеччині в Гіршбергу і в Римі, то всі 25 стипендій вирішили дати студентам різних вільних, коли можна так сказати, світських професій.

Акт цей з боку ОКАУ підписав його президент Руїз Хіменез, пізніший амбасадор Еспанії при Ватикані, а сьогоднішній міністер освіти. В імені української сторони підписав його інж. А. Кішка.

„Але найти тих студентів (тут Кир Іван має на думці рімівців) та спроводити їх до Еспанії в ту пору — це була дійсна штука” — жалівся Архипастир.

Почалось майже викрадання кандидатів з табору. В грудні 1946 року зібрався у Римі гурток 18 людей. Поминаючи це, що впродовж двох місяців їх треба було погодувати, переформити зовнішню на людей — велика трудність була дістати для них паспорти. Тут з великою допомогою прийшов кардинал Євген Тіссеран, що не жалів матеріальної допомоги і піддержав його морально. Паспортами зайнялась щиро панна Вернер з Червоного Хреста. Такі паспорти одержали всі наші воєннополонені в Італії.

23 грудня 1946 року, з пристані Генуа, на еспанському кораблі „Валенсія” відчалила від берегів Італії перша група наших студентів в числі 18 людей і 25-го прибула в Барсельону, де їх, в імені ОКАУ, привітав проф. др. Рубіо і Ю. Карманін, що служив перекладачем.

В тому самому часі з Бельгії в Мадрид прибуло ще двоє наших студентів, сьогодні маістри філософії, Б. Пласкач і А. Листок. Хоч стипендій для українців було тільки 25, в лютому 1947 з Італії приїхали ще 7 студентів, а їх доповнили в січні 1948-го року 5-ро студентів, що „зайцем” без жодних

документів з Австрії, одні через Німеччину й Францію, а другі через Швайцарію і Францію, перейшли еспанський кордон в Піренеях. Їх привезли на „голову” ОКАУ в Мадрид і хоч стипендії були вечерпані, але й їх добродушні еспанці взяли під свою опіку.

ОКАУ не мало грошей на удержання студентів, не мало для них приміщення на гуртожиток. Сьогоднішня Колегія св. Якова Апостола (Сантіяго), де разом з 160 студентами різних національностей, більшістю з-поза залізної заслони, живуть також наші студенти, в 1946 році ще не існувала. ОКАУ розмістило їх по різних готелях і платило за них гроші. Ніхто з наших студентів, крім тих, що кінчили середню школу в таборі в Ріміні, не мав жодних документів про закінчення якоїнебудь середньої школи. І тут ОКАУ пішло їм назустріч допомогло розв'язати ті тяжкі справи перед Міністерством Освіти та перед ректорами університету та різних спеціальних високих шкіл.

Еспанці прийняли всіх на повне удержання: житлові умовини чудесні — просторі, здорові, світляні кімнати, добре опалювані зимою, обслуга, харчування (сьогодні воно зовсім задовільне), всі клопотання перед державою і шкільними властями, кожний студент забезпечений потрібними навчальними підручниками, в будинку каплиця, салон для розваг, безкоштовне користування з Національної Бібліотеки. В колегії була також бібліотека та, на жаль, її рознесли самі студенти. Кожний з них одержує гроші на одягу і кожного місяця 100-150 песет на дрібні видатки. То правда, що 100 песет сьогодні великої вартости не мають, але на них еспанський робітник ще тепер мусить працювати бодай 5 днів.

Опікуни дають можливість усім студентам проводити літні вакації поза гарячку столиці, влаштовують їм різномордні (навіть закордонні) прогульки.

Взаміну ніхто не підписує жодних зобов'язань, нікого не змушують кожного року поробити всі приписані іспити.

Студентську громаду в роках 1948-1949 доповнили три родини: інж. Триж-

невського, що працює в американському нафтовому товаристві, проф. д-ра Архемовича, що працював тут, як спеціаліст по вирощуванні цукрового буряка та вкінці, моя родина. Про кожну зокрема годі щонебудь писати, бо кожна з них має свою власну історію.

В 1949 році зібралося нас в еспанській столиці разом з дітьми 48 осіб. Тому, що більшість студенти, в їх руках спочиває ціле наше, дуже скромне, організоване життя. Були й є серед нас репрезентанти різних політичних партій та партійок, траплялися амбіціонери та ролі вони не відіграли так внутрі нашої громади, як і на зовнішньому фронті нашого життя.

* *

В роках 1946-1953 усіх наших студентів, що мали стипендію ОКАУ та студіювали в еспанських високих школах було 49. З того числа продовжують студії 25 студентів, закінчили студії 19 чоловіків, здобуваючи титули по таких професіях: 3 магістри філософії, 3 лікарі, 2 ветеринарі, 2 інженери агрономи, 2 інженери гірники, 2 інженери лісники, по одному — хемік, фармацевт, інженер механік, інженер архітект, доктор політичних наук.

Не поставилися поважно до студій 5 студентів, що покинули Іспанію. Деяким ОКАУ вже відмовило було стипендію й опіку.

Всім, що закінчили студії, а не можуть улаштуватися на працю в Іспанії і не можуть виїхати в якусь іншу країну, ОКАУ платить даліше стипендії, а при виїзді платить усі кошти подорожі.

В 1951 році доповнили нас ще одна родина та родини студентів і колишніх студентів, що подружились з еспанками. Усіх українсько-іспанських подруж було 9, з чого 4 виїхали за океан, а 5 живе й доповняє нашу дитячу громаду.

Зі „самітників” наших жили або ще живуть між нами П. Демчук (небіжчик), Д. Штикало, д-р Б. Цимбалістий та поет Л. Полтава.

Цілий наш „оборот” на терені Іспанії в роках 1946-1953 виносить 93 особи разом з нашими найменшими, а сьогоднішній стан представляється у 68 особах: студентів 25, „самітників” —

колишніх студентів і других 12, родин 9; за поділом „вусатих і безвусих” наша громада складається з 45 чоловіків, 10 жінок і 13 дітей.

Живемо всі у братній згоді, намагаємося всі наші сили спрямовувати на спільну працю, та перебуваючи в духовій єдності з нашою еміграцією в цілому світі. Бувають і між нами маленькі розходження думок, але це буває на тлі чужих інтриг або на тлі непередбачуваних громадських виступів одиниць.

Під оглядом матеріальним наша громада найбідніша, але під оглядом моральним, як цілість, вона на всіх робить гарне враження. Часом відчуваюмо цю моральну силу ми самі.

СТУДЕНТИ ПРОМОЦЮЮТЬ ШЛЯХ

Про Україну Іспанія ще дуже мало знає, а до 1947 року, в самій столиці тяжко було знайти людину, включно до ославлених „знавців східних питань”, що вміла б окреслити вірно географічне положення нашої землі. Для більшості Україна — це „південна московська провінція, відома зо своєї пшениці, великих морозів і глибоких снігів, де п'ють багато горілки, закусуючи часником!” Ще інші поняття, вироблені вже за всіма вимогами московської пропаганди — Україна це відвічна російська земля, на якій вивелися під впливом австрійським, німецьким, часом додають ще французьким, авантюристи-сепаратисти, подібні, як іспанські каталанці.

В загальне поняття „орієнте” звичайно входили: Московщина, Україна, Білорусь, що називалася „Санта Русія”. В парі з тією „великою святою мученицею” уживали також „Малоросія”, „Рутенія”, „Чорноросія”, але навіть ті, що їх уживали, не вміли цих „високонанукових” термінів сконкретизувати. Назву Україна — виминали.

Пролупати скалу незнання доля призначила нашим студентам і вони свою місію в Іспанії сповнили чесно. Саме їх становище допомагало їм в тій праці: університет, різномодні високі школи, де вони своєю появою викликали зацікавлення серед професорів і студентів; справи їх студій безпосередньо зазублювались в міністерствах закор-

донних справ і освіти. Заговорили про українців, ставили їм питання, діставали відповіді, в яких молоді люди підкреслили свою приналежність до українського народу, а часом, залежно від потреби та наставлення зацікавленого, треба було навіть „від'їдатись”.



Українці в Іспанії: українські „козаки” та український похідний віз під час Міжнародної Хліборобської Вистави в Мадриді в 1953 р.

В Мадриді заприязнилися студенти до сотнями людей, а в понятті еспанок однині залишилися найбільшими „джентелменами”.

Велику працю зробили вони при допомозі свого мініатюрного хору та кількох народних танків. Хор брав участь не лиш в церковних урочистостях — наших та еспанських, а виступав також з публічними концертами в різних залах, сальонах, університетських авлях, різних школах, виступав через радіо та на міжнародних фестивалях. Багато праці вложив тут студент, сьогодні інженер агроном, Олександр Білик.

В роках 1947-1949, в самому лиш Мадриді мали наші студенти 19 різних вокально-танцювальних виступів. Першим концертом, за запрошеннями, був концерт в залі Найвищої Ради для наукових дослідів під час якого промовляв президент ОКАУ проф. Марія Отеро, представляючи еспанському слухачеві українську групу. Під час того концерту промовляв також О. Микола Когут та Ю. Карманін поясняв значення нашої пісні в історичному аспекті.

Україну репрезентували вони в прощі до гробу св. Якова Апостола в Сантіяго де Компостела. Там у катедрі співали вони до т. зв. орієнтальної Літур-

гії, зложили, на вічне зберігання, при гробі св. Апостола налі національний прапор та пергамент обітницю вірності України Христовій і Апостольській Церкві. Там вони перші вписали ім'я України в пропам'ятній книзі.

Двічі студенти репрезентували Україну на міжнародних конкурсах пісні і танку: в Мадриді (4. 6. 1949), де в фолклорній групі одержали другу нагороду (8 тисяч песет) та на острові Малльорка (18. 6. 1952) в такому ж міжнародному конкурсі.

В 1953 році були вони запрошені до участі в Ісідрівських святкуваннях та до походу в дні відкриття міжнародної сільсько-господарської вистави в Мадриді. В обох святах виступали вони в козацькій ноші, на конях супроводжуючи наш повіз з дівчатами в нашій народній ноші.

З нагоди Євхаристійного Міжнародного Конгресу в Барселоні (27. 5. — 2. 6. 1952) в еспанській пресі (включно з „Конгресовим Бюлетенем”) появилася кілька статей нашого пера, про релігійне становище на рідних землях та нашу участь в Конгресі. „Обнова”, за гроші Архiepіскопа Івана, видала окрему брошулку, в якій з'ясоване переслідування нашої Церкви. Її роздавала наша репрезентація під час Євхаристійних урочистостей.

Дехто з студентів свої семінарійні праці робить з української історії, народного господарства, часом заторкуються політичних питань (залежно від факультету). Працями тими цікавляться і професори, і студенти. Кожна з них, повністю зачитувана на семінарах, викликає дискусії. Таких праць було вже 5-7. Перешкодою є цілковитий брак джерел до таких праць. В еспанських бібліотеках немає нічого, не мають відповідних книжок і наші студенти. Літні вакації наші студенти переводять в т. зв. Літніх Університетах або у відпочинкових таборах. Вже сама участь в них українців викликає зацікавлення серед еспанців, що запрошують наших студентів, в програмах різномірних гутірок, розказувати про себе та свою батьківщину. Такі товариські зустрічі (про них часто, у вакаційному часі, згадує провінційна еспанська преса), дуже корисні, бо вони

не лиш дають можливість нераз дуже інтересної обміни думок, а рівночасно зближають два народи до себе та скріплюють вузли своєї приязні.

Слідкуючи за життям студентів, добачаємо тепер смугу занепаду. Немає вже їхнього маленького, але симпатичного хору. Зникли зовсім публічні виступи, хоч вони ще не надокучили еспанцям. Немає запалу й віри у свої сили та працю. Громада розбилася на індивідуальні клітини, часом з них вилазить партійництво, зникла громадськість, зросла індивідуальність і замкненість. Є, одначе, надія, що цей нездоровий відпочинок добігає до щасливого кінця, що ініціативу праці візьмуть у свої руки, коли не старші студенти, що пам'ятають гарні часи з 1947-49 років, то зроблять це новоприбулі.

„ГОВОРИТЬ ЕСПАНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ РАДІО В МАДРІДІ”

Вже два роки, на коротких хвилях 32.04 м. Еспанського Національного Радіо в Мадриді, тричі в тиждень (вівторок, четвер і субота) чути українську мову. І тут еспанський уряд та нарід виказали велике зрозуміння для поневолених Москвою народів, дозволяючи їм голосити слово правди про себе.

Останньою з чужомовних авдицій в Еспанському Радіо є якраз наша, але не тому, що про неї ми найпізніше подумали, а тому, що й тут, як у кожному ділі, нас поборюють наші „сусіди”.

Міністерство Закордонних Справ та Дирекція Радіо до нашого прохання поставились позитивно, а три повні роки справу нашої радіоавдиції робили неможливою таки наші „приятелі”. Перше прохання на 13-ти фоліях машинопису, в якому добре обгрунтували потребу такої авдиції, вказуючи на нашу 30-літню затяжну боротьбу з комунізмом, дня 2. 5. 1948 підписали Ю. Карманін і Б. Пласкач, сьогодні в Канаді.

Впродовж трьох років, прохань на різні адреси, у різних формах написали ми десятки. Раз підписувала їх „Обнова”, другий раз наша громада, вже як українська спільнота. Інтервенювали також наші приятелі еспанці, між

якими треба згадати посла до парламенту Веглісона-Корреа.

Архієпископ Іван 1950 р. відвідав найвищі духовні власті в Еспанії, зложив візити голові еспанської держави Генералові Франкові та декому з міністрів. Це мало вирішне значення в багатьох справах нашої громади в Еспанії і вирішило також нашу радіопередачу.

До заіснування нашої передачі, росіяни твердили, що вона не буде введена в чужинецькі програми Еспанського Національного Радіо, бо їм таке „ніби” приобіцяв сам генерал Франко. Коли ж вона вже заіснувала, вони тероризують нас, що Голова Держави обіцяв їм її закрити.

В січні 1951 справа була вже полагджена та один з „місіонерос русос” поклав перед Міністерством перешкоди в такій формі: „Коли буде введена українська передача, в ній будуть говорити проти „санта Русія”, і російський нарід подумає, що Еспанія є його ворогом!”

Проте в наш великодній тиждень ми одержали повідомлення, що починаємо нашу працю на Великдень, 20 квітня 1951 року.

Редакторство обняв Д. Штикало, що прибув з Парижу. Співпрацювали в ній: д-р Р. Бучок — перекладачем, В. Пастушок і І. Бучинська — спікерами, постійними співробітниками були др. Д. Бучинський та інж. А. Кішка. Останній відійшов, передавши свої обов'язки д-рові Б. Цимбалістому та Л. Мартюкові. По році наслідником Д. Штикала став Л. Мартюк, а тепер підтягає поет Л. Полтава зі старим складом співробітників, крім д-ра Р. Бучока, що виїхав в Канаду. З огляду на оцадності на його місце вже ніхто не ввійшов.

Перед початком передачі, дивними й окружними дорогами одержали ми записку, яка мала б походити з Міністерства Закордонних Справ, якою нашу авдицію обмежували до звичайної протикомуністичної агітки без прав говорити про наші самостійницькі бажання та боротьбу. В січні 1952 ми зложили прохання до головної дирекції Радіо, в якому між іншим згадали про наші обмеження. У відповіді нас пові-

домлено, що абсолютно дозволено в українських передачах Еспанського Національного Радіо говорити про право цього народу на свободу й незалежність, „уважаючи його першуним в протибольшевицькій акції.”

Контролю текстів веде неприхильна нам особа.

Мимо різnorodних перешкод — не зо сторони еспанців — можемо похвалитись, що наші програми слухачі сприймають з великим задоволенням.

Раз у тиждень, у вівторок, користуємо також з Радіо Еспанського Університетського Синдикату (Радіо СЕУ), де у півгодинній програмі, у формі українсько-еспанського діялогу, передаємо вістки з нашого життя на еміграції та з краю. В кожній програмі є стаття про наше минуле й сучасне. В цій передачі не маємо жодних перешкод.

Виключна заслуга тієї радіопередачі Михайла Гички, сьогодні вже інженера, що використав добрі зв'язки з тією організацією й в імені СУМ-а добився її введення. В ній співпрацюють різні люди, а головним редактором є В. Пастушок, що крім труду докладає також і гроші.

ДВІ ПЕРІОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ

Друкувати в Еспанії нам тяжко, бо наша громада маленька й бідна. Ми мріємо бодай про аркушевий скромний місячник еспанською мовою.

Еспанські публікації використовуємо, в міру наших можливостей у 100%, не дивлячись навіть на гонорарі, що найчастіше нам не платять.

В першій половині 1949 року постав у Мадриді т. зв. Комітет Поневолених Націй. Еспанські круги приобіцяли матеріальну підтримку на видання спеціального бюлетеня.

На жаль і той раз ініціатори вийшли з фальшивого заложення, бо створили його т. зв. міністри чи іншими словами старі репрезентанти в Еспанії держав: Болгарії, Мадящини, Польщі й Румунії.

З малих справ складається наше життя й тому ми „просилися” в „президента” того комітету Шумляковського, що майже по році, зволив прийняти Україну туди, як звичайного „ко-

ляборанта”, про що великими буквами сповіщено в грудневого числа Бюлетеня.

З тієї нагоди довелось мені мати гостру розмову з головним кольпортером Бюлетеня, Шумляковським.

В першому й останньому числі за 1951 рік Україна вже була членом, але заміткою про смерть ген. Чупринки-Шухевича, де був ужитий термін Західня Україна зо Львовом сильно обурився Шумляковський.

Ми думали про „сепаратизм”, що нам найбільше відповідає, бо „міністрами”, як рівний з рівним ніколи не можна говорити. З цього народилась ідея видавати інформаційний листок про наше оточення на еспанській землі. Вирішили користуватись українською та англійською мовами. Передчасно про це довідались міністри й дехто з наших, знову ж „приятелів”, і наш проєкт „дочепили” до комітету, а публікація одержала назву „Ляс Картас де Еспанія” чи рідною мовою кожного це були „Листи з Еспанії”.

Видання було цикльостилове. Наші „Листи” редагував Ю. Карманін. Виходили вони також польською, чеською, словацькою, румунською, мадярською і хорватською мовами з тим, що кожний редактор писав у своєму дусі. Матеріалів ніхто нікому не накидував. Росіяни туди не належали.

Появлялися „Листи” кожного місяця, починаючи від липня 1950 року. Проти духа наших „Листів” протестували тихцем „міністри”, але якось воно йшло до лютого 1951. Покидаючи Еспанію, Карманін залишив редакцію мені. Число свочасно було написане й видане, але в одній замітці назвав я Львів українським і куратор „Листів” цілий наклад наказав знищити. Я був змушений відійти. Куратор сам став редактором, а співробітників дібрав собі серед наших студентів (Я. Флис, С. Гавриш та другі).

В квітні 1951 приїхали в Мадрид ред. Д. Штикало та інж. Кішка. Куратор віддав „Листи” ред. Штикалові, а той неофіційно передав мені.

Несподівано, по короткій і тяжкій недозі, з 13 числом „Листи з Еспанії” упокоїлися навіть без „погребенія”.

ДУХОВНА ОПІКА

Через брак нашого духовного провідника-священика, маємо відчуття відчуженості, приниженості, здається, що про нас всі забули. Це торкається однаково греко-католиків, як і православних. Еспанське духовенство є до наших послуг, ніколи не відмовляє нам своїй духовій допомогі, але є також такі випадки, що воно не розуміє нас, а ми не розуміємо їх.

Наші студенти користаються з послуг колегіального духовника, інші користають з духової праці міських парохів, але часом воно буває дуже доривочне, так, що виглядає на неприродне, а наслідки такі, що душі дичіють, відчувачи брак рідного тепла.

Проте прибув у Мадрид, ще у 1947 році, о. Микола Когут, ЧСВВ, що гостив між нашими студентами, з перервами, потрібними на подорож в Португалію та по Іспанії, майже два місяці. О. Когут залишив гарний спогад не лиш серед наших студентів, а згадують його мило багато еспанців, з якими він налагоджував справи, зв'язані з побутом студентів. З нагоди студійного тижня, що його улаштувала „Обнова” у вересні 1951 року, відвідав нас о. др. Михайло Василик, що поза студійною програмою дав нашій громаді, стисліше студентам, реколекції, з яких скористав дехто з нас. В половині листопада гостили ми Кир Івана, о. д-ра Мирослава Марусина, що крім візит, дав нам у вечірніх годинах кілька цікавих і корисних докладів, кілька духовних наук, відбули ми сповідь та спільне св. Причастя. В переїзді через Мадрид, літом 1952 року, відвідали нас: сл. п. о. архимандрит Галушинський, о. др. Миськів, сьогоднішній Архимандрит ЧСВВ та о. Іван Хома.

Незабутніми залишилися для нашої громади відвідини їх Ексцеленції архиепископа Кир Івана, що прибув у Мадрид 28 квітня 1950 року. 30 квітня 1950 р. відбулася архиепископська св. Літургія в церкві Сан Франсіско ель Гранде. Церква своєю архітектурою нагадує децю церкви на рідній землі. Ще далеко до початку до неї сходилися еспанці. Літургія була довга, до таких еспанці не призвичаєні, але ніх-

то не рушився зі свого місця, аж до закінчення і одержання архиепископського благословення. Перед церквою задержалося багато цікавих. Одні, щоб просити благословення, другі з думкою поглянути зблизька на українського єпископа

Про ту візиту говорила вся еспанська преса, поміщуючи ряд світлин Кир Івана. Св. Літургія була трансмітована через Еспанське Національне Радіо. Інтерв'ю для преси, візити Кир Івана церковним і світським достойникам, — а до нього прийшли багато професорів університету та других визначних еспанців — піднесло нас усіх на душі.

УКРАЇНКА

В 1946 році професор Мадридського Університету Сіріяко Перез Бустаманте, редактор „Історії Всесвітньої Літератури”, приготовляючи нове видання книги, запросив до співробітництва польського поета Юзефа Лободовського. Той, крім польської літератури, сам запропонував опрацювати літературу українську, московську, чеську, словацьку, болгарську та „югослов'янську” (таку назву має вона в книзі). Все було в порядку, лиш проти української знайшлися „протестанти”, що відраджували залишити її, як непотрібну, що однаке нашим „приятелям” не вдалося.

В еспанській пресі перші нотатки про нас, часом дуже поплутані, появляються з 1946 року, з приїздом наших студентів та їх виступами. На жаль, ніхто їх не збирав та не зберіг. В архіві „Обнови” зберігається понад 30 різних вирізків, але це дуже не все. Їх є бодай 150. Деякі з них дуже чудернацькі, що доказує, що про нас майже нічого не знали й довго йшли втертими стежками, що їх вказали на Заході поляки та росіяни. З того часу різнородні нотатки про нас та наше життя приносить також преса провінційна.

З еспанських авторів треба тут згадати Мануеля де Барандіка з двома статтями в „Сігно”, в яких він зайняв позитивне становище, вказуючи, що старе поняття „орієнте” це поняття абстрактне, бо на сході Європи, як і на заході, живуть народи зі своєю влас-

ною і старою культурою, даючи приклад якраз нашу батьківщину. Цікава стаття-інтерв'ю в тижневику „Семана” автора В. Гуттієреса, кілька статей Хуана Торреса Кордеро в тижневиках столиці й на провінціях. Останньо на сторінках щоденника „Арріба” появилася знаменитий коментар „Четверо замордованих”, де невідомий автор підкреслює спротив українського духа московському комунізмові та жорстокі форми винищування українського народу.

В березні 1953 року проф. Хосе Марія Могедано Гернандез видав книжку „Мовчазна Церква” — про переслідування за залізною заслоною, в якій нашій Церкві присвятив 10 сторін, заповнюючи їх об'єктивними й теплими розважаннями. Книжка ця викликала великий інтерес серед еспанців і продовж місяця була викуплена до останнього примірника.

В березні 1948 року в залі Мадридського Університету дав цікавий і добре опрацьований доклад для студентів та запрошених гостей проф. Сантіяго Монтеро Діаз „Україна в європейській рівновазі”, що його слухачі сприйняли з задоволенням, а преса принесла дуже позитивні відгуки.

Поза столицею, в Більбао Хуан Торрес Кордеро читав мій доклад „Україна в світлі історичної правди”, про який рівнож писала преса, а рецензент радіо Більбао присвятив йому дві окремі статті. Через це саме радіо письменник Люїс де Кастресана в трьох статтях інформував слухачів про нашу еміграційну пресу, про Вінницький злочин та про повість В. Поляничча „Генерал В”.

В березні 1948 році, з російським оперним ансамблем з Парижу, приїхали у Мадрид двоє наших оперних співаків-солістів: др. Василь Тисяк та Мирослав Старицький — Міро Скаля. Ідучи назустріч нашим бажанням, оба

співачи дали кілька дарових концертів чи може краще дружніх співацьких гутірок для еспанської високо- і середньо-шкільної молоді.

Так Мирослав Старицький (10 квітня 1948) дав у залі Мадридського Університету концерт, співаючи українські народні пісні та оперні арії, чим здобув собі велику прихильність.

Д-р Тисяк, спільно зі студентським хором, дав даровий концерт у жіночому інституті. В програмі того концерту був дійсно тільки виступ нашого хору, а д-р Тисяк був у залі гостем. Коли про нього довідались еспанські дівчата, попросили, щоб він їм заспівав й д-р Тисяк проспівав їм цілий ряд наших стрілецьких пісень. „Синю чічку” до нині згадує багато дівчат. Іншого дня д-ра Тисяка запросили до музичної студії Еспанського Національного Радіо, ще іншого концертував він серед наших студентів та запрошених гостей в Колегії Сантіяго Апостоль, та в Колегії Сан Фернандо.

Доповідачами в „Студійному Тижні Обнови” були проф. д-р О. Кульчицький, доц. д-р В. Янів, д-р Маркус, д-р Б. Цимбалістий. Перші два репрезентували наш науковий світ та зложили, поза програмою тижня, ряд візит еспанським вченим.

Гостив між нами кн. Токар-Токаржевський з Англії, наші малярі-мистці з Парижу Ю. Кульчицький та І. Винник. В подорожі по Європі відвідали нас проф. Л. Добрянський та В. Душник із ЗДА.

Один з членів нашої громади, молодий й багатонадійний Петро Демчук зложив свої тлінні останки на вічний спочинок у еспанській землі. Згинув він, серед трагічних і невияснених обставин 6 серпня 1950 р. в четвертому місяці свого побуту в Мадриді, де був акредитованим кореспондентом швайцарської преси.



УКРАЇНСЬКИЙ ПОТЕНЦІЯЛ В АЗІЇ

Написав ІВАН СВІТ

Півсторіччя тому українська опінія не надавала жадного значіння тисячам українських переселенців, що мандрували далекими шляхами до Азії, Америки та інших країв. Наші політичні діячі та література дивилися на ці явища, як на негативні з погляду інтересів властивої України.

Але не було іншої розв'язки питання: щороку певна частина українського населення залишалася з чим раз меншими перспективами на матеріальний достаток, через недостачу землі для хліборобства, з другого боку, на Україну сунули тисячі робітників з півночі на новобудови, на дрібну ремісничу працю по селах і т. п. Тимто український селянин, ігноруючи офіційну політику царського уряду, а також опінію власних провідників та діячів, переїздив тисячами до Азії, як перед тим колонізував Кубанщину та Північний Кавказ. На цих землях, колишнього українського Тмутараканського кня-

зівства, він привернув Україні простори, що колись їй належали.

Одночасно посилювалася й українська колонізація берегів Чорного моря з півночі, закріплювався стан посідання земель, втрачених за часів татарсько-монгольської навали та Руїни. Отже, український селянин своїм плугом приєднував Україні, повертав наново її історичні землі й закріплював їх за собою.

Переселенці до Сибіру, а пізніше до Зеленої України, спочатку не мали жадного вигляду на вдержання свого національного обличчя. На широких просторах південного Сибіру, степів Казахстану або на далекій Приморщині та Амурщині, що вчора ще були частинами Манджурії, кидалися вони нуждою в тяжкі умовини життя.

Москалі гадали, що на сибірських просторах переселенці із різних частин імперії перетопляться в „єдиний русський народ” і втратять своє національ-



Артисти Кармелюка-Каменського в Японії в 1915 р.

не обличчя. Але так не сталося. Український селянин провів своїм плугом межі і сказав собі і своїм дітям: „Тут буде наша земля!”

На протязі яких 50 років українці створили в Азії велику смугу українських колоній, що тягнуться від ріки Уралу на заході до долини ріки Обі на сході, з межами на півночі біля великої сибірської залізниці — Челябінськ-Новосибірськ, аж до кордонів китайського Туркестану Сін-Кіянгу та Монголії. А другу велику колонію створили вони на Далекому Сході, що охоплює всю Приморщину, властивий Зелений Клин, та значну частину Амурської, яка має назву Зеленої України. Від початків ХХ сторіччя називають її також Новою Україною.

Не будемо наводити тут багато чисел та фактів, які свідчать про зростання нашої експансії, про успіхи колонізації, де перед тим зазнали невдачі москалі, хоч допомагала їм усіма засобами ціла імперія. Далекий Схід, що перейшов був у 1860 р. від Китаю до Росії за Пекінським договором, став великою пробою для московського вміння колонізувати нові землі. Впродовж майже п'ятидесяти років уряд уживав різних заходів, щоб оселити понад кордонами Далекого Сходу московську людність. Спочатку переселявано туди козаків з Уралу, Дону, Прибайкалщини, створювано так звану лінію генерала Духовського. Та всі ці проєкти розбивалися об одну прикмету москалів. „Москаль, як казав А. Салтиков („Две Россіи”), не зважаючи на дуже поширену жаду землі, в дійсності її не любить”.

Десятками років жили козаки та москалі в хатах, побудованих коштом держави, одержуючи допомогу грошми й навіть харчами. Вони пиячили, а землі їхні орендували китайські та корейські селяни.

Посилися москалі з проєктом оселити на Далекому Сході німців-колоністів, але з того нічого не вийшло. А тим часом почали прибувати на Сибір українські селяни з Чернігівщини, Полтавщини та Слобожанщини. Заходилися вони розорювати землі, викорчовувати віковичний ліс, будувати хати, садовити садки. І називали цю землю Зеленим Клином, а потім — Новою Україною.

Під час революції відкрили українські переселенці простори своїми громадськими установами, організували національні з'їзди, створили свій центральний орган — Український Далеко-східний Секретаріат і почали творити власну армію. А коли прийшли більшовики, ліпших людей з українського народу внарештували і судили в Читі, взимі 1923-24 рр. за „зраду”, за спробу відірвати Далекий Схід від Росії, за піддержку України в її боротьбі за незалежність.

Історія українського народу в Азії знала прекрасні моменти, рясніє численними проявами патріотизму і якщо досьогодні ці мільйони людей ще не здобули волі то короткотривалий процес революції показав, що і поза межами своєї Батьківщини, вони живуть її ідеями і готові ці ідеї боронити. І нема сумніву, що в майбутньому на великих просторах Південного Сибіру та Далекого Сходу український нарід відіграватиме відповідальну роль в улаштуванні нового життя.

Русифікаційний процес, що його вели й ведуть більшовики, хоч й наробив багато лиха, все ж не зміг зліквідувати українського національного почуття, так само як не зміг його приспати московський царат впродовж сторіч. Самий факт існування України, навіть в умовах червоної окупації, має величезний вплив на психіку української людности поза її межами. Перепис 1926 р. яскраво показав це, коли 77% населення Середньої Азії задекларувало українську мову як свою рідну.

Українські поселенці, осівши в Азії переважно в пустопорожніх місцевостях, опанували їх, зробили культурними, побудували свої оселі як колись перші переселенці з Європи принесли культуру в прерії Заходу Америки або в Канаду. Азійські тубільці, що на цих землях мешкали, в більшості були скотарі, кочовики, і тому з приходом населення хліборобського відсунулись далі на південь або у гірські долини, де знайшли пасовища для своєї худоби.

Советська система зліквідувала століттями ведене господарство тих тубільців, у більшості мусульманської віри, і загнали їх у колгоспи. Позбавлені основ життя і віри, під тиском русифікації, киргизи, казахи та інші на-

роди масово вимирають. А проте, ще задовго до революції московський письменник Пісемський заявляв, що мусулманський нарід, „татари стоять на шляху до вимирання і піддержувати їх національність — все одно, що нагрівати мертво тіло.”

Отже, для українців в Азії є тільки одинокий супротивник в майбутній розв'язці проблеми національностей та територій — це москалі.. Вони займають теж суцільні території і живуть скупченнями, що, однак, не покриваються з скупченнями інших народів, а саме москалі не є у більшості там, де є мусулманські або українські народи.

Всилу історичних причин та національного характеру, москвини оселялися в районах, положених, як правило, на північ від нинішньої великої сибірської залізниці — поблизу сибірської тайги та безпосередньо в ній, а також понад сибірськими ріками. Вони створили там свою абсолютну більшість й змішувалися з іншими місцевими народами.

На територіях, зайнятих тюркськими та іншими мусулманськими народами, москалі живуть переважно по містах, вздовж залізниць, представляючи тут адміністрацію, ДПУ-НКВД і взагалі зверхній шар суспільства, відірваний від місцевого населення. Москалі поза межами їх суцільної території в Сибіру є чужий, напливовий елемент, нічим не зв'язаний з крєм, окрім „служби урядові”.

Дані перепису до революції потребують уважного виправлення. Статистика царських часів мала тенденцію змінювати національність переписуваних на користь „русских”. Статистика советських часів, себто 1920, 1923 та 1926 рр. має інші характеристичні риси. В інструкції переписувачам 1926 року було зазначено: „точно указывать национальность, до какой переписуемый належить: украинская, великорусская (русская) або ж білорусская. Записи „русский” та „великорос” рахувати рівнозначними”. Такий пункт в інструкції давав широкі можливості переписувачам зараховувати до москалів різних національностей, зокрема українців. А що більшість переписувачів була з москалів, то висліді перепису

були для нас не вигідні. Все ж дані перепису 1926 р. дають дуже важливі відомості про число українців, які ясно й твердо вказали свою національну приналежність, тобто проявили свою національну свідомість, для чого на на Далекому Сході, в умовах переслідування, потрібно було не аби якої відваги.

Т. Олесіюк вважає в своїй праці „Сіра Україна”, що число українців в Азії треба рахувати щонайменше у півтора рази більшим. Він пише: „загальна кількість українців в Азії за першої світової війни виносила щонайменше 3.500.000 душ, а за другої напевно перевищила вже 10 мільйонів душ”.

Обчислення автора цих рядків, очевидно, провадилися іншим способом, але результати виявилися дуже близькі. Застерігаємо, що ці дані почасти були видруковані д-ром М. Мільком у часописі „Український Голос на Далекому Сході”, Шангаї, 25 жовтня 1942 р., в англійській мові в часописі „Де Колл оф Україна”, Шангаї, 6 грудня 1942 р., та в моїй статті в тому самому часописі про українське населення на Зеленій Україні. Згідно з цими даними українського населення в азійській частині СССР було 8.200.000 осіб.

В основу наших обчислень беремо загальну кількість населення азійських посілостей московської імперії, що на сьогодні приблизно дорівнює 35.615.000 осіб, які живуть на території 6.460.000 кв. миль. Розподіл цього населення такий: Центральна Азія, включаючи Казахстан — 1.536.600 кв. миль і 16.115.000 населення; Західний Сибір — 935.000 кв. миль і 10.350.000 населення; Східний Сибір з Якутією — 2.782.000 кв. миль і 5.550.000 населення; Далекий Схід — 1.204.700 кв. миль і 3.600.000 населення. Розглядаючи населення Сибіру на схід від Уралу як московське, було б величезною помилкою, а в політичному відношенні просто злочиноу.

В процесі закріплення азійських земель за Московською імперією, українці відіграли значну роль. Це є правда, що більшість з них брала участь в тому не з доброї волі, а як засланиці, військово-полонені та інші. Але від половини минулого століття почалося по-

вільне переселювання тих селян, які шукали собі більшої волі та кращих можливостей існування. Від часу будови сибірської залізниці та завоювання Москвою Далекого Сходу, також морським шляхом, наші переселенці в чимраз більшому числі прибували до Південного Сибіру, або на Зелений Клини.

За сто років до перепису 1926 року з України переселилося до Азії 2.141.000 осіб, що становить 38,6% усієї кількості переселенців. Але, як пише Т. Олесюк, правдива кількість українців мусить бути значно більшою, бо нам бракує точної статистики про участь українців в переселенні за минуле століття, а також за час большевицької влади. Крім того, значна кількість переселенців прибула з Курщини, Вороніжчини, Басарабії та Північного Кавказу, а ті, що прибули морем, не є включені в ці числа. Важливим є факт, що від часу будови Сибірської залізниці й до початку першої світової війни кількість українських переселенців дедалі більшає. Наприклад, на загальну кількість переселенців українців було: 1890-1900 рр. — 34%, 1901-1910 рр. — 53% та 1911-1914 рр. — 60,3% або 410.688 осіб із загальної кількості переселенців 696.000 осіб.

Також зростала кількість переселенців, що прибували морем. В 1901 р. їх було 15.269 осіб, в наступні роки не менше як 10 тисяч щороку, за винятком періоду московсько-японської війни, коли морський шлях був закритий. Від 1906 р. число переселенців знову росте, досягаючи максимуму в 1907 р. — 76.637, а в наступних роках від 20 до 39 тисяч щороку. За дослідями проф. Мицюка, до 80% всіх переселенців на Далекий Схід були українці. Статистик проф. А. Кауфман твердить, що кількість українців на Уссурійщині дорівнює 75-80%, а на Амурщині — 60-65%.

Перші переселенці прибули на Далекий Схід у 1883-85 рр. з Чернігівщини у кількості 4.688 осіб. Вони привезли сюди вперше насіння гречки та завели її в осівозміну. Тепер на всій території Зеленої України — гречка є широко уживана культура.

У даних перепису 1926 р. видно, що загальна кількість українців в азійсь-

ких поселостях СРСР становила тоді 2.034.386 осіб. З них припадало на Казахстан — 67,1%, Зелений Клини-Зелену Україну — 15,9% та на Туркестан — 1,6%. Але ці дані є дуже применшені, хоч дають правдивий образ розселення українців.

Советський автор Н. Барановський в „Економічній географії СРСР” (Москва, 1950), подає, що „в степових місцевостях Західного Сибіру можна нерідко зустріти цілі села виключно українські”. Але автор ніде в своїй праці не подає точних даних про кількість українців або їх відсоток до іншого населення. Це відповідає советській політиці затемнювати дійсне положення, щоб залишити собі вільну руку в нищенні окремих народів та їх русифікації.

Той же таки автор зазначає про стан населення в Казахстані таке: „слідуючим за казахами є росіяни разом з українцями, — їх найбільше є на півночі та на сході Казахстану... І далі: „росіяни живуть виключно по містах, а українці по селах”.

Останнє американське видання „Географії” Т. Пабата вказує кількість населення в азійських поселостях СРСР на 35.615.000 для 1947 р. Приблизно таку ж цифру подають д-р М. Мілько і советські автори. Ця загальна кількість населення може бути поділена за окремими національностями так: Західний Сибір: тубільців — 1.000.000, українців — 500.000, москалів — 6.250.000, разом в 1939 р. — 10.350.000; Східний Сибір: тубільців — 750.000, українців — 250.000, москалів — 2.000.000, разом у 1939 р. — 5.550.000; Центральна Азія: тубільців — 4.000.000, українців — 2.250.000, москалів — 2.250.000 (включаючи Казахстан — 6 мільйонів); Туркестан: тубільців — 7.500.000, українців — 400.000, москалів — 1.350.000, разом в 1939 р. — 16.627.000; Далекий Схід: тубільців — 350.000, українців — 700.000, москалів — 1.000.000, разом в 1939 р. — 3.600.000. Разом: тубільців — 13.600.000, українців — 4.100.000, москалів — 13.200.000, разом в 1939 р. — 29.615.000 (або кругло 30 мільйонів).

Ці дані не є точні, але вони дають загальне уявлення про національний

уклад населення в азійських країнах. Після початку війни з Німеччиною, в 1941 р. Совети почали примусову евакуацію мільйонів людей із загроженої війною європейської частини ССРСР, а в першу чергу з Лівобережжя України. З Правобережжя вони вже не встигли цього перевести. Є дані твердити, що приблизно 5-6 мільйонів українців були примусово евакуовані. А деякі автори рахують навіть до 12.500.000 евакуованих в 1941-42 рр. (д-р Рахнер). Тоді наші дані про 5-6 млн. українців не будуть перебільшені. З цього числа евакуованих лише мізерна кількість повернулася назад в Україну, бо Совети видали в 1944 р. закон, яким заборонили повернення з Азії евакуованих, оправдуючи це тим, що, мовляв, території окуповані під час війни німцями, страшенно знищені й не було б де примістити поворотців. В 1945 р. вони почали силою депортувати тих, що зуміли дістатися до своїх рідних околиць.

З загальної кількості евакуованих було лише 600.000 москалів, отже українців прибуло фактично до Азії біля 4.000.000. Евакуовані москалі у більшості опинилися в уральських околицях й тільки в незначній кількості в Західньому Сибірі. До речі, евакуовані після закінчення війни з Китаю москалі (біля 12 тисяч) також всі були перевезені на Урал, до Свердловська. Дуже мало з них затрималось в Іркутську і лише одиниці — на Далекому Сході. Після прибуття евакуованих до Сибіру та інших частин Азії, розподіл населення буде такий: Центральна Азія і Туркестан — 20.750.000, Західній Сибір — 9.000.000, Східний Сибір — 3.500.000, Далекий Схід — 2.650.000, разом — 35.900.000.

У цих числах є біля 38,5% москалів, 23% українців та 38% азійців. На основі даних советської преси, більшість евакуованих були чоловіки молодшого віку, ліпше освічені та привичасні до праці. Цей факт матиме важливі наслідки для демографічних уложень на різних азійських землях ССРСР і очевидно матиме значення в соціальному та національному житті цих земель. Приблизно 500.000 осіб згинуло в жорстоких умовах переїзду за Урал.

Ніде, за винятком властивого Сибіру, на північ від Сибірської залізниці, мос-

калі не є у більшості. На південь від залізниці аж до кордонів Афганістану, Монголії, Туркестану та на Зелений Україні москалі є у меншості. Крім того, як зазначалось, на цих територіях москалі скупчені лише по містах, творячи не стійкий елемент, не зв'язаний з землею. Тільки в Західнім Сибірі москалі сидять на землі від початків колонізації.

Натомість українці, як визнає й советський автор Баранський, творять основне селянське населення в Казахстані, на Зеленій Україні. Також значний відсоток українців є тут серед робітників та службовців залізниць, у важкій промисловості Кузнецького басейну та почасти на Далекому Сході. Однак, участь українців в промисловості не є досить ясна, бо фактичного матеріалу про це майже немає. Можна робити певні висновки тільки на основі програм культурницької та пропагандивної діяльності, зокрема на Далекому Сході — вечорів, присвячених пам'яті Т. Шевченка, концертів української пісні, або вистав.

На територіях центрально-азійських советських республік живе 16.745.000 осіб, з яких тільки 1.934.000 припадає на москалів. За національностями розподіляються вони так: Казахстан — 6.000.000, з того москалів 1.200.000; Узбекистан — 6.000.000, з того москалів 360.000; Таджикистан — 1.455.000, з того москалів 15.000; Киргизька республіка — 1.490.000, з того москалів 174.000; Туркменістан — 1.170.000, з того москалів 93.6000.

Ці дані ще раз стверджують правильність нашого твердження, про те, що москалі є тут випадковим населенням. До того ж треба пам'ятати, що використані нами джерела майже зовсім не рахуються з наявністю українців, а ми знаємо добре, на основі тих самих советських даних, що в Казахстані є значна кількість українського населення, яке тут — очевидно подане в числі „московського” населення. Отже сміливо можна припускати, що з 1.842.600 „москалів”, в цих п'яти республіках не буде їх більше як 10-11%.

Фактична Московщина відділюється від азійських посіlostей землями, заселеними тюрко-татами, відомими з

XIII ст. як Ідель, або під сучасною татарською назвою Ідель-Урал. Тільки в північній частині через Урал Московщина має безпосередній зв'язок з Західним Сибіром, де москалі творять абсолютну більшість.

Під час останньої війни в складі населення азійських володінь СРСР, у зв'язку з мобілізаціями зайшли великі зміни. Ці країни втратили на початок 1943 р. приблизно 12% загальної кількості людності. На жаль, точніших даних про це ми не маємо. Нижче подаємо в тисячах число евакуованих на ці території під час війни: Далекий Схід: москалів — 0, українців — 500.000; Східний Сибір: москалів — 0, українців — 500.000; Західний Сибір: москалів — 250.000, українців — 1.000.000; Середня Азія: москалів 250.000, українців — 1.250.000; Туркестан: москалів — 150.000, українців — 350.000.

Прибуття цих нових мас спричинило колюсальні зміни у національному складі населення азійської частини СРСР. Якщо до 1939 р. стан українського посідання підупадав, зокрема на Далекому Сході, то від 1942 р. становище виразно змінилось.

Москалі затримали свою абсолютну більшість тільки в Західній та Східній Сибірах. В інших частинах вони є тепер в меншості, а українці займають рішальну позицію.

На сьогодні національний склад населення азійської частини СРСР виглядає так: Далекий Схід: азійські народи — 350.000, українці — 1.250.000, москалі — 1.100.000; разом 2.650.000. Східний Сибір: азійські народи — 750.000, українці — 750.000, москалі — 2.000.000; разом — 3.500.000. Західний Сибір: азійські народи — 1.000.000, українці — 1.500.000, москалі — 6.500.000; разом — 9.000.000. Середня Азія: азійські народи — 4.000.000, українці — 4.000.000, москалі — 3.000.000; разом — 11.000.000. Туркестан: азійські народи — 7.500.000, українці — 750.000, москалі — 1.500.000; разом — 9.750.000. Разом: азійських народів — 13.600.000, українців — 8.200.000, москалів — 14.100, а разом усіх — 35.900.000.

Таким чином проблеми Сибіру, зокрема Середньої Азії з Туркестаном та

Далекого Сходу, не є проблемами московськими, а в повному розумінні проблемами міжнародними, і відповідне розв'язання їх матиме колосальне значення для світового миру. Спеціальне значення матиме тут розв'язання українського питання, бо його уникнути ніхто не зможе. Українці та азійські народи будуть рішальним чинником на цих величезних просторах.

Події в Південній Азії, Кореї і китайський вузол — це все є частки одного великого процесу: народи не хочуть, щоб хтось чужий в ім'я хоч би найвищих ідей ними керував. Адже не випадково під час останньої війни совєтська пропаганда твердила не тільки про єдність українського та московського народів, але також про єдність московського та азійських народів. В „Історії літератури казахського народу” (1943) автори її намагаються доказати добродійні впливи московської літератури на творчість цього азійського народу, що є ключем до Середньої Азії.

В „Історії Казахстану”, що її видає Казахтанська Академія Наук, її автори стверджували, що часи золоті орди були зенітом розвитку цієї країни. Московська преса з обуренням писала про цей твір і вимагала його знищити, а натомість пропонувала Казахстанській Академії Наук популяризувати ідею „не завоювання, а „приєднання” країни москалями, яке було „благодіянням” для казахського народу.

Доля українців, що мешкають в Зеленій Україні, більш ясна та конкретна, аніж доля тих наших земляків, що мешкають в Сирій Україні, себто в північній частині Казахстану та прилеглих до нього частинах Сибіру. Українці Далекого Сходу своїми з'їздами, політичними акціями, на читинському процесі — заявили про свою волю і прагнення. Ця країна мусить бути незалежною. Недарма говорилося про це в постановках уряду України 1917-1920 рр. і український консул був висланий на Далекий Схід, одинокий консул Української Держави в Азії.

Українські делегати з Далекого Сходу та Сибіру, що їздили були на Україну, складали тоді в Києві свої петиції, вияснявали настрої та бажання укра-

їнського населення, вимагали захисту та прав. У переговорах з представниками французького уряду, кап. Лянджероном та полк. Фрайденбергом, український уряд також порушував питання азійських українців. В договорах Директорії з 9 лютого 1919 р. зазначається: „Альянти мають сприяти Українській Республіці в справі визнання українських колоній на Сибірі (Амур) та в Центральній Азії”.

Сибірський уряд в Омську, на чолі з відомим діячем Вологодським, ставився до українських справ прихильно і пішов на найширші свободи для українських організацій. При приїзді туди консула П. Твердовського виявив він це добре відношення окремими листами та інструкціями на Далекий Схід. Прихильно до організації українських збройних сил поставилося командування чеської армії, що тоді творила основу сибірських військ. Полк. Кадлец підписав окремий наказ про допомогу українцям в творенні військових частин.

Натомість перед самим розвалом совєтської влади на Сибірі та на Далекім Сході, себто перед чесько-сибірським повстанням в кінці червня 1918 року, Український Далеко-Східній Секретаріат дістав листа від Совнаркому в м. Хабаровську в справі українських шкіл. В цьому листі Совнарком писав: „Украинский язык — это 300 испорченных русских слов”.

Чотири українські з'їзди на Далекому Сході та два з'їзди в Сибірі поклали основи української організації та політичної діяльності. Хоч в 1922 р. вдалося більшовикам заволодіти всіма азійськими просторами та ввести совєти, але вони примушені були рахуватися ще деякий час з українськими стремліннями. Тому на території Зеленої України в десятих районах можна було перевести повну українізацію адміністрації та шкільництва, а також по-

чати українізацію на широку скалю серед українців Казахстану та в українських оселях Сибіру. Це продовжувалося приблизно до 1932 р., хоч офіційні совєтські кола були проти тих уступок українству.

Перехід на курс русифікаційної політики взагалі, впершу чергу знищив українізаційні заходи на теренах азійських володінь ССРСР й сьогодні, здається, нічого з того не залишилось.

З усього сказаного в цій статті, хочемо підкреслити кілька важливих положень: москалі не є в більшості на великих азійських просторах ССРСР, за винятком Західного й подекуди Східного Сибіру; азійські посілости ССРСР не є території, де мають рішати справи тільки москалі-„росіяни” — це є землі з різномордним населенням й доля їх має рішатися цим населенням, а також українцями.

Доля Казахстану та південних районів Сибіру пов'язана з українським питанням, а Зелена Україна через абсолютну більшість українського населення має належати українцям. Наша Батьківщина через таке розв'язання азійської проблеми матиме великі користи й забезпечення для своєї державності.

Доля понад 8 мільйонів українців в Азії не сміє бути забута. Ці 8 мільйонів творять майже 25% всієї людности обширних територій азійської частини ССРСР, навіть коли рахувати Західний та Східний Сибір.

Українці Далекого Сходу прийняттям окремої конституції для Зеленої України, створенням Далеко-Східного Секретаріату, поклали основи для своїх домагань. Це визнали й більшовики, коли пробували були засудити чільних українських діячів в Читі, на процесі 1923-24 рр. Хоч до сьогодні червоний чобіт давить наше життя, нарід несе незлічені жертви, воля до свободи й незалежності в ньому не завмирає.

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В АВСТРАЛІЇ

Написав Ф. МЕЛЬНИКІВ

Українська еміграція в Австралії належить до наймолодшої частини нашої еміграції. Тому й історія цієї частини еміграції на п'ятому континенті щойно починається, бо лише в цьому році сповнюється п'ять років від часу масового приїзду українських втікачів до цієї, колись загадкової, екзотичної країни південної гемісфери. Українці в Австралії збираються відзначити цю скромну дату своєї історії, підсумувавши, що пророблено за п'ять важких початкових років свого побуту. Але фактично передісторія українських поселенців в Австралії сягає дещо глибше. Взагалі ця справа потребує ще докладного дослідження й вивчення. Поодинокі люди самотужки пробують збирати матеріали в цій ділянці. Цією спра-

вою займаються також і відділи наших наукових установ, УВАН та Наукового Т-ва ім. Шевченка. Багато перешкод стоїть на цьому шляху і важко сказати, коли ми матимемо повний образ поселення українців в Австралії.

Треба вважати, що першим українцем, який ступив на австралійську землю, був наш земляк, великий дослідник Міклуха-Маклай.

В середині 70-х і на початку 80-х років минулого століття Міклуха-Маклай, з доручення Російського Географічного Товариства, проводив наукове дослідження Нової Гвінеї і сусідніх островів Пацифіку. Праця серед дикунів і несприятливі кліматичні умовини тропічної зони підірвали здоров'я відважного дослідника. Це змусило його пе-



Група українців в Австралії.

реїхати до Австралії, де він лікувався і відпочивав, не кидаючи науково-дослідницької праці. Невтомний мандрівник двічі відвідав Австралію, і, безперечно, лишив по собі сліди, які треба лише відшукати і вивчити.

Менлі — найкраща курортна околиця Сіднею, була улюбленим місцем відпочинку Міклухи-Маклая. Друга околиця Сіднею — Ватсон Бай — місце його наукової праці. Там він разом з англійським біологом Меклєєм досліджував тваринний світ південного Пацифіку. З ініціативи нашого земляка і на його особисте клопотання перед сіднейською самоуправою, відкрито першу біологічно-дослідну станцію в Австралії.

Ніяких слідів про побут українців в Австралії після Міклухи-Маклая аж до першої світової війни покищо знайти не пощастило. Треба гадати, що якщо хтось з українців в той час і відвідав Австралію, то помітних слідів по собі не лишив.

Перша світова війна, що до основ струсила Європу, в тому числі й Україну, змусила наших земляків шукати собі нових місць, кидаючи рідну землю, що потрапила в нову неволю червоної Москви.

Невелику кількість українців занесла доля і до далекої соняшної Австралії. Розсіялися вони по величезних просторах цієї країни. Може найбільше розмістилося їх в Сіднеї і Брізбені, хоч докладно встановити цього сьогодні ще неможливо, бо невідомо, скільки було українців в Австралії до другої світової війни.

Ніякого громадського й культурного життя та українська громада не проявляла. На те було багато причин, найголовніші з них: малочисельність, розсіяність на величезних просторах малозаселеної країни та інші причини, зв'язані з австралійським законодавством того часу.

Економічна криза 1929-33 рр. поставила українських емігрантів у надзвичайно тяжкі умовини. Знайти працю чужинцеві було майже неможливо. Може це і є головною причиною того, що майже всі вони й по сьогодні стоять осторонь українського громадського життя. Та ба, дехто з них рішуче пере-

конував новоприбулих українців, що ніякі національні організації в Австралії неможливі, бо їх не дозволять. На щастя, їхня прогноза не здійснилася. Українська національна ідея перемогла, здавалося б, неможливе. Але й це ще не переконало більшості наших попередників. Лише одиниці включилися в загальний український рух. Д-р Барчинський в Сіднеї — один з перших активно став до праці з новими емігрантами і користується загальною пошаною. Неодноразово його обирали до керівництва українських громадських організацій.

Окреме місце займає серед перших поселенців Іван Іванець. Народився він в Україні, в козацькій родині. Батько його переселився на Сибір, бо „на нашій не своїй землі” не було місця. Революція захопила його в царській армії в ранзі капітана. Боротьба з большевицькою навалюю скінчилася еміграцією до Китаю. Потім Австралія. Важкі початки скитальця. Але козацька кров відіграла рішачу роль в його майбутньому житті. Не зважаючи на перестороги, він ще раз пожартував долею. Поїхав на північ Австралії, до Дарвіна в тропічну смугу шукати долі. І знайшов. Рішучість, відвага, віра і тяжка праця перемогли всі перешкоди. Він тепер власник великої ферми, яка дає добрі прибутки.

Австралійський журнал „Піпел” за серпень 1950 р. містить про нього велику статтю і знімки, як приклад, чого може людина добитися, коли посправжньому візьметься до справи.

З Іваном Іванцем переписується кілька українців. Він радить туди їхати лише людям, які не бояться ризику й труднощів. Для спроби не радить тратити ні часу, ні грошей. Він радо допомагає тим, що потребують його допомоги.

Тож козак Іван Іванець заснував свій „зимівник” не над Дніпром, як це колись робили старі запорожці, а в далекій Австралії, в тропічних пралісах.

Вже з першим транспортом ДП прибуло до Австралії і кілька українців, хоч офіційно їхали вони як балтійці, бо австралійський уряд спочатку пля-

нував прийняти лише втікачів з балтійських держав.

Але навесні 1948 року стан змінився і українські втікачі масово вирушили до цього континенту.

Ще дітьми в школі „іздили” ми на лекціях географії до Австралії. Колись та абстрактна географічна Австралія тепер під нашими ногами. Ми ходимо по ній від Сіднею до Перту, Брізбену і тропічного Дарвіну.

Гріс нас пекуче чуже сонце, але найбільше гріс наша національна ідея, ідея визволення України, щоб ми і наші діти раз назавжди обмили свої фізичні й моральні рани, кров і слізи в водах Дніпра й помолитись на святих горах золотавого Кісва.

Громадські організації та установи

1) Постання.

Українські суспільно-громадські установи в Австралії властиво не постали, а скоріше були продовженням подібних організацій у таборах Європи, бо майже на кожному пароплаві, якими їхали українці, спонтанно творилися громадські осередки під різними назвами, щоб захищати інтереси особисті, суспільно-громадські й національні. Ті ж організаційні форми українського суспільно-громадського життя, які збереглися й до сьогодні, почали поставати дуже швидко після приїзду наших людей на місце праці. І так створилися по стейтах українські громади й їх виконні органи: в південній Австралії, м. Аделаїда — 15. 5. 1949, в Вікторії, м. Мельбурн — 9. 9. 1949, в Новій південній Валії, м. Сідней — 29. 10. 1949, в Квінсленді, м. Брізбен — 27. 12. 1949, в Західній Австралії, м. Перт — 25. 2. 1950, в столичній території, м. Кенбери — 2. 7. 1950. На острові Тасманія українська громада перебуває в організаційному стані.

У днях 10-12 червня 1950 року відбувся перший делегатський з'їзд представників стейтових громад в Мельбурні, на якому засновано Об'єднання Українців Австралії (ОУА).

Крім того, постали в 1949-1952 рр. і існують під сучасну пору такі організації й установи: Представництво Української Національної Ради (політичне, фінансове, інформаційне, військо-

ве, Комітет сприяння Нац. Раді); Представництво Української Головної Визвольної Ради; відділ НТШ, відділ УВАН; Союз Українок з відділами по стейтах; Крайовий Комітет СУМ'у з відділами по стейтах; Пласт зі станицями по стейтах; Союз Комбатантів; Легіон ім. С. Петлюри, в 1953 р.; ОДУМ з відділами по стейтах; ДОБРУС з відділами по стейтах; ОБРУС з відділами по стейтах; Український Червоний Хрест, як відділ Австралійського Червоного Хреста в Мельбурні; Академічне Т-во; Представництво КоДУС; Студентська Громада; Представництво АБН; Представництва майже всіх політичних партій; Представництво Інституту Заочного Навчання; різні мистецькі осередки в кожному стейті.

2) Організаційна структура

Об'єднання Українців Австралії відбуває свої делегатські з'їзди раз на два роки. Всі інші організації та установи відбувають свої загальні збори раз на рік.

Членами ОУА можуть бути тільки ті громадські організації, які мають в Австралії свої центральні і не менше як в 3-ох стейтах відділи. На сьогодні членами ОУА є такі організації: усі стейтові Громади, Союз Українок, СУМ, Пласт, Представники обох Церков, Представники НТШ, Представники УВАН.

ОУА має функції — репрезентаційні, організаційні, ініціативні, координативні і частково виконавчі. Стейтові громади мають так безпосереднє членство громадян, як і посереднє через свої відділи. Управи стейтових громад виконують свою роботу безпосередньо і через відділи, — культурну, громадську, харитативну, національну, а також координують роботу всіх неполітичних організацій, осередків, груп тощо, які діють в обсягу їх впливу.

Союз Українок, СУМ і Пласт діють на підставі статутів і вказівок своїх світових централей, а тому їх функції в Австралії мають свій власний характер.

Структура й діяльність всіх інших організацій і установ пристосовані й відповідають у більшій чи меншій мірі їх назвам.

3) Проведена робота

Ще в переходових таборах почали українці репрезентувати свою націю — співками, танками, музикою, малюнками, різьбою, а особливо своєю твердою поставою, що вони є тільки українці, а не громадяни інших держав.

Скоро після заснування громад, переважно по великих стейтових містах, почали організовувати на більшу скало мистецькі імпрези. Відзначували відповідними академіями видатні події в житті українського народу, часто з участю австралійців і чужинців. Українські мистці виступали перед австралійцями по радіо. Наші спізи передавали з плит. Одна українка разом із сином об'їхала за рахунок іміграційного департаменту всі великі міста Австралії з мистецькою виставкою. Виступали наші люди з відповідними доповідями в Інституті Міжнародних Зв'язків, в Лізі боротьби з комунізмом. Політично ми протестували проти акції Керенського, написали відповідне письмо до папи Пія XII з приводу його листа до народів Росії, приймали участь в міжнаціональній протестаційній акції проти народобивства у комуністичній Росії, але найбільшого, майже тріумфального успіху здобулися українці в Австралії в відзначенні 20 річниці померлих від штучного голоду в Україні в 1933 році.

Для цієї мети був zorganizований при ОУА Центральний Комітет, а по стейтових громадах постали відповідні ділові комітети. З 24 травня по 28 червня була оголошена жалоба. Тоді по всіх церквах поминали померлих від голоду. 27 червня був день посту, а 28 червня в 7 великих містах стейтів Австралії були відслужені заупокійні Служби Божі та панахиди. Улаштовано академії з участю тисяч українців, австралійців та чужинців, на яких виступали з промовами й визначні австралійці та представники інших національностей. Після академій відбулися вуличні походи до могил невідомих вояків або інших відповідних місць, під австралійськими і українськими прапорами та з відповідними численними плякатами. На призначених місцях маршу відбулися віча. В маршах на вулицях ішли: в Сідней 3500

осіб, в Мельборні 3000, в Аделаїді 1500. Було виготовлено і роздано по всій Австралії і частково Нової Зеландії не менше як 7500 штук різної літератури. Майже вся австралійська преса, мовчазна в таких випадках, тепер заговорила, відзначаючи, що це перша такого масштабу протикомуністична акція. Деякі національні групи після того значно змінили своє ставлення до українців. Також австралійці почали присилати запрошення на різні зустрічі чи конференції. Видавці наших часописів отримали від видатних австралійців добрі опінії нашої акції.

Ця акція вплинула дуже добре також і на едність українців.

В Сідней на панахиді з участю трьох Владик, численного духовництва і доброго хору було майже дві тисячі присутніх у самій церкві.

Приїзд до Австралії проф. К. Павличенка був також відповідно використаний в інтересах українського імені. Пророблена значна робота, аби поселити наших людей на фармах і тим збудувати базу реальної політики. Одначе, правдоподібно цей плян не увінчається успіхом, бо наші люди поселюються на фармах неохоче. Маємо декілька організованих кооператив, які в рахубу розв'язки економічних питань не входять. Сіднейська громада малесенька, але Народний Дім вже купила, а по інших стейтам зібрано гроші для купівлі народних домів. Ввесь час від 1948 року розсилаємо пропагандивну літературу бібліотекам, науковим інституціям, державним інституціям та окремим визначним особам.

Зв'язки з австралійцями та чужинцями

Багато наших людей мають добрих знайомих австралійців. Багатьом українцям вони допомагали й допомагають. Між цими австралійцями є багато визначних осіб. Вже майже кожний українець може знайти добру рекомендацію австралійців.

Добре знають наше ім'я уряди всіх стейтів через фермерську акцію. В 20-ту річницю померлих від голоду ми набули добрих зв'язків як з австралійцями, так і чужинцями. З чужинцями маємо щільні ділові зв'язки. Утворюється Міжнаціональний Комі-

тет громадських організацій для спільних дій, передусім антибольшевицьких виступів. Ми заступлені в спеціальному комітеті при робітничій партії.

Однак зв'язків великих, політично-ділових, ми ще не маємо.

Стан і розвиток спільноти

Велика частина українців прибула до Австралії, як громадяни Польщі, а значна частина росіян, як українці. В Австралії росіяни відійшли від українців разом з частиною малосвідомих українців, а частина спольщених українців залишилася з поляками. При такому стані, нам важко визначити справжню кількість українців, навіть якби ми мали спроможність перевести перепис. Ті дані, якими ми диспонуємо, вказують, що нас тут є приблизно 25.000. Членів громад нараховуємо коло 3.000. Майже всі українці оселились по великих містах стейтів, в такій приблизно пропорції: в Сідней — 10.000, Мельборн — 6.000, Аделаїда — 4.000, Брізбені — 2.000 та Перті — 2.000. Австралійський уряд і суспільність прийняли емігрантів — бувших ДП — добре й гостинно. Однак всі ми мусіли працювати фізично, переважно на важких працях, і в додаток жити окремо від родини. Чоловіки жили там, де працювали в таборах, а жінки бездітні жили там, де працювали, переважно в шпиталях, або як домові робітничі. Жінки з дітьми жили в окремих родинних таборах, часто дуже далеко від місця праці їхніх чоловіків. У ті часи не було чути, щоб хтось працював за фахом, навіть техніки. Тепер майже всі родини живуть разом, багато у власних будинках. Родини одержують допомогу на дітей. Майже всі інженери працюють за фахом на однакових умовах з інженерами австралійцями, і є офіційне розпорядження Інституту Інженерів Австралії — розглядати дипломи європейських інженерів і видавати посвідки, що мають таку ж силу й правність як і австралійські дипломи.

Зле з лікарями, від яких вимагають дворічних додаткових студій.

В поганому стані зараз і не мають виглядів на майбутнє — інтелектуаліс-

ти, особливо старші віком. Добре чується тут справжні робітники, особливо фахівці! Тут дуже багато першокласної індустрії, в якій наша молодь має змогу набути фахових знань.

Заробітки тут нормуються урядом, які змінюються зі зміною цін на товари. За час нашого перебування тут, мінімум платні виріс майже вдвоє. Інженери отримують коло 1000 фунтів на рік, приблизно так само заробляє й висококваліфікований робітник. Мінімальна платня для чоловіків під сучасну пору дорівнюється 12 фунтам на тиждень. Для порівняння подасмо вартість деяких продуктів та речей: 1 ф. цукру — 1 ш., 2 ф. білого хліба — 1 ш., 1 ф. м'яса від 1.5 до 3-ох шил., 1 пайнт молока — 10 пенс, 200 гр. масла — 2 ш., 1 пара взуття — 2-6 ф., убрання 10-40 ф., сорочка верхня 1-3 ф. Пережили ми тут майже однорічну економічну кризу, під час якої також і наших було чимало без праці. В цей час уряд видавав малу допомогу.

Всі діти мусять учитися в народних школах. До гімназій приймають тільки тих, що успішно закінчили народні школи. Діти українців учаться добре. Частина нашої молоді вчиться в високих школах. Одна жінка вже закінчила медицину, а один економію. Один наш професор вже працює в технологічному університеті, один науковець у науковій інституції, маємо ми тут також професора Месселя, який очолює особливо важну ділянку праці в Сіднейському університеті. Маємо досить добрих музик, співаків, танцюристів, малярів, різьбарів, вишивальниць. Взагалі інтелігенції маємо досить. Вже маємо фарми, передусім курячі, а також уже мала кількість людей наших відкрила власні вартати праці. Частина наших людей виїхала, а деякі задумують і чекають на виїзд до ЗДА. Мотиви є різні, в тому й родинні. Проблемою є питання родинного життя для чоловіків, бо замало є українок. Потягнень до подружжя з австралійками немає з обох сторін. Маємо вже також нещасливі випадки на виробництвах: за нашими відомостями, одного забив потяг, одному відрізало обидві ноги, двох забито автами.

Церкви

1) Українська Автокефальна Православна Церква

Уперше в Австралії була відслужена Служба Божа в українській мові 26 вересня 1948 року в м. Кенбері. Цю службу Божу відслужив контрактний робітник державного тартаку о. А. Теодорович. З того часу постали парафії УАПЦ по всіх великих містах Австралії за винятком м. Гобар на острові Тасманія. В 1949 році прибули до Австралії Сильвестер, єпископ УАПЦ і Сергій, як єпископ Білоруської Церкви.

1 квітня 1953 року прибув до Сіднею Іоан, архієпископ Сіднейський і Австралійсько-Новозеландський, що віддав візитацію парафій.

2) Українська Греко-Католицька Церква

Уперше в Австралії була відслужена Служба Божа греко-католицького обряду в кінці 1949 р. в Мелборні. Цю Службу відслужив о. Смаль, який був примушений пізніше опустити Австралію й виїхати до ЗДА. З того часу постали гр.-кат. парафії по всіх великих

містах стейтів, за винятком Гобарту на острові Тасманія. В цій році відбувся в Сідней Евхаристичний Конгрес Католиків з дуже великим успіхом. З цього приводу був визначений один храм всім неавстралійським католикам, в тому й українцям греко-католикам, для Служби Божої. Українцям була призначена катедра, а в Службі Божій приймали участь головні достойники Ватикану в Австралії. Службу Божу провадив о. Н. Коп'яківський в сослуженні багатьох священників. Співав український хор. Службу цю передавали по радіо.

Преса

10 серпня 1949 року вперше в Австралії, в найбільшому місті Сідней, вийшов український часопис „Вільна Думка”. Майже одночасно в Аделаїді вийшов другий часопис „Єдність”. З того часу ці обидва часописи — тижневики, з великим трудом і з більшими чи меншими перебоями, — інформують про світові події, про життя українців в Австралії та цілому світі, про події на рідних землях, дають змогу читати рідне слово, а також інформують українців у цілому світі про життя їх зем-



Українці в Австралії: фрагмент походу з нагоди Евхаристичного конгресу.

ляків в Австралії. Сторінкою в англійській мові ширять відомості про Україну серед австралійців і чужинців. Ці обидва часописи прислужилися при переведенні різних політичних і господарських акцій, як при відзначенні річниці померлих від штучного голоду в Україні 1933 р., або видали спеціальні числа для роздачі їх австралійцям і чужинцям. Тільки виключний настирливості, жертвенності, патріотизмові, особистій ініціативі і працьовитості видавців цих часописів треба завдячувати те, що вони не тільки не збанкрутували, а навіть спромоглися започаткувати видавництво в своїх власних друкарнях. Крім цих видань, досить довгий час видавався місячний гумористичний журнал „Перець”. Було видано по два числа церковних часописів і одно число журналу „Наш Вісник”.

Під сучасну пору виходять „Церковні Вісті” на правах рукопису та отримано ще дві ліцензії на видання часописів в Сіднеї.

Тутешній наш партійно-політичний стан приблизно такий самий, як і в інших країнах.

За ініціативою громадських організацій і установ, започатковано будівництво продуцентової матеріальної бази. На таких підприємствах усі працюючі мають бути пайовиками, а всі пайовики зобов'язані працювати.

Австралія — країна ще піонерська. Вже чути голоси про необхідність знес-

ти штучні, застарілі рогатки, щоб на протязі 50 років довести населення Австралії до 100 мільйонів, а виробничу спроможність, передусім харчову, для 250 мільйонів. Крім того, в Австралії недавно відкриті поклади уранової руди, над пляном добування якої працює тут в Сіднеї проф. Мессель, як голова комісії, що складається з професорів світової слави.

Декілька наших більших і менших потягень, щоб започаткувати будівляння основ матеріальної бази — належного успіху не мали. Причин тому є досить. При такому стані, центральні українців в Австралії (ОУА) вирішила створити при ОУА Відділ Культури й Фахового прогресу, як тематико-програмний осередок і Інститут Народної (Масової) Культури з численними навчальними фаховими комісіями, як оперативний осередок, з гаслом „усі до Інституту, щоб учити, або вчитися”. Спосіб навчання дуже різноманітний, але можливий. Разом з тим постановлено зорганізувати при ОУА дев'ять фахових осередків, що мали б підшукувати і ставляти наших тут людей за фаховою ознакою.

На наступному делегатському з'їзді ОУА, який правдоподібно відбудеться в грудні 1953 року, будуть розглядатися проєкти корінних змін нашого організованого життя і плянів поступовань в майбутньому.



УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА В ТУНЕЗІЇ

Написав АДОЛЬФ ГЛАДИЛОВИЧ

ВСТУП

В своїй статті хочу дати огляд життя української колонії в Бен-Мітері від її заснування в 1947 р. по день 1. 6. 1953 р. З уваги на документарний характер цієї праці, я в ній подаю цифри й дати, а також прізвища тих осіб. Країну що в ній лежить село Бен-Метір, називаю „Тунезією“, хоч „Правописний Словник“ Г. Голоскевича знає для неї тільки традиційну назву „Туніс“. Насправжки, в цій країні назва „Туніс“ (по-арабському „Тунес“) відноситься тільки до її столиці.

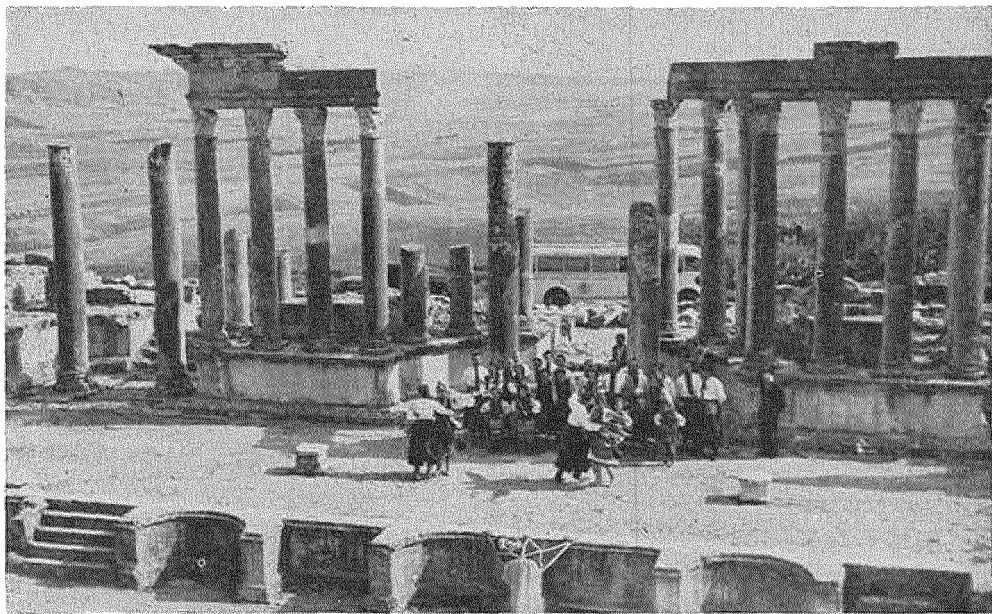
Матеріал, що його я використав у статті, такий: 1) рукопис „Хроніки“ Української Громади в Бен-Метірі, 2) статті, огляди й дописи в українській і французькій пресі, 3) дані, що їх спеціально для цієї статті збирала управа

Української Громади (колективна праця п-нів: П. Гордійчука, інж. І. Журжі, Г. Залізняка, Р. Кміцикевича, інж. О. Мамчина, інж. М. Маслова й д-ра І. Мосійчука (або прислали мені окремо інж. В. Петрачик і др. В. Савчак, 4) мої особисті спостереження за час мого чотирирічного перебування в Тунезії.

Всім особам, що їх я вгорі вичислив, зокрема Управі Української Громади й її голові п. А. Пашковському, складаю щирю подяку за поміч.

ВІД МОРАЛЬНОЇ ГРУПИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Постання й існування єдиної на африканському континенті української оселі тісно зв'язані з будовою греблі на річці Уед-ель-Ліль у Бен-Метірі.



Українці в Тунезії. Українська пісня і танок на сцені римського театру. (Дугга, 1951).

Французький генеральний резидент у Тунісі Жан Монс бажав розбудувати господарське життя Тунезії, — держави, що від 1881 р. перебував під протекторатом Франції. З уваги на брак кваліфікованих сил у цій країні, він склав з Міжнародною Організацією Біженців (ІРО) договір про переселення з Німеччини й Австрії до Тунезії 5 тисяч т. зв. переміщених осіб — різного роду фахівців і їх родин, даючи цим людям нагоду поселитись тут цілими групами.

Наші громадські організації, що діяли у французьких окупаційних зонах Німеччини й Австрії: КПУЕ (Крайове Представництво Української Еміграції) і УЦДОА (Українське Центральне Допомогове Об'єднання в Австрії) рішили скористати з можливостей групового поселення в Тунезії. Листом з 25 березня 1947 р. голова КПУЕ в місті Вангені др. Я. Кальба запропонував виїзд групи будівельників до Тунезії, що zorganizував інж. Сидор Тим'як, власник будівельного підприємства в Фішбаху біля Фрідріхсгафену (Вюртемберг). Інж. Тим'як порозумівся з інженерами В. Петрачином, М. Масловим та Й. Ронішем і нав'язав контакт з великою французькою будівельною фірмою Кампенон-Бернар, яка шукала тоді європейських робітників для будови греблі на річці Уед-ель-Ліль. Переговори закінчилися успішно і 27 червня 1947 р. обидві сторони підписали в Парижі контракт. В контракті інж. Тим'як зобов'язався придбати фірмі для будови греблі близько 200 фахівців, в чому деяке число інженерів, техніків і урядовців. Ці люди й їх родини мали творити т. зв. „моральну групу” з власним священиком, лікарем і учителем. Фірма зобов'язалася платити щомісячно на соціальне забезпечення й культурні потреби групи.

Ядро групи творили люди, які до того часу працювали в фішбахському підприємстві інж. Тим'яка.

В Бен-Метір українці прибули вісьмома транспортами. Перший транспорт відбувся літаком. Він прибув 3 вересня 1947 р. Дату приїзду цього транспорту бенметірські українці вважають днем заснування своєї колонії й її деколи урочисто відзначають (наприклад, у

четверту річницю існування колонії о. д-р Качор, що тоді перебував в Бен-Метірі, відправив молебень і мав відповідну проповідь). Дальші транспорти відбувалися потягом через Францію й кораблем з Марселі до Тунісу. Кошти дороги платило до Марселі ІРО, а решту фірма. Останній транспорт прибув 1 серпня 1948 р.

Громадським життям Моральної Групи керувала колегіально т. зв. Технічна Рада (інженери: М. Маслов, В. Петрачик, Й. Роніш і С. Тим'як) на чолі з інж. Тим'яком. Головним завданням Технічної Ради було керувати роботами на будові, і тому зродилася думка, що її громадські обов'язки слід передати окремому виборному органу.

Перші загальні збори Української Громади (січень 1949 р.) схвалили статут громади й вибрали її першу Управу з інж. Тим'яком як головою.

Статуту Громади влада ніколи не затвердила. Громада досі існує тільки „де факто”. Все ж і фірма й органи влади завжди вважали громадську Управу, зокрема її голову, за легальне представництво українців.

Громада весь час тримає тісний зв'язок з центральними організаціями в Європі й за океаном і вже 14 лютого 1949 р. вступила в члени КОУГЦУ (Координаційного Осередку Українських Громадських Центральних Установ Європи, Азії й Африки).

Намагання громадської Управи наладнати зв'язок з організаціями в інших країнах африканського континенту були безуспішні, бо ніхто не відгукався. Зате в 1948 р. тодішньому представникові часопису „Українська Трибуна” д-рові В. Савчакові вдалося нав'язати листовний контакт з українцями, що, як вояки французького Чужоземного Легіону, перебували в містах Ужда (Марокко), Ель-Кеф (Тунезія), Сайда, Філіпівіль і Арзев (Альжирія). На прохання наших легіонерів, др. Савчак вислав їм українські газети. Згодом переписка урвалася, бо хлопців здебільша післали в Індокитай воювати з комуністами. Було декілька випадків, що українські легіонери, які перебували недалеко Бен-Метіру, користали з нагоди, щоб відвідати нашу колонію.

Інж. Тим'як був головою громади до травня 1949 р. Після нього головували: інж. П. Татарчук, д-р І. Федів, П. Гордійчук і А. Пашковський.

Непригожий клімат, малярія, постійна девальвація гроша, політичне напруження й неспокої в Тунезії, труднощі знайти працю поза Бен-Метіром, де робота раніше чи пізніше мусіла скінчитися, турбота за освіту дітей казали виїжджати з Тунезії, не чекаючи закінчення будови греблі.

Спочатку дехто вірив, що ІРО допоможе переселитися звідсіль за океан. Але в листопаді 1949 р. приїхав у Бен-Метір представник цієї організації і заявив, що поселення в Тунезії є остаточне, радив опанувати мову й включатися в тунезійське господарське життя.

Країна, що прийняла досі найбільше число бен-метірських українців — це Канада. Вони виїхали туди індивідуально завдяки тому, що їхні родичі чи знайомі в Канаді робили заходи, щоб їх туди стягнути. Управа громади приклала багато зусиль, щоб вибороти своїм членам право на виїзд до ЗДА. Завдяки рівночасній акції декількох організацій в Америці й прихильній поставі американського консула в Тунісі, заходи громади увінчалися успіхом, але до цього часу ледве кілька родин могли виїхати з Бен-Метіру до ЗДА.

НАСЕЛЕННЯ ГРОМАДИ В ЧИСЛАХ

У вісьмох транспортах, що їх, порозумівшись з українськими громадськими чинниками, організував інж. Тим'як, приїхали в Бен-Метір 273 особи (132 чоловіки, 93 жінки й 48 дітей нижче 14 років життя). В 1948 р. і 1951 р. прибуло сюди ще 12 осіб (6 чоловіків, 3 жінки й 3 дітей) з-поміж тих, що їх ІРО привезло до Тунезії на роботу в інших місцевостях і фірмах.

В часі між 1947 р. і 1952 р. народилося в громаді 27 дітей (18 хлопців і 9 дівчат). Найбільше народжень (11 дітей) було в 1949 р.

В часі між 1948 р. і 1953 р. вибули з бен-метірської колонії 224 українці. З них 158 опинилися в Канаді, 24 у Франції, 21 в різних місцевостях Тунезії й поза громадою в Бен-Метірі, 6 (можливо, що дехто з них уже кудись виї-

хав) — в Німеччині, 1 — в Бразилії й 1 — в Венесуелі.

Найбільше число українців було в Бен-Метірі в другій половині 1948 р.: 281 особа. З них 137 працювало тоді в фірмі. Коли б ніхто з громади не виїхав, вона б мала сьогодні 309 осіб.

Стан громади на день 1 червня 1953 р. був 85 осіб, з чого 32 працюючих і 27 дітей.

За весь час існування колонії вмерло в ній 3 особи. Це були: 1) Марія Ганкевич, дружина священика, що помер на заслання в Омську, і мати Миколи, учня київської Кирило-Методіївської гімназії, який загинув у бою під Крутами; народилася 27 серпня 1874 р., померла 3 квітня 1948 р.; 2) Ростислав Рудницький, урядовець, нар. 2 січня 1895 р., помер 23 лютого 1948 р.; 3) немовля в родині панства Безпальчуків, пом. 11 грудня 1948 р. Поховані вони на християнському кладовищі в Аін-Драгамі біля Бен-Метіру.

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ГРОМАДИ

Так склалося, що Бен-Метір мав свого пароха дуже коротко в 1949 році. Був ним греко-католицький священик о. С. Чеховський.

Після його виїзду, обов'язки душпастиря бен-метірських українців — католиків — виконував латинський парох Аін-Драгаму о. Гльор'є. Він спеціально приїжджав у Бен-Метір відправляти Богослуження, що в них довгий час брали участь переважно українці. бо неукраїнців у Бен-Метірі спочатку не було багато й церквою назагал не дуже цікавились.

Ексц. єпископ Бучко призначив на місце о. Чеховського парохом бен-метірських українців о. д-ра О. Сидорова, тодішнього пароха в Ліоні у Франції, однак французька влада чомусь не дала о. Сидорову дозволу на в'їзд до Тунезії. Проте на доручення єпископа навідували Бен-Метір священики з Франції й Італії, а саме: о. канцлер Леськович з Парижу в 1948 р., о. д-р І. Прашко з Риму 1949 р., о. д-р М. Василюк з Франції 1950 р. і о. д-р Качор з Риму 1951 р.

Велика частина українців Бен-Метіру була православна (38-41%). Ними дуже бажали „заопікуватися” деякі

круги російської еміграції в Тунісі, чому сприяли кілька росіян, що жили тоді в Бен-Метрі. При кінці червня 1949 р. з'явився в Бен-Метрі російський священник. В різних місцях розвішано заклики прогнати російського священника зі села, тож він негайно повернувся в Туніс і більше не приїжджав. Зате в березні 1950 р. з подібним завданням заїхав у Бен-Метір — цим разом з Бізerti — російський священник о. Маліженовський. Він умів говорити по-українському, але і він побачив, що йому в колонії нема чого шукати. На запрошення громади загостив сюди нарешті з Парижу протосерей УАПЦ о. В. Вишневський. В Бен-Метрі перебував він майже увесь 1950 рік.

Всі священники, що перебували в Бен-Метрі, намагалися якнайкраще заспокоїти духові потреби вірних. Окрему увагу присвячували вони релігійному вихованню бен-метірської дітвори. В громаді ніколи не було роздорів на релігійному тлі.

З ініціативи о. Чеховського постала Церковна Рада, що складалася з греко-католиків і православних. Раду вибирали церковні збори, в яких брали участь українці обох віровизнань. Вона дбала весь час про прикрасу вітваря, допомагала священникові в церкві, а після від'їзду о. Чеховського спільно з громадською управою старалася, щоб хоч в великі свята тутешні українці мали свого священника у себе (що не завжди вдавалося з причин паспортних труднощів і малої кількості наших духовників в Італії й у Франції), збирала потрібні фонди тощо. Церковна Рада діяла до весни 1952 р. Її головою був п. Т. Смеречинський, а після його від'їзду в 1951 р. п. Р. Пашковський.

Богослуження довгий час правилися в місцевій кантині, а згодом у кіновій залі. Допіру навесні 1952 р. влада закінчила будову невеличкої римокатолицької церкви. Українці перші з-поміж різнонаціональних мешканців мали в цій церкві свої Богослуження, які правив о. Василик. Посвятив її примас Африки Гуно. Достойного гостя, який був дуже прихильний українцям, вітала також делегація нашої громади, не припускаючи, що через рік доведе-

ться їй брати участь у його похороні.

В міру виїзду наших людей з Африки, на богослуженнях, що їх відправляв о. Гльор'є, все більше й більше переважали неукраїнці, які спочатку співали в церкві наперемін у українцями. Від 1952 р. лунає тут тільки латинсько-французький церковний спів.

КУЛЬТУРНО-СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Мешканці громади походили з різних земель України. Спільне життя в одній оселі, спільна праця й розваги, радощі й смутки стопили їх в одну спільноту. Навіть ті, що вже покинули Бен-Метір, часто вдержують між собою в місцях свого нового поселення товариські зв'язки, що їх породило спільне перебування під гарячим сонцем і зливними дощами Тунезії.

Життя в одній громаді дозволило плекати рідні традиції: Свят-Вечір з традиційними стравами (в 1948 р. він відбувся спільно!), Різдво з колядниками й „звіздою", веселий Маланчин Вечір, що досі притягає своїх і чужих, новорічне „сіяння" по хатах, свячення пасок, „Обливаний Понеділок", спільне „Свячене" в 1948 р., імпровізована загальна „гагілка" в 1950 р., зелено-святкове „маїння" хат, гостина св. Миколая тощо.

Товариське життя піддержували безплатні прогулянки й екскурсії фірмовим автобусом, що возив людей майже кожної неділі в літньому сезоні на пляжу до містечка Табарки, а в більші свята на руїни римських міст у Буллі Регія й Дугта, до старовинного кар'єру в Шемту, де колись римляни добували цінний мармур, до греблі на річці Уед-Меллеґ, до міст Бізerti, Ель-Кефу тощо.

Громада святкує національні річниці. Перша цього роду імпреза (січневі роковини) відбулася дня 8 лютого 1948 р. Тепер програма цих свят скромніша, ніж раніше, з уваги на мале число людей і брак хору, але, крім доповідей і деклямацій, усе ще бувають від часу до часу такі точки, як інсценізація „Великого Льоху" на Шевченківським святі 1953 року.

Культурно-освітню працю в Моральній Групі провадила тричленна комісія. Її головою був інж. М. Девосир.

Коли Моральна Група перетворилася в Українську Громаду, культурно-освітньою працею стала керувати громадська Управа й її культурно-освітній референт.

У 1948 р. відкрито українську читальню. При ній розвинулася гарна бібліотека, що в 1952 р. мала близько 900 книжок. В тому ж 1952 р. прочитані книжки почато відсилати партіями Українській Бібліотеці ім. Симона Петлюри в Парижі, а французькі книжки про Україну подаровано Публічний Бібліотеці в Тунісі.

В травні 1953 р. засновано в Бен-Метірі Українсько-Французький Клуб, де грають у шахи, бридж та пінг-понг і читають журнали.

Великою допомогою в веденні культурно-освітньої праці були грошові суми, що їх фірма платила на Культурний Фонд громади. Про розмір цієї допомоги говорить факт, що тільки в часі від 1949 до 1953 р. фірма виплатила на цей фонд 1 мільйон 12 тисяч 795 франків. Розпоряджаючи такими фондами, громада могла розвинути живу культурну й допомогову діяльність.

Важніші витрати громади на добродійні й громадські цілі в роках 1949-1953 були такі: стипендії учням середніх шкіл, дітям членів громади — 213 тисяч 500 франків; утримання української школи в Бен-Метірі — 211 тисяч 600 франків; допомога хворим членам громади — 167 тисяч 300 франків; кошти дороги й утримання священиків і прикраса церкви — 135 тисяч 30 франків; вкладка до Наукового Т-ва ім. Шевченка в Сарселі — 55 тисяч франків; дарунки дітям від св. Миколая — 30 тисяч 479 франків; утримання дитячого садка в Бен-Метірі — 28 тисяч 500 франків. Разом 841 тисяча 409 франків.

В громаді часто відбувалися грошові збірки і в рр. 1950-53 зібрано на КОДУС, УСХС, Визвольний Фонд, Фонд Української Культури й под. 392 тисячі 695 франків.

До цього часу тільки один раз завітав до Тунезії представник українського мистецького світу. Була ним наша співачка п. Є. Зарицька, яка після свого концерту в Тунісі виступила

на запрошення громади на бен-метірський сцені дня 23 лютого 1952 року.

Крім загальної організації, що нею була Українська Громада (раніше Моральна Група), на терені громади діяли в різному часі й інші організації.

Про дві з них: Церковну Раду й Суспільний Фонд згадуємо в інших розділах.

Пропагатором української пісні в Тунезії й прикрасою наших церковних і національних свят був чоловічий і мішаний хори Бен-Метіру. Деколи побіч хору виступали менші співочі одиниці, наприклад, жіночий терцет, що в нім співали сестри Фіцаловичі. Хор 1949 р. оформився як окреме товариство з власною управою. Головою хорового товариства був А. Пашковський. Ліквідація хору наступила внаслідок ухвали загальних зборів 23 квітня 1952 р. Диригентами хору були: др. Л. Горбачевський (в 1948 і в 1951-52 рр.), Є. Зарицький (в 1948-50 рр.) і інж. Корінь (в 1948-49 рр.).

На концертах, крім хору, виступали деколи, демонструючи наші народні танки, балетна група (старші й діти). Її останній виступ відбувся в Дугга в 1951 р.

В 1950 р. працював драматичний гурток під керівництвом Г. Калистого й О. Гошуляка. Гурток виставив комедію „На перші гулі” й драму „Ой, не ходи, Грицю”. В драмі взяла участь й невелика оркестра; її грою й співом на сцені керував Є. Зарицький. Оркестра існувала тільки від лютого до квітня 1950 р.

Велику активність проявила українська Пластова Група під проводом кра-



Група українських пластунів в Бен-Метірі в 1949 р.

йового уповноваженого Головної Пластової Старшини сеньйора В. Савчака. Група постала в травні 1948 р. Найбільше членів мала вона в 1948 р. (31 особа!). Група поповнювалася дітьми, що підросли, але через постійний виїзд людей (до 1951 р. виїхали, наприклад, усі старші пластуни!) вона все маліла й у березні 1952 р мала вже тільки 19 членів. В Бен-Метірі існували: осередки праці сеньйорів і старших пластунів, юнацька стежа „Скорпіони“, новацькі рої „Білочки“ й „Лисинята“. Відбувалися сходини гуртків і групи, пластові іспити, святкування дня св. Юрія, пам'яті Шевченка, генерала Шухевича-Чупринки, Дня Моря, різдвяна „Ялинка“, екскурсії тощо. Зорганізовано навіть у вересні 1950 року в околиці Бен-Метіру однотижневий новацько-юнацький табір. Влада в 1952 р. дозволила пластунам Бен-Метіру м. ін. носити українську пластову уніформу й відзнаки. Пластова Група — це досі єдине наше товариство в Тунезії, яке добилося затвердження свого статуту. Рівно ж існував в Бен-Метірі Пласт-Прият. Тепер є тільки організація новаків і новачок.

Друга молодеча організація СУМ заснувала в 1949 р. свою ланку, яка була ще в наступнім році активна, а згодом, через виїзд майже всіх членів, перестала фактично існувати, хоч формально її розв'язано аж 1953 р. Ланка зорганізувала низку доповідей для своїх членів, влаштовувала імпрези для громадянства (Вертеп у 1950 р., святкування одинадцятиліття проголошення самостійності Карпатської України), брала активну участь в імпрезах, що їх влаштовувала Управа громади тощо. Провідником ланки був Р. Касприк.

Жіноцтво гуртувалося в 1950-52 рр. в Жіночій Секції, що її головою була пані О. Фіцаловичева. Секція зорганізувала виставку вишивок, яка відбулася в Тунісі й у Бен-Метірі в грудні 1950 р., святкувала пам'ять О. Басарабової, влаштовувала сходини жінок тощо.

Від 1949 року існує в Бен-Метірі українська народна школа, яку досі відвідувало 26 дітей. На день 1 червня 1953 р. мала вона 12 учнів. Навчання

в ній відбувалося в п'ятницю (день вільний від науки у французькій школі), в часі ферій частіше, а з дітьми, що ще не ходили до французької школи, декколи щодня. Від часу до часу школа влаштовувала імпрези (свято на пошану пам'яті Шевченка, День Матері, свято Миколая тощо). До травня 1953 року в школі навчала С. Закревська, а після її від'їзду Д. Роговська. В 1950 і 1951 рр. існувала Педагогічна Рада, що її головою був др. І. Федів.



Українська народна школа в Бен-Метірі в 1951. Посередині вчителька п-ні С. Закревська.

Вихованням передшкільної дітвори займався дитячий садок, що діяв непериодично від вересня 1948 р. до 1951 р. Мав він у різному часі 10-18 дітей. Влаштовував дитячі пописи й інші імпрези. Виховницями садка були Н. і М. Фіцаловичівни.

Організаційний хист виявився теж в організації кооперативи „Взаємна Поміч“, що постала в часі, коли із-за комунікаційних труднощів мешканцям колонії було дуже тяжко набувати необхідні харчові продукти. Завданням кооперативи був закуп цих продуктів і постачання їх всім мешканцям Бен-Метіру, — своїм і чужим. 23 і 24 січня 1948 р. відбулися загальні збори. На початку свого існування кооператива розпоряджала капіталом 120 тисяч франків (членські паї, вписове, позичка фірми тощо). Залегалізувати кооперативи не вдалося, бо фірма рішила відкрити в Бен-Метірі власну крамницю т. зв. Економат. Примусова самоликвідація кооперативи наступила в 1949 році. За час свого існування вона мала 138 членів, у чому було 24 неукраїнці. В кооперативі головували

по черзі: інж. С. Шаргун, інж. П. Татарчук і Г. Головатий.

Наймолодша українська організація Бен-Метіру — це осередок Спільки Визволення України. Загальні збори осередку відбулися у червні 1952 року, але підготовча організаційна праця почалася раніше. Товариство, що його головою є інж. М. Маслов, веде живу діяльність (доповіді, святкування національних річниць, проведення збірки на Фонд Української Культури ім. С. Єфремова тощо) і, згуртувавши в собі зразу 62 особи, цебто 87% місцевих дорослих українців, стало найсильнішою, по Українській Громаді, організацією в Бен-Метірі.

СУСПІЛЬНИЙ ФОНД

В Тунезії немає загального соціального забезпечення. З уваги на те, фірма погодилася на фінансування спеціального т. зв. Суспільного Фонду, якого завданням мала бути допомога робітникам та його рідні в випадку хвороби, непрацездатності чи смерті. Для цього фірма обтягувала з заробітної платні 3% і стільки само (на практиці більше!) вплачувала на Суспільний Фонд від себе. Хворий член цього фонду лікувався безплатно і діставав половину втраченого через хворобу заробітку. З безплатного лікування користали повністю або в деяких випадках до обмеженої висоти хворі члени рідні забезпеченого. Суспільний Фонд, спільно з фірмою, удержував українського лікаря, що ним був др. І. Мосійчук, і до 1952 р. нашу медичну сестру.

Фондом заряджувала спочатку Технічна Рада, а пізніше окрема колегія, що її вибирали загальні збори членів. Головами колегії були по черзі: др. І. Мосійчук, інж. П. Татарчук, В. Цюнка й інж. І. Журжа. З уваги на сильне зменшення числа українців, загальні збори членів Фонду рішили вступити до французького суспільного фонду, що існував окремо. Представником українців у французькому фонді вибрано тоді інж. О. Мачина.

У 1947-52 рр. наш Суспільний Фонд мав 9 мільйонів 668 тисяч 720 франків прибутків (з цього числа фірма вплатила 5 мільйонів 7 тисяч 654 франки, а решта походила з потручень робітни-

кам!) і 9 мільйонів 415 тисяч 187 франків витрат.

Відсоток хворих у громаді, що ними досі піклується др. І. Мосійчук, був досить високий. На це склалися: наслідки кількालітного недоїдання в таборах Німеччини й Австрії і трудність заакліматизуватися в Тунезії, де спека, дощі, гарячий сагарський вітер-сирокко, характер відживи (брак свіжого молока!) й низка нових хворіб (малярія, шлунково-кишкова хвороби, погане гоєння ран тощо) сильно дошкулили нашим людям.

Кількість відвідувань української амбулаторії була найвища на початку існування нашої групи й усе спадала через краще пристосування наших людей до місцевих умов і постійний виїзд з Бен-Метіру. За час від приїзду нашого лікаря в Бен-Метірі (1 серпня 1948 р.) до 1 червня 1953 р. хворі відвідали амбулаторію 27 тисяч 193 рази.

Стан захворінь на малярію, яка особливо допекла бен-метірським українцям, був у тому самому часі такий: загально: 90 осіб, в тому 46 працівників і членів родин; після статі: 56 чоловіків і 34 жінки; діагноза: 73 випадки клінічно-бактеріологічні і 17 клінічних. Відсоток хворих на малярію був 29% всіх українців, що перебували, або ще перебувають в Бен-Метірі.

Кліматичними умовами слід пояснити м. ін. велике число запалень сліпої кишки (36 операцій). У громаді не було ні одного надприродного смертного випадку (смерть трьох її жителів: старенької жінки, невилгоїно-хворого й двотижневого немовляти була природна).

ПРОПАГАНДА НАЦІОНАЛЬНОГО ІМЕНІ

До приїзду нашого першого транспорту в вересні 1947 р. української еміграції в Тунезії не було. Про існування окремого українського народу тут не чули або мали про нас фальшиве поняття, вважаючи нас за росіян, що тим більше зрозуміле, коли пам'ятати, що від 1921 р. перебував в цій країні численна й заможна російська еміграція, яка прибула сюди з останками армії Врангеля.

З постановм нашої колонії, посипалися на її провідників доноси, що представляли їх, як німецьких „коляборантів” і „есесів”, а українське самостійництво, як щось вороже інтересам Франції. Факт, що статуту Української Громади влада ніколи не затвердила, дуже вимовний, коли взяти на увагу присутність натуралізованих росіян у французькій адміністрації країни.

Про лють комуністів з приводу існування нашої колонії найкраще говорить зміст статті, що появилася в 262. числі часопису „Ль'Авнір де ля Тунізі” („Майбутнє Тунезії”), органу тунезійської комуністичної партії, за 12 березня 1949 р. Стаття мала наголовок „Ганьба Бен-Меріту. Переміщені особи? Ні! Фашистські бандити, що влаштувалися на наших будовах!” і таврувала бен-метірських українців, як „гітлерівських коляборантів”, „фашистів” і „воєнних злочинців”. Французька Служба Безпеки твердила, що й у самому Бен-Метірі існувала комуністична агентура, яка спільно з „білими” росіянами підсилювала в селі невдоволення, спрямовуючи його проти людей, що стояли на перешкоді російським плянам розбити наше організоване життя. У висліді поліційних доходжень влада виселила в серпні 1949 р. поза межі Тунезії три бен-метірські родини: російську, білоруську й українську та двох самотніх українців!

Українська організованість, пропаганда, що її вела громада, і гарна поведінка у чужому середовищі й на роботі, спростували ворожі наклепи і добре прислужилися для популяризації українського імені в цій країні.

Політична ситуація в Тунезії, на жаль, не дозволила українцям повести відповідну акцію серед арабської більшості країни. Все ж добре відношення наших людей до арабських робітників на будові настроїло їх прихильно. Дехто з молодших арабів успів навіть навчитися говорити по-нашому, а важливіші слова української мови розуміли не тільки араби-робітники, а й їхні одноплемінники — продавці й купці в Бен-Метірі й у сусідніх містечках.

Головним засобом для завоювання симпатій європейської, в першу чергу

французької громадськості Тунезії були наша пісня, танок і вишивка.



Туніс, 1950. Директор фірми П. Ж. Гурдекен (з льолюкою в руці) і голова Української Громади д-р І. Федів (в окулярах) між українськими хористами.

Першими, що виступили з піснями й у національному одягу перед європейською (французько-італійсько-єспанською) публікою були наші учні народної школи в Аін-Драгамі, яка 7 березня 1948 р. влаштувала дитячий костюмовий бал з конкурсом на найкращий одяг. Першу й третю нагороду на цій забаві одержали учениці М. Маслова і О. Татарчук. Про цей успіх наших дітей написала прихильно газета „Ля Денеш Тьоніз'єн”.

Коли згодом відкрито в Бен-Метірі франко-арабську народну школу, українські діти її не раз збагачували нашими танками. До речі, в школах Бен-Метіру, Аін-Драгаму й Тунісу наші діти дуже часто були першими в класі.

Нашими найбільшими успіхами були: Служба Божа й два вечори пісні й танку в Тунісі, участь у „Святі Весни” в Дугга, наш спів для туніської радіостанції й вистави народного мистецтва.

Службу Божу, що була першим прилюдним виступом у Тунісі, відправив 27 лютого 1949 р. в туніському соборі за наш народ о. С. Чеховський. В Богослуженні взяло участь численне латинське духовництво під проводом покійного примаса Африки й архієпископа Картагени, Гуно, представники уряду, чужоземні консули, журналісти й туніське населення, яке виповнило весь собор. Співав мішаний хор під дири-

гентурою інж. В. Кореня. Близько 200 тунісців запричащалося в нашому обряді. Пополудні архієпископ прийняв наш хор на авдієнції й подарував громаді велике Розп'яття, яке тепер висить у бен-метірській церкві. Про Службу Божу написали прихильно чотири туніські щоденники. Один з них: „Тюніс-Суар” помістив на першій сторінці репортаж п-ні Анрієтти Легран п. з. „За українців Тунезії”. Авторка описує з захопленням деталі Богослуження, що його колись „відправляли в Україні в греко-візантійському католицькому обряді, поки там цього культу не заборонено” і підкреслює, що українці „на землі бейв далі плекають свої прадідні традиції”.

Вечори української пісні і танку в Тунісі відбулися 17 грудня 1949 року і 23 грудня 1950 року в рамках т. зв. Католицьких Тижднів. В обох вечорах виступили чоловічий і мішаний хор під керівництвом Є. Зарицького й балетна група (старші обох статей і малі дівчата). Крім щоденників: „Ля Дешеш Тюніз'єн” і „Ля Прес де Тюнізі”, що писали про обидва концерти, офіційний „Економічний і Соціальний Бюлетень Тунезії” згадав про другий вечір у своїй хроніці культурного й мистецького життя Тунезії.

Користаючи з перебування нашого хору в Тунісі, радіовисильня „Туніс” двічі запросила його до своєї студії, де награла низку українських пісень, щоб їх потім передавати через радіо.

„Свято Весни”, що в ньому взяв участь мішаний хор під керівництвом д-ра Л. Горбачевського й балетна група (старші й дівчатка), відбулося 22 квітня 1951 р. в колишньому римському театрі в селі Дугга під протекторатом бей (володаря туніського королівства) Сіді Ляміна Паші й французького генерального резидента Люї Періс. Побіч нашого хору, на цьому святі виступав французький „Новий Театр”, що виставив тут драму „Антигона”. В присутності близько трьох тисяч глядачів, представник французького туристичного клубу — організатора свята вручив нашому диригентові й керівникові „Нового Театру” для відзначення виступу хору й театру пам'яткові бронзові медалі клубу.

Відбулася теж ціла низка інших наших виступів перед неукраїнською або мішаною публікою: участь хору у французьких імпрезах в Аін-Драгамі 13 червня і 1 серпня 1948 р., вечір ук-



раїнської пісні й танку в Бен-Метірі 25 грудня 1950 р., спів хору на латинському Богослуженні в церкві св. Жозефа в Тунісі 24 грудня 1950 р., і у бен-метірській церкві на латинських різдвяних „Пастирках” і під час Служб Божих.

Велике зацікавлення викликали виставки нашого народного мистецтва, зокрема вишивки. Відбулися вони 10-12. травня 1948 р. в Аін-Драгамі і в другій половині грудня 1950 р. в Тунісі й у Бен-Метірі.

Не-українці приходили теж на такі наші імпрези, як драма „Ой, не ходи, Грицю”, яку поясняли у французькій мові програми й спеціальний конференсьє, щорічна „Маланка” з веселими скечами й несподіванками тощо. Дітвора залюбки відвідувала свято-миколаївські вечори, де всі європейські школярі Бен-Метіру, без уваги на їхню національність, діставали дарунки, що їх фундувала Українська Громада.

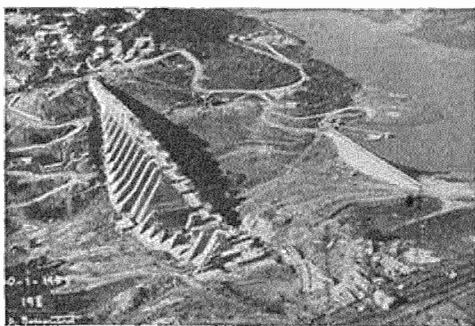
Для кращого інформування франкомовного населення про Україну, громада надрукувала при кінці 1949 року в Тунісі листівку у французькій мові п. з. „Україна — забутий народ”, яку роздавано при різних нагодах.

Великою допомогою в нашій інформаційній праці були нечисленні публікації про Україну у французькій мові, що їх спроваджено з Європи. З них найбільшу прислугу зробив українцям твір Р. Тіссерана п. з. „Життя одного народу. Україна.” Декілька примірни-

ків цієї прегарної, немалої розміром ілюстрованої книжки, яка, до речі, лежить нерозпродана у французькому видавництві, що її видано ще в 1933 р., спроваджено до Бен-Метіру, щоб її дарувати або позичати нашим французьким приятелям.

БУДОВА ГРЕБЛІ І УКРАЇНЦІ

Вода грає велику роль в господарському житті Тунезії, де зливи чергуються з довгою посухою. Від віків людина мусить тут творити собі на час посухи запаси води для пиття і зрошення піль. В останніх роках питання будови нових великих збірників води в Тунезії стало особливо пекуче. Брак води влітку почав відчуватися в Тунісі, бо місто все розростається й дотеперішні запаси води, що їх творить гребля на річці Уед-Кебір, йому не вистачали. Вода необхідна теж для індустріалізації країни, як джерело енергії.



Будова греблі на річці Уед-Ель-Ліль. На першому плані велика гребля, праворуч — провізорична.

Після другої світової війни тунезійський уряд у рамках свого плану господарської розбудови країни почав будову двох великих гребель, що мали дати потрібні запаси води, на річках: Уед-Меллеґ і Уед-ель-Ліль.

Перша гребля має за завдання утворити збірник води для зрошення близько 40 тисяч гектарів землі.

Завдання бен-метірської греблі потрійне: постачати Тунісові 30 мільйонів кубометрів води річно, давати 20 мільйонів кубометрів води на зрошення піль, дати змогу працювати майбутній гідроелектричній станції в Фернані, що лежить багато нижче ніж Бен-

Метір (ця станція продукуватиме річно 17 мільйонів кіловат-годин!).

Бен-Метір лежить у північно-західній частині Тунезії, в горах, що їх заселяє арабське плем'я хрумівів, в багатій на дощ околиці (1250 міліметрів дощу річно).

Гребля, що її будову мають закінчити в 1954 році, утворить з вод річки Уед-ель-Ліль (по-українському ця назва значить „Річка Ночі”) і її притоки Лебґи штучне озеро, яке матиме 350 гектарів поверхні й 73 мільйони кубометрів води.

Проект цієї греблі зробив швейцарський інженер Стюкі. Її будову попередили підготовчі роботи, що почалися в травні 1947 р. (будова доріг і європейського села, дослідчі роботи). В лютому 1948 р. розпочату будову допоміжних об'єктів і інсталяцій.

Щоб могли будувати греблю, треба було спершу загатити її річище. З цією метою вище місця, де мала стати гребля, побудовано меншу провізоричну греблю (20 метрів високу). Провізорична гребля спинила річкову воду й утворила озеро, що може помістити 3 мільйони кубометри води й має 40 гектарів поверхні. Коли води в озері за багато, вона вливається у т. зв. провізоричний евакуатор і витікає підземним, відводним, 412 метрів довгим, тунелем до русла річки, але вже нижче будови властивої греблі. До часу, коли можна буде користуватися властивою греблею, це озеро постачатиме воду Тунісові. Вода з Бен-Метіру тече спочатку три й пів кілометровим тунелем. Її очищають по черзі у двох збірниках. Звідси тече вона водогоном до Тунісу (190 кілометрів від Бен-Метіру), де її очищають утретє. Офіційне відкриття водогону відбулося у жовтні 1952 р.

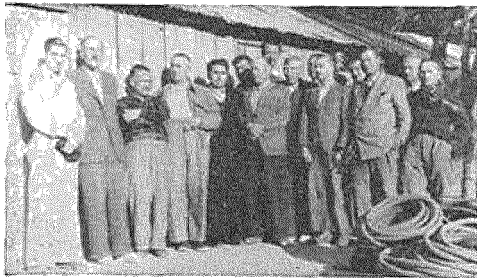
Будова властивої греблі почалася 1 січня 1950 р. Матеріал: камінь, пісок і цемент доставляють на будову дві повітряні залізнички. Бетон роблять на місці в великій бетонярні й кладуть його при допомозі рухомих веж.

Гребля побудована з бетону з виїмком свогого лівого камінного крила. Вона має 480 метрів довжини й 60 метрів височини.

До середини 1953 року викопано тут 330 тисяч кубометрів землі й покладено 298 тисяч кубометрів бетону (залишається покласти ще тільки 64 тисячі кубометрів бетону).

Українці були піонерами будови. Після свого приїзду в Бен-Метір, вони виконували земляні й залізо-бетонні роботи при будові житлових будинків і майстерень, прокладали шляхи тощо.

Спочатку керівництво робіт у Бен-Метірі було в українських руках. Існувало окреме від французького українське бюро. Роботами керувала Технічна Рада. Головним керівником буди-



Українські інженери, десятники й урядовці при будові греблі в Бен-Метір.

вельних робіт був інж. В. Петрачик. Технічна Рада, як колегіальний орган, існувала до весни 1949 року. Відтоді кожний її член вів свою роботу індивідуально: інж. В. Петрачик, як керівник будови головних об'єктів (ним він є досі!), інж. Й. Роніш (до свого виїзду в 1952 р.) і інж. М. Маслов (до часу, коли перейшов на працю до французького бюро студій), як керівники окремих відтинків будови та інж. С. Тим'як, як керівник машинового парку й транспорту (цей пост займає він досьогодні). Окремими відтинками будови керував також (і досі керує) інж. П. Татарчук, не член Технічної Ради.

В українських руках було (частинно є й досі) керівництво помірів, механічної майстерні, гаражу, виробу цементових цегол та плит і інші керівні функції.

Крім цього українці працювали на будові й у допоміжних відділах, як десятники, теслярі, бетонярі, мулярі, мінери, арматурники, столярі, механіки,

шофери, слюсарі, ковалі, електрики, креслярі, урядовці тощо.

Восени 1948 р. українці становили 71% фахового персоналу будови. Тому до половини 1951 р. будова в українські великі свята не працювала з винятком французького бюро й нечисленних відділів, де був значний відсоток не-українців.

Першою більшою роботою, що показала дирекції фірми фахове знання українських інженерів, зокрема землеміра інж. О. Мамчина, і робітників, була будова „відводного” тунелю. Цей тунель українці почали копати рівночасно з двох боків при кінці лютого 1948 р. У червні обидва кінці тунелю зійшлися з докладністю до 4 сантиметрів.

В 1948-1952 роках двадцять наших робітників авансували на краще становище (десятники, геометр, урядовці, кресляр, ляборант).

З бігом часу наступило теж просування в категоріях платень — з нижчих до вищих. Дехто, що приїхав сюди як непрацюючий, дістав згодом у фірмі працю.

Слід признати фірмі, що вона досі не звільнила з роботи ні одного українця, якого вона була контракутувала на працю в Бен-Метірі. Фірма, а особливо її директор Жорж Гурдекен, відноситься ввесь час прихильно й з довірою до своїх українських працівників. Працю українців у Бен-Метірі оцінив теж співвласник підприємства Кампенон.

Виїзд наших людей з Бен-Метіру ніколи не був раптовий.

Будова греблі в Бен-Метірі — це небуденна подія в житті Тунезії. Ця величезна будова є від самого початку метою різних офіційних візитів і приватних екскурсій. Про неї часто пишуть фахові журнали й щоденна преса. Навіть у книжках і шкільних підручниках, що присвячені Тунезії, є мова про значення бен-метірської греблі, а деколи й репродукції знімок з будови. Будівельні роботи в Бен-Метірі фільмують і показують на екрані.

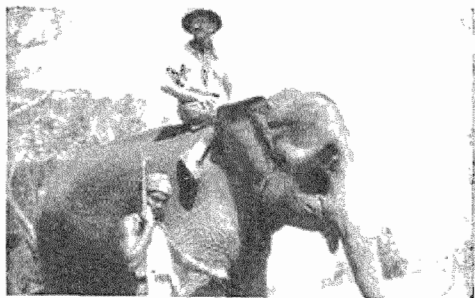
І ця найбільша в Тунезії гребля — головню твір українського розуму й рук.

УКРАЇНЦІ НА ЦЕЙЛЬОНІ

Написав д-р інж. РОМАН ШЕХОВИЧ

Про острів Цейлон згадує історія вже в 6 віці перед народженням Христа. Давня столиця Цейлону Анурадгапура була мільйоновим містом тоді, коли народився Христос. Традиція оповідає, що один із мудреців, які вітали новонароджене Боже Дитятко, — це король у Яфні Гаспар Перієр Перумаль (Яфна — це місто на півострові Цейлону, що так само називається і колись там була держава тамілів). Ці міста на Цейлоні виникали, доходили до вершка своєї слави і зникали в джунглях, і тепер науковці відкривають їхні руїни. І так у минулому віці відкрито руїни Анурадгапури, які оглядають світові туристи. В цій Анурадгапурі показують „найстарше” дерево світу (фікус релігіоза). Це дерево росло з гілочки дерева, яке в Індії посадив був сам Будда. Цю гілочку привезла на Цейлон королева Санггамутіпу і посадила її 288 перед народженням Христа. І друга колишня столиця Цейлону — Полоннарука — залишила лише руїни в джунглях Цейлону. Тільки третя столиця дотривала до теперішніх часів. Це місто Канди, що має найкращий у світі ботанічний город, але воно вже не столиця Цейлону, бо теперішня столиця — це Кольомбо.

Та хоч острів Цейлон має таку давню історію, то держава Цейлон належить до наймолодших держав світу. Цейлон — 400 км. завдовжки і в найширшому місці 200 км. завширшки. Одна третя частина острова — це гори з прекрасними краєвидами, водоспадами й плянтаціями чаю та кавчуку. Кольомбо — це 300,000 місто з найдорощим портом у світі і другий порт щодо краси після Буенос Айреса в Аргентині. Всіх мешканців на Цейлоні нараховують 6 мільйонів. Найбільше між ними сінгалезійців (4.6 мільйона),



Українці на Цейлоні: інж. В. Шехович, автор статті, ствердив, що пластовий однострій „перша класа” на тропі.

на другому місці стоять тамілі (1.5 міл.). Але 41 тисяча так званих „бургерів” (нащадки португальців і голландців) грає головну роль у житті Цейлону. Вони займають провідні становища, хоч тепер видно тенденцію притягати до адміністрації країни сінгалезійців і тамілів. Чистих європейців є там коло 6,000. Крім того там живуть малайці та коло 2,000 веддів. Ці ведди — це одно з найстарших у світі племен, яке майже в первісному стані дійшло до наших днів. Тепер воно живе в найбіднішій частині острова і поволі вимирає, зустрінувшись із злими сторінками людської цивілізації.

Хоч клімат Цейлону тропікальний, то європейці легко там можуть жити, бо постійні вітри від моря лагодять, мов величезні вентиляторі, надмірну жару. Держава видає великі гроші на боротьбу з малярією, і в сухих околицях не більше комарів, як у Львові.

Цейлон має гарні перспективи розвитку. Чужинцям він завдячує свій розвиток. Бо чужинці — це чай і кавчук, а також кокосовий горіх. Вони дають добробут місцевому населенню, яке живе на найвищій життєвій стопі в Азії. Також у лісовому промислі дере-

во „тік” (тектоса грандіс) відсуває на задній плян місцеві **породи дерев**. Збільшується добробут населення і воно не думає про комунізм, бо бачить, що без чужинців воно само не дало б собі ради з тими природними багатствами, серед яких живе. Цейльон доробився під час останньої війни, і тепер ще більше збагачується під час т. зв. „холодної війни”. Ціни на квачку піднялися з давніх 10 центів за фунт на 280 центів. Тому Цейльон не журиться світовою політикою, бо гроші до нього плывуть з усіх сторін світу.

До тих чужинців, що причиняються до збільшення добробуту на Цейлоні від серпня 1950 року належать і родини братів Шеховичів. Ця родина — це мій брат — інженер Володимир Шехович і я — обидва з родинами. Привезло нас сюди знане всім переміщенням особам ІРО. Їхали ми люксовим кораблем „Оранія” з Амстердаму через Суез до Кольombo. Під час нашої довгої подорожі була прекрасна погода, ми користали з кіна, купелів у басені і дансінгів.

Перші враження в Кольombo не були надто приємні. Хоч воно модерне місто й чисте, але має одну галицьку прикмету. В ньому повно ворон, які обсідають стадами дерева, що ростуть вздовж найкращих вулиць. Ці дерева роблять тінь, а ворони, що на них сідають, роблять людям збитки, бо роблять знаки на їхніх білих одягах.

Коли ми приїхали до Кольombo, нами зацікавилися преса і уряд. Генерал губернатор прислав нам авто, щоб ми могли оглянути місто, а латинський архієпископ прийняв нас на окремій авдієнції.

Перед виїздом із Кольombo до Ампараї, де ми мали постійно жити, накупили багато речей, які, як здавалося, будуть нам потрібні в джунглях. Накупили ми і кілька нафтових ламп. Їхали ми залізницею і автами. Те, що ми бачили, розчарувало нас, бо після Кольombo ми побачили такі возики на двох колесах, що їх тягнули худенькі волики. Хати населення виглядали немов шопи, вони збудовані з пальмового листя. Люди напів нагі, але їхні лиця інтелігентні. Ми їхали найбіднішою частиною Цейлону, т. зв. „сухою зо-

ною”, яку саме такі, як ми, мають перемінити в урожайну землю.

В Ампараї прийняли нас гостинно. Тоді, 1950 року, це була мала оселя, в якій жили урядовці тієї фірми, до якої ми їхали на працю. Тепер воно розрослося. Нам дали шестикімнатне бунгало (після табору ДП воно було для нас справжнім палацом!) — всі кімнати умебльовані, з холодною цементовою долівкою, холодним, з пальмових листків дахом, з лазничкою, кімнатою для служби і електричним світлом (а ми купили нафтові лампи!). В мешканні був також холодильник та фільтри на воду. Одним словом — розкіш після таборових злиднів. Оглянувши побіжно околицю та пізнавши місцевих людей — пішли ми спати в гарному настрої.

Ми працюємо в „Гел Оя Девелопмент Борд”. Це державна інституція, на її чолі стоїть чотирочленна дирекція. Вона має наводнити 100,000 акрів неврожайної землі і після того сколонізувати її селянами. Кожний колоніст має дістати 7 акрів землі, хату і дві корови. Ця праця має тривати 10 років. Вода до наводнювання буде допливати з величезного озера, яке створиться в той спосіб, що вибудується греблю на ріці Гал Оя. Греблю буде американська фірма Моррісон Кнудсен Інтернешенел Ко., Інк. із Сан Франсіско. Гребля віддалена від Ампараї 15 миль. На будову цієї греблі треба привезти 5 мільйонів куб. стіп землі, а штучне озеро матиме поверхню 20,000 акрів. Ця вода буде не тільки наводнювати околицю, але й порушувати турбіни. Штучне озеро міститиме 927 мільйонів куб. метрів води.

Терен над рікою Гол Оя становить 448 акрів і 75% цього обширу займає лісиста джунгля. Щоб цей великий збірник води не замулювала вода, то треба так управляти цими лісами, щоб до цього не допустити. І це завдання моєї праці, щоб я, як лісовий інженер, не допустив до замулювання цього штучного озера. Та крім мене, працює тут ще й мій брат, Володимир Шехович. Він організує тут велику тваринну ферму, яка має мати 5,000 корів і простягається на 10,000 акрів обширу. Праця відбувається в американському

темні. Як робітники працюють місцеві люди, які донедавна не бачили навіть ровера, а тепер призвичаїлися до найновіших технічних здобутків. Промисловий розвиток утруднений, бо на Цейлоні багато кавчуку і чаю, але немає сталі й вугілля.

Хоч я й дипломований лісовий інженер із довшою практикою, то приїхавши в цейлонську джунглю — не знайшов ні одного знаного з Європи дерева. Та я не міг до цього признаватися, і надробляв міною. Моє положення не було найкраще ще й тому, що з лінивства не вивчив у таборі англійської мови. Та сьогодні я „пан на всю губу”, і вмію навіть лаятися по-англійськи з місцевими підприємцями, та знаю 10 відсотків усіх порід дерев, що ростуть в тутешніх лісах. Їжджу своїм джіпом по своїм терені, і за за ці мої прогульки ще мені виплачують дісти.

Околиця прекрасна. Багато озер, а на них тисячі птахів. Кажуть, що є тут і крокодили, але я їх покищо не бачив. Але слонів вже бачив, та вони були чемні, хоч і жили в дикому стані. Найнебезпечніша тут тварина — це дикий віл (бофел), який кидається на людину, головню тоді, коли при ньому телата. Хто не має рушниці, або не зможе вилізти на дерево — пропадає. Друга небезпечна тварина — це цейлонський медвідь. Він не їсть м'яса, але любить зачіпати людей. Слоні не страшні людям, тільки „роджер слон” небезпечний. Тигрів тут немає, але є багато леопардів, які не нападають на людей. Кобра небезпечна, але не зачіпає сама людини. Я ще не бачив, щоб когось вкусила гадюка, але вже бачив, як показували кобри, які танцювали перед глядачами під звук музики. Бачив я великі на три стопи ящірки — присмак для тубильців. Малі ящірки живуть по хатах та виловлюють москітів. Місцеве населення вірить, що вони приносять щастя. В джунглях стрічав я і відомого з твору Кіплінга „рікі-тікі-таві” монгуся. Безліч диких свиней. Одним словом — рай для зоолога і для полювань. Вночі закон забороняє полювати, але в джунглях немає поліції...

Мало тут таких порід дерев, щоб надавалися на якусь перерібку. На об-

ширі п'ятьох акрів — одно вартісне дерево. До такого стану спричинилася людина, яка керується тут такою засадою: „рубай, що тобі подобається!” Всі вартісні дерева повирубували до тартаків. А транспортом тут — слон, отой „живий трактор” джунглі. Тепер його заступає машина, але слони незаступимі, бо вони найдешевші.

Коли туга зайде до мене в гості, тоді беру якусь європейську книжку про Цейлон. І зараз поправляю собі гумор, бо в книжці читаю про „запахи орхідей”, „сплети ліян”, „клубки гадюк” та „стада диких звірюк”. Зблизька немає тут тієї романтичності, про яку пишуть європейці, і в книжках для європейців.

Ще кілька слів про релігійне життя на Цейлоні. 80 відсотків — будисти, 10% католики, решта мусулмани та інші. Тут треба згадати про церкву св. Антона в Кольombo. Вона стоїть над берегом і не дозволяє на поширення порту. Хотіли перенести її в інше місце, але ніхто не хотів працювати під час переносування. Вкінці одна секта погодилася переносити цю церкву, але вже першого дня один робітник скалічив собі ногу і всі інші робітники покинули працю. В цій церкві моляться не лише католики, але й будисти, мусулмани та всі інші, бо вірять, що молитви в цій церкві мають успіх. Друга така католицька церква стоїть у джунглях і називається „Меду чорч”. Цікава її історія. Коли англіїці зайняли Цейлон, то почали переслідувати католиків. Вони перенесли малу церковцю в глибину джунглів, а разом перенесли і статую Матері Божої. Тепер кожного року з'їздяться прочани всіх віровизнань до цієї церковці на прощу, під час якої йде процесія із 100,000 прочан. Святе Причастя починається в півночі і триває до 8 години ранку, хоч Причастя роздають аж 30 священників.

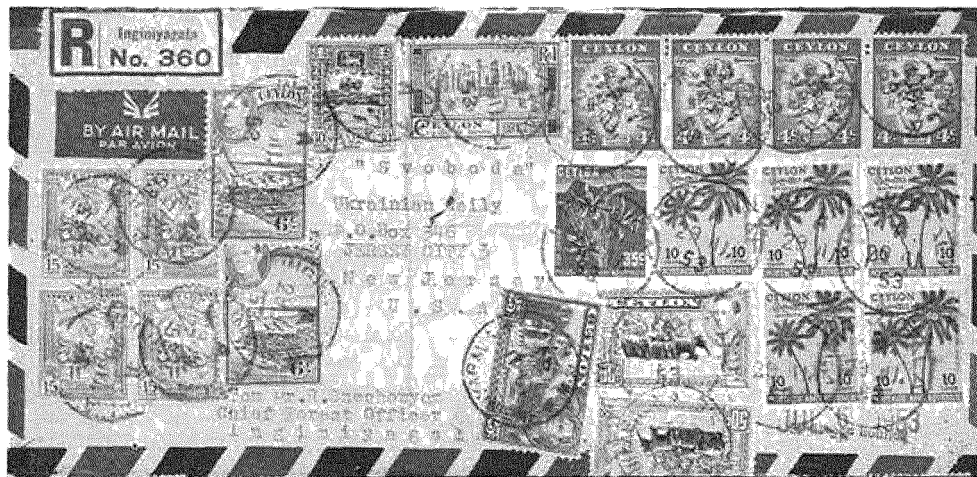
Хочете знати, як ми тут живемо? Богу дякувати, не можемо нарікати, бо ми з братом поростаємо в пір'я. В наших домах стоять найкращі радіові апарати, які є нашим вікном у світ. Ми оба поважно гриземось, якої марки авто купувати, щоб не відставати від місцевих урядовців. На авто треба чекати пів року після замовлення. Своім мате-

ріяльним добробутом платимо за те, що відірвані від світу і від українського, хоч би навіть емігрантського середовища. Коли ми приїхали сюди, то виставив один „бой” для домашньої послуги, але пізніше ми мусіли взяти другого хлопця, щоб не відставати від наших сусідів-урядовців. А тепер, для престижу, мусимо найняти ще й третього слугу.

Єдиним нашим зв'язком з українським світом — це часописи. А патефон грає українські пісні, які вперше почули цейльонські джунглі. Ми тут тужимо навіть за тими таборовими міжусобицями, які нас нервували в Європі.

А може хочете знати дещо більше про нас? Ми внуки „діда демократа” з села Криниця, Дрогобицького повіту в Західній Україні. Наш батько — це Лев

Шехович, судовий надрадник зі Львова. З нами працює як архітект жінка мого брата інженера Володимира Шеховича — пані Надя Шехович, дочка відомого львівського інженера Глинського. На Цейльоні живе ще вдова по дрові Дмитрові Левицькому, голові УНДО і голові Української Парляментарної Репрезентації в варшавському соймі. Пані Ася Левицька зуміла здобути тут добру товариську позицію і завзято інформує цейльонців про українську справу. Як бачите, наша українська колонія на Цейльоні не велика, вона складається тільки з 8 осіб. Коли прийдеться залишати Цейльон та поїхати на рідну землю, то залишимо тут по собі не найгіршу славу про двох „інженерів з України”, які працювали в „Гол Оя Девелопмент Борд”.



З Цейлону до „Свободи”: Фотокопія обліпленої поштовими марками конверти листа.

УКРАЇНЦІ В НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ

Написав В. КРЕХОВЕЦЬ

Нова Зеландія по відношенні до нашої Батьківщини — це справді другий кінець світу, а проте недоля неволі й сюди закинула наших братів. Нас тут не багато, нараховують приблизно 300 душ. Тому й форми вияву українського організованого життя не такі то вже й великі, хоч і не відстають вони в багатому чому від інших країн. На превеликий жаль, тут як і в інших країнах поселення, не всі українці беруть участь в організованому житті.

В початках нашого тут поселення, ми були розкидані по всій країні, але згодом почали тягнутись один до одного, до міст, де кращі можливості заробітку й вигідніше життя. Сьогодні на провінції живуть вже тільки одиниці. Загал зосередився в трьох великих містах: Окленд, Велінгтон та Кройсчер (перші два міста лежать на північному острові, третє — на південному).

Організоване життя українців вибрало собі тут форму, а впершу чергу назву — „Клюбів”, хоч звичайно називаємо свої організації — Українська Громада. В праці не маємо перешкод з боку влади, бо панує тут свобода, а крім того — українці тішаються дуже доброю опінією, як працюючі, спокійні, господарні. Селянське й господарське бажання свого кутка виявляється майже в кожного українця бажанням мати власну хату. Й дуже великий відсоток — вже хати свої має, викликаючи заздрість та подив у інших новоприбулих, а то й у самих ново-зеландців, які не завжди тримаються осядності, а тим і втрачають можливість досягнути те, що досягають своєю працюваністю українці.

Найбільше українців — у Велінгтоні. Вони розгорнули гарну діяльність і широко говориться про виступи укра-

їнського хору в радіо, їхні академії, виступи танцюристів в Міжнародному Клубі і т. п. Докладніше про це не можу сказати, бо живу в Окленді, а це — 400 клм. від Велінгтону.

Від дня оснування Клубу в Окленді (серпень 1951) — членські сходни відбувалися у нас кожної першої суботи місяця, а крім того відбувалися надзвичайні сходни, що були присвячені різним національним роковинам. Таким чином відбували ми академії, розуміється, в рамках, на які собі може дозволити двадцятичленна громада. Тому — може — більш урочисто випадали у нас такі свята, як спільний Свят-Вечір, чи Свячене. Саме на цих святкуваннях, що торкають струну приватно-родинну, — відчувалась найбільше наша спаяність на чужині і ці свята дають нам духове наставлення, з якого випливає вся інша діяльність, що вимагає вкладу праці, енергії та й коштів.

Великими нагодами для популяризації української справи у цій країні, в якій мало хто чув і хотів чути про безконечно далеку Україну, — являються релігійні маніфестації, що тут дуже поширені. Українці беруть в них участь зі своїми прапорами, в народних строях, і заставляють ново-зеландців довідатися хто ми, та за що боремось. Є це дуже вдячний засіб інформації, бо дивляться тоді на нас і говорять про нас десятки тисяч людей.

В 1953 р. вдалося нам досягнути, що місцева радіостанція передавала напередодні нашого Різдва українські пісні з платівок, у виконанні Капелі Бандуристів. Було додане відповідне пояснення і є всі дані, що подібні авдіції можна буде продовжувати.

(З „Українського Слова”, Париж.)

НАШІ МОГИЛИ НА ЧУЖИНІ

Написав ІВАН ЛЮДИМ

Вони переважно безіменні. Ніхто не пильнував ставити тривалих пам'ятників над невідомими шукачами кращої долі, що мандрували небезпечними шляхами Америки, що вмирали з виснаження, з непосильної праці та непереносного підсоння Парагваю, Аргентини, Канади, кого завалювали неблагані примітивні шахти, придавлювали дерева, хто скочувався на найнижчі щаблі у галасливих портах усіх країв світу.

Треба було величезної усвідомлюваної праці, треба було зрости матеріально, об'єднатися в могутні організації, щоб створити власні кладовища, де спокійно спочивають, під власними хрестами, сини далекої країни.

Проте й тепер не кожне скупчення українців в Америці може почитатися так упорядкованим кладовищем, як Філадельфія. Немає цього у більшості поселень українців, де вони користаються звичайно куточком у загальних кладовищах. Ці куточки, по деякому часі, зникають. На місці давніх могил виростають нові, й ніхто не цікавиться долею попередніх поколінь, що їм так недовго доводиться лежати на одному місці, яке треба уступати іншим. У промисловій країні, що живе інтересами хвилини, що постійно поспішає у величезному цивілізаційному розвитку, немає відчуття вартості й значення могил.

Проте тут, десь у якихось актах найрізніших урядів, в тому числі і в книгах управ кладовищ, записані імена померлих. Немає цього з іменами мільйонів наших земляків, що загинули і гинуть на примусових працях у неісходимому Сибіру або тих, що їх закопують потаємно по усіх містах і селах України, як це було у Вінниці. Це саме відноситься до місць спочинку соток тисяч героїв, що полягли в обороні сво-

єї землі на Батьківщині і на чужині і що їх закопувано серед наступів, втеч, боїв, на ніяких мапах не позначаючи, де „лягло спочити козацьке біле тіло”. І це відноситься до соток тисяч тих, хто був під час останнього лихоліття



Типовий куточок цвинтаря в Німеччині з могилами скитальців.

вивезений на працю до Німеччини й до тих, хто вмирав у втечах, поранений, виснажений голодом, задушений потягами і фабричними машинами, вмирав позбавлений лікарської допомоги і права бути похованим, як усі.

Отож, у розумінні дійсної опіки над могилами, чому культурні народи присвячують велику увагу, ми безпорадні. Наявно це можемо добачити з місць вічного спочинку наших близьких у маленькій лише частині світу, — на півдні Німеччини, де деякий час (від 1947 до 1951 року) діяло Товариство Охорони Могил при Музеї-Архіві УВАН.

По закінченні воєнних дій у Європі ті, кому пощастило залишитися живими, опинившись у Баварії, усюди натрапляли на наші могили. Найбільше їх було поза мурами нормальних кладовищ. Представників „нижчеартської раси” звичайно не ховали по-людському. Для них відділювали кавалок піс-

куватої землі за муром кладовища і там закопували, часом ставлячи збитого з дощинок хрестика, надписуючи на ньому олівцем ім'я і прізвище та місце народження похованого. Через кілька місяців дощинка, розхитана вітром, опускалась, напис змивався дощами і ніхто вже не згадував, що кілька піскуватих погорбків, що ось-ось зрівняються, це місце, де лежать люди України, яких занесла сюди доля.

Мандруючи шляхами Німеччини, усюди по придорожних ровах можна було добачити свіжі і вже порослі травою погорбки. Повз них проходилося байдуже — кілька ж то мільйонів загинуло за шість років модерної війни. Але, часом, з цікавості мандрівники зупинялися біля тих самотніх могил і відчитували стерті написи, про те, що тут спочиває родина Петренків з Катеринославщини, там Войтюк з Житомира, Семчишин з Самбірщини, а найчастіше просто: „Невідомий з України”. Можна було зайти до найближчої оселі запитати, хто це такий „невідомий з України”. Чемні мешканці поленювали, що тут йшли люди. І ось один впа — були українці. Або казали, що потяг бомбовано: — „Так це один з них. В нього таке дивне ім'я. У старости села навіть десь записано, бо його сюди принесли і закопали його товариші. Ось і лежить...” Або оповідали, що переганяли людей з якоїсь в'язниці: — „Бін упав, ну, його їй дострелили...”

А в рові на залізничному шляху між Гемштетом і Нюмарктом можна було прочитати напис рукою когось з товаришів: „вмер з голоду”. Хто? Керівник залізничної станції пояснює, що тут гнали полонених: „— Чи ж їм давали їсти? Та тут таких могил більше. Он далі за лісом їх зганяли докупи. Там багато повмирало...”

Або хто може пригадати імена тих, хто 3 травня 1945 року згорів чи потопився, коли біля порту Нойштадту бомбами з союзних літаків запалено і потоплено два кораблі, що на них завантажено в'язнів концентраційного табору Нойдамен, серед яких був поважний відсоток українців? Пароплав „Кап Аркона” мав 4,200 осіб, а „Тільбек” 1,800, — нещасні в'язні, що їм вдалося протриматися на воді і якось

добитися до берега були зустрінуті кулями СС-менів. Пізніше, в спільній могилі, біля місця катастрофи, вже після упадку Німеччини, поховано 700 трупів, що їх викинуло море.

З-поміж великих кладовищ робітників зо Сходу, що ще донедавна існували, але які не зможуть довго проіснувати, бо знаходяться на піщовому ґрунті і свідомо чи несвідомо нищаться місцевим населенням, ще в найкращому положенні опинилося кладовище у лісі біля Ноймаркту між Нюрнбергом і Регенсбургом. Тут нараховано 1207 могилок, з-поміж них 600 дитячих. Більшість з робітників померли під час праці. Хто хворів, того висилано до таборового шпиталю, де такі хворі підозріло швидко вмирали. Закопували їх недалеко таки „шпиталю” у лісі. Місце це пізніше огорожено заходами мешканців поблизького українського табору втікачів — Ноймаркт. Список похованих в цьому лісі вдалося роздобути.

Подібно діялось у багатьох інших таборах, приписаних до якоїбудь з німецьких оборонних фабрик. Так, в Бургкірхен-Альц, біля славного з своїх святинь міста Альттетінг, був табір „остовців”. Ці остовці працювали на сусідній хемічній фабриці у Гендорфі. Умовини праці і мешкання були настільки невиносимі, що почалися масові занеудужання, особливо серед дітей. Хворих дітей негайно забирали до т. зв. „дитячого шпиталю”, що знаходився по другому боці річки Альц. Майже всі діти там і повмирали, чи вірніше були позамордовувані. Поховано їх на місцевому кладовищі, — 51 біля північної стіни церкви, а 101, — біля західної стіни кладовища.

Як зразок, друкуємо тут — переважно дитячі — імена похованих у Бургкірхен-Альц біля Альттетінгу. Список, звичайно не повний:

Кагашенко Антін, нар. 12. 8. 1944, +13. 8. 1944; Попова Олена, +17. 8. 1944; Спасайнова (?) Геннадій, +21. 8. 1944; Ковальчук Ник., +29. 8. 1944; Каленик Степа, +17. 9. 1944; Миколенько Анна +23. 9. 1944; Яструб Аватоль +21. 9. 1944; Сватченко Жєня, нар. 22. 3. 1943, +6. 10. 1944; Пелєніцо (?) Михайло +10. 10. 1944; Рапшун Регіна +15. 10. 1944; Павлишенко Микола +15. 10. 1944; Гакемчук Шміко (?) +17. 10. 1944; Сопелкина Шама +20. 10. 1944; Кабанка Йозеф +21. 10. 1944; Вловиченко

Валент. †23. 10. 1944; Дамилицо (?) Ольга †25. 10. 1944; Гавай Микола †27. 10. 1944; Бердник Михайло †5. 11. 1944; Ковбаса Анатоль †6. 11. 1944; Стефанський Віктор †24. 11. 1944; Івченко Тамара †28. 11. 1944; Валда Льоня †4. 12. 1944; Ярошенко Валя †5. 12. 1944; Соботяк Олена †6. 12. 1944; Саляхова Закія (?) †6. 12. 1944; Сергій †15. 12. 1944; Конихов Микола †1944; Сабченко Льоня †15. 12. 1944; Кіт †16. 12. 1944; Смелянець Болеслав †18. 12. 1944; Білоус Романа †20. 12. 1944; Василишин Марія †24. 12. 1944; Юрк Гельмут †24. 12. 1944; Качур Ельвира †26. 12. 1944; Хразанський Ян (?) †26. 12. 1944; Лавринчук Антоній †2. 1. 1945; Чурнумаз Катя †6. 1. 1945; Керева Раїса †23. 1. 1945; Маляренко Йозеф †23. 1. 1944; Кобляк Анна †25. 1. 1945; Буз Люба †25. 1. 1945; Літур Володимир †22. 12. 1944; Ференц Казимир †27. 1. 1945; Собота Стефан †10. 2. 1945; Рокатюк Іван †13. 2. 1945; Даниєлкін Михайло †15. 2. 1945; Натяга Марія †20. 2. 1945; Манрашенко Люба †28. 2. 1945; Слободян Іван †1. 3. 1945; Федоров Віктор †8. 3. 1945; Віровко Йоганна †8. 3. 1945; Лесенко Микола †12. 3. 1945; Ярошенко Валентин †13. 3. 1945; Базай Владислав †14. 3. 1945; Власова Валентина †15. 3. 1945; Мельник Степан †17. 3. 1945; Василік Владислав †17. 3. 1945; Мельник Людмила †17. 3. 1945; Русаков Дмитрій †19. 3. 1945; Кутузов Сергій †20. 3. 1945; Волк Владислав †20. 3. 1945; Пола Ольга †21. 3. 1945; Шаммаїла Марія †22. 3. 1945; Бабят Марія †22. 3. 1945; Сетник Надія †24. 3. 1945; Голубицька Андрій †25. 3. 1945; Соколенко Іван †31. 3. 1945; Вотчарик Валя †14. 4. 1945; Балас Анеля †18. 4. 1945; Кривда Галина †20. 4. 1945; Каба Марія †2. 4. 1945; Колонетц Анна †24. 4. 1945; Балас Регіна †24. 4. 1945; Горобець Михайло †23. 4. 1945; Пауков Володимир †24. 4. 1945; Овшарков Григорій †28. 4. 1945; Синка Стефан †28. 4. 1945; Шкреді Микола †29. 4. 1945.

Тут наведено імена померлих в 1944-45 роках. Від померлих раніше не залишилось згадки в місцевих книгах.

У багатьох таборових лічницях хворі мусили самі собі копати ями на могили. В інших призначувано спеціальних гробокопателів, — настільки велика була смертність. Муки українців — робітників часто посилювали перекладачі, що щиро допомагали німцям. Про одного такого перекладача — поляка в таборі Леондорф-Шенрам залишилась особливо сумний спогад у тих робітників, хто дожив звільнення. Старшою і молодшою „сестрами” в цьому таборі були мати і дочка — „варшав'янки”, які не мали ніякого уявлення про медицину. Чоловік їх був майже відкритим донощиком, — тож

керівник табору Мерк робив усе, що перекладач і сестри бажали, що скінчилось нищенням українців робітників. Серед понад сотки хворих, що не вийшли з таборової лічниці, до 80 відсотків походили з Великої України. Галічан було до 6 відсотків, поляків до 12 відсотків, — решта французи, голляндці, греки й ін. Над цими могилами були поставлені нетривалі маленькі дерев'яні хрестики, що допомогло зберегти імена тих похованих, що їх вдалось пізніше відчитати.

Зате в інших місцях поховання довелося лише ствердити: „Тут поховані українці і ніхто не знає хто вони”, — як було написано, вже по упадку Німеччини, над масовими могилами на католицькому кладовищі Авґсбург-Пферзее, де спочило 666 чужинців. Подібно ж ніхто не знає, як називалися тих 50 українців, що спочивають в селі Гартинштайн в Пегніці, й под., й под.

Окрім численних знаних нам поховань, майже в кожному селі Німеччини знаходилися могили наших земляків. Тепер тих могил вже немає, — але десь у землі лежать останки вивезених на роботу українців. З них врятувати вдалось тільки частину могил й то пізніх — з 1944-45 рр. Як приклад, — кілька даних з околиці міста Діллінген над Дунаєм. По упадку Гітлерівської Німеччини, на кладовищі в Діллінгені виявлено чотири могили, що над ними пізніше, заходами місцевої української громади, постанали пам'ятника. Це були: Ульяна Бойко з Гомеля, нар. 1921, померла 1945 року, Денис Гончаренко з Запоріжжя, нар. 1911 року, пом. 1945, Невідомий з Дніпропетровська, й Павло Останін, нар. 1899, помер 1945 року. Отож у цьому місті вдалось зберегти могили померлих напередодні чи відразу по упадку Гітлера. Про давніші могили — сліду немає.

В околицях міста Нойбург знайдено дві могили замордованих німцями (розстріляних) двох юнаків-українців, а це Григора Дубецького з західних земель і Михайла Жадана із східних.

Випадково вияснено, що біля цих двох в р. 1944 поховано ще одного юнака, Миколи Малого, нар. 1926 року, що згинув від американської бомби. Одночасно стверджено, що в селі Унтергавзен біля Нойбурга у 1944 поховано

юнака з Миколасва Миколу Безрука й що у самому Нойбурзі поховані загинулі від бомб Євген Стахаровський з Великої України, Софія Боровецька й Євстахій Мацюк — із Західної України. З ними лежить на цьому самому кладовищі незнаний юнак-українець, що теж загинув від бомб.

У Розенгаймі найбільше українців скінчило своє життя 16 лютого 1945 року під час повітряного налету на місто, коли був збомбований тартак Айфера. 3-поміж працівників тартаку загинуло 17 українців. Над їх спільною могилою стоїть пам'ятник, збудований заходами священика, що проживав пізніше у цьому місті. Майже всі загинулі — що їх імена вдалося виявити — були юнаки народжені в 20-х роках.

Багато — їх належить рахувати тисячами — українців загинуло під час праць в Німеччині, будучи засуджені на смерть за різні, часто найменші провини. Типовий приклад — доля юнака Максима Парашука з Станіславівщини (нар. 28. лютого 1921 року), що його позіщено у грудні 1943 року в лісі



Пам'ятник на могилі Максима Парашука з Станіславівщини в Еллербаху, б. Велден.

біля села Еллербах, де й закопано. Потім тіло його перенесено на місцеве кладовище, де заходами української громади в Діллінгені поставлено пам'ятника.

Свідок повішення, Емілія У., сама з Тернопільщини, що працювала тоді в сусідньому селі Вальсінген, так розповідає: „Це було десь перед Різдом. Була ляпавка без снігу. З вечора прийшов віт і казав завтра на годину сему до праці йти до лісу, бо там буде українець. Ми повітричали там, думали, що буде до нас говорити. Заки зайшли, була десь вже година дев'ята. Віт сам провадив нас під карабіном. Як прийшли до лісу, то там походилися люди з сусідніх сіл. Ми побачили, що стоїть авто і чотири поліцаї. Той хлопець Максим був зовсім розібраний. Був висушений так, що сам не міг йти. Поліція провадила до шибениці під руки, а він волочив ногами. Поліція покликала одного поляка, що знав трохи по-німецьки й казала йому запитати Максима, чи хоче що переказати. Тоді приступив до нього мій чоловік, а той не міг нічого казати, тільки плакав і ми всі плакали. І не міг писати, бо руки йому тряслися. Мій чоловік записав його адресу з дому, щоб переказати. Поліція той папір забрала і казала полякові тлумачити, що там є. Кат прибраний і в рукавичках казав йому стати на стільчик. Як його повісили, то яма була викопана і його туди так голого без трумни й кинули до тої ями у фоссі. Чоловік мій зробив хрест таки зараз. Зв'язав з берези хрест шнурочком, бо навіть не мав чим вирізати, бо поліція боялася і шукала у всіх кишнях за ножами, щоб не напали...

Покійний Максим відразу був у баурки. Ніби посварився з нею і сказав, що як прийдуть американці, то він її заріже. І тоді його забрала поліція до гарешту і його не було щось з місяці чотири. Як потім казав він, то йому давали найбільше тільки сіль і воду. Був мізерний і коли прийшов до хазяйки, то не хотів в неї робити, а десь в іншого і його знову забрали. Другий раз було коротше і привезли, щоб повісити.

А за ним всі плакали, бо його дуже любили. Він щовечора і щонеділі приходив до нас до Вальсінген. Мав гар-

мошку і грав і всі танцювали, бо до нашої штуби всі сходилися поспівати і потанцювати. Завше в нас було тоді повно людей.”

У деяких випадках тих, що провинились розстрілювали, напр. в Альттенінгу поховано двох розстріляних в 1944 році. Ще частіше замордовуванодесь на поліційній станиці і сповіщувано, що помер на „удар серця”. Багатьох просто знайдено забитими невідомо ким і за що і закопувано дебудь, як це було в Лінденбергу.

Ця місцевість (Ліндберг біля Бухльое) може правити за зразок особливого недбання про наші могили, не тільки збоку місцевого населення, але й своїх, що не подбали своєчасно забезпечити могили. Наших людей в Ліндбергу теж закопувано за мурами кладовища. Вже в 1947 році ці могили — без христів — зрівнялися з землею, а тепер напевно вже цей кавалок землі обернено знову в поле. Серед похованих було два чоловіки, що померли вже по приході американців, напившись з радощів трійливого алькоголю. Випадки отруття такого роду алькоголем (звичайно деревний спирт) бували дуже часті у перші дні радості після звільнення.

В мурах цього кладовища поховано багато дітей, що померли незадовго перед упадком Німеччини або й по приході американців, що можна пояснити плунковими занедужаннями від зміни на краще їжі, чого не могли витримати виснажені дитячі організми. Діти походили з поблизького табору „остовців”, які працювали в організації Тодта біля залізничної станції в Бухльое. Серед імен дітей знаходимо: Кравченка Івана, Вишневську Христину, Шевченківну Ліду, Шафранського Миколу, Редька Анатолія, Гринчука Миколу, Бугаська Миколу й ін.

Між десятками тисяч інших могил, залишилися без хреста й могили замучених на примусових працях Пастушина Василя, православного, що працював у Віндсбах б. Ансбаху та Миколи Гавенчука, греко-католика. Гавенчук працював у селянина в Мосбаху. Дістав подвійну пропусклину і не міг виконувати праці. Господар — німець замкнув його у льоху і не давав їсти.

Проте заходами свідомих людей, що по другій світовій війні опинилися в Німеччині, багато могил вирятувано від знищення і про багато імен колись можна буде переказати на їхню батьківщину.

Окупанти понищили могили наших великих громадян на Батьківщині. Лише на чужині вдалося зберегти їх, а серед яких є такі, що вже стають національними святощами, а серед них згадати хоч би могилу Симона Петлюри в Парижі чи Євгена Коновальця у Роттердамі. У Франції спочиває ген. Омелянович-Павленко, а в Німеччині — ген. Петрів. До них доходять численні могили творців нашого мистецтва, науки, політики, як Юрія Клена, Аркадія Любченка, Вячеслава Прокоповича, Бориса Іваницького, Степана Барака, Володимира Животька й ін. й ін.

Деякі могили можна вважати цілком гідними тих, хто в них спочиває. Такі є пам'ятники у Франкфурті на Майном, у Швабмюнхені (над тими, що тут померли в 1939-1945 роках), у Ділілнгені (проект П. Мегіка), в Новому Ульмі (проект І. Вагрянго) тощо.

Заходами нашого Комітету могил в Сирії, упорядковано кладовище в Грацу. Могили обведено цементовою обмурівкою, поставлено хрести, а посередині пам'ятник. Довкруги кладовище обсаджено живоплотом.

З пам'ятників над окремими особами знаний хрест на могилі К. Гриневичевої (проект В. Січинського), пам'ятник над могилою Степана Шухевича (проект С. Литвиненка) й ін. З давніших пам'ятників знаний у Вецлярі, збудований на пам'ять померлих там під час першої світової війни полонених вояків з російської армії, які сподівались вертатися звідси в Україну, вже як українське військо. На пам'ятнику сперся на рушницю вояк у жупані, в шапці, на якій видніє тризуб. Напис: „Своїм братам — українці бранці”. Недалеко звідси, у селі Бюблінгтавсен спочиває 157 сірожупанників, яким не вдалося вернутися з Німеччини.

Проте більшість могил з першої світової війни вже понищилося, а ті, що залишилися — донищуються, як це є напр. з могилами 10 воєнополонених,

що померли в 1918-1919 роках в Ротенбургу над Таубером, над якими є ще два малі пам'ятники.

По закінченні другої світової війни, на терені Німеччини діяли численні советські комісії, які теж ставили примітивні пам'ятники над могилами воєнно-полонених. Пізніш на цих пам'ятниках часто додавано хрести чи тризуби, як це видно на одній з долучених світлин.

Збирання імен загинутих під час 2-ої світової війни в Німеччині, провадило Бюро Розшуків при ІРО. При допомозі німецьких місцевих урядів, це Центральне Бюро Розшуків збирано в своїй картотеці біля мільйона імен. Проте розгляд цих матеріалів посувається поволі і невідомо, коли й чи він буде опублікований.

У завдання Бюро Розшуків не входила опіка над могилами й тому уся відповідальність за їхній стан спадає на наші громади в окремих країнах. За приблизним підрахунком Т-ва Опіки над Могилами, в 40-их роках в самій тільки Західній Німеччині було до 100,000 українських могил. У цей обрахунок входять лише могили, що їх іменування тоді ще можна було виявити, бо ж існують десятки, якщо не сотки тисяч таких поховань, що їх вже й тоді відшукати не можна було.

Свого часу наша преса відмітила кілька випадків збезчещення або знищення могил, що їх недавно перед тим було упорядковано. Такі випадки теж, коли нагляду над могилами немає, гапєвно частіші. У занотованих випадках нищено упорядковані могили, — це ще в більшій мірі відноситься до зовсім неупорядкованих могил, або до могил, що мали лише нетривалі дерев'яні хрести. Як густо порозкидвані були такі непомітні могили по всій Німеччині може свідчити хоч би список похованих біля села Леондорф, недалеко міста Ляуфену. У цій, нікому незнаній німецькій місцевості, спочили навіки:

Боївко Олекса, 26 років, †14. 12. 1944, з Кошманівки; Мандлобура Анна, 21 років,

†7. 4. 1944; Гамікс Володимир †29. 3. 1945; Кашроп Микола, нар. 12. 12. 1924, †8. 4. 1945; Зазуля Василь *19. 6. 1922 — †22. 4. 1945; Шуля Текля *20. 9. 1925 — †9. 4. 1945; Курова Катя *28. 1. 1924 — †26. 4. 1945; Руденко Сінаїв (?) †12. 4. 1945; Фортєцький Микола з Криволуків, Чортків, †10. 2. 1945; Вовковод Матвій, *5. 6. 1901 — †5. 12. 1944, з Лаговотка (?); Овчарек Йосифа, *19. 3. 1924 — †25. 2. 1945, з Чорткова; Андрух Анна, *4. 2. 1912 — †11. 3. 1945, з Кисва; Косовесов Михайло †21. 3. 1945; Ярмошук Євгена, *27. 12. 1919 — †25. 3. 1945; Опанєсєв Микола, *7. 6. 1925 — †13. 3. 1945; Канурний Петро, *8. 5. 1907 — †7. 3. 1945; Посников Микола, *12. 9. 1923 — †9. 10. 1944, з Дніпропетровська; Барановський Іван, *5. 4. 1924 — †4. 12. 1944, з Кисва; Добрів Яків, *17. 8. 1908 — †5. 12. 1944, з Тарноватки; Гарас Йосифа, *1. 3. 1926 — †8. 12. 1944. Підгородна; Сервійова Люба, *1. 3. 1925 — †18. 12. 1944, Умань; Винярьський Василь, *2. 3. 1884 — †9. 1. 1944, Вучач, Медведівці; Приймак Петро, *20. 8. 1905 — †24. 1. 1945, Чортків, Коширівці; Баранич Гриць, *30. 10. 1924 — †3. 4. 1945; Гайдук Микола, *1. 12. 1904 — †2. 4. 1945; Воломенюк Петро, *25. 12. 1927 — †23. 3. 1945; Блінзюк Анеля, *25. 3. 1903 — †4. 2. 1945; Гринікова Надія, *26. 6. 1924 — †27. 1. 1945, Черкаси; Скрипник Никола, *25. 5. 1926 — †17. 1. 1945, Полтава; Татаренко Надія, *26. 3. 1926 — 20. 12. 1944; Кушніренко Михайло. *26. 5. 1926 — †10. 1. 1945; Коваленко Василь, *18. 4. 1924 — †7. 4. 1945; Іванова Марія, *10. 8. 1925 — †12. 4. 1945; Коваль Анастасія, *7. 10. 1923 — †7. 5. 1945, Золотівка; Співачук Ярослав, *10. 5. 1925 — †9. 6. 1945, Мала Клітна; Кондраченко Олекса, *22. 7. 1927 — †16. 5. 1945; Затуляк Стефан, *3. 7. 1924 — †18. 5. 1945; Громак Григорій, *27. 7. 1922 — †16. 5. 1945, Заришанка; Ярославська Віра, *26. 7. 1924 — †6. 4. 1945; Уншенко Іван, *23. 9. 1909 — †28. 4. 1945; Донченко Микола, *9. 5. 1912 — †27. 6. 1945; Касяків (Косяків?) Іван, *30. 6. 1925 — †24. 6. 1946; Кландія Микола, *6. 5. 1931 — †23. 6. 1945; Мельник Микола,

Списками похованих на чужині можна заповнити грубезні томи окремих видань, які і в малій мірі не представлятимуть дійсного числа тих, кому довелося не вернутися на Батьківщину. Імена їх відходять в непам'ять і, мандруючи шляхами чужинних країн, з кожним роком все менше можна буде добачити непомітні горбочки, під якими зотлілі гарячі українські серця.

ЗАПОРІЗЬКА ЕМІГРАЦІЯ

Написав МИКОЛА АНДРУСЯК

Російська цариця Катерина II воювала в 1768-74 рр. з Туреччиною, а її спомогали запорізькі козаки „не щадя живота свого, до останньої каплі крови” — як заявляв їх кошовий отаман Петро Кальнишевський. Та як тільки війна з Туреччиною скінчилася Катерина II наказала своєму генералові Текелієві зруйнувати Запорізьку Січ. Дня 4 червня 1775 р. несподівано підступив Текелій під Січ і під загрозою бомбардування зажадав капітуляції. В Січі зчинився переполох; багато запоріжців було за тим, щоб боротися до останку, але чільна старшина здалася на січового архимандрита Володимира Сокальського, що мав надію умовити Текелія від гострих домагань. Але ні мирне наставлення старшини, ні архимандрит не врятували Січі від загибелі; москалі спершу пограбували церкву й житлові будинки, а відтак зруйнували й спалили усю Січ до тла. Кальнишевського вивезли на Соловки, де він прожив до 1803 р., 112-літнім старцем; суддю Головатого й писаря Глобу заслали на Сибір до Тобольська.

Багато запоріжців скористало із замішання серед москалів, що зайнялися грабуванням Січі, й подалися без погоні на турецькі землі. Вони дійшли до гирла Дунаю й заснували там „Дунайську Запорізьку Січ” під султанською зверхністю. Частина запоріжців подалася на середній Дунай, де австрійський уряд уже в 1763 р. організував флоту чайок з чайківцями для боротьби з турками; і до них вступили запоріжці, що через те мусіли воювати з своїми колишніми друзями, які осіли в Дунайській Січі. Нащадки цих запорізьких чайківців злилися з українськими поселенцями із Закарпаття в Бачці. Частина ж запоріжців залишилася таки в Україні; одні розбеглися по колишній Гетьманщині,

другі по чорноморському побережжю між Дніпром та Дністром, що як новоздобута від турків земля разом з Запоріжжям творила нову російську т. зв. Новоросійську губернію.

Коли в 1787 р. прийшло до нової війни між Росією й Туреччиною, фаворит Катерини II, що піддав їй перед тим думку збурення Січі, князь Григорій Потьомкін (запоріжці прозвали його Грицьком Нечосою від перуки), старався перетягнути на російський бік дунайських запоріжців. Тому доручив він тим запорізьким старшинам, що залишилися в Україні — Антонові Головатому, Сидорові Білому, Харкові Чепізі й іншим — zorganizувати з колишніх запоріжців, що залишилися на місці й стали кріпаками, козацьке військо; Катерина II наказала катеринославським поміщикам відпускати кріпаків до цього війська. А це військо з колишніх запоріжців зберігало традиційні запорізькі порядки та військову організацію; для свого поселення дістали запоріжці чорноморське побережжя між Богом та Дністром; звідси пішла назва козацького чорноморського війська.

Чорноморські козаки, подібно як колись у Січі, мали самостійну організацію і власний провід „кіш” у Слободзеї, вибирали собі кошових отаманів, суддів, писарів, осавулів і інших старшин. Задержали також давні запорізькі клейноди: булаву, перначі, хоругви печатки, літаври. Військо складалося з кінноти, піхоти, флоту чайок і артилерії. Всупереч давнім запорізьким звичаям ввели чорноморські козаки до своєї нової організації родинне життя.

Чорноморські козаки вславилися в російсько-турецькій війні 1787-91 рр.; вони здобули від турків сильно укріплений острів Березань (при вході до Дніпрового Лиману) та разом із москалями боролися на морі з турецькою

фльотою; на суші брали чорноморці участь при здобуванні Очакова, Хаджибея (на місці нинішньої Одеси), Білгороду (Акерману), Бендер, Болграду, Кілії, Ісакчі, Ізмаїлу і Тульчі. Але з хвилиною, коли чорноморці допомогли Росії опанувати чорноморське побережжя між лиманом Дніпра та гирлом Дунаю, стали вони в цьому терені не тільки зайвими, але й небезпечними; поміщики в Україні раз-у-раз нарікали, що їхні кріпаки втікають до чорноморських козаків. Тому російський уряд наказав чорноморцям переселитися на півостров Тамань; з огляду на невеликий простір цього півострова дозволила цариця військові заселити ще й землі між Кубаню та Єєю.

В 1792 р. рушило 13.000 самого чорноморського війська з Березані на Тамань, а весною 1793 р. подалися за ними й жонати з родинами. В новій своїй країні заснували чорноморці ще в 1792 р. 20 осель, назвавши їх по-запорізьки „куреннями”; в 1794 р. було 40 куренів із здебільш запорізькими назвами. Осередком управи чорноморського війська стало засноване в 1794 р. місто Катеринодар; 40 куренів розділено на 4 округи: Таманську, Катеринодарську, Бейсугську і Єйську. Всіх мешканців було тоді 18.771, з чого 12.645 козаків і 5.526 жінок. У 1795 р. населення дійшло до 25.000 душ. Хоч переселенці були незвичні до тамошнього клімату й через те хворували й вимирали, все таки число козаків збільшувалося; прибували до них одинцем і групами запоріжці з Задунайської Січі та козаки з України. Через те в 1820 р. дійшло число населення Кубанщини до 62.061 (37.636 чоловіків і 24.425 жінок). До 1825 р. переселилося туди 48.382 козаків (25.627 чоловіків і 22.775 жінок).

Задунайська Запорізька Січ проіснувала 53 роки. Запоріжці зберігали там свої традиції; тільки не могли погодитися з тим, що мусіли по турецькому боці воювати проти своїх рідних по російському боці і тому серед них мала великий вплив російська пропаганда й багато задунайців одинцем і групами переходило до чорноморців. Коли в 1828 р. прийшло до нової російсько-турецької війни, задунайський кошовий отаман Осип Гладкий перейшов з військом на російський бік, залишивши Січ із жінками, старцями і дітьми на поталу турків, що люто мстилися за „зраду”. Проте в Дунайському гирлі збереглася ще частина запоріжців, коли в 1854-55 французька фльота з англійською та італійською допомогою бомбардувала російську морську твердиню Севастопіль в Криму з доручення керівника тогочасної польської політичної еміграції у Франції князя Адама Чарторийського їздив до цих задунайських запоріжців польський письменник з України Михайло Чайковський, щоб завербувати їх на війну проти Росії; Чайковський був тоді на турецькій службі і прийняв разом з ісьлямом ім'я Мехмет Садик-паші; 11 грудня 1872 р. вернувся він на Україну й прийняв православ'я. Дехто з задунайських запоріжців у часі російсько-турецької війни 1877-78 рр. забрів аж до Малої Азії і згодом у 80-их рр. зустрічав тих запорізьких нащадків на роботах у Смирні галицько-волинський діяч д-р Ярослав Окуневський, лікар-генерал австрійської маринарки, автор подорожніх дописів до львівського „Діла”. Залишки запоріжців живуть досьгодні рибалками таки в Дунайському гирлі, зберігаючи українську мову і ними зацікавилися советські протектори сьогочасної Румунії, видаючи для них часопис українською мовою.



УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛІВУД

Написав д-р Г. Г. СКЕГАР

Місто Голлівуд це магічне слово, знає по цілому світі. Тут виробляють всякого роду фільми, а ці фільми йдуть по світі й так всі народи знайомляться зо словом „Голлівуд”.

Такого міста на мапі немає. Було колись містечко Голлівуд, але воно злучилось з містом Лос Анджелес й тепер на мапі бачимо лише Лос Анджелес. А все ж, офіційно, Голлівуд є — бо на Вілкакс улиці (понище Голлівуд Булевард) є поштовий будинок, який прибиває печатки на листах: Голлівуд, Каліфорнія, — для фільмового престижу та бізнесу.

Уявм собі, що ми підлетіли літаком три милі над землею й дивимось на місто Лос Анджелес згори. Звідси побачимо, що місто розляглося під високими горами, неподалеку моря. Смуга високих гір перервана тут й там просмиками, які лучать місто Лос Анджелес з малими дооколичними містами, а в дійсності все це має вигляд одного й того самого міста. Від гір „Гори Голлівуд” на південь простягається Лос Анджелес, а на північній стороні лежить Норт Голлівуд, Вурбенк і Глендейл. Далі інші місцевості, як: Биверлі Гіллс, Алгамбра й Посадина, що, як здається, творять нерозлучну частину міста. Уся площа міста Лос Анджелес виносить біля 500 квадратних миль, а це робить його, за площиною, найбільшим містом світу.

Слово Голлівуд постало з двох слів: „Голлі” (рід карликуватого дерева з великими колючками) і „Вуд” (ліс). А названо цю частину Каліфорнії „Голлівуд”, бо росли тут великі ліси дерева „Амерікен Голлі”. Багато пізніше, як Юпітеро Серра оснував понад морем духовні місії, прибула сюди велика родина Вілкаксів (Вілкокс) й заклали тут перші ранчі для випасу рогатої худоби. Ці ранчі називали вони

„Голлівуд” й від цього пішла назва на цілу околицю. Але індіанці мали для цієї околиці свою назву „Кагуснга” (червоний чоловік), а еспанці називали її „Ля Наполера” (долина кактусів).

В половині 19 століття почали прибувати нові переселенці до Голлівуд і купувати землю. Найкращі землі продавалися по \$1.25 за акер. Почали тут поселюватися данці, німці, ірландці, мексиканці, еспанці, гавайці та італійці. Але всі вони дрижали перед бандитом Тібурціо Васкфез, який налітав на них та грабив їхнє майно.

В 1881 році почали мешканці племати городину і овочі. Виявилось, що мельони, помідори, кава, авакадос, морелі, виноград, фіґи, міддали, оріхи, оливки, грушки, сливки і яблука родилися дуже добре. Городина росла три рази до року.

В 1882 році побудовано і школи для дітей. В містечку постали різні склепи з марфою. Через просмик Кагуснга заведено перевіз шахтарів до золотих шахт на півночі і пасажирів до Сан Франсіско. В 1885 році діє перша залізниця „Санта Фей” до Голлівуд, а далі почали тисячі людей прибувати сюди та осідати тут то там. В 1890 році пущено водогін, в 1896 році трамвай, в 1898 р. побудовано першу пошту. В 1903 р. мешканці Голлівуду переголосували 88 голосами до 78, щоб заінкорпорувати Голлівуд як осібне місто. Того самого року поставлено першу середню школу (гайскул) і заборонено продавати „гарячі напитки”. Лише не більше 2.000 овець можна було перегнати одноразово через вулиці Голлівуду. В 1909 р. постав тут перший банк і бібліотека, як рівнож заведено звичай „Карнівал Рож” на новий рік, коли всі вулиці встелювалися живими рожами (є це можливим тут, бо ро-

жі цвітуть тут кожного дня в році, а два роди рож ростуть високим деревцем та видають тисячі квітів річно). Цей звичай єрейшов пізніше до міста Пасадина й ще тепер стягає він поверх мільйона глядачів кожного нового року на це свято рож.

В 1910 році проголосовано, щоб Голлівуд злучився раз на все з містом Лос Анджелес. Причина була та, що Голлівуд в той час не міг дістати досить води для свого вжитку.

В 1911 р. з'явилась в Голлівуді перша кінематографічна студія. Заложили її Вільям і Давид Горслей. В 1914 р. побудовано другу фільмову студію „Юніверсал". Того самого року прийшла третя студія „Феймовс Плейрс Лескі Компані" (знана тепер як Парамант Студіо"). І так з малого містечка в 1914 році постав великий кольос, який трясє цілим світом у фільмовій індустрії. Тепер Голлівуд має понад 200 фільмових студій, а декотрі з них займають площі квадратними милями. Студії закупили великі обшари землі, моря, пісковатові пустині, так, що коли потрібно зфільмувати пустиню Сагару з бедуїнами, то сто миль з Голлівуду є такий кусок пустині, що виглядає як Сагара.

Увесь Голлівуд є неначе писанка. Всі дома, — малі чи великі палати, — потапають в прекрасних садах тропічних дерев та квітниках. Дерева чи цвіти, цвітуть цілий рік, — одні перестають, а другі починають. Я ніяк не міг зрозуміти чому тут така велика різноманітність рослин та дерев з цілого світу — аж доки не спитав професора ботаніки Каліфорнійського університету. Він пояснив мені, що в Голлівуді замешкали самі багаті люди, які можуть дозволити собі спровадити з цілого світу рослини та посадити її коло своїх хат.

Українців в Голлівуді майже немає. Всі вони порозкидані по широких просторах міста Лос Анджелес. Із-за великої віддалі не можна створити якогось центру, куди б легко всім було приїхати. Всеж, в Лос Анджелес маємо тепер дві православні церкви, одну католицьку, одну українську центрально, яка об'єднує в собі всіх українців різних політичних поглядів (окрім ко-

муністів) та релігійних переконань. На числямо тут поверх 1,500 українських родин, але більшість з них нікуди не належить. Маємо поважний відділ УНС, ч. 257.

Фільмова індустрія з-перед двадцяти років не могла похвалитися ані одним українським іменем. Дуже рідко фільмові студії набирали „екстра" до великих гуртів, а в ці гурти попадали й українці. Про таких українців, що відіграли поважнішу роль у фільмовій діяльності буде окрема згадка, а тут треба згадати Василя Титлу і Е. Паліводу („картуністів" з Студіо Дісней), П. Стеценка (малює з Студіо Радіо-Кіт-Орфюм), Івана Петрушевича (сценариста) та Дмитра Якубенка (співача).

Коли прибув А. Кошиць зі своїм хором та відспівав декілька концертів, а потім два місяці виступав в одному першоряднім театрі на Голлівуд булеварді, українське ім'я стало популярним (до того часу все було „рашен"). Але й це не вплинуло, щоб українці продістались на визначніші становища при фільмових студіях.

Так було до 1940 року. Опісля на-стало покращання, бо дехто з українців почав проповідати по фільмових студіях в Голлівуді.

РОДИНА ГОДЯКІВ

Василь Годяк, батько Івана, походить з села Грушатечі, повіт Перемиський, в Галичині. Мати — з родин Погорілець, з села Радичинці, пов. Мостиська, Галичина. До Америки батьки прибули в 1912 році і замешкали в Пітсбургу. Син Іван народився 16. квітня 1914 року. Окрім Івана, Годяки мають ще сина Володимира і дочку Анну.

— Поясніть мені, пане Годяк, чому треба завдячити, що ваші діти говорять нашою мовою так добре? — питаю.

— О, це стара історія — відповідає Годяк з усмішкою. Якось греко-католицький священик, о. Ортинський, потребував дяка у своїй церкві (було це в Ембрідж, Па.) і учителя до шкіл, які були при церквах в містечках Вудленд і Аліквіпа, Па. Отож я зголосився. Ми відкрили українську школу в Аліквіпа при церкві і брали навіть таких дітей до школи, яких батьки не належали до церкви. Ми робили це з па-

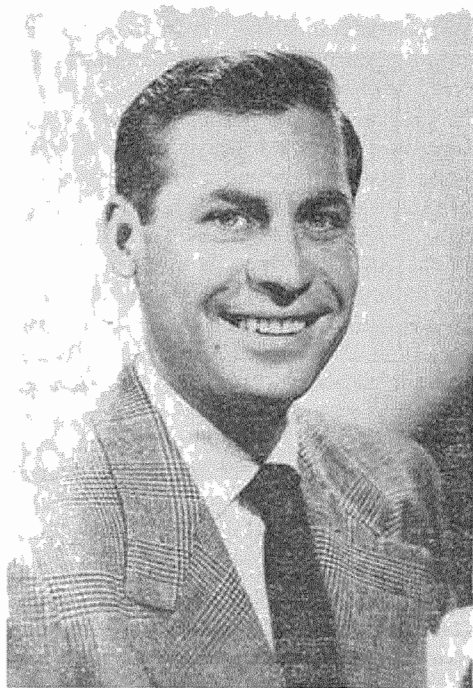
тріотичного і національного обов'язку. Власне в цій школі навчився мій син Іван українського письма, а мову вже знав з дому, бо ми до дітей не говорили по-англійськи...

В Пітсбурґціні приходилося Годякам тяженько, тому перейшли на сталий побут до Гемтремку, міста Дітройт. Василь Годяк промишляв, як міг, а тим часом Іван підростав і далі ходив до шкіл — міської і при церкві — української. Згодом постала Українська народна школа, в якій учителював п. Стисловський, а потім п. Т. Кошіль. До цієї школи ходив Іван 5 років, а учителі вважали Івана за найкращого учня.

Годяки з приємністю згадують Дітройт та родини, з якими вони ділили свій смуток та радість. Каліфорнія їм дуже сподобалася, але за дітройтським товариством ще даліше сучають.

ІВАН ГОДЯК

Приємно згадую, як я сидів в розкішній помешканні актора Івана Годяка та прислухувався його цікавому оповіданню на нашій рідній мові.



Іван Годяк

Я попросив господаря, щоб він оповів мені, в який спосіб він дістався до фільмової студії, наперед знаючи, що може лише один з мільйону досягає такого бажання. Бо бути Джаном Гілбертом і діставати по десять тисяч доларів тижневої платні — це не легка справа. Голлівуд не викидає грошей так собі...

Іван Годяк виявився добрим оповідачем. Голос його має в собі таку дзвінкість, що надається на всякі інтонації і може ним виголосити чи висловити все, що схоче. Очі живі і рухливі. Вигляд обличчя нелегко окреслити, але придивившись добре, ви спостерігаєте, що Іван має профіль Рудольфа Валентина, а округлість лица Джана Гілберта. Це таємниця, що відкрила йому золоті брами до Голлівуду.

— Починав я — оповідає Годяк — на українській сцені в Дітройт. Там грав я, співав, виступав на концертах і виставах. Я цим захоплювався і не мав труднощів вивчити найтяжчу роль напам'ять. Режисери любили мене за це... Будучи в гайскул, я довідався про одного агента, який пошукував за новими талановитими акторами. До нього я написав довгого листа і там виляв свою душу, що конче хочу стати актором. У відповідь дістав я листа, мені не до акторства, бо тут треба й таланту, й освіти, й великої практики, й ще більше протекції, щоб дістатися навіть на дуже малу і незначну роль. „А того всього ти, молодий чоловіче, не маєш — тому шукай собі якогось іншого заняття.“ Такий лист запав мені гострим ножем в серце, бо я, в страшнім обуренні, був переконаний, що агент помиляється.

Та раптом щось сталося в моїм житті. У тій школі був драматичний кружок, який давав представлення. В цих представленнях я виступав так добре, що виграв першу нагороду на цілий Дітройт. З великої радості я знову написав листа до агента, стверджуючи, що він помилився, бо я таки виграв нагороду в аматорському клубі за свої здібності. Агент знову відписав, кепкуючи з мене: „Щож ти, чоловіче, виграв? Місце на аматорській сцені це не здобуток для актора! Де ж твоя наука? Кого ти маєш за собою? Хто по тебе

знає? Правда, що ніхто? Отож й ма-єш відповідь, що ти виграв!:"

Цей другий лист прямо підкосив мене. Так щож, все це правда, що агент пише, а тут в душі щось каже: Ні, неправда! Не піддавайся!! Проте, тверде життя взяло верх і я пішов на просту працю до Шевролит Мотор Компані...

Задзвонив телефон, Іван Годяк перепрошив мене і пішов відповісти.

— А клерком у Шевролит Компані ви довго були? — докинув я, коли він вернувся, щоб пригадати, де нам перервано.

— Ні — відповів Годяк — бо невдовзі я дістав працю при радіовій станції „Екс-Вай-Зі" в Дітроїті як запо-відач. Це промостило мені дорогу до великої станції в Шікаго „Ен-Бі-Сі", де я перебував два роки.

— А що має спільного радіова станція з фільмовим ділом? — питаю.

— Дуже багато! Звичайно до таких станцій приходять різні агенти, які пошукують за новими талантами і таке щастя трапилося мені. Один агент заінтересувався мною, поробив старання, щоб я поїхав до Нью Йорку та взяв про-бу, чи мій голос резструє добре через мікрофон. Така проба виявила, що го-лос надається до мікрофону, отож ме-ні предложено контракт до Голлівуду. В травні 1942 року, прибув я до МДжМ студії і почав працю.

— Мали ви багато труднощів на по-чатках?

— Ні, бо штука і драма це влас-ність всіх країв і цілого людства. Ко-ли хтось має талант до співу, а співає добре по-українськи, то дуже легко буде навчити його співати по-англійсь-ки. Мені доводилося багато дечого на-вчитися, я ще навіть тепер мушу сту-діювати свої ролі, але загально кажучи, коли людина переживає свою роль, то не буде мати вона труднощів заста-вити й глядача рівнож переживати цю подію враз з актором...

— В яких картинах уперше ви ви-ступали?

— Фільмове діло в Голлівуді стоїть на найвищій точці розвою. Фільмові директори знають, що мають робити з новиком. Найперше дають йому мало-значні ролі в якійсь картині, а це на те, щоб публіка привикла до актора, а актор привик до технічної рутини.

Таке саме зробили вони зі мною: в перших чотирьох штуках я мав лише незначні ролі. В „Лайф Бовт" мав я вже більшу роль. Ще більші ролі приходилося мені грати у фільмі „Меридж из прайвет аффеір", „Мейзі говз ту Ріно", і „Сандей діннер фор а солд-жер". Зате фільм „Ей белл фор Ада-но" то вже річ, де я веду головну ро-лю, як признаний актор, а в „Гарві Герлс" я граю від початку до кінця. Отож аж по трьох роках тяжкої праці рішила студія дати мені головну роль. Це треба вважати за щастя, бо багато маємо акторів, які грають підрядні ро-лі ціле своє життя і ніколи не вибива-ються.

— Чи думаєте задержати своє ім'я незмінним, як дотепер? — питаю.

— Так, свого імені я не стидаюся і не цураюся. Є на світі імена, що їх гірше приходить писати, чи вимовля-ти, як моє. Я дитина українського на-роду і коли б я заховався під іншим іменем, я чим зробив би кривду нації, з якої походять мої батьки... Як я маю бути великим у фільмовому світі, то буду ним під іменем Годяка, таксамо, як був Гілберт, чи Гейбл...

Проминуло вісім років коли я мав перше інтерв'ю з Іваном Годяком. На-ша друга стріча відбулася 17-го лип-ня 1953 року. За тих вісім років Годяк виступав в багатьох фільмах в Голлі-вуді, в Лондоні та інших фільмових центрах в Європі. Грав він різномодні ролі в великих фільмах, які пішли у світ в різних мовах. Пригадую собі, се-ред інших, фільми: Two Smart people, The Arnelo Affair, Love from a Stran-ger, Lady without Passport, People against O'Hara, The Pay-off, Ambush at Tomahawk Gap, Mission over Korea, Somewhere in the Night, Desert Fury, Homecoming, The Bribe, Battleground, Miniver Story, Night into Morning, Across the Wide Missouri, Battle Zone, Conquest of Cochise.

Як на перших десять років фільмової праці, це був великий вклад фільмово-го таланту одного актора.

— А в якому з цих фільмів почува-ли ви себе душевно задоволеним?

— Вибрати одного такого фільму я не міг би, бо грати на німій сцені під світлами та перед камерами, не є те саме, що в театрі грати на сцені перед живою публікою. Я постійно відчував брак якоїсь іскри, вогню, чогось, що тяжко окреслити. Я почував себе щасливим щойно тоді, коли в 1952 році запрошено мене грати головну роль шеріфа в драмі „The Chase” на Бродвею в Нью Йорк Ситі. Там я почував себе у своїм властивім оточенні, там відчував я кожний рух, кожне слово — як одну частину самого себе.

— А як прийняла вас критика? — питаю Івана.

— Вся американська преса і преса в Англії прийняла мене дуже ввічливо, а на доказ цього маєте тут витинки з ньюйоркської преси...

— Дякую, я перегляну ці витинки у вільнім часі, а тепер скажіть мені, які маєте плани на будуче?

— Здається, що самий вершок моєї кар’єри, як актора, прийде цієї осені, бо на Бродвею в Нью Йорк Ситі я виступлю в драмі „Coura-Martial” в головній ролі. До цього я вже тепер приготвуюся... Моя частина в цій драмі була спеціально для мене написана, і є вона одною частиною з великої драми „Ди Кейн Мютини”, яку наш українець, директор Едвард Дмитрик, виробляє (фільмує) тепер в Голлівуді.

**

У вільних хвилях, я почав перечитувати рецензії, які Іван Годяк лишив зі мною. Найперш зі всього я заглянув до програми драми „Ди Чейз”, де подається коротка історія кожного актора. Там я знайшов такий параграф:

JOHN HODIAK (Sheriff Hawes). Mr. Hodiak, a familiar screen personality, is making his New York debut in „The Chase”. Mr. Hodiak was born of Ukrainian parentage in Pittsburgh, Pa. and began his career as a radio actor in Detroit. He played a great variety of roles in radio there, and later in Chicago, from villains in „The Lone Ranger”, to the original Lill Abner character. He has been seen in such excellent films as „Lifeboat”, „A Bell for Adano”, „Command Decision”, „Battleground”, and „Sunday Dinner for a Soldier”.

А тепер погляньмо, що написала критика (містер Річард Ваттс) про Івана Годяка по його першій виступі в Нью Йорк Ситі в штуді „Ди Чейз” в 1952 р:

With all respect for Mr. Foote, who can write with a feeling for character and locality, it is, I think, Mr. Ferrer’s contribution that gives the new play its measure of effectiveness. For one thing, there is his unfailing skill in selecting actors. Every part seems cast to perfection, and, in assigning the leading role to John Hodiak, a screen player making his first appearance on the stage, he has shown particular wisdom. Playing a decent and conscientious sheriff, who hates the thought of killing a man, Mr. Hodiak gives a performance which demonstrates once more that there are some fine actors in Hollywood.

З цього всього виходить, що кар’єра Івана Годяка щойно починається. Українці є горді з нього і бажають йому найкращих успіхів у майбутньому.

МИХАЙЛО МАЗУРКЕВИЧ

Михайло Мазуркевич, знаний в спорті і на сцені як актор „Майк Мазуркі”. Родився він в Купчинцях, пов. Тернопіль, Галичина, на Різдво 1908 року. Коли мав 6 років приїхав з батьками до Америки до Коговс, Н. Й., де Майк виростав та ходив до української школи при церкві св. Петра і Павла. В дома говорив по-українськи, а в школі навчився писати й читати. Навіть в пізніших роках говорив по-українськи, читав книжки, так, що ще й тепер знає дуже добре нашу мову в слові й на письмі.

Будучи у школі, Майк поринув в різного роду спорту. Почав від бекет-бол, а опісля перейшов до бейз-бол, а дальше взявся до боксерства й боротьби. Це виробило Майкові популярність. Його наділено стипендією на 4 роки і він вступив до Менгетан Каледж в Нью Йорку на філософічний факультет, а по чотирох роках студій отримав науковий ступінь В. А. (Бачелор оф Арте).

Перша його спроба бути актором почалася ще в Менгетан Каледж, коли драматичний відділ при цій школі влаштував річний „Мінстер Шов”,

де Майк імітував артистку Нелі Ленінг. При цьому мусів він співати жіночим голосом, і з цього вив'язався так добре, що критики вже тоді ворожили йому кар'єру на сцені.

Покінчивши каледж, Майк віддався в цілості боротьбі. Боровся навіть з такими борцями світової слави, як Джим Лондос, Лувіс і Бранінг. З декотрими вигравав, з декотрими програвав, але с'як чи так, то завжди залишався добрим спортсменом.

В 1932 році прибув Майк у професійних справах до Каліфорнії. На сході покинув він зиму, а тут застав літо, тож так полюбив Каліфорнію, що рішився перейти сюди на постійний побут. Два роки пізніше прибули його батьки. Професійні виступи приносили йому добрі заробітки, так що Майк по-

чав розбудовуватися в містечку Глендейл (через гору від Голлівуду).

У той час Глендейл влаштувало „фестивал" для борців з цілої Америки, і власне тут наш Майк мав щастя побороти всіх противників. Посадник міста вручив Майкові золоту чашу, як чемпіонові цих змагань. Це принесло нашому землякові ім'я.

Акторка Мей Вест потребувала прибічної охорони (бадігард) й представила цю пропозицію Майкові. Цілий рік їздив Майк з Мей Вест по різних балях, гостинах, виступах — а це, до певної міри, завело його до Голлівуду, хоч ще не дало йому нагоди показати свої здібності на сцені.

Одного разу боровся Майк у великій аудиторії в Лос Анджелес, де були присутні артисти і директори з різних



Михайло Мазуркевич (зліва) і д-р Г. Г. Скегар.

фільмових студій. На нього звернув увагу Йосиф фон Штернберг та запропонував Майкові „тест“ перед камерою й мікрофоном. Результатом такої спроби було це, що круг артистів в Голлівуді зріс на одну особу більше, бо Майк дістав контракт в студію.

Тяжко представити переживання нового артиста поки не повляться на екрані його перші спроби. Наш Майк віддихнув спокійніше аж тоді, коли дістав писемне повідомлення, щоб зголосився для праці в дальших фільмах.

А тим часом перший фільм, в якому Майк виступав, зробив фурор. Другий фільм вже не був такої міри, зате третій і четвертий фільми принесли великі матеріальні зиски для своїх студій, а акторам славу.

Для українців найцікавіший був четвертий фільм „По заході сонця“ (Bigband di Rayzinz Son), бо окрім Майка в цьому фільмі, є там директором ще один українець — Едвард Дмитрик.

— Отож, в яких фільмах виступали ви дотепер? — питаю Майка, будучи в його домі.

— Прошу почекати хвилику, нехай дістану свій альбом — відповів Майк.

— Бачите — почав Майк від першої сторінки — ось тут знайдемо всі потрібні інформації від самих початків аж до тепер:

1. Shanghai Gesture, 2. Prairie Chicken, 3. Dr. Renault's Secret, 4. Behind the Rising Sun, 5. Thank Your Lucky Stars, 6. The Horn Blew at Midnight, 7. Murder My Sweet, 8. Unconquered, 9. Ten Tall Men, 10. My Favorite Spy, 11. Light Touch, 12. Neptunes Daughter, 13. Night and the City.

— А які ж ролі грали ви в цих фільмах? — питаю.

— Залежно від того, що мені призначувано: в декотрих приходилось грати ролі поважні, а в декотрих ролі підрядні.

— В котрому фільмі мали ви найбільший успіх?

— Здається у фільмі „Тенк юр лаки старс“ — відповів Майк. — Тут грав я поруч Еді Кентора, а у фільмі число 6 я грав поруч Джек Бені. Оба ці артисти тішаються великою славою в Голлівуді, і кожний початкуючий актор

вважає честю брати участь у фільмах, де вони виступають.

— А не приходилось вам боротися у фільмі?

— Так, у фільмі число 4 мені приходилось показати всі штуки японського „джіу-джітсу“, а щоб така боротьба мала бажаний ефект, треба було боротися, чи боксуватися з більшою силою, як в дійсності на сцені це буває. Моїм партнером в цьому фільмі був Баб Райн, колишній боксер з Дартмавта Каледжу — й прийшлось мені та й йому дістати не раз доброго штовхача, щоб фільм був реалістичний, а не вдаваний. Оба ми мусили піти по фільмі відпочивати на тиждень.

— А де мали ви головну роллю з діялогами?

— О, це було в числі 7: „Замордуй Мою Милу“, там я мав роллю, як признаний артист. Власне ця ролля промстила мені дорогу до того, що самий Сесіл де Міл жадав, щоб я грав в фільмі „Непереможений“.

— Який з ваших фільмів — ваш улюблений?

— Це „Ніч і Місто“ (число 13), де я боровся з Станіславом Збишком (польським світовим чемпіоном). Фільм був вироблений в Лондоні й облетів увесь світ.

— Отже ви грали з найбільшими акторами!

— Майже так! — відповів усміхаючись Майк — в останніх роках я грав поруч: Дік Павела, Гері Купер, Баб Говп, Джордж Сендерс, Ред Склелтон і інших.

— А щож ви тепер робите?

— В 1952 році я звільнився від контракту в студію МГМ і підписав на два роки контракт з „продусерами“ музичної комедії „Гайс енд долс“, яка об'їздить великі міста в Америці та Канаді. Мій контракт скінчиться в червні 1954 року, й тоді знову повернусь до фільму в Голлівуді.

— А під час боротьби, чи тепер, — в музичній комедії, українці приходили до театру запізнатися з вами?

— Так! Але по великих містах, де знаходяться наші спортові клуби, влаштовували мені зустрічі, на яких були присутні сотні українців, а в двох випадках навіть обдарували мене доро-

„одінними презентами, — так „на пам'ятку”.

— А хто з артистів допоміг вам в самих початках?

— На це питання тяжко відповісти — усміхнувся Майк — але з рукою на серці скажу вам, що помагали мені порадами та підбадьоренням Волтер Юстон, Еді Кентор, Чарлз Лавтон, Пол Муні, Мей Вест, а вже найбільше поміг мені наш українець, а мій добрий приятель, Едвард Дмитрик, — щира душа, яка зробить усе можливе, щоб допомогти іншому. Коли я грав добре, тоді Еді Кентор бігав по сцені та всім хвалив мене. Пол Муні дуже прихильно відносився до мене та переконував мене, що я маю велику будучність на сцені. Мей Вест рівнож заохочувала піти до артистичної школи, та дістатися на сцену. Волтер Юстон давав мені поради, як панувати над собою на сцені.

На закінчення треба додати, що Майк Мазуркі є веселою вдачею, усміхнений, доброзичливий до всіх. Високий 6 стіп і 5 цалів, важить 234 фунтів. Є членом Української Централі в Лос Анджелес і приходить зі своїми батьками на всі українські імпрези. Словом — є це людина, яку слава і гроші не відвернули від свого народу.

МИКОЛА КАЙРЕЗ

Микола Кайрез родом з України, де в 1930 році закінчив хемічні студії в Одесі та одержав ступінь інженера-хеміка. Але душа його була наставлена до чогось іншого — ніж хемічні аналізи — тому, скінчивши Хемічний Інститут, він складає іспити до Харківського Театрального Інституту і одночасно працює (до початку 1934 року) як фаховий актор у Харківському державному театрі „Револуція”. Там він звертає на себе увагу критики, як талановитий актор; це сприяло тому, що режисер О. Стрижак запрошує його на головну роль до фільму „Степовий буряк”.

Але саме акторство не задовольнило Миколу. Він мріє стати режисером. Тож їде до Москви, де складає іспити на останній курс режисерського факультету в Державнім Інституті Театральних Мистецтв ім. А. В. Луначарського.

В Москві, Микола відбуває режисерську практику в Камерному театрі Таїрова, в театрі Мейерхольда, та в МХАТ (Московський Художній театр), сполучаючи це з співпрацею в кіностудії „Москфільм” та грає в багатьох фільмах головні ролі.

По закінченні академії, його заангажовано, як фахового режисера, на постійну працю до театру „Червоної армії”, де він працює до війни. Війна принесла нагоду вирватися на волю. Микола використав відповідну хвилю, й знаходиться тепер на каліфорнійській землі, вільний душею й тілом.

Тепер Микола Кайрез пробує щастя, намагаючись продістатись до Голлівудських вирібень.

ПРЕМ'ЄРИ В ГОЛЛІВУДІ

З 1-го серпня 1944 року, почали оголошувати американські часописи, що 10-го серпня відбудеться світова прем'єра фільму „Вилсон”. Лос Анджелес, Голлівуд й малі поблизькі містечка, були засипані оголошеннями в крикливих кольорах. Радіові станції день в день пригадували про цю прем'єру.

Це загостило мою цікавість.

„Картей Сіркл Тіейтер”, власність Факс Студіо Інкорпорації, знаходиться далеко за містом, по 63-ій вулиці і Вілшер Булевард. З Вілшер треба ще йти 2 ब्लюки на південь, й тут між прекрасними високими тополями та при Райлей Вей і Вайт Еспланаде стоїть прекрасний театр мексикансько-еспанського стилю. Ще здалека видно вогненні стовпи світла, які довгими язяками величезних рефлєкторів освітили нічне небо. Сотні великих ламп освічують простір на два боки перед театром вулиці, будинки й пишні гори з тропічними зелями та деревами й тисячі глядачів, які прийшли подивитись на прем'єру.

Пів ब्लюку від театру устелено увесь хідник червоним килимом, з балдахимом та високими урнами, в яких повно живих рож та райських птахів (так називаються квіти, ніби човники, синьо-жовтого коліру). На підвищенні стоять мікрофони, до яких підходять гості і кажуть декілька слів привіту. Але малих мікрофонів є так багато,

що уся околиця чує про найменшу подію.

Я прибув сюди чверть до восьмої увечері, але вже застав такі юрби народу, що ніяк не можна було дістатися до театру. Рештування, що Факс Студіо побудувала для глядачів, вже було переповнене публікою, а навколо було повно людей.

Заповідач оголошує, що Факс Студія витратила грубі мільйони доларів на фільм і що 2 роки тривали праці у Вашингтоні і Голлівуді. Має бути це монументальний фільм, якого ще світ не бачив! Тому то з'їхалися з цілої Америки визначні люди, щоб побачити цей фільм перший раз, а завтра буде він висвітлюватись аж в двох величезних театрах для звичайної публіки.

Приїдять авта з гістьми, поліція втримує порядок, а я ще стою позаду народу. Біля мене поза шнурми переходив поліцей. Я крикнув до нього, що маю щось важне йому сказати. Поліцей дав наказ, щоб юрба пустила мене до нього. Я показав йому свою картку репортера преси, але через поденервовання витягнув ту картку, що достав на світовій виставі в Нью Йорку в 1939 році, а не цю, що мав в Голлівуді. На цій картці стоїть написано, що я являюся представником української преси.

Поліцей побіг із цьою картокою до капітана, а цей дав наказ впустити мене. Мене відвели серединою впрост на червоний килим і вказали вигідне місце в другому ряді, саме там, де будуть переходити до театру гості і актори. Мені представився головний представник еспанської преси з Буйнос Айрес з одного боку і представник швейцарської преси з другого боку. Вони почули, що з ними говорить представник української преси.

Оголошено, що процесія вже підходить. Найперше підійшли властители „20 Сентюрі Факс Студіо”. Анонсер

просить Деріл Занука сказати декілька слів. Потім підійшли інші, включно з акторами цього фільму. Всіх публіка приймала дуже оваційно. За ними йдуть високі старшини американської армії і маринарки. Ще далі визначні гості з Нью Йорку, Вашингтону, Отави тощо. Всі повбирані в дорогі вечірні шати. Дами мали на собі дуже дорогі соболеві футра, або загортку Комінського зо срібних лисів.

Нарешті прийшла черга на акторів з цілого Голлівуду. Поміж ними були самі „зірки”. Мері Пікфорд появилася перша, під оклики публіки: „Ти далі є улюбленицею (світгарт) цілої Америки”! За нею гордо ступала Дженет МекДоналд. Її рівнож стрінула овація. Потім йшла Соня Гейні, Норма Шілер, Тулула Бенкгид, Жон Бенет, Чарлс Босй, Грейсі Ален, Клодет Колберт, Лінда Дапнел, Престон Фостер, Грейсі Філдс, Ріта Гейворд, Ел Джолсон, Грір Гарсон, Джордж Джесел, Алекс Накс, Мирна Лой, Марл Оберон, Джінджер Раджерс, Лана Турнер, Руді Велей і багато інших.

Та прийшла черга на того, кого я чекав з хвилюванням. Це ж був перший публічний виступ нового актора, який походить з нашої крові й кости. Заповідач проголосив: **Д ж а н Г о д я к**! Годяк (американці вимовляють це Го-ді-ек) підійшов до мікрофону і почав щось говорити, але товпа народу почала ревіти, щоб він вийшов на червоний килим й заглушила його промову. Годяк підходить на середину, з паною по правій руці (вбрана казково з кейпом із срібних лисів). А публіка далі викикує: **Джан Годіек, Джан Годіек!**..

Ще далі переходили визначні артисти та фінансисти, але я їх уже не бачив. Я вже бачив, як Годяк, — як перший серед нас, — маршував поруч американської сметанки, як вибраний з вибраних.



УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ В АМЕРИЦІ

Написав д-р РОМАН ОСІНЧУК

Сьогодні, по кількالكітньому побуті в Америці, кожен з нас, новоприбулих, вже до деякої міри заакліматизувався у цьому Новому Світі, у цій новій країні та новоприбраній батьківщині.

Ми зі спокоєм дивимось на ньюйоркські хмародери, їздимо галасливою підземною залізницею, звикаємо до цього страшного автомобілевого руху на вулицях, привчаємо свої руки до скорого такту фабричних машин, а навіть наші ноги автоматично дотримують кроку тим усім проходячим американцям, які завжди й всюди є в поспіху.

Але як же інакше ми собі уявляли цю Америку, їдучи кораблем, як же інакше дивились на неї, зокрема на Нью Йорк, ставляючи перші кроки по його залюднених вулицях...

А чи десять років тому хтонебудь з нових імігрантів бодай мріяв про те, що він по таких складних і страшних життєвих закрутах останньої світової війни живий доїде до Америки і тут буде закладати підвалини під своє нове життя?... Я думаю, що це перейшло всякі мрії кожного з нас. Ми, діти широких ланів України, заслухані в пісню жайворонків, музику пільних коників чи вечірній шепіт розлогих тополь, любимо свою батьківщину й ніколи не думали пускатись у мандри. Сільська психіка, яка так сильно позначилась у цілому нашому громадському й політичному житті, не дозволяла навіть думати про те, щоб залишати свою батьківщину.

Тож чи, живучи в таких умовах, могли мріяти наші старші колеги й громадяни-лікарі, такі, як Озаркевич, Курівець, Панчишин, Бурчинський і інші на Східній Україні, що колись в Америці буде коло 600 лікарів і стоматологів? Чи могли мріяти колеги молодшої генерації, що їм удасться вир-

ватись у світ з-поза щільних границь передвоєнної Польщі або з-поза залізної куртини страшної російсько-советської деспотії?



Загальні Збори Українських Лікарів в Нью Йорку. Промовляє д-р Роман Осінчук.

А чи знали лікарі-американці українського походження, такі перші піонери-лікарі, як Судаловський, Ордон, Володимир Сіменович, Грановицький, Колісаль, а з молодших Мирослав Сіменович, Кібзей, Смух, Гарасим, Скегар, Неллі Пелехович-Гайворонська і ще молодші, як Петришин, Барон чи інші, що до них колись прибуде така маса нових лікарів і братів по крові?

А однак у цій нежданій і дуже складній політичній ситуації останньої війни це сталося дійсністю. Ба що більше! Кілька соток лікарів, які прибули тепер, разом з своїми братами і колегами, що в Америці народились, створили навіть свою професійну організацію, якій на ім'я: Українське Лікарське Товариство в Америці.

ПІДГОТОВА ДО СТВОРЕННЯ ТОВАРИСТВА

Потребу такої організації відчував кожен лікар, який робив перші кроки по американській землі, особливо на

початку нашої імміграції в роках 1946-1948. Брак будьяких інформацій про нострифікацію європейських дипломів, працю за фахом у новій країні, організацію охорони здоров'я та взагалі лікарське життя в Америці, створювали для новоприбулих непоборні труднощі. Багато лікарів спочатку мусіло брати працю, яка попала в руки, а деякі з них, щоб заробити на кусень хліба для себе й родини, мусіли виконувати не раз дуже чорну й тяжку роботу.

У автора цих рядків, як одного хоч може не з перших, а все ж таки вчасних іммігрантів, зродилась думка створення професійної лікарської організації вже на початку свого побуту в Америці. У цій справі він вдався, безпосередньо або листовно, до лікарів американців українського походження, а також до новоприбулих лікарів і стоматологів. Публічно свою думку про це він висловив у статті, видрукованій в часописі „Свобода” 1948 р. Піддержування постійного листовного контакту з колегами, які ще були в тому часі в Австрії, Німеччині чи інших країнах Європи та конечна потреба інформування їх про можливості фахової праці в Америці, утвердило автора цих рядків у потребі такої організації ще більше. Після вміщення ще кількох статей в „Свободі” у цій справі та наладнанні зв'язку з кільканадцятьма колегами в Нью Йорку й Філадельфії, дня 16 жовтня 1949 р. в лікарському кабінеті автора відбулися сходини 25-ти лікарів, які підтримали плани ініціатора й обрали Організаційний Комітет у складі: Р. Осінчук, Т. Воробець, Я. Восвідка, Т. Олесіок і А. Сиротенко. Сходини доручили комітетові перевести реєстрацію всіх лікарів і стоматологів українського походження так новоприбулих як і народжених на терені З'єдинених Держав Америки та рівночасно призначили д-ра Р. Осінчука делегатом від українських лікарів на 4-ий Конгрес Українців у Вашингтоні. Це був перший громадський виступ української лікарської організації в Америці.

У.Л.Т.А. ТА ЙОГО ЗАВДАННЯ

По переведенні реєстрації коло 150 лікарів, що перебували під під ту по-

ру в Америці, та виготовленні проєкту статуту майбутнього Товариства, дня 22 січня 1950 р., у день свята соборності України, відбулись в Нью Йорку перші Загальні Збори українських лі-



Українські лікарі в Америці — під час Загальних Зборів в Нью Йорку.

карів і стоматологів, на яких був присутній 61 лікар. Крім того прибули зголошення з різних міст Америки. На зборах виголошено три реферати. Д-р С. Гарасим з Філадельфії подав короткий нарис громадської діяльності українських лікарів в Америці від зарання нашої імміграції, д-р Я. Восвідка коротко представив громадський шлях наших лікарів і лікарських організацій на наших землях і на еміграції в часі останньої світової війни й д-р Р. Осінчук виголосив доповідь програмового характеру, в якій підкреслив ідейність та громадськість українського лікарського світу та з'ясував ціль і завдання новоствореної організації.

Завданням Українського Лікарського Товариства в Америці було об'єднати всіх лікарів і стоматологів українського походження, давніх іммігрантів, тут народжених чи новоприбулих, які знаходились на терені З'єдинених Держав Америки; затіснити взаємини між новоприбулими й тут народженими українськими лікарями та оживити їх товариське й професійне життя; нести моральну і матеріальну допомогу лікарям чи їх найближчій родині на випадок потреби; подавати інформації в справі одержання дозволу на виконання лікарської практики (лайсенс) та допомагати в підшуванні фахової праці в шпиталях, розбудити науково-

медичне життя; нав'язати контакт з усіма українськими лікарями в цілому світі; нав'язати товариські взаємини з лікарськими організаціями різних національних груп в Америці; поробити усі заходи серед членів Товариства та нашої громади в цілі утворення у майбутності мережі українських шпиталів, клінік чи санаторій; розбудити охоту до скорого здобуття лікарського дозволу на практику в Америці, а здобувши такий дозвіл стати на службу народному здоров'ю, зокрема наших громад, застосовуючи у своїй праці найкращі зразки професійної етики так у відношенні до колег, як і у відношенні до хворих, вкінці заактивізувати наших лікарів до праці в різних наших громадських установах і тісно співпрацювати з Українським Конгресовим Комітетом, НТШ, УВАН-ом, Самопоміччю, ЗУАДК-ом, Т-вом Українських Інженерів, Об'єднанням Ветеринарних Лікарів і ін.

До першої Головної Управи УЛТА були вибрані такі лікарі: Р. Осінчук — голова, Є. Гарасим і В. Барон — заступники голови, Я. Макарушка — секретар, Д. Лепкий — скарбник та Я. Восвідка, Т. Воробець, І. Мойсесенко та Т. Олесіюк — члени. До Контрольної Комісії: як голова пані Н. Пелехович-Гайворонська і як члени К. Сілецький, Л. Зарицький і О. Баран. До Товариського Суду: як голова І. Домбчевський і як члени М. Коссенко, Р. Сухий і Ю. Малецький.

Порушені на Зборах справи знайшли свій відгомін в ухвалених резолюціях, в яких також Загальні Збори винесли подяку Президентові Труманові та Американському Урядові й всім допомоговим організаціям, як ЗУАДК, Український Католицький Комітет, НЦВЦ, Черч Ворлд Сервіс та українському громадянству за допомогу в переселенні українських лікарів.

ПРАЦЯ В ТОВАРИСТВІ

За цих три і пів року праця в Товаристві йшла в різних напрямках. Особливу увагу, однак, положено на внутрішнє скріплення організації та організаційне охоплення всіх лікарів, розкиданих на великому терені ЗДА. Одною з перших проблем Товариства було

вироблення й затвердження чартеру та реєстрація Товариства у влади. Хоча в американських демократичних відносинах кожному з нас така проблема видається дуже легкою, все таки Управа мусіла перебороти деякі труднощі, що випливали з неприхильного, досить характеристичного для того часу, наставлення до нас деяких чинників. В листопаді 1950 Товариство зачартеровано під назвою: „Амерікен-Юкрейнісн Медікал Сосаеті, Інк.”

З огляду на часті зміни місця побуту й праці лікарів та з огляду на великі віддалі, які ділять поодинокі скупчення українських лікарів в Америці, зв'язок з членами та залучення нових лікарів до організації були досить трудним завданням. По схваленні закону про допущення ДП-істів до ЗДА наплив українських лікарів збільшився. Деякі новоприбулі, віддалені тисячами миль від Нью Йорку, не знали про існування Товариства й треба було їх не раз довго шукати. Все ж таки за цей короткий час існування Товариство зареєструвало на терені ЗДА понад 500 лікарів і лікарів-стоматологів, а з них біля одної третини ще й досі з не зовсім зрозумілих причин не належить до Товариства. Біля ста лікарів взагалі неохоплено реєстрацією. Деякі з колег не відповідають на всякі заклики Товариства чи навіть на безпосередньо до них звернені листи.

Щоб краще охопити українських лікарів організаційно та рівночасно поживавити їх професійну й громадську працю на місцях, у більших осередках скупчення лікарів почали поставати відділи УЛТА. Таких відділів Українське Лікарське Товариство в Америці має вже шість. За ухваленням правильним Головна Управа Товариства та Управи Відділів вибираються кожного року.

На четвертих Загальних Зборах УЛТА в лютому 1953 року ухвалено велику автономію відділів, які діють тепер більш самостійно та пристосовують свою працю до вимог даного терену. На Загальні Збори Централі, які в майбутності будуть організовані по черзі в місцевостях, де знаходяться Відділи Товариства, відділи висилатимуть своїх делегатів, які будуть виборним

органом Головної Управи УЛТА. На четвертих Загальних Зборах Централі перевибрано головою УЛТА знову д-ра Романа Осінчука. Поодинокі Відділи УЛТА існують вже в таких осередках Америки: Шікаго, Ілліной, під управою д-рів І. Козія і А. Вітковського; Дітройт, Мішіген, під управою д-рів Софії Парфанович і П. Джуль; Клівленд, Огайо, під управою д-рів М. Грушкевича і Ю. Диця; Філадельфія, Пен., під управою д-рів Є. Гарасима, М. Корнилова і Р. Голубінка; Сиракузи, Нью Йорк, під управою д-рів І. Подюка і М. Логази; Метрополітальна округа Нью Йорку під управою д-рів В. Петришина, Я. Воевідки й В. Богданова. Незадовго має ще постати один відділ, який об'єднував би лікарів на терені Північної та Південної Дакоти та Міннесоти. Очевидно, у такому короткому нарисі просто неможливо подати імена тих всіх колег, що своєю працею на протязі близько чотирирічного існування Товариства для нього прислужилися.

Так само неможливо подати ширший огляд діяльності Централі чи Відділів Товариства.

Головною діяльністю УЛТА на цілому терені Америки, крім організаційних заходів, було пошкваллення професійного, наукового, товариського й громадського життя. Майже кожного місяця в Нью Йорку й інших осередках наших відділів відбуваються сходини членів з науковими рефератами, дискусіями та гутірками на професійні теми чи громадські. Крім цього протягом двох останніх років, з нагоди Загальних Зборів, були організовані наукові конференції і висвітлювані наукові фільми. Товариські вечори самостійно чи на спілку з Т-вом Інженерів чи іншими товариствами, зокрема репрезентативні весняні рави з інженерами, доповнюють сторінку товариського життя. В перших роках існування Товариства до дуже важливих завдань належали такі справи як посередництво чи інформування в справі праці, інформування про вимоги влади до евалюації документів та інші нострифікаційні справи, як іспити з англійської мови та медицини, видавання різних референцій для влади, шпиталів тощо. Треба з приємністю відмітити, що деякі

наші члени працюють в наукових товариствах, таких як УВАН і НТШ, багато лікарів працює в різних громадських інституціях, а деякі, побіч своєї фахової чи громадської праці, знаходять час для співу, музики, літератури. Наявним доказом цього був досить вдалий літературно-мистецький вечір восени 1952 р., в програму якого входили скромні літературні чи музичні твори виключно лікарів.

ДЕЩО СТАТИСТИКИ

Хоча ці статистичні дані під сучасну пору досить пливкі, бо наші лікарі є ще в постійному шуканні стейтів, які скорше допускають до нострифікаційних іспитів, або в яких можна легше дістати працю в шпиталях, все таки картина цього розміщення буде для читачів досить цікава. І так, ідучи за англійською абеткою стейтів, коло 500 зареєстрованих лікарів і стоматологів розмістилося по різних стейтах в такий спосіб: Каліфорнія — 6, Дистрикт Колумбія — 3, Коннектикат — 8, Делевар — 1, Фларیدا — 1, Ілліной — 77, Айова — 2, Кентокі — 3, Мериленд — 5, Мішіген — 47, Міннесота — 10, Мізурі — 2, Північна Каролайна — 1, Північна Дакота — 7, Півд. Дакота — 1, Н. Гемшир — 2, Нью Джерзі — 57, Нью Йорк — 199, Огайо — 17, Оклагома — 1, Пенсильвенія — 32, Ровд Айленд — 5, Тексас — 2, Вірджінія — 4 і Висканзін — 1. На 500 зареєстрованих членів Товариства 93% — лікарів і ледве 7% — стоматологів. Старших віком, себто понад 50 років життя є 18-19%. Лікарів американців українського походження є коло 5%, решту, себто 95% становлять лікарі-українці, які прибули до Америки по другій світовій війні. З них досі здобуло американські дипломи чи дозволи на лікарську практику коло 90, в тому числі три лікарі-стоматологи. Очевидно, що кількість т. зв. лایсенсових лікарів буде в майбутності скоро зростати з уваги на те, що треба було довшого часу на поладження урядових формальностей, зв'язаних з евалюацією лікарських документів і на підготовку до досить трудних лікарських іспитів чи, як це зі стоматологами, на закінчення ще додат-

кових 2-3 річних студій в дентистичних професійних школах.

ВИСНОВКИ Й ЗАКІНЧЕННЯ

Розглядаючи життєвий шлях українського лікаря в Америці, мусимо признати, що він є дуже трудний, так для тут народжених, як і для новоприбулих лікарів. Якщо йде про лікарів-американців, то з уваги на довгі й дуже коштовні медичні студії в Америці, а що більше, з уваги на їхнє походження з бідних робітничих родин, вони часто тяжкою працею вночі заробляли на своє життя та студії і вперто йшли по шляху до здобуття свого лікарського фаху. І треба висловити їм признання за те, що не лише здобули дипломи і є сьогодні добрими лікарями, але також багато з них є спеціалістами у різних ділянках медицини, а деякі працюють як асистенти, інструктори і навіть професори в медичних школах чи як наукові робітники в дослідних інститутах. Для новоприбулих лікарів цей шлях може ще трудніший. Приїхавши до нової країни, у переважній більшості з родинами, вони мусіли в першій мірі забезпечити життя своїх найближчих. Брак знання мови, чужі обставини, слабо платні позиції лікаря-інтерна чи резидента в шпиталях, труднощі, зв'язані з одержанням навіть та-

кої праці, не робили життя новоприбулих лікарів надто солодким і не завжди давали їм змогу й час братися до книжки. А якщо до цього додати ще й такі обставини, що лише кілька стейтів ЗДА взагалі допускають негромадян до лікарських іспитів, та й ті ще мають різні, майже неможливі до виконання (вимога посвідок медичних шкіл із-за залізної куртини про закінчення студій, затверджених американським консулом, який там знаходиться) вимог, вимога 2-3-ох річних дентистичних студій в школах, до яких трудно дістатися і т. д., досить трудні, майже з цілої медицини, іспити, які мусять складати лікарі не раз з кількадесятилітнім стажем лікарської практики, що вже давно забули всякі теоретичні медичні дисципліни — то це все разом огірчує новоприбулим лікарям життя дорешти. І тому не диво, що за кілька років побуту ледве 90 лікарів досягнули свої лікарські ліценції. І цим до певної міри треба виправдувати тих лікарів, які ще досі стоять осторонь своєї організації чи взагалі громадської роботи. Хоча таке виправдування не завжди є переконливе. Багато лікарів, у зовсім несприятливих особистих умовах, знаходить час для своєї професійної організації і цим піддержує її розвиток.



УКРАЇНСЬКА ПШЕНИЦЯ В АМЕРИЦІ

Написав ГАВРИЛО ГОРДІЄНКО

Хоч Америка подарила Старому Світові дуже багато корисних рослин, в тому числі величезного народногосподарського значення такі рослини як кукурудзу, картоплю, помідори, соняшник, тютюн, кавчукове дерево, какао-ве дерево та нечисленну масу всяких декоративних рослин, а серед них і нашу національну квітку — соняшник, та проте Америка до відкриття її Колумбом, не мала у себе зовсім головних збіжжєвих рослин Старого Світу як пшениці, жита, ячменю, вівса та рижю.

Історія людства, культура його й особливо матеріальна культура, яку часто зємо цивілізацією, розвивалася в трьох головних осередках світу. І в кожному з цих осередків цивілізації панувала одна головна збіжжєва рослина. В осередкові цивілізації в Південно-Східній Азії головною рослиною був риж. Довкола Середземного моря, в колись білого людства, пануючою рослиною була пшениця, і нарешті в осередкові цивілізації в Америці головною й єдиною збіжжєвою рослиною була кукурудза.

Найвищого степеня цивілізації досягло людство в пшеничному осередкові, бо для використання пшениці мусіли розвинути приладдя для розмолу пшеничного зерна, мусіла постати млинарська техніка, бо смаком вареного пшеничного зерна біла людина не задовольнилася і в процесі розвитку цивілізації навчилася з пшеничної муки пекти хліб. Риж використовувався й тепер використовується лише для варення, тому вже для первісного використання рижю вистачало ступи, щоби обтовкти з насіння рижю зовнішні плівки.

А для використання кукурузи не треба було жадної техніки, бо кукурузу можна використовувати навіть ці-

лим зерном, не обов'язково треба його дробити. Крім того зерно кукурузи можна споживати навіть нездобріле. Тому й розвинулася цивілізація найвищого степеня в осередку пшениці, нищого степеня в осередку рижю і найнижчого степеня в осередку кукурузи.

Ці осередки самостійної цивілізації були доти, поки люди не прийшли до тіснішого контакту й не почали взаємно обмінюватися здобутками своєї цивілізації. В наш час при теперішньому модерному транспорті ці різниці поволі згладжуються і здобутками цивілізації найвищого степеня тепер можуть користатися й ті найвідсталіші племена в далеких закутках всіх континентів.

З відкриттям Америки Колумбом року 1492 для білої людини відкрилися можливості переселення до Нового Світу і біла людина вповні використала ці можливості. Переселяючись до Нового Світу, біла людина переносила з собою і всі ті здобутки культури та цивілізації, які вона на той час мала. Пшениця тісно зв'язана з життям білої людини, тому біла людина, переселяючись до Америки, брала з собою й пшеницю.

Пшениця одна із найстаріших культурних рослин на світі. Знахідки зерен пшениці в розкопках археологів говорять про її велику давність в культурі, понад 4.000 літ. Найдавніший писаний пам'ятник про пшеницю в культурі це з Китаю з-перед 2.700 літ до Р. Х. опис урочистого сіяння п'ятих головних китайських культурних рослин, а саме рижю, пшениці, проса, ячменю та сої, коли сам китайський імператор Чін-нонг довершив обряду урочистого сіяння.

Українська земля й український нарід мають тісний зв'язок з культурою пшениці з найдавніших часів. В літературі про початки хліборобства на землі

є згадка про те, що пшениця з українських степів діставалася до Тесалії в Греції ще року 2.600 до Р. Х. і звідти поширилася по цілій Греції. Наші предки вже в Трипільській добі сіяли пшеницю. За часів існування грецьких колоній на північному побережжю Чорного моря від 7 стол. до Р. Х. Україна вже експортувала пшеницю на тодішні світові ринки довкола Середземного моря.

Боротьба між Польщею та Україною в 16-17 століттях це у великій мірі була також боротьба і за українську пшеницю, яку Польща охоче постачала до Західної Європи, де з розвитком міст збільшилася потреба в збіжжя. В 19 ст. і в 20 ст. Україна є один з великих світових продуцентів пшениці.

Америка із абсолютно безпшеничної країни стала одним з найбільших продуцентів пшениці. Найповніші й найновіші дані за 1950 рік подають, що лише ЗДА мали пшеницею 61,6 міл. акрів з урожаєм 1.020 міл. бушелів, себто ЗДА стояли на другому місці після СРСР, який мав 107 міл. акрів з урожаєм 1.110 міл. бушелів. Крім ЗДА в Америці великими продуцентами пшениці є Канада з 27 міл. акрів і урожаєм 462 міл. бушелів, Аргентина з 13,7 міл. акрів з урожаєм 213 міл. бушелів. Решта країн Америки має менші площі під посівами пшениці. Цілий світ року 1950 мав під пшеницею 427 міл. акрів з урожаєм 6.320 міл. бушелів.

Тому цікаво простежити як пшениця дісталася до Америки. Це нас цікавить як українців, бо більшість теперішніх американських пшениць є українського походження.

Першу пшеницю до Америки привіз Колумб за своєї другої подорожі до Нового Світу року 1493, коли він приїхав на острів Гаїті. На материк Америки, до Мексико, вперше привіз пшеницю Гернандо Кортес року 1519. Дещо пізніше занесли пшеницю до Арізони та Каліфорнії еспанські місіонери. Тепер в Каліфорнії є прадавній сорт пшениці під назвою Сорона, або ще її кличуть 90-денна. Ця пшениця може бути прямим нащадком тієї пшениці, яку в свій час занесли були еспанські місіонери.

Коли початком 17. стол. почали переселюватися до Америки перші західні європейці: англійці, голландці, французи, тоді в Західній Європі не пшениця була головним продуктом споживання, а ячмінь. Тому й перші поселенці в Америці сіяли більше ячменю ніж пшениці, а з місцевих рослин кукурузу і пануючою рослиною на східному побережжю не була пшениця.

Головною збіжевою рослиною пшениця стала вже в долині ріки Огайо, коли під кінець 18. стол. ця долина була опанована для поселення білих колоністів. Та проте історія занотувала нам пару випадків, коли вперше нові колоністи сіяли пшеницю на східному побережжю.

До Вірджинії пшениця дісталася з Англії року 1607, але є згадка про те, що якийсь колоніст Бартоломей Госнолд сіяв пшеницю над Буззард Бей в Массачусетсі вже року 1602. Коло Джеймстауну вперше сіяли пшеницю року 1618. Пілгрими сіяли вперше пшеницю коло Плимута в Массачусетсі року 1621. На північному заході вперше сіяли пшеницю коло форту Ванкувер в стейті Вашингтон заходами Гудзон Бей Компані коло року 1825. В Каліфорнії пшениця на початок 19. стол. вже була досить поширена, але від року 1849, коли в Каліфорнії було відкрите золото й туди рушили були великі маси людей, площа під культурою пшениці в Каліфорнії значно була зросла.

До громадянської війни в ЗДА головними продуцентами пшениці були стейти Індіана та Ілліной. Після громадянської війни (1861-65) головними продуцентами пшениці стали стейти Північна та Південна Дакоти і Міннесота. До цього причинилися такі події.

Машини для збирання урожаю збіжжя та для молочення збіжжя, які Мек Кормик винайшов ще року 1834, а масово почав продукувати вже від року 1847, на час закінчення громадянської війни в ЗДА були вже поширені в більшій кількості й при помочі їх можна було використовувати все нові та нові простори.

На цей самий час зросла й іміграція до обох Дакот і Міннесоти з України, особливо меннонітів. Для опановання

нових територій особливо спричинилися сорти українських пшениць, як більш витривалі й тим придатніші для умов обох Дакот та Міннесоти.

Року 1862 був виданий федеральний закон про всякі полегшення й сприяння для колонізації земель на захід від Міссісіпі. З цього закону у великій кількості скористалися ветерани громадянської війни. І нарешті проведення залізниці до Сан Франсіска (1870) з відгалуженнями в боки спричинилося до збільшення загальної колонізації Далекого Заходу й величезного зросту площі під пшеницею.

Хлібороб, переселюючися на нове місце поселення, бере з собою завжди й насіння для посіву тих рослин, з якими він мав до діла дома, в Старому Краю. Так роблять усі господарі, так робили й українці, які переселювалися до Америки. Перші сліди українських імігрантів до ЗДА можна знайти вже на початках 18. стол. В лавах борців за визволення Америки з під панування Англії находимо й українські прізвища.

Більша кількість українських імігрантів прибула до Америки кінцем 19. і початком 20 стол. Українських імігрантів виганяла з батьківщини найбільша нужда й тому на новій землі багато з них ішли в робітники, а не ставали фермерами. Бо для закладення сільського господарства треба було мати час і гроші, а цього як раз і бракувало українським імігрантам. Розвинені економічні умовини в ЗДА спричинилися до того, що багато українців тут стали міськими робітниками. Натуральніші обставини в Канаді та Аргентині спричинилися до того, що в тих країнах більшість українських піонерів стали фермерами.

Українські імігранти походили з найбідніших районів України і більшість із них принесла з собою до Нового Світу лише пару своїх мозолистих рук. На межі століть 19. та 20. прибули до Америки українські імігранти вже із пшеничних районів України. Вони принесли з собою й насіння пшениці, розуміється, в малих кількостях, дослівно в торбинках. Один такий випадок навіть занотували імміграційні уряди. Року 1905 прибув до ЗДА з України іммігрант

Йосип Дукарт, який потім поселився був в Північній Дакоті. Він привіз був у торбинці два фунти пшениці Гирка, яка й тепер ще росте в Північній Дакоті.

Та проте головна маса української пшениці не прибула до Америки в торбинках іммігрантів. Більша кількість української пшениці прибула до Америки в міжнародній торгівлі збіжжям. І то значно скоріше від масової імміграції українців до Америки.

Прилученням Криму до Росії (1783) була скасована небезпека турецько-татарських нападів на українські степи й настали мирні умовини, сприятливі для масового розорювання українських степів під посіви пшениці. Скасування кріпацтва (1861), введення сільсько-господарських машин, проведення залізниць до українських портів Чорного моря й розбудова тих портів спричинилися до того, що Україна в 19 ст. і особливо в останній чверті того століття вийшла на світові ринки як один із найбільших продуцентів пшениці і збіжжя взагалі.

Пшениця України розходилася по цілому світі. Доходила вона й до Америки, яка тоді ще не була таким великим експортером пшениці, як тепер, бо треба було покривати все зростаюче запотребування нових міст, які поставали і розросталися на східному побережжю ЗДА.

Хоч для історії рослин тяжко зачерпнути матеріал із таємниць приватної торгівлі, але в світовій літературі зафіксовано такий факт із історії української пшениці. Перед роком 1842 партія якоїсь галицької безіменної пшениці, десь мабуть із Поділля, бо зазначається, що така сама пшениця росте й на схід від тодішнього австрійського кордону, через Данціг дісталася до Глазгова в Шотландії.

Невелику кількість тої галицької безіменної пшениці дістав від свого глазговського приятеля Давид Файф в Канаді. Давид Файф розмножив й пустив у світ цю пшеницю як новий сорт під назвою Ред Файф. Ця дотепер безіменна галицька пшениця під новим прибраним ім'ям Ред Файф має величезні історичні заслуги, бо це нею

засівали безконечні простори новозораних прерій ЗДА і Канади.

Як уже згадано, пшениця дуже давня культурна рослина, ще зперед історичних часів. Протягом такого довгого часу з усіх видів пшениці повстало коло 30.000 сортів. Таке велике число сортів пояснюється тим, що часом у різних місцевостях той самий сорт називають іншою назвою, або різниці між окремими сортами зовсім незначні. Самої лише звичайної, так званої, м'якої пшениці, є коло 4.000 сортів на цілому світі.

Про сорти пшениці ще грецький вчений Теофраст коло 300 року до Р. Х. „Існує багато родів пшениці і назви вони мають від того місця, де вони ростуть, як напр., пшениця лібійська, тракійська, асирійська, єгипетська, сіцилійська, понтійська. Далі він ще розписується про те, чим різняться між собою окремі сорти пшениці, та нам тут потрібно його голосу для того, щоб звернути увагу читача на те, як називаються сорти пшениці. У Теофраста вони звуться по тому місці, де вони росли, при чому ота остання понтійська пшениця і є мабуть та пшениця з українських степів, про яку згадують в літературі про початки хліборобства на землі.

В часи, коли українська пшениця дісталася до Америки, назву сортам давали по тому місцю, з якого пшеницю привезли до Америки. Тому й зустрічаємо в Америці пшениці: галицьку, одеську, тагаврогську, харківську, кримську, донську і т. д.

Імігранти, які спричинилися до ввозу й поширення українських пшениць в Америці більше, ніж самі українці, це були менноніти. Тому й треба про них сказати пару слів. Російська цариця Катерина II приборкавши під свою руку українські степи, щедрою рукою роздавала їх на всі боки своїм прислужникам вельможам та закликала всяких чужинців колонізувати їх.

В ті часи в Західній Пруссії існувала релігійна секта меннонітів, яку переслідували і держава й обидві церкви. Менноніти радо відгукнулися на заклик Катерини II, тим більше, що свобода їхньої віри була їм гарантована. І в роках 1788-1820 переселилося їх в

степи України і над Волгу декілька десятків тисяч осіб.

Тісно об'єднані на релігійному ґрунті в міцні громади менноніти, як добрі господарі, створили свої, просто зразкові хуторі-колонії на українських степах і були б жили в спокої, як би не Кримська війна в роках 1854-56, яка виявила всю слабкість Російської закріпаченої імперії. Тому наслідник великого нездари Миколи I, Олександр II, сипнув мов з великого рукава реформи за реформами. Одною із тих реформ був і закон про загальну військову повинність року 1874.

Спокійне дотепер плесо меннонітського життя сколихнулося і вони попали в конфлікт з державною владою, бо менноніти, згідно своїх релігійних поглядів, не признавали військової повинності. Тому вже цього ж 1874 року починається масова еміграція меннонітів із України, головню до ЗДА, яка тривала ціле чверть століття 1874-1900. Вербували меннонітів до виїзду до ЗДА у великій мірі агенти великих американських залізниць, бо тоді американські залізниці досягли були вже берегів Тихого океану й потребували поперше пасажирів, а подруге — мешканців попри залізниці.

Менноніти виїздили як організовані громади і на нових землях сідали майже тими самими колоніями, як вони сиділи в українських степах. Виїздили вони як господарі і привозили з собою насіння на посів, як про це говорять офіційні чинники з Департаменту Агрікультури ЗДА. Кожна родина меннонітів мала з собою принаймні один бусель пшениці на насіння. Привезли менноніти всякої пшениці з готовими уже назвами, але одну пшеницю в ЗДА так і назвали Меннонітською на пошану тих, хто її привіз до нового краю.

Так само як менноніти, так і австрійські та моравські анабаптисти приїхали в Україну 1770 року, звідти до ЗДА 1875 року. Вони також привезли з України пшеницю на насіння.

Торговий імпорт до Америки, насіння привезене імігрантами для посіву, як українцями, так особливо меннонітами — це були перші головні джерела появи української пшениці в Америці, не лише в ЗДА, але й Канади,

Аргентини та інших країн Південної Америки.

З величезної кількості сортів пшениці у світі багато їх є і в Україні, як прадавній пшеничній країні. Як ми вже бачили, на чужині сорто пшениці називають по тому, де вона росла, або звідки її привезли, але в своїй батьківщині старі народні сорти пшениці мають свою назву, не завжди зв'язану з місцем походження, а частіше по своєму вигляду як напр., червоноколоска, білоколоска, чорноуска й т. п.

Є прадавні сорти українських пшениць, початків яких ніхто не знає. Це, так би мовити, історичні українські сорти. Бувають сорти пшениці не українського походження, що часто видно і з назви такої пшениці, але такі сорти пшениці протягом довшого часу привичаїлись до українських екологічних умовин, до умовин ґрунту, клімату, вони акліматизувалися в українських екологічних умовинах і стали українськими екологічними сортами.

Як, напр., банатка, пшениця, що походить із Банату в Мадярщині, з року 1870 і її сють на Поділлі й вона вже стала українською пшеницею. Українські екологічні умовини значно суворіші за екологічні умовини Мадярщини, тому й для умов Америки банатка з України була придатніша, ніж з її батьківщини, Банату.

В другій половині 19 стол., коли головнo українські пшениці діставалися до Америки, України не було на мапі світу, тому всі наші національні скарби, вся гордість нашої тисячелітньої культури йшла на рахунок нашого „старшого брата”. Більшість матеріалів до цієї статті черпаю із офіційних видань Департаменту Агрикультури в Вашингтоні, де завжди фігурують терміни Росія, російський, тому з великою увагою вибираю лише ті пшениці й подаю їх як українські, які походять із території, заселеної українським народом і таким чином являються національним мастком українського господаря. Чисто російські сорти пшениць з Північної Росії, як Онега, Ладога та сорти з Надволжжя, які так само є в Америці, не згадую зовсім.

На кінець 19 стол. вже росли в ЗДА й стали такими поширеними, що вже

йшли й на експорт, або лишилися пшеницями місцевого значення, такі сорти українських пшениць: арнаутка, білотурка, білоколоска, чарновка, галицька, остиста озима, чорноколоска, чорноуска, червоноколоска, червона озима, полтавка, немерчанка, улька, кримка, донська, кубанка, одеська, подільська, червона остиста, гирка, яра, гирка озима, таганрозька, турецька, банатка, т. зв. польська.

В другій половині та особливо при кінці 19. стол. в ЗДА сталися такі події, що дають нам більше світла щодо історії українських пшениць в Америці. Американський дипломатичний та консулятський персонал з цілого світу або прислав, або привозив з собою до батьківщини багато насіння або й рослини. З цим привезеним насінням, або й цілими рослинами мав багато клопоту патентовий офіс, який все те мав зареєструвати. Тому року 1838 шеф патентового офісу Елсворт звертається до Конгресу з проханням ухвалити якінебудь кредити на цю справу.

Коли Конгрес збув мовчанкою прохання Елсворта, тоді він вже наступного 1839 року настирливіше вже не просить, а домагається від Конгресу кредитів. Щоб не лишити прохання Елсворта без відповіді, Конгрес ухвалив 1840 року для патентового офісу в цілі реєстрації увезеного насіння і рослин 451 дол. 58 центів. Але вже за чверть століття, 1865 року на ці цілі було ухвалено 6 міл. доларів.

В міжчасі 15 травня 1862 року в Вашингтоні засновано Департамент Агрикультури як самостійне міністерство сільського господарства. А року 1897 при Бюрі Рослинної Продукції цього Департаменту засновано окремий офіс для інтродукції чужоземних рослин та насіння. В роках 1898 і аж до серпня 1942 року цей офіс видавав список увезеного до ЗДА чужоземного насіння та рослин. Всіх списків вийшло 132 і в них занотовано 124.968 насіння та рослин. Це є багатющий і цінний матеріал для історії рослин, і українських особливо.

Офіс Інтродукції чужоземних рослин не лише зареєстрував факт прибуття до ЗДА якогось насіння, чи рослини, але сам виявив велику активність в

справі інтродукції різних рослин з цілого світу і особливо багато з України. Велика активність офісу для інтродукції чужоземних рослин пояснюється слідуючим.

Року 1899 Джан Гайд, статистик в Департаменті Агрикультури в Вашингтоні, приймаючи на увагу природний приріст населення в ЗДА й приріст населення наслідком іміграції, вираховував, що для того, щоби втримати споживання збіжжя для людей і худоби на рівні споживання 1899 року, а також щоби втримати експорт із ЗДА на висоті того ж таки 1899 року, треба буде збільшити посівну площу до 1931 року на 150 міл. акрів. Де взяти стільки вільної землі?

На схід від Міссісіпі майже всі землі використано й на велике збільшення посівної площі не можна розраховувати. На захід від Міссісіпі є ще вільних коло 600 міл. акрів, з яких, при допомозі ірігації, можна ще використати коло 70 міл. акрів, а решта коло 530 міл. акрів по стану сільсько-господарської техніки 1899 року не дається використати, бо то землі загрожені переважно посухами та приморозками.

І хоч наслідком все зростаючого добробуту населення ЗДА, споживання пшениці на голову пересічно річно все падало та падало за рахунок зросту споживання ціннішої поживи, як м'яса і взагалі білковин, що видно з того, що коли року 1909 на кожного американця припадало спожитої пшеничної муки 212 фунтів, то вже скоро опісля американець споживав лише 133 фунти річно.

Та проте американська агрономія поставила собі завдання використати якнайбільше вільних земель на захід від Міссісіпі. Коли людина не в силі змінити клімат, то все таки може використати землі за допомогою рослин, які зможуть рости в тих суворих екологічних умовах. По такі рослини американська агрономія й глянула по по світі і найшла їх в подібних краях України, Північної Росії, над Волгою та в Західньому Сибіру. Рослини, які ростуть там, зможуть рости і в посушливих умовах американських прерій.

Тому в роках 1898-1903 офіс для інтродукції чужоземних рослин виявив

величезну активність і розіслав своїх спеціалістів по цілому світі вибирувати різні рослини, придатні для умовин ЗДА. Першим поїхав до Росії та в Україну Н. Е. Ганзен, професор з Каледжу Агрикультури в Південній Дакоті. Він об'їздив великі простори Росії та України й привіз звідти величезну масу насіння найрізноманітніших рослин, при чому у звіті зазначезо, що вишні на насіння він рвав власноручно з дерева в Харкові. Привіз він багато й баштаних рослин, при чому один сорт дині записано як „українська ананасна”, в оригіналі: Юкрейн пайнейплъ. Себо в лютому місяці 1898 року назва нашої Батьківщини, стерта з мап світу, існувала в назві сорту баштаної рослини дині. З пшениць Ганзен привіз: гирку, арнаутку, полтавку озиму, кубанку, білтурку. Цікаво, що він „репатріював” з України американську рослину соняшник.

В роках 1898-99 і 1900 їздив до Росії та в Україну М. А. Карлтон, спеціаліст з відділу фізіології та патології рослин в Департаменті Агрикультури. Він поїхав через Англію, Францію, Німеччину, Австро-Угорщину, Румунію, але найдовше затримався на Україні. В самій тільки Одесі, одному з найбільших портів у світі по експорту збіжжя, як він зазначає, він затримався 10 днів. Потім їздив по Херсонщині, Поділля, Київщині, Харківщині, Катеринославщині, Таврії, Кубані. Пізніше він поїхав по Росії, на півночі, над Волгою та в Західньому Сибірі.

Крім різних рослин, він привіз такі пшениці: кубанку, переродку, червону озиму, гирку озиму, багатку й т. зв. польську пшеницю. Про цю пшеницю треба сказати, що з Польщею ця пшениця не має нічого спільного, в Польщі вона не росте. Росте вона в Еспанії та в Абесинії, та, як дивогляд, часом сіють її по ботанічних садах. Ця пшениця має великий колос з плівками довгими від довжини зерна. Плівки подібні до плівок вівса. Зерно довге й подібне до зерна жита, тому часом цю пшеницю називають ще велетенським житом.

Ізза спокусливого великого зерна, цю пшеницю часом сіють господарі і Карлтон найшов її в українському се-

лі Глиняному коло Єлисаветграду в північній Херсонщині. Була ця пшениця колись і в Америці. Є згадка про те, що вже року 1845 спекулянти в Мериленді пропонували цю пшеницю по одному доларові за фунт як за якусь чудо-пшеницю. Та проте господарського значення вона не має.

Інші спеціалісти, як Е. А. Бессі, Е. А. Кнапп та інші, роз'їхалися по світі по рослина зимостійкі, посуховитривалі, рослини для закріплення пісків, по риж до Азії, по оливкове дерево та цитрусові рослини з-над Середземного моря й т. п.

Різні пшениці увозилися до Америки з України по декілька разів і колоністами, і торговцями, і спеціалістами із Тфісу Інтродукції. Отже, та сама пшениця могла прийти до Америки декілька разів і поширитися по ЗДА більше, чи менше, так, що одні сорти стали експортними, а інші сорти лишилися сортами місцевого значення.

Український нарід у себе плекає пшеницю, а коли доля заносить його далеко, то він таки вибирає край, де можна плекати пшеницю. Доказом того є поселення українців у ЗДА, Канаді, Аргентині, Казахстані, Зеленому Клині. Вишукуючи пшениці, придатні для умовин Америки, американські спеціалісти відвідали й українців на Зеленому Клині і там ретельно вибирали насіння пшениці й інших культурних рослин і то майже з кожної громади, при чому точно позаписували всі назви українських громад, з яких брали насіння.

Свого часу були увезені до ЗДА й пшениці „таганрозька” та „банатка” з Аргентини та „гирка” із Австралії. З 1920 року Департамент Хліборобства поширював в ЗДА австралійську пшеницю федерацію, яка походить від галицької Ред Файф.

Після 1917 року пробудився український нарід у всіх ділянках людського життя. Україна вкрилася густою сіткою наукових хліборобських установ, школами різного типу, досвідними установами, селекційними станціями. Очоловав те все Сільсько-Господарський Науковий Комітет України — свого роду Академія Сільсько-Господарських Наук.

Приспаний дотепер геній народу добився успіхів і в селекції рослин, особливо пшениць. Дотеперішні старі сорти пшениць це все популяції. А з приміненням найновіших здобутків науки генетики та селекції рослин почали виводити нові сорти рослин шляхом добору чистих ліній та шляхом гібридизації. Одним із найбільших успіхів української селекції рослин це сорт пшениці, який пішов у світ під назвою „українка”.

Ця „українка” прибула й до ЗДА вперше 30 листопада 1925 року й записана в офісі інтродукції під числом 65.570. Вдруге її привезено до ЗДА 15 листопада 1926 року й записано під числом 69.043, але вже з приміткою торговельного агента, який привіз її, що ця пшениця має блискучі успіхи в багатьох районах України. В пізніших роках „українку” привозили до ЗДА декільки разів.

Так само привезені були до Америки ще інші сорти модерних українських пшениць, як „земка”, „кооператорка”, „степнячка” з Одеської селекційної станції та з інших селекційних станцій, але які вже не мають таких вдалих назв, бо називаються назвою варіації даної пшениці та числом, під яким ця пшениця була записана в селекційній станції, як напр., 62 лютеценс, 604 альбінум з Харківської станції тощо. Мабуть не було такої української пшениці, яка б не дісталася до Америки.

Американське агрономічне товариство 13. листопада 1917 року ухвалило постанову про упорядкування рослинних назв згідно засади називати сорт рослини одним лише словом, це слово не сміє бути географічною назвою, не сміє бути ім'ям живої особи, не сміє нагадувати іншу рослинну назву й т. п.

Згідно цієї ухвали українська пшениця озима „гирка” втратила свою назву, бо мусіла змінити на „алтон”, щоб не було плутанини з ярю „гиркою”, яка відтоді стала зватися просто „гирка” без додатку яра. „Алтон”, нова назва пшениці була вжита на пам'ять про німецьку колонію Алтонав коло Мелітополя, з якої цю пшеницю у грудні 1900 року М. А. Карлтон привіз до ЗДА.

Позатим історію кожної української пшениці в ЗДА не тяжко можна прослідити. Давид Файф в Канаді доставши від свого приятеля в Шотляндії трохи насіння галицької безіменної пшениці розмножив її і пустив у світ під назвою „ред файф”. Під цією назвою ця пшениця відома в Канаді, а в ЗДА її частіше звуть просто „файф”, згідно постанови про назви сортів одним словом. Часом ще можна зустріти стару назву „шотляндська файф”, тому, що до Канади вона прийшла з Шотляндії, але завжди в усіх випадках зазначають автори, що ця назва невірна, бо ця пшениця прийшла Галичини, а не з Шотляндії.

Ця наша галицька безіменна пшениця з прибраною назвою „ред файф” відіграла історичну роль в опануванні величезних степових просторів Канади та ЗДА. Бо новорозорювані прерії обох держав засівали як раз пшеницею „ред файф”. Мало не цілу другу половину 19 століття „ред файф” була пануючою пшеницею. Але тому, що для умовин Канади „ред файф” була трохи пізньоспілою, то року 1892 канадський селекціонер проф. Саудерс схрестив пізньоспілу „ред файф” із скороспілою індійською з Калькути і протягом декількох поколінь з цього схрещення розвинувся сорт пшениці під назвою „маркіз”. Це є один із ліпших сортів пшениці у світі й тепер ним засівають 70% усієї площі під пшеницями в Канаді, себто коло 19 міль акрів під „маркізом”. В ЗДА „маркіз” поширений від 1913 року й тепер його сіють в 22 стейтах. З признаних 12 найліпших сортів пшениці для умов ЗДА, „маркіз” є на п'ятому місці.

Друга популярна українська пшениця в ЗДА це т. зв. „турецька”. Назва невдала, бо пшениця походить із північної Таврії і споріднена з „кримкою”. Вперше її привезли до ЗДА року 1874 менноніти з-над ріки Молочної в Таврії до Канзасу. На досвідній станції в Канзасі виведено з „турецької” пшениці новий сорт „канред”, який поширений в ЗДА і навіть аж у Аргентині.

З харківської пшениці в Монтані виведено новий сорт „кармонт”. Одеська

пшениця була привезена до ЗДА декілька разів. Вже перед роком 1865 вона була в ЗДА. В роках 1893-94 досвідна фарма в Мінесоті дістала була „одеську” від американського консула в Одесі. До Колорада її привезли мормони 1879. Пшениця ця була в Канзасі від року 1876 дуже популярна. Коло року 1888 симпатії до „одеської” пшениці поминули зовсім і її перестали сіяти, а почали сіяти „турецьку” пшеницю. Але в Юті та Вайомінгу її сіють ще й тепер.

„Українку” сіють тепер в 4 стейтах, „степнячку” в п'ятьох. Про решту українських пшениць можна найти масу дрібних вісток в офіційних виданнях Департаменту Агрикультури в Вашингтоні.

З твердих українських пшениць в Америці були вже віддавна „арнаутка”, „гарновка”, „білотурка” та „кубанка”. Насіння їх привозили декілька разів. „Кубанка” та „арнаутка” розвинулися до першоякісних комерційних сортів твердих пшениць в ЗДА. По якості „кубанка” стоїть на першому місці. „Арнаутка” змагається з нею за це першенство. „Кубанку” сіють в 5 стейтах, „арнаутку” в трьох. Ці два сорти твердих пшениць це головні продуценти зерна для величезної макаронної промисловості в ЗДА.

Ми бачимо, як багато сортів українських пшениць дісталися до Америки. Деякі з них заниділи тут, втратили симпатії до себе й їх перестали сіяти. Деякі лишилися в культурі, як місцеві сорти, без ширшого значення. Зате деякі сорти, як самі оригінальні українські сорти або в нащадках в гібридизації з іншими сортами, лишилися назавжди в культурі, бо виявилися на висоті призначення за свої якості. Це робить честь українській господарській культурі і цілому нашому „пшеничному племені”.

Прийшовши до американської багатонаціональної спільноти, ми, українці, принесли пару наших роботящих рук і зробили вклад у спільний американський побут, бо ми принесли до спільноти те найцінніше з цінного — українську пшеницю.

Я БУВ ГОЛОВОЮ УНС

Написав ДМИТРО КАПУЛА

Я був головою Українського Народного Союзу в тому часі, коли він переходив свої найбільші кризи та промощував собі шлях до кращого майбутнього.

Перший раз обрано мене головою — тоді ще Руського Народного Союзу — на 10-ій конвенції, що відбулася 10-го липня 1908 р., у Філадельфії. Тоді конвенції відбувалися ще що кожних два роки й мене вибирали головою впродовж чотирьох конвенцій підряд.

Другий раз обрано мене головою УНС на 11-ій конвенції 23-го вересня 1910 р., в Клівленді, Огайо. На тій конвенції ухвалено змінити назву тодішнього Руського Народного Союзу на Руський Греко-Католицький Союз, що було викликало велику боротьбу між членами. Ця ухвала не була переведена, бо вона була проти статуту, але вона завдала Союзові багато шкоди.

Третій раз був я обраний головою УНСоюзу на 12-ій конвенції, дня 13-го вересня 1912 р., у Вилксбері, Па.

Четвертий раз обрано мене на голову вже таки Українського Народного Союзу на 13-ій конвенції в Боффало, Н. Й., у вересні 1914-го року. На черговій, 14-ій конвенції, яка відбулася в жовтні 1917-го року в Гарисбургу, Па., я вже зрікся кандидатури на голову й ним обрано тоді Константина Кирчова.

За мого головування в УНСоюзі були переведені такі головні зміни:

Змінено назву Руського Народного Союзу на Український Народний Союз в 1914 р.

Закуплено „Свободу” від Видавничої Спілки на власність УНСоюзу в 1908 р.

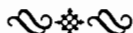
Придбано власний дім для УНСоюзу в Джерзі Сіті в 1910 році.



ДМИТРО КАПУЛА
в часах свого головування в УНС

Перейдено з розметової на модерну систему забезпечення на підставі таблиці смертності в 1914 році.

Переведення цих ухвал і змін коштувало тоді багато труду та було причиною величезних і затьожних криз, але ці зміни — як це виявила опісля дальша історія УНС та його сьогодишній стан — були рішальні для дальшого розвитку цієї найбільшої організації американських українців. Цим змінам УНСоюз завдячує у великій мірі свій дальший світлий розвиток.



ШКАГО — НАША ТВЕРДИНЯ В АМЕРИЦІ

Написав СТЕПАН КУРОПАСЬ

Коли зважити, що УНСоюз є найстаршою українською організацією в Америці, що є і був носієм всіх важливих дій нашої спільноти в Америці, що без нього була б в нашому житті порожнеча, то мусимо прийти до висновку, що Український Народний Союз — твердиня — передусім духова — України в Америці.

До головних скель, на яких побудовано твердиню УНСоюзу належить безперечно Шкаго. На протязі останнього півстоліття, коли до Шкаго приїхав перший більший гурт українців (16 хлопців) в 1905 році, воно брало участь

у всіх великих ділах американських українців, видвигало нові ідеї, побожувало ухили й в боротьбі гартувалося.

До союзової родини приступило Шкаго пізно, бо аж на 12 році існування УНСоюзу. Простір з Шамокіну чи Нью Йорку до Шкаго можна тепер пролетіти за 3½ години, а 60 років назад треба було трьох днів дороги, якщо була добра залізнична сполука. Нераз треба було кілька разів пересідати й подорож така забирала цілий тиждень.



ПРЕДСТАВНИКИ УНС В ШКАГО

Сидять (зліва): Марія Білик-Сцібайло 452, Петрося Яворська 125, Іванка Подола секр. 125, Степан Куропась, гол. контролор і голова Окружного Комітету, Тарас Шпікула, гол. радний і секр. 221, Анна Шиян 125, Анізія Струсь 125, Тарас Ліськевич, секр. 472 і секр. Окружного Комітету, М. Максимюк 221, І. Карпа 221, д-р Р. Крупка 472, Г. Дацьків, секр. 106, М. Попіль 106, А. Боднарчук 379, І. Попик 452, Г. Гарасим, секр. 220, А. Атановський 423, Д. Малюк 379, М. Семків 379, Г. Гаврилюк 220, М. Яшенко 114. (Числа означають Відділи УНС).

Перше Братство св. о. Николая (тепер 106-ий відділ УНСоюзу) було в 1906 році 106-им з черги відділом. Тоді майно Союзу нараховувало (перед дев'ятою конвенцією в Скрантоні) 23 тисяч доларів. До 1914 року Шікаго не виявляло значного поступу в організації нового Союзного активу. Тодішні емігранти всі мріяли вертатись на Україну й звичайно не думали вступати в ряди УНСоюзу.

Перша світова війна подвоїла ряди УНСоюзу в Шікаго і близькій околиці так, що на протязі воєнних літ на чотирнадцятій конвенції в Герісбургу, Шікаго мало вже 700 союзовців і творило 14-ту частину членства УНСоюзу, що тоді числив 10,000 членів.

З напливом другої хвилі нашої еміграції до Америки по першій світовій війні, громада в Шікаго отримала не лише нові кадри союзовців але й нових робітників по відділах. Прийшла зміна варті без потрясень, прийшли нові секретарі. Згадати хоч головного радного Тараса Шпікулу, інж. Івана Побуцького та пані Іванну Подолу, що стали секретарями відділів 221, 259 і 125 і розбудували союзову силу в тих відділах. „Нова сила” збільшила УНСоюз до числа 1618 членів в 1932 році. Велику роль в тому зрості відіграла тут Організація Державного Відродження України, яка в 1929 році зачала діяти в Шікаго і винесла резолюцію, що кожний член ОДВУ має бути членом УНСоюзу.

Час реформи, а потім велика економічна криза т. зв. депресія від 1930 до 1935 року не була пригожою до розвою допомогових організацій. Українська громада в Шікаго блискуче здала тоді перший іспит своєї зрілості. В часі, коли було велике безробіття, коли про нових членів не можна було й думати, бо ходило головню про затримання дотогочасного стану, Шікаго дало УНСоюзові в роках 1932-36 надвижку 223 членів, хоч в цьому ж часі в цілому УНСоюз зменшився на 1511 членів, а молодечий департамент впав з 8416 членів до 3599 членів. У 1933 році, знаному як найбільше безробітному, відбулася в Шікаго світова вистава, в якій Україна була заступлена як окрема держава своїм власним павільйоном,

а тягар праці спочив на плечах місцевих людей, зокрема союзової громади.

Зворотньою точкою в рості УНСоюзу взагалі, а в Шікаго зокрема, була 19-та конвенція УНСоюзу в Вашингтоні. На тій бурхливій конвенції переведено важні рішення відносно поповнення союзових рядів молоддю, зорганізовано спортову акцію, а до уряду УНСоюзу ввійшло велике число молодих ще тоді людей, загартованих робітників по різних громадах Америки. Від того часу до нині великий шмат часу повних 16 літ! За цей час до нині УНСоюз зріс з 4-ьох до 15 мільйонів доларів, з 30 тисяч до 70 тисяч членів. За цей час від 1936 року дотепер зросла союзова громада в Шікаго з 1841 до 7041 членів, отже майже вчетверо, або на 400%, коли УНСоюз зріс точно на 225%.

Спочатку, до розбудови шікагівської твердині, причинилося 4 роди українців чи американців українського роду. Перші піонери з першої доби української еміграції, повоенна еміграція політичної натури, молоде, в Америці рожене, покоління і т. зв. нова еміграція. Стріча всіх тих еміграційних поколінь і світоглядів відбувалася на лоні УНСоюзу зовсім спокійно. Відходили старі, приходили нові, тут скорше, там пізніше, залежно від того, яка була потреба зміни. Було й так, що для вдержування молоді при Союзі, щоб дати їм власне форум для виміни думок й праці, творилися нові відділи молоді. Такими відділами молоді були в нашому районі відділи 22, 415, 222 і 452, які досі ще існують, хоч мало розвиваються, а також відділи 393, 398, 428 і 437, що постарілися. Деякі (393, 398) значно зросли й злучилися зі старшими відділами своїх батьків. Члени тих відділів перейшли вже перший союзовий вишкіл, стратили запал молодості, були вже врятовані для УНСоюзу і не бачили вже причини крушити своє копіє в обороні молодечих інтересів.

Треба згадати старих секретарів відділів Гавриїла Дацькова, Михайла Семкова, Василя Пилипова, Андрія Боднарчука, Іванку Подолу, інж. Івана Побуцького, М. Гарасима, Д. Когута, Мих. Чорного, відділи яких під час їхнього урядування виявляли безпере-

ривний зріст. До ряду тих робітників треба додати організатора п. Дмитра Білецького, що довгі роки, з малими перервами його побуту в Клівленді, Пітсбургу чи Дітройті, щомісячно при-сднував 20 членів до УНСоюзу, число яких доходить до 2000 членів. Бувший головний контролёр з Дітройту, п. Іван Іванчук, кількома наворотами від-відував Шікаго і zorganizував тут сотні нових членів. Найновішим органі-затором став ще Микола Ніколс-Тка-чук, що діє в нас від 1 травня 1953 р.

Були й такі моменти, коли новопри-булі хотіли мати свої окремі відділи, щоб по „своєму” для УНСоюзу пра-цювати. І так постали в нас нові від-діли 114 і 423 та т. зв. „пластовий” відділ на цілу Америку (472).

Відділи УНСоюзу в Шікаго були ще від 1934 року з'єднані ідейно для спіль-них виступів в Окружному Комітеті. З першого Окружного Комітету виділив-ся т. зв. „Дім відділів УНСоюзу”, що став дирекцією дому на правах стату-ту стейту Іллиной. На його місце ство-рився новий з репрезентантів й ново-створених відділів, який діє до нині і є об'єднаннями відділів з Шікаго й око-лиці.

Не можна поминути факту, що о. О. Мицик zorganizував відділ 114-ий з но-воприбулих при своїй парафії.

Дім відділів УНСоюзу давав цілий рік даремне приміщення для тих ново-прибулих, що цього потребували, та опікувався ними, як рівнож піднаходив для них працю. Для підшукування пра-ці працювали тоді союзовці: др. Іван Смук, Олекса Любас і Степан Куро-пась, як рівнож о. Мицик. Новоприбу-лі українці, які зазнали з боку союзо-вої громади такої опіки, стали в свою чергу добрими членами й пропагатора-ми. Це все спричинило, що Шікаго творить тепер десяту частину УНСою-

зу і має найбільше даних зі всіх гро-мад Америки на довгі роки вести пе-ред у зрості УНСоюзу.

Український Союзний День, уря-джуваний у нас щорічно, тішиться ве-ликою популярністю. Щороку нова світлина королеви популярності, яку вибирається на згаданому дні, прикра-шує галерію знімок Союзного Дому.

Репрезентативною родиною УНСо-юзу другої доби української еміграції є родина п. Томи Подоли. Іванна Подо-ла, довголітня секретарка 125-го від-ділу УНСоюзу в Шікаго, перебрала відділ, як він мав 13 членів, а своєю невсипущою працею довела до цього, що відділ на останній конвенції мав двох делегатів й росте далі.

З родженого тут покоління визнача-ється родина п. Михайла Козака, пер-шого секретаря молодечого 22-го від-ділу і першого делегата цього відділу на конвенцію. Цей спокійний хлопець 20 літ тому був на важному пості фі-нансового секретаря відділу, оформив його і причинився до його зросту.

З новоприбулих, третьої доби емігра-ції, родина д-ра Романа Крупки заслу-говує на коротку згадку. Союзний лі-кар д-р Роман Крупка є предсідником т. зв. пластового 472-го відділу УНСо-юзу.

Звичайно, що крім згаданих родин є сотні, яких рівнож треба б згадати. Є окремі люди, що вже відійшли на віч-ність, що лишили своє знамено на сою-зовому житті. Є багато союзових уряд-ників відділів, що постійно або з перер-вами працюють для відділів чи Окру-ги УНСоюзу. До тих урядників, коли пишу ті рядки, належать імена осіб і відділів зібраних на знімці Окружного Комітету відділів УНСоюзу в Шікаго і околиці та поміщений на початку цього короткого огляду (ст. 324).



МОЛОДЬ У.Н.СОЮЗУ

Написав ГРИГОРІЙ ГЕРМАН

Українська громада у Вилксбері, Пенсильвенія, пережила всі піонерські досвіди нашої іміграції в Америці. Вже в 1905 році основано тут відділ 99 УН-Союзу, а три роки пізніше постав відділ 223-ий і оба відділи взялися до будови церкви. При церкві зорганізовано хор, опісля оркестру. Почалися концерти, пердставлення, сходи́ни читальні Просвіти. Громада реагувала відповідно до подій в ріднім краю — були віча, маніфестації, збірки, Український День тощо.

Згодом виростала тут роджена молодь і організувалась в клуби. Між іншими, зорганізовано тут спортову дружину УНСоюзу, яка виграла чемпіонат у бейзбол в рр. 1938, 1939 і 1940. Був тут хвилево створений чоловічий хор УНСоюзу, який несподівано загостив до Сейр, Па., і дав одинокий концерт на празнику 236-го відділу УНСоюзу в травні 1940 року.

Мобілізація в 1941 році почала забирати молодь — одні вступали до війська, інші виїжджали на працю у фабриках воєнної індустрії. Організаційне життя почало нидіти, а в часі війни воно зовсім занепало. Кінець війни не приніс очікуваної зміни, але навпаки, давалась відчувати нехоть до будь-якої громадської праці. Відділи братських заповомогових організацій не могли відбувати звичайних зборів, бо члени на збори не приходили. Старше громадянство ніби втомилось, а молодь збайдужіла.

Так, в 1947 році приєднування нових членів до УНСоюзу виглядало безнадійним, бо молодь не цікавилася забезпеченням. Проте чимось треба було її зацікавити. Порадившись з дружиною, ми ствердили, що молодь вимагає товариського життя, якого не дає ні один з п'ятьох місцевих відділів. Дальше, ми погодилися на цім, що товариське

життя треба получити з працею. А врешті, щоб оминуту непорозуміння з іншими організаціями, ми прийшли до висновку, що тут треба зорганізувати клуб з молодих членів місцевих відділів і назвати його „Молодь Українського Народного Союзу.”

Наступним і найважливішим кроком було покликати відповідних молодих людей до зреалізування цього пляну. Перша, Юлія Конюх (тепер замож. Тащук) відгукнулась з захопленням на цей задум. На перших зборах, 17 серпня 1947, було 15 членів місцевих відділів, які прийняли пропозицію оснування клубу під назвою „Молодь Українського Народного Союзу”. Вибрано управу клубу і вирішено влаштувати бенкет в користь українським сиротам — жертвам війни. На наступних зборах, що відбулись один тиждень пізніше, роздано членам білети на бенкет й проголошено, що зібрано понад сто доларів на оголошення до програмової книжки з нагоди бенкету, що мав відбутися за два місяці.

Молодь УНСоюзу взялася до праці з таким запалом, що перший бенкет пройшов дуже успішно, а фінансова сторона дописала так, що вислано \$300 для сиріт на руки єпископа Амвросія. Подібні бенкети влаштовувано в наступних роках, щоб продовжити традицію першого успіху. Одначе праця клубу не обмежувалася на бенкетах. Клуб обходив річно Маланчин Вечір, відбувались прогульки, пікніки, а в травні 1949 року відбулась прогулька до Нью Йорку, щоб пригланутись виставі „Гомін України” в Карнегі Гол.

Отже, почалось товариське життя получене з працею і під фірмою УНСоюзу, а це притягло нових членів з родженої тут молоді. Вписався теж в члени УНС адвокат Осип Томащук, словак з роду, який причинився багато до

спопуляризування клубу між американцями. Він вплинув на членів клубу, щоб започаткували курс української мови у місцевій УМСА, та й сам учащав на цей курс. А вже найбільшою атракцією для членів і нечленів була школа українських народних танків, що клуб організував в УМСА. Приходили на цей курс і такі, які опісля уживали набутого знання в користь конкуруючої організації.

Першим головою клубу був Михайло Гаросток, а по році вибрано головою Михайла Малищака, який проводив клубом в його найкращих моментах. Крім заведення курсів української мови і українських народних танків, клуб поставив місцевій бібліотеці всі видання про Україну англійською мовою. Вершком праці клубу в поширенні знання про Україну серед американців було спровадження Капелі Бандуристів до Вилксбері.

Молодь УНСоюзу взялася до влаштування концерту бандуристів, коли сусідні громади, навіть великі, не відважились на таке ризико. Замовлено найбільшу концертну залу і визначено концерт на день 20 квітня 1950. Зазадалегідь роздавано афіші і продавано білети, а в останніх тижнях перед концертом розвинено посилену агітацію. Американські газети поміщували знімки бандуристів і членів концертного комітету, а дві місцеві радіостанції ча-

сто передавали приманливі оголошення. Концерт почався в залі, заповненій своїми і чужими. По першій точці програми обличчя публіки видавались ніби зачарованими. По другій точці почали розглядатись члени клубу між собою. Їх лица ясніли з вдовolenня, а адвокат Томашик, що керував передконцертною пропагандою, почав запевняти членів, що „Бандуристи є такими, як їх представляли в рецензіях”. По концерті відбувся прийом бандуристів і гостей на кошт клубу. На другий день відїхали бандуристи з гонорарем понад тисячу доларів, а місцевий американський щоденник почав рецензію концерту такими словами: „Молодь Українського Народного Союзу заслужила собі на вислів подяки за те, що спровадила до нашого міста Капелю Бандуристів”.

Молодь УНСоюзу у Вилксбері ще далі функціонує, хоч не з таким розмахом, як колись. В році 1953, Дмитро Ораль, голова клубу, знову передав кілька томів про Україну до місцевої бібліотеки. Більшість колишніх членів клубу покинула шахтарську околицю, Клубові приходилося важко звербувати нові молоді сили до праці, бо молодь, щоб шукати щастя у великих містах — покидає родинне місто. Та важливе те, що маленький гурток членів УНСоюзу показав, що можна зробити для української справи, коли є воля і бажання.



У НЕВПИННОМУ ЗМАГАННІ

ВІД РЕДАКЦІЇ

Український Народний Союз своєю організаційною системою становить своєрідну федерацію сьогодні вже 499 братерсько-запомогових братств, сестричтв, товариств і організацій в 31 стейті З'єдинених Держав Америки і в 6 провінціях Канади. Кожний член Українського Народного Союзу мусить бути й членом одного з тих Відділів, точніше кажучи, тільки через членство у Відділі можна бути членом УНСоюзу. Отже, властивим Українським Народним Союзом є ці Відділи зі своїми членами та своїми — як це в статуті УНСоюзу сказано — Урядами. На чолі тих усіх Відділів і всього Українського Народного Союзу стоїть т. зв. Головний Уряд, що його вибирає кожноразна Головна Конвенція, яка є найвищим органом УНСоюзу та яка відбувається щорічно кожних чотири роки і в якій беруть участь та виносять усі рішення статутувано обрані делегати поодиноких Відділів. Обраний кожноразною Головною Конвенцією Головний Уряд складається з трьох частин: Головного Екзекутивного Комітету, Головної Контрольної Комісії і Головної Ради. Назви тих частин Головного Уряду вже й вияснюють їх завдання. Головний Екзекутивний Комітет виконує доручення Конвенції та цілого Головного Уряду, який збирається на свої річні наради кожного року. Трьох членів Екзекутивного Комітету, а саме голову, секретар і касир є рівночасно керівними працівниками Головної Канцелярії УНСоюзу, яка й є „централю” усіх Відділів та координує їхню працю й веде центральне книговодство, центральний рух членів і центральну касу, але всі ділові справи із своїми членами полагоджуються тільки за посередництвом відділів. Союз є тимсамим найбільш народоправною установою, в якій рішальний голос мають поодинокі члени, згл. їх більшість.

Отже, статутувано УНСоюз має три ділово-організаційні ступні: члени, відділи і головна канцелярія. Найвищим органом УНСоюзу є кожноразна конвенція, а в часі між конвенціями — головний уряд. Проте, для справнішої організаційної діяльності Відділи деяких місцевостей або округ об'єднуються ще в т. зв. Окружні Ради Відділів УНС, які не мають окремого статутуваного призначення та працюють тільки як організаційно-коор-

динаційні окружні осередки на підставі власних правильників.

Відділи УНСоюзу існують в таких стейтах ЗДА (цифра в дужках означає кількість відділів): Арізона (1), Каліфорнія (2), Колорадо (1), Коннектикат (21), Делавар (2), Дистрикт Колумбія (1), Флорида (1), Ілліной (29), Індіана (6), Кензас (1), Мериленд (7), Массачусетс (13), Мішіген (12), Міннесота (5), Мізурі (5), Монтана (1), Небраска (2), Нью Гемпшир (1), Нью Джерзі (60), Нью Йорк (78), Північна Дакота (1), Огайо (28), Орегон (1), Пенсильванія — колиска УНСоюзу (159), Ровд Айленд (7), Тексас (1), Вашингтон-стейт (2), Вірджінія (1), Західня Вірджінія (4), Висканзін (2), Вайомінг (1), а в поодиноких провінціях Канади: Алберта (2), Брітш Колумбія (1), Манітоба (1), Онтаріо (26), Квібек (10) і Саскачеван (2).

Центрاليا УНСоюзу, отже Головна Канцелярія і Головний Уряд, крім того, що ведуть загальний забезпеченевий „бизнес”, виконують теж репрезентаційні функції та ведуть широку громадську, культурну й загальну народну працю, користуючись при цьому теж центральним органом УНСоюзу, щоденником „Свобода” та англомовним тижневиком „Юкрейніс Біклі”, як теж іншими, неперіодичними виданнями. Загальний огляд праці УНСоюзу, як централі, та характеристика тієї праці подані в інших статтях і оглядах в цій книзі. На цьому місці треба ще тільки підкреслити, що вся ця праця та її результати — це головна заслуга найширших мас членства УНСоюзу та їх Відділів. Говорячи про піонерську працю УНС, мається на думці насамперед важку й часто недоцінювану або й промовчувану та забуту працю цих Відділів та їх патріотичних урядів і членів. Це вони, зглядно обрані ними їх представники виносять всі важливі рішення на конвенціях, вони визначають кожноразно платформу УНСоюзу та його органу й вони — і це найголовніше — виконують головну працю на місцях, що й дало в сумі те, що сьогодні розуміємо під Українським Народним Союзом в минулому і сучасному.

Пригтовляючи цю Ювілейну Книгу, її редакція звернулася з повторюваним кілька разів у „Свободі” закликом, в якому м. і. було сказано: „Щоб могли зібра-

ти й належно приготувати весь потрібний матеріал, звертаємось цією дорогою насамперед до членства УНСоюзу, зокрема до голів, секретарів і управ поодиноких Відділів та до піонерів Союзової організації і Союзного життя, щоб вони завдали собі труда та для історії зібрали і переслали нам до опублікування все те, що вони знають про творення, розвиток і теперішній стан поодиноких Відділів УНСоюзу, зокрема про їх роль у нашому загальному громадському житті."

На жаль, були тільки одиниці, які цей труд завдали собі. Можливо тому, що було замало часу, або з будь-яких інших більше чи менше оправданих причин. В кожному разі, редакція цієї книги одержала тільки дуже обмежений і дуже незбалансований матеріал з цієї ділянки, а з того ще й деякі матеріали такі, що їх важко використати, або що нічого нового, поза опублікованими вже інформаціями, не дають.

Це відома правда, що Союзівці воліють працювати, ніж тією працею чванитись, або про неї писати. Проте, не входячи глибше в причини, чому потрібних матеріалів до редакції не надіслано, мусимо тільки ствердити, що ті матеріали, які редакція мала до розпорядженості від деяких відділів, не давали найменшої можливості приготувати плянований загальний образ праці тих відділів. Тому треба було обмежитись тільки до вибору деяких найбільш характеристичних дописів, які в дальшому подаємо. Це тільки аж занадто малі і нечисленні фрагменти з праці деяких Відділів, але вважаємо, що вони можуть дати читачеві загальне уявлення, серед яких обставин, та з якими результатами проводилась і проводиться праця УНСоюзу в його основних клітинах — Відділах. Вони показують, в якому неспинному змаганні до кращого, до культури і прогресу стоїть кожний член УНСоюзу, кожний Відділ і УНСоюз, як цілість. Ми навмисне зібрали тільки пересічні Відділи, бо існують в УНСоюзі такі відділи, що самі могли б списати „грубу книгу" своєї історії та своєї праці і заслуг для своїх членів, своєї громади та свого народу. Можливо, що колись ще пощастить приготувати та видати збірну історію всіх Відділів і ми переконані, що це була б найбільш интересна історія, яка колись-будь була написана. Цим разом мусимо з коначности обмежитись тільки до загальної і пересічної характеристики кількох Відділів, що дасть теж загальну, і пересічну характеристику праці всіх інших.

В передмові до цієї книги сказано, що 60-літній ювілей УНСоюзу є тільки припокою, а не темою цієї книги. Це йде цілком по лінії всієї дотеперішньої праці УНСоюзу: працювати для народу. В цій книзі зібрано суттєвий матеріал про українців у вільному світі з виразною метою: виявити український потенціал у

тому вільному світі та доказати, що ці українці мають право і обов'язок бути речниками поневоленого українського народу на рідній землі, якому ворог не дає можливості виявити свою думку. Аж занадто коротка характеристика аж занадто малої кількості Відділів УНСоюзу має своє виправдання в цьому загальному призначенні цієї книги. Можна сподіватись, що широкий загал членства УНСоюзу таке вияснення прийме та одобрить.

АКРОН, ОГАЙО

Важко устійнити, хто і коли перший з українців поселився у Акроні. Кілька лемків було тут ще перед 1900 р. Дослідди виказують, що Роман Гайовий з Угнова, пов. Рава Руська, був першим українським поселенцем. Щещо пізніше були: Петрицький Антін, Микола Марик, Борсук Йосиф, Теодора Стельмах, М. Дулепка, Стефан і Олекса Сивик, Теодор Галамай, Мельник і інші. Початково ходили вони до словацької католицької церкви — заснованої в 1907 р., а коли в 1911 р. карпаторусини заснували свою, частина брала участь в Службі Вожій у церкві св. Михаїла.

Між 1912-1914 рр. до Акрону прибуло понад 250 українців. 13 березня згаданий Роман Гайовий з Яковом Кульчицьким і іншими в хаті Перуцького організував Братство Сош. Св. Духа — Відділ УНС ч. 295, з початковим числом членів 13. Рік пізніше відділ мав 33 члени. З цього числа лишилось між живими 6-ох членів. Тоді відділовий уряд був слідуєчий: Яків Кульчицький — предс., Стельманя Михайло — заст., Василь Малаяр — секр. Йосип Борсук — заст., Роман Гайовий — касир, Олекса Сивик — заст., Іван Шляхетка — надз. хворих, Гр. Пішечко — контр., Дмитро Мораховський — дверник. Стан каси в 1914 р. був \$234.60.

1918 р. відділ УНС числив 63 членів, тепер є 153 члени старі, 50 молодших, разом 203 члени. Від часу заснування відділу померло 24 члени старі і 4 члени молодші — разом 28. Провід відділу УНС гуртував своє членство в одну свідому українську родину, яка, крім допомогових акцій, активізувала релігійне і національне життя у громаді. Розуміючи вагу продовження союзових ідей молодшою, тут родженою генерацією, в лютім 1935 р. у співпраці з адв. Малецьким засновано для них молодечий відділ УНС ч. 180 ім. Івана Франка. Має він тепер 61 члена старого, 50 молодших — разом 11 членів тут роджених. Відділ втішається поважними успіхами в праці. Найбільшим їхнім успіхом була пам'ятна 11-та Конвенція Ліги Української Молоді, яка відбулася тут 4-6 вересня 1948 р. Недавно на видання цінної книжки в англ. мові „Юкрейнісн Арт Бук" зібрано і виплачено \$625.00. Закупили кілька українознавчих книжок до місцевої

публічної бібліотеки і у всіх громадянських акціях співпрацюють щиро.

В 1953 р. до уряду Відділу входили: Антін Волох — предс., Ольга Зепко — фінанс. секр., Юлія Зепко — рекорд. секретар, Григорій Жеребняк — касир. З рядів молодечого відділу УНС ч. 180 містою головою Централі УНС є Геновефа Жеребняк — донька одного з перших союзових піонерів і ревних громадських діячів у Акроні, п. Олексі і Анастасії Зепко — з с. Красна на Лемківщині. П. Зепко у проводі відділу вже 35 літ і все старався за його і членів добро. Для новоприбулих був найкращим дорадником і приятелем. Довголітній секретар відділу Василь Пулк з Угнова, пов. Рава Руська, подібний ідейний союзовець і громадський діяч. На згадку заслуговують перші ідейні союзовці, які відійшли у вічність і ті, які ще досі ревно працюють, сповняючи свої обов'язки. В уряді довгий час були, або ще є: Славич, Сорока, Петруха, Філас, Сташків і інші. Найбільшою журбою проводу і членства в цей час є придбання домівки, якої брак у громаді дуже відчувається. В минулому всякі грошеві збірки жертвувало на громадянсько-суспільні цілі у рідному краю і в Америці. Пожертви ці були поважні. За час існування відділу з каси Братства виплачено на ті цілі біля \$16, 000. В 1952 р. відділ УНС ч. 295 святкував свій 40 літній ювілей.

Новоприбулих в Акроні нараховується понад дві сотні (в тім 26 дітей вже тут роджених); 50 виїхало з Акрону. Перша родина скитальців на ДП-квоту приїхала тут 2-го листопада 1948 р.

Загально три генерації, старші імігранти, новоприбулі і тут роджені згуртовані у місцевих українських товариствах спільно співпрацюють і живуть у згоді. Старше громадянство ідейне та, на жаль, фізично знеможене і потребує відпочинку. Старалось воно своїм дітям дати відповідну освіту і багато з них покінчили університети, а майже всі мають середню освіту. В 2-ій світовій війні в службі було кілька старшин, десятки підстаршин і вояків. В диточих літах вчились вони української мови в парафіяльній школі, а під патронатом танкового комітету Семенюка, Катерини Зепко і Василя Пулка, українського танку в знаного танкового мистця Василя Авраменка. Від 1931 на Міжнародних переписах в Акроні українська молодь — тут роджена — одержувала все перші нагороди за український танок чи ношу. В урядах, школах, війську, у фабриках — місцева молодь українського роду займає поважні пости.

В 2-ій світовій війні за надзвичайну хоробрість в службі лейтенант Іван Музик одержав спеціальне відзначення. Смертю хоробрих згинув 21 лютого 1945 року лейтенант Михайло Сенюта. Постійно у військовій службі є полковник Еміль Поливка, син свідомих українців

Марії і бл. п. Володимира Поливки. В морській службі є постійно лейтенант Іван Лесняк. Мала частина з цього великого гурту колись активної молоді є прирідний Церкві і заінтересована історією народу своїх батьків. В час Різдва Христового, чи Великодніх Свят в їхніх душах оживає полум'я до рідної традиції. Перебуваючи в гостях у своїх батьків, заглянуть до церкви і тоді з їх уст почується рідне „Рожество Твоє..“ чи „Христос Воскрес“.

А. Лесняк

ЦЕНТРАЛ ФОЛС, Р. АЙ.

Відділ УНСоюзу ч. 93

Ініціатива заложення відділу УНС в містечку Централ Фолс виринула на хрестинах дочки Константина Бабія, восени 1916 р.

Обчислено тоді, що на терені нашого міста перебуває коло 50 українських родин, та що сусідні околиці, в яких жило менше українців, мали вже відділи УНС, як Менвіл та Кроптон. Володимир Рекрут і Григорій Якимець скликали 26 листопада 1916 року збори в мешканні Петра Тітика, щоб заложити відділ УНС. На збори прибуло 13 осіб, та „з честю і повагою одностайно рішили заложити відділ УНС“, каже захований протокол. Рівночасно зарновано „товариство ім. Івана Франка, до котрого вписалися всі приявні.

Перші річні збори, котрі відбулися місяць пізніше, прийняли в члени відділу і товариства 7 нових членів та 3 з переступними листами.

Готівка в касі товариства виносила \$35.75. Кермуючися шляхетними почуваннями допомоги братам на рідних землях, перші збори схвалили вислати половину посіданої готівки „на вдови і сироти до старого краю“.

В другому році існування відділу, число членів зросло до 35 осіб, а стан готівки виносив вже \$250.80. Здавалося б, що товариство знайшло податний ґрунт. Але ненадійно відізвався голос незадоволення серед членів, який спинив на якийсь час розріз і працю відділу.

Завдячуючи однак настирливій праці ентузіастів, вдалося санувати відносини товариства та приєднати навіть нових членів. Роки 1918-1920 позначають зріст членів відділу, і тоді вже було коло 45 членів. Управа відділу рішила придбати 2 прапори, а український з портретом патрона Т-ва Івана Франка за ціну \$150. З гордістю заявляє член основник відділу, що „це був найкращий прапор в стейті“. На той час припадає і початок духового розвою Товариства. Придбали малу бібліотеку, та, захочені успіхами сусідніх аматорських гуртків, зокрема громади Вунсакет, заложили свій аматорський гурток. Дають вистави, які відвідує від 150-200 глядачів. Звідки 200? „150 було поляків, а решта наших“, каже

усміхнено один з перших членів відділу, та живо додає, „щс був час, коли поляки підсиляли нашу касу, не тільки відвідуючи вистави та беручи участь в забавах і пікніках, але активно, япр. з нагоди „українського дня" багато польських дівчат з пушками збирала гроші на український фонд.

Товариська каса зростає, а для успішнішого зросту прибутків закладають перший український „бизнес" — харчову крамницю на зразок кооперативи.

Та недовго треба було ждати на новий удар в товариство. Цим разом від прийшов від нас. Збаламучені „чудесною ідеєю" большевицьких агітаторів, більшість членів покидають товариство. Ситуація доволі критична. Відзиваються голоси, щоби розв'язати відділ. Тільки тверді і незломні члени управи відкидають цю гадку, бо вірять, що відділ таки буде існувати. Час-до-часу прибуває новий, або прийнятий з переступним листом член. Таке явище мало силу „дожильної ін'єкції" для хворого товариства. І поволі Товариство знову стало на ноги. Заложено школу для вивчення української мови, для вже тут народженої молоді, а також власну мандолинову оркестру. Улаштовували знову імпрези і забави. В кілька літ пізніше з ініціативи Миколи Новака, члени відділу УНС заснували відділ ОДВУ, який два рази гостив у себе сл. п. Сеника-Грибівського, та який проіснував до другої світової війни. За той час подибуємо звіт з діяльності Відділу УНС в „Пропамятній Книзі УНС", виданій з нагоди 40-літнього ювілею УНСоюзу.

Число членів Відділу УНС зросло нав'язно щойно з приїздом нової імміграції. Тепер кількість членів вносить 51 дорослих та 18 дітей. Є оправдані сподівання, що в короткому часі стан дорослих членів піднесеться до 60. Грошіми в касі знаходиться понад \$3,000, які будуть зужити на купно власного дому.

Історія розвою відділу УНС ч. 93 не відзначається особливими подіями. Важливими, на нашу гадку, були обставини, серед котрих відділ засновано. Цей український острів побудовано серед моря чужинців, а зокрема поляків, котрі під оглядом чисельности є на 2-ому місці в Сентрел Фолсі, та котрі проковтнули вже перед тим не одного „русина або австріяка". Зусиллями одиниць, які не мали ані відповідної освіти, ані досвіду в громадській праці, але працюючи під диктат серця, що горіло любов'ю до рідного краю, ввідали заложити і провадити установу, яка в цьому році обходиться 37 роковинами свого існування. Одиниці ці, відчувуючи кровну спорідненість з Україною, при кожній нагоді підкреслювали і маніфестували свої до неї почування, то реагували кожночасно на кривди, які робили окупанти многотрадальному українському народові в краю. З вдячністю будуть нові іммігранти згадувати імена таких добродіїв як: Климанчук, Кащи-

шин, Тріска, Сомик, Журба, Тітик і Беньковський, які на перший заклик ЗУАДК-у поспішили з грошевою допомогою жертвам другої світової війни, а два останні жертвували на цю ціль по \$100.

Ясним стає, що цю патріотично-громадську працю серед найменших скупчень українців можна було викликати і розвинути тільки інструкціями і вказівками УНС, найстарішої української установи в Америці, якою бути членами — це справжня гордість.

А. Ю.

КАНТОН, ОГАЙО

Т-во ім. Т. Шевченка, Відділ УНС ч. 115

В місті Кантон, Огайо, перша група українців осілась в 1911 році. До тих перших українських піонерів належали: Ігнат Клюс з родиною, відтак його два брати, Антін і Петро Клюс з родинами, опісля три брати, Михайло, Іван і Ігнат Скуб'як з родинами, ще пізніше Антін Бандрівський з дружиною, Дзяпка Михайло, Іваницький Михайло, Іваницький Михайло (Пацьків), Парижак Стефан. Опісля прибули Бурій Степан та Іван Проць з дружиною.

Всі згадані українці роджені в Західній Україні, в селі Стефкова, повіт Ліско.

В 1917 році засновано в Кантоні перше українське товариство, яке має назву: Товариство ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, 115-ий відділ Українського Народного Союзу. Основниками товариства були: Антін Бандрівський, Михайло Скуб'як, Антін Яблонський, Степан Парижак, Михайло Іваницький (Пацьків), Михайло Іваницький, Степан Парижак, Михайло Дзяпка.

До 1943 року товариство, з уваги на малу кількість українців в місті, мало тільки 15 членів. Крім членських вкладок до Українського Народного Союзу, члени платили по 50 ц. місячно, які залипалися в касі відділу на допомогу членам на випадок недуги (по долару денно). Від 1917 до 1932-го року, така мала горстка людей збирала між собою і виплатила хворим допомоги на суму \$956.55.

Від 1943-го до 1951-го року в товаристві було пересічно від 15 до 19 членів і від 1933-го року по кількох членів молодечого відділу. Однак від 1932-го року, члени не вкладали ніяких вкладок до каси відділу. Аж в 1951-ому році зайшли зміни не тільки в товаристві Тараса Шевченка, але і на цілому терені українського Кантону.

В 1949 році приїхала до Кантону перша група українців зі скитальщини, а першим із них був Іван Фінковят, другим Іван Іваницький з жінкою та двома дітьми, третім — Михайло Благута і три сини, четвертим — Іван Воробець з жінкою та двома дітьми, п'ятим — Антін Фінковят з жінкою, шостим — проф. Василь Шкварок з жінкою.

Михайло Благута був одинокий з цієї групи людей, що з місця заінтересувався українським організованим життям на терені Кантону. Він дістає інформацію від Антона і Катерини Бандрівських, що в місті є 12 родин зі села Стефкова, відвідав особисто всіх тих дванадцять родин, котрі походили із тої самої місцевості, звідки приїхав і М. Благута, лише не почувалися українцями, тільки „австрійками“. Всі добре ще говорили українською мовою, але дома із дітьми говорили лише по-англійському і їхні діти вже не говорять українською мовою. З уваги на мале число українців, не мали своєї церкви ні світських організацій, за винятком відділу УНС.

Коли Михайло Благута почав вишукувати ширше за українцями по місті Кантон, то короткоці виявилось, що значно більша кількість українців є на даному терені, лише не знають себе взаємно. Тоді він пропонував у приватних дискусіях, щоб скликати збори всіх українців Кантону та вписатись до одинокого українського товариства в Кантоні — 115 відділу УНСоюзу.

Анна Іванишин такі громадські збори відкрила і почала дискусію про konieczність зорганізування всіх українців Кантону. Дискусії тяглись довго і всі рішили крім відділу УНСоюзу заснувати Американсько-Українську Громаду, до якої могли б належати всі українці Кантону, бо до Союзу не можуть належати всі, подаючи багато причин, а саме: одні вже нажахали до інших допомогових організацій, інші новоприбулі, не мають в Америці родин і не мають для кого платити аскураційних вкладок і т. п. Вибрано на зборах Тимчасовий Комітет, котрий подбає і винайме залю на призначений день і покличе всіх українців Кантону на загальні збори українців Кантону.

До Тимчасового Комітету увійшли слідуєчі особи: Володимир Вітовський — голова, Іван Прох — містоголова, Анна Іванишин — секретар.

Такі загальні збори Американсько-Української Громади відбулися 30-го жовтня 1949 року, на котрих явилися 74 особи. Михайло Благута опрацював статут АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ, який перераховано на зборах, присутні одобрили і підписали в числі 32 особи.

До управи Американсько-Української Громади в Кантоні вибрано слідуєчі особи: голова — Володимир Вітовський, заступник — Іван Прох, секретар — Анна Іванишин, культурно освітній референт — Михайло Благута, суспільна опіка — Катерина Бандрівська, спортовий референт — Йосиф Скуб'як, жіночий референт — Софія Соколовська, референт молоді і доросту — Валя Оринич. Контрольна Комісія: Андрій Допілка, Іван Фінковят, Марія Скуб'як.

Ціль товариства УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ГРОМАДИ — організува-

ти українців і людей українського походження на терені Кантону, вести і плекати між ними українську культуру, піклуватися церквою, школою, діточим садком та виховувати членів на здорових та чесних горожан.

Завдяки успішній праці Американсько-Української Громади, яка допомагала поселюватись українцям в Кантоні, сьогодні тут нараховують понад сто українських родин і такі товариства: Відділ Українського Конгресового Комітету, Пласт, СУМА, Українська Греко-католицька церква ім. св. О. Миколая та 115-ий відділ УНСоюзу ім. Тараса Шевченка.

Правда, будівню церковного ні культурного ще нема, але Американсько-Українська Громада купила за свої гроші площу під будову церкви. Михайло Благута спровадив священника о. Євгена Боднара, та проти волі місцевих українців удержував власними силами у своїм домі і сьогодні в Кантоні є вже гарна Українська греко-католицька парафія і має десять тисяч доларів на будову церкви.

Відділ УККА і СУМА уряджують академії в честь великих людей України та роковини історичних днів. На протязі останнього року вислано до централі УККА \$615.00 (за 1952 рік).

З концертами виступає хор під проводом п. Богдана Маланія. Пласт зорганізувала пані Анна Домбчевська і при Пласті провадить школу українознавства.

Товариство Тараса Шевченка, 115-ий відділ УНСоюзу, завдяки нововибраному секретареві на 1952-ий рік, яким є Михайло Благута, зросло до 55 членів дорослих, а молодечий відділ має 36 членів. Дорослі члени платять крім вкладок до УНСоюзу ще по десять центів, які залишаються в касі відділу і за 1952-ий рік заощаджено в касі на культурні цілі \$50.60. Якщо б ціла управа Відділу УНС дбала за розвій цього товариства, то з кінцем 1953 року члени відділу перевищали б сотню. Бо на сто родин, коли б тільки з кожної родини був тільки один член, то вже буде сто членів.

УПРАВА: Марія Скуб'як — голова, Михайло Благута — секретар.

АЛЛЕНТОВН, Па.

Відділ УНСоюзу ч. 147

Відділ 147 УНСоюзу в Аллентовні постав в році 1906 з 9 членів. Першими урядниками були: предс. — Петро Вахна, секретар — Дмитро Климань, касир — Іван Климань. Тепер воно числить 480 членів. Фінансово стоїть добре. Від 1938 до 1953 р. видало воно зі своєї каси на народні цілі 1,385.36 дол. Запомогі хворим від початку 1938 до 1953 р. видано 4,200 дол. Відділовим урядникам від 1937 до 1952 р. виплачено платні 915 дол.

Є в Аллентовні також Сестрицтво при 151 Відділі УНСоюзу, Відділ „Провидіння“, Союз Українок, Сестрицтво Серця

Христового, Братство Робітничого Союзу. Першою і найстаршою організацією в Аллентовні є Відділ 147 УНСоюзу. Теперішні урядники Відділу: президент — Дмитро Рудакевич, секретар — Іван Федорак, касир — Григорій Біленький.

ПЕРТ АМБОЙ, Н. ДЖ.

Товариство „Запорозька Січ“, Відділ ч. 155 УНСоюзу

постало 20 березня 1907 року з 20 членів. Зорганізували його: Семен Гавриш, Кирило Пелешак, Михайло Чумер. До першого уряду були вибрані: Семен Верхол — предс. Теодор Годунька — кас., Кирило Пелешак — секр. За той час виплачено за помож хворим членам \$14.868.00. На народні цілі в Америці — \$1,977.70; до рідного краю вислано \$1,500.00; нагорода членам, що пішли до війська в другій світовій війні — \$260.00; на свою церкву дано — \$950.00; куплено вічну лампу до нової церкви за \$550.00. Усе це зроблено з місячних вкладок членів і прибутків з імпрез. Масток Товариства в готівці виносить тепер \$4,986.26, а інвентар має вартість \$600.00. Відділ наш причинився до купна церкви і будови нової церкви, до зорганізування оркестри, Народного Дому, і Аматорського Клуба. Рівнож Відділ наш співпрацює з Церковною Громадою, Українським Демократичним Клубом, Співацьким товариством і Відділами УНСоюзу чч. 104, і 168 та з Братством св. Михайла з „Провидіння“. Усіх дорослих членів в Товаристві є тепер 365, а дітей 92, разом 457. Теперішній уряд складається з: Іван Будняк — президент, Іван Макар — кас., і Михайло Чумер, секретар.

ФИЛАДЕЛФІЯ, ПА.

Товариство „Єдність“, Відділ УНС ч.163

Початок існування Товариства „Єдність“ датується днем 14 липня 1918 року, коли в домі М. Волоса покладено його підвалини. На пожовклих листках книги протоколів занотовано перший протокол. Як засновники Товариства вписалися тоді 14 осіб. Організаційну працю зачав тоді Степан Гвіздз, доказуючи присутнім потребу створення такого Товариства, яке б підтримувало наших людей в національно-освітньому дусі, а в разі якогось випадку, смерті або іншого нещастя, несло поміч моральну і матеріальну.

Коли переглядати протоколи рік за роком, то наочно можна побачити, як зросло товариство з десятич на сотню, а зі сотні до 313 членів у червні 1953 року.

Товариство „Єдність“ завжди стояло й стоїть в духовому зв'язку з українськими визвольно-політичними організаціями, як колись в минулому — з Українським Народним Комітетом, Українською Народною Радою, а тепер з УНК і ЗУАДК. Т-во ніколи не відмовилось від по-

жертв для таких установ в старому краю як „Рідна Школа“, організація інвалідів, студентів тощо. А коли прийшла справа спровадження скитальців до Америки, Товариство піддержало цю справу морально і матеріально. Воно рівнож брало участь у всіх нарадах і маніфестаціях, які тільки мали місце в Філадельфії. В Товаристві гуртуються люди з усіх земель Великої і Галицької України. Це є збір ідейної еміграції, що працює спільно для визволення України.

Теперішній склад Управи: Миколай Курко — президент, Степан Филик — рек. секретар, Іван Потучко — фін. секретар.

ФИЛАДЕЛФІЯ, ПА.

Товариство „ДНІСТЕР“, Від. УНС ч. 430

Поглянувши з перспективи 60 років і відтворивши ті обставини, в яких народжувався Український Народний Союз у З'єдинених Державах Америки, мусимо з повним задоволенням сказати, що благословенний був той час і щаслива та думка, що дали почин для того великого діла.

Основники Українського Народного Союзу може й не здавали собі справи, що вони кляли підвалини під таку велику будівлю, під організацію, яка сьогодні є найбільшою українською організацією вільних українців у цілому світі й яка стоїть твердо на сторожі української традиції, є оборонцем української думки, віри і культури. І навряд чи знали ці творці цієї великої організації, що з неї розростуться нові організаційні форми і що доведеться потім, на їхніх починаннях, побудувати нові організаційні форми, нові зорганізовані акції допомоги тим рідним, які залишились на батьківщині й яких нова воєнна хуртовина викинула з-під батьківських стріх. Завдяки цій зорганізованій на основах праці перших наших піонерів допомозі, тисячі українських втікачів знайшло притулок і можливість нового життя на американській землі в українській зорганізованій громаді.

Нові поселенці, які осіли у місті Філадельфії, сразу зацікавились зорганізованим українським життям у ЗДА і головною пізнали працю і досягнення Українського Народного Союзу та й негайно масово стали вписуватись в його члени. Кожному сразу стало ясно, що це не лише найбільша наша організація у ЗДА, але теж і найбільше народна, твердо поставлена на національному ґрунті, яка, крім своїх завдань організаційних, не лише словом, але й ділом веде велику національну роботу, даючи між іншим вже на протязі довгих літ великі фонди на українські національні, церковні, допомогів, визвольні і культурні цілі.

Згадаємо бодай те, що Український Народний Союз піддержує своїми фондами політичну акцію через УНК, переселенчу і допомогу через ЗУАДК, а в ді-

лянци культури видає цінні українські книги англійською мовою і книги про Україну для поширення і закріплення української правди. Досі видав УНСОюз на ті цілі понад один мільйон доларів.

Знаючи і високо оцінюючи це, ново-прибулі українці вибрали саме Український Народний Союз за свою організацію і до цієї організації стали масово вписуватись. І вже 6-го березня 1948 р. ці новоприбулі члени УНС у Філадельфії заснували свій Відділ ч. 430 — Товариство „Дністер”, яке разом із 60-річчям нашого Союзу святкує свій скромний шестирічний ювілей.

Шість років — це маленький протяг часу, але для Товариства „Дністер” це роки росту і розвою і сьогодні цей Відділ Українського Народного Союзу має півтисячі членів, новоприбулих поселенців.

Масове членство новоприбулих українців в УНС видне теж у всіх інших Відділах Союзу і можна сказати, що саме новоприбулі творять уже яких 30 відсотків всього членства Українського Народного Союзу. Доплив свіжих сил скріпив Народний Союз, як теж і все українське zorganizоване життя. Ці новоприбулі — це люди, які перенесли на своєму житті багато; вони бачили винищення українського життя ворогами, визиск і переслідування на рідних землях, і вони добре розуміють силу організації та потребу zorganizовування всього нашого життя для допомоги рідному народові в неволі.

Цей наш новий Відділ у Філадельфії за короткий час виказав не лише свою організаційну спроможність, охоплюючи півтисячі членів, але й показав свою громадську поставу в житті нашої громади. Товариство „Дністер” і його члени беруть активну участь в українському суспільному й народному житті, співпрацюють в різних наших організаціях, беруть активну участь, як платники і збірщики національного податку, датків на ЗУАДК. Товариство „Дністер” признає теж кожного року деяку суму на народні потреби.

Крім активності членів Відділу в нашому громадському і культурному житті, цей наш Відділ теж і внутрішньо розбудований. Він має свій „Братський Допомоговий Фонд” для осиротілих дітей і для допомоги старшим. Гарний членський склад цього Відділу і гідна праця Управи дають запоруку, що цей Відділ ще краще розвинеться і дасть ще багато добрих позицій у загальний баянс всього нашого Союзу-Ювілята.

Управа Відділу складається тепер з таких осіб: мгр. Роман Дяків — голова, д-р Юрій Мачук — заст. голови, Осип Бакай — секретар і мгр. Роман Книш — скарбник. Контрольна Комісія: Юрій Гаврилик, д-р Іван Олексинин і Нестор Суп. Опікун Братського Допомогового Фонду — д-р Ілля Макух.

Осип Бакай

ГЕРКІМЕР, Н. И.

Товариство „Запорізька Січ”, Відділ УНСОюзу ч. 192; Братство св. Петра і Павла, Відділ УНСОюзу ч. 159

Геркімер — це історичне місто, що знаходиться в горішній частині стейту Нью Йорк. Це місто було з перших трьох інкорпоровано у стейті у 1807 р. Назва походить від генерала Геркімера, який бився під час визвольної війни. В 1950 р. місто це мало 9,400 населення.

Перші українці почали приїздити до Геркімер у 1900 р. Ці перші імігранти походили з Галичини.

Відділ УНСОюзу ч. 159 — Братство св. Петра і Павла zorganizувалося у 1907 році. Члени цього Братства рішили у 1909 році побудувати церкву. У 1911 р. церква Пресвятої Богородиці була посвячена. Один священник обслуговував 4 парохії (Ром, Ютика, Геркімер і Літл Фолс).

Відділ УНСОюзу ч. 192 — Товариство „Запорізька Січ” постав у 1910 р. з 24 членів.

Громада Геркімер купила у 1930 році землю на цвинтар. У 1934 році куплено Український Народний Дім.

В другій світовій війні 93 українські юнаки служили в армії ЗДА. Три вояки українського походження загинули на війні.

В війні в Кореї один наш вояк був убитий. Тепер 6 наших хлопців служать при війську.

Громадяни Геркімер спровадили 90 скитальців. Місцевий відділ УНСОюзу вписав 42 новоприбулих у свої члени.

В 1953 р. в УНСОюзі, Відділ 192 — Тво „Запорізька Січ” було 213 членів.

Матвій Політило

ДІТРОИТ, МШ.

Братство св. о. Миколая, Від. УНС ч. 175

Братство постало з 18 членів 14-го листопада 1907 року. Організували — Андрій Вовк, що був першим секретарем, Микола Поглод — предсідник, Н. Світлицький — касир, а Іван Братусь — контролер. Братство від початку свого заснування брало участь в громадських справах: церковних, клубових, старо-краєвих, допомогових. Тепер є співвласником, з чотирма іншими відділами Дому Українського Народного Союзу. За час свого існування, а властиво від 18-го грудня 1910 року, записана в протоколі перша запомога. За перших три роки протоколи писали, але приходів, або розходів не писали. Від 18-го грудня 1910 р. до 1 січня 1953 р. виплатило Братство: допомоги своїм членам — 3,648.75 дол.; на добродійні цілі в Америці — 1,076.75 дол.; на „Рідну Школу”, Українських Інвалідів тощо — 475.00 дол. Тепер Братство має старших членів — 220, молодих дітей — 56, разом 276 членів, забезпече-

них на суму 190,100.00 дол. Братство має маєтку — 1,800.18 дол. Теперішній уряд: Семен Пелех — предс., Василь Білінський — касир, Василь Бартош — фін. секретар та Павло Павлик — рек. секретар.

В. Бартош

ВУНСАКЕТ, РОД АЙЛЕНД

Т-во „Запорізька Січ“, Відділ УНС ч. 206

У Вунсакет, Род Айленд, живе коло 50,000 населення, з того велика більшість канадсько-французького походження. Українців тут є до 2000 душ.

Українська громада ділиться на дві церковні парафії: православну і греко-католицьку. При обох церквах існують церковні хори, клуби молоді, молоде і старше сестрицтво. Крім того є ще такі організації: два відділи УНСоюзу, два Відділи Робітничого Союзу, Відділ „Провидіння“, Союз Українок Америки, місцеві Запомогові товариства, мужеський хор, Комітет Об'єднаних Організацій і відділ УКК.

Громадське життя започатковане з приїздом до Америки перших іммігрантів в 1905 р. з Захід. України (пов. Скалат і Гусятин). Вже в 1910 р. зорганізовано Т-во „Запорізька Січ“, Відділ 206 УНСоюзу. У наступні роки створено Український Запомоговий Комітет міста Вунсакет, через який висилалось до Старого Краю велику грошеву поміч на „Рідну Школу“ та інші пекучі потреби.

В серпні 1921 року українська громада Вунсакету вислала телеграми протесту проти польської окупації та знущання над народом Західних Українських Земель до президента ЗДА і інших провідних політичних мужів світу. В 1922 р. відбулось тут Народне Віче, на якому промовляв представник ЗУНР д-р Лука Мишуга. Тоді зібрано на визвольні цілі 2,000 дол. Дальші жертви висилалося впродовж 1922 й 1923 років до таких установ і комітетів: дипломатичне представництво ЗУНР в Вашингтоні, Січові Стрільці в Чехословаччині, Українського Педагогічного Т-ва, Крайове Т-во Опіки над Інвалідами, Джойнт Дистрибушен Каміті Джуїш Раліф, ЦеСУС, Американське Українське Бюро, Український Університет у Львові, Українське Технічне Т-во, Рада Студентів, Український Комітет Допомоги Жертвам Війни у Відні, Відділ Т-ва Прихильників Освіти у Відні, Українське Академічне Т-во „Січ“ у Відні, Рідна Школа, Український Громадський Комітет у Празі, Комітет Опіки над Політичними В'язнями у Львові, Український Фонд Воєнних Вдовиць і Сиріт у Львові, Об'єднання Українських Організацій в ЗДА, Національний Рух ОДВУ і на Карпатську Україну.

В 1930 році відбулася велика демонстрація проти польської пацифікації. В 1933 році — протестаційна акція проти виголюдження України Советами.

Під час другої світової війни зорганізовано Злучений Комітет Об'єднаних Організацій при православній церкві з метою взяти участь у допомогових акціях, головню ж для співпраці з УКК і ЗУАДК.

В другій світовій війні наша громада віддала до військової служби 345 своїх синів. Одинадцять з них впали геройською смертю на полі слави.

Організаторами Т-ва „Запорізька Січ“ були: О. Швєць, М. Чагарин, Н. Барда-левський, О. Червінський, А. Васан та інші. В перший уряд ввійшли: А. Швєць — предс.; Т. Магалас — секр., В. Турецький — касир.

При Т-ві створено бібліотеку і зорганізовано „Банду“ — поховоду музику. В 1923 р. спроваджено з Галичини композитора М. Гайворонського, який підніс оркестру на височінь. В 1917 р. засновано споживчу крамницю. Старанням членів товариства в 1920 р. постав Американсько-Український Горожанський Клуб. Товариство „Запорізька Січ“ брало участь в громадських виступах, святах, маніфестаціях, члени його їздили до сусідніх українських громад, щоб спільно величати українську справу.

Відділ 206 УНСоюзу відзначив такі свої ювілеї: 25-літній в 1935 р., 30-літній в 1940 р., 35-літній в 1945 р., 40-літній в 1950 р. і спільно з Відділом 241 УНСоюзу — 40-літній ювілей УНСоюзу.

Хоч Т-во „Запорізька Січ“ є запомогова організація, все ж воно видало поважну жертву в сумі \$7,655 на благодійні цілі. Запомог виплачено хворим членам — 16,092 дол., лікареві — 2,076 дол., посмертної — 8,056 дол., на книжки для бібліотеки — 1,639 дол., і інших видатків — 1,837.50 дол. Залишається в касі готівка — 20,027.56 дол.

Членів Т-ва „Запорізька Січ“ і Відділу ч. 206 є нині 500. Головна Управа на рік 1953 представляється в такому складі: Михайло Чагарин — предс., Онуфрій Червінський — заст. предс., Іван Кокольський — фін. секр., Ярослав Киндефорський — рек. секр., Петро Тепер — касир.

Іван Кокольський

ІПКАГО, ІЛЛ.

**Братство св. ап. Петра і Павла —
Відділ УНСоюзу ч. 220**

Братство засновано 8-го липня 1911 р. На основуючих зборах було 17 членів, а до першого уряду входили: В Ковалик — голова, М. Білик — секр., Іван Сняданко — касир.

Впродовж існування Відділу до Управи входили: В. Ковалик, В. Саган, І. Кравчишин, Г. Гаврилюк, Д. Гіжовський, М. Михайлишин, П. Жовнірчак, М. Білик, І. Сняданко, Чорний, Ст. Брудний, Д. Костик, П. Дмитришин, Гр. Гарасим, Ів. Гіжовський, П. Блідий, Е. Блідий. На терені нашого Відділу існує ще два Відділи і тому зріст членів ішов дуже поволи; за час 20-літнього існування Відділ чис-

лив всього 89 членів. Щойно після другої світової війни, коли до З'єдинених Держав почала приїжджати нова імміграція, Відділ збільшив своє членство до 273 дорослих членів і 96 дітей. Відділ приєднує фонди з членських вкладок, забав і пікніків. На сьогоднішній день Відділ має 4,058.87 дол готівки, а до цього часу Відділ виплатив 4,754.80 дол. допомоги членській, на народні цілі в Америці — 2,696.56 дол. (в тім є пожертва на церкву Різдва Пресв. Богородиці 1,814.90 дол., а на Сиротинець УНС 306.22 дол.), до Рідного Краю вислано 1,063.00 дол., на переселенчу акцію 1,166 дол., УПА 50 дол., УКК 258 дол.

Збори відбуваються в церковній залі при 4950 Св. Павла Стріт.

В теперішню пору Відділ співпрацює з Парафією для збирання грошей на будову школи, як рівнож є заходи, щоб купити свою власну домівку. Теперішній уряд: Г. Гаврилук — голова, Г. Гарасим — секретар, Е. Влідий — касир.

М. М.

ВІЛМІНГТОН, ДЕЛЕВАР

**Братство св. Івана Хрестителя,
Відділ УНСоюзу ч. 247**

Відділ 247 зорганізовано 26-го квітня 1909 року в домі Василя Гірника. На тих зборах вписалося 27 членів. До першого уряду були вибрані: Степан Федун — предс., Йосиф Федун — заст. предс., Михайло Возний — секрет., Степан Чаплій — заст. секр., Василь Гірник — касир, Константин Левіцький — заст. Контрольна Комісія: Василь Труш, Ілько Борис і Іван Парошевський. Для відділу було прийнято назву „Братство св. Івана Хрестителя”, Відділ 247 УНСоюзу.

При допомозі нашого Відділу вибудовано гарну церкву і залю. Відділ був позичив і поручив за більш як \$60,000. Нині члени відділу 247 горді з того, що могли дати поміч Українській Православній Церкві св. ап. Петра і Павла.

Відділ відбуває свої сходи в церковній залі першого четверга по 10-тім кожного місяця. Сходи ці завжди починаються в 7-ій годині ввечері. Старших членів має Відділ 154, а в молодечім відділі — 31.

Наш уряд на 1953 рік є такий: Степан Сенчишин — предс., Михайло Мальговський — заст. предс., Михайло Маєр — секр., Дмитро Сасс — заст. секр., Микола Гурний — касир, Микола Кравчишин — заст. касира. Контрольна Комісія: Іван Гринишин, Теодор Гула, Йосиф Скоцеті. Статутова Комісія: Онуфрій Маец і Іван Стахів.

ДЖЕРЗІ СИТІ

Відділ УНСоюзу ч. 287

Наш Відділ був зорганізований в грудні 1936 року п. Стефанією Галичин. Початково Відділ мав тільки дев'ять чле-

нів, всі молоді люди, майже виключно тут народжені, що назвали свій Відділ „Синами України”. Першим головою Відділу був Петро Грабар, касиром Петро Комендант, а секретарем Іван Процик. В 1937 р. касиром обрано Франка Дубика, а Теодора Лютвіняка секретарем. Крім принагідної участі в загально-громадському житті, Відділ інтересувався головною спортивною активністю та брав участь в змаганнях бейзболової ліги УНС. Поодинокі члени Відділу служили під час війни в американських збройних силах. В 1942 р. наш Відділ почав приймати в свої ряди теж і позамісцевих членів, вдержуючи з ними поштовий зв'язок. Тепер наш Відділ має всіх 243 члени, у великій частині з-поміж місцевої американсько-української генерації. Головою Відділу є Катерина Магура, Марія Лютвіняк є касиркою, а Теодор Лютвіняк, який презентував відділ уже на трьох конвенціях УНС, є секретарем.

Т. Л.

ОМАГА, НЕБРАСКА

Т-во „КАРПАТИ”, Від. УНС ч. 356

З радістю приступаємо сьогодні до написання історії нашого Відділу ч. 356. Радіємо з цієї причини, що наш Відділ існує в цьому Ювілейному році, та має змогу розказати історію свого заснування та дальшого розвитку.

Щоби подати докладний образ розвитку тов. „Карпати”, 356 Відділ УНС, мусимо наперед подати декілька слів про наш стейт і місто Омагу, а опісля перейти всі фази розвою Відділу, рік за роком.

Стейт Небраска це середущий стейт З'єдинених Держав Америки. Клімат Небраски є одним з найздоровіших. Місто Омага, це один великий парк, в якому тонуть доми, будовані після найновішого стилю. Місто є надзвичайно чисте, навіть у промислових ділянках панує вірцева чистота.

Давні українські іммігранти не поселилися численніше в Небрасці тому, що подорож, з огляду на велику віддаль від портових міст, була дуже коштовна. Прибували лише одиниці. Старих іммігрантів є лише дві особи.

Посилена імміграція почалася щойно по другій світовій війні, завдяки ЗУАДК-ові, Католицькому Комітетові та деяким приватним особам.

В першій половині 1949 р. прибули до Омаги перші п'ять родин: Іван Воробець, д-р Богдан Чехут, Михайло Воробець, Михайло Депа і Мирослав Кальба. За старанням деяких осіб з цих родин, перенеслося до Омаги кілька родин з інших стейтів. До червня 1950 р. в Омазі знаходилося чотирнадцять родин. Кілька родин належало вже до Українського Народного Союзу.

До зорганізування 356 Відділу УНС найбільше допоміг організатор п. В. За-

асвєтї, який спрямував до нашого Відділу кілька родин з інших стейтів.

З ініціативи пп. Мирослава Кальби, д-ра Богдана Чехута і Михайла Воробця скликано основуючі загальні збори в приватному домі п. Михайла Воробця, щоб обговорити справу зорганізування нових поселенців у Відділ УНС. Приявних було тоді 19 осіб.

Велика і радісна це була хвиля. По довгім скитанню, розкинені по цілім світі, збіднілі до останка зійшлися наші люди знову разом, щоб знову з'єднатися в одну громаду, для спільної ідеї, та даліше, на новій землі продовжувати культурно-громадське життя.

На спомин наших синіх Карпат, що як найбільша твердиня на українських землях дали захист нашій славіній УПА, приявні на зборах особи одноголосно надали новій організації назву „Карпати”.

В такий спосіб постало в Омазі Т-во „Карпати”, Відділ УНС, ціллю якого є обезпечити своїх членів на випадок нещастя та вести громадську працю.

До першої Управи Відділу вибрано: д-р Богдан Чехут — голова, Анна Столярська — заступник, Мирослав Кальба — секретар, Михайло Воробець — касир; Контрольна Комісія: Михайло Депа, Олекса Продивус і Іван Воробець. Управа ця, з вибору членів, працювала в цьому самому складі через два роки. В цьому часі Т-во „Карпати” нараховувало 68 членів в загальному.

Початково Т-во „Карпати” вело всі культурно-громадські праці. Старалося спроваджувати українські родини з Німеччини, зустрічало їх, вишукувало помешкання і працю, зорганізувало українську, греко-католицьку парафію, опісля українську „Громаду” і в цей спосіб стало піонером об'єднання всіх українців в Омазі.

Ще перед заснуванням парафії Т-во „Карпати” нав'язало контакт з о. д-р Дмитром Блажейовським, парохом в Ст. Джов, Мізурі, який приїздив до Омаги відправляти Богослуження в певних відступах часу.

Управа Т-ва „Карпати” нав'язала також контакт з Американською Католицькою Місією в Омазі, голова якої, о. Фішер, дуже прихильно допомагав всім зусиллям Управи, в дальшому спровадженні українських родин до Омаги.

Управа Товариства, спільно з Управами Церкви і Громади, сердечно вітали новоприбулих на залізничному двірці і давали їм першу моральну і матеріальну допомогу в загосподаруванні на вільній землі Вашингтона.

Тут слід згадати великі заслуги бл. п. Михайла Здана, родженого в селі Сінявка, пов. Любачів, Зах. Україна, який приїхав до ЗДА ще перед першою світовою війною.

В його грудях билося правдиве українське серце. Серед чужого оточення, через довгі десятки років він не забув сво-

єї рідної мови і свого народу. Як рідний батько вітав новоприбуваючих, залагоджував усі їхні справи, піддержував їх на душі та допомагав матеріально. Вислав велику кількість афідавітів до Європи для українських скитальців, допоміг багатьом родинам в купівлі власних домів, вдень і вночі був готовий на кожний заклик Громади.

В склад теперішньої (1953) Управи Т-ва „Карпати” входять: голова — Михайло Воробець; заст. голови — Михайло Гошуляк; секретар — Олекса Продивус; касир — Євген Пацай; заступники Управи: Степан Хмура, Мохайло Дуркалевич. Контрольна Комісія: Л. Черко, Павло Ващишин, Дмитро Війтик. Комітет Хворих: Йосип Панасюк, Іван Воробець, Василь Гричка, Юлія Війтик. Бібліотекар: Степанія Акулова.



Члени Управи Т-ва „Карпати” з дня 15 червня 1953. Перший ряд (сидять зліва): Євген Пацай, Степанія Акулова, Михайло Воробець, Олекса Продивус, Юлія Війтик. Стоять (зліва): Василь Гричка, Степан Хмура, Михайло Гошуляк, Йосиф Панасюк, Мих. Дуркалевич. Стоять в третьому ряді (зліва): Дмитро Війтик, Іван Воробець. Неприсутні: Лаврін Черко і Павло Ващишин.

В часі праці цієї Управи число членів Т-ва „Карпати” зросло до 127 членів, в тому 83 дорослі і 44 члени молодечого департаменту.

Теперішня Управа доложила багато старань для піднесення Т-ва „Карпати” на щораз вищий ступінь: приєднала більшу кількість членів, доповнила канцелярію Т-ва потрібними книгами та машинкою до писання, влаштувала застави, заснувала бібліотеку для вжитку членів і громади та зорганізувала Допомоговий Фонд.

Під цю пору бібліотека складається з 74-ох книжок. Управа докладає всіх старань, щоб бібліотеку поставити в найкоротшому часі на найвищому ступені.

Щоби матеріально допомогти хворим членам Т-ва, Управа зорганізувала До-

помоговий Фонд. Опираючися на статуті УНС, комісія, в складі: Михайло Воробець і Олекса Продивус опрацювала власний статут Допомогового Фонду, пристосованого до локальних обставин. Ціла Управа підписала цей статут, та подала до загального відома членам на Загальних Зборах, скликаних в тій цілі.

Хоч наш новий 356 відділ існує лише 4 роки і знаходиться в стадії розвитку, він старається однак сповняти всі моральні і матеріальні зобов'язання супроти своїх членів і УНС.

Великий і важкий труд перед нами, але віримо, що при Божій допомозі дійдемо до виконання наших завдань.

Кінчаючи нашу історію заявляємо, що ми є горді і щасливі тим, що належимо до так високо ідейної установи, як УНСоюз.

УНС, це є центр нашого українського життя. Дає він не лише рятунок в тяжких годинах нашої скитальської долі, та підтримує наше національного духа, але звертає свої очі у наш Рідний Край, в нашу Велику Річину, та допомагає Україні перебудити бурю і негоду. За те йому вдячність, честь і слава!

**Зредагували: Михайло Воробець,
Стефанія Акулова, Олекса Продивус.**

КЛІВЛЕНД, ОГАІО

**Братство Св. Василя Великого,
Відділ УНС ч. 364**

Наше Братство засноване з ініціативи Стефана Чорнія, що приїхав до Клівленду на відвідини своїх земляків, односельчан із Жовківщини, піддав їм думку та пояснив потребу створення рідної допомогової організації. Односельчани Чорнія радо погодились з такою думкою, бо вже й самі відчували потребу такої організації. Після вступних приготувань та впису членів — дня 26 вересня 1913 р. відбулися перші, основуючі, збори Братства при участі 26 членів. Це нове українське товариство в Клівленді названо — Братство Св. Василя Великого — відділ 364 УНС. До першої управи (уряду) Братства обрано: Івана Сенюту — предсідником, Василя Ковальського — секретарем та Миколу Шийка — касиром.

Перші літа існування Братства були важкі. Причин цього треба шукати — в нерозумінні завдань Братства, та у здержуванні від вступу до організацій в часі першої світової війни, а зокрема відбудови Української Держави (по проголошенні Самостійности 22 січня 1918 р.). Багато українців плянувало повертати на Рідні Землі.

Та основа Братства, цих кількадесять членів, була здорова. Товариство, хоч повоільно, то постійно зростало в сили, набиравало нових членів, праця постійно розвивалась. Це треба завдячувати в першій мірі мужній поставі, патріотизмові, та витривалості в праці першої управи Брат-

ства. Зокрема заслуговує на вдячну пам'ять перший голова управи Братства, Іван Сенюта, якого обрали головою через кілька років. Він помер 5 травня 1949 року.

Із перших членів-піонерів нашого Братства живуть та працюють такі громадяни: Андрій Герман, Йосафат Небожук, Микола Ярига та ініціатор нашого Товариства, Степан Чорний. Інші члени-основники померли, деякі виїхали до Краю, інші перенеслися до інших відділів УНС.

Як вище було сказано, перші літа існування Братства були важкі. Та почавши від другого десятиліття — Братство постійно зростає в силу, набирає все нових членів, розгортає широку діяльність на культурно-освітньому полі — закладає українську вечірню школу, клуб молоді, драматичний гурток, організує оркестру, спортове товариство, допомагає будувати Український Народний Дім на сході Клівленду, організує більшого розміру культурні та політичні імпрези, маніфестації тощо, та — крім цього — вкладає свою працю у всіх більших підприємств, що їх влаштовує ціле зорганізоване українство в Клівленді, як прим. у розбудові Українського Культурного Городу. Немає можливості перечислити того всього, що жертвенне й активне членство Братства проробило в користь української справи за сорок років існування. Та, щоб хоч частинно зафіксувати пройдену роботу — наведемо декілька цифрових та імених даних, які краще ніж слова ілюструватимуть нашу пройдену діяльність.

І так: в першому році існування було 26 членів (1913 р.), та 99 дол. в братській касі, в 1919 р. — членів 45, готівки в касі 249 дол., в 1920 році — 53 члени та 427.52 дол. в касі. На закінченні першого десятиріччя (1923 р.) членів було 71 та 551.51 дол. в касі. Друге десятиріччя (1933 р.) пройшло із такими даними — 152 членів у Братстві та 172 дол. у братській касі. В 1943 р. було 274 членів. В цьому ювілейному році (1953 р.) Братство наше нараховує 389 дорослих членів та 115 у відділі молоді, це дає разом цифру 504 члени та 1,546.46 дол. майна у братській касі.

Братство завдячує свій розвиток та успіх у діяльності активній кожноточасній управі (урядові), а зокрема постам голови (предсідателя), скарбника та секретаря. Ця трійка — це мозок товариства. Тому ми з пошаною згадуємо тих усіх предсідателів, скарбників та секретарів нашого Братства, які працювали впродовж останніх сорок років.

І так — головами Братства були: Іван Сенюта, Петро Сірацький, Григорій Михалечко, Іван Бунт, Николай Бузько, Михайло Бурко, Йосип Бурко, Йосип Виць, Іван Кухта, Андрій Барбер, Михайло Бурко, Филип Ольховий, Григорій Кукіз, головує в нашій Братстві вже вісім років.

...Зінками управи Братства св. Василя Великого були: Микола Шийка, Григорій Юрочко, Степан Чорний, Демко Малицький, Іван Сенюта, Дмитро Мудрик, Дмитро Рибачок, Филип Ольховий, Іван Вець, Петро Толочкевич, Василь Савка, Йосип Виць та Степан Крефт-Кравчук, що займає пост скарбника в нашому Братстві вже 18 літ.

Завдяки точним записам наших секретарів ми можемо сьогодні написати хоч цей короткий огляд життя і праці нашого Братства. Секретарями нашого Товариства протягом тих років були: Василь Ковальський, Лука Кісь, Микола Бузько, Іван Русин, Іван Сподар, Іван Шарко, Степан Чорний, Йосип Виць, Йосип Небожук, Петро Толочкевич, Еміль Вілецький, а від піврічних зборів 1953 р. Ярослав Кравчук.

Тут слід замітити, що до 1933 р. секретарі вели записи фінансові та все діловодство Братства. Від того року обирали окремо рекордових секретарів, що займалися лише діловодством Товариства. Імена тих рекордових секретарів такі: Йосафат Небожук, Михайло Сентій, Йосип Стойка, Микола Сентій, Лука Стахурський, Іван Вець, Михайло Сентій та вдале Йосип Стойка, що працює вже 11 літ в управі Братства.

Всі книги Братства, всякі записи фінансові та протоколи зібрань та інших зборів, ведені від перших днів існування Братства в належному порядку, і як слід переховувалися. При тому треба згадати, що Братство має гарні, гафтовані прапори — український із тризубом, та американський — зоряний. Крім того, урядники Братства мають окремі ленти та відзнаки.

До речі буде згадати за відповідальну роботу контролерів Б-ва, що досі не стежать за додержуванням статута Б-ва, за всім діловодством, а зокрема — фінансового порядку.

Не можна поминути мовчанкою праці наших надзирателів хворих, що густо-часто виснажені буденною роботою на хліб насущний, віддають свій невеликий вільний час тій благородній роботі. Честь їм усім тим безіменним патріотам.

А наші жінки? Як усі українки — скромні, працюючі, спокійні, але жертвенні і витривалі в праці. Не було ні одного більшого підприємства, концерту, вистави тощо, на якому не була б видна керуюча рука українки, членки Братства. Вони у смугку зумили розвеселити нас, додати віри у дальшу працю, розрадити. Нагородою наших жінок за їхню працю була і є: моральне задоволення та успіх і розріст нашого Братства.

Одним, дуже конкретним мірилом життя та діяння якогось товариства, це його фінансові обороти, його каса. Як же ж ці фінанси представлялися в нашому Братстві за сорок років існування, скільки гроша було зібрано, на які цілі було їх зужито? До цього треба додати, що ба-

зою наших прибутків були — членська вкладка (що майже в цілості пересилана була до Головної Канцелярії УНС), добровільні зобов'язання членства, як прим. на фонд допомоги хворим (по 25, чи 50 ц. місячно), та прибутки із різного роду концертів, вистав, забав, пікніків тощо. Самозрозуміло, що із розростом діяльності Братства, із приходом більшого числа членства, збільшувались і грошові операції Братства, збільшувалась жертвенність, та наші можливості допомогти другим. Декілька цифер на цю тему. Отже, за сорок років існування ми мали такі зіставлення:

в роках	УНС: \$ послані до	виплачено зап. хворим:
1913-1923	4,926.17	483.40
1923-1933	23,798.75	2,362.12
1933-1943	53,230.29	3,400.00
1943-1953	82,052.35	5,230.75

З повищого виходить, що Б-тво виплатило Г.К. УНС за сорок років існування 164,007.56 дол., та 11,476.27 дол. виплатило наше товариство контом запомогти хворим членам. В парі з тим наше Товариство виасигнувало суму 4,803.77 дол. на різні політичні та культурно-освітні цілі, висилаючи ці гроші до Краю, чи місцевим організаціям і церквам. Зокрема більші суми були послані на цілі УВО-ОУН, на Український Тайний Університет у Львові, центрально Просвіти та Рідної Школи в Західній Україні, Карпатській Україні тощо. В Америці — допомагало Братство Українському Конгресовому Комітетові, ЗУАДКові та Українським Злученим Організаціям в Клівленді. Треба ствердити, що наше Братство, постійно реагувало на світові й українські події і відповідно реагувало, чи то влаштуючи величаві маніфестації-протести (по відомій польській „паціфікації” Західної України) і т. п., чи висилаючи більші суми потребуючим Організаціям, чи церквам, як прим. в останніх, повоевних роках, більшу готівку зібрано і послано на цілі переселених українців, що десятками тисяч мусіли покинути свої землі та втікати, як стій, перед москво-большевидами в Західню Європу. Частина з них переїхала пізніше до Америки, і навіть між членами нашого Братства знаходиться певна кількість тих найновіших іммігрантів.

З повищого огляду і зіставлення видно, яким патріотичним є наше членство, як жертвенно воно відгукається на всі українські потреби, як тісно воно зв'язане любов'ю до Рідного Краю, як щиро і рішуче реагує воно на кожну несправедливість, що зустріла Україну. Подивувально є витривалість у праці та віра в успіх нашої Визвольної Справи. Це, гадаємо, ця віра загриває наші серця до дальшої посиленої праці в користь нашого дорогого Рідного Краю.

Коли ж йде про нашу молодь, в минулому та сучасному, то про це теж маємо багато записів в книгах нашого Братства. Давніше всі виступи нашого Товариства

Відділ УНСоюзу ч. 363 і Громада

були організовані та реалізовані молоддю. Ми мали окремий Клуб Молоді, серед якого зокрема дівоча секція відзначалась активністю. Всі ті театральні вистави, концерти, чи забави — були виконувані при допомозі молоді. Молодь горнулася до Братства, вона жила всіма його справами, радувалася його розвитком і сумувала невдачами. В останніх роках дається відчувати деяке відчуження нашої молоді від Братства. Гадаємо, що це проминаюче, що це повоенні роки принесли з собою певне збайдужіння до громадських справ. Бо вже у підготовці нашого Ювілею, та на ньому самому, ми знов бачили багато молоді, дівчат та хлопців.

Тепер декілька слів про сучасну управу (уряд) нашого Братства. Від 1946 року, щорічно перевибраний, проводить нашим Товариством уряд в такому складі: Григорій Кукіз — предсідатель, Стефан Крефт-Кравчук — касієр, Йосип Стойка — рекордовий секретар та Еміль Білецький — фінансовий секретар. Тут треба замітити, що на цюгорічних піврічних зборах нашого Братства Еміль Білецький зрештешував із свого посту в управі й на його місце обрано фінансовим секретарем Ярослава Кравчука. Коли ж ходити про цілу управу, то найкращим доказом її якості є факт, що вже декілька років наше членство вибирає її в такому самому складі. Всі члени гармонійно працюють над розбудовою Братства, дбають за його членство — зокрема на випадок хвороби, чи якогось нещастя, проводять культурно-освітню роботу в нутрі товариства, піклуються фінансовими справами і зобов'язаннями Братства супроти ГУ УНСоюзу та інших українських організацій, не забувають за допомогу нашим політичним та культурно-освітнім установам, та в парі з другими українськими товариствами в Клівленді ведуть роботу в Українських Злучених Організаціях. Згаданий чвірці належить призначення за віддану працю та побажання ще кращих успіхів в майбутньому й довгих літ життя. Врешті не можна забути за таких двоє людей, як Василь Яцишин та Марія Кукіз, що приєднали для Братства кожне по сорок нових членів. Марія Кукіз відома громадська діячка не лише на клівлендському терені, але й по інших більших містах, куди вона їздила, як делегатка, чи представниця на всякі з'їзди українських центральних установ і була делегаткою на 22 конвенції УНС. Не має можливості й місця на це, щоб згадати про всіх тих членів і члениць нашого Братства, що чимнебудь причинилися до його розвою протягом сорока літ його існування.

На основі сказаного ми бачимо, яких діл і благородної роботи може доконати навіть така мала зорганізована група, як наше Братство. А чого можуть доконати тисячі і мільйони, коли в них є добра воля і віра у Справу? **Я. Кравчук**

Відділ УНС ч. 363 — Т-во „Запорізька Січ” в Оліні, Н. И. постало з 27 членів 10 серпня 1913 р. Організаторами були: Гавриїл Підсольний та Дмитро Мішанець і вони стали першими урядниками Відділу. Відділ виплатив \$3,432.50 допомоги членам, на народні цілі в Америці пожертвував \$217.60, а до рідного краю вислав \$697.69.

Фонди приходили з місячних вкладок і різних імпрез. Масток Відділу вносить в готівці \$2,100, в бондах \$450, бібліотека 100 дол, інше — 125 дол.

Товариство мало свій дім, вартости 10,000 дол., але під час депресії стратило. Збори тепер відбуваються в домі Г. Підсольного.

Теперішній уряд: Дмитро Мішанець — голова, Дмитро Вазів — касир та Гавриїл Підсольний — секретар.

В Оліні є всіх українців 127 душ, з того більша частина вже тут роджені. Старі імігранти прибули в 1907-1913 рр. з околиць Рогатина, Бібрки і Теребовлі. Працюють різно, а з молодих більшість занята по борах.

На 32 подруж з тут народженої молоді, є тільки три чисто українські, решта мішані з різними національностями, а в усіх розговорна мова англійська, а є й такі, що по-українськи й одного слова не знають. Як минуться старі, то тут українців більше може не буде, бо місцевість не надається на поселення наших людей; за мало фабрик і далеко від більших наших осередків.

Багато людей виїхали в інші сторони; місцеве Товариство тепер має 22 члени скрізь по Америці.

Колись робили пікніки, балі і представлення, а тепер вже нічого не робитися, бо нема залі і найняти нема де.

Одним ми можемо похвалитися: не маємо ані одного комуніста!

З українських підприємств є 1 велика пекарня, 1 пральня, 2 торгівлі харчами, 1 голяр, 1 направа взуття. З професіоналістів є 1 професор університету (новоприбулий д-р І. Ясіячук), 2 інженери, 1 учителька публ. школи. У міській раді також засідає 1 українець. Цього він досягнув своєю роботою та впливом у варті. Крім 5-6 родин, усі мають досить добре — мають свої доми і по кілька конт в банках. Бизнесмени, крім одного, теж мають добре.

І. П.

НЮАРК, Н. ДЖ.

Т-во „Запорізька Січ”, Відділ УНС ч. 371

Відділ зорганізовано 9 жовтня 1913 р. Його засновники: Іван Тарновський, Теодор Романків і Олекса Шумський. При закладанні Відділу було 16 членів. Цього року Відділ відзначає 40-літній ювілей свого існування.

Багато спричинились для дальшого розросту Відділу нові імігранти. По другій світовій війні Відділ числив коло 150 членів, а протягом двох-трьох років по війні зріс майже на половину більше і числить тепер 317 членів.

Відділ 371 щорічно на своїх загальних зборах ухвалює свої датки на ЗУАДК, УКК, Українську Центральну Раду в Європі. На Пластову оселю Відділ пожертвував 50 дол.

Члени Відділу завжди беруть активну участь у всіх імпрезах, які відбуваються на терені Ньюорку. Відділ належить до Центрального Комітету в Ньюорку.

Урядниками Відділу є троє зі старшої імміграції, а чотири з новоприбулих. Теперішній уряд: Іван Тарновський — предсідник, Антін Злий — заст. предсідника, Павло Заболоцький — касир, Юліян Баранюк — фін. секр. Контролери: Іван Оверко, Ілля Онишкевич, Олекса Шумський.

НЮ ЙОРК

Т-во „ЖИДАЧІВ”, Відділ УНС ч. 398

Т-во було зорганізоване 21 червня 1939, але відділом УНС стало щойно в червні 1943 р. Першими урядниками були — Іван Дубик — голова, Андрій Стефанович — касир, Микола Цимбалістий — секретар.

Ціллю Товариства було в першій мірі допомога сиротам та сиротинцеві міста Жидачів в Старім Краю, матеріальна допомога членам в Нью Йорку, для рідних на скитальщині в Європі та для новоприбулих до цієї країни. По чотирьох роках існування Т-ва „Жидачів”, п. Василь Загаєвич, організатор УНСоюзу, при великій та щирій допомозі секретаря Михайла Литвина, почали організувати Т-во „Жидачів” у союзний відділ. Праця була тяжка, бо відносилася до старої імміграції та народженої тут молоді, але завдяки щирій праці організаторів, праця була завершена і Т-во „Жидачів” стало відділом УНСоюзу.

Т-во „Жидачів” виявило відповідну жертвенність на народні цілі, є активним членом УККомітету та ЗУАДКомітету і місцевого Комітету Об'єднаних Українських Національних Організацій в Нью Йорку. Т-во „Жидачів”, хоч і молоде, закупило за \$250.00 шерів Українського Народного Дому в Нью Йорку.

За уряд Т-ва „Жидачів”: Іван Дубик — голова; Михайло Литвин — фін. секр.; Євген Баланда — касир; Зофія Серафим — рек. секретар.

НЮ ЙОРК, Н. Й.

Т-во ім. Лесі Українки, Відділ УНС ч. 455

Цей Відділ був зорганізований п. Стефанією Галичин у січні 1940-го року, саме в 25-ліття смерті Лесі Українки і то-

му теж названий її іменем. В своїх початках це був дівочий Відділ, бо тільки за кількома виїмками об'єднував гурт молодих дівчат, які сходились та не тільки давали ініціативу, але й самі влаштовували українські і англійські, або мішані виставки, вечори та подібні імпрези, як теж завжди були готові зорганізовано допомагати у всіх благородних починаннях, головню в харитативній та всіляких патріотичних акціях. Початково Відділ мав тільки 26 членів, опісля був збільшився до понад сто, а тепер, з уваги на те, що багато членок повиходили заміж та змінили місце свого побуту й перейшли до інших Відділів, він нараховує усіх 72 члени, бере живу участь в загально-громадському житті, хоч уже й не в такій мірі, як це було раніше, в його піонерських часах. До управи Відділу входять: Стефанія Галичин — голова, Марія Близнак — секретарка та Марія Робіцька — касирка.

ЛУДЛОВ, МАС.

Відділ УНСоюзу ім. Івана Франка

Лудлов — це є містечко з 8.500 душ населення, положене в пагорнистих околицях стейту Массачузетс. Тут є лише одна текстильна фабрика, яка стала джерелом праці і життя для наших перших поселенців. Перші українські поселенці приїхали сюди в 1909 р., а перші спроби зорганізованого життя зустрічаємо в 1918 р. Центральною силою в об'єднуванні їх була церква. В 1923 р. вони купили двоповерховий дім, з горішньої частини якого створили церкву, а з долішньої — залю на імпрези. Від цього часу почалося зорганізоване громадське життя.

Другою ділянкою праці, якій присвятили час українські поселенці, було організування Відділу УНС. Це не була легка справа, бо серед цієї малої горстки людей знайшовся деструктивний елемент — советофіли, які всіми способами старалися розбити це. Однак юдиною роботою вони не спаралізували здійснення плянів ідейної горстки, лише припізнали реалізацію їх на короткий час. І вже в 1924 р. засновано Відділ, який існує по сьогоднішній день. Сьогодні він начислює вже 120 членів. На конто творчої праці цієї організації треба поставити: допомога „Рідній Школі” і Товариству Інвалідів в краю, пропаганда української справи, участь у всіх політичних маніфестаціях і заснування школи. Школа проіснувала чотири роки, в якій фахові вчителі навчали української мови, історії і географії. Відділ був рушієм громадсько-політичного життя, його члени купили дім, заснували парафію і йому треба завдячувати вдержання українського характеру нашої громади.

Петро Пилипів



Дирекція Дому Відділів УНСоюзу в Шікаго була покликана до життя для управи будинком при 841-845 Н. Вестерн Евню, що його купили Відділи УНСоюзу шікаговської округи. Грошову збірку на купно власного дому започаткував Комітет Відділів УНС в Шікаго, який створено 16 березня 1934 р. для відсвяткування 40-літнього Ювілею УНСоюзу. В цьому Комітеті брали участь слідувачі тодішні місцеві та позамісцеві Відділи УНСоюзу: 33, 106, 125, 139, 165, 183, 214, 216, 220, 221, 243, 252, 259, 301, 335, 354 і 379. Про дружню співпрацю між відділами свідчать участь в Комітеті представників Відділів з віддалених околиць, напр.: Сестрицтво Пресв. Богородиці — Відділ 216-ий і Братство св. Михайла — Відділ 243 з Вест Пулман; Т-во ім. Т. Шевченка — Відділ 335 з Вест Гарвей та Братство св. Миколая — Відділ 354 з Финікс, Ілл. В Комітеті були заступлені три чисто жіночі Відділи УНСоюзу, а саме: 33, 125 і 216. День 16 березня 1934 р. є історичною датою Дому Відділів УНСоюзу в Шікаго. До реалізації рішення з цього дня прийшло аж в 1942 р. А Дирекцію Дому Відділів покликано до життя та залегалізовано, як стейтову корпорацію, в березні 1943 р.

Пристапуючи до купна дому, Комітет розпоряджав дуже малими матеріальними засобами, які не доходили до двох тисяч доларів, а ціна будинку з моргеджом та меншими позичками доходила до \$11,000. До сплатування довгу спричинилися в першій мірі Відділи УНС, їхні окремі члени та поважне число поодиноких наших громадян, а рівнож окремі наші українські організації в Шікаго, як „Сестри Вільної України”, Сестрицтво Княгині Ольги, „Сини Вільної України”, Відділ 55 Провидіння — ім. М. Пашкевича — та багато інших організацій.

До 1951 року Дирекція з трьома головними урядниками в її складі — поза управою будинком — продовжувала виконувати обов'язки Управи Комітету Відділів. Окрім того, Дирекція Дому Відділів УНС разом з Лігою Американців Українського Походження в Шікаго несла аж до половини 1952 р. найбільший тягар переселенчої акції на терені Шікаго, бо в Домі Відділів містився головний „Переселенчий Пункт” від 1949 р. В найгарячіший момент у приміщеннях Дому поміщалося вісімдесят новоприбулих родин. І тому, коли з кінцем 1951 р. вирунуло

Докінчення на стор. 344



Товариство Січ, Відділ 170 УНСоюзу в Джерзі Ситі, Н. Дж., зорганізоване року 1912-го Стефаном Милановичем і Андрієм Савкою. В 1945-му році воно мало вже 163 члени. В останніх роках зросло до 309 членів, не зважаючи на те, що 19 членам дано переступні листи для заложення нового Відділу, а 15 членів відпало в зв'язку зі смертю та переходом у безплатне продовження членства. Товариство „Січ” є найбільшим Відділом УНСоюзу в Джерзі Ситі, завдячуючи це рухливому і трудолубивому секретареві Іванові Грабареві. Теперішній уряд Товариства: Павло Мелень — президент, Василь Пащак — скарбник, Іван Грабар — секретар.

(Докінчення зі стор. 343.)

питання відділення від Дирекції обов'язків Управи Комітету Відділів та передачі їх окремому Комітетові організаційних Справ УНС — Дирекція Дому радо на це погодилася в добрій вірі, що цей Комітет, який прибрав назву Окружного Комітету Відділів УНС, матиме всі можливості придбати Відділам велику частину „розгублених” людей. Поза „домашніми” турботами, Дирекція бере участь у всіх важних імпрезах українського Шикага, а крім того уладжує щороку кілька імпрез у власному заряді.

Першим президентом Дирекції був п. Тарас Шпікула — секретар Відділу 221 і Головний Урядник УНСоюзу. Його змінив був п. Гери Г. Дацків — секретар Відділу 106. Склад Дирекції Дому на 1953 р. слідує: Тарас Шпікула — президент, Филип Т. Васильовський — заст., Дмитро Дякун — касир, Володимир Івасютин — секретар, Степан Коцелко — фін. секретар; Гери Дацків, Іван Бурдаш і Андрій Косович — контролери; Іван Карпа, Михайло Попіль і Ерней Дутчак — господарча комісія; директори: Анна Васильовська, Анна Стим-Шиян, Агафія Фіца, Осип Дичка, Іван Дужанський і Михайло Семків. Правним дорадником Дирекції від самого початку існування є адвокат Роман І. Смух, Завідателем Дому є Григорій Бобик — предс. Відділу 379 УНС.



ТОВАРИСТВО „УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ДІМ”

316 Відділ Українського Народного Союзу в Рачестері, Н. Й.

Ukrainian Civic Center, 831 Joseph Ave., Rochester, N. Y.

Товариство засноване 8-го серпня 1909 р. з 15 членами, як братство св. Юрія з завданням „нести поміч своїм членам в разі нещастя”. Першими урядниками були: о. Лев Сембратович — голова, Іван Паснак — секретар, Василь Кучмій — касир, Степан Балюк, Павло Макогін і Петро Ковтун — контрольори. 12-го квітня 1912 р. братство св. Юрія вступило до УНСоюзу, а 14-го травня 1914 р. змінило свою назву на Товариство Вільних Козаків, яку в 1945 р. змінено на Товариство „Український Народний Дім”.

Товариство „Український Народний Дім” є тепер великою і багатою організацією, яка розпоряджає майном вартістю \$250,000.00 в готівці і в реальностях. Це майно нагромаджено завдяки тому, що в проводі Товариства стояли активні одиниці, які вміли вести працю і берегти народний гріш.

Міститься Товариство у гарному власному будинку при 831 Joseph Ave., який збудовано в 1936 р. тяжкою працею і зусиллями всіх членів, а особливо відважним і примірним почином членів-фундаторів.

Тепер Товариство є не лише асекураційним відділом УНСоюзу, але також братською організацією, яка дає своїм членам матеріальну і моральну поміч під час недуги або в нещасливому випадку, як рівнож народною установою, де члени можуть сходитися і провадити громадську працю.

Товариство має 473 члени, з того 357 дорослих і 116 дітей-доросту.

Від початку існування померло 38 членів Товариства.

За низькі оплати Товариство виплачує тепер своїм хворим членам тижневу допомогу в сумі \$10, посмертне їх спадкоємцям — \$150, а спадкоємцям фундаторів — \$250 і старечу пенсію для членів-фундаторів \$15 місячно. Дотепер виплачено хворим членам з каси Товариства звичайних і надзвичайних допомог в сумі

(Докінчення на стор 346.)



У м. Россфордї, Огайо, українців є 80 родин. Перші імїгранти прибули сюди в 1909 році зі с. Боська Сяницького повіту. Децjo пізніше приїхало ще декілька з Золочівського та Стрийського повітів і з Закарпатської України. Більшість з них працює у фабриці скла. Є тут нова гр.-кат. церква св. арх. Михаїла, побудована в 1949 році, і Український Народний Дім, де відбуваються зібрання та різні імпрези. Є також молодечий Відділ 71 УНСоюзу, що його заснував у 1934 році з 14 членів Микола Проць.

Братство св. Михаїла, Відділ 235 УНСоюзу, засноване 21 лютого 1909 року з 19 членів. Організаторами його були Яків Миськів, Ігнатій Кушнір та Михайло Денько. За час існування Відділу його члени дістали допомоги \$5,918.50, на народні цілі в Америці видано \$908.25 і до Краю вислано \$613.65. Тепер у братській касі є \$1000. Двадцятьп'ятий ювілей Відділу урочисто відзначено 18. березня 1934 року. Теперішній його уряд: Л. Бобак — предсїдник, А. Теплий — касир і М. Бобер — секретар.

Докінчення зі стор. 345

\$32,983.00, посмертного для спадкоємців — \$3,150.00 і старечої пенсії для членів-фундаторів — \$3,180.00. Крім того, видано з каси Товариства на похорони та квіти \$1,789.00. Разом члени Товариства вибрали \$41,102.00 різних допомог.

Товариство завжди брало активну участь в народних і громадських справах, часто працюючи з іншими товариствами для загальної справи і не жалюючи своїх грошей на народні та гуманітарні цілі. З каси Товариства видано на народні цілі в Америці і вислано до рідного краю \$6,194.00.

Члени Уряду в 1953 р.: Микола Магомет — голова, Іван Сверида і Олександр Цицик — заступники, Володимир Гавриляк — фін. секретар, Василь Росоловський — заступник, Володимир Гурянський — рек. секретар, Олександр Папа — заступник, Василь Гнатків — касир, Іван Іванців — заступник. Контролери: Іван Новак, Микола Кучмій, Теодор Олексин. Директори: Петро Ковтун, Іван Куций, Микола Стрілець, Яким Пригода, Василь Кучмій. Опікуни хворих: Олекса Луців, Яцко Панчишин, Наталія Дорофій.



Братство св. апл. Петра і Павла, Відділ 102 УНСоюзу.

КЛІВЛЕНД, ОГАЙО.

Засноване в 1902 році. Організаторами-засновниками та першими провідниками цього першого українського товариства в Клівленді були: Михайло Чегінь, як голова, Семен Брунарський, як секретар, та Іван Гудак, як скарбник.

Півстоліття існування Братства позначилися дуже широкою і різномірною діяльністю як Відділу, так і поодиноких членів. Вони дали багато корисних починів в громаді.

З важливіших дат треба відзначити: 10-літній ювілей Братства в 1914 р., 30-літній ювілей в 1932 р., святкування з іншими місцевими Відділами 40-літнього Ювілею Українського Народного Союзу в дні 27 травня 1934 році та величаве святкування золотого ювілею Братства в 1952 році.

З нагоди 50-літнього ювілею видало старанням Управи окрему Ювілейну Книгу з короткою історією Братства від первопочинів вісьмох піонерів аж по 1952 рік — пера члена Контрольної Комісії ред. Івана Ставничого.

За час свого існування виплачено з братської каси на допомогу хворим членам \$21,702.74, а на різні патріотичні цілі \$4,629.85.

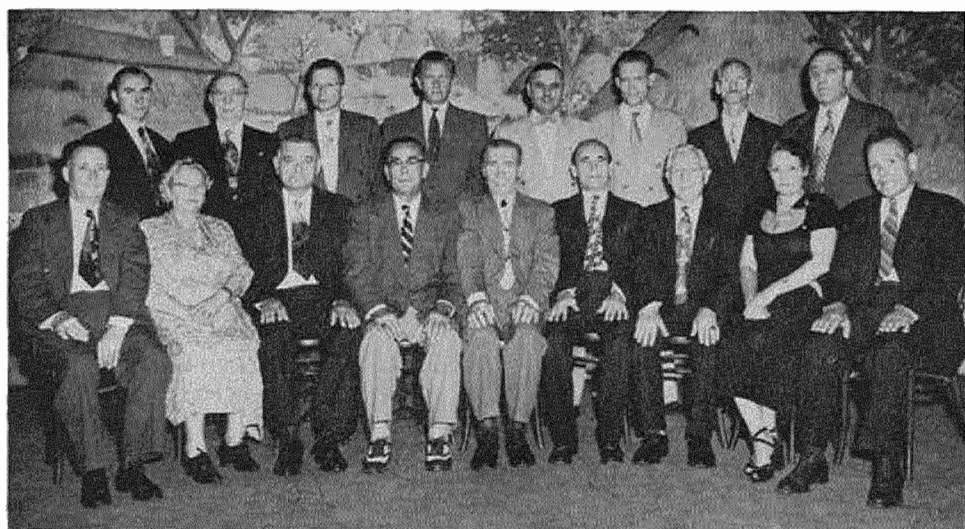
Розвиток Братства ілюструють такі числа: 1902 рік — 8 членів, 1917 рік — 102, 1928 рік — 289 чл., 1944 — 418 членів, 1952 — 647, 1953 — 665 членів. Майно братства під цю пору становить суму \$6,749.13.

Теперішній уряд: Голова — **Микола Декан**, заст. голови — **Володимир Форемянний**, секретар — **Микола Бобечко**, заст. секретаря — **Микола Кавка**, скарбник — **Степан Косик**, заст. скарбника — **Зеновій Квіт**; Контрольна Комісія: ред. **Іван Ставничий**, **Василь Кухта** та **Василь Жук**.

**ТОВАРИСТВО „ЛЮБОВ”, ВІДДІЛ 45 У. Н. СОЮЗУ
У ФІЛАДЕЛФІЇ, ПА.**



На знімці: (десята частина Відділу), сидять зліва направо: М. Качмарчик, Атаназій Шопо, Іван Хавлюк, Мих. Дубас, Микола Сеник, Мих. Вишиванюк, Теодор Малик, А. Гарасим, Петро Мельник, Степанія Грицишин, Й. Данилович, Олекса Труш, В. Стриковський, Іван Лежняк, Марія Лежняк, Я. Лежняк, Ілько Затонський, Вас. Кульбачний, Вас. Ходак, Ст. Сеньків, Ілько Яворський, Андрій Хомка, Іван Вавриків, Грегор Федик, Лев Киш, Мих. Сампара, Бол. Андрієшин, А. Чевський, Іван Робак, Іван Личук, Бол. Сеник, Вол. Дузінькевич, Роман Дузінькевич, Андрій Гарасим, Наталка Поваківська, дочка д-ра Гарасима Антонія Т., син Еміліян Л., д-р Е. Л. Гарасим, старша Гльорія Гарасим, Н. Н., Ольга Бобі, її сестра зі сином, Ірина Левкович, Василь Бутрин, Іван Сівак, Дмитро Ковалик.



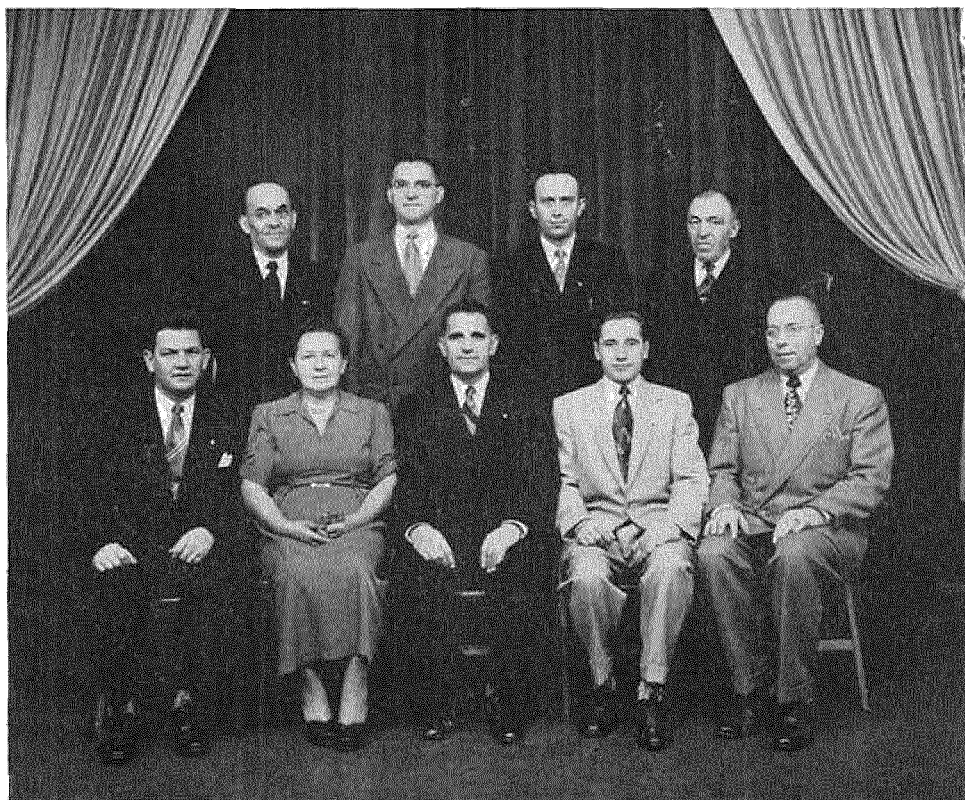
Товариство ім. Івана Франка, Відділ 83 УНСоюзу в Філадельфії, Па., засноване 16 жовтня 1916 року. До першого уряду належали: Роман Караїм — президент, Олекса Бабак — касир, Роман Карбівник — секретар. При заснуванні вступило до Товариства 22 члени.

По 37 роках існування, в 1953 році Товариство начислює вже 211 членів дорослих і 79 дітей — разом 290 членів. Товариство провадить серед своїх членів культурно-освітню працю. На честь Івана Франка уладило шість академій-концертів і побудувало йому пам'ятник, видавши на цю ціль \$285. Протягом 37 років Товариство мало обороту на суму \$110,982.61, а виплатило \$107,581.02. Майно становить суму \$3,401.59. В товаристві працюють без перерви такі піонери: Роман Караїм, Олекса Бабак, Михайло Гальянек, Роман Карбівник та Симеон Чорномаз.

Члени Товариства працюють на всіх ділянках громадської праці в Філадельфії: в Конгресовому Комітеті, в Допомоговому Комітеті і в усіх інших народних інституціях.

На знімці представлені активні члени Товариства. В першому ряді (сидять): Роман Карбівник, Анна Караїм, Роман Караїм, Олекса Бабак, Михайло Кончак, Стефан Чорномаз, Михайло Опришко, Франка Голова, Петро Телятник. В другому ряді (стоять): Михайло Головатий, Антін Кушина, Стефан Гавриш, Іван Коваль, Стефан Тимчій, Андрій Вишиваний, Михайло Гильнер, Стефан Терлецький.

Уряд Товариства ім. Івана Франка на рік 1953-й: **Михайло Кончак** — президент, **Роман Карбівник** — заступник президента, **Олекса Бабак** — касир, **Михайло Курман** — заступник, **Симон Чорномаз** — секретар, **Стефан Терлецький** — заступник. Контрольна Комісія: **Михайло Опришко, Петро Телятник, Стефан Гавриш.**



Сидять (зліва направо): Олекса Рузак — скарбник, Анна Шугет — опікунка хворих, Микола Ольховий — голова Відділу, Іван Ткач — містоголова, Франк Стахів — фінансовий секретар; стоять (зліва направо): Микола Стефан — член перевіркої комісії, Микола Цудний — опікун хворих, Олександр Кузмійчук — рекорд. секретар, Петро Мальчик — член перевіркої комісії.

На знімку відсутні: 1 член перевіркої комісії і 2 опікуни хворих.

Основуючі Збори Відділу УНСоюзу ім. Симона Петлюри в Гамілтоні, Онт., Канада, відбулися 15-го квітня 1940 року в домівці Філії Українського Національного Об'єднання. Членів-основників було присутніх 16.

Першу Управу Відділу обрано в такому складі: п. Микола Цудний — голова, п. Михайло Сенюк — фін. секретар, п. Богдан Цимбалістий — рек. секретар, п. Микола Ольховий — скарбник. До перевіркої комісії увійшли: п. Теодор Шегда — голова, п. Вол. Підсадний і пані Анна Кравець — члени. Опікунами хворих вибрано: п. Петра Стрижака і п. Ст. Маглевича. Лікар Відділу — п. д-р І. Пилипюк.

Зорганізували Відділ п. Володимир Гірняк з Торонта (Канада) з допомогою місцевих членів — п. Миколи Ольхового, Миколи Цудного та Михайла Сенюка. Теперішній стан членства: дорослих 107, молоді 65.

Відділ з кожним роком збільшується. Замітно виріс він з приходом нової іміграції, по другій світовій війні. Хоч в Гамілтоні є подібних УНС-ові аж чотири інституції і перешкоди в організованні членів не малі, все ж для поширення Відділу є широке поле, бо ж останній перепис населення міста виказує 6,301 українців.

Нинішня Управа Відділу: п. Микола Ольховий — голова, п. Іван Ткач — містоголова, п. Франк Стахів — фін. секретар, Олександр Кузмійчук — рек. секретар і п. Олекса Рузак — скарбник. Перевірка Комісія: п. Михайло Мамрик, п. Петро Мальчик і п. Степан Миколин. Опікуни хворих: пані Анна Шугет, пані Варвара Підсадна, п. Микола Цудний і п. Михайло Басистий.



БР. СОШ. СВ. ДУХА, ВІДДІЛ 295 У. Н. СОЮЗУ В АКРОНІ 1951 Р.

УРЯД В 1951. РОЦІ:

Олекса Зепко, предс.; Василь Пулк, секр.; Мих. Петруха, касир.



Товариство „Запорізька Січ”, Відділ 327 У. Н. Союзу в Гемпстеді, Н. Й.
— частина членів і Управа Відділу.

Управа (другий ряд — сидять — зліва направо): другий зліва: **Микола Курчак** — рекорд. секретар; четвертий зліва: **Андронік Копистянський** — фінансовий секретар; п'ятий: **Юліян Маланчук** — заст. голови; шостий: **Михайло Кирич** — голова; сьомий: **Душенчук Василь** — касир; осьмий: **Душенчук Осип** — голова Провірної Комісії. В першому ряді (клячуть) третій зліва: **Василь Захарія**, четвертий: **Іван Лотоцький** — члени Провірної Комісії. В останньому ряді на самій середині: **Ярослав Швайка** — член Провірної Комісії для хворих членів.

Відділ заснований в 1925 р. і тепер начисляє 130 членів. Належить до рухливіших організацій на терені Гемпстеду й околиці на Лонг Айленд.

Перший ряд (клячуть зліва): перший **Вас. Оріховський**, другий **Степ. Корнова**, п'ята — мала дівчинка стоїть — **Оріся Ліпинська**, шостий — **Ів. Вудз**, сьомий — **П. Даниляк**. Перед рядом сидить **Емілія Захарія**. В другому ряді перший сидить: **Теод. Вагрій**, другий — **Дм. Дмитришин**, передостанній — **Андрій Душенчук**, останній — **Ів. Душенчук**. Третій ряд зліва: **Вол. Щесняк**, **М. Щесняк**, **О. Курчак**, **О. Островерха**, **Ор. Маланчук**, **Ст. Маланчук**, **Є. Погорецька**, **І. Погорецька**, **О. Лотоцька**, **Я. Курчак**. Останній ряд зліва: **Ол. Нарбут**, **А. Курчак**, **П. Стецюк**, **М. Рій**, **А. Мотуз**, **А. Швайка**, **П. Швайка**, **І. Вучак**, **Єл. Вучак**, **І. Плетеницький**.



ЮТИКА, Н. И. — Ютицька українська громада до 1949 року рахувалася на 50 родин. З початком 1949 року в цю місцевість почали прибувати нові імігранти.

За порадою постійного організатора УНСоюзу Василя Загаєвича з Нью Йорку, автор цих рядків допоміг приїхати до ЗДА приблизно 350 родинам, виготовивши для них ашуранси через Український Католицький Комітет в Стемфордї, а кільком через ЗУАДК в Філадельфії. Тепер ютицька українська громада нараховує понад 300 родин, або понад 500 душ.

В Ютиці існує три парафії: українська католицька, українська автокефальна та українська православна. Найсильнішою парафією є українська католицька св. Володимира Великого, при якій міститься Відділ 484 УНСоюзу ім. Тараса Шевченка. Його членство на 90 проц. складається з нової іміграції, з усіх земель України.

Відділ 484 УНСоюзу повстав 10 травня 1952 р. з реорганізованого Відділу 58-го. Тепер він нараховує 246 членів і є надія, що зросте ще в цьому році до 300 членів.

Впродовж півторарічної муравлиної праці членів Відділу куплено і приготовано Божий Храм св. Володимира Великого, торжественне благословлення якого довершив Владика Кир Константин Богачевський в дні 30-го травня 1953 року.

Відділ 484 УНСоюзу є членом УККА і його делегати брали участь в 5-му Конгресі. Фінансовий стан Відділу є ще дуже бідний, бо єще в стадії організування, одначе завдяки жертвенности його членів, Головної Управи УНС. та кількох відділів УНС в Могавк Велей і „Української Бесіди” в Ютика спромігся стати спонсором української радіоавдиції, на якій відзначається історичні дати, шириться правду про Україну перед американським загалом та ознайомлюється слухачів з українською піснею і музикою. Відділ влаштовує забавові розваги, дохід з яких призначається на добродійні цілі.

Цьогорічна Управа Відділу 484: **Франко Літинський** — предсідник, **Володимир Бурак** — скарбник та **Володимир Запаранок** — фін. секретар.



Сестрицтво Благочиння, Відділ 125 УНСоюзу в Шікаго, Ілл., заложив о. Николай Струтинський з 16 членкинь 15 березня 1908 року. Тоді вся діяльність Відділу гуртувалася при церкві.

Визвольні змагання 1918-20 рр. відбилися відгомоном на праці Сестрицтва. Разом з усіма Відділами УНС в 1921 р. переведено Український День, який, не зважаючи на ворожі українській справі елементи, випав дуже імпозантно.

Коли комуністи в 1932-33 р. голодом винищували братів за океаном, в протесті обурення Відділ взяв участь в демонстрації. Відділ Сестрицтва був одним з тих чинних одиниць, що допомогли в урядженні Української Світової Виставки, що відбулася в 1933 р. з нагоди столітнього існування міста Шікаго. Всі ці осяги — це заслуга членкинь Відділу: Яреми, Т. Оленяк, Т. Бабій, М. Гут, Т. Косар, Г. Ско-ропад, П. Дмитрів, Канюк та ін.

В році 1934 до уряду Сестрицтва ввійшли п. Ярема — предсідниця, п. Дмитрів — місто-предс., І. Подола — секретарка та М. Леськів — касирка. В той час Сестрицтво начисляло вже 27 дорослих членкинь і 5 дітей. Вже тоді зорганізовано внутрішню опіку над хворими членкинями, відвідування їх і в міру можливості грошову допомогу. Уряджувано різні імпрези.

При жертвенній праці виділу, особливо голов Яреми і Дмитрів, секретарки І. Подоли, касирки М. Леськів, Р. Попадюк та Оленець минули повних чотири роки, вислідом чого було збільшення кількості членів до 47 дорослих та 18 дітей.

В 1939-му році, розуміючи важливість подій на Закарпатській Україні, Сестрицтво висилає зі своїх скромних фондів допомогу до краю з закликом у часописах до громадянства наслідувати цей приклад. В міру можливості уділяється допомоги на будову католицького семінара, на школу та сиротинець у Філадельфії, на бідних дітей, будову школи, віднову церкви о.Николая, пропам'ятний хрест Хрищення України та на дім УНС в Шікаго.

З вибухом другої світової війни Сестрицтво вступає в члени Американського Червоного Хреста, а пізніше — в члени ЗУАДК та УЖК. Членкині перейшли ви-шкіл "Travelers Aid Society", щоб мати право бути на станції при відборі скитальців. Скитальців, що приїжджали на двірць, приязно вітали: фінансова референтка І. Подола, Яворська, Паньків, Боднарчук, Куць, С. Петен, Л. Подола.

Завдяки невтомній праці виділу під головуванням пань А. Куропась, О. Оленець, А. Васильовської, Плетяк, Боднарчук, Шаян, фінансової секретарки І. Подола та рекорд. секретарки М. Костерка, Сидорик та ін. кількість членів у 1953 р. зросла до 220 дорослих і 118 дітей. Виділ склав дар на будову нової української школи при церкві св. о. Николая, на „Союзівку", на Український Визвольний Фонд та УПА.

Теперішній уряд Сестрицтва: Анна Шиян — предсідниця, Катерина Савчин — містопредсід., П. Яворська — касирка, І. Подола — фін. секр., А. Струц — секр. рекорд. Контрольна Комісія: П. Боднарчук, О. Горох, К. Плитяк. Суспільна Опіка: С. Паньків, Н. Бучинська, П. Височан.

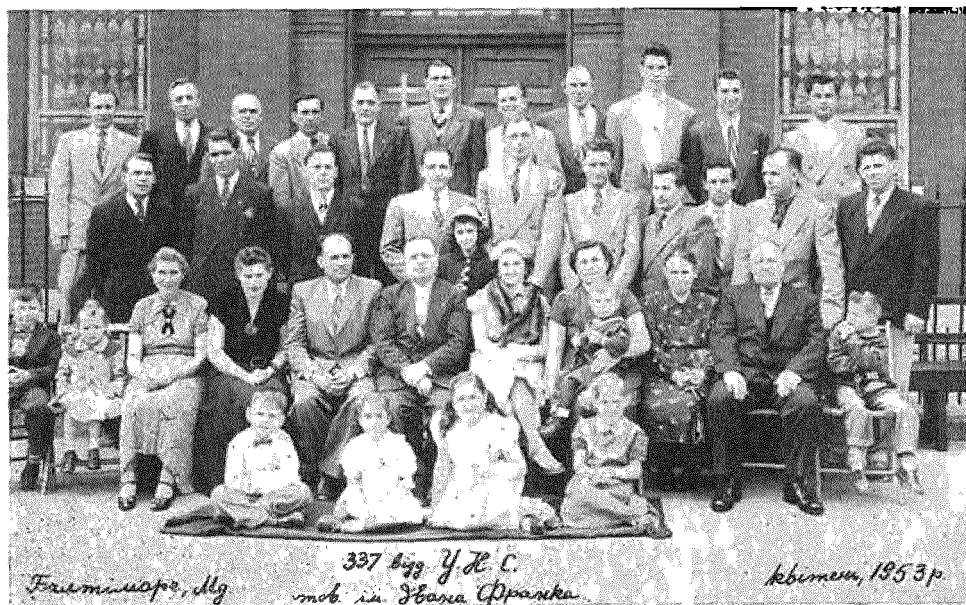


Місто Кантон — це молоде місто з тяжкою металевою промисловістю, в якому живе понад 140,000 мешканців, в тому числі 110 українських родин. З цих українських родин 15 — зі старої імміграції, 55 — з нової, а решта 40 родин тільки походження українського, а почують себе одні мадярами, інші — словаками.

Перші українці прибули до Кантону в 1911 році. Це були: Ігнат і Марія Клус, Іван і Розалія Дрозда, Антін і Марія Клус, Петро і Анна Клус, Стефан і Текля Демчак, Іван і Катерина Демчак, Михайло й Катерина Скуб'як, Теодор і Марія Соколовські, Ігнат Кобялка, Антін і Катерина Бандрівські, Ігнат і Катерина Скуб'як, Іван і Марія Скуб'як, Іван і Анна Прох, Стефан і Марія Маланик, Михайло і Катерина Дрозда. Всі ці родини прибули з Львівщини (пов. Ліско, село Стефкова).

В 1917 р. засновано перше українське товариство ім. **Тараса Шевченка** — **Відділ 115 УНСоюзу**. До 1949 р. Відділ не мав більше як 15—19 членів дорослих і 3 дітей. З прибуттям нової імміграції Відділ має вже 62 членів дорослих і 44 дітей — разом 104 члени.

Управа 115-го Відділу складається з таких осіб: **Марія Скуб'як** — предсідниця, **Михайло Благута** — секретар, **Стефан Гудз** — скарбник, **Марія Опришко** — заст. предсідниці, **Василь Содук** — заст. секретаря.



Товариство ім. Івана Франка, Відділ 337 УНСоюзу в Балтіморі, Мд., засноване у 1926 році з 8 членів. Перші урядники Товариства були: Петро Семенків — предсідник, Анна Чорній — секретар, Текля Соколовська — касир. Тепер Товариство начисляє разом з молоддю 91 членів.

На світлині в першій ряді напереді посередині сидять: **Теодор Чорній** — предсідник, з правого боку коло нього: **Емануїл Притула** — заст. предсідника; зліва сидять: **п-ні Магдалина Гедимен і Остап Стельмах** — секретар. На знімці три члени — старі імігранти і одна членкиня з маленькою донечкою тут роджені, а решта всі новоприбулі.



Sincerest Congratulations and Best Wishes For Future Success
From
OFFICERS and MEMBERS OF ZAPOROZKA SITCH SOCIETY,
367, Rochester, N. Y



1st Row, L to R—W. Baschuk, S. Chajkowsky, M. Melnyk, N. Sorochtey, W. Popowych, P. Hryniw, Antin Bobby. 2nd Row, L to R—M. Lalka, S. Krychuk, T. Pesko, K. Mankiowskyj W. Babij, M. Baszto, Missing from picture: Kyrylo Kruk, Iwan Laluk, Mykola Baraniak.

2

OFFICERS FOR 1953

Sorochtey Nicholas	-----	President
Mankiowskyj Karlo	-----	Vice President
Popowych William	-----	Secretary
Lalka Mychajlo	-----	Assistant Secretary
Melnyk Michael	-----	Treasurer
Pesko Frank	-----	Assistant Treasurer

2

AUDITORS: **Bobby Antin,** **Hryniw Peter,** **Krychuk Stephen**

SICK VISITING COMMITTEE: **Baschuk Wasyl,** **Kruk Kyrylo,** **Babij Wasyl**

STANDARD BEARERS: **Baszto Michael,** **Laluk Iwan**

SERGEANT AT ARMS: **Chajkowski Stephen**

DELEGATES AT LARGE: **Krychuk Stephen,** **Lalka Mychajlo,** **Baszto Michael,**
 Mykola Baraniak, **Mankiowskyj Karlo**



Сидять (справа наліво): Ів. Хрін — головний секретар, П. Дуда — голова Відділу, Б. Зелений — голова контрольної комісії; (стоять (справа наліво): В. Антонів — рекордовий секретар, І. Мельник — касир, В. Лозинський і П. Мудрий — контролери.

ТОВАРИСТВО „ЛЮБОВ”

Відділ 370

Українського Народного Союзу
Нью Гейвен, Коннектикат

ПЕТРО ВОЛЯНИК — предсідник

ВАСИЛЬ ГІНА — секретар

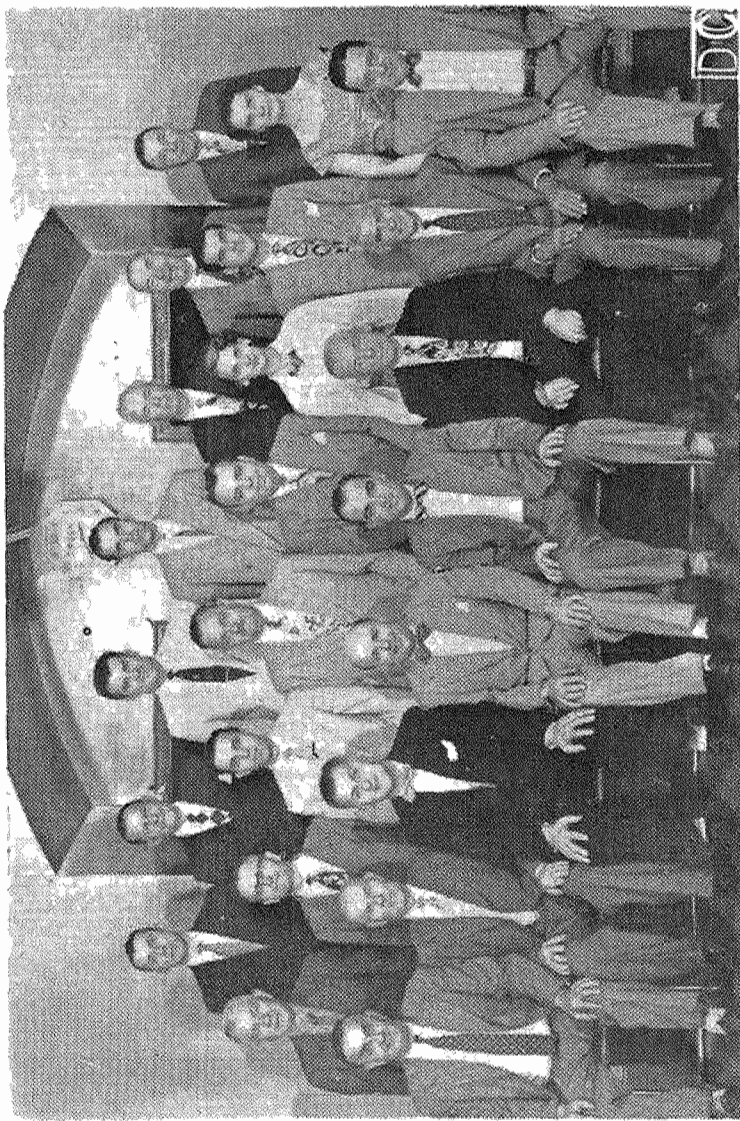
ВОЛОДИМИР КОЛИСНЯК — касир.

РОМАН ГОЛУБОВИЧ — заст. касира

Товариство „Любов” зорганізоване 2-го жовтня 1913 р.

Його ціль — допомагати членам на випадок недуги або каліцтва, поширювати взаємну любов, згладу і просвіту поміж членством. — Вступіть в члени Товариства „Любов”!

„В ЄДНОСТІ СИЛА НАРОДУ”!

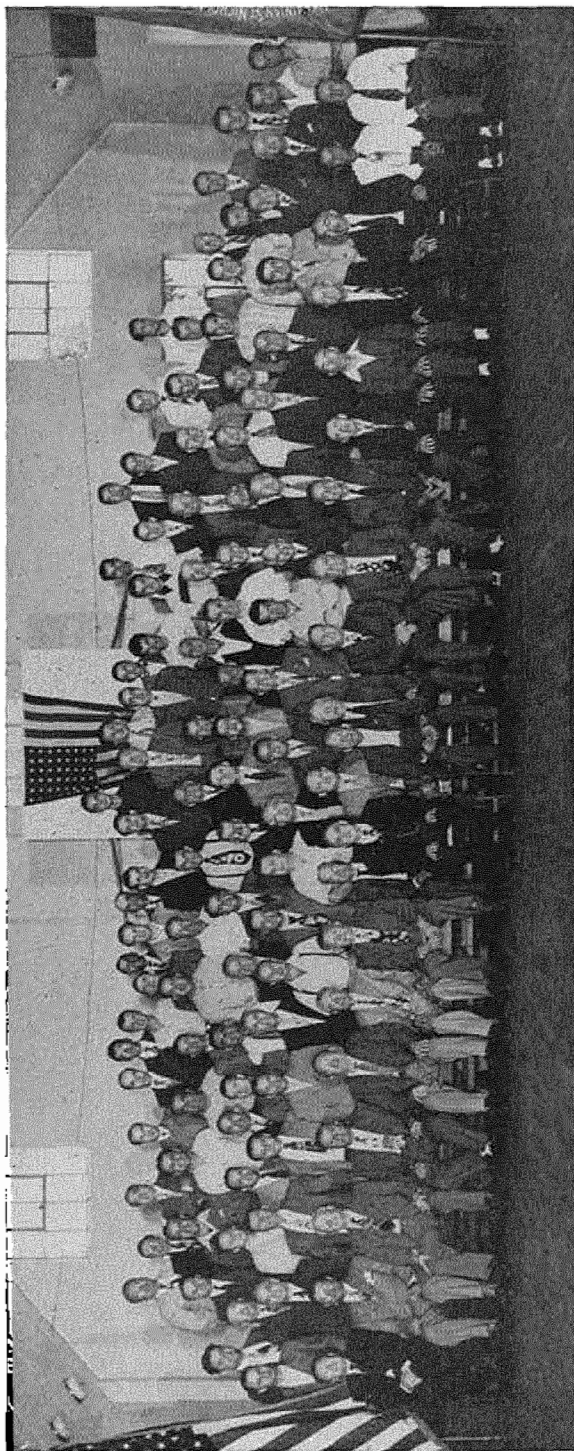


Бувші й теперішні урядники Відділу 161 УНСоюзу в Ембрідж, Іл.

Перший ряд зліва направо: В. Пачіничак — м. предс., А. Шадуфалій — організатор Відділу, А. Дзюла — фін. секретар, І. Антошик — голова, С. Прокопович — касир, І. Коваль, М. Муха, П. Вороновський. Другий ряд: К. Вороновський, Я. Литвин, Є. Гишак, М. Михайлишин, І. Савчишин, Анна Болшин, М. Шалагіда, Марія Шалагіда. Третій ряд: Г. Поліщак, В. Шалагіда, И. Родько, П. Вороновський, І. Фірич, А. Перяк і С. Кость.

MEMBERS OF THE UKRAINIAN NATIONAL CLUB OF ST. NICHOLAS SOCIETY,

Branch 38 of the Ukrainian National Association in Auburn, N. Y.



Present Officers are: Pres. **Mr. Theodore Tarby**, Vice-Pres. **Mr. Frank Zanowick**, Treas. **Mr. Michael Tarby**,
Fin. Sec. **Mr. Stephan Gongga**, Rec. Sec. **Mr. Michael Evans**.



**Братство св. Івана Хрестителя в Ньюарку, Н. Дж., Відділ 76 УНСоюзу, за-
ложене в місяці грудні 1903-го року. До першого його уряду належали: бл. п. Теодор
Олійник — президент, Іван Олексювич — секретар, Микола Кухта — касир.
Братство складалося тоді з 52 членів. Засідання відбувалися в домі президента.
Теперішній уряд: Степан Мриглод — президент, Василь Шеремета — касир,
Василь Салабун — секретар. Братство начислює 268 членів дорослих і 47 дітей.**



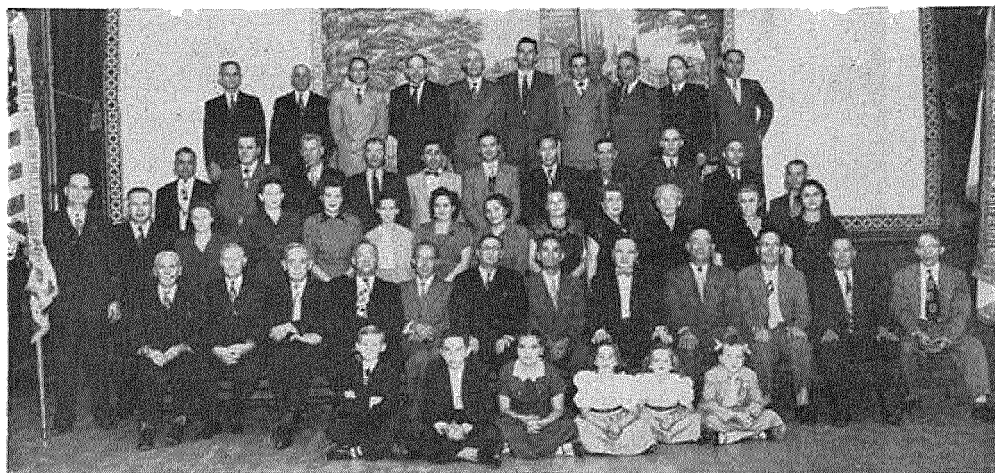
**Товариство св. Володимира Великого в Ст. Луїс, Мо., Відділ 179 УНСоюзу,
засноване 1909 р. Знімка зроблена 1953 року.**



Братство св. Йосафата, Відділ 217 УНСоюзу, Рачестер, Н. Й., засновано року 1903-го і від того часу безнастанно зростало. Нині воно начисляє вже 378 старших членів і 135 дітей, а разом 513 членів.



Відділ 140 УНСоюзу в Йонгставні, Огайо, заснований року 1906-го. Теперішній його уряд: **Степан Нановський** — предсідник, **Степан Роган** — заступник предсідника, **Іван Кравець** — секретар і касир, **Василь Терлецький** — заступник, **Андрій Віглій** і **Микола Терлецький** — контролери.



Товариство ім. Івана Франка, Відділ 146 УНСоюзу, засноване дня 26 липня 1911 року. При заснованні було 16 членів. Фундатори: пп. Ілько Войко, Семен Поторока, Онуфрій Нога. До першого уряду належали: Ілько Войко — президент, Василь Ничай — заст. президента, Степан Мальчик — секретар, М. Тригук — заст. секретаря, Степан Тригук — касир. Нині Товариство має 160 дорослих і 52 дітей — разом 212 членів. Каса Товариства — \$1,743 готівки. За час свого існування Товариство виплатило хворим членам \$4,424.50, на народні цілі до Краю \$1,608.50, в Америці на українські цілі — \$245.00. Товариські збори відбуваються в Домі Українського Американського Осередку. Теперішній уряд: Максим Голозчик — президент, Семен Макух — заст. президента, Дмитро Ферлей — секретар рекордовий, Степан Хомяк — секретар фінансовий, Теодор Солодкий — касир, Семен Готра, Данило Липчан, Андрій Когут — контролі, Ілля Дибас і Яків Марещак — хорунжі.

Organized 1915

ST. MICHAEL BR. 109 UNA
Bentleyville, Pa.

1953

Sr. members 81 — Jr. members 35.

Meeting Every 3rd Sun.



Fr. Row sitting: N. Moroz (Treas.), H. Evanish (President), P. Novicki, M. Shepelak (Sec.), P. Maczuzak Sr. (V.-P.); 2nd Row standing: B. Korba, W. Alexander, K. Gural, J. Stazetsky, W. Moroz, M. Shepelak; 3-rd Row: A. Wassel, M. Maczuzak, A. Soltysik, D. Stepko, K. Litwin, M. Gural, P. Maczuzak Jr.

Українське Національне Запомогове Товариство „ДНІСТЕР”

ВІДДІЛ 361
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
В НЬО ЙОРКУ

Т-во злучилось з двох відділів в році 1926, даючи тим змогу кращого розвитку народного життя та допомг членству.

Місячні збори відбуваються кожного місяця, друга субота по першій, коли полагоджуються всякі членські та товариські справи. Місячні вкладки приймаються також кожної середи від год. сьомої увечорі і суботи від другої години пополудні.

З Домівки Товариства можуть користати члени для різних родинних сходин.

Тов. „Дністер” організує членів до У. Н. Союзу і приймає їх в ряди Товариства.

УРЯД ТОВ. „ДНІСТЕР” В 1953 РОЦІ:

Голова МАРТИН МАЛЕТИЧ
Заступники: МАКСИМ ІВАНІВ
..... ВОЛОДИМИР ХОМЦЬКИЙ
Секретар фінансовий ПЕТРО КУЧМА
Секретар рекордовий ВОЛОДИМИР БАРАГУРА
Касир ВАСИЛЬ ВИШИВАНІЙ
Заступник касира ЄВГЕН ДАНИЛЮК

Члени контролі:

ІВАН ГАЛИЧИН, СТЕФАН ЛЕВКО і ТАРАС ПАСТУШЕНКО

Адреса „ДНІСТРА”: 119 Avenue A, New York 9, N. Y.

Адреса фін. секр.: Петро Кучма, 95 E. 7th St., New York, N. Y.

Телефон: GRamercy 7-1054

УКРАЇНСЬКЕ БРАТСТВО СВ. О. МИКОЛАЯ,

Відділ 127 УНСоюзу в Бюфало, Н. Й.,

засноване 13 серпня 1905 року. З кінцем серпня 1953 року Відділ мав уже старших членів 501 і дітей 245 Збори членства відбуваються в парафіяльній галі при Fillmore Ave. і Oneida St. кожної третьої неділі по першій по співаній Службі Божій. Урядники полагоджують справи також і в четверту неділю зараз по співаній Службі Божій при Fillmore Ave. і Oneida St., в церковній галі. Проситься Шановне Громадянство сповняти обов'язки супроти свого членства і зголошувати своїх знайомих в члени нашого Братства.

СКЛАД УРЯДУ:

ІЛІЯ БУЛА — голова (242 Oneida Street, Buffalo 6, N. Y.)

ПАВЛО ВОЛОДКА — фін. секр. (15 Hobard St., Buffalo 6, N. Y.)

МАКСИМ ЛЕВИЦЬКИЙ — рек. секр. (139 Scoville Av., Buffalo 6.)

THE SICZ SOCIETY

Branch 63 of Ford City, Pennsylvania

We wish to extend our sincerest congratulations to the Ukrainian National Association on its 60th Anniversary and hope that each succeeding year will be just as prosperous and happy as this anniversary year.

Fraternally yours,

NICK FYCYK	President
METRO TURKO	Vice-President
ANDREW ORESICK	Financial Secretary
NICK WOLSONOVICH	Recording Secretary
MORRIS LYCZAK	Treasurer
WALLACE KOTYK	Trustee
MORRIS LUKOWSKY	Trustee
STEVE HNATIOW	Trustee
PETER HOLIZNA	Comptroller
JOSEPH FRICK	Comptroller
THEODORE SHERMAN	Comptroller

БРАТСТВО СВ. ВОЛОДИМИРА

Відділ 130 УНСоюзу в Нью Йорку

шле

щирий привіт матірньому Товариству і бажає могутнього розвитку в ювілейному році.



ЗА УПРАВУ:

ОСИН МАРКІВ — голова

МИХАЙЛО КРАВЧУК — касир

ГРИГОРІЙ ЛУЧАНКО — фін. секретар

БРАТСТВО СВ. О. НИКОЛАЯ,

Відділ 5 УНСоюзу в Асторії, Л. Ай.,

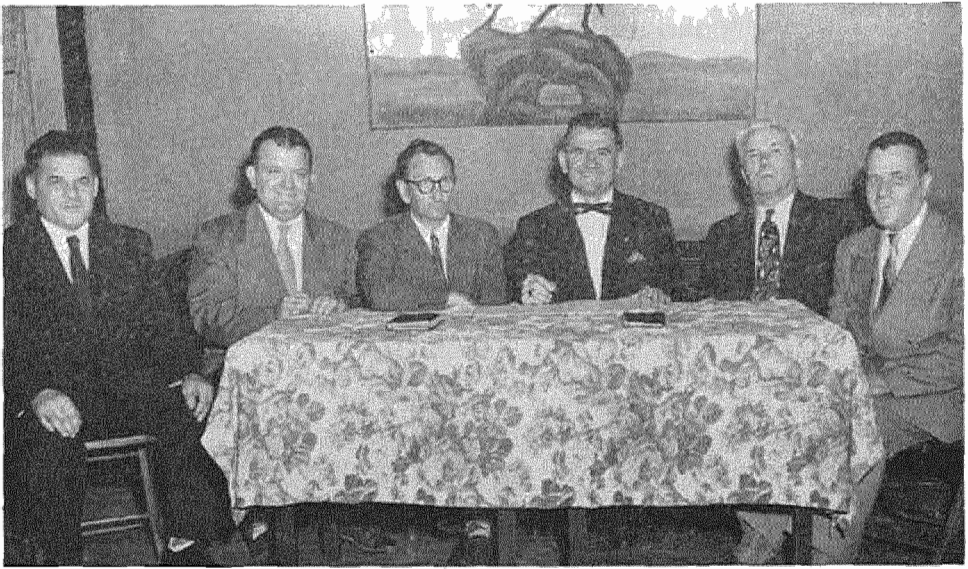
засноване дня 2 вересня 1915 року. Основними його ідеями при організації були: допомагати матеріально й морально своїм членам та їхнім родинам на випадок недуги або смерти, рівно ж нести матеріальну й морально-політичну допомогу українським національним інституціям під займанщиною на рідних землях. Ці свої цілі здійснює Відділ впродовж всього свого існування. Збори членів відбуваються кожної третьої суботи по першій в Українському Громадянському Клубі (2506 — 31 Стріт в Асторії). Під теперішній час Відділ начислює старших і молодших членів 287 і посідає маєтку на суму \$10,356.80.

УРЯД ВІДДІЛУ:

М. ЛЕВИЦЬКИЙ — голова

ГР. ВАСИЛИК — касир

П. БАРНИЧ — секретар

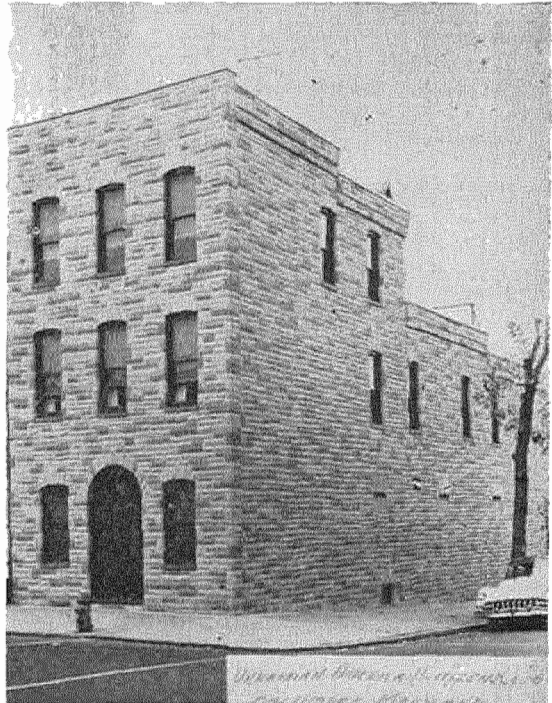


Уряд Братства Пресвятої Тройці, Відділ 320 УНСоюзу в Балтімор, Мд.
(Зліва направо): М. Хомішак, контролер; Й. Мармаш, контролер; Д. Пісецький,
предсідник; І. Малко, рек. і фін. секр.; Я. Семенків, заст. предс.; Гр. Іванович,
контролер. Т. Хай, заст. рек. і фін. секретаря був перешкоджений.

УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ГОРОЖАНСЬКИЙ КЛЮБ У БАЛТІМОР, МД.

Дня 28-го грудня 1931-го року засновано в Балтіморі, Мд., Українсько-Американський Горожанський Клуб, зачартеровану організацію, яка поклала собі за ціль вести культурно-освітню працю в громаді, зокрема поробити всі можливі заходи, щоб створити місцеву українську школу та придбати для неї відповідне приміщення. Першим головою Клубу був Петро Мармаш. Завдяки наполегливій і жертвенній праці Управи і Членів Клубу впродовж трьох років придбано власний будинок, який став справжнім центром нашого громадського життя та служить його різноманітним цілям. Теперішнім головою Клубу є молодий Йосип Мармаш, який своєю енергією та працею спопуляризував і приносить славу українському імені далеко поза межі нашого міста. Фінансовий оборот Клубу від його заснування вносить приблизно 23,000 доларів. Зазначу, що громадську працю у нас вважається обов'язком та честю і за неї жаден з урядників Клубу не брав грошової винагороди.

Андрій Пельц, фінанс. секр.



**Сестрицтво Непорочного Зачаття
Пресвятої Диви Марії,**

Відділ 290 УНСоюзу в Куртіс Бей, Мд., повстало з 20 членкинь дня 13 квітня 1913 року заходом Братства св. св. Петра й Павла. В першому уряді були: Анна Войтович — предсідниця, Ядвіга Буката — секретарка, Марія Шандровська — касирка. Членкині Сестрицтва дістали допомоги \$965.50, на народні цілі в Америці видано \$279.90, на місцеву церкву — \$413, до Рідного Краю вислано \$75. Усі ці гроші зужито з сестрицької каси з місячних вкладок і з балів та бінгів. Мاستок Сестрицтва в касі — \$600.

Відділ співпрацює з місцевою церквою. В 1944 р. улаштували ювілейне свято УНСоюзу спільно з Відділами 290-м, 81-м і 55-м, так само брав участь відділ з Балтимору. На святі відбулося посвячення українського та американського прапорів, а ювілейну промову виголосив п. Д. Галиччін. Дохід зі свята поданий Відділом 81 УНСоюзу.

Зібрання Сестрицтва відбуваються в церковній залі. Теперішній його уряд: Анна Хизяк — предсідниця, Михайлина Іванюк — секретарка і Юлія Кочлер — касирка.

**ВІДДІЛ 55 У. Н. СОЮЗУ
в Кортис Бей, Мд.**

Кортис Бей є частиною міста Балтимор. Тут живе коло 350 українців зі старої та нової еміграції. Є тут і українська греко-католицька церква та парафіяльний дім з театральною залю, де відбуваються різні імпрези та навчання релігії та української мови для молоді.

Відділ 55 УНСоюзу повстав дня 4 серпня 1918 року. Зорганізував його Олександр Шандровський. До першого його уряду належали: Яків Семенків — предс., Петро Семенків — секр. і Олександр Шандровський — касир. Допомоги членам виплачено \$900.00, на народні цілі в Америці, включно з Конгресовим Комітетом, передано \$100.50, до Краю вислано за часів польської окупації \$210.00. Усі ці гроші прийшли з членських вкладок.

Нині мاستок Відділу становить \$389.09. Заходами Відділу зорганізовано Український Демократичний Клуб. Члени Відділу беруть активну участь в переведенні імпрез. Збори відбуваються в залі української греко-католицької церкви св. св. Петра й Павла. До теперішнього уряду належать: Петро Чайковський — предсідник, Адам Ціздин — секретар, Филип Демчук — касир.

НАЙКРАЩІ ПОБАЖАННЯ

Т-ВА „ПОДІЛЬСЬКА СІЧ”,

Відділ 8 УНС в Йонкерсе, Н.Н.,

для всього Членства

Українського Народ. Союзу!

Нилип Гарасимів, предсідник
Василь Мандзій, касир
Петрос Гарматюк, секретар
Григорій Скробач, тростист
Микола Кіндзерський, тростист

COMPLIMENTS of

ST. ANNE'S SOCIETY

Br. 343

of St. Josaphat's Parish

Rochester, N. Y

CONGRATULATIONS ON YOUR 60th ANNIVERSARY

BRANCH 452

East Chicago, Indiana

OFFICERS:

Pres. John Popyk

Fin. Sec. Mary Bilik

Т-ВО „ЗАПОРІЗЬКА СІЧ”,

Відділ 192 УНСоюзу

в Геркімер, Н. Й.,

засноване року 1907-го і начисляє
тепер 146 членів дорослих і 64 чле-
нів дітей. Нинішній уряд: **Ярослав**
Семишин — президент, **Матвій По-**
літило — секретар і касир, **Микита**
Гось і Михайло Михальський —
контролери.

3 нагоди 60-літнього ювілею
УНСоюзу

бажає

якнайкращого дальшого розвитку

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИЙ
КЛУБ ПОСТУПОВИЙ

Відділ 70 УНС

в Джерзі Ситі, Н. Дж.

Петро Костик, президент
Іван Патуляк, касир
Володимир Кушнір, секретар

Compliments of

ST. JOSAPHAT SOCIETY

Branch 477 U.N.A.

Hudson, N. Y.

ЩИРИЙ ПРИВІТ
уському Українському Громадянству
пересилає

ТОВАРИСТВО „ЖИДАЧІВ”

Відділ 393 УНСоюзу,

Нью Йорк, Н. Й.

Хай не згасає боротьба за
НЕНЬКУ УКРАЇНУ!

WATERVLIET, N. Y.

БРАТСТВО СВ. О. НИКОЛАЯ,

Відділ 13 УНСоюзу,

Засноване 5 грудня 1895 року.

Теперішній його уряд:

Михайло Демчар — президент,
Іван Карабін — касир,
Іван Урбан — секретар.

Якнайкращих успіхів УНСоюзіві

бажають

ЧЛЕНИ БРАТСТВА
СВ. АРХАНГЕЛА МИХАІЛА

Відділ 332

Раритен, Н. Дж.

ЯКІВ ОЛЕНСЬКИЙ — президент
ІВАН ОБЖАНСЬКИЙ — касир
КАЗИМИР МАЗЕПА — секретар

ST. NICHOLAS SOCIETY
Br. 191 U.N.A.

БРАТСТВО СВ. О. НИКОЛАЯ,

Відділ УНСоюзу 191

Troy, N. Y. — Трой, Н. Й.

Michael Drabik, Pres.

Михайло Драбик —
предсідник,

Thomas Paskewich, Vice-Pres.

Тома Панкевич —
містопредсідник,

Harry Babich, Rec. Sec.

Григорій Бабич —
рек. секретар,

Nicholas Boyko, Treas.

Микола Бойко —
касир,

Russell Kolody, Sec.

Василь Колодій —
секретар.

З нагоди 60-літнього ювілею
УНСоюзу

бажає

ЯКНАЙКРАЩОГО ДАЛЬШОГО
РОЗВИТКУ

PETER KOSTICK

440 Jersey Avenue
Jersey City 2, N. J.

ЛІКАР

Д-р Л. МИРОН ЗАРИЦЬКИЙ

ординує

щоденно від 12—1 і від 4—8 попол.
в Брукліні

при 161 North 6th St. і per Bedford Av.
Tel.: EVergreen 8-9229

БРАТСТВО
СВ. ПЕТРА Й ПАВЛА,
Відділ 81 УНСоюзу,

Кортис Бей — невелика місцевість, але зате є тут Українська Католицька Церква св. Петра й Павла, Громадянський Український Демократичний Клуб і три Відділи УНСоюзу, що в році 1944-му, дня 27 серпня відсвяткували 50-річний ювілей УНСоюзу. На цьому святі посвячено український та американський прапори, а весь дохід з нього в сумі \$233,72 вислано до Українського Американського Допомогового Комітету в Філадельфії, Па.

Братство св. Петра й Павла, Відділ 81 УНСоюзу, założено в липні 1903 року. Організатори його: Йосиф Кульчицький і Микола Дурдела. До першого уряду належали: Микола Дурдела — предсідник, Йосиф Кульчицький — секретар, Михайло Будогазі — касир. Допомогу хворим членам виплачено в сумі \$9,567.00, на народні цілі і до Краю передано \$925.00 з місячних вкладок і забав у 1917 р., від закупів українських бондів на \$200.00. Збори Братства відбуваються в церковній залі.

Відділ 81 УНСоюзу заложив парадфію, збудував церкву св. Петра й Павла і дав на неї понад \$1,225.00. Теперішній уряд: Володислав Чачка — предсідник, Андрій Блауцяк — секретар і Антін Хімяк — касир.

Compliments of

PHIL BLOOM

Case Paper Company

New York, N| Y.

З нагоди 60-річчя
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО СОЮЗУ

всім Членам
та
Головному Урядові
БАГАТО УСПІХІВ У ЇХ КОРИСНІЙ ПРАЦІ
бажає

УКРАЇНСЬКА
ЩОДЕННА РАДІОПРОГРАМА
В НЮ ЙОРКУ

•
Петро Мельник, керівник

•
WHOM, 130 W. 52nd Street
NEW YORK
Circle 6-3900

•
Res.: ORegon 7-2262

ЧОЛОВІКИ І ЖІНКИ

**НЕДУГИ ШКІРИ І КРОВИ, гострі і хронічні недуги міхура
і залоз, катаря, чиряки, опухи, слабості і нерегулярності**

Візита 3 доляри

Д-Р ДЕРУГА

128 East 86 вулиця

**Перші двері від погу Lexington Avenue
New York City**



**Години прийнять: щодня від 10 до 2 і від 4 до 9,
в неділі від 10—2**



Диплом з Європи.

Говорить по-німецьки.

"For all your Paper Problems call on
GOTHAM CARD & PAPER CO., Inc.

334-340 HOBOKEN AVE., JERSEY CITY 6, N. J.

Tel. Journal Square 2-2650



We are distributors for NEKOOSA PRE-Tested Papers:

NEKOOSA BOND has eleven most attractive colors, and you will find it has exceptional strength, finish, opacity and printability. It lies flat and takes pen or pencil writing perfectly. The above mentioned qualities can be applied to all Nekoosa lines.

NEKOOSA OFFSET is especially qualified for fine color Lithography, better performance and finer production.

Also a full line of Rag content Bonds Ledgers, Duplicator and Mimeo. Wedding Invitation Cabinets, Shipping Tags, Cut Cards & Envelopes.

- SAVINGS ACCOUNTS
- CHECKING ACCOUNTS
- PERSONAL LOANS
- AUTOMOBILE FINANCING
- SAFE DEPOSIT BOXES

COMMERCIAL TRUST COMPANY
of NEW JERSEY

6 Offices in Jersey City

3 Offices in Bayonne

Member Federal Deposit Insurance Corporation

UNIVERSAL WATCH & RADIO CO.

Н. ПКЕНС, власник.

201 East 14th Street,
(біля 3-ої Евеню)

New York 3, N. Y.
GRamercy 3-2420

Короткохвилові радіо-апарати

SABA
i
TELEFUNKEN

Годинники

LONGINE — OMEGA
TISSOT — CYMA
PAUL BUHRE

Машинки до писання

ROYAL — SMITH CORONA
REMINGTON — HERMES
UNDERWOOD — OLYMPIA
(Німецької марки)

Фотоапарати

LEICA — RETINA 2
KODAK — ADINEX
POWER

Догідні сплати від 12 до 18 місяців.

Наш клич: „МАЛИЙ ЗИСК — ВЕЛИКИЙ ОБОРОТ”!

Слухайте наших українських програм щоденно від 2:30 до 3:00 на хвилях 1480 зі станції WHOM; в неділю від 7 до 8 рано та в четвер від 7 до 8 вечора, програма п. Мельника. В неділю від 10:15 до 11:00 рано WBNX п. П. Задорецького.

VISIT ALEXANDER and ANNE Z. YAREMKO'S

NEW

Wagon Wheel Inn

The only HOTEL *with* RESTAURANT *and* BAR
IN PHILADELPHIA, PA.

Built, Owned and Operated by Ukrainians.

3645 EAST THOMPSON ST.,

PHILADELPHIA, PA.

EVERgreen 8-9770

NOTARY PUBLIC

Joseph Garszva

UNDERTAKER and EMBALMER

JOHN A. PAULEY

Licensed Undertaker

231-233 Bedford Avenue

Brooklyn 11, N. Y.

ГРАМОФОННІ ПЛАТІВКИ

Найбільший вибір українських і
російських платівок.

Повна українська опера „Наталка
Полтавка” на довго граючих платів-
ках, 33 оберти, з участю артистів
Київської Опери.

5 платівок в альбомі \$11.20.

Повний каталог платівок висилаємо
БЕЗПЛАТНО!

Пишіть на адресу:

ARGEE MUSIC CORP.

121 LEXINGTON AVE (at 28th St.)
New York 16, N. Y.

Tel.: LE. 2-4794

Open daily: 10—7. Closed Sundays

Український Народний Союз,
його Члениць і Членів

вітаю

з нагоди 60-літнього ювілею

САЛЬОН КРАСИ

„МАРІЙКА”

Властителька

МАРІЯ БЛИЗНАК

т

318 East 6th Street

New York, N. Y.

GR 5-7244

Compliments
of a
Friend

БЕРЕЗЕНЬ — MARCH

КВІТЕНЬ — APRIL

н	ст	д	С В Я Т А
1	16	П	Памфіла свмч.
2	17	В	Теодора Тирон. вмч.
3	18	С	Лева Папи
4	19	Ч	Архіпа ап.
5	20	П	Лева еп. Кат.
6	21	С	Тимотея прп.
7	22	Н	Нед. Сиропусна
8	23	П	Полікарпа свмч.
9	24	В	†1 і 2 н. гол. Ів. Хр.
10	25	С	Тарасія св.
11	26	Ч	Порфірія св.
12	27	П	Прокопія прп.
13	28	С	Василія ісп.
14	1	Н	1 В. Посту. Березень. Евд
15	2	П	Теодота свщм.
16	3	В	Евтропія і ін. мч.
17	4	С	Герасима прп.
18	5	Ч	Конона мч. Поклони
19	6	П	42 муч. в Аморії
20	7	С	Василія свщм.
21	8	Н	2 В. Посту. Теофілякта
22	9	П	Св. 40 мч. Севастійських
23	10	В	Кондрата і ін. мч.
24	11	С	Софронія патр.
25	12	Ч	Теофана ісп.
26	13	П	Пер. мощ. св. Никиф.
27	14	С	Венедикта прп.
28	15	Н	3. В. Посту, Хрестопокл.
29	16	П	Юліяна свмч.
30	17	В	Олексії прп.
31	18	С	Кирила Єрусал.

н	ст	д	С В Я Т А
1	19	Ч	Хризантії і Дарії
2	20	П	ОО. убит. в м. Сави
3	21	С	Якова ісп., Помин.
4	22	Н	4 В. Посту. Василія свщм.
5	23	П	Нікона прп.
6	24	В	Захарія Печер.
7	25	С	Благовіщенн Пр. Б.
8	26	Ч	Собор А. Гавриїла
9	27	П	Матрони
10	28	С	Іларіона
11	29	Н	5 В. Посту. Марка і Кир.
12	30	П	Івана Ліствичника прп.
13	31	В	Іпатія
14	1	С	Квітень. Мар. Єгип.
15	2	Ч	Тита прп.
16	3	П	Никити прп.
17	4	С	Іосифа, Георгія і Плат.
18	5	Н	Н. Квітня.
19	6	П	Методія
20	7	В	Георгія св.
21	8	С	Іродіона і ін. ап.
22	9	Ч	Євпсихія мч.
23	10	П	Велика П'ятниця
24	11	С	Антипи свщм.
25	12	Н	Воскресення Христове
26	13	П	Світл. Пон. 3-а ч і Я.
27	14	В	Світл. Вівторок
28	15	С	Арист. і П. ап.
29	16	Ч	Агафії мч.
30	17	П	Симеона прп.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 16. квітня: Велика П'ятниця. („Гуд Фрайдей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Березень

1861. Скасовано панщину в Україні.
1950. Поляг в бою за Україну головний командант УПА, ген. Тарас Чупринка-Роман Шухевич.
1814. Уродився Тарас Шевченко.
1861. Помер Тарас Шевченко.
1923. Рада Амбасадорів признала Галичину Польщі.
1917. Створено Українську Центральну Раду в Києві.

Квітень

1847. Арештували Тараса Шевченка.
1920. Варшавський договір Головного Отамана Петлюри з Польщею.
1915. Бої УСС на Маківці.
1848. Вибір Богдана Хмельницького гетьманом.

1954

СТЧЕНЬ — JANUARY

ЛЮТИЙ — FEBRUARY

н	ст	д	С В Я Т А
1	19	П	Груд. 1953. Їоніфатія
2	20	С	Ігнатія Богонос. свщм.
3	21	Н	Неділя перед Різдом
4	22	П	св. вмч. Анастасії
5	23	В	10 муч. на Криті
6	24	С	Нав. Різдва. Євгена
7	25	Ч	Різдво Христове
8	26	П	Собор Пр. Богор., Йос.
9	27	С	Стефана првмч.
10	28	Н	Нед. по Різді
11	29	П	14,000 дітей уб. у Виф.
12	30	В	Анісії мч.
13	31	С	Меланії прор.
14	1	Ч	Січ. 1954. Обр. Г., Вас. В.
15	2	П	Сильвестра папи
16	3	С	Малахії прор.
17	4	Н	Нед. перед Богоявл.
18	5	П	Навеч. Бог., Теоп.
19	6	В	Богоявлення Госп.
20	7	С	†Івана Хрест.
21	8	Ч	Юрія й Емел.
22	9	П	Полієвкта мч.
23	10	С	Григ. прп. і Дом.
24	11	Н	Нед. по Богоявл.
25	12	П	Татіани свмч.
26	13	В	Єрм. і Страт. мч.
27	14	С	Отців в Сінаї
28	15	Ч	Павла і Івана прп.
29	16	П	Поклін кайд. Ап. Петра
30	17	С	†Антонія Бел. прп.
31	18	Н	Нед. 31 по Зісл. С. Д.

н	ст	д	С В Я Т А
1	19	П	Макарія прп.
2	20	В	†Євтимія Бел. прп.
3	21	С	Максима прп.
4	22	Ч	Тимотея ап.
5	23	П	Климентія свщм.
6	24	С	Ксенії прп.
7	25	Н	Нед. 32 по Зісл. С. Д.
8	26	П	Ксенофонта прп.
9	27	В	†Пер. м. Івана. Зол.
10	28	С	Єфрема прп.
11	29	Ч	Пер. м. Ігнатії
12	30	П	Трьох Святих
13	31	С	Кира і Івана безср.
14	1	Н	Лютий. ! Мит. і Фар. Тат.
15	2	П	Стрітєння Господнє
16	3	В	Симеона й Анни пр.
17	4	С	Ізидора прп.
18	5	Ч	Агафії мч.
19	6	П	Вукола прп.
20	7	С	Партен. і Луки прп.
21	8	Н	Блуд. Сина. Теодора Стр.
22	9	П	Никифора мч.
23	10	В	Харлампія мч.
24	11	С	Власія свщмч.
25	12	Ч	Мелетія св.
26	13	П	Мартиніяна прп.
27	14	С	Авксентія прп.
28	15	Н	М'ясоп. Онисима ап.,

УРЯЛОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 1. січня: Новий Рік („Нью Ір'с Дей")

Дня 12. лютого: Уродили Лінкольна („Лінколнє Бирт Дей")

Дня 22. лютого: Уродили Вашингтона („Вашингтон'є Бирт Дей")

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

С і ч е н ь

13. 1867. Андрусівська умова. Поділ України між Москву й Польщу.

13. 1906. Перший український щоденник у Києві „Громадська Думка".

18. 1654. Переяславська умова України з Московю.

22. 1918. Проголошення самостійности України.

22. 1919. Проголошення в Києві злуки всіх українських земель.

Л ю т и й

8. 1918. Берестейський мир між Україною і Німеччиною, Австрією, Ту-

8. 1918. Берестейський мир між Україною і Центральними державами.

22. 1894. Засновано УНСююз.

14. 1897. Помер письменник Пантелеймон Куліш.

25. 1871. Народилася поетка Леся Українка.

1954

ТРАВЕНЬ — МАУ

ЧЕРВЕНЬ — JUNE

Н	СТ	Д	С В Я Т А
1	18	С	Івана Декапол. прп.
2	19	Н	Неділя Томина
3	20	П	Гавриїла мч.
4	21	В	Януарія свмч.
5	22	С	Теод. і Віт. прп.
6	23	Ч	†Юрія вмч.
7	24	П	Сави Стр. мч.
8	25	С	†Марка св.
9	26	Н	Неділя Мироносиць
10	27	П	Стефана прп.
11	28	В	Ясона і Сосипатра ап.
12	29	С	9 муч. в Кизиці
13	30	Ч	†Якова ап.
14	1	П	Трав. Єремії прор.
15	2	С	Атаназія Вел. прп.
16	3	Н	Неділя Розслабленого
17	4	П	Пелагії мч.
18	5	В	Ірини мч.
19	6	С	Йова Многостр.
20	7	Ч	Явлення Ч. Хреста
21	8	П	†Івана Богосл.
22	9	С	†Перен. мощ. св. Ник.
23	10	Н	Неділя Самарянки
24	11	П	Кирила і Методія
25	12	В	Спифанії
26	13	С	Гликерії мч.
27	14	Ч	Ізидора
28	15	П	Пахомія
29	16	С	Теодора свмч.
30	17	Н	Неділя Сліпонародженого
31	18	П	Петра і Діоніс. мч.

Н	СТ	Д	С В Я Т А
1	19	В	Патрикія свмч.
2	20	С	Талалея мч.
3	21	Ч	Вознесення Гос.
4	22	П	Прсв. Євхар. (на нед).
5	23	С	Михайла прп.
6	24	Н	Неділя Св. Отців.
7	25	П	Ярополка кн.
8	26	В	Карпа ап.
9	27	С	Терап. свмч.
10	28	Ч	Никити єп.
11	29	П	Теодозії прмч.
12	30	С	Ісаакія прп.
13	31	Н	Зіслання Св. Духа
14	1	П	Червень. Пресв. Трійці
15	2	В	Никифора
16	3	С	Лукіяна мч.
17	4	Ч	Митрофана єп.
18	5	П	Доротея свмч.
19	6	С	Висаріона і Іляр.
20	7	Н	Н. 1. по Зісл. Св. Д.,
21	8	П	Єфрема, поч. Петрівки
22	9	В	Кирила св.
23	10	С	Тимотея свмч.
24	11	Ч	†Вартоломея і Вар.
25	12	П	Онуфрія Вел. прп.
26	13	С	Акилини мч. Триф.
27	14	Н	Нед. 2. по Зісл. Св. Духа
28	15	П	Амоса прор.
29	16	В	Тихона єп.
30	17	С	Мануїла і С. мч.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 30. травня: Пропам'ятний День („Меморіал” або „Декорейшен Дей”)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Травень

- 15. 1848. Скасування панщини в Галичині.
- 18. 1648. Перемога Богдана Хмельницького під Жовтими Водами.
- 23. 1938. Большевицький агент убив полк. Євгена Коновальця в Роттердамі.
- 25. 1926. Убито отамана Симона Петлюру в Парижі.
- 28. 1916. Помер Іван Франко.
- 30. 1876. Царський указ про заборону українського письменства в Росії.

Червень

- 7. 1843. Помер о. Маркіян Шашкевич.
- 8. 1919. Перемога Української Галицької Армії під Чортковом.
- 9. 1653. Перемога Богдана Хмельницького під Батогом.
- 14. 1569. Люблинська Унія.
- 18. 1709. Перше зруйнування Січі москалями.

ЛИПЕНЬ — JULY

н	ст	д	С В Я Т А
1	18	Ч	Леонтія мч.
2	19	П	†Юди Тад. ап.
3	20	С	Методія свщмч.
4	21	Н	Н. 3. по З. Св. Д.
5	22	П	Євсевія свмч.
6	23	В	Агрипіни мч.
7	24	С	Різдв. св. І. Хрест.
8	25	Ч	Февронії прпм.
9	26	П	Давида прп.
10	27	С	Самсона прп.
11	28	Н	Нед. 4. по Зісл. Св. Духа
12	29	П	Петра і Павла ап.
13	30	В	Собор 12 Апост.
14	1	С	Липень. Косми і Дам.
15	2	Ч	†Полож. Ризи Пр. Бог.
16	3	П	Якита і Анат. св.
17	4	С	Андрея Кр. Марти
18	5	Н	Нед. 5. по Зісл. Св. Духа
19	6	П	Юліяніі кн.
20	7	В	Томи і Акакія прп.
21	8	С	Прокопія мч.
22	9	Ч	Панкратія свщмч.
23	10	П	†Антонія Печ. прп.
24	11	С	Євфимії, Ольги кн.
25	12	Н	Нед. 6. по Зісл. Св. Духа
26	13	П	Собор св. Арх. Гавриїла
27	14	В	Акили ап., Кир муч.
28	15	С	†Вол. Вед. кн. Укр.
29	16	Ч	Атиногена
30	17	П	Маріяни вч.
31	18	С	Якита й Еміл. мч.

СЕРПЕНЬ — AUGUST

н	ст	д	С В Я Т А
1	19	Н	Нед. 7 по Зісл. Св. Духа
2	20	П	Ілїї прор.
3	21	В	Симона і Івана прп.
4	22	С	Марії М., Ф. свщмч.
5	23	Ч	Трофима мч.
6	24	П	†Бориса і Гліба мч. Хр.
7	25	С	†Успен. св. Анни
8	26	Н	Нед. 8. по Зісл. Св. Духа
9	27	П	Пантелеймона вч.
10	28	В	Прохора і ін. ап.
11	29	С	Калиніка мч.
12	30	Ч	Сили і ін. ап.
13	31	П	Євдокима прав.
14	1	С	Серпень. †Макавеїв мч.
15	2	Н	Н. 9. по Зісл. Св. Духа
16	3	П	Ісааків прп.
17	4	В	7 Мол. в Ефезі мч.
18	5	С	Євсигнія мч.
19	6	Ч	Преобр. Госп.
20	7	П	Дометія і Пас. м.
21	8	С	Еміліяна еп.
22	9	Н	Нед. 10. по Зісл. Св. Духа
23	10	П	Лаврентія мч.
24	11	В	Євпала мч.
25	12	С	Фотія і Ап. мч.
26	13	Ч	Максима ісп.
27	14	П	Михея пр.
28	15	С	Успення Пр. Богор.
29	16	Н	Нед. 11. по Зісл. Св. Духа
30	17	П	Мирона мч.
31	18	В	Фльора і Лавра мч.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

Дня 4. липня: День Незалежності („Інdependence Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Липень

1910. Вбито студента А. Коцка на львівському університеті.
1569. Перемога гетьмана І. Виговського над москалями під Конотопом.
1919. Українська Галицька Армія переходить Збруч.
1649. Перемога Богдана Хмельницького під Збаражем.

Серпень

1913. Померла поетка Леся Українка.
1687. Вибрано Івана Мазепу гетьманом.
1648. Перемога Богдана Хмельницького під Пилявцями.
988. Хрищення України.
1775. Друге зруйнування Січі москалями.
1856. Народився Іван Франко.
1920. Договір у Севр признав Галичину окремою Державою.

ВЕРЕСЕНЬ — SEPTEMBER

ЖОВТЕНЬ — OCTOBER

н	ст	д	С В Я Т А
1	19	С	Андрея С. мч.
2	20	Ч	Самуїла пр.
3	21	П	Тадея ап.
4	22	С	Агатона і ін. муч.
5	23	Н	Нед. 12. по Зісл. Св. Духа
6	24	П	Євтихія свмч.
7	25	В	Вартолом. і Тита
8	26	С	Адріана і Наталії мч.
9	27	Ч	Пімена прп.
10	28	П	Мойсея прп.
11	29	С	†Усікн. Ів. Хр.
12	30	Н	Нед. 13. по Зісл. Св. Духа
13	31	П	Генадія патр.
14	1	В	Вересень. †Нов. Рік церк.
15	2	С	Мамонта мч.
16	3	Ч	Антима свмч.
17	4	П	Вавила свмч.
18	5	С	Захарії і Єлисау. пр.
19	6	Н	Нед. 14. по Зісл. Св. Духа
20	7	П	Созонта свмч.
21	8	В	Різдво Пр. Богородиці
22	9	С	Іоакима і Анни
23	10	Ч	Минодори і Митродори
24	11	П	Теодори прп.
25	12	С	Автонома свмч.
26	13	Н	Нед. 15. по Зісл. Св. Духа
27	14	П	Воздвиження Ч. Хр.
28	15	В	Никити вмч.
29	16	С	Євфимії вмч.
30	17	Ч	Софії, Віри, Надії, Люб.

н	ст	д	С В Я Т А
1	18	П	Євменія сп.
2	19	С	Трофіма мч.
3	20	Н	Нед. 16. по Зісл. Св. Духа
4	21	П	Кіндрата ап.
5	22	В	Фоки свмч.
6	23	С	Зач. Ів. Хрест.
7	24	Ч	Теклі первмч.
8	25	П	Євфрозини прп.
9	26	С	†Пр. Ів. Богосл. (на нед.)
10	27	Н	Нед. 17 по Зісл. Св. Духа
11	28	П	Харитона прп.
12	29	В	Киріяка прп.
13	30	С	Григорія свмч.
14	1	Ч	Жовтень. †Покр. Б.
15	2	П	Кипріяна свмч.
16	3	С	Діонізія Ареопаг.
17	4	Н	Нед. 18 по Зісл. Св. Духа
18	5	П	Дам'яна Печер. прп.
19	6	В	†Св. Томи ап.
20	7	С	Сергія і Вакха мч.
21	8	Ч	Пелегії прп.
22	9	П	†Якова ап.
23	10	С	Євламнія і Євламнії мч.
24	11	Н	Нед. 19. по Зісл. Св. Духа
25	12	П	Андрикона мч.
26	13	В	Карпа мч., Косми прп.
27	14	С	Параскевії прп.
28	15	Ч	Євфримиї прп. і Лукіяна
29	16	П	Лонгіна сот.
30	17	С	Осія пр., Андрея Кр.
31	18	Н	Нед. 20. по Зісл. Св. Духа

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Перший понеділок вересня: День Праці („Лейбор Дей“)

Дня 12. жовтня: День Колумба („Колумбус Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Вересень

1. 1939. Гітлер зі Сталіном напали на Польщу.
2. 1709. Помер гетьман Іван Мазепа.
10. 1914. Перший бій УСС з москалями під Сянками.
16. 1668. Гадяцька умова гетьмана Виговського з Польщею.
22. 1918. Відкриття в Києві українського університету.

Жовтень

10. 1648. Облога Львова Богданом Хмельницьким.
12. 1915. Бої УСС з москалями в Семиківцях.
19. 1918. Українські Національні Збори у Львові проголосили на українських землях Австрії Українську Державу.
21. 1624. Наскок козаків на Царгород.

ЛИСТОПАД — NOVEMBER

ГРУДЕНЬ — DECEMBER

н	ст	д	С В Я Т А
1	19	П	Йоїла прор.
2	20	В	Артемія вмч.
3	21	С	Ілар. В. пр.
4	22	Ч	Аверкія сп.
5	23	П	Якова ап.
6	24	С	Арета і ін. мч.
7	25	Н	Нед. 21. по Зісл. Св. Духа
8	26	П	Дмитрія вмч.
9	27	В	Нестора мч.
10	28	С	Параскеви мч.
11	29	Ч	Евфимія
12	30	П	Зиновія і Зиновії мч.
13	31	С	Стахія і Амплія ап.
14	1	Н	Нед. 22. по Зісл. Листопад
15	2	П	Акиндина мч.
16	3	В	Акепсіма мч.
17	4	С	Йоанікія В. пр.
18	5	Ч	Галактіона мч.
19	6	П	Павла і ін. мч.
20	7	С	Єрома мч.
21	8	Н	Н. 23 по ЗСД., С. А. Мих.
22	9	П	Онисифтра
23	10	В	Єраста і ін. ап.
24	11	С	Міні і Віктора
25	12	Ч	†Йосафата свщмч. (н. н.)
26	13	П	†Івана Золот.
27	14	С	†Филипа ап.
28	15	Н	Нед. 24 по ЗСД.,
29	16	П	Матея ап.
30	17	В	Григорія еп. чудотв.

н	ст	д	С В Я Т А
1	18	С	Плат. і Ром. пр.
2	19	Ч	Авдія пр.
3	20	П	Григ. і Прокла прп.
4	21	С	Введення в хр. Бог.
5	22	Н	Нед. 25. по Зісл. Св. Духа
6	23	П	Амфілоха, Олекс.
7	24	В	Катерини вмч.
8	25	С	Климента папи
9	26	Ч	Аліпія Стоп.
10	27	П	Якова Прерс. вмч.
11	28	С	Стефана прмч.
12	29	Н	Нед. 26. по Зісл. Св. Духа
13	30	П	†Андрія првозв.
14	1	В	Грудень. Наума пр.
15	2	С	Авакума пр.
16	3	Ч	Софонія пр.
17	4	П	Варвари і Ів. Дам.
18	5	С	†Сави Освящ.
19	6	Н	Нед. 27. Чудо Арх. Михаїла
20	7	П	Амвросія еп.
21	8	В	Патапія еп.
22	9	С	Неп. Зач. Пр. Бог.
23	10	Ч	Міні і ін. мч.
24	11	П	Даніїла пр. і 3 мол.
25	12	С	Спіридіона еп.
26	13	Н	Праотців. †Євстр. і Авкс.
27	14	П	Филимона мч.
28	15	В	Елевтерія свщмч.
29	16	С	Аггея пр.
30	17	Ч	Даніїла і 3 мол.
31	18	П	Севас. і ін. мч.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

Четвертий четвер листопада: День Подяки („Тенксігвінг Дей”)

Дня 25. грудня: Різдво Христове („Крістмес”)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Листопад

1. 1918. Українці переймають владу в Галичині.

6. 1872. Народився Маркіян Шашкевич.

10. 1708. Москалі зруйнували Батурин.

19. 1918. Бій Січових Стрільців під Мотовилівкою.

Грудень

8. 1868. Оснування „Просвіти” у Львові.

14. 1918. Війська Директорії Української Народньої Республіки зайняли Київ.

19. 1240. Татари зруйнували Київ.

21. 1761. Царський уряд скасував Гетьманщину.

23. 1873. Оснування Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

З М І С Т

	Ст.
1. Василь Щурат: Гимн Американських Українців	III
2. Степан Мусійчук: Гимн Українського Народного Союзу	V
3. Ол. Вабій: На хвилях Атлантику	VI
4. Передмова	VII
5. Д-р Лука Мишуга: Ювілейні міркування	9
6. Дмитро Галичін: В шістдесяті роковини	13
7. о. Петро Понятишин: Митрополит Андрій Шептицький в Америці	19
8. Григорій Герман: Конвенції У. Н. Союзу	37
9. Роман Слободян: Український Народний Союз в числах	40
10. А. Драган: Український Народний Союз у минулому і сучасному	46
11. Володимир Лотоцький: Семен Ядловський	86
12. А. Д.: Союзівка	89
13. Галактіон Чіпка: Може і остання	90
14. Докія Гуменна: Я — Василь	91
15. Володимир Гіряк: Коротка історія У.Н.С. в Канаді	98
16. Д-р Л. Мишуга: За волю України	100
17. Іван Смолій: Долиною Могоку	106
18. В. Січинський: Джозеф Маршал про Україну	109
19. Василь Мудрий: Нова українська еміграція	115
20. Іван Керницький: На Вавилонських ріках	137
21. Вол. Івасютин: На кораблі до Америки	140
22. Олена Кисілевська: Українське жіноцтво у вільному світі	141
23. Лев Ясінчук: Українське шкільництво поза рідними землями	164
24. В. П. Шерш: Пласт у минулому і сучасному	171
25. Остап Тарнавський: Українські письменники у вільному світі	182
26. Лука Луців: Українська література по цьому боці залізної заслони	192
27. В. С.: Українські мистці у вільному світі	196
28. Богдан Казимира: Українці в Канаді	201
29. Євген Онацький: Українці в Південній Америці	215
30. Микола Гец: Українська іміграція в Бразилії	233
31. Д-р Дмитро Бучинський: Українці в Іспанії	254
32. Іван Світ: Український потенціал в Азії	263
33. Ф. Мельників: До історії української еміграції в Австралії	270
34. Адольф Гладилович: Українська громада в Тунезії	277
35. Д-р інж. Роман Шехович: Українці на Цейлоні	288
36. В. Креховець: Українці в Новій Зеландії	292
37. Іван Людим: Наші могили на чужині	293
38. Микола Андрусак: Запорізька еміграція	299
39. Д-р Г. Г. Скегар: Український Галлівуд	301
40. Д-р Роман Осінчук: Українські лікарі в Америці	310
41. Гаврило Гордієнко: Українська пшениця в Америці	315
42. Дмитро Капітула: Я був головою УНС	323
43. Степан Куропась: Шікаго — наша твердиня в Америці	324
44. Григорій Герман: Молодь У. Н. Союзу	327
45. У невинному змаганні — Відділі УНС	329

Оголошення—Календар—Зміст

Завважені помилки: В останній хвилині, вже після надрукування перших аркушів, спостережено м.і. такі більші помилки: На стор. 9-тій, 2-га колонка, рядок 20-тій, має бути: „політичних машин”; на стор 76, 1-ша колонка, 9-тий рядок, має бути „попад 800 делегатів”.